

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
Hrvatski studiji

Bojan Marotti

**ZNAČENJE NADSLOVAKA U RJEČNIKU
PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2012.

UNIVERSITY OF ZAGREB
Studia Croatica

Bojan Marotti

**THE MEANING OF THE SIGNS ABOVE THE
LETTERS IN PAVAO RITTER VITEZOVIĆ'S
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2012.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
Hrvatski studiji

Bojan Marotti

**ZNAČENJE NADSLOVAKA U RJEČNIKU
PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOKTORSKI RAD

Mentor:
Akademik Radoslav Katičić

Zagreb, 2012.

UNIVERSITY OF ZAGREB
Studia Croatica

Bojan Marotti

**THE MEANING OF THE SIGNS ABOVE THE
LETTERS IN PAVAO RITTER VITEZOVIĆ'S
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Academician Radoslav Katičić

Zagreb, 2012.

ZAHVALE

Želio bih se zahvaliti svim članovima Povjerenstva, prof. dr. sc. Pavlu Knezoviću (predsjedniku Povjerenstva), prof. dr. sc. Josipu Liscu i akademiku Radoslavu Katičiću, na poticajnim prijedlozima, koji su pridonijeli tomu da moj doktorski rad pod naslovom *Značenje nadslovaka u rječniku Pavla Rittera Vitezovića »Lexicon Latino-Illyricum«* bude što bolji i što zaokruženiji. Posebnu zahvalnost dugujem svomu mentoru, akademiku Katičiću, koji je od samoga početka izrade ovoga doktorskoga rada imao razumijevanja za odabranu temu, te me je potom, tijekom pisanja, poticao da ustrajem i da ga privedem kraju. Svojim je pak savjetima bitno utjecao kako na njegov ustroj, tako i na njegovu kakvoću.

SAŽETAK

U svome je rječniku *Lexicon Latino-Illyricum* Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi rabio stanovite nadslovke. Pojedini su hrvatski pisci rabili uglavnom tri znaka, naslijeđena iz tradicije grčkih gramatika. Porabu tih triju znakova možemo u hrvatskoj tradiciji pratiti kakvih 250 godina, od Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae* (1604.), pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo još i u *Ilirskoj slovnici* V. Babukića (1854.), te u *Slovnici Hèrvatskoj* A. Mažuranića (1859.). U tu se tradiciju uklapa i Vitezovićev *Lexicon*. Ovdje su u potpunosti obrađeni kako svi latinski, tako i svi hrvatski primjeri obilježeni nekim nadslovkom.

Latinskih riječi s nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To je broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj riječi pojavnica veći te iznosi 1810. Općenito uzevši, pa tako i kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslovke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o kraćini ili o duljini sloga iznad kojega su zapisani. Određen broj napomena o kraćini ili o duljini latinskih slogova Vitezović je mogao naći u rječniku Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.) *Thesaurus eruditionis scholasticae* (1572.), koji mu je poslužio kao osnovni predložak za sastavljanje *Lexicona*. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem oštrim znakom bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kraćinu. Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi za obilježavanje određenih padežnih dočeta. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavinuti isključivo na neprozodijskoj razini.

Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja: jednom dojavljuje obavijest o kračini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kračini sloga, tj. 'kračina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijedlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji.

U Vitezovićevu se rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogrješkama, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogrješkama, tj. pogrješkama samoga Vitezovića, pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*. Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na latinskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera. Takve se prenesene pogrješke ne mogu u pravome smislu smatrati pogrješkama. Utoliko bi samo one 4 pogrješke na prozodijskoj razini bile prave pogrješke.

Hrvatskih riječi pojava koje su obilježene nekim nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532. I ovdje Vitezović nadslovke rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima (tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili 'kraj postave'). Na hrvatskim je dakle riječima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. Budući da su »pregledani« svi hrvatski primjeri s nekim nadslovkom, u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadslovkom, javlja u rječniku na više mjesta. Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima 207, i ti se zapisi mogu smatrati ustaljenima. No važno je također uočiti one

primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa.

Vitezović u svome rječniku naglašenu kračinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. U nekih se stotinjak primjera u rječniku udvojenim suglasnicima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava (inače naglašenu) kračinu. Tu se dakle bilježi kračina temeljnoga lika značljive jedinice. Stoga se ti zapisi mogu smatrati morfonološkima. Oštri znak Vitezović rabi za zapis visokouzlazno naglašene duljine. To je njegovo temeljno značenje. No taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine (u senjskome su govoru sve duljine pokraćene, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom). Ima međutim u rječniku slučajeva gdje Vitezović ostrim znakom piše duljinu pred drugim ostrim znakom kojim je obilježen visokouzlazni naglasak. Uzmemo li da je ta duljina pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada to nije zapis na izgovornoj razini, nego na morfonološkoj razini. U rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih uzlaznih naglasaka. Zavinuti znak Vitezović rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglasaka. To je jedino njegovo značenje. Poraba je zavirutoga znaka najdosljednija.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na hrvatskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 143 (omjer bi dakle bio 9389 : 143).

KLJUČNE RIJEČI:

prozodija, silina, visina, otega, tupi znak, oštri znak, zavinuti znak, kratkosilazni naglasak, visokouzlazni naglasak, dugosilazni naglasak

SUMMARY

In his dictionary *Lexicon Latino-Illyricum*, while writing Croatian as well as Latin words, Pavao Ritter Vitezović (1652 – 1713) used some signs above the letters. Different Croatian writers used mainly three signs, inherited from Greek grammars. In Croatian tradition, the usage of those three signs could be observed during 250 years, from Kašić's *Institutiones linguae Illyricae* (1604) to the half of the nineteenth century, because they could be found also in Babukić's *Ilirska slovnica* (1854), as well as in Mažuranić's *Slovnica Hèrvatska* (1859). Vitezović's *Lexicon* fits into that tradition. All Latin and all Croatian words in Vitezović's *Lexicon*, marked by a certain sign above a certain letter, are treated in this study.

In Vitezović's dictionary there are 1506 different Latin words marked above the letter by a sign. Since some of those words occur repeatedly, the total amount of all appearing words which are marked by such signs is 1810. Generally speaking, Vitezović uses those signs on two different levels. Those two levels could be called prosodic level and non-prosodic level. On the prosodic level – except distinguishing the meaning of the words – those signs could contain information about shortness or length of syllables (upon which they are written). Vitezović could find certain remarks on shortness and length of Latin syllables in Basilius Faber's dictionary *Thesaurus eruditionis scholasticae* (1572), which was his basic source while he was compiling the *Lexicon*. Vitezović uses two signs on the prosodic level: acute and gravis; the former signifying length of syllables, and the latter signifying shortness of syllables. On the non-prosodic level Vitezović uses signs in order to distinguish the meaning, but in the same time they contain additional information, distinguishing either parts of speech or case endings. Vitezović uses also two signs on the non-prosodic level: gravis and circumflex; the former signifying parts of speech, and the latter signifying case endings. It could be said that gravis is used in derivation, and circumflex in inflection. According to that, Vitezović uses accute exclusively on the prosodic level, and circumflex

exclusively on the non-prosodic level. However, gravis is used on the both levels, which means that gravis actually has two meanings: on the one hand, it carries information about shortness of syllables, and on the other, it marks certain part of speech (distinguishing that part of speech from the other, which has the identical written form). Nevertheless, there cannot be any confusion, because the first meaning (information about shortness of a syllable, or simply 'shortness') is used only in certain contexts (always on the non-final syllable), and the other meaning ('adverb', 'proposition', etc.) in different contexts (always on the final syllable). Therefore, it could be said that those two usages, viz. those two meanings, are in complementary distribution.

In Vitezović's dictionary it could be discerned two kinds of mistakes when we speak about the signs above the letters on Latin words. The first kind could be called "transferred" mistakes, viz. transferred from Faber's dictionary, and the other kind could be called "genuine" mistakes, viz. the mistakes which made Vitezović himself. The latter are in fact *lapsus calami*. When we speak about the signs above the letters on Latin words, the total amount of mistakes would be 24. Two of them are concerning the non-prosodic level, and 22 the prosodic level. Both mistakes on the non-prosodic level are transferred from Faber's dictionary, and of 22 mistakes on the prosodic level 18 are transferred from Faber. Those transferred mistakes could not be regarded as mistakes in the proper sense. To that extent, only 4 mentioned mistakes on the prosodic level could be regarded as the proper mistakes.

In Vitezović's dictionary there are 9532 appearing Croatian words marked by a sign above the letter. Here can also be said that Vitezović uses those signs on two different levels: prosodic and non-prosodic. But in the case of Croatian words the usage on the non-prosodic level is quite exceptional: it is concerned only with gravis in some well defined circumstances (when its meaning is 'the end of the word' or 'the end of the string'). So, on the Croatian words the usage on the prosodic level is ordinary. Since all Croatian words with a certain sign are examined, the ratio between the "right" and "wrong" examples has the fundamental role in "argumental procedure". Therefore, the very important fact is if certain word with the identical written form, viz. with

the identical sign, appears in *Lexicon* several times. There are 207 such examples in Vitezović's dictionary, and those written forms could be regarded as well-established. But it is also very important to note those examples which in the dictionary appear several times, although in the different written form, viz. with non-identical sign, and then establish the ratio between the form that is expected, viz. the "right" one, and the form that is not expected, viz. the "wrong" one.

In Vitezović's dictionary the stressed shortness is marked in two different ways: by gravis and by doubling the consonant after the syllable that is short and stressed. But in some examples, approximately one hundred, doubled consonants designate (unstressed) shortness. That usually occurs in derivatives and compounds when the primitive word contains (unstressed) shortness. So in those examples the basic morph of the morpheme is marked. Therefore, those forms could be regarded as written on the morphonemic level. Vitezović uses acute in order to mark stressed high-rising length, which is its basic meaning. But acute is also used to mark length before the stressed syllable (in dialect of Senj all lengths are shortened, except the length which occurs before the short-falling accent). However, there are some examples in Vitezović's dictionary where acute is written before the other acute which designates the high-rising accent, so called "chakavian acute". If we accept that the length before the high-rising accent is shortened, then we must maintain that in those examples acute has not prosodic, but rather morphonological function. In Vitezović's *Lexicon* there cannot be find even one word where would be marked any of two neo-štokavian rising accents. Vitezović uses circumflex in order to mark stressed falling length, viz. long-falling accent, which is its only meaning. The usage of circumflex is quite consistent.

When we speak about the signs above the letters on Croatian words, the total amount of mistakes is 143 (so the ratio would be 9389 : 143).

KEY WORDS:

prosody, intensity, pitch, quantity, gravis, acute, circumflex, short-falling accent, high-rising accent, long-falling accent

SADRŽAJ

UVOD	1
1. Nadslovci u povijesti hrvatskoga jezika	1
1.1. Razdoblje porabe triju znakova	1
1.2. Pojava četvrtoga znaka	2
1.3. Udvajanje suglasnika i samoglasnika	6
1.4. O značenju triju znakova u hrvatskoj tradiciji	7
1.5. Obnova tronadslovnoga zapisa	8
1.6. Još četiri načina zapisa naglaska u hrvatskome	11
1.7. O pojmu naglaska	14
1.8. Pripomenak o nazivlju	16
2. Raznolikost porabe nadslovaka u hrvatskoj tradiciji	19
2.1. <i>Institutiones linguae Illyricae</i> Bartola Kašića	20
2.2. Ardelio Della Bella i njegovi <i>Istruzioni grammaticali della lingua illirica</i>	22
2.3. Zbirka <i>Pisme duhòvnè ràzlikè</i> Petra Kneževića	25
2.4. Šime Starčević i <i>Nòvâ ricsôslovica ilìricskâ</i>	27
2.5. <i>Grammatik der illirischen Sprache</i> Ignjata Alojzija Brlića	30
2.6. <i>Ilirska slovnica</i> Vjekoslava Babukića	31
2.7. Zaglavak o raznolikoj porabi nadslovaka	34
3. Vitezovićev <i>Lexicon Latino-Illyricum</i>	35
3.1. Pravopis i slovopis	37
3.2. Posebni znakovi	39
3.3. Dosadašnje spoznaje	40
3.4. Neka prijeporna pitanja	44
3.5. Ustroj radnje	48

PRVI DIO: NADSLOVCI NA LATINSKIM RIJEČIMA	50
1. Okvir istraživanja	50
1.1. Pristup	50
1.2. Osnovni Vitezovićev latinski izvor	51
1.3. Usporedba izvornoga Faberova izdanja i Vitezovićeve predloška	54
1.4. Povezanost Faberova rječnika, Vitezovićeve predloška i samoga Vitezovićeve rječnika	64
1.5. Kako u svome rječniku Faber označuje kračinu i duljinu latinskih slogova	68
1.6. Još jedno izdanje Faberova rječnika	70
1.7. Latinsko-njemački rječnik Adama Friedricha Kirscha	73
1.8. O još nekim latinskim rječnicima	79
2. Služba nadslovaka na latinskim riječima	80
2.1. Dvije razine porabe	80
2.2. O naglasku u latinskome	81
2.3. O naglasku u grčkome	85
3. Poraba na prozodijskoj razini	93
3.1. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	95
3.2. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	105
3.2.1. Parovi u kojima je neobilježena riječ potvrđena u <i>Lexiconu</i>	105
3.2.2. Parovi u kojima neobilježena riječ nije potvrđena u <i>Lexiconu</i>	112
3.3. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini	115
3.4. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini	121

3.5. Riječi obilježene nadslovkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugim riječju, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	124
3.5.1. Odabrane grčke riječi s oštrim znakom na pretposljednem slogu	124
3.5.2. Odabrane grčke riječi s tupim znakom na pretposljednem slogu	130
3.5.3. Odabrane negrčke riječi s oštrim znakom na pretposljednem slogu	136
3.5.4. Odabrane negrčke riječi s tupim znakom na pretposljednem slogu	139
3.6. Riječi obilježene nadslovkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugim riječju, te bez izravne posljedice na izgovornoj razini	144
4. Poraba na neprozodijskoj razini	158
4.1. Tupi znak na posljednjem slogu	161
4.1.1. Par prilog : pridjev (particip)	163
4.1.2. Par prilog : glagol	166
4.1.3. Par prilog : imenica	168
4.1.4. Par prilog : zamjenica	172
4.1.5. Par prilog : prijedlog	174
4.1.6. Par prijedlog : (puko) slovo	176
4.1.7. Par veznik : glagol	177
4.1.8. Par veznik : zamjenica	178
4.1.9. Par veznik : prijedlog	179
4.1.10. Par poredbeni veznik : namjerni veznik	179
4.1.11. Par uzvik : imenica	180
4.1.12. Sraslice	182
4.2. Zavinuti znak na posljednjem slogu	184
5. Latinske riječi s dvama nadslovcima	189
6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima	195
6.1. »Prenesene« pogreške	196

6.2. »Prave« pogrješke	217
6.3. Odnos Vitezovićevih propusta prema ukupnome broju latinskih riječi s nadslovkom	221
DRUGI DIO: NADSLOVCI NA HRVATSKIM RIJEČIMA	223
1. Oprjeke	223
1.1. Pristup	223
1.2. Tri ključne trojke	225
1.3. Još dvije zanimljive trojke	239
1.4. Dokazna snaga razmotrenih trojaka	242
1.5. Parovi oprjeka	243
2. Čestota	268
2.1. Pojavci istoga zapisa	268
2.2. Riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta	269
3. Tupi znak	301
3.1. Dva načina zapisa naglašene kračine	301
3.2. Razine razmatranja	309
3.3. Morfonološki zapis kračine udvojenim suglasnicima	313
3.4. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku	317
3.5. Poraba tupoga znaka na neprozodijskoj razini	322
3.6. Još jedna osobita poraba tupoga znaka	324
4. Oštri znak	327
4.1. Zapis visokouzlaznoga naglaska	327
4.2. Zapis prednaglasne duljine	332
4.3. Morfonološki zapis duljine pred naglašenom duljinom	336
4.4. Dva primjera sklonidbe u Vitezovićevu zapisu	340
4.5. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku	345
5. Zavinuti znak	347
5.1. Zapis dugosilaznoga naglaska	347
5.2. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku	349

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na hrvatskim riječima	351
7. Popis hrvatskih riječi razlikovnica s nadslovkom	353
ZAKLJUČAK	476
POPIS LITERATURE	492
ŽIVOTOPIS I POPIS RADOVA	524

UVOD

1. Nadslovci u povijesti hrvatskoga jezika

1.1. Razdoblje porabe triju znakova

Poput mnogih drugih (starijih) hrvatskih pisaca, posebice sastavljača rječnika i pisaca slovnica, i Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) u svome se je rječniku pod naslovom *Lexicon Latino-Illyricum* pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi služio stanovitim nadslovcima.¹ Njihova je poraba, grubo uzevši, uvjetovana željom da se riječ zapiše što »vjernije«, a razlog je tomu dvostruk: s jedne strane stoga da se i na pismenōj razini očuva obavijest o (makar nekim) razlikovnim obilježjima (kao što je primjerice oprjeka kračine i duljine), kojih izmjena može u hrvatskome izravno pridonijeti promjeni značenja, ali s druge strane i stoga da bi se riječ mogla što »ispravnije« izgovoriti, jer se, kako je to u svojoj slovnici *Institutiones linguae Illyricae* (1604.) pripomenuo Bartol Kašić, »sine tono, seu accentu legi perspicuè non possit«.²

---

¹ Za takve je znakove koji se zapisuju »iznad slova«, najbolje rabiti upravo riječ *nadslovak*, i to prije svega zato što *a priori* nije jasno što se tim znakovima označuje: naglasak (kao svežanj razlikovnih obilježja), kakvo razlikovno obilježje na tonemnoj razini, primjerice kračina ili duljina samoglasnika, ili pak nešto posve treće (slično bi se za znakove koji se pišu »ispod slova«, kao npr. u hebrejskome, mogla rabiti riječ *podlovak*). Vidi o tome potanje u svojevrsnome »tekstološkome priručniku« što ga je za potrebe niza *Stoljeća hrvatske književnosti* sastavio J. Vončina pod naslovom *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*, i to poglavlje *Nadslovci i naglasci* (str. 171 – 178). Isp. npr. rečenicu (str. 174): »Davno je uvedeno da se u tekstovima hrvatskoga dijalektalnog pjesništva čakavske grane nadslovcima obilježuju naglasne osobine.« Ili pak ovu (str. 175): »Ipak, bit će korisno provesti najmanju prijeko potrebnu mjeru nadslovaka: koja pokazuje naglasne opreke.« Puni se zapis knjigopisne jedinice nalazi u *Popisu literature*.

² Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 15. Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*, str. 31.

Međutim, te nadslovke, naime znakove za naglaske, za određena razlikovna obilježja, ili pak gdje kada i za štogod drugo, nisu svi pisci rabili na isti način, tj. u istome »značenju«. U porabi su uglavnom bila tri znaka, naslijeđena iz tradicije grčkih gramatika, kojima se u grčkome označuju ova tri naglasaka:

1. ´ – oštri naglasak, tj. akut (ὀξεῖα προσῳδία)
2. ` – teški naglasak, tj. gravis (βαρεῖα προσῳδία)
3. ~ – zavinuti naglasak, tj. cirkumfleks (περισπωμένη προσῳδία).

Latinska je gramatička tradicija preuzela tri navedena znaka, premda ta trovrsnost nije bila potrebna da bi se zapisao naglasak u latinskome jeziku (a kako je vrijeme protjecalo, nije više trebala ni za zapis grčkoga naglašivanja). K tomu, posljednji se je znak javljao vrlo često, a u naših pisaca redovito, u jednoj svojoj inačici, tj. kao alograf, i to u obliku »krovića« ili »kape«, naime ovako: ^ . U hrvatskoj pak tradiciji, posebice onoj gramatičkoj i leksikografskoj, porabu tih triju znakova možemo pratiti kakvih 250 godina, recimo od spomenute Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae*, objelodanjene 1604.,³ pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo primjerice još i u *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića, objavljenoj 1854. (Babukić navedene znakove, te ujedno i same naglaske koji su njima obilježeni, zove *oštrim*, *težkim* i *zavinjenim*),⁴ te također u *Slovnici Hèrvatskoj* Antuna Mažuranića, izašloj godine 1859.⁵

1.2. Pojava četvrtoga znaka

Sredinom se devetnaestoga stoljeća istom javlja u Hrvatskoj i četvrti znak, »podvostručeni težki«, kako ga zove A. Mažuranić, kojim danas bilježimo

---

³ Vidi navedenu Kašićevu slovnicu, str. 15 – 16. Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić str. 31 – 33.

⁴ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 30 – 37. Babukić kaže ovako (str. 30): »Znakovah, kojimi se naglasak bilježi imade tri: *težki* (accentus gravis); *oštri* (accentus acutus) i *zavinjeni* (accentus circumflexus).« A »zavinjeni« piše kao »krović«, tj. ^ .

⁵ Vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, str. 10 – 13.

kratkosilazni naglasak, a koji je u drugome izdanju svoga *Srpskoga rječnika* od godine 1852. rabio Vuk Stefanović Karadžić. Poznato je da u prvome izdanju *Srpskoga rječnika*, koje je objavljeno 1818., Vuk nije razlikovao kratkosilazni od kratkouzlaznoga naglaska, nego je jedan i drugi bilježio teškim, tj. tupim znakom, pa je primjerice imao *žèna* i *pjèna* (tj. *жèна* i *пјèна*),⁶ dočim je u drugome izdanju naglasno razlikovao *žèna* od *pjèna* (tj. *жèна* od *пјèна*).⁷ Poznato je i to da je Vuku oko naglašivanja pomogao Đuro Daničić, a i oko prijevoda na njemački i na latinski, na čem mu se u *Predgovoru* drugomu izdanju i sam Vuk zahvalio.⁸ Daničić je pak dvije godine prije toga drugoga izdanja objavio *Malu srpsku gramatiku*, gdje u vezi s naglascima veli ovo:⁹ »Akcenta u Srpskome jeziku imaju četiri; drukčije se n. p. izgovara prvo *a* u riječi *glava*, drukčije u *pravda*, drukčije u *magla*, drukčije u *slava*. [...] Prvi ćemo bilježiti ovijem znakom ´, drugi ovijem ^, treći ovijem ` , a četvrti ovijem " .«

Taj se četvrti znak, tijekom pedesetih godina devetnaestoga stoljeća, postupno počinje uvoditi i u hrvatske gramatike, pa ga primjerice spominje Babukić u *Ilirskoj slovnici*, ali ga ne rabi, nego u bilješci o njem kaže sljedeće:¹⁰ »*Pazka*. Vuk Stef. Karadžić upotrebljuje u svojih rječnicih za *kratak* znak (`) osim ovoga jošte jedan drugi dvostruk (") n. p. *bàcati* (od *báciti*) – a *bàcati* (= *badkati*, *batskati* ili *backati* = *bàcati* od *bosti*, *bodem*). Tako razlučuje i rěč *òra* (= *hòra* ili *čas*) i *òra* (= *orah* *orèh*). Vuka slědi i gore spomenuti [...] Gj. Daničić,

---

⁶ Vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim riječima*, stupci 168 i 360 (u prvome su izdanju Vukova rječnika obrojeni stupci).

⁷ Vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*, str. 157 i 504.

⁸ U toj zahvali Vuk kaže ovako: »Velika hvala Đuru Daničiću, koji se trudio oko prevođenja riječi na Njemački i na Latinski jezik i oko popravljavanja i nadgledanja u štampanju.« Taj *Predgovor* nema obroja, ali bi navodak bio na str. 11 (ili XI) uzmemo li naslovnicu kao str. 3 (ili III).

⁹ Vidi Đ. Daničić, *Mala srpska gramatika*, str. 3.

¹⁰ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 32.

gdě u svojoj maloj srpskoj gramatici na str. 3. govori o „Akcentih“ i u predgovoru napominje ovo [...].« No u *Osnovi slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*, što ju je Babukić osamnaest godina prije, tj. 1836., objavio u nastavcima u *Danici ilirskoj*, o tome znaku nema ni spomena.¹¹

No iste je godine kada i Babukićeva *Ilirska slovnica*, tj. 1854., objavljena u Beču i *Grammatik der illyrischen Sprache* Andrije Torkvata Brlića, u kojoj se taj »podvostručeni težki« znak, preuzet iz Daničićeve *Male srpske gramatike* i drugoga izdanja Vukova rječnika, ujedno i rabi.¹² Ne samo zbog toga što je u njoj uveden spomenuti znak, za tu se Brlićevu *Grammatik der illyrischen Sprache* može reći da je prva hrvatska vukovska gramatika.¹³ No osim što je preuzeo vukovski način bilježenja novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, Brlić je ipak uveo i jednu novinu, jer »za razliku od Daničića [...], bilježi zanaglasnu duljinu znakom: ^ , dok je dugosilazni naglasak obilježen znakom: ^ , pa se u A. Brlića naglasak razlikuje od duljine: *stěžēm* umjesto Daničićeva *stěžēm*«. ¹⁴ (Poznato je da su i Vuk u drugome izdanju rječnika i Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* nenaglašenu duljinu bilježili istim znakom kao i dugosilazni naglasak, tj. ^ .)

Taj znak također navodi (i ujedno rabi) A. Mažuranić u svojoj *Slovnici Hèrvatskoj*, ali ga ne prihvaća posve rado, nego u poglavlju *O naglasku za kratke*

---

¹¹ Vidi V. Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*, u *Danici ilirskoj*, god. 2., br. 11., str. 41 – 42.

¹² Vidi A. T. Brlić, *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche im Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist*, str. 11 – 14 (poglavlje *Quantität der Vocale und Ton der Sylben*). Brlić kaže ovako (str. 12): »**Kurz und tief** zugleich. Man bezeichnet diese kurze Quantität mit dem tiefen Accent durch " ; *măč*, мѧч. In Gøtt hat die deutsche Sprache denselben Accent [...].«

¹³ Vidi u vezi s tim S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 132. (Isp. npr. ove dvije rečenice: »Brlićevu gramatiku možemo smatrati prvom hrvatskom vukovskom gramatikom. U tom nije imala hrvatskih uzora, ali je već u vrijeme njezina nastajanja dobro bila utvrđena vukovska norma u Karadžićevim i Daničićevim djelima [...].«)

¹⁴ Vidi u spomenutoj knjizi S. Ham *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 130.

slovke za nj veli ovako:¹⁵ »Ovaj naglasak imenujem *jakim težkim*; a bilježim-ga u nebitju drugoga znaka podvostručenim težkim, n. p. *brät, bräta, knjiga, kòlo, ðlovo, glèdati* (= bratt, bratta, knjigga, kollo, ollovo, gledati). [...] Vuk Karadžić zadèržao-je nà stari način znak (`) za *slab* težki, a za *jaki*, nà mjesto da podvostruči suglasnik, podvostručio-je naglasak: òko = okko; pa buduć da-su noviji pisci ostavili stari običaj, dvostručiti suglasnik za *znak jakoga težkoga naglasaka*, nemožemo-ga sada zgodnije naznačiti, van po Karadžiću dvostrukim težkim.«

No taj je znak postupno postajao sve običnijim, pa je npr. u slovnici Petra Budmanija pod naslovom *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, od godine 1867., prihvaćen – reklo bi se – posve samorazumljivo. Budmanijeva slovnica i inače zauzimalje ključno mjesto u povijesti hrvatskih gramatika, i uopće u povijesti hrvatskoga jezika, jer je u njoj prvi put, doduše talijanskim jezikom, opisan vukovski sustav, koji Budmani zove *lingua serbo-croata*, tj. srpsko-hrvatski jezik, i strogo ga razlikuje od *lingua croata*, tj. od hrvatskoga jezika, te tu razliku dosljedno provodi u svojoj slovnici.¹⁶ O tome, primjerice, Sanda Ham u već spomenutoj knjizi *Povijest hrvatskih gramatika* kaže sljedeće:¹⁷ »Gramatika Dubrovčanina Petra (Pietra) Budmanija smatra se prvom hrvatskom vukovskom gramatikom u Dalmaciji, ali točnije bi bilo smatrati ju prvom razlikovnom gramatikom – gramatikom razlika između srpskoga i hrvatskoga jezika jer Budmani usporedno normira dva sustava – srpski (prema vukovskoj stilizaciji) i hrvatski (prema zagrebačkoj stilizaciji).«

---

¹⁵ Vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, str. 11.

¹⁶ »Diamo il doppio appellativo di *serbo-croata* alla lingua, che si parla in Serbia, Bosnia, Erzegovina, Dalmazia, Slavonia, Sirmio ecc., perché ci pare preferibile a quelli di *illirica* e di *slava meridionale*. [...] Chiamiamo *croato* quel partito letterario, che ha il suo centro a Zagabria.« Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. VII – VIII (*Prefazione*).

¹⁷ Vidi S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 132 (a i čitavo poglavlje o Budmaniju, str. 132 – 135).

U skladu s time Budmani prihvaća i Vukovo znakovlje (»Noi faremo uso de' segni proposti da Vuk Stefanović.«),¹⁸ tj. četiri navedena znaka, samo što i on, oslonivši se na Brlića, za nenaglašenu duljinu dodaje peti znak, tj. »krović«. Tako je uspostavljen petonadslovni sustav za bilježenje novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, koji bi se mogao zvati Vuk–Daničić–Budmani–Maretićevim sustavom, ili pak, ako se tako hoće, Vuk–Daničić–Brlić–Budmani–Maretićevim sustavom (jer je Vukov i Daničićev način prihvatio i Tomo Maretić u svojoj *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, objelodanjenoj 1899.). A tako se uglavnom postupa i danas, samo što se umjesto »krovića« rabi znak duljine (tj. $\bar{}$). Dakle petonadslovljem se zapisuje četveronaglasje.

Prema tome, kada sam bio spomenuo da tri prije navedena znaka, preuzeta iz grčke gramatičke tradicije, možemo u povijesti hrvatskoga jezika pratiti kojih 250 godina, onda bi se to drugačije moglo reći da su ta tri znaka dio hrvatske tradicije od Kašićeve slovnice do uvedbe Vuk–Daničić–Budmani–Maretićeva sustava zapisivanja naglasaka. A tomu razdoblju pripada i Vitezovićev *Lexicon*.

1.3. Udvajanje suglasnika i samoglasnika

Valja k tomu voditi računa i o tome da su se, osim trima navedenim znakovima, naglasak, dotično kračina ili duljina slogova, u istome razdoblju bilježili i udvajanjem suglasnika ili pak udvajanjem samoglasnika. Pri tome su udvojeni suglasnici upućivali na naglašenu kračinu (a katkada samo na kračinu) prethodnoga sloga, tj. samoglasnika pred tim udvojenim suglasnicima, kako obrazlaže i A. Mažuranić, dočim su udvojeni samoglasnici upućivali na naglašenu duljinu (a katkada samo na duljinu) sloga u kojem su se nalazili. Sve može biti dodatno zamršeno time ako se i tri znaka i udvajanje suglasnika ili samoglasnika rabi istodobno, a što nije rijedak slučaj. Tada

---

¹⁸ Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. 6, te uopće poglavlje *Dell' Accento* (str. 6 – 8).

naravno ima i »preklapanja«, pa se jedno nešto, recimo naglašena kračina, bilježi na dva načina: teškim naglaskom, tj. tupim znakom i udvojenim suglasnicima (tako je npr., kao što će se još vidjeti, u Vitezovićevu rječniku); ili pak nenaglašena duljina ostrim znakom i udvojenim samoglasnicima (tako npr., osim posve iznimno, nije u Vitezovićevu rječniku).

1.4. O značenju triju znakova u hrvatskoj tradiciji

Treba dakle biti svjestan toga, kako je već rečeno, da se ni tri navedena znaka u tome razdoblju od 250 godina nisu rabila na isti način. Štoviše, razlike u porabi tih triju znakova, tj. razlike u njihovu »značenju«, od pisca do pisca, mogu biti i vrlo velike. Pri tome se može postaviti ovo važno pitanje: ako se već »jedno nešto« moglo bilježiti na dva načina, je li moguće da su se jednim načinom, tj. jednim znakom, mogle bilježiti dvije različite stvari? Drugim riječima, je li određeni znak mogao imati dva značenja? Dakako, to »dva značenja« ne valja shvatiti u smislu puke proizvoljnosti, kao da bi netko znakove rabio sada ovako, sada onako (u tome se slučaju nikakva pravilnost uopće ne bi mogla ni odčitati). Riječ je o tome da u stanovitim okolinama, ili u stanovitim prilikama, određeni znak može imati jedno, a u nekim drugim okolinama, ili u nekim drugim prilikama, drugo značenje.

Na to je svojedobno u raspravi pod naslovom *Akcentat u gramatici Igñata Alojzije Brlića* upozorio Stjepan Ivšić. Primjerice, kada u *Uvodu* razmatra Šahmatovljevo shvaćanje Brličevih znakova za naglaske, Ivšić kaže ovako:¹⁹ »Šahmatov je dobro opazio, da Brličevi znakovi: ´ ˘ znače: ~ ˘ (po mojem bilježanju), na pr. u júnàcah (= jūnācā) 37, ali se prenaglio tvrdeći, da znakovi: ´ ˘ ne znače nikad: ˘ ˘ (isp. str. 188/9), pa zato na pr. rázbdòjnikē 199 ne čita *rāzbdòjnikē* (po ñegovu bi mišljenju trebalo čitati i taj primjer s jednoslogim uzlaznim akcentom) (str. 189.).« Dakle oba znaka, i oštri i tupi, označuju duljinu, samo što oštri gdje-kada označuju i (visoko)uzlazno naglašenu duljinu,

---

¹⁹ Vidi S. Ivšić, *Akcentat u gramatici Igñata Alojzije Brlića*, u *Radu JAZU*, knj. 194., 1912., str. 64.

a tupi silazno naglašenu duljinu. To znači da u slijedu duljina + duljina, kada su te dvije duljine obilježene različitim nadslovcima, tj. oštrim i tupim, valja vidjeti je li posrijedi (visoko)uzlazno naglašena duljina + duljina, ili duljina + silazno naglašena duljina. Da bi se to uvidjelo, valja opet poznavati govor kojemu pripada dotični pisac, u ovome slučaju Ignjat Alojzije Brlić, a Ivšić je odlično poznao Brlićev govor, tj. brodski govor (Brlić je bio iz Slavanskoga Broda).²⁰

1.5. Obnova tronadslovnoga zapisa

Vrijedno je ovdje spomenuti i jedan noviji pokušaj porabe triju navedenih znakova. Naime godine je 1990. prof. Bulcsú László u prijevodu spjeva *Hvalopj'ev S'ūncu*, kojemu je u akkadskome izvorni naslov, zapravo začetnica *Mušnammir gimillu (L'učāru cijelosti...)*,²¹ primijenio tronadslovni sustav u zapisu novoštokavskoga (i današnjega književnoga) četveronaglasja, rabeći tri znaka upravo na »babukićevski« način, tj. oštri, tupi i zavinuti »za_oznaku duljin'ē, kračin'ē i uzlaznē duljin'ē bilo n'ovē pr'aslovjenskē (visokē) ili n'ovē štōkavskē (dubokē)«. ²² Razlika je u odnosu na Babukića samo u tome što je poraba tih triju znakova strogo i dosljedno provedena. Pravila su međutim ipak znatno zamršenija. Tako primjerice stihovi (tj. redci) 50., 167. i 180. u takvu zapisu glase ovako:

---

²⁰ Vidi uvodno poglavlje Lj. Kolenić uz djelomični pretisak Brlićeve slovnice u knjizi *Brodski jezikoslovci*, koju je također priredila Lj. Kolenić (str. 163 – 170). O nadslovcima u Brlićevoj *Grammatik der illirischen Sprache* bit će posebno govora.

²¹ Prijevod je objavljen u knjizi pod naslovom *Hrvatske »Indije«*, koja je zapravo zbornik radova objavljenih u čast šezdesete godišnjice rođenja prof. Radoslava Katičića (str. 39 – 62).

²² Vidi B. László, *Mušnammir gimillu (L'učāru cijelosti...): Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 53 – 54.

zâsnove odkrîvâš	prozîrúci jím pûte (50)
lûpeži prokàznîci	splètkâri lažovì (167)
skrâtnîce dâna	prodùžnîce nòci (180)

A to u današnjem petonadslovnome zapisu bude ovako:

zâsnove òdkrîvâš	pròzirúci jīm pûte (50)
lûpeži pròkazznîci	splètkâri lažòvi (167)
skrâtnîce dâna	pròdužnîce nòci (180)

Vidljivo je da se tupim znakom na početnim slogovima bilježi kratkosilazni naglasak (*splètkâri* = *splètkâri*, *skrâtnîce* = *skrâtnîce*, *nòci* = *nòci*), a na nepočetnima taj tupi znak pretkazuje kratkouzlazni na prethodnome slogu (*prozîrúci* = *pròzirúci*, *prokàznîci* = *pròkazznîci*, *lažovì* = *lažòvi*, *prodùžnîce* = *pròdužnîce*), što znači da je tupim znakom zapravo obilježeno staro mjesto naglasaka (prije novoštokavskoga pomaka siline za jedan slog ulijevo). Zavinuti (tj. »krović«) i oštri označuju duljinu (*prokàznîci* = *pròkazznîci*, *splètkâri* = *splètkâri*, *skrâtnîce* = *skrâtnîce*, *prozîrúci* = *pròzirúci*, *jím* = *jīm*),²³ samo što zavinuti može označivati i uzlaznu duljinu (*zâsnove* = *zâsnove*, *pûte* = *pûte*, *lûpeži* = *lûpeži*), a oštri i silaznu duljinu (*dâna* = *dâna*). To znači da svaki od tih dvaju znakova ima zapravo po dva značenja, slično kao i u Brlićevoj slovnici, samo što je ondje riječ o oštrome i o tupome znaku. Primjer pak *odkrîvâš* = *òdkrîvâš* pokazuje da dva uzastopna zavinuta znaka pretkazuju kratkouzlazni naglasak na slogu pred njima (a takvih pravila ima još, npr. da zavinuti na posljednjem slogu pretkazuje kratkouzlazni na pretposljednem, ili da oštri na posljednjem slogu pretkazuje kratkouzlazni na dopretposljednem, itd.).

Štoviše, tima trima znakovima ne samo da se, bez gubitka obavijesti, može zapisati novoštokavsko (i književno) četveronaglasje nego se dobrim odabirom jednoga od dvaju znakova za duljinu može kadšto (posebice kada su posrijedi dvosložne riječi) zapisati i naglasno ponašanje npr. u sklonidbi, što petonadslovnim sustavom nikako nije moguće. Naime budući da dva znaka za duljinu čine zalihost (to je »pretječak 'obavijesti«, kako kaže László), ta se

²³ Za lik *jīm* (s duljinom) vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, str. 65.

činjenica može iskoristiti »za nāznaku dodatnē, likoglasnē 'obavijesti«. László navodi ova četiri primjera: *kràva*, *kráva* ('kravica od milja'), *gláva* i *stráža*, te razmatra nominativ i genitiv množine tih imenica u različitim zapisima. Evo kako izgledaju petonadslovni i tronadslovni zapisi:²⁴

Tô su kràve, kráve, glâve, stráže.

Némâ krâvâ, krávâ, glávâ, strážâ.

Tô su kràve, krâve, glâve, stráže.

Némâ krâvâ, krâvâ, glávâ, strážâ.

Tronadslovni je zapis očividno obavjesniji (a ujedno i najobavjesniji od svih zapisa koje László nakon spomenutoga prijevoda razmatra). Taj zapis naime sadržava obavijest o naglasnome ponašanju pojedinih imenica. Tako dva istovrsna znaka za duljinu kazuju o silaznosti prve, a dva raznovrsna o uzlaznosti prve duljine. Pri tome recimo prvi oštri znak slijeva u genitivu množine *strážâ* upućuje na naglasak nominativa množine (i jednine), tj. *stráže* (i *stráža*), dakle na dugosilazni naglasak, što taj znak, u ovome zapisu, izvorno i znači (moglo bi se reći da je time u genitivu množine očuvana obavijest o naglasku nominativa množine i jednine). S druge strane, oštri znak u genitivu množine *glávâ* upućuje na nominativ množine *glâve*, tj. na činjenicu da je u tome nominativu množine naglasak dugosilazni, premda je u genitivu množine naglasak dugouzlazni (što se opet vidi po raznovrsnim znakovima za duljinu). Obrnuto je u genitivu množine *krâvâ*, jer tu zavinuti znak upućuje na dugouzlazni naglasak u nominativu množine *kràve*, te utoliko na činjenicu da se dugouzlazni održava i u genitivu množine (što se također vidi po raznovrsnim znakovima za duljinu). Jasno je da se u petonadslovnome ta razlika u zapisima *glávâ* i *krávâ* ne vidi. Napokon u genitivu množine *krâvâ* dva zavinuta znaka upućuju na silaznost prve duljine u tome genitivu množine, te ujedno na silaznost nominativa množine (i jednine), tj. *kràve* (i *kràva*), doduše

---

²⁴ Vidi B. László, *Mušnammir gimillu* (L'učāru cijelosti...): *Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 57.

na silaznost bez duljine (dakle na kratkosilazni naglasak), no duljina je u genitivu množine pretkažljiva, jer je taj pretposljednji slog u tzv. *e*-sklonidbi redovito dug.

Dakako da tronadslovni zapis nije posve jednostavan, kako za onoga koji se njime služi, tako ni za onoga koji ga čita. No László je takvim pristupom, tj. takvim zapisom, ipak pokazao troje:

1. da je novoštokavski (i ujedno naš književni) četveronaglasni sustav moguće zapisati trima znakovima koji su u Hrvatskoj bili u porabi prije negoli je uveden Vuk–Daničić–Budmani–Maretićev petonadslovni sustav, i to zapisati bez gubitka obavijesti
2. da pri porabi nadslovaka u zapisu pojedini znak (ili pojedini znakovi) može (ili mogu) imati više značenja
3. da je tronadslovni zapis, budući da sadržava dva znaka za duljinu, zapravo zalihostan – sadržava navedeni »pretječak 'obavijesti« – pa je njime moguće zapisati i naglasno ponašanje.

Međutim, kao što sam već nagovijestio, László u pogovoru tomu prijevodu (pod naslovom *Uz Hvalopj'ev S'ūncu*) nije suprotstavio samo tronadslovni sustav petonadslovnomu nego je razmotrio još četiri mogućnosti zapisa te svaki od njih usporedio kako uzajamno jedan s drugim, tako i svaki od njih s petonadslovnim.

1.6. Još četiri načina zapisa naglaska u hrvatskome

Prije svega, osim petonadslovnoga i tronadslovnoga zapisa naglaska László razmatra i dvonadslovni sustav. Štoviše, premda je sam prijevod pisan tronadslovnim sustavom, spomenuti je pogovor *Uz Hvalopj'ev S'ūncu* pisan dvonadslovnim. U tome se sustavu rabe samo dva znaka: znak duljine (tj. [˘]) i znak za visinu tona (iliti napjevka, kako kaže László), tj. ' , koji se zove ovisak. Oviskom se, smještenim ispred slogotvornika, na početnome slogu obilježava njegova silaznost, a na nepočetnome uzlaznost prethodnoga sloga. Znakom se za duljinu obilježava dugi samoglasnik (tj. dugi slogotvornik). Prema tome,

navedeni bi naslov *Uz Hvalopj'ev S'uncu*, prepisan u petonadslovni zapis, izgledao ovako: *Uz Hvalòpjev Sûncu*.²⁵

K tomu, u tronadslovnome se i u dvonadslovnome sustavu mogu u određenim prilikama pojedini znakovi ukloniti, budući da je njihovo bilježenje zalihosno, čime se dobiva veća gospodarnost zapisa. Tako nastaju dvije inačice tronadslovnoga i dvonadslovnoga zapisa, koje László nazivlje »troznakī pr'ostī« i »dvoznakī pr'ostī«. Dakako, poraba obaju navedenih zapisa stavlja i onoga koji se njime služi, a i mogućega čitatelja pred još veće zahtjeve. Ovdje se međutim njima ne ću posebno baviti. No redovito ću pri razmatranju Vitezovićevih hrvatskih riječi s nadslovcima, koji zapravo rabi tronadslovni sustav, ali drugačije nego što to čini László, upozoravati na to kako bi pojedine primjere valjalo zapisati u petonadslovnome i u dvonadslovnome sustavu.

Valja napokon još spomenuti i šesti sustav, koji je beznadslovni. Za nj veli László da mu ga je jednom na hodniku natuknuo Ivan Slamnig. U tome se sustavu ne rabe nadslovci, nego se udvajaju suglasnici i samoglasnici, i to tako da udvojeni suglasnik znači da je na samoglasniku koji mu prethodi – visina, tj. da je taj slog silazno naglašen, a udvojeni samoglasnik označuje duljinu sloga. Prema tome, kratkosilazni se naglasak zapisuje slijedom samoglasnik + dva suglasnika, a dugosilazni slijedom dva samoglasnika + dva suglasnika. Uzlazni se naglasci pretkazuju na temelju tako zapisane visine, te se nalaze na slogu prije samoglasnika iza kojega slijede dva suglasnika. Posrijedi je zapravo dosljedno proveden način zapisa koji se je do neke mjere također rabio u hrvatskoj tradiciji, a i sam Vitezović, kako sam već spomenuo, rabi udvojene suglasnike za označivanje naglašene kračine prethodnoga sloga. Stoga ću se u ovoj radnji gdje kada osvrtni i na taj sustav.

László je tih šest sustava bilježenja naglaska prikazao u preglednici odabравši jednu dvosložnu riječ, bolje reći »dvosložni lik«, i to *pare*, koji može poprimiti sva četiri novoštokavska (i književna) naglaska, a u posljednjem

---

²⁵ Dvonadslovni je zapis László uveo godine 1976. u prijevodu babilonskoga spjeva o stvaranju svijeta, koji se u akkadskome prema začetnici zove *Enūma eliš*, tj. *Kada gore* (vidi u časopisu *Književna smotra*, god. 8., br. 26. – 27., str. 5 – 20).

slogu imati (ili nemati) duljinu. To znači da se ukupno javlja osam naglasnih mogućnosti, koje stoje u uzajamnim oprjekama, pri čem se izmjenom jednoga »znaka« ujedno mijenja i značenje riječi. Ovdje iz te preglednice donosim četiri sustava, i to petonadslovni (petoznaki), potpuni tronadslovni (potpuni troznaki), potpuni dvonadslovni (potpuni dvoznaki) i beznadslovni (bezznaki), a izostavljam »troznakī pr'ostī« i »dvoznakī pr'ostī« (u prvome se stupcu navodi značenje). Pri tome pojedina značenja kao i imena stupaca László zapisuje dvoznakim sustavom s uklonjenom zalihošću, a tako i ja navodim, tj. ovdje prenosim. Evo te prilagođene preglednice:

ZNĀČ'ĒNJE	PETozNAKĪ	TROZNAKĪ	DVOZNAKĪ	BEZZNAKĪ
isp'arine	pāre	pāre	p'are	parre
obaruju	pārē	pārê	p'arē	parree
novčići	pāre	parè	par'e	pare
novčića	pārē	parê	par'ē	paree
'parove	pāre	pāre	'pāre	paarre
sparuju	pārē	pārê	p'ārē	paarree
parotine	pāre	pāre	pār'e	paare
parotinē	pārē	pārê	pār'ē	paaree

Likovi *pāre* i *pārē* upravo su nominativ množine i genitiv jednine riječi *pāra* 'parotina', 'brazgotina', koju navodi Akademijin rječnik s tumačenjem »kad se parne nožem po dasci, postane para«, te s potvrdom iz Broz–Ivekovićevega rječnika, gdje se veli »vidi zarez«.²⁶

---

²⁶ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 9., str. 636, te I. Broz – F. Iveković, *Rječnik hrvatskoga jezika*, sv. 2., str. 10. Potpuna se preglednica nalazi u B. László, *Mušnammir gimillu (L'učaru cijelosti...): Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 56.

1.7. O pojmu naglasaka

Vidljivo je iz navedene preglednice, a posebice iz dvonadslovnoga zapisa, da pojam naglasaka valja razlikovati od onoga kako se ta riječ rabi u svakodnevnome, nejezikoslovnome značenju. Stoga je ovdje u uvodu potrebno upozoriti na nekoliko osnovnih činjenica o tome što je naglasak, koliko god da bi se to, u nekome smislu, moglo smatrati i samorazumljivim. Naime često se, izvan jezikoslovlja, pod naglaskom zamišlja stanoviti »entitet«, neko određeno nešto, pri čem se smatra da su različiti naglasci uzajamno teško uspoređljivi. Tomu usuprot valja reći da je naglasak, uzevši općenito, a i svaki određeni naglasak, zapravo samo ime za osobit svežanj (engleski *bundle*) razlikovnih obilježja. Temeljna je razlika između fonema, tj. razlikovnih jedinica, i razlikovnih obilježja u tome što su fonemi susljedne, ili nizotvorne, dakle raznodobne i raznomjesne jedinice, dočim su razlikovna obilježja istodobne i istomjesne jedinice. Ili kako u poznatoj knjizi *Fundamentals of Language* kažu Roman Jakobson i Moris Halle:²⁷ »The distinctive features are aligned into simultaneous bundles called phonemes; phonemes are concatenated into sequences [...].« Pojam pak svežnja Robert Lawrence Trask određuje ovako:²⁸ »A segment regarded as a collection of feature specifications.« Naglasku se stoga ovdje pristupa, uvjetno rečeno, »analitički«, kao određenomu svežnju razlikovnih obilježja, a ne, recimo, »supstancijalistički«, kao kakvu »čvrstomu«, »tvrdomu« entitetu. Razlikovna pak obilježja koja čine naglasak, zovu se prozodijska²⁹ razlikovna obilježja. Prozodijska su razlikovna obilježja, kako ih

---

²⁷ Vidi R. Jakobson – M. Halle, *Fundamentals of Language*, str. 20 (isp. i hrvatski prijevod I. Martinčića *Fonologija i fonetika* u knjizi *Temelji jezika*, str. 22).

²⁸ Vidi R. L. Trask, *Key Concepts in Language and Linguistics*, str. 61.

²⁹ Rabim lik *prozodija*, kako je u nas danas uobičajeno, prema grčkome προσοδία, koliko god da bi se očekivao lik *prosodija*, kako je imao primjerice V. Babukić godine 1854. u svojoj *Ilirskoj slovnici* (vidi npr. str. 487: »Naša namjera nije uprav ovdě obilno govoriti o pėsničtvu i o pravilih pėsničkih iliti o prosodii [...].«), a još i N. Majnarić

navode Jakobson i Halle, *force*, *quantity* i *tone*. Ta tri prozodijska obilježja odgovaraju trima osjetnim osobinama koje zamjećujemo osjetilima, a to su *voice-loudness*, *subjective duration* i *voice-pitch*. Njima su pak, u fizikalnome smislu, usporedna tri obilježja zvuka, tj. *intensity*, *time* i *frequency*.³⁰ Ta se razredba prozodijskih obilježja može prikazati u sljedećoj preglednici (Jakobson i Halle ne navode preglednicu, ali nju je moguće uspostaviti):

PROSODIC FEATURES	ATTRIBUTES OF SENSATION	PHYSICAL CORRELATES
force	voice-loudness	intensity
quantity	subjective duration	time
tone	voice-pitch	frequency

Svojevrsan je prijevod navedenoga nazivlja (premda, kao što će se vidjeti, nije u potpunosti riječ o prijevodu) godine 1996. iznio u svojoj raspravi *Bilješka o književnome naglasku hrvatskome* prof. Bulcsú László, raspravljajući u poglavlju *Naglasna sredstva* o rečenome pojmovlju. Premda ni László ne navodi

---

1948. u *Grčkoj metrici* (npr. str. 4), ili R. Simeon 1969. u *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* (sv. 2., str. 211 – 212; također *prosodem*, kao i odnosne pridjeve *prosodijski* i *prosodički*), ili pak J. Hamm godine 1974. u članku *Prosodijski sistem Križanićeva govora*, u zborniku *Život i djelo Jurja Križanića* (npr. str. 212). Ne samo da se u grčkome s među samoglasnicima nikada ne ozvučuje, pa je npr. A. Musić u prvome izdanju svoje *Slovnice grčkoga jezika* od godine 1887. imao likove *diaeresis* (str. 283), prema grčkome διαίρεσις, *krasa* (str. 18), prema grčkome κρᾶσις, ili *synizesis* (str. 19), prema grčkome συνίησις, nego se u riječi προσῳδία suglasnik s nalazi k tomu na granici predmetka i osnovne riječi u složenici. Slično je i s imenicom *filozofija*, o čem potanje vidi u mome članku *Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja*, u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35., br. 69. – 70., str. 131 – 132 (a isp., s druge strane, noviju tuđicu *fotosofija*).

³⁰ Vidi R. Jakobson – M. Halle, *Fundamentals of Language*, str. 22 (isp. i hrvatski prijevod I. Martinčića *Fonologija i fonetika* u knjizi *Temelji jezika*, str. 24).

neku posebnu preglednicu, ona se i u ovome slučaju može uspostaviti. Evo te preglednice (navodim u njegovu zapisu, ali bez nadslovaka):³¹

NAGLASNA SRJEDSTVA	OČITOVANJE	OBILJEŽJA ZVUKA
natisak	silina	jakost
odtega	duljina/kračina	trajanje
napjevak	vis	učestalost

Kao što sam rekao, jasno je da nije uvijek riječ o prijevodu, nego da je katkada posrijedi i razlika u pojmovlju.

1.8. Pripomenak o nazivlju

Usuprot pojedinim mišljenjima da je hrvatsko jezikoslovno nazivlje ustaljeno, ili ako već nije, da se postupno ustaljuje, jednostavno je pokazati da taj stavak ne stoji. Naime koji se god dio jezikoslovlja pogleda, posvuda je lako ustanoviti velike razlike u nazivlju. Da navedem samo jedan primjer: za okluzive se primjerice, osim same riječi *okluzivi*, rabe još i nazivci *zatvornici*, *zapornici*, *pregradnici*, *eksplozivi* (ako već ne i *mutae*).

No s obzirom na ono čime se bavim u ovoj radnji, zanimljivo je pogledati koja raznolikost vlada u nazivlju za prozodijska razlikovna obilježja. U tu sam svrhu odabrao sedam različitih jezikoslovnih djela, objavljenih u posljednjih četrdesetak godina, i to kako slijedi:

- Žarko Muljačić, *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*, 2. izd., 1972. [poglavlje *Prozodična distinktivna obilježja (PDO)*, str. 163 – 169]
- Stjepan Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, 1970. (poglavlje *O akcentu uopće*, str. 150 – 161)

---

³¹ Vidi B. László, *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 335.

- André Martinet, *Osnove opće lingvistike*, prev. August Kovačec, 1982. (poglavlje *Prozodija*, str. 53 – 61)
- Dalibor Brozović, *Fonologija hrvatskoga književnog jezika*, u Akademijinoj gramatici *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, 1991. (uvodno poglavlje, str. 381 – 390)
- Vesna Zečević, *Fonetika i fonologija*, dio u *Hrvatskoj gramatici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1995. (poglavlje *Prozodijski sustav*, str. 66 – 75)
- Zrinka Jelaska, *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*, 2004. (poglavlje *Naglasna obilježja*, str. 193 – 198)
- Bulcsú László, *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., 1996. (poglavlje *Naglasna srjedstva*, str. 335 – 336).

Evo preglednice koja prikazuje odnosno nazivlje:

■	FORCE	QUANTITY	TONE
MULJAČIĆ (1972.)	intenzitet	kvantiteta	ton
IVŠIĆ (1970.)	silina (glasnost)	kvantiteta	ton
KOVAČEC (1982.)	energija	trajanje	melodijski ton
BROZOVIĆ (1991.)	silina (jačina)	kvantiteta	ton
ZEČEVIĆ (1995.)	silina	trajanje	ton
JELASKA (2004.)	udar	dužina	ton
LÁSZLÓ (1996.)	natisak	odtega	napjevak

Poredak prikazuje raspon od triju riječi kojima se tuđica »prenosi« i gdje kada prilagođava (Muljačić riječju *intenzitet* »prevodi« sva tri Jakobsonova nazivka: *force*, *voice-loudness* i *intensity*), do potpunoga prijevoda svih triju nazivaka (László). Između tih dviju skrajnosti nalaze se ponajprije Ivšić, Kovačec i Brozović, od kojih svaki prevodi po jedan nazivak. Zanimljiv je

Ivšićev prijevod *glasnost* (uz *silina*), koji uglavnom nije u porabi, dočim se Brozovićeva *jačina*, koju navodi uz prijevod *silina*, dosta rabi, možda više u inačici *jakost*. Kovačec pak prevodi *quantity*, i to riječju *trajanje*, što je danas prilično u porabi [tako npr. imaju S. Vukušić, I. Zoričić i M. Grasselli-Vukušić u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*; oni kao tri »prozodijska počela« navode ton, trajanje i mjesto (tj. mjesto siline ili udara)].³² S druge strane, Kovačecov prijevod *energija*, tj. *artikulacijska energija*, zapravo je prijenos i prilagodba Martinetove sveze *l'energie articulatoire*. Potom slijede Vesna Zečević i Zrinka Jelaska, koje prevode po dva nazivka. V. Zečević za *quantity* ima također *trajanje*, a Z. Jelaska isti nazivak prevodi riječju *dužina* (što ne će biti previše sretno). Ona ima i nazivak *udar*, što je zapravo prijevod engleskoga *stress*. Gleda li se pak po stupcima, primijetiti je da se najviše pravih prijevoda nalazi u prvome stupcu, a najmanje u trećem. Vjerojatno je i prijevod *silina* »najustaljeniji« od svih nazivaka. S druge strane, prevodenju najviše odolijeva riječ *tone* (katkada bude i *intonacija*, ali gdje gdje se ta dva nazivka razlikuju). Samo László ima *napjevak*, a donekle iznenađuje da Z. Jelaska zadržava *ton*, jer je ona inače sklona prevoditi nazivlje.

U ovoj radnji redovito upozoravam na tu različitost nazivlja. Osobno se oslanjam na Lászlóovo nazivlje, kako je ono izneseno u spomenutom prilogu *Bilješka o književnome naglasku hrvatskome*, te osobito u velikoj raspravi *Pabirci redničkoga i obavještničkoga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, 1993.). Pri tome je izvanredno važno njezino 24. poglavlje pod naslovom *Naravni jezik* (str. 46 – 48), koje se može smatrati posve cjelovitim, premda do skrajnosti sažetim, uvodom u jezikoslovlje. Štoviše, moglo bi se zamisliti da ova čitava radnja, tj. čitav opis nadslovaka u Vitezovićevu rječniku bude izveden samo tim nazivljem, u smislu da to bude neka vrsta »opisnoga jezika«, tj. »jezika kojim se opisuje«, ili metajezika ove radnje. Time bi se zacijelo postigao visok stupanj strogosti pri opisu (vjerojatno najviši mogući). Nezgoda je međutim u tome da to nazivlje nije u nas dovoljno

---

³² Vidi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 27.

prihvaćeno (ili nije uopće prihvaćeno). Stoga ću nastojati rabiti podjednako i to, Lászlóovo, nazivlje kao i ono u nas uobičajenije, upozoravajući katkada na prednosti jednoga i na nedostatke drugoga.

2. Raznolikost porabe nadslovaka u hrvatskoj tradiciji

Spomenuto je već da se tri navedena znaka u hrvatskoj tradiciji nisu rabila na isti način. Grubo uzevši, njihova je česta poraba bila ovakva: teški je označivao naglašenu kračinu (premda ne uvijek), oštri naglašenu duljinu, a kadšto i nenaglašenu (primjerice onako kao u mađarskome ili u češkome), a slično i zavinuti, tj. obično je označivao naglašenu duljinu, ali katkada i nenaglašenu, posebice ako se pisac oštrim nije služio. Važno se pitanje postavlja uvijek onda kada se rabe i oštri i zavinuti znak u stanovitome djelu istodobno, pitanje koje možemo sročiti ovako: razlikuje li dotični pisac te »dvije duljine«, ili spomenute znakove rabi *promiscue*? Dakako, već bi mogući iznalazak da jedan od tih znakova označuje naglašenu, a drugi nenaglašenu duljinu bio vrijedan, ali sa stajališta hrvatskoga jezika, koji poznaje još jednu oprjeku na tonemnoj razini, naime onu po visini tona ili napjevka, ključno je pitanje zapravo ovo: bilježi li spomenuti pisac razliku između silaznosti i uzlaznosti? K tomu, ukoliko tu razliku bilježi, ili ju nastoji zabilježiti, postavlja se ujedno i pitanje kojim znakom zapisuje silaznost, a kojim uzlaznost, jer ni u tome nije bilo jedinstva u naših pisaca. Napokon, želimo li u potpunosti proniknuti u naglasni sustav koji spomenuti pisac rabi i nastoji ga zabilježiti, valja razmotriti i o kojoj je uzlaznosti riječ (visokoj ili dubokoj).

Bez namjere da se ovdje iscrpno opiše poraba nadslovaka u hrvatskoj tradiciji, što i nije zadaća ove radnje, odabrao sam 6 pisaca koji su se u svojim djelima služili trima nadslovcima (ili jednim od triju), i to u želji da pokažem veliku raznolikost koja je u toj porabi, dugoj 250 godina, u Hrvatskoj vladala. Tu je raznolikost potrebno osvijestiti prije negoli se pristupi opisu Vitezovićeve porabe nadslovaka, kako bi se uvidjelo da u takvu istraživanju ne može biti nikakva »apriorizma«, dakle da se ne može *a priori* znati što je kojemu piscu određeni znak doista značio.

2.1. *Institutiones linguae Illyricae* Bartola Kašića

Već se i Bartol Kašić, pisac prve hrvatske gramatike *Institutiones linguae Illyricae* (1604.), služio trima navedenim nadslovcima. Tupim je znakom, kao i udvojenim suglasnicima, bilježio naglašenu kračinu, tj. kratkosilazni naglasak (tako je postupao, kako će se vidjeti, i Vitezović). No upravo u Kašićevu djelu nije posve jasno je li razlikovao »dvije duljine« ili nije. Tako je primjerice godine 1911. Stjepan Ivšić u svojoj znamenitoj raspravi *Prilog za slavenski akcenat* odrješito ustvrdio:³³ »U najstarijoj gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika B. Kašića (*Institutionum linguae Illyricae libri duo*. Romae 1604.) ne možemo razabrati akcenta ~ , jer Kašić bilježi duge slogove dvjema znakovima: ´ i ^ (str. 15. i 16.), koje upotrebljava ne mareći za akcenatsku kvalitetu, pa isti akcenat bilježi i znakom ´ i znakom ^ [...].«

U novije vrijeme slično kaže i Mate Kapović, pri čem navodi nekoliko mogućnosti zbog čega bi moglo biti tako.³⁴ Tomu u prilog govore primjeri kao što su *Têg* i *Môst*, te *Hvár* i *Krágl*, gdje izgleda da je zavinutim znakom obilježen dugosilazni naglasak, a oštrim tzv. čakavski akut, tj. visokouzlazni naglasak, prema kojima bi se očekivali zapisi *Dân* i *Mêso*, te *pút* i *Púx*, no u Kašića nalazimo obrnuto: *Dán* i *Méso*, te *pût* i *Pûx*. Dakako, pođemo li od potonjih primjera, gdje izgleda da je oštrim znakom obilježen dugosilazni naglasak, a zavinutim tzv. čakavski akut, tj. visokouzlazni naglasak, očekivali bismo zapise *Tég* i *Móst*, te *Hvâr* i *Krâgl*, ali je u Kašića, vidjesmo, obrnuto.³⁵ Osobito su neobični zapisi kao *Têg*, *Téga*, *Téxe*, *Tézi*, ili pak *Rîc*, *Rîci* (nominativ množine), gdje se stječe dojam kao da se u sklonidbi tih imenica naglasak smjenjuje,

---

³³ Vidi S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911., str. 138.

³⁴ Vidi M. Kapović, *Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike*, u časopisu *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 2., 2006., str. 29 – 30. Isp. npr. ovu rečenicu (str. 29): »Kašićevo se bilježenje naglaska najkraće rečeno može opisati kao nedosljedno.«

³⁵ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 29 (*Têg*), 28 (*Môst*), 26 (*Hvár*), 21 (*Krágl*), 32 (*Dán*), 12 i 35 (*Méso* i *méso*), 180 (*pût*), te 30 (*Pûx*).

premda nije tako, jer su posrijedi tzv. bezvisne osnove, gdje se dugosilazni naglasak u navedenim padežima održava.³⁶

No u svojoj je velikoj raspravi o Kašićevoj gramatici godine 1981. prof. Radoslav Katičić s pravom upozorio na riječi samoga Kašića »kako mu se čini da su za opis ilirskoga naglašivanja *potrebna* tri akcenta«. ³⁷ Katičić s tim u vezi kaže ovako: ³⁸ »Teško je, međutim, zamisliti da bi Kašić u brojnim primjerima svoje gramatike, i poslije u prijevodu Biblije, koji je sav akcentuiran, samo za ljubav grčkoj gramatičkoj tradiciji takoreći dekorativno nasumce stavljao dva različita znaka da označuju isto.« Daljnje Katičićevo razmatranje ide u smjeru utvrđivanja pojedinih »morfoloških tipova«, gdje se može pokazati određena pravilnost (a ne pri razdiobi dugosilaznoga i visokouzlaznoga naglasaka). Zaključak bi bio taj da Kašić visokouzlazni naglasak bilježi zavnutim znakom, a dugosilazni oštrim, no da je naglasno stanje koje tim znakovima zapisuje upravo u prijelazu iz tronaglasnoga sustava u dvonaglasni (ne treba zaboraviti da je Pag, rodno mjesto Bartola Kašića, danas dvonaglasan), te da je taj prijelaz već bio uzeo maha (otuda primjeri kao *Hvár* i *Krágl*, gdje je izvorni visokouzlazni izjednačen s dugosilaznim), ali ipak nije u potpunosti dovršen (otuda genitivi množine kao *Xên* i *Vlastêl*). ³⁹

Ali naravno, da bi se dobila potpunija, cjelovitija slika o Kašićevu bilježenju nadslovaka, valjalo bi svakako obraditi i druga Kašićeva djela, a prije svega njegov prijevod Biblije.

---

³⁶ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 29 (*Têg*, *Téga*, *Téxe* i *Tézi*), te 40 i 10 (*Rîc* i *Rîci*). O pojmu bezvisnih osnova bit će više riječi u drugome dijelu ove radnje.

³⁷ Vidi R. Katičić, *Gramatika Bartola Kašića*, u *Radu JAZU*, knj. 388., 1981., str. 33. Kašić na str. 15 svoje slovnice veli ovako: »Videtur autem neceßarius esse triplex.« Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*, str. 31.

³⁸ Vidi spomenutu Katičićevu raspravu, str. 32.

³⁹ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 39 (*Xên*), te 32 (*Vlastêl*, dva puta).

2.2. Ardelio Della Bella i njegovi *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*

Drugačije je sa slovnicom *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*, koju je Ardelio Della Bella godine 1728. objavio ispred svoga rječnika pod naslovom *Dizionario Italiano, Latino, Illirico*. Valja odmah reći, usuprot onomu što kaže Stjepan Ivšić,⁴⁰ da je Della Bellin zapis znatno dosljedniji.

Prije svega, već u općem uvodnome dijelu u rječnik pod naslovom *Avvertimenti per poter leggere, e scrivere con facilità le parole Illiriche scritte con caratteri Italiani* Della Bella ima posebno poglavlje u kojem obrađuje naglasak (*Dell'Accento*).⁴¹ U tome poglavlju, među ostalim, govori o važnosti naglasaka u ilirskome (tj. u hrvatskome) jeziku, što znači da hrvatske riječi valja izgovarati s ispravnim naglaskom, jer ako se to ne čini, ne može se znati značenje pojedine riječi («se non si esprimono nella pronunzia, la parola ò non s' intende, ò solamente per discrezione»). Da bi to zorno pokazao, Della Bella navodi pojedine parove riječi kojima je lik istovjetan, a razlikuju se samo u pogledu naglasaka, čime im se dakako razlikuje i značenje, npr *Sûd* 'giudizio' : *Súd* 'vaso' ili *Lûgh* 'cenere' : *Lúgh* 'bosco'. Taj je uvid, a možda je bolje reći – taj pristup, iznimno važan. Della Bella je zapravo uveo pojam oprjeke da bi dokazao razlikovnu službu naglasaka (to je pristup kojim će se obilno služiti u dvadesetome stoljeću Nikolaj Sergeevič Trubeckoj i Roman Jakobson, o čem će

---

⁴⁰ Vidi S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911., str. 138 – 139 («A. Dellabella u gramatici ispred svoga rječnika [...] piše, da se različno izgovaraju riječi *sûd* (giudizio) i *súd* (vaso) [...]. Te se riječi doista u različnim govorima različno izgovaraju [...], ali se iz Dellabellina nejednakoga biļeženja u drugih primjera ne može mnogo zakļučivati.«).

⁴¹ Navodim prema pretisku (s prijevodom Nives Sironić-Bonefačić) što ga je godine 2006. objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pod naslovom *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*. Osim same slovnice knjiga sadržava i pretisak toga općega uvodnoga dijela. Poglavlje o naglasku nalazi se na str. 28 – 29 (u izvorniku str. 3).

još biti riječi, a i ja se u ovoj radnji pri opisu porabe nadslovaka u Vitezovićevu rječniku u velikoj mjeri oslanjam na taj pojam, tj. na taj postupak).

U samoj pak slovnici Della Bella naglasku posvećuje čitavo XXIV. poglavlje (u izvorniku pogrješkom navedeno kao XXIII.).⁴² Od niza izvanredno odabranih (i obrađenih) primjera, o čem ovdje na žalost nije moguće potanje govoriti, spomenuo bih samo jedan, naime sklonidbu imenice *ruka*, gdje Della Bella bilježi sve naglasne razlike pri sklonidbi te imenice u gotovo svim padežima jednine i množine, tj. gdje bilježi kako se naglasak smjenjuje.⁴³ Evo kako bi izgledala ta sklonidba (padeže navodim prema Della Bellinu poretku i nazivlju).

Nominativ	<i>Rûka</i>
Genitiv	<i>Rûkee</i>
Dativ	<i>Rûzi</i>
Akuzativ	<i>Rûku</i>
Vokativ	<i>ò Rûko</i>
Ablativ	<i>od Rûkee</i>

Nominativ	<i>Ruuke</i>
Genitiv	<i>od Rûkaa</i>
Dativ	<i>Rûkam</i>
Akuzativ	<i>Ruuke</i>
Vokativ	<i>ò Rûke</i>
Ablativ	<i>od Rûkaa</i>
Sedmi	<i>Rûkami (S' Rukàmi)</i>
Osmi	<i>ù Rûkah</i>

Vidljivo je ponajprije da Della Bella rabi udvojene samoglasnike za zapis nenaglašene duljine (npr. genitiv jednine *Rûkee*, tj. *rûkē*), ali također i za zapis

---

⁴² U pretisku str. 112 – 123, u izvorniku 45 – 50.

⁴³ Vidi u pretisku str. 113 (izvornik str. 45).

silazno naglašene duljine (npr. nominativ množine *Ruuke*, tj. *rûke*). Također rabi i udvojene suglasnike za zapis naglašene kračine. To se ne vidi iz gornjega primjera, ali ima npr. *ribba*, *ribbee*, *ribbi*, *ribbu* (tj. *rîba*, *rîbē*, *rîbi*, *rîbu*).⁴⁴ Potonji primjer ujedno pokazuje mogućnost zapisa naglaska (Slamnigovim) beznadslovnim sustavom (o kojem je već bilo riječi). No iz navedenoga se primjera vidi da naglašenu kračinu bilježi i tupim znakom (npr. instrumental množine *S' Rukàmi*, tj. *s rukàmi*), a ima primjerice i *Vjètar*, *vjètra*, *vjètru* (tj. *vjètar*, *vjètra*, *vjètru*).⁴⁵ U primjeru se *ruka* razabire nadalje da Della Bella oštri znak rabi za zapis dugosilaznoga naglaska (npr. akuzativ jednine *Rúku*, tj. *rûku*), ali ujedno i to da se dugosilazni naglasak može zapisati na dva načina: udvojenim samoglasnicima (npr. nominativ i akuzativ množine *Ruuke*, tj. *rûke*, ali vokativ množine bude *ò Rúke*, tj. *rûke*). K tomu, oštrim znakom Della Bella zapisuje i nenaglašenu (upravo zanaglasnu) duljinu (npr. *millóst*, tj. *mîlōst*).⁴⁶ Napokon, zavinutim znakom bilježi visokouzlazni naglasak (npr. nominativ jednine *Rûka*, tj. *rûka*).⁴⁷ Pri tome valja uočiti da Della Bella zapisuje naglasni sustav u kojem je došlo do pomaka naglaska s posljednjega otvorenoga sloga na prethodni slog, zapravo do pomaka visine za jednu moru ulijevo, pa se na prethodnome slogu, ako je dug, ozbiljava visokouzlazni naglasak (npr. *rûka*, umjesto *rūkà*), a ako je kratak, kratkosilazni (ima npr. *gospòda*, tj. *gospòda*, umjesto *gospodà*, ili nominativ množine *Xène*, tj. *žène*, umjesto *ženè*).⁴⁸

Moglo bi se reći da Della Bella rabi ukupno pet »znakova«: tri nadslovka i dvije vrste udvajanja. Ta bi se pak raznolikost mogla iskoristiti za zapis kakve dodatne obavijesti, primjerice o naglasnome ponašanju, dakle za zapis na

---

⁴⁴ Vidi u pretisku str. 40 (izvornik str. 9).

⁴⁵ Vidi u pretisku str. 34 (izvornik str. 6).

⁴⁶ Vidi u pretisku str. 42 (izvornik str. 10).

⁴⁷ Općenito o porabi nadslovaka u Della Bellinoj slovnici vidi npr. I. Lukežić, *Prilog čitanju Della Bellinih znakova za akcente*, u časopisu *Filologija*, knj. 19., 1991., str. 38 – 39.

⁴⁸ Vidi u pretisku str. 40 i 118 (izvornik str. 9 i 48). Na str. 118 navodi ovaj primjer: *Xène dōbre gljuube svoju djezzu*.

morfonološkoj razini. Pri tome bi valjalo npr. razgraničiti porabu udvajanja samoglasnika od zapisa oštrog znaka, kao i porabu udvajanja suglasnika od zapisa tupoga znaka, itd. Premda ovdje nije moguće o tome potanje raspravljati, vrijedno bi bilo istražiti mogućnosti koje pruža Della Bellin način bilježenja naglaska.

2.3. Zbirka *Pisme duhòvnè ràzlikè* Petra Kneževića

U svojoj zbirci pjesama pod naslovom *Pisme duhòvnè ràzlikè*, koju je objavio godine 1765., Petar Knežević rabi samo jedan nadslovak, i to tupi znak. Tim znakom Knežević bilježi isključivo duljinu, neovisno o naglasku. Ta se poraba vidi već iz samoga naslova, jer bi zapis *Pisme duhòvnè ràzlikè* danas izgledao ovako: *Pisme duhōvnē rāzlikē*. Donosim ovdje ulomak iz uvodne posvete Blaženoj Djevici Mariji:⁴⁹

Prisricchnà, pričestità, i priuzvišcenà:
Priblàxenà, prisvètà, i priblagosovgljenà:
Priblàgà, primillostivà, i primillosardnà:
pridràgà, prisladkà, i prigljbèznivà
Pričistà, i prineoskvàrgnenà Diviczo, i Mājko Boxjà.
MARIO,
KRAGLICZE NEBBA, I ZEMGLJÈ:
Pomochnicze Karstjànskà: Utočifcte grifcnikà.
Pokrìpgljènje nevòglnì: Uffanje dùfcà Boggogljubnì:
Prosvìtgljènje zamràčenì: Upravo stramputno hodèchì;
I sve dobro svaçiè poslì
BOGGA.

Tupim se dakle znakom bilježi duljina, i to kako ona zanaglasna (npr. *pričestità*, tj. *pričèstitā*), tako i ona naglašena (npr. *Priblàxenà*, tj. *pribláženā*), a gdje kada i prednaglasna (npr. *Pokrìpgljènje* i *Prosvìtgljènje*, tj. *pokrípljénje* i *prosvítljénje*, osim ako ta dva primjera nisu *pokrípljénje* i *prosvítljénje*). Taj bi se

---

⁴⁹ Vidi P. Knežević, *Pisme duhòvnè ràzlikè*, str. V.

zapis duljine u prednaglasnome položaju mogao smatrati morfonološkim zapisom, jer bi u likovima *pokrīpljēnje* i *prosvītljēnje* duljina bila pokraćena (Knežević ima novoštokavski naglasak), ali se ta duljina ipak održava u zapisu prema duljini u temeljnim likovima, tj. u infinitivima (*po*)*krīpiti* i (*pro*)*svītliti* (o takvim će zapisima biti još riječi pri opisu porabe nadslovaka u Vitezovićevu rječniku).

Vidljivo je nadalje da se udvojenim suglasnicima bilježi kračina, također neovisno o naglasku. Tako bude gdjekada obilježena zanaglasna kračina (npr. *Prisricchnā*, tj. *prīsrīčnā*), kadšto naglašena, i to bilo silazna (npr. *BOGGA*, tj. *Bōga*), bilo uzlazna [ima malo dalje u predgovoru čitatelju (*Sctioçe pripogljùbgljeni*) npr. lik *dobrottè*, tj. *dobròtē*],⁵⁰ a gdje gdje i prednaglasna (npr. *primillostivā*, tj. *primīlòstivā*). Potonje se također može smatrati morfonološkim zapisom, jer se održava zapis kračine iz osnovne riječi, recimo *millost*, tj. *mīlōst*, dotično kračina iz temeljnoga lika *mill*, tj. *mīl*.

Prema tome, ulomak bi iz posvete u današnjem zapisu izgledao ovako:

Prisrīcnā, pričestitā, i priuzvīšenā:
Priblāženā, prisvētā, i priblagosovljenā:
Priblāgā, primīlostivā, i primīlosrđnā:
pridrāgā, prisladkā, i priljūbeznivā
Pričistā, i prineoskvŕnjenā Divico, i Mājko Božjā.
MARIO,
KRALJICE NĚBA, I ZEMLJĚ:
Pomoćnice Kŕstjānskā: Utočište grišnikā.
Pokrīpljēnje nevōljnī: Ŭfanje dūšā Bōgoljubnī:
Prosvītljēnje zamrāčenī: Upravo stramputno hodēći;
I sve dobro svačiē poslī
BŎGA.

Na taj je način moguće uspostaviti sve duljine i kračine u čitavoj zbirci, što se opet može iskoristiti pri razmatranju stiha. Naime, budući da u zbirci

---

⁵⁰ Vidi P. Knežević, *Pisme duhòvnè ràzlikè*, str. VI.

Pisme duhòvnè ràzlikè ima osam pjesama sastavljenih u sapfičkoj strofi, moguće je na osnovi Kneževićeva bilježenja duljina i kračina prosuditi o kakvoj je vrsti versifikacije riječ (tj. je li možda posrijedi kvantitativna versifikacija, što bi moglo izgledati na prvi pogled kada već Knežević tako temeljito bilježi duljine i kračine slogova).⁵¹

2.4. Šime Starčević i *Nòvà ricsôslovica ilìricskà*

Tupim je znakom u svojoj slovnici pod naslovom *Nòvà ricsôslovica ilìricskà*, objelodanjenoj 1812., duljinu bilježio i Šime Starčević. No Starčević tim znakom zapisuje i dugosilazni naglasak. Rabi k tomu i zavinuti i oštri znak, kojima bilježi kratkouzlazni dotično dugouzlazni naglasak. Kratkosilazni pak naglasak Starčević ne bilježi nikakvim znakom (to je tzv. obilježenost neobilježenošću ili navod nenavodom, o čem će u ovoj radnji još biti riječi). Starčeviću su svi ti znakovi potrebni jer on zapisuje novoštokavski četveronaglasni sustav (sa zanaglasnom duljinom). Na to je još godine 1912. upozorio Stjepan Ivšić.⁵² Naglaske Starčević ovako određuje:⁵³ »[...] jedan je posvè krátak kao: *pas, nebo, did*, drùgì je malo uzdignut pak barzo spushtan kao: *govôriti, tolìkò, grihòta*, trèchi je malo potègnùt na dugljè kao: *kàrà̀m, pìtàm, vèxèm*, a csetvàrtì je posve raztègnùt kao: *kázati, vézati, písati*.«

Na Starčevićevu su slovnici i na njegov pristup naglasku u svojim radovima upozorili Nikolaj S. Trubeckoj i Roman Jakobson (oboje su za Starčevića doznali iz navedene Ivšićeve rasprave *Akcent u gramatici Ignàta Alojzije Brlića*). Trubeckoj ga primjerice spominje u svojoj glasovitoj knjizi *Grundzüge der Phonologie*, prigovarajući mu da uvodi »tri duljine« (zapravo da razlikuje tri stupnja, ili tri vrijednosti otege), tj. da je jedan naglasak »posvè

---

⁵¹ O tome govorim u oveloj raspravi *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića Pisme duhòvnè ràzlikè*, u *Zborniku o Petru Kneževiću*, str. 205 – 270.

⁵² Vidi S. Ivšić, *Akcent u gramatici Ignàta Alojzije Brlića*, u *Radu JAZU*, knj. 194., 1912., str. 67 – 68, bilj. 3.

⁵³ Vidi Š. Starčević, *Nòvà ricsôslovica ilìricskà*, str. 113.

krátaak«, jedan »malo potègnùt na dugljè«, a jedan »posve raztègnùt«, dočim se posljednja dva razlikuju zapravo oprjekom po tonu (tj. silaznost : uzlaznost).⁵⁴

No Jakobson je uočio njegov zapis kratkosilaznoga naglasaka nenavodom, tj. bez nadslovka (Jakobson navodi da tako, prema Starčeviću, ima i Brlić).⁵⁵ Budući da se taj pristup slaže s Jakobsonovim opisom novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, godine 1978. Zvonimir Junković uzajamno ih je usporedio.⁵⁶ Govoreći o Jakobsonovu pristupu, Junković kaže ovako:⁵⁷ »Naglasak bi bio vezan uz uzlazni, obilježeni ton ili uz početni slog kad u riječi takva tona nema. Mjesto se naglasaka daje, prema tome, u svim slučajevima pretkazati – naglasna sloboda ne postoji.« Ovdje valja samo pripomenuti da se riječ *naglasak* rabi zapravo u značenju 'silina', 'udar', 'natisak'. To znači da je silina pretkažljiva na temelju visine (Jakobson kaže na temelju uzlaznosti, što bi značilo da naglasak, tj. silina »ide« s uzlaznošću, ali uzlaznost je uvjetovana opstojnošću visine, ili visa na idućem slogu). Stoga i Jakobson rabi samo dva

---

⁵⁴ Vidi N. S. Trubeckoj, *Grundzüge der Phonologie*, str. 177 – 178 [Isp. npr. ovaj stavak: »Er hatte also der Tonverlaufgegensatz (fallend – steigend) als einen Quantitätsgegensatz (kürzer – länger) aufgefaßt, oder, besser gesagt, die phonologisch unwesentliche Begleiterscheinung (nämlich die etwas längere Dauer einer steigend intonierten Silbe) für wesentlich gehalten.«]

⁵⁵ Vidi R. Jakobson, *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagmaphonologie*, str. 130. Posrijedi je zapravo predavanje što ga je Jakobson održao 19. prosinca 1930. na Praškoj fonološkoj konferenciji, a koje je objavljeno godine 1931. u četvrtome svesku *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*. Članak je sada dostupan u prvome svesku (*Phonological Studies*) Jakobsonovih odabranih djela (*Selected Writings*), str. 117 – 136, pa ga prema tome izdanju i ja navodim. (Isp. npr. ovaj stavak: »Kurze Phoneme mit merkmallosem Tonverlauf behandeln Starčević und Brlić, welcher offensichtlich durch die Akzentbezeichnung Starčevićs beeinflusst war, in einer betonten Silbe und in einer unbetonten gleich, d.h. sie lassen sie ohne jedes diakritische Zeichen.«)

⁵⁶ Vidi Z. Junković, *Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka*, u časopisu *Jezik*, god. 25., br. 3., str. 80 – 85.

⁵⁷ Vidi spomenuti Junkovićev članak, str. 81.

znaka (što ga dovodi u blizinu Lászlóova dvonadslovnoga zapisa), tj. bilježi duljinu dvotočjem i uzlaznost tupim znakom. Silazne naglaske ne treba posebno obilježavati, jer oni su pretkažljivi na prvome slijeva, ako nema nigdje tupoga znaka (kojim se bilježi uzlaznost). Dakako, ako je posrijedi dugosilazni naglasak, tada je taj slog obilježen dvotočjem, no ako je riječ o kratkosilaznome, tada nije potreban nikakav znak, a tako je upravo postupao i Starčević. Primjerice, riječi se *paslika* i *prajezik* (tj. *pàslika* i *pràjezik*) mogu pisati upravo tako, naime bez ijednoga znaka, jer bi, da je na prvome slijeva dugosilazni, u Jakobsonovu zapisu bilo *pa:slika* i *pra:jezik*, a da je na tome slogu kratkouzlazni ili pak dugouzlazni naglasak bilo bi *pàslika* i *pràjezik* dotično *pà:slika* i *prà:jezik*. Da je pak naglašen (uzlaznim naglaskom) drugi slog slijeva, ta bi uzlaznost bila obilježena tupim znakom (tj. *paslika* i *prajèzik*, dotično *paslì:ka* i *prajè:zik*, u slučaju dugouzlaznoga). Posljednji slog dakako ne može biti naglašen.

Donosim ovdje u preglednici četiri primjera koja navodi Starčević, i to u njegovu zapisu, u Jakobsonovu i u današnjem zapisu:

STARČEVIĆEV ZAPIS	JAKOBSONOV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
pas	pas	pàs
pitàm	pi:ta:m	pîtām
grihòta	grihòta	grihòta
vézati	vè:zati	vézati

I ovdje je vidljivo sve ono što je već rečeno u vezi s primjerima *paslika* i *prajezik*. Upozoriti je jedino na zapis zanaglasne duljine, koji je u Starčevića istovjetan zapisu dugosilaznoga naglasaka. Jakobsonovski bi se reklo da to zapravo i nije zapis dugosilaznoga naglasaka, nego zapis duljine, a silaznost je prvoga sloga slijeva pretkažljiva jer nigdje nije obilježena uzlaznost (što se iz Jakobsonova zapisa dobro vidi). Valja se k tomu prisjetiti da su i Vuk i Daničić dugosilazni naglasak i zanaglasnu duljinu bilježili istim znakom (tj. oblim).

2.5. *Grammatik der illirischen Sprache* Ignjata Alojzija Brlića

Spomenuto je već Jakobsonovo mišljenje da se Ignjat Alojzije Brlić u svojoj *Grammatik der illirischen Sprache* u bilježenju nadslovaka donekle poveo za Starčevićem.⁵⁸ To međutim nije bilo moguće u potpunosti jer Brlić trima nadslovcima nije zapisivao novoštokavski četveronaglasni sustav, nego posavski tronaglasni (s mjestimičnim prijelazom u petonaglasni; zato je bio toliko zanimljiv Ivšiću).⁵⁹ Tako Brlić zavnutim znakom bilježi naglašenu kračinu, ali to je u njega kratkosilazni naglasak, a ne kratkouzlazni kao u Starčevića. Ono pak što navodi Jakobson da Brlić, poput Starčevića, kratkosilazni naglasak ne obilježava nijednim znakom, uglavnom je iznimka te je ograničeno samo na neke primjere. Tupim znakom obilježava Brlić dugosilazni naglasak i zanaglasnu duljinu (dakle tu se slaže sa Starčevićem), a oštrim znakom visokouzlazni naglasak, prednaglasnu duljinu, a katkada, kada je pretposljednji slog dug, a posljednji kratak, i novoštokavski dugouzlazni na tome pretposljednjem slogu.⁶⁰

Donosim ovdje u preglednici svega nekoliko odabranih riječi kojima se mogu ocrtati navedena pravila, i to u Brlićevu i u današnjem zapisu. Znatno se veći broj primjera može naći u spomenutoj Ivšićevoj raspravi *Akcenat u gramatici Ignjata Alojzije Brlića*.

---

⁵⁸ Ta je Brlićeva slovnica objavljena tri puta, 1833., 1842. i 1850. Ovdje navodim prema trećem (zagrebačkome) izdanju.

⁵⁹ O tome kako rabi nadslovke, Brlić govori u poglavlju *Von den Tonzeichen, oder Accenten*. Vidi I. A. Brlić, *Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in den südslawischen Ländern Serbien, Bosnien, Slavonien, Dalmatien, Kroatien und von den Illiriern und Serben in Ungarn und der Vojvodina gesprochen wird*, str. 22 – 24.

⁶⁰ Da oštri znak može značiti prednaglasnu duljinu, već je bilo riječi. No da njime može biti obilježen novoštokavski dugouzlazni naglasak, to navodim prema Ivšiću, jer zapis npr. *rúka*, u načelu, može biti i *rūkà* (kao što je često u Vitezovića) i *rūka* (kao u Della Belle), a ne samo novoštokavski *rúka*. Vidi S. Ivšić, *Akcenat u gramatici Ignjata Alojzije Brlića*, u *Radu JAZU*, knj. 194., 1912., str. 90.

BRLIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
čâvao	čàvao
glâd	glâd
mîlòst	mîlòst
stríc	stríc
zalúdu	zalūdù
spávâti	spāvâti
razvêzâvši	razvêzâvši

Spomenuto je već da pojedini zapisi ne moraju biti odgonetljivi na prvi pogled, pogotovo kada se na nekoj riječi nalaze dva nadslovka od kojih svaki može imati po dva značenja. Takav je primjer recimo *razvêzâvši*, koji bi osim *razvêzâvši*, u načelu, mogao biti i *razvêzâvši*.⁶¹

2.6. Ilirska slovnica Vjekoslava Babukića

U svojoj se *Ilirskoj slovnici*, objelodanjenoj 1854., kako je već naznačeno, Vjekoslav Babukić služi također trima znakovima, i to tako da zavnutim znakom obilježava dugouzlazni naglasak (npr. *grâna*, tj. *grána*), oštrim dugosilazni naglasak (npr. *glás*, tj. *glâs*), ili nenaglašenu (tj. zanaglasnu) duljinu (npr. genitiv jednine *vêrbé*, tj. *vrbē*), a tupim znakom naglašenu kračinu, ali pri tome ne razlikuje kratkosilazni od kratkouzlaznoga naglaska (ima npr. *ptîca*, tj. *ptîca*, i *žèna*, što bi bilo *žèna*, a ne *žèna*).⁶² Zanimljivo je da Babukić pri tome

⁶¹ Navedene primjere vidi u I. A. Brlić, *Grammatik der illirischen Sprache*, str. 23 (*čâvao*, *glâd* i *mîlòst*), 32 (*stríc*), 399 (*zalúdu*), 99 (*spávâti*) i 119 (*razvêzâvši*).

⁶² Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 31 (*grâna*, *glás* i *ptîca*), 32 (*vêrbé*) i 33 (*žèna*). Vidi o tome i S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 73. Općenito o V. Babukiću i o njegovim slovnica vidi B. Tafra, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*.

upozorava na razlikovnu službu naglasaka, pa poput Della Belle navodi niz oprjeka, npr. *kùpiti* : *kûpiti* (tj. *kûpiti* : *kúpiti*), *lùk* : *lúk* (tj. *lùk* : *lûk*), ili *vrâta* : *vráta* (tj. *vráta* : *vrâta*; potomje je genitiv jednine imenice *vrat*), no istodobno ne razlikuje naglasak u nominativu jednine *voda* i u akuzativu jednine *vodu*, pa ima *vòda* i *vòdu*, što bi bilo *vòda* i *vòdu*, a ne *vòda* i *vòdu*.⁶³ Evo svih padeža imenice *voda* kako ih navodi Babukić:

N. *vòda*

G. *vodé*

D. *vòdi*

A. *vòdu*

V. *vòdo*

I. *vodóm*

N. *vòde*

G. *vòdah*

D. *vòdam*

L. *o vòdah*

I. *vòdami*

Uočiti je prije svega da na primjeru riječi *voda* Babukić može pokazati naglasno ponašanje, tj. kako se u sklonidbi naglasak smjenjuje. No u genitivu i instrumentalu jednine bilježi samo duljinu na dočetu, dakle *vodé* i *vodóm*, tj. *vodē* i *vodôm*. Ti se padeži ne mogu čitati *vodē* i *vodôm*, kao što se može (i mora) u Vitezovića, jer bi tada zapis valjda bio *vodê* i *vodôm* (a vjerojatno ni *vodê* ni *vodôm*). S druge strane, zašto nije zapisano *vòdé* i *vòdóm*, što bi doduše bilo *vòdē* i *vòdôm*, a ne *vòdē* i *vòdôm*, ali ionako ne razlikuje *vòda* i *vòdu* (tj. *vòda* i *vòdu*). S treće opet strane, možda bi se moglo pretpostaviti da bi u takvu položaju valjalo pretkazati kratkouzlazni naglasak na slogu koji prethodi (posljednjemu) slogu koji je silazno naglašen, uzmemo li da bi ti zapisi doista bili *vodē* i *vodôm*.

---

⁶³ Sve na str. 32 u Babukićevoj slovnici.

Ali onda nije jasno zašto ne navodi i lokativ jednine u zapisu recimo (*na*) *vodì*, tj. *vodī*, gdje bi se također moglo pretkazati (*na*) *vòdi* (to je ono kako radi László u tronadslovnome zapisu). Naravno, ovako lokativ jednine nema smisla ni navoditi jer se u zapisu ne razlikuje od dativa, tj. *vòdi*. Rečeno je već da se dativ, akuzativ i vokativ jednine zapisom naglasaka ne razlikuju od nominativa jednine, gdje nije čeon naglasak, pa bi se (lászlóovski) moglo zapisati *vodà*, tj. *vodā*, te pretkazati kratkouzlazni na prethodnome slogu. Dakako, za razliku od nominativa jednine, u trima spomenutim padežima ta (kratka) bezvisna osnova ima čeon naglasak (*vòdi*, *vòdu*, *vòdo*), a to se vidi po tome što naglasak skače na prednaglasnicu, npr. *nā_vodu* (bilo bi recimo *kā_vodi*, *ð_vodo*, za razliku od lokativa jednine *na vòdi*).⁶⁴

Kao ni lokativ jednine, tako ne navodi ni akuzativ i vokativ množine, jer se ti padeži slažu s nominativom množine, ali tu je zapis dobar (*vòde*, tj. *vòde*). Genitiv je množine također dobro zapisan *vòdah*, no nedostaje oznaka duljine u posljednjem slogu, dakle *vòdāh*, tj. *vódāh* (osim ako se ne uzme da je duljina pretkažljiva na osnovi zapisa dočetnoga *h*). Međutim dativ, lokativ i instrumental množine ponovno nisu dobro zapisani jer likove *vòdam*, *o vòdah* i *vòdami* valja pročitati *vòdam*, (*o*) *vòdah* i *vòdami*, a ne kako se očekuje – *vòdam*, *o vòdah* i *vòdami*. To znači da bi i tu valjalo primijeniti (lászlóovski) zapis *vodām*, *o vodāh* i *vodāmi*, tj. *vodām*, *o vodāh* i *vodāmi*, gdje bi onda valjalo pretkazati kratkouzlazni naglasak na prethodnome slogu (ako već lokativ ne bi bio *o vodāh*, tj. *o vodāh* – ili možda *o vodāh* – s duljinom u dočetnome slogu, kako bude u Vitezovića, doduše s visokouzlaznim naglaskom; dakako, i opet ako se ne uzme da dočetno *h* tu duljinu pretkazuje).

---

⁶⁴ Da je u dativu jednine naglasak *vòdi*, jasno se vidi po tome što je npr. u Senju upravo tako, za razliku od lokativa koji bude (*na*) *vodī* (vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 70). Naglasak *vòdi*, koji se u nas kadšto »normira« (isp. dativ i lokativ jednine *nòzi* u E. Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, str. 160), ili se donosi kao mogući naglasni lik (vidi dvostrukost u dativu jednine *vòdi* i *vòdi* u S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 74), zapravo je naslon na lokativ jednine. Ali o tome će biti više riječi u drugome dijelu ove radnje.

Tako se može reći da Babukić nije u potpunosti iskoristio mogućnosti koje su mu pružala tri nadslovka pri zapisu novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava. No to je godine 1859. u svojoj *Slovnici Hèrvatskoj* učinio Antun Mažuranić, koji je, kako sam već spomenuo, premda nevoljko, uveo i četvrti znak za kratkosilazni naglasak.

2.7. Zaglavlak o raznolikoj porabi nadslovaka

Kao što se može vidjeti iz ovoga kratkoga prikaza, tri su se nadslovka u hrvatskoj tradiciji vrlo često rabila na uzajamno posve suprotne načine. Stoga taj razmjerno maleni uzorak odabranih pisaca i njihovih djela dobro pokazuje ono što sam već bio pripomenuo, da naime pri ovakvu istraživanju ne može biti nikakva »apriorizma«. Dakako, da je razmatranih pisaca bilo više, poraba bi se nadslovaka pokazala još raznolikijom. Evo kako, na osnovi odabranoga uzorka, izgleda ta raznolikost.

Tupim je znakom bilježeno sljedeće:

- naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak (Kašić, Della Bella)
- duljina neovisno o naglasku (Knežević)
- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak, i zanaglasna duljina (Starčević, Brlić)
- kratkosilazni i kratkouzlazni naglasak (Babukić).

Oštrim je znakom bilježeno sljedeće:

- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak (Kašić)
- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak, i zanaglasna duljina (Della Bella, Babukić)
- novoštokavski dugouzlazni naglasak (Starčević, gdjegdje Brlić)
- visokouzlazni naglasak i prednaglasna duljina (Brlić).

Zavinutim je znakom bilježeno sljedeće:

- visokouzlazni naglasak (Kašić, Della Bella)
- kratkouzlazni naglasak (Starčević)

- naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak (Brlić)
- novoštokavski dugouzlazni naglasak (Babukić).

Kada se to pogleda, valja se složiti s onim što kaže Šime Starčević:⁶⁵ »Koliko kgnìgah iliricskih otvorìsh, toliko chesh varstah od nadslovàkah nájti, i viditi, da se nijedan skoro ní je toliko tarsio svakoј besidi svoj náravski glàs dati, koliko Otac Philipovich u knjigam *Nauka Ka[r]stjanskoga*, i Stulli u svojem Ricsôlovnìku, dali se ni oni svagdi ne slàxù shto u nadslovku, shto u istom glàsu.«

I u tu raznolikost sada valja uklopiti Vitezovića. Može se unaprijed posve općenito reći da se u porabi tupoga znaka Vitezović slaže s Kašićem i s Della Bellom, tj. rabi ga za zapis naglašene kračine (kratkosilaznoga naglaska), da se u porabi oštrog znaka slaže s Brlićem, tj. njime zapisuje visokouzlazni naglasak i prednaglasnu duljinu, a da se u porabi zavirutoga znaka ne slaže ni s jednim od razmatranih pisaca, jer ga rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. Utoliko Vitezovićeva poraba oštrog i zavirutoga znaka odgovara porabi tih znakova u grčkome, jer vrijedi, gledano sa stajališta zapisa nadslovaka, ova jednakost:

$$\phi\acute{\omega}\varsigma : \phi\tilde{\omega}\varsigma = \acute{f}\acute{u}d : \acute{f}\acute{u}d$$

Dakle, $\phi\acute{\omega}\varsigma$ 'čovjek', 'smrtnik', 'junak' prema $\phi\tilde{\omega}\varsigma$ 'svjetlo', na razini zapisa nadslovaka, odnosi se kao $\acute{f}\acute{u}d$ 'prosuda', 'sudište' prema $\acute{f}\acute{u}d$ 'posuda' (tj. uzlaznost : silaznost = uzlaznost : silaznost). No taj stavak valja sada pokazati (a ujedno i dokazati) na građi iz Vitezovićeva rječnika.

3. Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum

Izrada ove radnje odvijala se je istodobno s priređivanjem za tisak Vitezovićeva rukopisnoga rječnika pod naslovom *Lexicon Latino-Illyricum*

---

⁶⁵ Vidi Š. Starčević, *Nòvà ricsôslovica ilìricskà*, str. 113. Uočiti je da i Starčević, u slovnici koja je objavljena prije dvije stotine godina, rabi riječ *nadslovak* u istome značenju u kojoj se ta riječ rabi i u ovoj radnji.

(rukopis se čuva u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu pod oznakom MR 112). Grubo uzevši, može se reći da je rječnik nastao oko godine 1700., no ima dosta naznaka da je Vitezović na rječniku radio sve do svoje smrti, tj. do 1713. (a započeo je na njem raditi dakako prije 1700.).⁶⁶ U međuvremenu je rječnik i objavljen. To izdanje u cjelini izgleda ovako:

- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, sv. 1. *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti (2000.)
- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, sv. 2. *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović i Nada Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti (2010.)
- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, sv. 3. *Hrvatsko-latinski rječnik*, priredile i predgovor napisale Nada Vajs i Zrnka Meštrović (2009.).

Ovdje nije moguće potanko razmotriti sve teškoće koje pred prireditelja postavlja Vitezovićev *Lexicon*.⁶⁷ Treba ipak reći da je, gledano tekstološki, kada je riječ o nadslovcima, priređivanje bilo osobito osjetljivo. U rukopisu je oštri znak pisan koliko-toliko jasno, međutim na mnogim mjestima nije uvijek lako razabrati je li riječ o tupome znaku ili o zavinutome (kojemu je lijevi krak, recimo, posve skraćen). Kada je međutim cijeli rukopis bio upisan u stroj, te potom priređen za tisak, tada je to izdanje (zapravo prvo izdanje Vitezovićeve rječnika) postalo mjerodavno i za ovu radnju. To znači da se ovdje ne bavim tekstološkim pitanjima (osim gdje gdje, iznimno), dakle ne vraćam se ponovno rukopisu, nego »čitanja« i obradu u određenome smislu pretpostavljam.

Posebno valja istaknuti činjenicu da je upis u stroj omogućio pretraživanje, što znači da su pojedine skupine primjera, kao i sami primjeri, razmjerno jednostavno mogli biti izdvojeni iz cjeline te potom obrađeni.

---

⁶⁶ Vidi T. Matić, *Vitezovićev »Lexicon Latino-Illyricum«*, u *Radu JAZU*, knj. 303., 1955., str. 9.

⁶⁷ O tome, kao i općenito o nekim obilježjima očuvanoga Vitezovićeve rukopisa, vidi moj pogovor prvomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen prijeslik Vitezovićeve Lexicon*), str. 1173 – 1181.

Takvim se strojnim pristupom, općenito rečeno, služi danas u velikoj mjeri tzv. korpusna lingvistika. Ova se radnja može, u određenome smislu, povezati s takvim i sličnim istraživanjima. Stoga se ovdje ne bavim drugim Vitezovićevim djelima, a ni njime kao osobom (i opet valja reći: osim gdje, iznimno).⁶⁸

Dakako, upis rukopisa u stroj, koliko god zahtjevan bio, čini ipak znatno manji dio posla od samoga priređivanja, tj. od smislene uspostave rječnika. Ni o tome ovdje nije moguće previše govoriti.⁶⁹ No može se reći da je ta obrada do neke mjere »ugrađena« u ovu radnju, jer su svi primjeri koji se navode, i na kojima se temelji dokazni postupak, preuzeti iz toga (prvoga) izdanja. O toj se obradi dakle posebno ne govori. No da bi primjeri koji se navode, ipak bili »čitki«, potrebno je upozoriti na nekoliko činjenica.

3.1. Pravopis i slovopis

Prije svega, treba reći da se Vitezović, poput velike većine naših starijih pisaca, ponajviše služi tvorbenim pravopisom. Taj se pravopis može zvati i pravopisom čitke tvorbe, i to zato što se pri njenoj porabi u zapisu ogledaju tvorbeni odnosi, npr. *fvidočba* (u natuknicama *testatio* i *testimonium*) prema *fvidočitti* (u natuknici *testari*). U zapisu riječi *fvidočba*, tj. *svidočba*, ostavljen je dakle *č*, tj. *č*, jer je ta imenica tvorena od glagola *fvidočitti*, tj. *svidočiti*, premda se u izgovoru ono *č* pred *b* prilagođava po zvučnosti (doduše pretkažljivo). To ne znači naravno da nema i protuprimjera, tj. zapisa prema izgovornome načelu. Takvi su zapisi osobito česti kada je posrijedi skup *nb*. Dobar je primjer za to

---

⁶⁸ Općenito o Vitezoviću životu vidi V. Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*, te u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićevega rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), str. V – LXIII. Isp. i literaturu o Vitezoviću koja se navodi na kraju toga predgovora, str. LV – LXIII.

⁶⁹ Vidi u vezi s tim, kao i s nizom nedoumica koje su se javljale tijekom obrade upisanoga rukopisa i priređivanja djela za tisak, moj predgovor drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*), str. V – CL.

riječ *himba*, koja se u rječniku javlja devet puta u tome liku (u natuknicama *dolus, fallacia, falsimonium, falsitas, fraudatio, fraus, malitia, panurgia, stellionatus*), a nijednom u liku *hinba*. Zašto je tako, nije posve jednostavno reći. Možda izvedenica *himba* nije Vitezoviću bila u potpunosti prozirna, tj. možda u njoj nije vidio vezu s glagolom *hiniti*.

Što se pak tiče slovopisa, u Vitezovićevu je rječniku moguće razlikovati dva: slovopis koji bi se mogao nazvati osnovnim, a koji rabi u golemoj većini rječnika, te slovopis kojim se služi u tzv. dodanim ili dopisanim riječima.⁷⁰ Ovdje navodim samo osnovni slovopis, jer su primjeri koje sam birao, redovito pisani njime (a dodane su riječi i vrlo rijetko obilježene nekim nadslovkom). Taj se osnovni Vitezovićev slovopis može prikazati ovom preglednicom:⁷¹

RAZLIKOVNA JEDINICA	VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
/č/	ç	č
/ć/	ć, ċ, (tj)	ć
/đ/	đ, đ̇, (dj)	đ
/lj/	l̇	lj
/nj/	ñ	nj
/r/	yr	r
/s/	ſ	s
/š/	s	š
/ž/	ż	ž

---

⁷⁰ Vidi o tome slovopisu u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićevega rječnika, i to poglavlja *Vitezovićeve grafijska rješenja u Lexiconu* (str. XII – XXI), te *Dodane riječi u Lexiconu* (str. XXI – XXIV).

⁷¹ Ta se preglednica u nekoliko sitnica razlikuje od one koju donosim u svome predgovoru drugomu svesku Vitezovićevega rječnika, str. LXXX.

Jasno je da taj slovopis nije nastao odjednom, nego da je plod duljega nastojanja, postupne uvedbe pojedinih pismena, te da je u nekome smislu i vrhunac, postignut nakon niza pokušaja. Poznato je da je Vitezović sastavio i pravopisni priručnik, koji na žalost nije očuvan. O tome nas izvješćuje u predgovoru *Priricsniku* (u posveti piše 1703.), pod naslovom *Onim, koi budu ponasalli ovo cvitye*, i to ovim riječima:⁷² »I zato pred trimi Letmi iznajдох jedan kruto dobar, lagak i pravicsan nacsim [!] za takovo piśmo, koga i obznanih ù recsenom Diacskom jeziku: ali dòfih dób potribna k' tomu flova nemogah csinit napraviti.« A i u predgovoru svomu latinskomu djelu *Plorantis Croatiae saecula duo* (i ovdje u posveti piše 1703.), pod naslovom *Lectori benevolo salutem*, navodi sljedeće:⁷³ »Quae, & plura alia, in Orthographia mea Illyricana, sive absoluta Latinis elementis voces Croaticas describendi methodo, clariùs exhibentur.« Ovdje nije moguće potanko razmatrati taj razvoj,⁷⁴ ali je dovoljno upozoriti na, kako kaže u *Priricsniku*, »podreplyena« slova, tj. na *ç* i *z*, koja rabi u rječniku (u onome što sam nazvao osnovnim slovopisom), prema *cs* i *fh* (ili *sh*) u nekim drugim djelima, npr. upravo u navedenome *Priricsniku*.

3.2. Posebni znakovi

Potrebno je svakako još spomenuti i posebne znakove, kojima se tumače neke osobine Vitezovićeve rječnika ili se njima opisuju različiti odnosi među

---

⁷² Vidi P. R. Vitezović, *Priricsnik, aliti razliko mudroszti cvitje*. Taj predgovor, koji obaseže 4 stranice, nije obrojen. Prije njega dolazi posveta, kojoj su obrojeni listovi od 2 do 4, dakle 6 stranica, a prije posvete nalazi se naslovnica i jedna prazna stranica. Brojimo li stranice, dobivamo 2 + 6 + 4, dakle ukupno 12. Računamo li naslovnicu kao prvu stranicu, predgovor bi bio na str. 9 – 12, a sam navodak na str. 9.

⁷³ Vidi P. R. Vitezović, *Plorantis Croatiae saecula duo*. Prvih 8 stranica nema obroja (posveta i taj mali predgovor), ali bi bila str. 8 računamo li naslovnicu kao prvu stranicu. Rečeni bi se predgovor tada nalazio na str. 7 – 8.

⁷⁴ Vidi o tome M. Moguš, *Pavao Vitezović kao jezikoslovac*, u *Zborniku Zagrebačke slavističke škole*, god. 2., knj. 2., 1974., str. 77 – 78.

pojedininim jednakostima. Ovdje ih valja navesti, budući da različite natuknice, kada se u radnji navode kao primjer, često sadržavaju neki od tih posebnih znakova. Ima ih ukupno 10, kako se vidi iz ove preglednice:⁷⁵

ZNAK	ZNAČENJE
[ ]	pridodana slova
< >	suvišna slova
[⇒]	trebalo bi pisati
/ /	dopisane riječi
[#]	precrtano
[?]	nečitko
[!]	upravo tako
[∨]	samo jedno od dvoga
[&]	i jedno i drugo
→	vidi

Navodim ih bez posebnoga dodatnoga tumačenja, vjerujući da je njihova poraba razvidna iz same preglednice.

3.3. Dosadašnje spoznaje

O nadslovcima na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku dosad se pisalo vrlo malo, a o nadslovcima na latinskim riječima nije se pisalo uopće.⁷⁶

---

⁷⁵ Preglednicu prenosim u gotovo istovjetnu obliku iz svoga predgovora drugomu svesku Vitezovićevega rječnika, str. CX.

⁷⁶ Pri tome ne uzimljem u obzir ono što sam o nadslovcima pisao sam u predgovoru drugomu svesku Vitezovićevega rječnika (poglavlja *Nadslovci na latinskim riječima*, str. XXXI – XXXIV i *Nadslovci na hrvatskim riječima*, str. XCVIII – CI).

Primjerice, u već spomenutim člancima Tome Matića *Vitezovićev »Lexicon Latino-Illyricum«* (1955.) i Milana Mogušša *Pavao Vitezović kao jezikoslovac* (1974.), premda se podosta govori o slovopisu, nadslovci se ne spominju. A tako je i u neveliku članku Valentina Putanca pod naslovom *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713)*, koji je napisan još godine 1952., o tristotoj obljetnici Vitezovićeva rođenja, ali je objavljen istom godine 1986.⁷⁷

Međutim u velikoj raspravi o pomorskome nazivlju u Vitezovićevu rječniku, objelodanjenoj godine 1956., Blaž Jurišić govori i o nadslovcima na hrvatskim riječima te razmatra njihovo značenje.⁷⁸ Jurišić nije posebno proučavao nadslovke, ali pošto je skupio veliku građu iz rječnika, nije mogao ne uočiti da ih Vitezović vrlo često rabi. Štoviše, Jurišić pripominje i to da bi »potpun prikaz akcenta i kvantitete« u Vitezovića trebalo obraditi u posebnoj radnji. Govoreći o važnosti toga proučavanja, kaže ovako:⁷⁹ »Akcentat i kvantitetu nije V. označivao redovito, ali ipak obilno. S obzirom na starinu rječnika i na oskudnost akcenatsko-kvantitetskih zapisa iz prijašnjih vremena, to Vitezovićevo bilježenje akcenata ima danas golemu važnost.« Stoga je Jurišić smatrao da je potrebno ukratko naznačiti kako Vitezović rabi nadslovke, te je o njihovu značenju zaključio sljedeće:⁸⁰

- da tupim znakom (»znakom sporoga akcenta«) bilježi kratkosilazni naglasak (»današnji naš brzi«)
- da oštrim znakom bilježi visokouzlazni naglasak (tj. da taj znak »ima vrijednost čakavskoga akuta«), i to na jednosložnim riječima te na drugome i na trećem slogu od kraja

---

⁷⁷ Vidi V. Putanec, *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713): (Sintetski prikaz)*, u časopisu *Forum*, god. 25., br. 3. – 4., str. 349 – 356.

⁷⁸ Vidi B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 297 – 403 (o nadslovcima na str. 301 – 302).

⁷⁹ Vidi u spomenutoj Jurišićevoj raspravi, str. 301.

⁸⁰ Sve na str. 301 navedene rasprave.

- k tomu, da oštri znak ima katkada »vrijednost današnjega našega književnoga« dugouzlaznoga naglaska
- nadalje, da oštri znak »upotrebljava V. i za oznaku dužine vokala bez akcenta«
- da zavnutim znakom (»znakom zašiljenoga silaznoga«) bilježi dugosilazni naglasak
- da za oznaku naglašene kračine (»za oznaku kratkoće vokala«) Vitezović rabi i udvajanje suglasnika iza naglašenoga samoglasnika, ali katkada i za oznaku nenaglašene kračine (»za naročito isticanje kratkoće vokala odnosno za oznaku dužine udvojenoga konsonanta«).

Može se unaprijed reći da je Jurišić, premda nije podastro dovoljno građe, većinu toga rekao točno. Ono s čime se ne slažem, i za što ću u drugome dijelu ove radnje pokušati dokazati da ne stoji, jest tvrdnja da Vitezović oštrim znakom katkada označuje novoštokavski (i književni) dugouzlazni naglasak. Prigovoriti bi se moglo i ne posve spretnu opisu razlike između naglašene i nenaglašene kračine (pri udvajanju suglasnika). Pokušat ću pokazati da je potonje zapravo osobit zapis na morfonološkoj ili smjenoslovnoj razini.

U svome predgovoru trećemu svesku Vitezovićeve rječnika Nada Vajs i Zrnka Meštrović ukratko sažimlju Jurišićeve uvide, uključujući i tvrdnju o zapisu novoštokavskoga dugouzlaznoga naglaska i ne posve jasan opis porabe udvojenih suglasnika.⁸¹

Ovdje valja spomenuti i raspravu Zvonimira Junkovića *O jeziku Vitezovićeve Kronike*, objelodanjenu godine 1958.,⁸² premda u njoj nije riječ o Vitezovićevu rječniku, nego o njegovoj poznatoj *Kronici* (1696.),⁸³ dakle o

---

⁸¹ Vidi u navedenom predgovoru poglavlje *Prozodijske oznake* (str. XXXII).

⁸² Vidi Z. Junković, *O jeziku Vitezovićeve Kronike*, u *Radovima Slavenskog instituta*, knj. 2., 1958., str. 93 – 119.

⁸³ Puni je naslov *Kronika, aliti szpomen vszega szvieta vikov, ù dva dela razredyeny: Koterih prvi, dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja, druggi, od Kristusevoga porojenja do izpunyenja letta 1690.*

jednome tiskanome Vitezovićevu djelu. No budući da su u *Kronici* također mjestimice obilježeni nadslovci, Junković je na temelju tih primjera pokušao odgovoriti na pitanje je li Vitezović u tome djelu očuvao svoj (čakavski) naglasak. Junkovićev je odgovor potvrđan (»I akcenat je u Vit. *Kronici* čakavski. On lijepo pokazuje, kako je pisac sačuvao akcenatske značajke svoga rodnog kraja, a nije usvojio kajkavskog akcenta, makar je godinama živio na kajkavskom području.«). A o porabi nadslovaka u *Kronici* kaže ovako:⁸⁴

- zavnutim znakom bilježi dugosilazni naglasak
- oštrim znakom bilježi visokouzlazni naglasak (»čakavski akut«)
- tupim znakom bilježi kratkosilazni naglasak, »ali je takvo bilježenje rjeđe i nepouzđano, jer znak ` ima i drugu funkciju«
- kratkosilazni naglasak bilježi i udvojenim suglasnicima iza naglašenoga samoglasnika (taj je način »pouzđaniji« od prethodnoga, ali »udvojeni konsonant dolazi katkada i iza vokala, koji je nenaglašen«).

I Junkovićev se opis u osnovi slaže s bilježenjem u rječniku (a većim dijelom i s Jurišićem). To pak što Junković kaže da tupi znak ima i »drugu funkciju«, posve je točno, jer se i u rječniku taj znak rabi i na neprozodijskoj razini. O tome Jurišić ne govori (a ni N. Vajs i Z. Meštrović), no o tome će biti iscrpno riječi u drugome dijelu ove radnje. S druge strane, tvrdnja da udvojeni suglasnik dolazi katkada »i iza vokala, koji je nenaglašen«, ponovno upućuje na ono što sam nazvao zapisom na morfonološkoj razini, a i o tome će također još biti riječi.

Drugo je pitanje koliko je pouzdano proučavati nadslovke na temelju jednoga tiskanoga djela, i to iz sedamanestoga stoljeća. Prije svega, Vitezović u tiskanim djelima nadslovke piše gdje gdje, i to ponajviše zbog ograničenosti tiska,⁸⁵ a i unaprijed je nekako jasno da je mogućnost tiskarske pogreške,

---

⁸⁴ Sve na str. 114 spomenute Junkovićeve rasprave.

⁸⁵ Poznato je da se u različitim predgovorima svojim tiskanim djelima Vitezović često tuži kako nije mogao napraviti neko određeno slovo koje mu je bilo potrebno, i sl. (vidi npr. u već navedenome ulomku iz predgovora *Priricsniku*).

posebice u to vrijeme, bila vrlo velika. Primjerice, u navedenom ulomku iz predgovora *Priricsniku* nailazimo na ovakav zapis: *dòfih dób*. To treba pročitati ovako: *do# sih dōb*. Pri tome se tupi znak ne rabi na prozodijskoj razini (to je ta Junkovićeva »druga funkcija«), nego on ovdje znači 'kraj riječi' (zapravo 'kraj postave', što bilježim znakom »#«), ili rečeno posve jednostavno, njime se označuje da je prijedlog *do* »samostalna« riječ (to je pak Vitezoviću osobito važno u rukopisu, jer takve prednaglasnice, ali i zanaglasnice, vrlo često piše sastavljeno s naglašenom riječju). Oštrim se znakom bilježi visokouzlazni naglasak, dakle taj »čakavski akut«, kako kažu Jurišić i Junković, i to se slaže s rječnikom, jer je upravo taj genitiv množine imenice *doba*, tj. *dób*, u rječniku dobro potvrđen (pet puta, ali i o tome će biti govora posebno). Dakle, taj je zapis *dòfih dób* iz *Priricsnika* u ovome slučaju »ispravan«, ali bi se detaljnim proučavanjem zacijelo uočilo i dosta (tiskarskih) propusta. Utoliko se može reći da je za istraživanje ovakve vrste rukopis nenadoknativ (a istini za volju, filološki gledano, nenadoknativ je i za većinu drugih istraživanja).

3.4. Neka prijeporna pitanja

Junkovićev je dakle zaključak da je Vitezovićev naglasak u *Kronici* čakavski. Ali ne samo čakavski, nego upravo senjski.⁸⁶ To nas dovodi do vrlo važnoga pitanja za ovu radnju. Naime budući da je Vitezović rodom Senjanin, može li se pretpostaviti da je on u svome rječniku nastojao zabilježiti tronaglasni sustav kakvim se i danas govori u tome kraju? Primjerice, u svojoj se već spomenutoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Današnji senjski govor* (1966.) Milan Moguš gdje kada u dokaznome postupku pozivlje na Vitezovićev (tada rukopisni) rječnik, rabeći ga kao svojevrсни *argumentum probandi*. Tako govoreći o odnosu naglasaka u jednini i množini imenica srednjega roda, poput *město* : *mestā* i *lěto* : *letā*, te smatrajući da je nekada u Senju bila težnja da se u takvih imenica srednjega roda naglasak množine razlikuje od naglasaka jednine, za razliku od danas (tj. od tada) kada se naglasak u množini ujednačuje s

---

⁸⁶ Vidi str. 115 u spomenutoj Junkovićevoj raspravi.

naglaskom u jednini, pa bude *mèsto* : *mèsta* i *lèto* : *lèta*, Moguš kaže ovako:⁸⁷ »Zato se u Posavini i govori pl. *vīna*, *dlīta*, *plātna*, *vlākna* i dr. (v. Ivšić, Prilog, str. 201). Ali, premda se i u ovim slučajevima senjski akcenat jednine raširio na množinu te se čuje *vīnā* i (*d*)*lētā* (: sg. *vīnð*, i *lētð*), držim da se nekada u Senju govorilo kao i u Posavini jer nam to potvrđuju primjeri *jātra* i *plūća* koje je s takvim akcentom zabilježio i Vitezović u svom rječniku (s. v. *jecur* – *jātra*).« Istina je da Vitezović u rječniku ima zapise *jātra* (uz *Jétra*, u natuknici *jecur*) i *Plúća* (u natuknici *pulmo*), no valja primijetiti da se u takvu zaključivanju pretpostavljaju dvije stvari: (1) da Vitezović doista bilježi senjski naglasak (recimo nešto starije stanje) i (2) da oštri znak u Vitezovićevu rječniku znači visokouzlazni naglasak, tj. tzv. čakavski akut. Moguš se je u tome vjerojatno oslonio na spomenutu Junkovićevu raspravu o jeziku Vitezovićeve *Kronike*, koju donosi u *Popisu literature* (ali Jurišićevu raspravu o pomorskome nazivlju ne navodi).⁸⁸ No vidjeli smo da u nas vlada prevelika raznolikost u porabi nadslovaka, a da bi se bez potankoga istraživanja moglo pretpostaviti koje značenje ima oštri znak u nekoga pisca. Ne upozoravam ovdje na to u smislu nekoga prigovora – Moguš ima pravo: zapise *jātra* i *Plúća* uistinu valja pročitati kao *jātra* i *plūća* – nego više da bih upozorio na jednu prikrivenu, ali trajnu opasnost koja se krije u ovakvu istraživanju: može se naime dogoditi da se o značenju nadslovaka govori na temelju pretpostavljenoga naglasnoga sustava, a da se istodobno razmatra naglasni sustav na temelju pretpostavljenoga značenja nadslovaka. Jasno je da nas to dovodi na rub onoga što se u logici zove *circulus vitiosus*. S druge opet strane, nije posve jednostavno odgovoriti na pitanje kako to izbjeći.

Prije svega, valja biti oprezan želi li se poistovjetiti naglasni sustav koji bilježi Vitezović u svome rječniku s današnjim senjskim naglaskom. Sigurno je da se oni velikim dijelom podudaraju, ali se gdjekada i razlikuju. To je slično kao i općenito s jezikom: naime ni jezik se u Vitezovićevu rječniku ne slaže

---

⁸⁷ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 51.

⁸⁸ Vidi u Moguševoj raspravi, str. 9 (*Popis literature* na str. 6 – 11).

posve s današnjim senjskim govorom. Bez namjere da ih sve pobrojim, navodim ovdje šest takvih razlika:

- u Vitezovićevu se rječniku sljednik jata ne vlada prema pravilu Meyera i Jakubinskoga, pa tako u jednoj te istoj natuknici bude npr. *letto* i *litto* (u natuknici *aestas*), *bled* i *blid* (u natuknici *pallidus*), *delom* i *dilom* (u natuknici *partim*), *len* i *lin* (u natuknici *piger*¹), *verra* i *virra* (u natuknici *religio*), *peřak* i *piřak* (u natuknici *arena*), te *rez* i *riz* (u natuknici *rima*), ali također *lipo* i *lepo* (u natuknici *pulchrè*), a gdjegdje se opet pravilo može potvrditi, npr. *bela mâřt* : *bilillo* (u natuknici *cerussa*); no danas je upravo u senjskome govoru to pravilo gotovo u potpunosti provedeno; Vitezović k tomu ima i određen broj primjera s jekavskim (dotično iekavskim) odrazom jata
- Vitezović redovito razlikuje tri padeža u množini – dativ, lokativ i instrumental – koji su u Senju danas izjednačeni
- Vitezović poznaje razliku između instrumentala množine i instrumentala dvojine, npr. *ř dafkammi* (u natuknici *contabulare*), tj. *s daskàmi* : *obimma rukamma* (u podnatuknici *ambabus manibus*, natuknice *ambo*), tj. *obìma rukàma*; potonje u Senju danas bude *rukàn*, neovisno o razlici između množine i dvojine (tako i dativ i lokativ)
- Vitezović katkada ima dočetano *h* u genitivu množine *i*-sklonidbe, npr. *řtvarih* (pet puta, u natuknicama *chaos*, *frivolarius*, *polyhystora* [$\Rightarrow$ *polyhistora*], *rhyparographus* i *simonia*), čega danas u Senju nema
- u Vitezovićevu rječniku svi infinitivi glagola beziznimno imaju puni lik, dakle s dočetnim *-i*, dočim su danas u Senju redoviti krnji likovi, tj. bez dočetnoga *-i*
- treće lice množine prezenta u Vitezovićevu se rječniku dočinje na *-u*, npr. *netekú* (u natuknici *justitium*), tj. *ne tekū*, *pekú* (u natuknici *epinyctis*), tj. *pekū*, dočim se danas u Senju to lice dočinje na *-du*, te bi navedeni primjeri glasili *ne tečēdu* i *pečēdu*.

Dakako, to se može tumačiti na različite načine. Recimo, starijim stanjem, ili činjenicom da se Vitezović oslanja i na druge čakavske govore (npr. na

Vrgadi se i danas čuva dočetano *-i* u infinitivu, a treće lice množine prezenta nema dočetak *-du*, ali bi navedeni primjeri ondje glasili *ne tečũ* i *pečũ*).⁸⁹ Ili pak, a to je ono što će najvjerojatnije i biti, Vitezovićevom željom da se ne ograniči samo na senjski govor, ili na čakavsko narječje, bolje reći – Vitezovićevim načelnim stavom da se uopće ne drži određenoga naravnoga sustava, ili skupine takvih naravnih sustava, nego da svjesno nastoji oko izgradnje jednoga sustava koji on smatra uzornim, tj. oko izgradnje književnoga jezika. Jer to je poznati njegov pristup, iznesen obično u predgovorima njegovim tiskanim djelima, i to već od *Oddilyenja figetškoga* (1684.),⁹⁰ da recimo pri odabiru riječi ne treba zazirati od onih riječi koje se ne rabe u užem zavičaju. Taj pristup pri izgradnji književnoga jezika (inače posve suprotan Vukovu i vukovskomu), u kojem se književni jezik ne shvaća kao nešto što bi bilo istovjetno »organskomu idiomu« (tj. naravnomu sustavu) onoga koji taj sustav predlaže, nego kao nešto u potpunosti nadzavičajno, pače – kao nešto što je do neke mjere »umjetno«, podrazumijeva također i skrb oko jezične čistoće (ne pukoga čistunstva). To je Vitezović možda najdosljednije sročio u predgovoru *Priricsniku*, gdje kaže ovako:⁹¹ »Ricsi pak vŕe Hërvatŕke jefu, ako ne povŕud opchinŕke: ar vnoge Hërvatŕkoga Orŕaga ftrane 'f Diacskim, Ugërŕkim i Nimskim jezikom pomutissëfe: navlaŕtitto ù Szlovinŕkih Varasih, gdëfe 'f Diacskim jezikom ù Duhovnih i pravdenih ftvarjah najvech ŕlufhe: i gdi Ugri, Nimci, Latini najvech obujahu: nitti vidim jednoga vech ovo vreme, kîfe tërŕfi csiftochu ŕlavnoga Domovinŕkoga jezika odvetku zahriniti [...].« Navedeno se, *mutatis mutandis*, i danas može mirne savjesti potpisati.

Prema tome, valja također biti oprezan i kada se želi Vitezovićev naglasni sustav u potpunosti povezati s naglaskom današnjega senjskoga govora. A s druge strane, kao što sam već rekao, treba osvijestiti i opasnost od *circulusa*. Toj sam zamci u ovoj radnji pokušao izbjeći na dva načina.

---

⁸⁹ Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 88 – 89.

⁹⁰ Puni je naslov *Oddilyenje figetŕko: Tuliko razlicsitom, kuliko necsujenom doŕŕle Hërvatŕke risme lipotom ŕpravlyeno*.

⁹¹ Vidi u spomenutom predgovoru *Priricsniku*, str. 10.

Prvo, valjalo je ponajprije opisati porabu nadslovaka na latinskim riječima. Naglasak je u latinskome znatno jednostavniji nego u hrvatskome, pa se opis porabe nadslovaka na latinskim riječima može izvesti s daleko većim stupnjem sigurnosti. Potom, kada je jednom dovršen, taj opis omogućuje da se, makar okvirno, pretpostavi značenje nekih nadslovaka i na hrvatskim riječima. Primjerice, ako Vitezović na latinskim riječima, pri prozodijskoj porabi, tupim znakom obilježava kračinu, a obilježava, razložno je pretpostaviti da i u hrvatskome, pri prozodijskoj porabi, tim znakom obilježava neku kračinu, a vrlo vjerojatno i naglašenu kračinu. Ili pak, ako oštrim znakom obilježava neku duljinu, a obilježava, može se pretpostaviti da i na hrvatskim riječima tim znakom bilježi duljinu, premda time još nije rečeno kakvu duljinu: silaznu ili uzlaznu, te ako ovu potonju, preostaje još uvijek pitanje bilježi li njime visokouzlaznu ili dubokouzlaznu. Dakako, obradu latinskih primjera ne treba shvatiti samo kao pretpostavku ili kao prvi korak pri obradi hrvatskih riječi, jer taj opis porabe nadslovaka na latinskim riječima ima i svoju samostalnu vrijednost: on kazuje nešto o Vitezovićevu poznavanju latinske prozodije, kao i općenito o njegovu znanju latinskoga (a kako će se vidjeti i grčkoga) jezika, te pridonosi jasnijoj spoznaji o tome koje mjesto zauzima Vitezović u cjelini hrvatskoga latiniteta.

Drugo, nastojao sam u Vitezovićevu rječniku pronaći nešto što zovem »trojkom«, tj. pokušao sam pronaći tri različite riječi kojima bi »lik«, kada bi bio zapisan bez nadslovaka, bio istovjetan, a istodobno bi trima različitim nadslovcima bilo moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju zapisa. Tada bi se moglo uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri takva primjera, tj. tri takve trojke. I od njih je, nakon obrade latinskih primjera, valjalo započeti razmatranje hrvatskih riječi s nadslovkom.

3.5. Ustroj radnje

Prema tome, ova se radnja u osnovi sastoji od dvaju dijelova: u prvome se dijelu obrađuju latinske riječi s nadslovkom, a u drugome hrvatske. Budući da

su u rječniku pretraženi svi takvi primjeri, kako latinski, tako i hrvatski, te da su potom izlučeni iz rječnika, ta je prikupljena građa raspoređena u osam priloga, kako slijedi:

1. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka latinska riječ s nadslovkom (poredak prema vrsti nadslovka)
2. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka latinska riječ s nadslovkom (abecedni poredak)
3. Popis svih latinskih riječi pojavnica s nadslovkom (poredak prema vrsti nadslovka)
4. Popis svih latinskih riječi razlikovnica s nadslovkom uz pridodana tumačenja (abecedni poredak)
5. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka hrvatska riječ s nadslovkom (poredak prema vrsti nadslovka)
6. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka hrvatska riječ s nadslovkom (abecedni poredak)
7. Popis svih hrvatskih riječi pojavnica s nadslovkom (poredak prema vrsti nadslovka)
8. Popis svih hrvatskih riječi pojavnica s nadslovkom u tri različita zapisa (abecedni poredak)

Navedeni se prilozi mogu smatrati različitim prikazima građe koja je prikupljena iz rječnika. Prva se četiri priloga tiču latinskih riječi s nadslovkom i povezana su s prvim dijelom radnje, a druga četiri, koja se tiču hrvatskih riječi s nadslovkom, povezana su s drugim dijelom. Sve te različite prikaze nije bilo moguće i priložiti uz radnju (oni obesežu oko 1650 stranica). Katkada na njih ipak upozoravam. Međutim, iz dvaju najvažnijih priloga, a to su četvrti i osmi, dio je građe uvršten i u samu radnju.

PRVI DIO

NADSLOVCI NA LATINSKIM RIJEČIMA

1. Okvir istraživanja

1.1. Pristup

Shvatimo li Vitezovićev *Lexicon Latino-Illyricum* kao na stanovit način uređen skup riječi,⁹² tada se može ustvrditi da se taj skup sastoji od ovih dvaju podskupova: od skupa svih latinskih riječi i od skupa svih hrvatskih riječi. Njihov je prijesjek prazan skup, a njihova udruga iliti unija obuhvaća upravo sve riječi u Vitezovićevu rječniku. Unutar svakoga od tih dvaju (pod)skupova može se opet uočiti po jedan, i to pravi podskup, koji čine one (i samo one) riječi koje su obilježene nekim nadslovkom. Sve članove tih dvaju podskupova valja u ovoj radnji popisati, te ujedno utvrditi propis po kojem su, u obama podskupovima, ti nadslovci bilježeni. A to pak znači podastrijeti njihov opis.

---

⁹² Ostavljam ovdje po strani sam odredaj, tj. definiciju pojma 'riječ'. Kao što je poznato, taj pojam pripada među one jezikoslovne (i ne samo jezikoslovne) pojmove koje je vrlo teško definirati. Vidi o tome npr. u knjizi Ch. F. Hocketta *A Course in Modern Linguistics* poglavlje pod naslovom *Words* (str. 166 – 176). Vidi također A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, poglavlje pod naslovom *Le « mot »* (str. 114 – 116, i dalje), gdje navodnici sami sobom upozoravaju na to s koliko se opreza valja koristiti tom jezičnom jedinicom (isp. i hrvatski prijevod A. Kovačeca *Osnove opće lingvistike*, poglavlje »Riječ«, str. 74 – 75, i dalje). U nas je o tzv. »prirodnim« jezikoslovnim pojmovima i o mogućnosti njihove definicije pisao R. Katičić, i to na primjeru pojma rečenice (vidi poglavlje *Rečenica kao jezična jedinica* u Katičićevoj knjizi *Jezikoslovni ogledi*, str. 67 – 79). Ima k tomu i jezikoslova koji ne vole ni rabiti samu riječ *riječ* (vidi u spomenutoj Martinetovoj knjizi poglavlje pod naslovom *On préférer au « mot » le syntagme autonome*, str. 116 – 118, dotično Kovačecov prijevod *Umjesto »riječ«, radije termin autonomna sintagma*, str. 76). Ovdje se taj pojam uzimlje u posve svakodnevnu, dakle nejezikoslovnome značenju: kao stanovit zapis između dviju bjelina. Kao što kaže Hockett (str. 166): »In general, the layman looks to writing, and classes as a word whatever he finds written between successive spaces.«

Utoliko je zadaća prvoga dijela ove radnje iz skupa svih latinskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti riječi s nadslovkom (i samo njih), te tako uspostavljati (zatvoreni) korpus potom opisati.

Takvih latinskih riječi s nekim nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To bi bio glavni iliti kardinalni broj toga skupa, koji kazuje, općenito rečeno, ukupnu raznolikost među članovima određenoga skupa.⁹³ Utoliko je posrijedi zapravo broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj riječi pojavnica veći te iznosi 1810. Pri tome treba pripomenuti da se u rječniku ne nalazi nijedan primjer neke latinske riječi koja bi na dvama različitim mjestima bila obilježena različitim nadslovcima, što znači da se u navedenim slučajevima može govoriti samo o različitim pojavcima jednoga te istoga zapisa.

1.2. Osnovni Vitezovićev latinski izvor

Vitezoviću je kao osnovni latinski izvor za sastavljanje *Lexiconi* poslužio rječnik Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.), objavljen godine 1572., pod

---

⁹³ Poznato je da je primjerice glavni broj skupa $\{ a, a, a \}$ upravo 1. Općenito u vezi s matematičkim pojmovljem vidi odnosna poglavlja u kojem od priručnika što uvode u to područje, npr. R. R. Stoll, *Set Theory and Logic*, ili u nas S. Kurepa, *Uvod u matematiku: Skupovi – strukture – brojevi*, ili pak P. Papić, *Uvod u teoriju skupova*. Vidi također što o tome kaže B. László u poglavlju pod naslovom *Pojam popisa* svoje oveće rasprave *Pabirci redničkoga i obavještničkoga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, str. 23 – 24, navodak se nalazi na str. 24): »[...] imajući na umu da se višekratnom uvrstbom istoga člana ili promienjenim poredkom uvrstbe dvaju različnih članová dobiva jedan te isti skup. To znači da pri promienjenu broju pojavaka članová ili poredku njihovu u zapisu članová skupa skup ostaje nepròmienjen. Promjena se očituje samo na razini izraza (na razini zapisa), dočim na razini sadržaja (na razini značenja zapisa) promjene nema, te se zapis može skratiti izòstavôm ponovljenih članová, a preòstâlî se članovi potom upòredkujû kakomùdrâgo.« Prema tome, navedeni je skup $\{ a, a, a \}$ samo drugačiji zapis (dakle drugi izraz) skupa $\{ a \}$, no može se reći i da je $\{ a \}$ pokraćeni zapis od $\{ a, a, a \}$.

naslovom *Thesaurus eruditionis scholasticae*.⁹⁴ Faber je bio jedan od najznatnijih njemačkih humanističkih učenjaka 16. stoljeća – enciklopedist, filozof i teolog (*Faber* je latinska inačica njegova pravoga prezimena *Schmidt*). Rođen je u mjestu Sorau (Niederlausitz). Studirao je u Wittenbergu, gdje je upoznao Philippa Melanchthona i Martina Luthera. Bio je rektorom škola u Nordhausenu, Magdeburgu i Quedlinburgu, a godine 1571. dobio je službu na Ratsgymnasiumu u Erfurtu, gdje je i umro.⁹⁵

Pretražujući različita izdanja Calepinova rječnika u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, prilikom istraživanja talasozoonimije u Vitezovićevu rječniku te rada na njegovoj »toponimijskoj koncepciji«, Zrnka je Meštrović pronašla godine 1993. jedan svezak bez naslovne stranice, naknadno uvezan, gdje je netko, također naknadno, na predlistu dopisao naslov *Calepini Dictionarium*. No u tome je svesku, najčešće na orupcima njegovih stranica, otkrila niz bilježaka, zapravo hrvatskih prijevoda za pojedine latinske riječi. Ubrzo je došla do zaključka da je spomenute bilješke u taj svezak unosio Vitezović, te da je upravo taj primjerak bio njegovim temeljnim latinskim izvorom pri sastavljanju *Lexiconi*. S druge pak strane, usporedba s *Thesaurusom*

---

⁹⁴ Puni je naslov zapravo ovaj: *Thesaurus eruditionis scholasticae, sive ratio docendi ac discendi, facili, plana et compendiaria prorsus via: ex optimis quibusque autoribus Graecis et Latinis. Et supellex instructissima verborum, locutionum, rerum, sententiarum, exemplorum, eorumque omnium, quae tum docentibus, tum discentibus, adminiculo utilissimo esse, atque ad eruditionem negotio facili & expeditio comparandam facere possunt: cum adiuncta in plerisque locis interpretatione Germanica nota, usitata, accommodata & eleganti: ita omnia de industria collecta atque accommodata, ut & locos communes vocum rerumque multiplicium locupletissimos praestare possint*. Objavljen je u Leipzigu, a Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje jedan primjerak (čuva se pod oznakom II 999). U nekim se Faberovim životopisima kao godina objavljivanja rječnika navodi 1571., no u primjerku koji se nalazi u NSK kao godina izdanja zapisana je 1572., bez posebne naznake da je riječ o drugome izdanju.

⁹⁵ Osnovne podatke o Faberovu životu i djelu vidi npr. u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 6., 1877., str. 488 – 490, gdje je o njem članak napisao Heinrich Julius Kämmer (i on navodi da je *Thesaurus eruditionis scholasticae* objavljen godine 1571.).

pokazala je da je taj svezak zapravo jedno od potonjih izdanja Faberova rječnika.⁹⁶

No da bi oba navedena stavka ujedno i dokazala, Z. Meštrović morala je ponajprije usporediti izvorno izdanje Faberova *Thesaurusa* s tim pronadenim sveskom bez naslovne stranice, a potom pojedine hrvatske riječi iz toga sveska usporediti s hrvatskim prijevodima odnosnih latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku. Ovo je posljednje učinila tako što je iz sveska bez naslovnice nasumce odabrala 119 bilježaka, tj. toliko hrvatskih primjera, te potom latinske riječi uz koje se ti primjeri navode, potražila u Vitezovićevu *Lexiconu* i zatim usporedila njihove hrvatske otpovjednice s onih 119 primjera, tj. s hrvatskim riječima iz sveska bez naslovnice. Podudarnost je bila potpuna, tj. Vitezović je riječi iz bilježaka uvrstio u svoj rječnik.⁹⁷ Istina, u nekim se je primjerima pokazalo da je slovopis različit, posebice u zapisu razlikovnih jedinica /c/, /s/ i /r̥/, što u *Lexiconu* redovito bude ⟨c⟩, ⟨f⟩ i ⟨yr⟩,⁹⁸ dočim se u spomenutim bilješkama javljaju i zapisi ⟨cz⟩, ⟨sz⟩, te ⟨er⟩ i ⟨ër⟩ za slogotvorno /r̥/ (a ima i drugih razlika).⁹⁹ No ta je činjenica pokazala (a zapravo i dokazala) da je Vitezović na svome rječniku radio dugi niz godina, jer se neki zapisi podudaraju sa

---

⁹⁶ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, u *Raspravama Zavoda za hrvatski jezik*, knj. 19., 1993., str. 213 – 235. Taj se svezak u NSK čuva pod oznakom I 128.

⁹⁷ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 218 – 233.

⁹⁸ O Vitezovićevim odstupanjima od osnovnoga slovopisa u *Lexiconu*, kako je već navedeno, vidi u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovića rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), i to poglavlja *Vitezovićeve grafijska rješenja u Lexiconu* (str. XII – XXI), te *Dodane riječi u Lexiconu* (str. XXI – XXIV). Vidi također, posebice u vezi sa slogotvornim /r̥/, i u mom predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*) poglavlje *Hrvatski slovopis* (str. LXXIX – LXXXII).

⁹⁹ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 234.

slovopisom drugih Vitezovićevih djela, ili kako kaže Z. Meštrović: »Napomene o grafijskoj podudarnosti bilježaka s margina s istovjetnim rješenjima iz *Odiljenja* (1684) ili s onima iz *Kronike* (1696) dokazuju da ih Vitezović nije zapisao odjednom, već ih je povremeno zapisivao u dužem vremenskom slijedu, počevši već od godina pripremanja *Odiljenja*, oko 1680.«¹⁰⁰ A to opet upozorava još jedanput na inače poznatu činjenicu da Vitezović do svoga (konačnoga) slovopisa, koji je primijenio u *Lexiconu*, nije došao odjednom, nego da ga je godinama izgrađivao, a možda je bolje reći – doradivao.

Što se pak tiče odnosa između izvornoga izdanja Faberova *Thesaurusa* i sveska bez naslovne stranice, Z. Meštrović ponajviše se je zadržala na usporedbi sloga. Ta je usporedba pokazala da su posrijedi djela iz iste tiskare. K tomu, budući da se u privesku rečenoga sveska među ostalim navodi i podatak *Typis Gotthardi Voegelini*, moglo se je ustvrditi da je posrijedi tiskara Gottharda Voegelina. Z. Meštrović zaključuje ovako: »Ukrasni frizovi jednoga i drugoga rječnika, kao i inicijali, očigledno su proizvod jedne iste tiskare. Nažalost, o tiskari Gottharda Voegelina u prestižnim evropskim biografskim enciklopedijama nema podataka. Jedino što o njoj znamo jest podatak da su u njoj tiskana neka izdanja *Thesaurusa* Basiliusa Fabera do 1605. godine. Prema tome sa sigurnošću tvrdimo da je primjerak rječnika pod signaturom I. 128 iz fonda NSB jedno od sljedećih izdanja Faberova djela *Thesaurus eruditionis scholasticae* (Lipsiae 1572), koje je bilo tiskano u Leipzigu u posljednjim godinama 16. stoljeća ili, najkasnije, u prvim godinama 17. stoljeća.«¹⁰¹

1.3. Usporedba izvornoga Faberova izdanja i Vitezovićeve predloška

No u prilog navedenom zaključku, osim ustroja sloga, govori i niz drugih podudarnosti koje se mogu uočiti između prvoga izdanja Faberova

---

¹⁰⁰ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 234 – 235.

¹⁰¹ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 218.

rječnika od godine 1572. i toga Vitezovićeve predloška. Stoga ih je korisno navesti i potanje razmotriti. Pri tome prije svega valja pripomenuti da svezak koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a u koji je uvezan Faberov *Thesaurus* od godine 1572., sadržava još tri priveska. Posrijedi su tri djela koja je sastavio njemački humanist Valentinus Erythraeus Lindaviensis (1521. – 1576.). Svaki od navedenih privezaka ima vlastiti obroj. Premda se ovdje ne bavim time, ipak navodim pune naslove tih triju djela iz 16. stoljeća (objavljenih redom godine 1561., 1565. i 1560.), donekle i kao obavijest, budući da ta djela u NSK nisu posebno zavedena kao privesci:

1. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ, HOC EST, TABULAE VALENTINI ERYTHRAEI LINDAVIENSIS, IN QUATUOR Libros Dialecticarum Partitionum IOANNIS STURMII, ab authore correctae, atque locupletatae. QUIBUS ADDITA EST PRAEcipuorum illius artis locorum explicatio, cum ex Sturmii annotationibus, tum ex Aristotele: caeterisque differendi rationis peritis scriptoribus.

ARGENTINAE CHRISTIANUS Mylius expressit, in foro Frumentario, Anno Christi, M. D. LXI. 6. Calend. Septembris.

(10 neobrojenih stranica + str. 2 – 154 + 3 neobrojene stranice; ukupno 166 stranica)

2. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ, HOC EST, TABULAE Tertii, & Quarti libri partitionum Dialecticarum IOANNIS STURMII, *correctae, & alicubi auctae*.

I. De Logices altera parte, quae vocatur ἀποδεικτική, *id est, ratio demonstrandi*.

II. De Sophistarum reprehensionibus, *fallacibusque conclusiunculis*.

III. De Collocatione Dialectica, & de *Disquisitione, seu disceptatione: in quam post vim differentis fuit distributa Dialectice*.

AUTORE Valentino Erythraeo Lindaviensi.

ARGENTORATI APUD Christianum Mylium. 1565.

(12 neobrojenih stranica + str. 4 – 86, ukupno 95 stranica)

3. VALENTINI ERYTHRAEI TABULAE PARTITIONUM ORATORIARUM
CICERONIS: & quatuor dialogorum IOAN. STURMII in easdem:
recognitae, & alicubi auctae.

INTERPOSITUS EST IPSE Dialogus, cui addita sunt Scholia oeconomica
eiusdem Erythraei.

His adiecimus, in gratiam Studiosorum doctrinae dicendi, Tullianarum
Partitionum, Commentarios duos clariss. virorum: alterum D. PHILIPPI
Melanthonis, alterum D. IOACHIMI Camerarii Pabergensis: quibus multa
loca obscura explanantur, & illustrantur.

ARGENTORATI APUD Christianum Mylium 1560.

(37 neobrojenih stranica + str. 2 – 76 + 25 neobrojenih stranica + str. 90 – 98,
ukupno 145 stranica)

Sam se pak Faberov *Thesaurus*, tiskan *in quarto*, sastoji od sljedećih
dijelova: nakon naslovnice slijedi posvetna poslanica (*Epistola nuncupatoria.*),
potom proslov (*Lectori pio, candido, atque aequo S. D. Basilius Faber.*), te različite
druge posvete (uglavnom posvetne pjesme), a zatim sam rječnik, pisan u dva
stupca, te obrojen, i to od stranice 1. do 983. (brojke su zapravo bilježene od
stranice 2.). Uvodni dijelovi nisu obrojeni, a obasežu 22 stranice, uzme li se
naslovnica kao 1. stranica (brojkom su im obilježeni samo neki listovi, i to 2., 3.
i 4., tj. stranice 3., 5. i 7.). No raspored bi tih uvodnih dijelova po stranicama
bio ovakav: poslanica na str. 3 – 6, proslov na str. 7 – 13 te preostale posvete na
str. 15 – 22 (stranice su 2. i 14. prazne). Nakon rječnika slijede u neprekinutu
obroju ova dva dodatka: *Humani corporis membra, ex Joannis Honteri Coronensis
Rudimentorum Cosmograficorum lib. 4.* (str. 984 – 987) te *Epitome quatuor librorum
Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum,
aquatiliū et volatiliū* (str. 989 – 1111; stranice su 988. i 990. prazne).¹⁰² Valja

---

¹⁰² Nakon toga naslova slijedi ovo: »In usum docentium ac discentium ita
excerpta, ut non nomenclaturae animalium ordine solum percenseantur, verum etiam
appellationum & ordinis ac varietatis occasione multa adiiciantur, ut exempla,
historiae, Epigrammata, sententiae, adagia Graeca, Latina & Germanica, locorum
quorundam in autoribus explicationes, & alia ad eruditionem facientia, quae lector

pripomenuti da se na kraju poslanice navodi godina 1571. (tj. »M. D. LXXI.«), što bi moglo biti razlogom da se ta godina katkada uzimlje i kao godina kada je djelo objavljeno. No na kraju se knjige, u kolofonu na stranici 1114. (stranica je 1112. prazna, a na stranici 1113. nalazi se još jedna posvetna pjesma), kaže ovako: »Lipsiae / Imprimebat Johannes Rhamba / curante M. Ernesto Voegelin / Constantiensi / Anno salutis / M. D. LXXII.«, pa je i tu potvrđena kao godina objavljivanja 1572. (tj. godina kada je djelo dotiskano), a uočiti je i to da se uz tiskara spominje i prezime *Voegelin*.

Za razliku od toga prvoga izdanja Faberova rječnika Vitezovićev predložak, kako je već spomenuto, nema naslovnice, no nema ni uvodnih dijelova, nego se svezak, odmah nakon predlista, započinje rječnikom, i to od stranice 1. do 700. Potom u neprekinutu obroju slijedi dodatak *Humani corporis membra, ex Joannis Honteri Coronensis Rudimentorum Cosmograficorum lib. 4.* (str. 701 – 703, stranica je 704. prazna), a zatim privezak s novim obrojem pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum, viviparorum, aquatiliū, et volatiliū* (str. 1 – 80; početak je obroja zapravo na stranici 3., a 2. je stranica prazna).¹⁰³ Vidljivo je dakle da je naslov neznatno drugačiji od naslova u drugome dodatku prvoga izdanja Faberova rječnika. K tomu, tu se, ispod naslova, nalazi i svojevrsni posvetni zapis *Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. Et Elect. Ducis Saxon.*, slično kao i pri dnu naslovnice prvoga Faberova izdanja, ali ipak ponešto drugačije (ondje naime piše ovako: *Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. et Ill. Prin. August. Elect. Ducis Saxon.*). Napokon, ispod je toga zapisa navedena i spomenuta oznaka tiskare, tj. *Typis Gotthardi Voegolini*.

---

aequus animadvertet & probabit.« A potom ovo: »Additi sunt & loci aliquot appellationum aliarum rerum, ut Morborum, plantarum, frugum, gemmarum & lapidum, colorum, vestium, instrumentorum, &c. ex iisdem Gesneri libris collecti.«

¹⁰³ Nakon toga naslova i u Vitezovićevu predlošku slijede dva već navedena ulomka, u gotovo istovjetnu zapisu, osim što se gdjegdje razlikuju u pogledu razgodaka ili u porabi velikoga slova.

Prema tome, uzajamni se odnos pojedinih dijelova Faberova *Thesaurusa* i Vitezovićeve predloška može prikazati ovom preglednicom:

<i>Thesaurus</i>	Vitezovićev predložak
naslovnica, str. [1]	
poslanica, str. [3 – 6]	
proslov, str. [7 – 13]	
posvetne pjesme, str. [15 – 22]	
rječnik, str. 1 – 983	rječnik, str. 1 – 700
<i>Humani corporis membra</i> , str. 984 – 987	<i>Humani corporis membra</i> , str. 701 – 703
<i>Epitome</i> , str. 989 – 1111	<i>Epitome</i> , str. 1 – 80

Od znatne je važnosti pogledati i što sve sadržava posebna cjelina pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum, aquatiliu et volatiliu*, i to kako dodatak prvomu izdanju Faberova rječnika tako i privezak u Vitezovićevu predlošku. Evo od kojih se poglavlja i potpoglavlja sastoji *Epitome* (u zagradama najprije navodim stranice u Faberovu *Thesaurusu*, a zatim u Vitezovićevu predlošku):

Epitome libri primi Conradi Gesneri de Historia quadrupedum viviparorum. (str. 991 – 1009, predložak str. 3 – 16)

De bobus sylvestribus. (str. 992 – 993, predložak str. 4 – 5)

Epitome libri secundi de Quadrupedibus oviparis. (str. 1009 – 1011, predložak str. 16 – 18)

Epitome libri tertii. Nomenclatura aquatiliu. (str. 1011 – 1048, predložak str. 18 – 46)

Piscium appellationes, quarum in reliquis etiam de animalibus libris Gesnerus meminit. (str. 1047 – 1048, predložak str. 45 – 46)

Epitome libri quarti. Nomenclatura volatiliu. (str. 1048 – 1091, predložak str. 46 – 80)

Accipitrum genera et differentiae. (str. 1049 – 1050, predložak str. 47)

Falcones diversi. (str. 1050 – 1052, predložak str. 47 – 49)

De mergis. (str. 1052 – 1069, predložak str. 49 – 63)

Ovum. (str. 1069 – 1070, predložak str. 63)

De gallinis sylvestribus. (str. 1070 – 1071, predložak str. 63 – 64)

Gallinae ferae terrestres. (str. 1071, predložak str. 64)

Gallinulae aquaticae cruribus longis. (str. 1071 – 1090, predložak str. 64 – 79)

Ex appendice. (str. 1090, predložak str. 79 – 80)

Ex paralipomenis. (str. 1090 – 1091, predložak str. 80)

Ex tomo secundo de piscibus. (str. 1091, predložak str. 80)

Naslovi su poglavlja kao i potpoglavlja u Faberu i u predlošku gotovo istovjetni.¹⁰⁴ Samo se gdje gdje predložak razlikuje kakvom sitnicom, npr. u naslovu druge knjige u predlošku ima jedan zarez, tj. *Epitome libri secundi, de Quadrupedibus oviparis.*, ili pak u naslovu potpoglavlja *Piscium appellationes, quarum in reliquis etiam de animalibus libris Gesnerus meminit* Gesnerovo je ime napisano kosopisom, itd. U predlošku su stranice od 49. do 60., tj. ta tri arka, uvezane na krivome mjestu, naime između 70. i 71. stranice. Na kraju se predloška u desnomo donjem uglu 80. stranice nalazi zapis »APPEL«, čime se upozorava da bi na sljedećoj stranici trebao slijediti naslov *Appellationes instrumentorum ad aucupia pertinentium, eorumque aliquot (Aucupiorum) Rationes*, koji se nalazi u izvornome Faberovu izdanju, ali te stranice u predlošku više nema. U Faberu međutim dalje slijedi ovo:

Appellationes instrumentorum ad aucupia pertinentium, eorumque aliquot (Aucupiorum) Rationes. (str. 1091 – 1094)

De serpentibus qui vel in terra, vel in lacubus, paludibus et fluviis nascuntur & vivunt. (str. 1094 – 1096)

Ulcera, affectiones, morbi. (str. 1096 – 1097)

Plantae, herbae, frutices, arbores, flores, fruges, frumenta, legumina, olera. (str. 1097 – 1104)

Gemmae, lapides. (str. 1105)

Colores. (str. 1106)

---

¹⁰⁴ Faberovo izvorno izdanje od godine 1572. navodim najčešće samo kao »Faber«, a Vitezovićev predložak jednostavno kao »predložak«.

Vestes. (str. 1106 – 1107)

Machinae, instrumenta, utensilia cuiuscunque generis et formae. (str. 1107 – 1110)

Currus, et curruum genera, partes. (str. 1110 – 1111)

Partes. (str. 1111)

Valja dodati još i to da je primjerak koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, u dosta lošem stanju. Naime ta je knjiga oštećena u požaru koji 14. lipnja godine 1706. planuo u Zagrebu, a u kojem su stradale kako Vitezovićeva kuća tako i zemaljska tiskara.¹⁰⁵ Pri tome je osobito oštećen njezin donji desni ugao, no šteta je očevidno bila vidljivija, budući da je knjiga naknadno obrezana, pa su na taj način oštećeni rubovi pojedinih stranica uklonjeni. No time su na žalost »uklonjeni«, tj. »odrezani« i dijelovi pojedinih hrvatskih riječi kada ih je Vitezović zabilježio posve uz rub takvih stranica. To je velika šteta jer se i inače među Vitezovićevim bilješkama u predlošku nađe riječi (ili sveza) kojih nema u Vitezovićevu rječniku, tj. koje Vitezović nije unio u svoj *Lexicon*.¹⁰⁶ A to je opet razlogom da bi sve riječi koje je Vitezović unio u taj svoj predložak, valjalo obraditi, tj. popisati i sastaviti svojevrsni »dodatak« samomu *Lexiconu*, i to kako latinsko-hrvatski tako i hrvatsko latinski. Pri tome bi bilo poželjno, donekle i na temelju *Lexiconu*, pokušati razaznati, tj. ponovno »uspostaviti« oštećene hrvatske riječi.¹⁰⁷

K tomu je od iznimne važnosti – od iznimne važnosti s obzirom na ono čime se ovdje bavimo – i činjenica da je Vitezović, bilježeći pojedine hrvatske

---

¹⁰⁵ O tome požaru, kao i o njegovim posljedicama po Vitezovića, vidi u knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*, str. 200 – 201 (ali i dalje, npr. str. 232). O samoj pak Vitezovićevoj tiskari i o njezinu smještaju vidi u članku R. Lopašića *Pavao Ritter-Vitezović* objavljenome u *Gradi za povjest književnosti hrvatske*, knj. 1., 1897., str. 45 – 47.

¹⁰⁶ Na takve sam slučajeve redovito upozoravao u četvrtome prilogu, naravno ako sam naišao pri tumačenju određene latinske riječi s nadslovkom na neku hrvatsku riječ (ili svezu) u Vitezovićevu predlošku koja nije unesena u *Lexicon*.

¹⁰⁷ Vidi o tome i Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 234.

riječi u svome predlošku, na mnogima od njih zapisao i neki nadslovak. Primjerice, uz latinsku riječ *ariditas* nalazimo u predlošku zabilježenu hrvatsku otpovjednicu *fúsa*,¹⁰⁸ koja je u istovjetnu zapisu, uz istu latinsku riječ, uvrštena i u *Lexicon*. To pokazuje da zapis nadslovaka, posebice na hrvatskim riječima, Vitezović nije držao nečim manje važnim, tako reći usputnim, kako se gdjekada (i u stručnim krugovima) može čuti, nego da je bilježenje nadslovaka smatrao neodvojivim dijelom cjelovitoga zapisa pojedine (hrvatske) riječi, kada već i na »usputnim« bilješkama, koje su mu trebale poslužiti kao »podsjetnik« pri sastavljanju rječnika, na pojedinim riječima ipak bilježi i nadslovke. Tomu dakako ne može biti nikakva prigovora (možda samo to da navedeno načelo nije proveo beziznimno). Zapravo je obrnuto: kao što nam i dan-danas Vitezović u ponečem može biti uzorom, primjerice u vezi sa slovopisom i pravopisom, tako bi i to njegovo načelo, naime ono o cjelovitu zapisu hrvatskih riječi, valjalo prihvatiti. Drugo je naravno pitanje kako, tj. kojim nadslovcima. No na to ću se još vratiti u drugome dijelu ove radnje.

Kada pak posve osvijestimo činjenicu da Vitezović nije sve hrvatske riječi iz svojih bilježaka u predlošku unio u *Lexicon*, valja istom procijeniti kolika je šteta da nam se nije očuvao Vitezovićev hrvatsko-latinski rječnik.¹⁰⁹ Stoga se nije posve lako složiti s V. Putancem kada kaže:¹¹⁰ »Mislim da treba ovdje istaknuti da ne će stajati tvrdnja da je Vitezovićev hrvatsko-latinski rječnik, koji

---

¹⁰⁸ Vidi u predlošku str. 55. Riječ se *ariditas* nalazi kao podnatuknica u članku *areo, arere, aridum & siccum esse*. O ustroju rječničnih članaka u Faberovu *Thesaurusu* (i u Vitezovićevu predlošku) vidi potanje u idućem poglavlju.

¹⁰⁹ O tome vidi u spomenutoj knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića* (1652. – 1713.), u kojoj Klaić (na str. 236 – 237) navodi Vitezovićevo pismo grofu Petru Kegleviću od 16. siječnja 1710. Evo jednoga ulomka (str. 237): »Tako su mi obećani troškovi za štampanje Ilirsko-latinskoga i Latinsko-ilirskoga rječnika (*Lexicon Illyrico-Latinum et Latino-Illyricum*), koje je djelo ogromno i potrebuje više godina da se doštampa; nadalje mi bješe odredjeno 250 forinti za popravak tiskare.«

¹¹⁰ Vidi V. Putanec, *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713): (Sintetski prikaz)*, u časopisu *Forum*, god. 25., br. 3. – 4., str. 855.

se nije sačuvao, bio obilniji od njegova latinsko-hrvatskoga rječnika, što se tiče hrvatske građe u njemu. Istina je da je njegov hrvatsko-latinski rječnik imao dva toma, ali mi ne znamo koliki su bili ti tomovi u odnosu na njegov latinsko-hrvatski rječnik u jednom tomu. Sigurno je da je latinski natuknički materijal bio Vitezoviću jačim poticajem u prisjećivanju na hrvatske riječi pa ih je stoga u njegovom latinsko-hrvatskom rječniku i bilo više nego u nesačuvanom hrvatsko-latinskom dijelu.«

Istina je dakako da mi ne znamo kolika su bila ta dva sveska (premda sam Vitezović kaže, govoreći doduše o jednome i o drugome rječniku, da je djelo »ogromno«),¹¹¹ no ako se među pripremnim bilješkama za izradu rječnika može naći hrvatskih riječi koje nisu uvrštene u *Lexicon*, što se istom onda može očekivati od djela koje je pripremljeno za tisak. A i inače je poznato da u pojedinim dvojezičnim rječnicima, gdje se hrvatski nalazi jednom na lijevoj, a drugi put na desnoj strani, sve i kada su objavljeni, te kada ih je sastavila i jedna te ista osoba, hrvatska građa ne mora biti istovjetna (a uglavnom i nije). Kao primjer se mogu uzeti talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Dragutina Parčića, dva rječnika koja zacijelo pripadaju u sam vrh hrvatske leksikografije.¹¹² Tako u talijansko-hrvatskome rječniku talijansku riječ *marginē* Parčić obrađuje ovako:¹¹³

Margine, mf. *kraj, krajak, prikrajak*; – *estremo, zakrajak*; all' *estremo* –, *na kraj krajka*; lista di –, *okrajak, okrajac*; (lemba) *rub*; – f. (cicatrice) *ožiljak, zarastica*; -i, (stamper.) *okrajak*.

---

¹¹¹ Vidi spomenuto Vitezovićovo pismo grofu Petru Kegleviću u knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*, str. 237.

¹¹² Kada to kažem, ne mislim toliko na leksikografsku obradu, nego prije svega na količinu hrvatskih riječi, potom na Parčićevu nesklonost »prividnim« prijevodima (kada se recimo *congruenza* »prevede« kao *kongruencija*) te napokon na njegovu otvorenost, u skladu s načelima Zagrebačke filološke škole kojoj je pripadao, prema tvorbenim mogućnostima hrvatskoga jezika (prije svega prema izvedenicama, ali kada ustreba i prema složenicama).

¹¹³ Vidi D. Parčić, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, str. 460.

Nigdje dakle ne navodi hrvatsku otpovjednicu *orubak*. Međutim ta se riječ nalazi u hrvatsko-talijanskome rječniku, i to ovako obrađena:¹¹⁴

Orubak, bka, m. *orlo, margine*.

Slično je i s riječju *filosofia*, koju u talijansko-hrvatskome rječniku Parčić prevodi isključivo hrvatskom riječju *mudroslovje* (tj. *mudroslovlje*), pa taj članak izgleda ovako:¹¹⁵

Filosofia, f. *mudroslovje*.

Parčić tu ne navodi riječ *mudroljubje* (tj. *mudroljublje*) kao mogući, a zacijelo i bolji prijevod za *filosofia*, ali ta se riječ nalazi u hrvatsko-talijanskome rječniku, kao i riječ *mudroslovje* u istome značenju:¹¹⁶

Mudroljubje, a, n. *filosofia*.

Mudroslovje, a, n. *filosofia*.

To znači da bi, govoreći o Parčićevim rječnicima, pogriješio onaj tko bi htio donositi sudove o Parčićevoj hrvatskoj građi isključivo na osnovi njegova talijansko-hrvatskoga rječnika, a da pri tome ne uzme u obzir i njegov hrvatsko-talijanski rječnik. Da bi se postigao zadovoljavajući uvid, trebalo bi dakle »ujediniti« hrvatski dio iz obaju rječnika (štoviše, trebalo bi ujediniti hrvatski dio i iz svih izdanja tih dvaju rječnika, jer se ona uzajamno znatno razlikuju). Istom bismo tada dobili jasnu sliku o »korpusu« hrvatskih riječi kojima se je služio Dragutin Parčić.¹¹⁷

Prema tome, ipak treba žaliti, i to podosta žaliti, za neočuvanim Vitezovićevim hrvatsko-latinskim rječnikom, kao i za »odrezanim« riječima iz

---

¹¹⁴ Vidi D. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, str. 598.

¹¹⁵ Vidi D. Parčić, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, str. 293.

¹¹⁶ Vidi D. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, str. 439.

¹¹⁷ Potanje o još nekim osobitostima Parčićevih rječnika vidi u mome članku *Rječnik hrvatskoga filozofskoga naziolja*, u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35., br. 69. – 70., str. 131 te 137 – 138, gdje navodim i druge primjere.

njegova predloška (no one se mogu, kako već rekoh, pokušati »pročitati«, tj. ponovno »uspostaviti«).

1.4. Povezanost Faberova rječnika, Vitezovićeve predloška i samoga Vitezovićeve rječnika

Međutim, osim spomenutih »izvanjih« podudarnosti (i nepodudarnosti) između Faberova *Thesaurusa* i Vitezovićeve predloška, koje je moguće uočiti već samim listanjem obaju svezaka, vrijedno je razmotriti i »sadržajnu« razinu pojedinih natuknica, te potom njihovu lijevu stranu, tj. njihov latinski dio usporediti s Vitezovićem rječnikom.

Naime upravo temeljit uvid u latinski dio svih triju navedenih rječnika pruža možda najjači, ako ne i nepobitni dokaz da je, s jedne strane, taj svezak kojemu nedostaje naslovna stranica, jedno od potonjih izdanja Faberova *Thesaurusa*, kao i to da je, s druge strane, Vitezoviću pri sastavljanju *Lexicona* predloškom bio upravo Faberov rječnik. Ponajprije valja reći da se primjerak koji je poslužio Vitezoviću kao predložak, po svojim člancima gotovo uopće ne razlikuje od prvoga izdanja Faberova rječnika. A koliko je pak sam Vitezović bio »ovisan« o Faberovoj latinskoj građi, može se vidjeti, tako reći, u svakoj Vitezovićevoj natuknici, upravo u svakoj jednakosti u njegovu rječniku. Pogledajmo u vezi s tim jedan primjer (najprije navodim Faberov *Thesaurus*, zatim Vitezovićev predložak, pa onda samoga Vitezovića):¹¹⁸

Acroteria, ἀκρωτήρια, extremitates digitorum sub unguibus, Aristoteli sunt,

Das eusserste in den fingern und beinen.

Pinnacula item & prominentiae aedificiorum, Caelio & Budaeo, Die Zinnen oder Maurspitzen.

Item statuae in angulorum summatibus in aedificiis, Navium denique rostra & ornatus acroteria nominantur, quae ipsa & acrostolia sunt, Was hinten und forne am schiffe zum schmucke und pracht gemacht und gezieret ist.

---

¹¹⁸ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 10; predložak, str. 8.

Acroteria, ἀκρωτήρια, extremitates digitorum sub unguibus Aristoteli sunt, das eusserste in den fingern und beinen. 2. Pinnacula item & prominentiae aedificiorum, Caelio & Budaeo, die zinnen oder maurspitzen. 3. Item statuæ in angulorum summitatibus in aedificiis. 4. Navium denique rostra & ornatus acroteria nominantur, quae ipsa & acrostolia sunt, was hinten und forne am schiffe zum schmuck und pracht gemacht und gezieret ist.

Acroteria, orum. extremitates digitorum sub unguibus .. krajci pyrftón [& perftón] pod nohtmí.

Acroteria. Navium rostra, et ornatus .. Kluni i perruti Brodóv, /illitj Ladij./

Acroteria. pinnacula et prominentiae aedificiorum .. mirlići.

Acroteria. statuæ in angulorum summitatibus in aedificiis .. vuglenni kipi.

Vidi se da je slog u predlošku ponešto zbijeniji, što je i razlogom da tu rječnik sadržava 700 stranica, dočim u izvornome Faberovu izdanju obaseže 983 stranice. Ima i manjih razlika u obradi (uvedene su npr. brojke za različita značenja), no u osnovi se predložak ne razlikuje od Faberova *Thesaurusa* (u jednome su i u drugome izdanju njemačke imenice uglavnom pisane malim slovom: u Faberu vrlo često, a u predlošku redovito).

Što se pak tiče Vitezovića, očividno je da i on u potpunosti slijedi Fabera. To se još bolje vidi ako se pogleda Vitezovićev rukopis. Ja sam ovdje naime naveo cjelokupan članak kako je priređen u našem izdanju, a tu sam se držao načela da se sve podnatuknice neke natuknice (unutar određenoga članka) donose abecednim poretom.¹¹⁹ No u rukopisu se na listu 11v¹²⁰ vidi da je Vitezović imao ovakav poredak: *Acroteria, orum. extremitates digitorum sub unguibus*, *Acroteria. pinnacula et prominentiae aedificiorum*, *Acroteria. statuæ in angulorum summitatibus in aedificiis* i *Acroteria. Navium rostra, et ornatus*, tj. da se

---

¹¹⁹ Vidi o tome pitanje u mom predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*), str. XXIV – XXVI.

¹²⁰ To je str. 26 našega izdanja rukopisa.

je i u pogledu poretka u potpunosti držao Faberova *Thesaurusa* (tj. svoga predloška).

Evo još dva primjera:¹²¹

Myrmecion, tuberculum in palmis aut inferioribus partibus pedum, ingentem dolorem ciens, Das Adel so man an den henden kriegt.

Et Myrmecion, caverna formicarum est, Ein Emeis hausse.

Myrmecia bonorum, μυρμηκία ἀγαθῶν, Proverb. de ingentibus bonis, Ein vorrat und schatz von gütern / Vide Chiliad.

Μυρμηκίον, araneus capite formicis similis, Ebero.

Myrmecion, *tuberculum* in *palmis* aut *inferioribus partibus pedum*, ingentem dolorem ciens, das Adel so man an den händen kriegt. ² Et *Myrmecion*, caverna *formicarum* est, ein emeißhausse. *Myrmecia bonorum*, μυρμηκία ἀγαθῶν, Proverb. de ingentibus bonis, ein vorraht und schatz von gütern / Vide Chiliad. ³ Μυρμηκίον, araneus capite formicis similis, Ebero.

Myrmecion. tuberculum in palmis, aut inferioribus pedum partibus ingentem dolorem ciens ..

Myrmecion. araneus capite formicis similis .. Pauk, mravu glavom nařpodoban.

Myrmecion. caverna formicarum .. Mravinac. Mravisće.

Ostracismus, ὀστρακισμός, & ἐξοστρακισμός, exilium ostracorum vel testularum, id est, calculorum, relegationis erat genus non propter improbitatem, sed propter potentiam nimiam, & divitias, Eine verweisung auff eine zeitlang derer / so zu gewaltig sein wolten / Caelius Rhodig.

Ostracismus, ὀστρακισμός, & ἐξοστρακισμός, exilium ostracorum vel testularum, id est, calculorum, relegationis erat genus non propter *improbitatem*, sed propter *potentiam nimiam*, & *divitias*, eine verweisung auff eine zeitlang derer / so zu gewaltig seyn wolten / Caelius Rhodigin.

---

¹²¹ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 533 i 576; predložak, str. 383 – 384 i 414.

Ostracismus. Ex[s]ilium ostracorum, vel testularum, id est calculorum. relegationis genus non propter improbitatem, sed propter potentiam nimiam et divitias .. Prognanje moćnih. Prognanje ne zaradi zločinŧtva, neg zaradi mogućŧtva velikoga i blaga.

I ovdje se vidi posvemna povezanost između navedenih triju rječnika. U predlošku su gdjekada neke riječi pisane kosim pismenima, a ima kadšto i razlika u zapisu grčkoga, npr. $\mu\upsilon\sigma\mu\eta\kappa\acute{\iota}\alpha$ u Faberovu *Thesaurusu* prema $\mu\upsilon\sigma\mu\eta\kappa\iota\grave{\alpha}$ u predlošku. Ovdje je naglasni lik $\mu\upsilon\sigma\mu\eta\kappa\acute{\iota}\alpha$ ispravljen u vjerojatno bolji lik $\mu\upsilon\sigma\mu\eta\kappa\iota\grave{\alpha}$ (premda se inače javljaju oba), no ima dosta primjera gdje je takav »ispravak« zapravo pogriješan. Oksitone su u predlošku redovito obilježene teškim naglasakom, za razliku od izvornoga Faberova rječnika (npr. $\acute{\omicron}\sigma\tau\rho\alpha\kappa\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ u predlošku prema $\acute{\omicron}\sigma\tau\rho\alpha\kappa\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ u Faberu). Poredak podnatuknica u članku *myrmecion* u Vitezovićevu rukopisu i u ovome slučaju posve slijedi Fabera, tj. *Myrmecion. caverna formicarum*, pa *Myrmecion. araneus capite formicis similis*, kako se vidi na listu 333v (str. 670), a navedeni je poredak posljedak prirediteljeva zahvata.

Riječ je *ostracismus* i u Faberovu *Thesaurusu* i u Vitezovićevu predlošku zapravo podnatuknica, tj. nalazi se pod riječju *ostrea*, dotično u članku *ostrea, ae & ostreum* $\acute{\omicron}\sigma\tau\rho\epsilon\omicron\nu$ (slično kao i već spomenuta riječ *ariditas*, koja se nalazi kao podnatuknica u članku *areo, arere, aridum & siccum esse*). To je naime način na koji Faber u svome rječniku obrađuje pojedine latinske riječi, a on se sastoji u tome da uz jednu glavnu ili temeljnu riječ niže sve one riječi koje s njome stoje u kakvoj vezi, tj. koje su joj tvorbeno i značenjski više ili manje bliske (pa obično navodi sve njezine izvedenice, složenice te izvedenice tih složenica, ili makar većinu njih). Tako primjerice u članku *capio, capere*, nakon prvoga lica indikativa prezenta aktiva, koji je uvršten na svoje abecedno mjesto, te infinitiva prezenta aktiva, koji se nalazi uza nj, ponajprije navodi infinitiv prezenta pasiva *capi*, zatim dodaje još jedno značenje, tj. *capere pro continere*, a potom niže izvedenice od glagola *capere*: *capessere, captare, captatio, captator*. Zatim, nakon međunaslova *Caetera a capio verbalia sunt*, slijede nove izvedenice ili pak riječi koje su u nekoj vezi s glagolom *capere*: *captus, captura, captio*,

captiuncula, captiosus, captiose, captivus, captivitas, capax, capacitas. Nakon novoga međunaslova *Composita a capio sunt* slijede pak složenice glagola *capere*, a potom i izvedenice od tih složenica: *accipere, acceptus, acceptissimus, acceptare, acceptio, acceptor, antecapere, concipere, decipere, disceptare, disceptator, disceptatrix, disceptatio, excipere, exceptio, exceptare, exceptitium, incipere, inceptio, inceptare, inceptum, intercipere, interceptor, interceptio, occipere, percipere, perceptio, praecipere, praeceptor, praeceptio, praeceptum, praeceptrix, recipere, receptus, receptor, receptator, receptrix, receptare, receptaculum, suscipere, susceptum, susceptio*. Tako glagol *capere*, tj. članak *capio, capere*, obaseže punih 7 stupaca u Faberu, te 5 stupaca u predlošku, i sve to u kvart-formatu.¹²² Takav ustroj pojedinih članaka u Faberovu rječniku, koji katkada nazivlju i »pojmovnim gnijezdom«, zahtijeva od čitatelja dobro poznavanje latinskoga jezika, jer nije svagda posve jednostavno pronaći određenu riječ koja se ne nalazi na svome abecednome mjestu, nego je uvrštena pod neku drugu riječ, tj. nalazi se na nekome drugome, često puta i vrlo udaljenome mjestu u rječniku. A takav je ustroj članaka vjerojatno i razlogom što je i sam Vitezović u svome rukopisu gdjekada neku riječ (svezu ili izričaj) zapisivao na kakvu neočekivanu mjestu, tj. daleko od njezina »prirodnoga«, naime abecednoga mjesta u slovoredu.

1.5. Kako u svome rječniku Faber označuje kraćinu i duljinu latinskih slogova

Moglo bi se sada postaviti pitanje: zašto je bilo potrebno potanko opisati Faberov *Thesaurus*, njegovu vezu s Vitezovićevim predloškom, te Vitezovićev oslon na Faberovu latinsku građu? Odgovor je na to pitanje posve jednostavan: zato što je Vitezović u Faberovu rječniku, tj. u svome predlošku, mogao naći i mjestimične napomene o kraćini ili duljini latinskih slogova. A to je upravo ono, doduše jednim dijelom, što je i predmet ove radnje: time se naime bavimo u ovome njezinu odsječku. Istina, Faber ne obilježava dosljedno kvantitetu iliti

---

¹²² Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 135 – 138; predložak, str. 97 – 99.

otegu¹²³ latinskih slogova. Prije svega, on ne rabi uobičajene znakove za kraćinu i za duljinu, tj. »˘« i »-«, nego obično (latinski) upozorava na to da je pretposljednji slog neke riječi kratak ili dug, a ni to ne čini posvuda. O tome sam kaže u proslovu ovako:¹²⁴ »Quantitates syllabarum notis usitatis non indico: Sed quae ex eo genere sunt, seu rariores, seu minus obviae, subiectis ostendo exemplis, ut Prosodiae obiter in singulis vocibus exercendae occasio sit discentibus: atque ut cognitionem sedulo sibi comparent, multorum versuum & exemplorum, quae Regulis ipsis semper sunt expeditiora.« A slično se može reći i za Vitezovića: i on naime otegu označuje samo gdje gdje, i to kada su posrijedi manje poznate latinske riječi, ili pak, što je najčešće, manje poznate grčke riječi, tj. posuđenice iz grčkoga. No primjeri na kojima Vitezović označuje otegu, kao što će se vidjeti iz ove radnje, redovito su upravo oni uz koje obavijest o kraćini ili duljini pretposljednje sloga navodi i sam Faber. Tako ti primjeri i u Vitezovića postaju do neke mjere »Prosodiae obiter in singulis vocibus exercendae occasio«.

Obavijest o kraćini ili duljini (pretposljednje) sloga Faber obično kazuje jednom od ovih sveza: *penultima brevi* ili *penultima correpta* za kraćinu, te *penultima longa* ili *penultima producta* za duljinu. Sve su to ablativi svojstva (*ablativus qualitatis*), a pri tome svagda valja domisliti riječ *syllaba*. Te su sveze uglavnom (na različite načine) pokraćene, a gdje kada je i poredak pojedinih sastavnica obrnut (npr. *brevi penultima* ili *longa penultima*). Faber redovito rabi

---

¹²³ Spomenuto je već da je riječ *otega* (u liku *odtega*) Lászlóov prijevod nazivka *kvantiteta*. Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (poglavlje *Naglasnā srjedstva*, str. 335 – 336). Isp. npr. sljedeću rečenicu (str. 335): »Odtega se jāvljā u spodobi tr'ajānja – d'uljēga iliti duljin'ē ('dūljī) »-« ili krātkōga iliti kratčīn'ē »˘«.« O tome će biti više govora u drugome dijelu ove radnje. Inače je riječ *otega*, u tome liku, ali u općenitu značenju 'otezanje', 'odgoda' (talijanski *dilazione*, *indugio*) potvrđena u hrvatsko-talijanskome rječniku D. Parčića (str. 611).

¹²⁴ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, proslov *Lectori pio, candido, atque aequo* S. D. Basilius Faber, str. [11].

lik *penultima*, te gotovo nikada *paenultima*, a valja pripomenuti da i Vitezović u *Lexiconu* ima samo pridjevni lik *penultimus*. Javljaju se k tomu kadšto i druge sveze. Tako npr., osobito kod dvosložnih riječi, *priori brevi* ili *priori longa*, itd.

No u Faberovu se *Thesaurusu* obavijest o kraćini ili duljini pojedinih slogova može, manje ili više izravno, »odčitati« i na druge načine. Prije svega, kao što se vidi iz već navedenih primjera *acroteria*, *myrmecion* i *ostracismus*, Faber uz grčke riječi navodi vrlo često i izvorni grčki zapis. Osim toga, uz pojedine latinske riječi Faber obično donosi različite primjere porabe dotične riječi u rimskih pisaca, pa kada je riječ o potvrdi iz djela kojega pjesnika, na osnovi se ustroja stiha redovito može razaznati je li određeni slog kratak ili dug. Sve to vrijedi ne samo za izvorno Faberovo izdanje nego i za Vitezovićev predložak.¹²⁵ A valja odmah upozoriti i na to da Vitezović pojedine nadslovke ne rabi samo na prozodijskoj razini, ali o tome će još biti riječi u nastavku.

1.6. Još jedno izdanje Faberova rječnika

Godine je 1623. Faberov *Thesaurus* priredio (i donekle preradio) Augustus Buchner (1591. – 1661.), njemački barokni pjesnik, klasični filolog i teoretik književnosti, profesor retorike i poetike u Wittenbergu, koji je izvršio velik utjecaj na niz njemačkih baroknih pisaca, a bio je i svojevrsnom stožernom osobom jedne skupine pjesnika koja se kadšto označuje kao »Wittenberger Dichterkreis« (među kojima su bili npr. Martin Opitz i Andreas Tscherning).¹²⁶

Godine pak 1686. tu je Buchnerovu preradu iznova (znatno) preradio te ispravio određene propuste njemački povjesnik i klasični filolog Christoph Cellarius (1638. – 1707.). Njegova je prerada, prema riječima G. E. Lothholza,

---

¹²⁵ U četvrtome sam prilogu, pri tumačenju latinskih riječi s nadslovkom, redovito upozoravao na to može li se iz Faberova rječnika nekako »odčitati« obavijest o kraćini ili duljini pojedinoga sloga, a kada pak Faber navodi koju od spomenutih sveza, redovito sam ju donosio u tumačenjima.

¹²⁶ Osnovne podatke o Buchnerovu životu i djelu vidi npr. u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 3., 1876., str. 485 – 487, gdje je o njem članak napisao Hermann Palm.

objavljena još tri puta: 1692., 1696. i 1700.¹²⁷ No H. J. Kämmerl o izdanjima Faberova rječnika kaže ovako: »Das große Werk ist mehrmals in verbesserten Ausgaben erschienen, – 1587 von seinen beiden Söhnen Philipp und Christoph, 1623 von Paul Frank, 1625 von August Buchner, 1691 von Christoph Cellarius [...]«. ¹²⁸ Dakle Buchner je, prema Kämmerlu, svoje izdanje objavio istom godine 1625., a izdanje je od godine 1623. priredio Paul Frank.

Izdanja od 1587., 1623., i 1625. nisam imao u rukama, no služio sam se izdanjem od godine 1696., dakle trećim Cellariusovim izdanjem (Cellarius je latinska inačica njegova pravoga prezimena Keller). To da je posrijedi treće izdanje, te da bi utoliko Lothholz imao pravo, vidi se iz zapisa na naslovnici, ¹²⁹ gdje se, među ostalim, kaže i ovo: »Jam olim post aliorum operas per Augustum Buchnerum recensitus, emendatus, & doctorum observationibus auctus. Novam hanc editionem post binas suas priores Christophorus Cellarius infinitis locis correxit, & innumeris accessionibus locupletavit.« A s time se slaže i prva rečenica iz proslova tomu trećemu izdanju, pod naslovom *Christophorus Cellarius lectori benevolo*, koja glasi: ¹³⁰ »Tertia haec editio est, qua Thesaurus Latinitatis, a Basilio Fabro olim inventus, & ab Augusto Buchnero aliquoties auctus; & nostris iteratis curis cumulatus emendatusque, nunc

---

¹²⁷ Vidi o tim izdanjima kao i o Cellariusovu životu i djelu također u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 4., 1876., str. 80 – 81. Tu je članak o njemu napisao Gustav Emil Lothholz.

¹²⁸ Vidi u spomenutom Kämmerlovu članku o B. Faberu u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 6.

¹²⁹ Puni je naslov toga trećega Cellariusova izdanja ovakav: *Thesaurus eruditionis scholasticae: sive supellex instructissima vocum, verborum, ac locutionum: tum rerum, sententiarum, adigiorum & exemplorum: quae docentibus juxta atque discentibus ad intelligendos solutae ac ligatae orationis Latinos auctores, solidamque eruditionem comparandam, magno adjumento esse possunt: cum adjuncta in locis plerisque interpretatione Germanica; additis item dictionibus Graecis; syllabarum praeterea indicata quantitate.*

¹³⁰ Početnih 8 stranica nema obroja, računamo li naslovnicu kao prvu stranicu. Rečeni bi se proslov tada nalazio na str. 7 – 8, a navodak na str. [7].

locupletior & infinitis locis correctior in publicum profertur.« No s Lothholzom se ne slaže ono što slijedi. Naime pošto je nabrojio što je sve ispravio i čime je nadopunio Buchnerovo izdanje, Cellarius kaže ovako:¹³¹ »Vix autem peracta illa editio erat, quum ad novam legendo, notando me praeparavi, ut vacua supplerem, turbata ordinarem, abscissis quae bis posita; reductis quae alieno loco insertata erant. Ingens sic cumulus editione altera accessit, quae autumnalibus nundinis M DC XCI in lucem exiit. Restat, ut indicetur, quantum tertia retractatione adlatum fuerit.« Cellarius dakle ne kaže kada je objavljeno prvo njegovo izdanje, ali veli da je drugo objelodanjeno 1691., što bi značilo da u pogledu godine ima pravo Kämmerl (ali on, s druge strane, ne spominje prvo Cellariusovo izdanje).¹³²

Prisjetimo li se pak onoga što kaže Z. Meštrović, naime toga da jedino što znamo o tiskari Gottharda Voegelina, »jest podatak da su u njoj tiskana neka izdanja *Thesaurusa* Basiliusa Fabera do 1605. godine«,¹³³ mogli bismo pokušati utvrditi koliko je izdanja Faberova rječnika objavljeno između 1572. i 1696. Imali bismo ovako:

- 1572. izvorno Faberovo izdanje
- 1587. izdanje koje su uredili Faberovi sinovi Philipp i Christoph
- *neka izdanja* između 1587. i 1605.
- 1623. izdanje koje je priredio Augustus Buchner (ili Paul Frank)
- 1625. izdanje koje je priredio Augustus Buchner
- 1686. prvo izdanje koje je priredio (i preuredio) Christoph Cellarius
- 1691. drugo Cellariusovo izdanje
- 1696. treće Cellariusovo izdanje

Uzmemo li da bi sveza *neka izdanja* mogla značiti da su posrijedi najmanje dva, a možda i tri izdanja (teško je pretpostaviti da ih je bilo više od triju u

---

¹³¹ Vidi spomenuti proslov *Christophorus Cellarius lectori benevolo*, str. [8].

¹³² To treće Cellariusovo izdanje navodim kao »Buchner–Cellarius«.

¹³³ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevoj »Lexicon Latino-Illyricum«*, str. 218.

razdoblju od 18 godina), tada bismo dobili da je ukupno bilo 9 ili 10 izdanja Faberova rječnika, tj. da je Cellariusovo izdanje od godine 1696. 9. ili 10. izdanje. Čini mi se ipak da je prihvatljivije pretpostaviti da su u razdoblju između 1587. i 1605. bila objavljena dva izdanja, od kojih bi onda jedno moglo biti Vitezovićev predložak (osim ako taj predložak nije izdanje od godine 1587.). U tome bi slučaju Cellariusovo treće izdanje bilo ukupno 9. izdanje Faberova *Thesaurusa*.¹³⁴

Ne ulazeći u potankosti, valja reći da je to Buchner–Cellariusovo izdanje u znatnoj mjeri izmijenjeno, tj. u znatnoj mjeri dotjerano, premda je osnovni izgled, pa i osnovni ustroj članaka istovjetan Faberovu izvornomu izdanju. Pri tome ostavljam po strani što je tu upravo mogao popraviti Buchner, a što Cellarius (po Cellariusovim riječima većinu je toga dotjerao upravo on – Cellarius). Važno je primijetiti i to da je tu otega dosljedno obilježena (osim u nekim iznimnim slučajevima), tj. kako se kaže na naslovnici, »syllabarum praeterea indicata quantitate«, te da su slogovi označeni uobičajenim znakovima za kraćinu i duljinu.

Prema tome, ta tri izdanja uzimljem kao osnovni okvir unutar kojega razmatram Vitezovićevo bilježenje nadslovaka na latinskim riječima. To znači da sam svih 1506 riječi razlikovnica usporedio s navedenim (trima) izdanjima. Pri usporedbi, u načelu, redovito navodim izvorno Faberovo izdanje, no ako se predložak razlikuje od izvornoga izdanja, na to svagda upozoravam. Ako je pak neku izmjenu ili kakav ispravak, učinjen u Buchner–Cellariusu, zbog nečega važno spomenuti, mjestimice se osvrćem i na to izdanje.

1.7. Latinsko-njemački rječnik Adama Friedricha Kirscha

Godine 1714. objavio je Adam Friedrich Kirsch svoj latinsko-njemački rječnik pod naslovom *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae*

---

¹³⁴ Priređujući Vitezovićev *Lexicon* i pišući za nj predgovor, uzimao sam kao svojevrstu »radnu pretpostavku« upravo to da je treće Cellariusovo izdanje zapravo 9. izdanje Faberova rječnika.

selectum.¹³⁵ Do podataka o životu i djelu A. F. Kirscha nije međutim lako doći. Nema ga u *Allgemeine Deutsche Biographie*. Nekoliko sam rečenica, pod naslovom *Biographisches Stichwort*, ipak uspio pronaći.¹³⁶ Evo ih: »Adam Friedrich **Kirsch** (auch Kirschius), dessen Geburtsjahr nicht bekannt ist, war der Sohn eines Weimarer Hofkürschners. Er privatisierte in Nürnberg, wo er offenbar als Hauslehrer tätig war. Weil er "einen sehr gebrechlichen Körper" hatte, bewarb er sich nicht um ein öffentliches Amt. Er arbeitete als Korrektor in Druckereien und starb darüber 1716. Sein *Füllhorn der lateinischen und deutschen Sprache* soll Kirsch unter der Anleitung von J. D. Köhler verfaßt haben.«

Na istome se mjestu navodi 25 izdanja toga rječnika. Sva su ona, osim prvoga koji je izašao u Nürnbergu, objelodanjena nakon smrti A. F. Kirscha, i to još četiri u Nürnbergu, jedanaest u Regensburgu, četiri u Augsburgu, dva u Beču, tri u Leipzigu (ja sam se služio prvim leipziškim izdanjem od godine 1774.). Pretisak je pak augsburškoga izdanja od godine 1796. objavljen u Grazu 1970.

Jasno je da Vitezović, koji je umro 1713., nije mogao zagledati u Kirschev rječnik. No budući da u Vitezovićevu rječniku ima riječi, posebice toponima,

---

¹³⁵ Puni mu je naslov ovaj: *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum: quo continentur vocabula Latina omnis aevi, antiqui, medii ac novi, pariter ac Graeca Latinitate donata, nec non formulae dicendi elegantiores et constructiones verborum; praeterea deorum, dearum, gentium, regnorum, regionum, urbium, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum et mineralium nomina; nec non theologorum, iure consultorum, medicorum, philosophorum, philologorum, poetarum, ac mythicorum, artibus liberalibus, aliisque disciplinis, rei quoque militari ac monetariae verba propria, eorumque significationes et explicationes, syllabarum longitudine vel brevitate signis expressa: cui adiunguntur in fine calendarium romanum, compendia scribendi olim in Latio usitatissima, sive notae et sigla antiquorum; deinde adiecta est tabula alphabetica charact. Latin. in codicibus MStis pro seculorum ratione occurrentium, tum specimen Scripturae veteris, appendix regionum, urbium, montium et fluviorum; et ad postremum consanguinitatis pariter atque affinitatis tabula, nominaque numeralia.*

¹³⁶ Vidi <http://www.richardwolf.de/latein/kirsch.htm>, od 15. studenoga 2010.

koje se ne nalaze ni u Faberu, ni u predlošku, ni u Buchner–Cellariusu, a Kirsch ih navodi, moglo bi se pretpostaviti da je Vitezović imao još neki izvor (a zacijelo ga je imao, i ne samo jedan), koji je ujedno bio izvorom (tj. jednim od izvora) i samomu Kirschu. Navodim ovdje jedan primjer (najprije u Kirscha, a zatim u Vitezovića):¹³⁷

Ābātnāma, ātis, n. Gattung von Confect.

Abatnama, tis .. voće. plod řadja.

Zbog takvih sam usporednosti redovito zagledao u rječnik A. F. Kirscha, i ne samo onda kada su posrijedi Vitezovićeve latinske riječi obilježene nekim nadslovkom. No sve sam takve, dakle njih 1506, usporedio s odnosnim primjerima u Kirschu. Prije svega, valja općenito reći da je Kirschev rječnik izvrsno leksikografsko djelo, neobično pažljivo i skrbno sastavljen, s nevjerojatno malo tiskarskih pogrešaka, uzme li se u obzir zamršenost sloga (latinica, gotica, alfabet) te ondašnji uvjeti tiska. No temeljni je razlog za spomenutu usporedbu bio taj što je Kirsch, kako pokazuje navedeni primjer, na latinskim riječima dosljedno bilježio otegu.

Kao što se vidi, Kirsch je (redovito) bilježio znakom duljine i zatvorene slogove, tj. one koji su položajno dugi (*positione longa*). To bi u prvi mah moglo izgledati zalihosno, jer je svaki zatvoreni slog pretkažljivo dug, sadržavao on i po naravi (*naturā*) kratki samoglasnik. No razmotri li se potanje takav pristup, ne može se ne uočiti njegova zanimljivost.

Kirsch naime dosljedno bilježi duljinu ili kraćinu sloga, a ne duljinu ili kraćinu samoglasnika (zato duljinom bilježi i slogove koji sadržavaju dvoglase *ae* i *oe*, pa kada je posrijedi veliko početno slovo, piše *Āe* i *Ōe*, a inače *aē* i *oē*). Kada pak nakon samoglasnika slijede dva suglasnika koji pripadaju u skupinu *muta cum liquida*, tada bilježi duljinu (ili kraćinu) u ovisnosti od naravne duljine (ili kraćine) samoglasnika koji se nalazi pred tom skupinom. Tako primjerice ima *tētītīgōmētra*, prema grčkome τεττιγομήτρα 'ličinka cvrčka', 'čahura cvrčka',

---

¹³⁷ Vidi A. F. Kirsch, *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum*, stupac 4. U Kirschevu su rječniku obrojani stupci.

‘mática cvrčaka’ (τέττιξ, τέττιγος ‘cvrčak’ + μήτρα ‘maternica’, ‘mática’, ‘izvor’), ali *thērmōmētrum*, prema grčkome θερμός ‘topao’, ‘vruć’, dotično θερμή ‘toplina’, ‘vrućina’ + μέτρον ‘mjera’, dotično μετρέω ‘mjerim’, ili *phērētrum* prema grčkome φέρετρον ‘mrtvačka nosiljka’, ‘nosila za mrtvace’. To znači da riječ *tēttīgōmētra* u latinskome treba naglasiti na pretposljednem slogu, jer taj slog sadržava po naravi (*naturā*) dugo *e*, a riječi *thērmōmētrum* i *phērētrum* na dopretposljednem, jer je u tome slogu po naravi kratko *e* (bez obzira na to što u pjesništvu skupina *tr* u objema riječima može uvjetovati položajno duljenje toga pretposljednega sloga). S druge strane, na prvome slogu slijeva u riječima *tēttīgōmētra* i *thērmōmētrum* Kirsch bilježi duljinu, jer je posrijedi zatvoren slog, premda se u objema riječima u tome slogu nalazi samoglasnik *e* koji je po naravi kratak.

Kirsch slično postupa i kada su posrijedi tzv. sastavljeni suglasnici (u latinskome *x* i *z*, u grčkome ζ, ξ i ψ), npr. ima *hēxāmēter*, prema grčkome ἑξάμετρον ‘šestomjer’, što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva ἑξάμετρος, ἑξάμετρον ‘koji ima šest mjera’, ili *trāpēza*, prema grčkome τράπεζα ‘stol’, ‘mjenjački stol’, ‘novčarski stol’. S druge opet strane, na dočetcima ne bilježi otegu jer se može smatrati da to pripada u slovnici, a ne u rječnik.

U skladu bi s takvim pristupom trebalo ustvrditi da Kirsch, budući da ne bilježi duljinu ili kraćinu samoglasnika, duge samoglasnike zapravo shvaća kao jednu vrstu zatvorenoga sloga. Moglo bi se naime reći ovako: Kirsch označuje zatvorene slogove znakom duljine, a otvorene znakom kraćine. Pri tome valja znati da zatvorenih slogova ima više vrsta. Slog bi naime bio zatvoren:

- kada nakon samoglasnika slijede dva suglasnika (osim *muta cum liquida*)
- kada nakon samoglasnika slijedi sastavljeni suglasnik
- kada sadržava dug samoglasnik
- kada sadržava dvoglas

U ostalim bi slučajevima slog bio otvoren. A to bi se, makar u osnovnim crtama, slagalo sa stanjem u indoeuropskome prajeziku pred sam raspad te jezične zajednice: duljine su se ondje pojavile samo kao »trag« laringala iliti

grkljanika,¹³⁸ tj. kao posljedak njegova gubitka. Kako kaže H. Rix: »Die Gruppe Vokal + Laryngal ist vor Konsonant in den meisten Einzelsprachen (Ausnahme das Heth.) durch Langvokal ersetzt [...].« Te nešto dalje: »Nach der Laryngaltheorie ist der langvokalische Ablaut nichts anderes als diejenige Ablautreihe, bei der hinter dem Grundvokal /e/ ein Laryngal steht oder stand [...].«¹³⁹

U svjetlu se takva pristupa može istom vidjeti vrijednost Babukićeva prijevoda *slovkomjerje*, tj. u njegovu zapisu *slovkoměrje*, za riječ *prozodija*.¹⁴⁰ On veli ovako:¹⁴¹ »*Slovkoměrje* (die Prosodik oder Lehre von dem Sylbenmaasse) jest nauk, koi se bavi *dužinom* i *kratčinom* slovakah.« Pri tome je *slovka* hrvatski prijevod za latinsku riječ *syllaba*, dočim je u Babukićevo vrijeme riječ *slog* značila ono što se latinski kaže *stilus*. To se pak dobro vidi po tome što su četiri godine prije, 28. ožujka 1850., potpisnici »književnoga dogovora u Beču«, tj. tzv. Bečkoga dogovora, kada su riječ *syllaba* preveli hrvatskom riječju *slog*, morali u zagradama navesti latinski izvornik, tako da je jedna od rečenica

---

¹³⁸ U vezi s prijevodom nazivka *laringal* kao *grkljanik* ili *grkljanski glas* vidi Z. Jelaska, *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*, str. 53. Isp. i natuknicu *grkljanik* u *Rječniku glasovnoga nazivlja* (str. 233): »**grkljanik** – laringal (engl. *laryngeal*), glas oblikovan u grkljanu (larinksu), najčešće isto što i glotal (engl. *glottal*)«.

¹³⁹ Vidi H. Rix, *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*, str. 38. Isp. i G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 56: »Auch die grundsprachlichen bzw. frühnachgrundsprachlichen (d.h. aus Kurzvokal + Laryngal vor Konsonant entstandenen [...]) Langvokale bleiben im Lateinischen in ihrer Qualität bei ungestörter Entwicklung unverändert [...].« Isp. takoder O. Szemerényi, *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, str. 132: »Bereichert wurde das Langvokalsystem aus Verbindungen von *Vokal* + *h*, die nur im Heth. erhalten sind, anderswo mit den entsprechenden Langvokalen zusammenfielen, und aus den Dehnstufen.«

¹⁴⁰ Vidi poglavlje *Několiko řečí o slovkoměrju* u njegovoj već spomenutoj *Ilirskoj slovnici* od godine 1854., str. 437 – 444.

¹⁴¹ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 437.

drugoga stavka toga dogovora glasila ovako:¹⁴² »Po tom smo se složili, da se na onijem mjestima, gdje su po ovome narječju dva sloga (sillaba [tako!]) piše *ije*, a gdje je jedan slog, ondje da se piše *je* ili *e* ili *i*, kako gdje treba, n. pr. *bijelo*, *bjelina*, *mreža*, *donio*.« Drugačije rečeno, navedeni je prijevod *slog* trebalo (ponovno) prevesti na latinski (ili možda na talijanski), jer hrvatska javnost u to doba ne bi razumjela o čem je upravo riječ.¹⁴³

No prihvati li se hrvatska riječ *slog* kao prijevod latinskoga *syllaba*, kako je danas manje-više uobičajeno, te kako u ovoj radnji, u skladu s time, i sam postupam, tada bi se umjesto Babukićeve složenice *slovkomjerje*, kao prijevod riječi *prosodia*, mogla uzeti hrvatska otpovjednica *slogomjerje*,¹⁴⁴ a to je nazivak kojim se i sam vrlo često služim.¹⁴⁵

Prema tome, osim već spomenutih rječnika – izvornoga izdanja Faberova *Thesaurusa*, Vitezovićeva predložka i Buchner-Cellariusove prerade Faberova rječnika – u četvrtome prilogu, gdje donosim tumačenja pojedinih latinskih riječi s nadslovcima, kao i u ovome prvome dijelu radnje, redovito se pri

---

¹⁴² Navodim prema Jagićevu članku *Naš pravopis*, koji je objavljen u časopisu *Književnik* godine 1864., sv. 1. i 2. Jagić je na kraju članka, tj. u sv. 2., na str. 179 – 180, prenio čitav spomenuti dogovor zajedno s njegovim potpisnicima (navodak se nalazi na str. 179).

¹⁴³ Isp. s time u vezi i naslov poglavlja *Razstavljanje slovakah* u Petračićevu prijevodu Curtiusove *Slovnice jezika gèrkoga* od godine 1867. (str. 25) za razliku od naslova *Razstavljanje slogova* u Musićevoj *Slovnici grčkoga jezika*, objavljenoj 20 godina poslije, tj. 1887. (str. 20). Musić se inače u znatnoj mjeri drži toga Petračićeva prijevoda, dakle same Curtiusove slovnice, tj. namjerno »prati«, koliko je moguće, raspored pojedinih njezinih članaka.

¹⁴⁴ Parčić, usuprot tomu, u svome talijansko-hrvatskome rječniku navodi za *prosodia* hrvatsku otpovjednicu *glasomjerje* (str. 595), što će biti, držimo li se opisanoga pristupa, zacijelo lošije (ima k tomu i *stihotvorstvo*, kako prevodi i *metrica*, str. 474).

¹⁴⁵ Vidi moj prijevod Katančićeva sastavka *Brevis in prosodiam Illyricae linguae animadversio* pod naslovom *Kratak pogled u slogomjerje ilirskoga jezika*, objavljen zajedno s latinskim izvornikom unutar članka *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića Pisme duhovne razlikè*, u *Zborniku o Petru Kneževiću*, str. 252 – 255 (dodatci F.3. i F.4.).

razmatranju latinskih riječi s nadslovkom u Vitezovićevu rječniku osvrćem i na *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum* A. F. Kirscha, tj. upozoravam na njegovu obradu dotičnih primjera.¹⁴⁶

1.8. O još nekim latinskim rječnicima

Uz navedene latinske rječnike služio sam se i drugima, među kojima ima onih na koje se često pozivljam, kao i onih koje navodim samo gdjekada. U prvu skupinu pripadaju dva latinsko-hrvatska rječnika, *Gazophylacium* Ivana Belostenca (u vlastitu zapisu *Bélloszténëcz*) od godine 1740. i *Lexicon Latinum* Andrije Jambrešića (u vlastitu zapisu *Jambressich*) od godine 1742., koji je započeo, velikim dijelom obradio, te pripremio početna slova za tisak Franjo Sušnik (u vlastitu, dotično Jambrešićevu zapisu *Sussnik*), a Jambrešić ga je dopunio, obradio u cjelini i priredio za tisak, pa ga navodim, kako je uglavnom i uobičajeno, kao Sušnik–Jambrešić. I ta su dva rječnika objavljena nakon Vitezovićeve smrti (premda je Belostenčev nastao u drugoj polovici 17. stoljeća; Belostenec je umro godine 1675.), no važni su jer imaju neke slične značajke koje se mogu uočiti i u Vitezovićevu rječniku, a sve se one opet mogu smatrati nekom vrstom »zajedničkih osobina« koje pripadaju hrvatskomu latinitetu. Posebice je važan Sušnik–Jambrešić, jer bilježi otegu, pa ga vrlo često navodim.

U tu skupinu »često navođenih« rječnika pripadaju i neki noviji latinski rječnici, kao što je latinsko-njemački rječnik Karla Ernsta Georgesa *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*, ili dva latinsko-engleska rječnika, *A Latin Dictionary* Charltona Thomasa Lewisa i Charlesa Shorta, te *Oxford Latin Dictionary* P. G. W. Glarea (Glare je bio posljednji urednik), potom također latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski rječnici Joze Marevića (*Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik*), važni posebice zbog obilja građe iz hrvatskoga latiniteta, te napokon latinsko-grčki rječnik Henrya Georgea Liddella i Roberta Scotta *A Greek-English Lexicon*.

---

¹⁴⁶ Obično ga navodim samo kao »Kirsch«.

Od onih pak koje navodim rjeđe, mogu se ovdje spomenuti sljedeći: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis* Charlesa du Fresnea Du Cangea, *Lexicon totius Latinitatis* Egidia Forcellinia, *Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, tj. *Thesaurus Graecae linguae* Henria Estiennea (u latinskoj inačici Henricus Stephanus), te *A Glossary of Later Latin* Alexandera Soutera. Dakako, spomenem tu i tamo, prema potrebi, još koji rječnik. Sve njih, gospodarnosti radi, redovito navodim prema imenu sročitelja, ili prireditelja, ili (posljednjega) urednika, a njihov se cjelovit (knjigopisni) zapis nalazi u *Popisu literature*.

Pripominjem i to da u nekim prijepornim primjerima, a kojih i nema tako malo, Glareov rječnik obično smatram mjerodavnim.

2. Služba nadslovaka na latinskim riječima

2.1. Dvije razine porabe

Općenito se može reći da je temeljna služba nadslovaka, naime razlog zašto se oni uopće rabe, ne samo u Vitezovićevu rječniku, prije svega razlikovna. To je posve jasno obazremo li se na puku izraznu stranu kakva zapisa, tj. na razinu njegova izraza: uočavamo naime da je, jednostavno rečeno, »dodana« još jedna crta, i to u zapis koji bi, u načelu, mogao biti i bez nje. Drugo je pitanje što se upravo takvim »dodatkom« razlikuje, kao i to što bi se sve moglo razlikovati. Također se općenito može reći da se, i opet u načelu, svako razlikovanje nekako tiče značenja. Naime dodavanjem nadslovka stanovitu zapisu izravno upozoravamo na razliku u značenju između dotičnoga zapisa i zapisa bez takva nadslovka. No zapis s nadslovkom, osim na razini značenja, sadržava katkada i kakvu drugu obavijest, na nekoj drugoj razini.

Može se unaprijed reći da, grubo uzevši, kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslovke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o duljini ili kraćini sloga iznad kojega su zapisani. Ta obavijest može imati izravnu posljedicu na izgovornoj razini, tj. može ujedno sadržavati i obavijest o mjestu

naglaska, dakle uputu o tome kako valja određenu riječ naglasiti, ali takvu obavijest i ne mora sadržavati. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem oštrim bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kračinu.

Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti. Pri tome mu tupi služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi kako bi obilježio određene (istopisne, a zapravo i istozvučne) padežne dočetke.

Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavinuti isključivo na neprozodijskoj razini. Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja, jednom dojavljuje obavijest o kračini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kračini sloga, tj. 'kračina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijedlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji, ili pak – kako bi se hrvatski moglo reći – u dopunbenoj razdiobi.¹⁴⁷

2.2. O naglasku u latinskome

Dakako, ta se mogućnost, tj. poraba jednoga te istoga znaka na dvjema različitim razinama u zavisnosti o mjestu, tj. o slogu na kojem se rabi, osniva

---

¹⁴⁷ Posrijedi je Lászlóov prijevod (svezu *dopunbena razdioba* navodim u njegovu zapisu). Vidi B. László, *Općitbena bilježítost pri odredbi srbštine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 436 (poglavlje *Raznomjesnost ovíska*), gdje se strogo određuje sam pojam dopunbene razdiobe, te ujedno pokazuje na primjeru bilježenja silaznosti i uzlaznosti, tj. silazno naglašenoga sloga i uzlazno naglašenoga sloga u štokavskome hrvatskome.

na jednoj prešutnoj pretpostavci. Vitezović naime pretpostavlja da porabnik njegova rječnika zna osnovno pravilo o naglašivanju latinskih riječi, naime da je drugi slog zdesna, ako je dug, uvijek naglašen, tj. da naglasak (zapravo silina), manje strogo kazano, »ide« s duljinom pretposljednega sloga, te ako je taj slog kratak, da je onda naglašen dopretposljednji slog. Ovdje se mogu ostaviti po strani malobrojni primjeri s naglaskom na posljednjem slogu poput nekih zamjениčnih pridjeva (npr. *illic, illuc*), ili drugoga lica jednine imperativa složenica glagola *dicere* i *ducere* (npr. *addic, adduc*), primjeri poput *calefac* ili *calefis*, gdje je jednosložni oblik glagola *facere* i *fieri* složen s višesložnim predmetkom, ili pak nominativ jednine imenica na *-as*, poput *nostras*, jer je u svim tim primjerima redovito riječ o gubitku (pravoga) posljednjega sloga, tj. bilo je npr. *illice, addice, nostratis*, itd.

Posebno je pitanje naglasaka pred zanaglasnicom, tj. pred enklitikom iliti naslonjenicom, kada se ona spaja s prethodnom riječju (poput *-que, -ve*, ili *-ne*) jer je naglasak tada pretkazljivo uvijek na posljednjem slogu same riječi (tj. na pretposljednem slogu izgovorne cjeline, dotično govorne riječi), a posebno valja razmotriti i činjenicu, na koju se vrlo često i ne obraća osobito velika pozornost, da prednaglasnice, tj. proklitike iliti prislonjenice (poput prijedloga *ad, in, inter*, itd.), ne mogu primiti naglasak.¹⁴⁸ I jedno i drugo, tj. obje vrste nenaglasnica, u ovoj radnji također ostavljam po strani.

Napokon, ovdje ne razmatram ni »razvoj« latinskoga naglasaka, tj. pitanje kakav je bio izvorno naglasak u latinskome, a određene pojave, kao što je npr. sinkopa, tj. gubitak nenaglašenih nepočetnih (kratkih) samoglasnika, ili pak slabljenje kratkih samoglasnika, a k tomu i neke osobitosti u ustroju saturnijskoga stiha, upućuju na to da je naglasak bio vezan za prvi slog slijeva, te da je na taj početni slog »padao« izrazito jak udar. To se u jezikoslovlju obično nazivlje ekspiratornim naglaskom.¹⁴⁹ U vezi s time L. R. Palmer kaže

---

¹⁴⁸ Vidi o tome P. Garde, *Naglasak*, str. 80 – 82.

¹⁴⁹ Vidi o tome npr. L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 211 – 214 (poglavlje *Accent*), te također G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 53 (poglavlje *Akzent*).

ovako:¹⁵⁰ »These facts suggest the conclusion that Latin once possessed a stress accent on the initial syllable and it was this which produced syncope such as *aetas* < *aeuitas and weakening such as *occīdo* < *obcado. [...] Note that a secondary accent occurred in words of four syllables or more: *aēdificāvit*, *tēmpestātem*. This is revealed (1) by the fact that in Italian it causes doubling of the following consonant (e.g. *scellerato* < *scēlerātus*), and (2) by the fact that it counts as a full stress in versification (e.g. in the Saturnian *dēdet tēmpestatibus* || *aīde méretod* [...]).« A slično veli i G. Meiser:¹⁵¹ »Noch früher lag im Lateinischen – wie im benachbarten Etruskischen und den sabellischen Dialekten [...] – die Betonung generell auf der ersten Silbe.«

Podemo li pak od spoznaje da se svaki dugi slog sastoji od dviju mora, za razliku od kratkoga sloga koji sadržava samo jednu moru, navedeno se pravilo o naglasku u klasičnome latinskome (Palmer: »the penultimate law of Classical Latin«)¹⁵² može ponešto strože sročiti ovako: u latinskome silina pada na slog u kojem se nalazi druga mora zdesna ne računajući posljednji slog.¹⁵³ Slično je latinski naglasak opisao R. Jakobson. On kaže ovako:¹⁵⁴ »[...] in Latin the

---

¹⁵⁰ Vidi L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 212.

¹⁵¹ Vidi G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 53.

¹⁵² Vidi L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 212.

¹⁵³ Uzme li se riječ *hip*, kako B. László prevodi latinsku riječ *mora*, tada bi se navedeno pravilo moglo sročiti i ovako: u latinskome silina pada na slog u kojem se nalazi drugi hip zdesna ne računajući posljednji slog. Vidi npr. uvodno poglavlje pod naslovom *Uz priepjev* u Lászlóovu prijevodu prvoga pjevanja (»svitka«) *Ilijade*, tj. *Iliad 'a Homērova: Svītak prvī*, u časopisu *Književna smotra*, god. 28., br. 100., str. 167 – 168. Isp. npr. rečenicu (str. 167): »Jēdar slog tr'ajē dvā duljnā hīpa, štūr jedan hīp.« Veber je međutim latinsko *mora* prevodio hrvatskom riječju *čas* (vidi A. Veber, *Slovnica hrvatska*, str. 213).

¹⁵⁴ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 270. Članak je napisan u travnju 1937. u Brnu, a objavljen je iste godine na poljskome u zborniku posvećenome Kazimierz Wóycickomu (*Prace ofiarowane Kazimierzowi Wóycickiemu*, kao svezak 6. niza *Z zagadnień poetyki*). No dostupan je sada i na engleskome u prvome svesku

principle of the mora predominates over the syllabic principle: the count of syllables gives only the starting point – the second syllable from the end of the word; from here on there begins the count of morae – the second mora from the end of this syllable determines the position of the accent.« Pri tome je važno uočiti da silina pada na slog u kojem je ta druga mora, a ne na samu tu moru. I to je temeljna razlika prema grčkome jeziku, gdje je istaknuta upravo jedna mora (u stanovitome slogu). Stoga se u latinskome mora govoriti o onome što se engleski veli *stress* ('udar', László: 'natisak'), za razliku od grčkoga, gdje se redovito govori o onome što se engleski zove *pitch* ('visina', László: 'vis').¹⁵⁵ O toj razlici P. Kiparsky kaže ovako:¹⁵⁶ »[...] phonetically the domain of pitch accent may be the syllable or the mora, but the domain of stress must be the syllable.« Činjenica pak da je u grčkome istaknuta određena mora, tj. da je na njoj visina iliti vis, u dugim, dakle dvomornim slogovima uvjetuje razliku između silaznosti i uzlaznosti.¹⁵⁷

(*Phonological Studies*) Jakobsonovih odabranih djela (*Selected Writings*), str. 262 – 271, pa ga prema tome izdanju i ja navodim.

¹⁵⁵ Lászlóovo nazivlje vidi u njegovu već spomenutome članku *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., 1996. (poglavlje *Naglasnā srjedstva*, str. 335 – 336).

¹⁵⁶ Vidi P. Kiparsky, *The Inflectional Accent in Indo-European*, u časopisu *Language*, god. 49., br. 4., str. 797.

¹⁵⁷ Vidi također što u knjizi *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* o razlici između pojmova *stress* (str. 363 – 365) i *pitch* (str. 294) kaže D. Crystal: »A term used in phonetics to refer to the degree of force used in producing a syllable.« (*stress*, str. 363); »The attribute of auditory sensation in terms of which a sound may be ordered on a scale from 'low' to 'high'.« (*pitch*). Isp. što o toj razlici veli R. L. Trusk u knjizi *Key Concepts in Language and Linguistics*, str. 336 (*stress*), str. 278 (*pitch*), te str. 278 – 279 (*pitch accent*). Vidi k tomu i poglavlje *Intonation* (str. 50 – 57) u osebujeno ustrojenu priručniku *Linguistic Terms and Concepts* Geoffreya Fincha.

2.3. O naglasku u grčkome

Jakobson se međutim u navedenom članku latinskoga samo dotiče, spominje ga više usput, dočim je njegova glavna zadaća opisati naglasak u grčkome. Premda se ovdje bavim naglaskom u latinskome, a ne u grčkome, vrijedno je ipak, makar u osnovnim crtama, prikazati taj Jakobsonov pristup grčkomu naglasku, i to ponajprije zato što je posrijedi jedan od ključnih članaka o grčkome naglašivanju, a onda i zato što u ovoj radnji, u slučajevima kada Vitezović bilježi neki nadslovak na kakvu grecizmu, redovito opisujem odnos (kao i moguću razliku) između naglasaka koji dotična riječ ima u tima dvama jezicima.

Jakobson ponajprije, nezadovoljan školnim opisima grčkoga naglasaka,¹⁵⁸ kako tzv. »pravilom triju slogova« (*three-syllable rule*, *Dreisilbengesetz*) tako tzv. »pravilom triju mora« (*three-mora rule*, *Dreimorengesetz*), a također i različitim pokušajima njihovih dorada, postavlja kao ishodište opisa tzv. »ograničavajuće pravilo« (*limitational rule*). Ono glasi ovako:¹⁵⁹ »[...] the vocalic morae between the accented vocalic mora and the final one cannot belong to the different syllables.« Uočiti je da Jakobson rabi svezu *vocalic mora*, koju je u načelu moguće prevesti hrvatskom svezom *samoglasna mora* (*samoglasni hip*), no pitanje je ipak hoće li tada biti posve jasno što se time želi reći. Naime *vocalic mora* označuje onu moru koja izvorno pripada samoglasniku, a ne slogu, dakle moru koja ne nastaje položajnim duljenjem (zatvorenoga) sloga. Jer, kao što je poznato, pojedina se pravila grčkoga naglašivanja, kada su posrijedi dugi slogovi, tiču samo onih koji su *naturā longae*, a ne i onih koji su *longae positione*. Primjerice, grčke se imenice μῆνιγξ 'opna', 'kožica' i λαῖλαψ 'vihor', 'oluja' u

---

¹⁵⁸ Nezadovoljan zato što takvo nabranje pojedinih pravila »deprives of any sense the intimately connected phenomena of Greek accentuation« (R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 263). Za takve opise isp. npr. G. Curtius, *Slovnica jezika grčkoga*, str. 27 – 32 (poglavlje *O naglasivanju*) ili A. Musić, *Slovnica grčkoga jezika*, str. 22 – 26 (poglavlje *O naglašivanju*).

¹⁵⁹ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 263.

nominativu jednine naglasno ponašaju kao i σῶμα 'tijelo', tj. obje su properispomene, premda im je posljednji slog po položaju dug (ali im je po naravi kratak).

Prema tome, takve »samoglasne more«, tj. more koje su naravne sastojnice samoglasnika, a nalaze se između naglašene (»samoglasne«) more i posljednje more, ne mogu pripadati različitim slogovima. Stoga su mogući ovakvi uzorci:

ú / u / u , npr. λέγομεν 'govorimo'

u ú / u / u , npr. λήγομεν 'prestajemo'

ú / u u / u , npr. πρόσωπον 'lice', 'obraz', 'obrazina'

u ú / u u / u , npr. φῶνμα 'glas'

ú / u u , npr. παρᾶχέω 'prilijevam'

u ú / u u , npr. λήθη 'zaborav'

A ovakvi nisu mogući:

ú u / u / u , npr. *λῆγομεν

ú u / u u / u , npr. *φῶνμα

ú / u / u u , npr. *λέγετω

ú u / u u , npr. *λήθη

Jakobson potom upozorava na to da u grčkome, osim oprjeke kračine i duljine, na prozodijskoj razini unutar tri posljednja sloga opstoji još jedna oprjeka koja se tiče samo dugih samoglasnika, a to je opstojnost ili neopstojnost (nazočnost ili nenazočnost) visine na određenoj mori u samoglasniku. To znači da samoglasnik s obveznom visinom na jednoj od dviju mora stoji u oprjeci prema samoglasniku koji takvu visinu nema.

Ovdje svakako treba primijetiti da je Jakobson tih tridesetih godina već bio u potpunosti prihvatio i dalje razvijao pojam oprjeke (*opposition*, *Gegensatz*), što ga je koncem dvadesetih bio uveo, a možda je bolje reći – postupno uvodio, knez N. S. Trubeckoj, rabeći ga posebice na području fonologije, i to pri razradi pojma razlikovne jedinice, tj. fonema (ali i onoga što će se nazvati tonemom). Jakobson se pri opisu grčkoga naglasaka i izravno pozivlje na njegov članak *Die phonologischen Grundlagen der sogenannten « Quantität » in den verschiedenen*

Sprachen, koji je objelodanjen u zborniku u čast talijanskoga poredbenoga jezikoslova Alfreda Trombettija, stručnjaka za baskijski i poznatoga pristaše jezične monogeneze.¹⁶⁰ U tome svome prilogu Trubeckoj na jednome mjestu kaže i ovo:¹⁶¹ »Betrachten wir jene Sprachen, wo die Quantität phonologisch verwertet wird, so bemerken wir, dass überall nur *zwei Quantitätsstufen* einander gegenübergestellt werden.« Smisao je toga stavka u tome da se samo »dva stupnja«, tj. upravo razlika među njima, »tiču fonologije« bez obzira na to koliko netko u zbilji, dakle na govornoj razini, dugo ili kratko izgovarao pojedine samoglasnike (što se inače može i mjeriti). Tako je u pogledu otege, a slično je i s drugim razlikovnim obilježjima na prozodijskoj, dotično na tonemnoj, dotično na suprasegmentnoj razini. Takav je pristup na koncu i doveo do poznatoga Jakobsonova binarizma. Trubeckoj je u razdoblju od 1929. do 1939. objavio 12 članaka u kojima pod različitim vidicima razmatra i, kako rekoh, postupno uvodi pojam oprjeke. Svi su oni dostupni na engleskome u rečenoj knjizi *Studies in General Linguistics and Language Structure*.¹⁶² Vrhunac je tih istraživanja dakako njegovo glavno djelo *Grundzüge der Phonologie*, objavljeno posmrtno godine 1939. (umro je 25. lipnja 1938.; neki su dakle i od spomenutih članaka izašli posmrtno). Ti su članci osobito važni kao svojevrsni »pripremni« radovi za *Grundzüge*, te znatno pridonose boljem razumijevanju

---

¹⁶⁰ Taj je zbornik, pod naslovom *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*, objavljen godine 1938., a članak se nalazi na str. 155 – 174. Danas je međutim taj članak dostupan i na engleskome (pod naslovom *The Phonological Basis of Quantity in Various Languages*) u knjizi N. S. Trubetzkoy, *Studies in General Linguistics and Language Structure* (str. 50 – 59), koju je 2001. uredio A. Liberman. No članak je napisan 1934. u Beču, pa ga je Jakobson vjerojatno vidio i prije negoli je izašao u zborniku. K tomu, kao godinu izlaska zbornika Jakobson navodi 1936., premda je u samome zborniku navedena godina 1938., a tako navodi i A. Liberman u spomenutoj knjizi.

¹⁶¹ U zborniku str. 156, u knjizi *Studies in General Linguistics and Language Structure*, str. 51 (»Languages with phonologically relevant quantity distinguish only *two degrees of it*«).

¹⁶² Uglavnom ih i navodim prema tome izdanju.

toga djela. Napokon, među njima ima i nekoliko članka u kojima se uvodi pojam mor(fo)fonologije, kao i pojam mor(fo)fonema.¹⁶³ No o morfonologiji i o morfonološkome zapisu bit će više riječi u drugome dijelu ove radnje.

Oslanjajući se dakle na određene spoznaje do kojih je Trubeckoj tih godina bio došao, Jakobson nastavlja svoje razmatranje grčkoga naglaska. Nazočnost se visine bilježi oštrim naglaskom, dotično oštrim znakom, a nenazočnost teškim naglaskom, dotično tupim znakom. Uočiti je pri tome da na posljednjoj mori zapravo nema oprjeke: visina se, tj. oštri naglasak, može ozbiljiti samo pred zanaglasnicom ili u stanci, tj. kada je riječ izdvojena iz okoline, inače visine nema, tj. oštri naglasak »slabi« u teški. Stoga »the last vocalic mora of the word is prosodically neutralized«.¹⁶⁴ A to bi opet značilo da su oksitone inačice nenaglašenosti. Utoliko bi zapis πολυκρατές bio istovrijedan zapisu πολυκράτες.¹⁶⁵ Prema tome, oksitone se ponašaju kao prednaglasnice ili kao zanaglasnice, i to ovako:

- pred naglasnicom kao prednaglasnice, npr. σοφὸς ἄγορεύει 'mudrac govori' kao οὐκ ἄγορεύει 'ne govori' (potonje je istovrijedno zapisu οὐκ ἄγορεύει, samo što se prednaglasnice nikada ne ozbiljavaju u stanci, nego uvijek pred naglasnicom, pa mogući zapis οὐκ ne bi imao previše smisla)
- pred zanaglasnicom kao prednaglasnice, npr. σοφός ἐστιν 'mudrac je' kao οὐκ ἐστιν 'nije'
- u stanci, te izvan govornoga lanca, npr. kao samostalne riječi, recimo u rječniku, kao zanaglasnice, npr. σοφός 'mudrac' kao ποτέ 'nekada'.

---

¹⁶³ Primjerice *On Morphology* (u knjizi str. 72 – 74, a izvorno objavljen na francuskome u zborniku *Mélanges linguistiques dédiés au Premier Congrès des Philologues Slaves, Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, sv. 1., 1929., str 85 – 88) i *Thoughts on Morphology* [u knjizi str. 75 – 77, a izvorno objavljen na njemačkome u zborniku *Réunion phonologique internationale tenue à Prague (18 – 21 / XII 1930), Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, sv. 4., 1931., str. 160 – 163].

¹⁶⁴ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 264.

¹⁶⁵ Primjer je Jakobsonov (str. 265).

Stoga Jakobson sve grčke riječi dijeli u dvije skupine: nenaglasnice i naglasnice. Nenaglasnice su prednaglasnice, zanaglasnice i oksitone (te tri vrste nenaglasnica čine skupinu koju zove starim grčkim nazivkom ἐγκλινόμενα), a naglasnica bi, prema uobičajenoj podjeli, bilo četiri vrste: paroksitone, proparoksitone, perispomene i properispomene. Pitanje je međutim stoji li ta četverostuka podjela naglasnica, tj. iskazuje li ona, ili možda prikriva, temeljne osobine (ili temeljnu osobinu) grčkoga naglaska.

Po Jakobsonovu mišljenju vrijedi ovo posljednje. Budući da je posljednja mora »prosodically neutralized«, postavlja se pitanje što je s pretposljednjom morom. Stoga Jakobson sve grčke naglasnice dijeli prema mjestu naglaska (tj. visine) ponovno u dvije skupine, i to ovako: ili (1) naglasak pada na prvu (ili jedinu) moru onoga sloga koji sadržava pretposljednju moru određene riječi, ili pak (2) naglasak pada na drugu (ili jedinu) moru prethodnoga sloga. I to su jedine dvije more koje u grčkome mogu biti naglašene. Ključna je pri tome pretposljednja mora, tj. slog koji tu moru sadržava.

Evo pojedinih uzoraka za obje skupine.¹⁶⁶

(1)

// ú / u , npr. γαμέτις 'žena'

// ú u , npr. καλῶς 'lijepo', 'plemenito'

// ú u / u , npr. πολῖτις 'građanka'

(2)

ú // u / u , npr. μέλανος 'crnoga'

ú // u u , npr. μελάνων 'crnih'

ú // u u / u , npr. πρόσωπον 'lice', 'obraz', 'obrazina'

u ú // u / u , npr. ἤγαγον 'povedoh'

u ú // u u , npr. τιθείσης 'ònē koja stavlja', 'stavljajuće'

u ú // u u / u , npr. θήρειος 'divlji'

Može se reći da naglasak pada s desne ili s lijeve strane (početne) granice sloga koji sadržava pretposljednju moru, tj. upravo na moru koja se nalazi uz

---

¹⁶⁶ Svi su primjeri Jakobsonovi (str. 265).

tu granicu. (Ta je granica u prikazima obilježena dvjema kosim crtama.) U prvome se slučaju takav naglasak nazivlje »progresivnim«, a u drugome slučaju »regresivnim«. Gleda li se od kraja riječi, tj. zdesna, prvi bi se mogao nazvati i »prednjim«, jer se mora na kojoj je naglasak, nalazi ispred spomenute granice, a drugi »stražnjim«, jer se naglašena mora nalazi iza nje.

Na prikazima se ujedno jasno vidi zašto nisu mogući primjeri kao *λῆθη ili *λέγεω, te zašto mora biti πολίτις, a ne može *πολίτις. U prvome je naime i u drugome slučaju slog koji sadržava pretposljednju moru – posljednji, pa naglasak (tj. visina) mora pasti na moru koja se nalazi neposredno uz granicu toga sloga, tj. na drugu moru (u prvome primjeru) ili na jedinu moru (u drugome primjeru) prethodnoga sloga. U trećem je pak slučaju slog koji sadržava pretposljednju moru – pretposljednji, pa naglasak također mora pasti na moru koja se nalazi neposredno uz (početnu) granicu toga sloga (samo ovaj put s desne strane), tj. na prvu mora dotičnoga sloga.

Na prikazima se također dobro vidi što nedostaje spomenutoj četverostrukoj razdiobi naglasnica u grčkome. Ona naime kadšto u istu skupinu uvršćuje pojave koje su zapravo bitno različite, dočim istodobno u osnovi istovjetne pojave uzajamno razdvaja. Tako su recimo u istu skupinu svrstani primjeri γαμέτις i μελάνων, tj. u paroksitone, premda je u prvome slučaju riječ o »progresivnome« naglasku, a u drugome o »regresivnome«, dakle o dvjema temeljnim i ujedno bitno različitim vrstama naglasaka u grčkome. No s druge strane, prema toj razdiobi, primjeri μέλανος i μελάνων pripadaju u različite skupine, prvi u proparoksitone, a drugi u paroksitone, iako je u osnovi riječ o istovjetnoj pojavi, tj. o »regresivnome« naglasku.

Budući da se u odnosu na nenaglasnice – naglasnice mogu smatrati obilježenima, tj. markiranima, dočim se unutar naglasnica obilježenima mogu smatrati one s »progresivnim« naglaskom, to znači da se, uvjetno rečeno, može ustanoviti određena »ljestvica« obilježenosti: najneobilježeniye su, što znači »najneobavjesnije«, jer najpretkazljivije, nenaglasnice, a najobilježeniye, dakle »najobavjesnije«, jer najnepretkazljivije, naglasnice koje imaju »progresivni« naglasak. Potonje su u potpunosti nezavisne riječi, dočim naglasnice s »regresivnim« naglaskom nisu u potpunosti ni zavisne ni nezavisne. To se

dobro vidi na primjeru zanaglasnica koje imaju više od triju mora, npr. dativi osobnih zamjenica ἡμεῖς i ὑμεῖς, tj. ἡμῖν i ὑμῖν, što su naglašeni oblici, dakle naglasnice (s »progresivnim« naglaskom), u odnosu na zanaglasnice ἡμιν i ὑμιν, što su zapravo nenaglasnice, ali u ovome slučaju imaju »regresivni« naglasak.¹⁶⁷ U razlici spram toga zanaglasnice koje nemaju više od triju mora, u stanci budu oksitone (isp. oprjeku upitnost : neodređenost u zamjenica, npr. πότε 'kada?' : ποτέ 'nekada', pri čem je potonje zapravo πότε, a to opet znači da je oprjeka uistinu πότε : πότε). Navedeni primjer ujedno pokazuje da se, ako nema visine ni na jednome slogu, (u stanci) očekuje oksitona.

Prema tome, »progresivni« naglasak dojavljuje obavijest o tome da je posrijedi nezavisna i ortotonirana riječ. A to su zapravo, govorimo li o dugim samoglasnicima, samo perispomene i properispomene. Iznimka je jedino pretposljednji slog, gdje se može i na kratkome samoglasniku ozbiljiti »progresivni« naglasak (primjerice γαμέτις; pretposljednji je slog ujedno jedini slog koji može imati »progresivni« i »regresivni« naglasak). Takvih primjera s »progresivnim« naglaskom na kratkome samoglasniku u pretposljednjem slogu nema previše, a vrlo su često posljedak djelovanja tzv. Wheelerova zakona, prema kojem oksitone prelaze u paroksitone ako je dočetak riječi daktilski,¹⁶⁸ tj. ovako:

– υ υ > – υ υ

Ta pojava, ograničena izvorno na određene manje skupine riječi, ubrzo je, »par généralisation analogique«, proširena i na cjelokupne razrede. Takvi su npr. pridjevi na -ίλος i -ύλος, poput ποικίλος 'šaren', 'pjegav', 'raznovrstan' ili

---

¹⁶⁷ Zato je još J. Wackernagel »regresivni« naglasak nazivao »quasi-enclisis« [vidi njegov članak *Der griechische Verbalaccent*, u časopisu *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* (tzv. *Kuhns Zeitschrift*), sv. 23., 1877., str. 459]. Primjeri su Wackernagelovi (str. 458), ali ih navodi i Jakobson (str. 266). Wackernagel posebice razmatra slučajeve poput Ζεύς μοι i Ζεύς ἡμιν, kao i odnos između Ζεύς ἡμιν i Ζεὺς ἡμιν.

¹⁶⁸ Vidi o tome npr. Ch. Bally, *Manuel d'accentuation grecque*, str. 24.

στωμόςλος ‘rječit’, ‘pričljiv’, ‘brbljav’, te također αἰόλος ‘brz’, ‘okretan’, ‘hitronog’ (premda pridjevi na -λος redovito imaju naglasak na posljednjem slogu), zatim neke složenice poput βουκόλος ‘govedar’ [gdje je dakle dočetak daktilski, za razliku od ψυχοπομπός ‘vodič (pokojnih) duša’, gdje to nije], te također participi perfekta medija ili pasiva na -μένος poput δεδουλωμένος ‘zarobljen’ [zapravo, u skladu s onim što znači gotova radnja, ‘(kojega je netko, ili on samoga sebe, zarobio i sada je) zarobljen’], ali tako ima i λελυμένος ‘odriješen’, tj. ‘(kojega je netko, ili on samoga sebe, odriješio i sada je) odriješen’, premda mu je samoglasnik u kratak.¹⁶⁹ No valja podsjetiti i na to da se o naglasku pretposljednega sloga mišljenja općenito dosta razilaze.¹⁷⁰

U pogledu pak činjenice da su u grčkome istaknute, dakle obilježene perispomene i properispomene, tj. da je opstojnost visine na prvoj mori u dugome samoglasniku istaknutija nego opstojnost visine na drugoj mori, Jakobson smatra da je to ono što se u grčkome zapravo i očekuje, jer »such an interrelation is most natural for a language in which the basic determinant of the place of the accent is the end of the word«. ¹⁷¹

Štoviše, i sam je znak za zavinuti naglasak, po Jakobsonovu mišljenju, tj. njegov lik (dakle ^) – obilježen. On je naime sastavljen od dvaju dijelova, dotično od dviju crta: jedna označuje visoki, a druga niski ton (danas bi se zapisalo HL, tj. *high-low*). No istodobno se oštri naglasak i na dugim samoglasnicima zapisuje nesastavljeno, tj. ne zapisuje se i niski i visoki ton (recimo ˇ ; u današnjem zapisu LH, tj. *low-high*), nego samo visoki, tj. piše se samo oštri znak bez tupoga koji bi mu prethodio (samo jedna crta). To znači da se visina na drugoj mori u dugome samoglasniku odčitavala kao jednostavnija, neobilježena inačica naglaska. Zato je i bilo moguće da se druga mora dugoga

---

¹⁶⁹ Svi su primjeri, osim δεδουλωμένος i λελυμένος, Ballyevi.

¹⁷⁰ Vidi o tome npr. Ch. Bally, *Accent grec, accent védique, accent indo-européen*, u zborniku *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*, str. 1 – 29.

¹⁷¹ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 267.

samoglasnika i jedina mora kratkoga samoglasnika, kada je na njima visina, bilježe jednim te istim znakom.¹⁷²

Pripomenuti je napokon i to da navedeni opis grčkoga naglaska vrijedi samo za jonsko-atičko narječje, dočim eolsko narječje, koje Jakobson razmatra posebno, ima svoje osobitosti, a u vezi pak s dorskim sam Jakobson izrijeком kaže da ga zasad valja još ostaviti otvorenim za pravu.¹⁷³ No bez obzira na to, taj je Jakobsonov članak iznimno važan, i to iz dva razloga. Prije svega zato što nakon toga članka gotovo da i nije bilo znatnijega prinosa o grčkome naglasku u kojem određeni jezikoslov nije »osjećao potrebu« uzeti u obzir Jakobsonov pristup i nekako se u vezi s njime »postaviti«, tj. »odrediti«. ¹⁷⁴ Drugo je međutim, a to je osobito važno i za ovu radnju, što Jakobson svoj pristup osniva na već spomenutome (Trubeckoj–Jakobsonovu) pojmu oprjeke.

3. Poraba na prozodijskoj razini

Stoga opis porabe nadslovaka na latinskim riječima u Vitezovićevu rječniku valja nastaviti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. Spomenuo sam već, u neku ruku unaprijed, da Vitezović, općenito rečeno, rabi nadslovke na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No da bi se to ujedno i dokazalo, tj. da bi se dokazalo da ih rabi i na prozodijskoj razini, valja izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa

---

¹⁷² Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 266.

¹⁷³ »The question of the Doric accentuation remains open to discussion.« Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 268, bilj. 16.

¹⁷⁴ Vidi npr. već spomenuti (i dosta utjecajan) članak *The Inflectional Accent in Indo-European*, što ga je P. Kiparsky objavio u časopisu *Language* (god. 49., br. 4., str. 794 – 849), ili pak članak *The position of the accent in Greek words: A new statement* S. Mouravieva, koji je objelodanjen u časopisu *The Classical Quarterly* (god. 22., br. 1., str. 113 – 120). Potonji međutim ne obraća dovoljnu pozornost na vjerojatno ključni Jakobsonov stavak o tome da su oksitone inačice nenaglašenosti.

uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi se slučajevi mogu smatrati izričitom, tj. eksplicitnom oprjekom, naime izričitim zapisom oprjeke, gdje su oba člana koja stupaju u oprjeku, doista i obilježena, dočim se drugi slučajevi mogu smatrati prikrivenom iliti skrovitom, tj. implicitnom oprjekom, naime takvim zapisom oprjeke u kojima je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (obilježenost neobilježenosti), dotično tako što je naveden nenavodom (*by default*).¹⁷⁵

Pri tome za svaku od dviju navedenih mogućnosti treba ustanoviti još i to ima li pojedini nadslovak, uzimajući u obzir slog na kojem se nalazi, izravnu posljedicu na izgovornoj razini ili nema. Tako dobivamo ove četiri mogućnosti:

1. izričita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
2. skrovića oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
3. izričita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini
4. skrovića oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini.

Moguće je napokon i to da se određeni nadslovak rabi na prozodijskoj razini, ali da pri tome ne stoji ni u kakvoj oprjeci. To je osobito čest slučaj s grčkim riječima u latinskome, gdje je Vitezović, bilježenjem duljine ili kraćine na određenome slogu, očevidno htio upozoriti na kojem je slogu dotična riječ u latinskome naglašena. A ima i nekoliko primjera gdje određeni nadslovak ne stoji ni u kakvoj oprjeci, a nema ni izravnu posljedicu na izgovornoj razini.

---

¹⁷⁵ O pojmu nenavoda i navoda nenavodom vidi u već spomenutoj raspravi B. Lászlóa *Pabirci redničnoga i obavještničkoga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, npr. u poglavlju pod naslovom *Mislovni jezik*, str. 36 – 37). Isp. primjerice rečenicu (str. 37): »Mislovni su odnosi u postupku skroviti (implicit), prešutni (tacit), nenávodni (default) iliti podrázûmni (self-explanatory) – niesu izriekom navedèni nego su skrivèni jer se podrazumievaju.«

3.1. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 20, što znači da 20 različitih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, u ovome slučaju oštrim ili tupim znakom, tvori 10 parova u kojima su pojedine riječi uzajamno suprotstavljene, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadslovka na istome (i to pretposljednem) slogu. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Anathéma¹ .. Aldov. Poſvèta. Bogodarſtvo.

Anathèma² .. Prokl'èſtvo.

Canére¹. canescere .. ſéditti. ſíditti.

Canère². cantare .. pivvati. popevatti. pjevati. djaçitti.

Dependère¹ .. platitti. zplatitti. *freq.* plaťatti. zplaťatti.

Dependére² .. viſſitti. dolli viſſitti.

Impendère¹ .. nadviſſitti. zgora viſſitti. kviſſitti.

Impendère². insumere .. trositti. trattiti. potrositti.

Jacère¹ .. hittiti. bacitti. mettnuti. byrcitti. vyrći. *freq.* hittati. bacatti. metatti. byrcatti.

Jacére² .. lezatti.

Murínus¹, a, m .. misji, a, e.

Murìnus², a, m .. začimbeni, a, o.

Parére¹, parui .. poſlussati. poſlusnu bitti. obvyrsitti.

Parère², peperi .. roditti.

Parère agnum .. ojańçitiſe. ojańńitiſe.

Parère canes .. ocuççitiſe.

Parère capram .. okozittitiſe.

Parère catos .. omaççitiſe.

Parère equulum .. ozdribittitiſe. ozrebittitiſe.

Parère ova .. jaja neſti. jajca neſti.

Parère vitulum .. otelittitiſe.

Pendèrè¹. æstimare .. cinitti. dyrzatti. mirriti. vagati.

Pendèrè tributum, vectigal, pecuniam, pretium .. platitti haraç, maltu,
peneze, cenu.

Pendèrè². suspensum esse .. viſſeti.

Residèrè¹ .. ſefti. fiſti. poſadittiſe. freq. ſeditti. fiditti.

Residèrè². considerare .. ſefti. uſeftiſe. freq. uſiddatiſe.

Tenèrè¹ .. dyrzatti.

Tenèrè². Teneriter .. gingavo. židko.

Prema tome, sljedećih 20 primjera tvori 10 parova riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na pretposljednem slogu, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini:

anathéma : anathèma

canére : canère

dependére : dependère

impèndére : impendère

jacére : jacère

murínus : murínus

parére : parère

pendére : pendère

residére : residère

tenére : tenère

Evo i tumačenja pojedinih primjera.¹⁷⁶

a) Par *anathéma : anathèma*

U riječi je *anathéma* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀνάθημα ‘zavjetni dar’, ‘zavjetna žrtva’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *pen. pro.*, tj. *p(a)enultima producta* (sc.

---

¹⁷⁶ Tumačenja su usporedna onima koja se nalaze u četvrtome prilogu. Ovdje se međutim tumače samo odabrani primjeri, dočim su u spomenutom prilogu protumačeni svi primjeri.

syllaba), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Razdioba je otege u latinskome ova: *ānāthēmā*, što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*).¹⁷⁷ Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali u latinskome ne i istozvučne riječi *anathema*, prema grčkome *ἀνάθεμα* 'prokletstvo', 'kletva', uspostavivši tako oprjeku *anathéma* : *anathēma*, tj. *anathēma* : *anathēma* (te dvije imenice razlikuje npr. i Kirsch, a i u nas ih razlikuju Sušnik–Jambrešić). Prema tome, u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju imenica, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *anathēma* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ *ἀνάθεμα* 'prokletstvo', 'kletva'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Razdioba je otege u latinskome ova: *ānāthēmā*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *μέλανος*), na dopretposljednjem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali u latinskome ne i istozvučne riječi *anathema*, prema grčkome *ἀνάθημα* 'zavjetni dar', 'zavjetna žrtva', uspostavivši tako oprjeku *anathēma* : *anathéma*, tj. *anathēma* : *anathēma* (te dvije imenice, kako je već spomenuto, razlikuje npr. i Kirsch, a i u nas ih razlikuju Sušnik–Jambrešić). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju imenica, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

---

¹⁷⁷ U ovome dijelu radnje redovito navodim vrstu naglaska prema Jakobsonovu opisu. U tumačenjima međutim u četvrtome prilogu na to posebno ne upozoravam.

b) Par *canére* : *canère*

U riječi je *canére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *canéo, canere* 'biti sijed', koji pripada u II. latinsku spregu,¹⁷⁸ pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *canēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *canere* 'pjevati', uspostavivši tako oprjeku *canére* : *canère*, tj. *canēre* : *caněre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *canère* tupim znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *cano, canere, cecini, cantatum* 'pjevati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *caněre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *canere* 'biti sijed', uspostavivši tako oprjeku *canère* : *canére*, tj. *caněre* : *canēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *dependére* : *dependère*

U riječi je *dependére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *dependere* 'visjeti o nečem', 'biti ovisan', a to je složenica glagola *pendeo, pendere, pependi* 'visjeti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *pendēre*, dotično *dependēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *dependere* 'platiti', tj. od složenice glagola *pendo, pendere*,

---

¹⁷⁸ U vezi s nazivkom *sprega* isp. naslov poglavlja »O Sprezi (*de conjugatione*)« u *Slovnici Hèrvatskoj* A. Mažuranića (str. 71).

pependi, pensum ‘mjeriti’, ‘prosudiivati’, ‘okajati’, uspostavivši tako oprjeku *dependère : dependère*, tj. *dependère : dependère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *dependère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *dependere* ‘platiti’, a to je složenica glagola *pendo, pendere, pependi, pensum* ‘mjeriti’, ‘prosudiivati’, ‘okajati’, koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *pendère*, dotično *dependère*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *dependere* ‘visjeti o nečem’, ‘biti ovisan’, tj. od složenice glagola *pendeo, pendere, pependi* ‘visjeti’, uspostavivši tako oprjeku *dependère : dependère*, tj. *dependère : dependère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *impendère : impendère*

U riječi je *impendère* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *impendere* ‘visjeti nad nečim’, ‘nadvisiti’, a to je složenica glagola *pendeo, pendere, pependi* ‘visjeti’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *pendère*, dotično *impendère*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *impendere* ‘trošiti’, tj. od složenice glagola *pendo, pendere, pependi, pensum* ‘mjeriti’, ‘prosudiivati’, ‘okajati’, uspostavivši tako oprjeku *impendère : impendère*, tj. *impendère : impendère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *impēdēre* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *impendere* 'trošiti', a to je složenica glagola *pendo, pendere, pependi, pensum* 'mjeriti', 'prosudivati', 'okajati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *pendēre*, dotično *impēdēre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *impendere* 'visjeti nad nečim', 'nadvisiti', tj. od složenice glagola *pendeo, pendere, pependi* 'visjeti', uspostavivši tako oprjeku *impēdēre : impēdēre*, tj. *impēdēre : impēdēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) Par *jacére : jacère*

U riječi je *jacére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *jaceo, jacere, jacui* 'ležati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *jacère*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *jacere* 'baciti', uspostavivši tako oprjeku *jacére : jacère*, tj. *jacère : jacère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *jacère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *jacio, jacere, jeci, jactum* 'baciti', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *jacère*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *jacere* 'ležati', uspostavivši tako oprjeku *jacère : jacére*, tj. *jacère : jacère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to

s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) Par *murínus* : *murìnus*

U riječi je *murínus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je pridjev *murinus* 'mišji', 'koji je mišje boje', 'koji je sive boje' (Faber kaže »ut color murinus«), u vezi s imenicom *mus*, *muris* 'miš', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *murīnus*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *murinus* 'koji je od mire' (Faber kaže »à μύρον«), uspostavivši tako oprjeku *murínus* : *murìnus*, tj. *murīnus* : *murīnus*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju pridjeva, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *murìnus* tupim znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga. Posrijedi je pridjev *murinus* 'koji je od mire' (Faber kaže »à μύρον«), pa mu je samoglasnik *i* kratak, tj. *murīnus*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *murinus* 'mišji', 'koji je mišje boje', 'koji je sive boje' (Faber kaže »ut color murinus«), u vezi s imenicom *mus*, *muris* 'miš', uspostavivši tako oprjeku *murìnus* : *murínus*, tj. *murīnus* : *murīnus*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju pridjeva, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) Par *parére* : *parère*

U riječi je *parére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *pareo*, *parere*, *parui*, *paritum* 'pokoravati se', 'biti vidljiv', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *parēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom, a k tomu je dodao i prvo lice

indikativa perfekta aktiva *parui*, kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *parere* 'roditi', 'nositi', uspostavivši tako oprjeku *parère* : *parère*, tj. *parère* : *parère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *parère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *pario*, *parere*, *peperi*, *partum* 'roditi', 'nositi', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *parère*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom, a k tomu je dodao i prvo lice indikativa perfekta aktiva *peperi*, kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *parere* 'pokoravati se', 'biti vidljiv', uspostavivši tako oprjeku *parère* : *parère*, tj. *parère* : *parère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) Par *pendère* : *pendère*

U riječi je *pendère* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *pendeo*, *pendere*, *pependi* 'visjeti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *pendère*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *pendere* 'mjeriti', 'prosuđivati', 'okajati', uspostavivši tako oprjeku *pendère* : *pendère*, tj. *pendère* : *pendère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *pendère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *pendo*, *pendere*, *pependi*, *pensum* 'mjeriti', 'prosuđivati', 'okajati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u

infinitivu kratak, tj. *penděre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *pendere* 'visjeti', uspostavivši tako oprjeku *penděre* : *pendére*, tj. *penděre* : *penděre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) Par *residére* : *residère*

U riječi je *residére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *residere* 'zasjesti', 'ostati', 'trajati', a to je složenica glagola *sedeo, sedere, sedi, sessum* 'sjedjeti', 'boraviti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *seděre*, dotično *residěre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *residere* 'otpočinuti', 'zaustaviti se', 'nastaniti se', tj. od složenice glagola *sido, sidere, sidi* 'sjesti', 'nasukati se', uspostavivši tako oprjeku *residére* : *residère*, tj. *residěre* : *residěre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *residère* tupim znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga. Riječ je o glagolu *residere* 'otpočinuti', 'zaustaviti se', 'nastaniti se', tj. o složenici glagola *sido, sidere, sidi* 'sjesti', 'nasukati se', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *siděre*, dotično *residěre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *residere* 'zasjesti', 'ostati', 'trajati', tj. od složenice glagola *sedeo, sedere, sedi, sessum* 'sjedjeti', 'boraviti', uspostavivši tako oprjeku *residère* : *residére*, tj. *residěre* : *residěre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi

znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) Par *tenére* : *tenèrè*

U riječi je *tenére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *teneo, tenere, tenui, tentum* 'držati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *tenēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere* 'nježno', 'meko', 'tanano', 'osjetljivo', što je prilog načina tvoren dočetkom *-e* od pridjeva *tener*, uspostavivši tako oprjeku *tenére* : *tenèrè*, tj. *tenēre* : *tenēre* (u prilogu je k tomu tupim znakom obilježio i sam dočetak *-e*, ali to nije poraba na prozodijskoj razini). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *tenèrè* tupim znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga. To je jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadslovcima (jednim je tupim znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga, a drugim je obilježen dočetak *e*).¹⁷⁹ Posrijedi je riječ *tenere* 'nježno', 'meko', 'tanano', 'osjetljivo', što je prilog načina tvoren dočetkom *-e* od pridjeva *tener*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kraćine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe pridjeva navodi stih 126. (daktilski heksametar) prve poslanice iz II. knjige Horacijevih *Poslanica*. Evo toga stiha:

os tenerum pueri, balbumque Poëta figurat

---

¹⁷⁹ O tima ću trima primjerima govoriti u posebnome poglavlju. Budući da nas ovdje zanima samo oprjeka između oštrog i tupoga znaka na pretposljednem slogu, uzimljem kao da piše *tenère*, tj. kao da je riječ o oprjeci *tenère* : *tenére*.

Otuda je moguće, na temelju pridjeva, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga u prilogu, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka)¹⁸⁰ ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – u

Faber k tomu upućuje i na vezu s grčkim pridjevom τέρην («regresivni» naglasak prema uzorku μελάνων; osnova τερεν-) u istome značenju («inde enim per metathesin fieri videtur»). Kračinu pretposljednega sloga bilježi i Kirsch, a Sušnik–Jambrešić imaju obilježenu kračinu posljednjega (te također pretposljednega) sloga u pridjevu *tener*, tj. *těněř*, dočim prilog *tenere* navode ovako: *tenerē*. Razdioba je otege ova: *těněřē*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom na pretposljednem slogu kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere*, što je infinitiv prezenta aktiva od glagola *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* ‘držati’, uspostavivši tako oprjeku *tenèrè* : *tenére*, tj. *teněre* : *teněre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, tupi znak na pretposljednem slogu ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.2. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini

To su dakle parovi u kojih je na samo jednoj od dviju riječi koje stoje u uzajamnoj oprjeci, obilježen nadslovak (redovito oštri znak), dočim je na drugoj riječi u paru nadslovak izostavljen. Ovdje se mogu razlikovati dva slučaja. U jednoj je skupini parova ta druga (neobilježena) riječ potvrđena u Vitezovićevu rječniku, no u drugoj skupini takva riječ ili nije potvrđena, ili se

¹⁸⁰ Za ono što Englezi zovu *line* (usuprot *verse*) László rabi hrvatsku riječ *vrstica*. Vidi npr. B. László, *Uz prievod P 'uškinova Spomenika*, u časopisu *Književna smotra*, god. 26., br. 91., str. 5 – 16. Isp. npr. ovu rečenicu (str. 7): »K'itica 'imā četiri vrstice.«

pače takva riječ u latinskome uopće i ne može ozbiljiti, tj. ona bi bila, i to u načelu, samo moguća.

3.2.1. Parovi u kojima je neobilježena riječ potvrđena u *Lexiconu*

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 14, što znači da 14 različitih riječi, od kojih je samo 7 obilježeno (oštrim) nadslovkom, tvori 7 parova gdje su obilježene riječi uzajamno suprotstavljene neobilježenima, tj. gdje se pojedini zapisi uzajamno razlikuju time što jedna od riječi u paru ima nadslovak na pretposljednem slogu, a druga ga nema. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Circumjacére¹ .. oblećí. *freq.* obligatti. oblegatti.

Circumjacere². Circumjicere .. obhittiti. obhittati.

Condítus¹, a, m .. začínen, a, o. *adj.* [$\Rightarrow$ *freq.*] začínan, a, o.

Conditus², a, m. sepositus .. fhrańen, a, o.

Coracinus¹, a, m .. Gavrańi, a, e. gavranfki, a, o.

Coracínus², i .. Karàf.

Desidére¹ .. lenittife. tromiti. brez poſla bitti. fuſtati.

Desidere². dissolvi. decidere .. razfeſtife. razpaſtife.

Dirigére¹ .. okrepenitti. oftudenitti.

Dirigere² .. uravnatti. uputitti. ravnatti. napraviti. naravnatti. naputitti.

Frigére¹. Frigescere .. zebſti. myrznuti. fťinnuti. fťudenitti. zimitti. hladittife.

Frigere². torrere .. prazžiti.

Siler .. rakitta.

Silere consitus locus .. rakítje. rakittovac.

Silére .. mučatti.

Prema tome, sljedećih 14 primjera tvori 7 parova riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na pretposljednem slogu, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini:

circumjacére : circumjacere

condítus : conditus

coracínus : coracinus

desidére : desiderare

dirigére : dirigere

frigére : frigere

silére : silere

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *circumjacére : circumjacere*

U riječi je *circumjacére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *circumjacere* 'ležati okolo', 'nalaziti se u blizini', a to je složenica glagola *jaceo, jacere, jacui* 'ležati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *jacēre*, dotično *circumjacēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *jacio, jacere, jeci, jactum* 'baciti', tj. *circum(j)icere*, dotično *circumjacere* 'prebaciti oko nečega', 'zaogrnuti', koja se također nalazi u rječniku, i to kako u liku *circumjacere*, tako i u liku *circumjicere*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *circumjacère* (ni *circumjicère*). Premda bi tako uspostavio oprjeku *circumjacére : circumjacère*, tj. *circumjacēre : circumjacère*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *circumjacére*, jer je kraćina u *circumjacere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) Par *condítus : conditus*

U riječi je *condítus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *condio, condire, condivi* (ili *condii*), *conditum* 'začiniti', koji pripada u IV. latinsku spregu, pa mu je *i* u participu perfekta pasiva dug, tj. *condítus*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina).

Particip perfekta pasiva *conditus*, od glagola *condo*, *condere*, *condidi*, *conditum* ‘postaviti’, ‘osnovati’, ‘sastaviti’, kojemu je *i* u tome participu perfekta kratak, tj. *condītus*, a koji se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *condītus*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *condītus* : *condītus*, tj. *condītus* : *condītus*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *condītus*, jer je kračina u *conditus* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenosti). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju participa perfekta pasiva, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *coracínus* : *coracínus*

U riječi je *coracínus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu riječne ribe, prema grčkome *κορακῖνος* (ujedno je to i nazivak za jednu vrstu ptice – ‘mladi gavran’). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ, i to u liku *κορακίνο*s (kao da pretposljednji slog nije dug). S druge pak strane Faber kao primjer porabe navodi stih 1. (daktilski heksametar) 85. epigrama iz XIII. knjige Marcijalovih *Epigrama*. Evo toga stiha:

princeps Niliacis raperis coracine macellis

Otuda je moguće, na temelju vokativa te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

— — | — u u | — || u u | — u u | — u u | — —

A s obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navodi i Kirsch. Vitezović ima i pridjev *coracínus*, prema grčkome *κοράκινος* ‘crn poput gavrana’, kojemu je *i* kratak, tj. *coracīnus*, ali taj *i* Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *coracīnus*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *coracínus* : *coracīnus*, tj. *coracīnus* : *coracīnus*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime

obilježiti samo duljinu u *coracínus*, jer je kračina u pridjevu *coracínus* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenošću). Inače, u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *i*, dotično pretposljednega sloga, u tome grčkome pridjevu, no Kirsch, a i u nas Sušnik–Jambrešić, navode i taj pridjev u latinskome s dugim *i*, tj. *ī*. Što se tiče Kirscha, moglo bi biti da je posrijedi tiskarska pogriješka, budući da on za imenicu ima »cōrācīnus«, a za pridjev »cōrācīnus«, pri čem je možda zabunom unio dvije duljine, umjesto dviju kračina, tj. umjesto *cōrācīnus* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*). Glare međutim ne bilježi duljinu toga *i* u pridjevu, što znači da je *i* kratak (postupa dakle kao i Vitezović u ovome slučaju: duljinu toga *i* u imenici bilježi, a njegovu kračinu u pridjevu ne bilježi; samo što je Glare u takvu pristupu dosljedan). Razdioba je otege u latinskome dakle ova: u imenici *cōrācīnūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις), na pretposljednem slogu, a u pridjevu *cōrācīnūs*, što pak znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *desidére* : *desidere*

U riječi je *desidére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *desidere* 'biti besposlen', 'ljenčariti', a to je složenica glagola *sedeo, sedere, sedi, sessum* 'sjedjeti', 'boraviti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *sedēre*, dotično *desidēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *sido, sidere, sedi* (ili *sidi*), *sessum* 'sjesti', tj. *desidere* 'tonuti', koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *desidère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *desidére* : *desidère*, tj. *desidēre* : *desidēre*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *desidére*, jer je kračina u *desidere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka

(obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) Par *dirigére* : *dirigere*

U riječi je *dirigére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *dirigere* (očekivao bi se lik *derigere*, no Vitezović ga ne navodi, kao što ga ne navodi ni Kirsch, a ne navode ga u nas ni Belostenec ni Sušnik–Jambrešić, pri čem svi imaju lik *dirigere*) ‘biti ukočen (od zime, straha i sl.)’, a to je složenica glagola *rigeo*, *rigere*, *rigui* ‘biti tvrd’, ‘biti krut’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *rigēre*, dotično *dirigēre* (ili pak *derigēre*), te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *rego*, *regere*, *rexī*, *rectum* ‘upravljati’, ‘vladati’, tj. *dirigere* ‘usmjeriti’, ‘ravnati’, koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *dirigère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *dirigére* : *dirigère*, tj. *dirigēre* : *dirigère*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *dirigére*, jer je kračina u *dirigere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) Par *frigére* : *frigere*

U riječi je *frigére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *frigeo*, *frigere* ‘biti hladan’, ‘smrzavati se’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *frigēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Glagol *frigo*, *frigere*, *frixī*, *frictum* ‘peći’, ‘pržiti’, koji se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *frigère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *frigére* : *frigère*, tj. *frigēre* : *frigère*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *frigére*, jer je kračina u *frigere* obilježena izostankom tupoga (i

bilo kojega drugoga) znaka (obilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) Par *silére* : *silere*

U riječi je *silére* ostrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *sileo*, *silere*, *silui* 'šutjeti', 'biti tih', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je samoglasnik *e* dug, tj. *silēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu *silina*). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali se ondje samo kaže *priorem brevem habet* (sc. *syllabam*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Ablativ jednine imenice *siler*, *sileris* 'rakita', tj. *silere*, koji se također nalazi u rječniku (u jednakosti *silere consitus locus*, pod *siler*), a kojemu je prvi samoglasnik *e* slijeva kratak, tj. *silēre*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *silère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *silére* : *silère*, tj. *silēre* : *silère*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *silére*, jer je kraćina u *silere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenošću). Vitezović je dakle ostrim znakom htio upozoriti da taj glagol valja naglasiti na pretposljednem slogu, za razliku od spomenutoga ablativa, koji pak valja naglasiti na dopretposljednem slogu. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

Već se ovdje može uočiti da je Vitezoviću bilo dovoljno bilježiti samo jedan nadslovak, pod uvjetom da u tome bude dosljedan, tj. da ga na pojedinim slogovima na kojima ga mora bilježiti, ujedno svagda i bilježi. Koji bi to bio od dvaju, tj. oštri ili tupi, u načelu je svejedno, premda se može primijetiti da je bilježenje oštroga u nekome smislu »prirodnije«. Prije svega, Vitezović oštri znak, kao što je već rečeno, rabi samo na prozodijskoj razini (dočim tupi rabi i na neprozodijskoj), a osim toga bilježenje toga oštroga znaka na pretposljednem slogu, kada je taj slog dug, *prima vista* upućuje na to da taj slog valja i naglasiti. Moguće je zamisliti naravno i to da se svi dugi slogovi

označuju oštrim znakom, a svi kratki da budu neoznačeni, ali to je, da tako kažem, »maksimalistički« zahtjev (tako postupaju npr. Georges i Glare, samo što oni rabe drugi znak, tj. »~«). Manje bi zahtjevno, ali sa stajališta izgovora, tj. pružanja obavijesti o tome kako koju latinsku riječ valja naglasiti, bilo dovoljno svagda obilježiti pretposljednji slog ako je dug, a ako je kratak nikada. Moglo bi se reći da bi tada oštri znak bilježio činjenicu da pretposljednji slog sadržava dvije more – bilježio bi zapravo tu drugu moru – dočim bi se svaki neobilježeni pretposljednji slog smatrao *by default* jednomornim (a to se pravilo dakako, pri »maksimalističkome« zahtjevu, može poopćiti, tj. »protegnuti« na sve slogove).

Moguće je napokon zamisliti i to da se bilježi samo tupi znak, da se dakle svagda označuje kratki pretposljednji slog (ili pak svi kratki slogovi), a da se dugi slogovi, pa tako ni dugi pretposljednji slog, ne označuju nikada. No takav bi pristup unio određenu »neprirodnost«, da ne kažem »sofisticiranost« u označivanje naglasaka, jer bi upravo pretposljednji slog, ako je kratak, bio obilježen nadslovkom, ali ne bi istodobno bio i naglašen, nego bi to bio dopretposljednji. Pa ipak, upravo se takva »sofisticiranost« pristupa može primijetiti u samoga Vitezovića, posebice u onim primjerima gdje označuje kraćinu pretposljednje sloga, a da pri tome dotična riječi ne stoji ni u kakvoj oprjeci s kojom drugom riječi, tj. kada ta riječ nema svoga »para« koji bi bio obilježen oštrim znakom. Ali opet, gledajući s jezikoslovnoga stajališta, takvo bi »neprirodno«, da ne kažem »umjetno« bilježenje moglo podsjetiti na neke najnovije jezikoslovne pristupe, ili pak, može biti, na one najstarije.¹⁸¹ Ali o tome će još biti riječi u nastavku.

3.2.2. Parovi u kojima neobilježena riječ nije potvrđena u *Lexiconu*

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 4, što znači da su 4 različite riječi, obilježene (oštrim) nadslovkom, suprotstavljene mogućim, ali zapravo u Vitezovićevu rječniku nepotvrđenim riječima (od kojih se 3 u latinskome i ne javljaju). A pri tome je također obilježen pretposljednji slog.

---

¹⁸¹ Uzme li se u obzir recimo Pāṇini.

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Accísus, a, m .. obrezzan, odſiçćen, a, o. *freq.* obrezávan, odſikávan, a, o.

Renidescere. Renidere. Renitére .. jaſniti. opet jaſniti.

Secundáre .. ſveçatti.

Tenéri. debere .. dyržán biti.

Tenéri me fateor .. dyržanſe ozívam.

Prema tome, sljedeća bi 4 primjera bila u mogućoj oprjeci s 4 u *Lexiconu* nepotvrđene riječi (triju od tih četiriju, kako je već rečeno, u latinskome zapravo i nema). Ta bi dakle 4, nazovimo ih, nepotpuna para riječi stajala u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na pretposljednem slogu, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini:

accísus : [**accísus*]

renitére : [**renitěre*]

secundáre : [**secundäre*]

tenéri : [*teněri*]

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *accísus* : [accísus*]**

U riječi je *accísus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je particip perfekta pasiva glagola *accīdere* ‘odrezati’, ‘posjeći’, a to je složenica glagola *caedo, caedere, cecidi, caesum* ‘sjeći’, ‘ubiti’, pa je samoglasnik *i* u tome participu dug, tj. *accísus*, te taj particip mora biti naglašen na pretposljednem slogu (tj. na tome je slogu silina). Budući da glagol *accīdere* ‘srušiti se’, ‘događati se’, složenica glagola *cado, cadere, cecidi, (casum)* ‘pasti’, nema svoga participa perfekta pasiva, koji bi recimo glasio **accísus*, te bio naglašen na dopretposljednem slogu, ne može se govoriti o tome da je Vitezović particip *accísus* obilježio oštrim znakom zato da bi ga u zapisu razlikovao od, na razini izraza, tj. lika doduše moguće, ali zapravo neopstojeće istopisnice **accisus*. Prema tome, u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavi jest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s

izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

b) Par *renitére* : [*renitěre]

U riječi je *renitére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *renitere* 'biti svijetao', 'sjati', 'blistati', tj. složenica glagola *niteo*, *nitere*, *nitui* 'svijetliti se', 'sjati se', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *nitēre*, dotično *renitēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Moglo bi se naoko učiniti da je Vitezović oštri znak zapisao zato da bi razlikovao taj glagol od mogućega infinitiva **renitěre* (po III. sprezi), no takva infinitiva u latinskome nema, budući da je glagol koji bi mogao imati takav infinitiv prezenta aktiva, zapravo deponentan, pa ima samo infinitiv prezenta pasiva *reniti*, i taj se infinitiv, tj. taj glagol nalazi u rječniku (riječ je o glagolu *renitor*, *reniti*, *renisus sum* 'upirati se', 'opirati se', 'protiviti se čemu', tj. o složenici glagola *nitor*, *niti*, *nixus* ili *nisus sum* 'osloniti se', 'podupirati se', 'truditi se'). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavijest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *secundāre* : [*secundāre]

U riječi je *secundāre* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *secundo*, *secundare* 'pogodovati', 'učiniti povoljnim', koji pripada u I. latinsku spregu, pa mu je samoglasnik *a* dug, tj. *secundāre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. producta*, tj. *p(a)enultima producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da taj glagol valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem, tj. da on nije složenica glagola *dō*, *dārě*, *dēdī*, *dātūm*, poput primjerice glagola *circumdō*, *circumdārě*, *circumdēdī*, *circumdātūm*, koji se nalazi u rječniku, a kojemu je infinitiv *circumdārě* naglašen na dopretposljednjem slogu, pri čem mu je prvo lice indikativa prezenta aktiva *circumdo*, kao i glagol *secundo*, naglašen na

pretposljednem slogu. Moglo bi se dakle govoriti o mogućoj oprjeci prema složenicama glagola *dare* (premda Vitezović u tim složenicama samoglasnik *a* ne obilježava tupim znakom, recimo *circumdâre*). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavijest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *tenéri* : [teněri]

U riječi je *tenéri* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je infinitiv prezenta pasiva glagola *teneo, tenere, tenui, tentum* 'držati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *tenēre*, dotično *teněri*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom prije svega zato da bi pokazao povezanost toga oblika s glagolom *tenere*, ali ujedno i zato da bi ju mogao razlikovati od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od istopisnoga, ali ne i istozvučnoga genitiva jednine (te nominativa i vokativa množine) muškoga roda pridjeva *tener*, tj. *teněri* (premda toga oblika nema u rječniku, za razliku od nominativa). Time bi mogla biti uspostavljena oprjeka *tenéri* : *teněri*, tj. *teněri* : *teněri*, pri čem mu zapravo i ne bi bilo potrebno u liku *teněri* tupim znakom obilježiti pretposljednji slog, budući da ta kračina može biti obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, tj. tih dvaju (mogućih) oblika, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.3. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9. No tih 9 različitih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, u ovome slučaju oštrim ili tupim znakom, tvori zapravo 5 parova u kojima su pojedine riječi uzajamno

suprotstavljene, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadslovka na istome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ). Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Incídere¹ .. urezzati. urizzati. vrezzati. naćéti. *freq.* urezzatti. urizzavatti. vrezzavatti. naćíńati.

Incídere². intrò cadere .. upaſti. upadnuti. *freq.* upaddati.

Lùteus¹, a, m .. blattan. kalan, lna, lno.

Lúteus², a, m .. źut, a, o.

Píla¹ .. lopta. labda. oblicca.

Píla². columna ædificata ex lapidibus cæsis .. ſtúp. ſtúp iz rezzanih kamenov zgradjen.

Píla³. vas in quo frumentum contundebatur. pila lignea .. ſtuppa. muźár. drivveni muźár.

Recídere¹ .. zvyrnuttiſe. zvalittiſe. nazad opaſti. opet paſti. odpaſti.

Recídere². retrò cædere .. odbitti. odbijatti. odſíćí. odſíkatti.

Prema tome, sljedećih 9 primjera tvori 5 parova riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na određenome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), i to bez izravne posljedice na izgovornoj razini:

incídere : incídere

lúteus : lùteus

píla¹ : pìla

píla² : pìla

recídere : recídere

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *incídere : incídere*

U riječi je *incídere* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *incidere* ‘urezati’, ‘usjećí’, ‘utisnuti’, a to je složenica

glagola *caedo, caedere, cecidi, caesum* 'sjeći', 'ubiti', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *incīdere*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *incidere* 'upasti', 'srušiti se', tj. od složenice glagola *cado, cadere, cecidi, (casum)* 'pasti', uspostavivši tako oprjeku *incīdere : incidere*, tj. *incīdere : incidere*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *incidere* tupim znakom obilježena kraćina dopretposljednje sloga. Posrijedi je glagol *incidere* 'upasti', 'srušiti se', a to je složenica glagola *cado, cadere, cecidi, (casum)* 'pasti', pa mu je samoglasnik *i* kratak, tj. *incidere*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *incidere* 'urezati', 'usjeći', 'utisnuti', tj. od složenice glagola *caedo, caedere, cecidi, caesum* 'sjeći', 'ubiti', uspostavivši tako oprjeku *incidere : incīdere*, tj. *incidere : incīdere*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

b) Par *lúteus* : *lùteus*

U riječi je *lúteus* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednje sloga. Posrijedi je pridjev *luteus* 'žut', pa mu je prvi samoglasnik *u* slijeva dug, tj. *lūteus*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *luteus* 'blatan', uspostavivši tako oprjeku *lúteus : lùteus*, tj. *lūteus : lùteus*. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od pridjeva *luteus* (»ut

paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *lūtěūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi pridjev imaju naglasak na dopretposljednem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju pridjeva u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *luteus* tupim znakom obilježena kraćina dopretposljednega sloga. Posrijedi je pridjev *luteus* 'blatan', pa mu je prvi samoglasnik *u* slijeva kratak, tj. *lūteus*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *luteus* 'žut', uspostavivši tako oprjeku *luteus* : *lūteus*, tj. *lūteus* : *lūteus*. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* («ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak, za razliku od pridjeva *luteus* («ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug. Razdioba je otege ova: *lūtěūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi pridjev imaju naglasak na dopretposljednem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju pridjeva u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

c) Par *pīla*¹ : *pīla*

U riječi je *pīla*¹ oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je imenica *pila* 'stup', pa joj je samoglasnik *i* dug, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučne) riječi *pila* 'lopta', 'kruglja', uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *pīla*, tj. *pīla* : *pīla*. Vitezović k tomu navodi i riječ *pila* 'mužar', 'stupa', gdje je također oštrim znakom obilježio duljinu pretposljednega sloga, tj. *pīla*, no te se dvije riječi različite etimologije, tj. *pīla*¹ i

*píla*² (u izdanju Vitezovićeve rječnika *píla*² i *píla*³), ne mogu uzajamno razlikovati u zapisu, budući da je posrijedi prava, dotično puna homonimija, što znači da su one istozvučnice i istopisnice. U Faberovu se rječniku nalaze imenice *pila* (»columna est aedificata ex lapidibus caesis«) i *pila* (»vas in quo frumentum contundebatur«), za koje se kaže *priore longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od imenice *pila* (»σφαῖρα est«), za koju se kaže *priori brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na preposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *píla* od *pīla*, tj. *píla*¹ i *píla*² (u izdanju *píla*² i *píla*³) od *pīla*, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *pīla* tupim znakom obilježena kraćina preposljednjega sloga. Posrijedi je imenica *pila* 'lopta', 'kruglja', pa joj je samoglasnik *i* kratak, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od dviju istopisnih (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučnih) riječi *pila* 'stup' i *pila* 'mužar', 'stupa' (pri čem su dvije potonje različite etimologije, pa je posrijedi prava, dotično puna homonimija, tj. te su dvije riječi i istozvučnice i istopisnice), uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *píla*, tj. *pīla* : *píla*. U Faberovu se rječniku nalazi imenica *pila* (»σφαῖρα est«), za koju se kaže *priori brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak, za razliku od imenica *pila* (»columna est aedificata ex lapidibus caesis«) i *pila* (»vas in quo frumentum contundebatur«), za koje se kaže *priore longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na preposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *pīla* od *píla*¹ i *píla*² (u izdanju *píla*² i *píla*³), i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

d) Par *pīla*² : *pīla*

U riječi je *pīla*² oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je imenica *pila* 'mužar', 'stupa', pa joj je samoglasnik *i* dug, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučne) riječi *pila* 'lopta', 'kruglja', uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *pīla*, tj. *pīla* : *pīla*. Vitezović k tomu navodi i riječ *pila* 'stup', gdje je također oštrim znakom obilježio duljinu pretposljednega sloga, tj. *pīla*, no te se dvije riječi različite etimologije, tj. *pīla*² i *pīla*¹ (u izdanju Vitezovićeve rječnika *pīla*³ i *pīla*²), ne mogu uzajamno razlikovati u zapisu, budući da je posrijedi prava, dotično puna homonimija, što znači da su one istozvučnice i istopisnice. U Faberovu se rječniku nalaze imenice *pila* («vas in quo frumentum contundebatur») i *pila* («columna est aedificata ex lapidibus caesis»), za koje se kaže *priore longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od imenice *pila* («σφαῖρα est»), za koju se kaže *priori brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *pīla* od *pīla*, tj. *pīla*² i *pīla*¹ (u izdanju *pīla*³ i *pīla*²) od *pīla*, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

Za riječ *pīla* vrijedi isto ono što i u prethodnome primjeru.

e) Par *recīdere* : *recidere*

U riječi je *recīdere* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *recidere* 'odrezati', 'odsjeći', 'izrezati', a to je složenica glagola *caedo*, *caedere*, *cecidī*, *caesum* 'sjeći', 'ubiti', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *recīdere*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *recidere* 'pasti na koga', 'zapasti', 'dogoditi se', tj. od složenice glagola *cado*, *cadere*, *cecidī*, (*casum*) 'pasti', uspostavivši tako oprjeku *recīdere* : *recidere*, tj. *recīdere* : *recidere*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog

dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *recidere* tupim znakom obilježena kračina dopretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *recidere* 'pasti na koga', 'zapasti', 'dogoditi se', a to je složenica glagola *cado, cadere, cecidi, (casum)* 'pasti', pa mu je samoglasnik *i* kratak, tj. *recidere*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *recidere* 'odrezati', 'odsjeći', 'izrezati', tj. od složenice glagola *caedo, caedere, cecidi, caesum* 'sjeći', 'ubiti', uspostavivši tako oprjeku *recidere* : *recidere*, tj. *recidere* : *recidere*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

3.4. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 6, što znači da 6 različitih riječi, od kojih su samo 3 obilježene nadslovkom, tvori 3 para gdje su obilježene riječi uzajamno suprotstavljene neobilježenima, tj. gdje se pojedini zapisi uzajamno razlikuju time što jedna od riječi u paru ima nadslovak na određenome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), dočim ga druga nema. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Accidere¹ .. prigidittife. zgodittife. pripetittife. napetittife. primirritife.

Accidere². **cædere** .. obrezzati. obrezzati [⇒ obrizzati]. odſicci [⇒ odſićići]. freq. obrezavatti. obrizavatti. odſikatti.

Morari¹. *act.* .. kafnitti. muditi. stentati. zadyrzavatti.

Mórari² .. luditti.

Sèrum¹. *aqva lactis* .. furotka. fundurill'a. firutka.

Serum². *vesper* .. veççer. pozno.

Prema tome, sljedećih 6 primjera tvori 3 para riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na određenome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), i to bez izravne posljedice na izgovornoj razini:

accídere : *accidere*

mórari : *morari*

sèrum : *serum*

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *accídere* : *accidere*

U riječi je *accídere* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *accidere* 'odrezati', 'posjeći', tj. složenica glagola *caedo*, *caedere*, *cecid*i, *caesum* 'sjeći', 'ubiti', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *accīdere*. Složenicu glagola *cado*, *cadere*, *cecid*i, (*casum*) 'pasti', tj. *accidere* 'srušiti se', 'dogadati se', koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *accidere*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *accídere* : *accidere*, tj. *accīdere* : *accīdere*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *accídere*, jer je kraćina u *accidere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

b) Par *mórari* : *morari*

U riječi je *mórari* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je glagol *moror*, *morari*, *moratus sum* 'biti lud', 'ludovati', koji je u vezi s imenicom *mōrus* 'luđak', prema grčkome pridjevu *μωρός* 'glup', 'tup', 'lud', pa mu je samoglasnik *o* dug, tj. *mōrari*. Taj se glagol nalazi u Faberovu rječniku, kao i riječ *moros*, oboje bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega, dotično pretposljednega sloga, ali se uz *moros* navodi grčka riječ *μωρός*, a uz *morari* grčki glagol *μωραίνειν* ('biti glup', 'biti tup', 'biti lud'). Glagol *moror*, *morari*, *moratus sum* 'otezati', 'odgađati', koji se također nalazi u rječniku, a u vezi je s latinskom imenicom *mōra* 'otezanje', 'odgoda', pa mu je samoglasnik *o* kratak, tj. *mōrari*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *mòrari*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *mórari* : *mòrari*, tj. *mōrari* : *mōrari*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *mórari*, jer je kračina u *morari* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenosti). Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na pretposljednem slogu (pretposljednji im je slog dug). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

c) Par *sèrum* : *serum*

U riječi je *sèrum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je imenica *serum* 'sukrvica', pa joj je samoglasnik *e* kratak, tj. *sèrum*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *priore brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Imenicu *serum* 'kasno doba', 'kasna noć', koja se također nalazi u rječniku, a koja je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva *sērus* 'spor', 'zakasnio', pa joj je samoglasnik *e* dug, tj. *sērum*, Vitezović ne obilježava oštrim znakom, npr. *sérum* (i ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga). Premda bi tako uspostavio oprjeku *sèrum* : *sérum*, tj. *sèrum* : *sērum*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo kračinu u *sèrum*, jer je duljina u

serum obilježena izostankom oštrog (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenosti). Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer jedna i druga imenica, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dviju imenica u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

3.5. Riječi obilježene nadslovkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugom riječju, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima dosta. Najčešće su posrijedi grčke riječi u latinskome, ali ima i latinskih, dotično negrčkih riječi, posebice onih manje poznatih. To su dakle primjeri gdje je određenim nadslovkom obilježen pretposljednji slog, ali nema oprječne riječi, tj. one koja bi tomu primjeru bila suprotstavljena. To znači da ne opstoji par u kojem bi se pojedini zapisi uzajamno razlikovali samo vrstom nadslovka na istome (i to pretposljednjem) slogu. Svi se takvi primjeri nalaze u četvrtome prilogu, i ondje su protumačeni. Ovdje sam ih odabrao 30: 20 grecizama (10 s oštrim znakom, te 10 s tupim) i 10 negrčkih riječi (5 s oštrim znakom, te 5 s tupim).

3.5.1. Odabrane grčke riječi s oštrim znakom na pretposljednjem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Absynthítes, æ .. pelínak. pelinovac. pelínek.

Archimandríta, æ .. Iguman. Oppat. kaluđer/fki glavár.

Axióma .. Izrička. Prirička.

Bronchocéle .. zausnica. nemoć kafe za uhom napravvi.

Catachrésis. abusio vocabuli proprii pro nomine proprio .. nevlastnica.

Cerostrótum .. Drivopijfe. Drivo izrezzano, i ∫ druggim sarim drivjem nadopuńeno, i tako izpińano.

Diatrétum .. izduben pehar. borovniák.

Elaca⟨ca⟩téne .. vretenak. vretenicca, ribba.

Epicheréma .. zmišal. zmišljenje. izkázanje ù pameti početo, za poſvidoçitti kojú ſtvár.

Hæmatítes, æ. m. .. kyrvni kamen. Amatift.

Prema tome, sljedećih 10 primjera s oštrim znakom na pretposljednem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

absynthítes

archimandríta

axióma

bronhocéle

catachrésis

cerostrótum

diatrétum

elaca⟨ca⟩téne

epicheréma

hæmatítes

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *absynthítes*

U riječi je *absynthítes* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἄψινθίτης, koja znači ‘pelinovo vino’ (obično uz οἶνος), a u vezi je s riječju ἄψινθιον (dotično ἄψινθος), koja znači ‘pelin’. U Vitezovića nalazimo isključivo likove s *y* na mjestu prvoga *i* slijeva, tj. *absynthítes* i *absynthium*. Premda Liddell–Scottov rječnik ne navodi takve likove, tj. ἄψινθίτης i ἄψύνθιον, Estienne ima lik ἄψυνθος i upućuje ga na ἄψινθος, dočim pak Du Cange *absinthium* upućuje na *absynthium*. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina prvoga *i* zdesna, tj. pretposljednega sloga, kako je to učinio i Vitezović, a i u latinskome je Souterovu rječniku također obilježena duljina pretposljednega (kao i posljednjega) sloga. Ta se

riječ nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Prema tome, razdioba je otege u latinskome ova: *absynthītēs* (prva su dva sloga slijeva po položaju duga, tj. svaki je *positione longa*), što znači da je mjesto siline i u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τῆείσης), na pretposljednjem slogu. U ovome primjeru stoga oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka.

b) *archimandríta*

U riječi je *archimandríta* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjeg sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀρχιμανδρίτης 'opat', 'poglavar samostana'. U dodatku (*Supplement*) Liddell–Scottova rječnika obilježena je duljina pretposljednjeg sloga u grčkome. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *pen. pro.*, tj. *p(a)enultima producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednjeg sloga navodi i Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *archīmandrītā* (prvi i treći slog slijeva po položaju su dugi, tj. svaki je *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τῆείσης), na pretposljednjem slogu. Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka.

c) *axióma*

U riječi je *axióma* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjeg sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀξίωμα 'vrijednost', 'ugled', 'izreka', 'očevidna istina', 'prvostavak'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *long. pen.*, tj. *longa p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjeg sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *axīōmā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον).

Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *bronhocéle*

U riječi je *bronhocéle* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ βρογχοκήλη ‘oteklina u grlu’ (βρόγχος ‘dušnik’, ‘grlo’ + κήλη ‘oteklina’, ‘izraslina’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *lon. pen.*, tj. *longa p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navodi i Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *bronchōcēlē* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednem slogu. Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *catachrésis*

U riječi je *catachrésis* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ κατάχρησις ‘protuporaba’, ‘pogrješna poraba riječi’ (κατά ‘dolje’, ‘niz’, ‘kroz’, ‘prema’, ‘usuprot’, u složenicama označuje suprotnost ili posvemnost + χρῆσις ‘poraba’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *cātāchrēsīs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu κατά), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) *cerostrótum*

U riječi je *cerostrótum* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ κερόστρωτον 'ukras (od roga) u drvu' (κέρας 'rog' + στρώννυμι 'prostirati', 'postavljati'), ili možda κηρόστρωτον 'ukras (od voska) u drvu', 'voštana slika' (κηρός 'vosak' + στρώννυμι 'prostirati', 'postavljati'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga, ali se u izvornome izdanju navodi grčka riječ κερόστρωτον, te se tumači kao »genus picturae«, a potom se veli »penultimae quantitate vocalis Graeca indicat«. U primjerku međutim koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, navodi se riječ, tj. lik κηρόστρωτον kao izvorni grčki zapis. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Riječ se nalazi i u Estienneovu *Thesaurusu*, i to u liku κερόστρωτον (»cornibus s. [tj. sive] corneis laminis stratus«). No dok Sušnik–Jambrešić imaju kračinu na prvome slogu slijeva, dotle u Kirscha nije posve jasno je li taj slog obilježen kračinom ili duljinom. K tomu, Kirsch navodi ova dva značenja: »eingelegte Arbeit der Schreiner. proprie, von Horn« i »ein Wachs bild« (Vitezović donosi otpovjednicu *Drivopifje*, te opisno tumačenje *Drivo izrezzano, i f druggim sarim drivjem nadopuñeno, i tako izpifano*). Stoga je razdioba otege u latinskome ili *cērostrōtūm*, ili pak *cērostrōtūm* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) *diatrétum*

U riječi je *diatrétum* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ διάτρητον 'tokarena posuda', 'izrezbarena posuda' (obično u množini διάτρητα), što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva διάτρητος, διάτρητον 'izduben', 'izrezbaren' (διά 'kroz', 'zbog', 'poradi', u složenicama označuje prodor u prostoru i vremenu ili rastavljanje + τρητός 'probušen'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. long.*, tj.

media longa (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *dǣtrētŭm* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina obaju samoglasnika u prijedlogu *διά*; no u Homera može samoglasnik *i* biti dug, a samoglasnik *a* kratak, i obrnuto, *i* kratak, a *a* dug). To znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu («regresivni» naglasak prema uzorku *πρόσωπον*). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) *elaca<ca>téne*

U riječi je *elaca<ca>téne* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu morske ribe, prema grčkome ἡλακατήν, ἡλακατήνος (obično u množini ἡλακατήνες, ἡλακατήνων). Vitezović tu riječ navodi samo u liku *elacacaténe*, dakle s jednim slogom *ca* viška (što će biti *lapsus calami*). Te riječi nema u glavnome dijelu Faberova rječnika, ali se ona ipak nalazi u posebnoj cjelini, tj. u dodatku pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum, aquatiliū et volatiliū*, i to u »izvratku« iz treće knjige (*Epitome libri tertii. Nomenclatura aquatiliū*.), s oznakom *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēlācātēnē* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježene su kračine obaju samoglasnika *a*, kako ima i Glare, tj. ne bilježi duljinu, no Kirsch, a i Sušnik–Jambrešić na drugome *a* slijeva imaju duljinu), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (ali je u kosim padežima i u grčkome na pretposljednjem slogu; stoga je ἡλακατήν inačica nenaglašenosti, dakle pripada u skupinu ἐγκλινόμενα, ἡλακατήνος i sl. »progresivni« naglasak prema uzorku *πολίτις*, a ἡλακατήνων »regresivni« naglasak prema uzorku *τιθείσης*). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s

izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) *epicheréma*

U riječi je *epicheréma* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu dokaza u logici, prema grčkome ἐπιχείρημα, što je u vezi s glagolom ἐπιχειρέω 'stavljam ruku na nešto', 'poduzimam', 'pokušavam' (ἐπί 'pri', 'na' + χείρ, χειρός 'ruka'). Premda se u latinskome, na osnovi grčkoga izvornika, očekuje lik *epichirema*, kako se i nalazi u većini rječnika, Vitezović ima lik *epicherema* (Glare navodi i takvu mogućnost zapisa). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, također u liku *epicherema*, s oznakom *longa penult.*, tj. *longa p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navodi i Kirsch (u liku *epichirema*). Razdioba je otege u latinskome ova: *ēpīchērēmā* (dotično *ēpīchīrēmā*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednem slogu («regresivni» naglasak prema uzorku θήρειος). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) *hæmatítes*

U riječi je *hæmatítes* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu crvene (željezne) rudače, prema grčkome αἷματις. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *i*, dotično pretposljednega sloga. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *long. penult.*, tj. *longa p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *haemātītēs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina samoglasnika *a*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome («regresivni» naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednem slogu. Oštri

znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.2. Odabrane grčke riječi s tupim znakom na pretposljednem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Calliblephàrum .. očno vraćvo. očni lík.

Chironòmus .. Pyrftomettac. Pyrftoigrac. kiŕe na pyrŕte igra. çyrnačka igra.

Collỳbus, i .. Razminak. zgubitak ù razmiñavanju pinéz.

Cotona. Coctona. Cotàna. Coctana. cottona .. ſmokvica. mala ſmokvica. zelenčica.

Dicròtum .. fusta. filŭgga.

Diphthèra .. kožuh. kožna haľa. kotigga.

Ectrapèlus .. Çloviçčina. f. zenetinna.

Elæomèli .. divojka uľe. uľe kô ſamo iz ulike kapľe.

Epizỳgis .. skulľica na banestrelu.

Hæmatòpus .. pticca çyrľenonoga, kyrvavonoga. ima dugge noge kot kyrvave.

Prema tome, sljedećih 10 primjera s tupim znakom na pretposljednem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

calliblephàrum

chironòmus

collỳbus

cotàna

dicròtum

diphthèra

ectrapèlus

elæomèli

epizỳgis

hæmatòpus

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *calliblephàrum*

U riječi je *calliblephàrum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ καλλιβλέφαρον 'ličilo za obrve, vjeđe i trepavice' (κάλλος 'ljepota', u složenicama καλλι- 'lijep' + βλέφαρον 'vjeđa'). U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*, dotično pretposljednega sloga. Kračinu bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Riječ navodi i Belostenec, i to u ovakvu značenju: »Za oči kruto dobro vrachtvo.« A slično imaju i Sušnik–Jambrešić (»vrachtvo za oči«), a i Vitezović (*očno vrachtvo*), pa bi se moglo reći da je to značenje bilježito za hrvatski latinitet, tj. da se ta riječ u tome značenju rabi upravo (a možda i samo) u hrvatskome latinitetu. Riječ se nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Razdioba je otege u latinskome ova: *callīblēphārōn* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *chironòmus*

U riječi je *chironòmus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ χειρονόμος 'onaj koji pleše pokrećući ruke', 'pantomimičar' (u vezi s glagolom χειρονομέω 'plešem pokrećući ruke', 'mimički se krećem'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *brevi penult.*, tj. *brevi p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *chīrōnōmūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednem slogu (»progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *collȳbus*

U riječi je *collȳbus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ κόλλυβος ‘novčić’, ‘gubitak pri razmjeni novca’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. corrept.*, tj. *p(a)enultima correpta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *collȳbūs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *y*, dočim je prvi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome («regresivni» naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka.

d) *cotàna*

U riječi je *cotàna* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Riječ je o nazivku za jednu vrstu malih smokava, prema grčkome nominativu množine κόττανα (jedinina κόττανον). Vitezović navodi još četiri lika, naime *cotona*, *coctona*, *coctana* i *cottona*, ali sve bez nadslovaka, premda ne navodi i uzorni latinski lik *cottana*, kako ima Glare (iako spominje i opstojnost likova s dočekom *-ona*). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga (Faber navodi istih pet likova kao i Vitezović, pače gotovo i jednakim poretком). Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 7. (daktilski heksametar) 53. epigrama iz VII. knjige Marcijalovih *Epigrama*. Evo toga stiha:

parvaeque cum canis venerunt cotana prunis

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – – | – || – | – – | – u u | – –

S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navodi i Kirsch. Razdioba je otege u latinskome ova: *cottānā*, dotično *cottānūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Tako je u uzornome liku, dočim se i u zapisu s neudvojenim *t* održava duljina, dakle *cōtānā*, dotično *cōtānūm* (kako i opet potvrđuje navedeni Marcijalov stih). To pak znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka.

e) *dicròtum*

U riječi je *dicròtum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ δίκροτον ‘dvoveslarka’, što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva δίκροτος, δίκροτον ‘koji dvostruko udara’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. brevis*, tj. *media brevis* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *dīcrōtūm*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka.

f) *diphthèra*

U riječi je *diphthèra* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ διφθέρα ‘štavljena koža’, ‘kožna halja’, ‘kožuh’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevis*, tj. *p(a)enultima brevis* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *diphthērā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Tupi

znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) *ectrapèlus*

U riječi je *ectrapèlus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐκτρόπελος ‘grozovit čovjek’, ‘izopačenik’, što je zapravo poimeničeni muški rod pridjeva ἐκτρόπελος, ἐκτρόπελον ‘protunaravan’, ‘izopačen’, ‘nastran’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. penul.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ectrăpělŭs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*, dočim je prvi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) *elæomèli*

U riječi je *elæomèli* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐλαιόμελι, kojom se izvorno imenuje smola što teče iz maslinova drveta (ἔλαιος ‘maslina’ + μέλι ‘med’). No ta riječ, posebice u hrvatskome latinitetu (Vitezović, Sušnik–Jambrešić), znači također ‘djevičansko maslinovo ulje’ (ἔλαιον ‘maslinovo ulje’ + μέλι ‘med’). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. penult.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēlaeōmēlī*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) *epizygis*

U riječi je *epizygis* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐπιζυγίς, ἐπιζυγίδος 'vijak na bacalu oko kojega se namata uže', u vezi s glagolom ἐπιζυγέω 'biti spojen', 'biti povezan' (ἐπί 'pri', 'na' + ζυγόν, ili ζυγός 'jaram'). U latinskome ta riječ znači i 'udubina na bacalu u koju se umeće zrno'. Takvo značenje ima Vitezović, a i u Faberovu se rječniku dotična riječ donosi u tome značenju, i to s oznakom *brevi penult.*, tj. *brevi p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navodi i Kirsch. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēpizŷgīs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *y*, dočim je drugi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (no u kosim je padežima u grčkome na pretposljednem slogu; stoga je ἐπιζυγίς inačica nenaglašenosti, dakle pripada u skupinu ἐγκλινόμενα, ἐπιζυγίδος i sl. »progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις, a ἐπιζυγίδων »regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) *hæmatòpus*

U riječi je *hæmatòpus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu ptice crvenih nogu, prema grčkome αἱματόπους, αἱματόποδος (obično u množini αἱματόποδες; αἷμα, αἵματος 'krv' + πούς, ποδός 'noga'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. pen.*, tj. *brevi p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *haemătöpūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednem slogu (no u kosim je padežima jednine i u grčkome na dopretposljednem slogu; stoga je αἱματόπους i αἱματοπόδων »regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων, a αἱματόποδος i sl. »regresivni«

naglasak prema uzorku μέλωνος). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.3. Odabrane negrčke riječi s oštrim znakom na pretposljednem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Cassíta, æ .. Skyr̥lac. Uhuľaća. Vahuľaća.

Corrúda. **Corrudago**. **sylvestris asparagus** .. Hmel'.

Cortína .. kotal. /trojni kotal.

Procérus, a, m .. uzraŧtan, tna, tno. viŧok, dũg, a, o.

Sopórus, a, m .. ŧân, a, o. zaŧpân, a, o.

Prema tome, sljedećih 5 primjera s oštrim znakom na pretposljednem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

cassíta

corrúda

cortína

procérus

sopórus

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *cassíta*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednega sloga u riječi *cassíta* '(kukmasta) ševa'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *cassītā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio

upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na preposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *corrúda*

Oštrim je znakom obilježena duljina preposljednjega sloga u riječi *corruda* 'divlja šparoga'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine preposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 375. (daktilski heksametar) iz X. knjige Kolumelina djela *De re rustica*. Evo toga stiha:

prodit & asparagi corruda simillima filo

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu preposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – –

S obilježenom ju pak duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *corrūdā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na preposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na preposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *cortína*

Oštrim je znakom obilježena duljina preposljednjega sloga u riječi *cortina* 'kotao', 'zastor'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. long.*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *cortīnā*

(prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu, a ne možda na dopretposljednem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *procérus*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednega sloga u riječi *procerus* 'visok', 'vitka stasa'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *prima & media longis* (sc. *syllabis*), što bi značilo da je prvi i srednji, tj. dopretposljednji i pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega (i dopretposljednega) sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *prōcērūs*, što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu, a ne možda na dopretposljednem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *sopórus*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednega sloga u pridjevu *soporus* 'uspavan', 'uspavljujući'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. long.*, tj. *media longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege ova: *sōpōrūs* (Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, duljinu prvoga samoglasnika *o* slijeva), što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu, a ne možda na dopretposljednem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.4. Odabrane negrčke riječi s tupim znakom na pretposljednem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Pantìces, cum .. Kńízňak. volovſki źeluddac.

Patrìmus, [Patrìm]a .. Oććić. Otćić, Otćićka. Ki je jur ſam Otac, tyr jos Otca źivoga ima.

Perorìga, æ. m. .. kobillar. Prepust'avac. Minusar. Ki paſtuhe na bedevie prepust'a.

Pollicìtum .. obitaj. obećano.

Sublìca, æ. Sublicium, ii. Sublicæ, arum .. moſtni ſtúp driven. Kolci ù vodu zabijeni zaradi građe.

Prema tome, sljedećih 5 primjera s tupim znakom na pretposljednem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

pantìces

patrìmus

perorìga

pollicìtum

sublìca

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *pantìces*

Tupim je znakom obilježena kraćina pretposljednega sloga u riječi *pantices* 'crijeva', 'iznutrice', 'trbuh', što je zapravo nominativ množine imenice *pantex* (obično se i rabi u množini). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kraćinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *pantīcēs* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti

na dopretposljednem slogu, a ne možda na pretposljednem. Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *patr̃imus*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *patrimus* 'čovjek kojemu je otac živ', što je zapravo poimeničeni muški rod pridjeva *patrimus* 'kojemu je otac živ'. Vitezović navodi i dočetak *a* za žensku osobu, tako da bi se mogao uspostaviti lik [*patr̃im*]a, ali dakako, nadslovak tu nije Vitezovićev. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *patr̃imus*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. K tomu, Faberovo latinsko tumačenje »qui pater cum sit ipse, patrem adhuc superstitem habet«, Vitezović gotovo doslovno navodi kao jednu prijevodnu jedinicu, tj. *Ki je jur sam Otac, tyr jos Otca živoga ima*. Faber još dodaje »sicut matrimus, vide mater«, a uz *matrimus* kaže ovako: »Sic & patrimus, media syllaba in utroque correpta.« No treba primijetiti da kračina ili duljina toga *i*, ni u jednoj od dviju spomenutih riječi, nije posve jasna. Tako Kirsch ima i u *patrimus* i u *matrimus* obilježenu duljinu samoglasnika *i*, kao i Marević (što inače ne bi trebao navoditi sa stajališta svoga načina bilježenja; to se može smatrati zalihosnim, ili pak željom da se duljina istakne). Za razliku od toga Sušnik–Jambrešić *patrimus* navode s duljinom i s kračinom toga *i*, ali *matrimus* imaju samo s kračinom. Georges pak ima *patr̃imus* i *mātr̃imus* (izostanak znaka iznad *i* znači kračinu), a tako navode i Lewis–Short, koji uz *pātr̃imus* dodaju u zagradama »quantity of the penult uncertain«. Zanimljivo je i to da su Buchner–Cellarius »ispravili« Faberovu oznaku, pa imaju *patr̃imus* (tako i *matr̃imus*), a »popravili« su i značenje u »qui patrem adhuc superstitem habet«. Glare međutim nijednu od tih dviju riječi ne navodi s duljinom, a uz *patrimus* dodaje ovakvu napomenu o prozodiji: »2nd syll. dub. (absence of -umus variant perh. implies -ī-).« Razdioba bi otege dakle u latinskome ipak bila ova: *pātr̃imūs* (pri čem treba na umu imati i *pātr̃imūs*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Vitezović je dakle

tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednem slogu, a ne možda na pretposljednem (pri tome je postupio posve u skladu s Faberovom oznakom). Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *peroriga*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *peroriga* 'konjušar', 'čovjek koji pripušta kobile pastuhu'. U latinskome se javlja još i lik *proriga*, ali Vitezović ga ne navodi. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevis*, tj. *p(a)enultima brevis (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *peroriga*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. Zanimljivo je k tomu da je u primjerku koji mu je poslužio kao predložak, Vitezović uz riječ *peroriga* zapisao hrvatski prijevod *kobilar*, tj. jednu od otpovjednica koja se nalazi i u rječniku. No treba primijetiti da kračina ili duljina toga *i*, ni u jednoj od dviju spomenutih riječi ili likova, nije posve jasna. Primjerice Kirsch ima i u *peroriga* i u *proriga* obilježenu duljinu samoglasnika *i*, a tako i Sušnik–Jambrešić (imaju samo lik *proriga*). Marević također ne bilježi ni na jednome od likova nikakav znak iznad *i*, što znači da je samoglasnik *i* dug. No Georges navodi *proriga* (izostanak znaka iznad *i* znači kračinu; nema *peroriga*), kao i Lewis–Short, koji imaju *proriga*, a za *p̄roriga* kažu da je krivo čitanje »for per origam, i. e. per aurigam«. Glare također ima samo *proriga*, ali s obilježenom duljinom samoglasnika *i*, i s upitnikom, te dodaje: »app. from *pro origa* (AVRIGA), cf. *proconsul*, etc.« Razdioba bi otege dakle u latinskome mogla biti ova: *p̄rorigā*, dotično *prorigā* (pri čem treba na umu imati i *p̄rorigā*, dotično *prorigā*), što znači da bi mjesto siline moglo biti na dopretposljednem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednem slogu, a ne možda na pretposljednem (pri tome je postupio posve u skladu s Faberovom oznakom). Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *pollicitum*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *pollicitum* 'obećanje'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 444. (daktilski pentametar) iz I. knjige Ovidijeva djela *Ars amatoria*. Evo toga stiha:

pollicitis dives quilibet esse potest

Otuda je moguće, na temelju ablativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski pentametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – – | – || – u u | – u u | –

S obilježenom ju pak kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *pollicitūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu riječ valja naglasiti na dopretposljednem slogu, a ne možda na pretposljednem. Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *sublica*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *sublica* 'drveni stup koji nosi most'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *brevi penult.*, tj. *brevi p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *sublīcā* (skup *bl*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može i ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *u* po naravi kratak, tj. *naturā brevis*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednem slogu, a ne možda na pretposljednem. Prema

tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

Vidljivo je da su svi ti primjeri, kako grecizmi tako i negrčke riječi, manje poznati, ili bi mogli biti manje poznati, pa i posve nepoznati, mogućemu čitatelju Vitezovićevega rječnika.¹⁸² I upravo je zbog toga, naime kako bi pružio obavijest o mjestu naglaska, Vitezović zapisivao oštri ili tupi znak na pretposljednem slogu tih riječi.

3.6. Riječi obilježene nadslovkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugom riječju, te bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 17. U tih je 17 različitih riječi nekim nadslovkom obilježen određen slog, pri čem također nema oprječnoga primjera, tj. takva koji bi dotičnoj riječi bio suprotstavljen. To opet znači da ne postoji par u kojem bi se pojedini zapisi uzajamno razlikovali samo vrstom nadslovka na istome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ). Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Collýrium, ii .. očni lík. očno v[r]ačtvo. lík za očci.

Cortínale .. kotlovńak. meŕto gdiŕe kotli obísaju, ali ſhrańaju. kotleńak.

Echínometra .. vodeni veliki jêž.

Lúteolus, a, m .. nazut, a, o.

Lúteum ovi .. zumańak.

Orníthon. Orníthotrophium .. Gajba. Kyrletka. ptičnica. ptičja hizžica.

Pòpa .. Pòp. Poſvetilnik.

Popínari .. po kuhińah/e potepati.

Postículum .. dviřaca. zadńa vrátca.

Procéritas .. uzraŕt. uzreŕt. viŕína. dužína.

---

¹⁸² Takve bi grčke riječi, koje Vitezović često obilježava nadslovkom, uglavnom pripadale u treću skupinu grecizama, prema podjeli koju sam iznio u predgovoru drugomu svesku Vitezovićevega rječnika (str. CXIII – CXIV).

Sépes, pis .. plot.

Sinápi. Sinápium. Sinápe. Sinápis, is. f. .. flaççica. mustarda. gorçica.
gorusica. flatçica.

Spècus. g. o. Spélæum. Spélunca, æ .. jamma. pećinna. duple. spill'a.

Sùdes, is. f. .. pallica. kolac. kiaçça. tojagga. maçugga.

Tráma, æ .. [# utak.] potka. ponçica. preğa. ufnova.

Prema tome, sljedećih 17 primjera s oštrim ili s tupim nadslovkom na nekome slogu (ali ne na pretposljednem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ) ne stoji u oprjeci ni s kojim drugim primjerom, pri čem obilježeni nadslovak nema izravne posljedice na izgovornoj razini:

collýrium

cortínale

echínometra

lúteolus

lúteum

orníthotrophium

pòpa

popínari

postículum

procéritas

sépes

sinápium

spècus

spélæum

spélunca

sùdes

tráma

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *collýrium*

U riječi je *collýrium* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu očne masti, tj. lijeka za oči, prema

grčkome κολλύριον. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *y*, dotično dopretposljednega sloga, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine dopretposljednega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ. Razdioba je otege u latinskome ova: *collȳrĩum* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku ῥγανον), na dopretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *collyrĩum* (premda se to zapravo i očekuje zbog poznatoga pravila *vocalis ante vocalem brevis*). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *y*, tj. ovako: *collȳrĩum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *collyrium* izvedenica od riječi *collyra*, tj. da je njezina umanjenica (a riječ se *collyra* nalazi u rječniku).

b) cortínale

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga u riječi *cortínale* ‘mjesto za kotlove’, ‘prostorija za kotlove’, ‘kotlovnjak’. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kraćine dopretposljednega sloga. No duljinu toga dopretposljednega sloga (a i pretposljednega) bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *cortĩnālĕ* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim

načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *a*, tj. ovako: *cortínále* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *cortínále*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *cortinale* izvedenica od riječi *cortina* (a riječ se *cortina* nalazi u rječniku).

c) *echínometra*

U riječi je *echínometra* oštrim znakom obilježena duljina četvrtoga sloga zdesna. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu morskoga ježa, prema grčkome ἐχίνομητρα (ἐχῖνος ‘jež’ + μήτρα ‘maternica’, ‘matica’, ‘izvor’). U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *i*, dotično četvrtoga sloga zdesna, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježi i Kirsch). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine toga četvrtoga sloga zdesna. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēchīnōmētrā*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednem slogu (Marević ima *echinomětra*, što će vjerojatno biti propust). Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je četvrti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li taj četvrti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *e* u pretposljednem slogu, tj. ovako: *echinométra* (budući da skup *tr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *e* po naravi dug, tj. *naturā longa*; vidi i primjer **tetrigométra** [⇒ **tettigométra**] u četvrtome prilogu). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *echínométra*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu četvrtoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *echinometra* u vezi s riječju *echinus*, tj. da je njezina složenica (a riječ se *echinus* nalazi u rječniku).

d) *lúteolus*

Oštrim je znakom obilježena duljina četvrtoga sloga zdesna u riječi *luteolus* 'žućkast', što je izvedenica od pridjeva *luteus* 'žut'. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od pridjeva *luteus* (»ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevis* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Pridjev *luteolus*, s obilježenom kraćinom pretposljednega sloga, navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić (potonji k tomu kažu ovako: »Dim. à lūteus.«). Razdioba je otege ova: *lūtēōlūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Prema tome, u ovome primjeru oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je četvrti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li taj četvrti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *o* u pretposljednem slogu, tj. ovako: *luteòlus* (u načelu, moglo bi biti i *lúteòlus*, koliko god da Vitezović rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu četvrtoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *luteolus* izvedenica od pridjeva *lūteus* 'žut', a da nije izvedenica od pridjeva *lūteus* 'blatan' (a obje se riječi, tj. i pridjev *lūteus* i pridjev *lūteus*, nalaze u rječniku).

e) *lúteum*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga u riječi *luteum* 'žutilo', što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva *luteus* 'žut' (Vitezović zapravo navodi svezu *luteum ovi* 'žutanjak'). U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug (a uza nj se navodi i sveza *luteum ovi*), za razliku od pridjeva *luteus* (»ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevis* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Svezu *luteum ovi* navode i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić, i Belostenec. Razdioba je otege ova: *lūtēūm*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Prema tome, u

ovome primjeru oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *e* u pretposljednjem slogu (premda je to pretkažljivo prema pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), tj. ovako: *lutèum* (u načelu, moglo bi biti i *lútèum*, koliko god da Vitezović rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednje sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *luteum* poimeničeni srednji rod pridjeva *lūteus* 'žut', a da nije poimeničeni srednji rod pridjeva *lŭteus* 'blatan' (pri čem se obje riječi, tj. i pridjev *lūteus* i pridjev *lŭteus*, nalaze u rječniku).

f) *orníthotrophium*

U riječi je *orníthotrophium* oštrim znakom obilježena duljina petoga sloga zdesna. Posrijedi je grčka riječ ὀρνιθοτροφεῖον 'kućica za ptice', 'ptičarnik', 'peradarnik', 'kokošinjac' (ὄρνις, ὀρνιθος 'ptica' + τροφεῖον 'ograđeni prostor', 'izba', 'kavez'). U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina prvoga samoglasnika *i* slijeva, dotično petoga sloga zdesna, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježi i Kirsch). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine toga petoga sloga zdesna, ali se navodi izvorna grčka riječ ὀρνιθοτροφεῖον. U tome je primjeru samoglasnik pred samoglasnikom ipak dug (usuprot pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), pa je razdioba otege u latinskome ova: *ornīthōtrōphīūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις), na pretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je peti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li taj peti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *i* u pretposljednjem slogu, tj. ovako:

ornithotrophium (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i* u petome slogu zdesna, tj. ovako: *orníthotrophium*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu petoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *ornithotrophium* u vezi s riječju *ornithon*, tj. da je njezina složenica (a riječ se *ornithon* nalazi u rječniku).

g) *pòpa*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *popa* 'pomoćnik pri žrtvovanju, koji je klao žrtvu', 'svećenik'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 62. (daktilski pentametar) 3. elegije iz IV. knjige Propercijevih *Elegija*. Evo toga stiha:

succintaeque; calent ad nova lucra popae

Otuda je moguće, na temelju nominativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski pentametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

— — | — u u | — || — u u | — u u | —

S obilježenom ju pak kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *pōpā*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu pretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *popa*, recimo *pōpā* : *pōpā*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *o*, kojoj bi riječ *popa* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori. Možda je Vitezović htio pokazati vezu između riječi *popa* i riječi *popina* (koja inače nije posve sigurna), jer uz potonju Faber kaže »à popa fit«, a i Kirsch uz riječ *popina* u zagradi navodi »popa«, što bi značilo da je *popina* izvedeno od *popa*, no pri tome on uz riječ *popa* donosi i

prijevod »Garkoch«, dakle 'krčmar' (i Georges povezuje *popina* s *popa*). No u tome je slučaju Vitezović morao obilježiti i kračinu u riječi *popína*, tj. ovako: *pòpína* (ali opet, s druge strane, vrlo rijetko ima dva nadslovka).

h) *popínari*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga u riječi *popinari* 'zalaziti u krčme', 'pijančevati'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega sloga. No duljinu toga dopretposljednega sloga (a i pretposljednega) bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *pōpīnārī*, što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *a*, tj. ovako: *popínári* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *popínári*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je glagol *popinari* izveden od imenice *popina* (a riječ se *popina* nalazi u rječniku).

i) *postículum*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga u riječi *posticulum* 'stražnja vratašća', 'stražnja sobica', 'stražnja kućica'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega sloga. S obilježenom ju pak duljinom dopretposljednega sloga (i kračinom pretposljednega) navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *postīcūlūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom

činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti prvi samoglasnik *u* slijeva, tj. ovako: *posticùlum* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *postícùlum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *posticulum* izvedenica od riječi *posticum*, tj. da je njezina umanjenica (a riječ se *posticum* nalazi u rječniku).

j) *procéritas*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga u riječi *proceritas* 'visina', 'vitkost', 'vitak stas'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega sloga. No duljinu toga dopretposljednega sloga (a i kračinu pretposljednega) bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a riječ ima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *prōcērītās*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *proceritas* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *e*, tj. ovako: *procérītas*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je imenica *proceritas* izvedena od pridjeva *procerus* (a taj se pridjev nalazi u rječniku).

k) *sépes*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednega sloga u riječi *sepes* 'plot', 'ograda'. Ta se imenica u latinskome javlja i u liku *saepes*, ali Vitezović taj lik ne navodi. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *priore longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec.

Razdioba je otege u latinskome ova: *sēpēs*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu pretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *sepes*, recimo *sēpēs* : *sēpēs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom duljinom toga *e*, kojoj bi riječ *sepes* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori. Možda je Vitezović htio pokazati vezu između riječi *sepes* i dviju drugih riječi, tj. imenice *sepimentum* 'ograđeni prostor' i glagola *sepire* 'ograditi', koje se obje nalaze u rječniku, no u tome je slučaju morao obilježiti duljinu i u tim dvjema riječima, tj. ovako: *sépimentum* i *sépire*. S druge opet strane, ne može se govoriti ni o oprjeci prema pridjevu *sepes*, *sepedis* 'šesteronog', budući da taj pridjev, koji se inače ne nalazi u rječniku, i sam ima jednaku razdiobu otege kao i imenica *sepes*, tj. *sēpēs*.

1) *sinápium*

U riječi je *sinápium* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ σινάπιον 'gorušičica', umanjenica riječi σίναπι 'gorušica' (uz σίναπυ, σίνηπι, σίνηπυ, σίνηπυς i σίναπυς). Osim lika *sinápium* Vitezović još navodi i likove *sinápi*, *sinápe* i *sinápis*, i to sva tri s nadslovkom. U Faberovu se rječniku nalazi prvotnica (u liku *sinapi*) s oznakom *media longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. Kirsch i Sušnik–Jambrešić nemaju umanjenicu, ali također navode prvotnicu s obilježenom duljinom pretposljednega sloga (svi imaju likove *sinapi*, *sinape* i *sinapis*), a Belostenec uz prvotnicu (donosi sva tri spomenuta lika) navodi i umanjenicu. Razdioba je otege u latinskome ova: *šināpīŭm* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *a*, te kraćina prvoga samoglasnika *i* slijeva), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome («regresivni» naglasak prema uzorku ἡγάγον), na dopretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio

naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglasaka svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *sinap̃ium* (premda se ta kračina zapravo i očekuje zbog poznatoga pravila *vocalis ante vocalem brevis*). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *a*, tj. ovako: *sináp̃ium*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *sinap̃ium* izvedenica od riječi *sinapi* (dotično *sinape* ili *sinapis*), tj. da je njezina umanjenica.

m) *sp̃ecus*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *specus* 'pećina', 'spilja'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 6. (daktilski heksametar) iz III. knjige Ovidijeva djela *Pretvorbe*. Evo toga stiha:

est specus in medio sylvis & vimine densus

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa jednine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – – | – u u | – u

S obilježenom ju pak kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *sp̃ecūs*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu pretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *specus*, recimo *sp̃ecūs* : *sp̃ecūs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *e*, kojoj bi riječ *specus* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori.

n) *spélæum*

U riječi je *spélæum* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ σπήλαιον 'pećina', 'spilja'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ σπήλαιον. S obilježenom ju duljinom dopretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *spēlaeŭm*, što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku θήρεϊος), gdje je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *spelaeum*, recimo *spēlaeŭm* : *spēlaeŭm*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *spelaeum*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

o) *spélunca*

U riječi je *spélunca* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednega sloga. Posrijedi je grčka riječ σπήλυγξ, σπήλυγγος 'pećina', 'spilja'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 237. (daktilski heksametar) iz VI. knjige Vergilijeve *Eneide*. Evo toga stiha:

spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa jednine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu dopretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

-- | - u u | - || - | -- | - u u | --

S obilježenom ju duljinom dopretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *spēluncă* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline u kosim padežima na dopretposljednem slogu (samo je u nominativu jednine i u genitivu množine na pretposljednem; stoga je $\sigma\pi\eta\lambda\upsilon\gamma\acute{\epsilon}$ »progresivni« naglasak prema uzorku $\pi\omicron\lambda\iota\tau\iota\varsigma$, $\sigma\pi\acute{\eta}\lambda\upsilon\gamma\gamma\omicron\varsigma$ i sl. »regresivni« naglasak prema uzorku $\eta\gamma\alpha\gamma\omicron\nu$, a $\sigma\pi\eta\lambda\acute{\upsilon}\gamma\gamma\omega\nu$ »regresivni« naglasak prema uzorku $\mu\epsilon\lambda\acute{\alpha}\nu\omega\nu$). Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog (po položaju, tj. *positione*) dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *spelunca*, recimo *spēluncă* : *spēluncă*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *spelunca*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

p) *sūdes*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednega sloga u riječi *sudes* 'zašiljeni kolac', 'koplje'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 25. (daktilski heksametar) iz II. knjige Vergilijeva djela *Georgica*. Evo toga stiha:

quadrifidasve sudes, & acuto robore vallos

Otuda je moguće, na temelju akuzativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || u u | – – | – u u | – –

S obilježenom ju kračinom pretposljednega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *sūdēs*.

Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu pretposljednje sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *sudes*, recimo *sūdēs* : *sūdēs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *e*, kojoj bi riječ *sudes* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio kračinu pretposljednje sloga kako bi upozorio da je u riječi *sudes* samoglasnik *u* kratak, za razliku od nazivka za jednu vrstu ribe *sudis*, gdje je samoglasnik *u* dug. Riječ se *sudis* nalazi u rječniku (no bez obilježene duljine toga *u* oštrim znakom, recimo ovako: *súdis*), a budući da *sudes* može imati i lik *sudis*, tj. *sūdīs*, moglo bi se govoriti o oprjeci *sūdīs* : *sūdīs* (premda u rječniku nema lika *sudis* u istome značenju kao *sudes*). No takvu razliku ima npr. Kirsch, koji za *sūdes* kaže »ein Zaunstecken, eine Pallisade«, te dodaje »rectius sudis«, a za *sūdīs* »ein Meerhecht, ein Spießfisch«. Sušnik–Jambrešić nemaju *sudis*, no Belostenec razlikuje *sudes* i *sudis* kao i Kirsch. S druge opet strane, Marević ima *sudis*, a u zagradi navodi *sudes*, ali te likove obrađuje kao jednu riječ, dočim Georges, Lewis–Short i Glare imaju samo *sudis*, i to s kračinom samoglasnika *u* (tj. ni Georges ni Glare nemaju obilježen samoglasnik *u* nikakvim znakom). Pri tome i Marević, i Georges, i Lewis–Short, i Glare navode sva spomenuta značenja (uključujući i vrstu ribe).

q) *tráma*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednje sloga u riječi *trama* 'potka', 'osnova u tkanju', 'osnutak'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *primam productam habet (sc. syllabam)*, što bi značilo da joj je prvi slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednje sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *trāmā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na

pretposljednem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu pretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *trama*, recimo *trāmā* : *trāmă*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom duljinom toga *e*, kojoj bi riječ *trama* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

4. Poraba na neprozodijskoj razini

Spomenuto je već da je temeljna služba nadslovaka pri porabi na neprozodijskoj razini – razlikovanje značenja dviju istopisnih te redovito istozvučnih riječi ili dvaju istopisnih te istozvučnih oblika. No pri tome takav nadslovak sadržava i dodatnu obavijest, jer se na taj način uzajamno razlikuju bilo pojedine vrste riječi, bilo različiti padežni dočetc. Također je već spomenuto da na neprozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje pojedinih vrsta riječi, a zavinuti za obilježavanje određenih padežnih dočetaka. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. To je naravno posve općenito pravilo, pa se može naći i gdjevoja iznimka. No takva se iznimka, makar u načelu, može smatrati i propustom.

Razliku pak u porabi tih dvaju znakova mogu dobro ocrtati sljedeća 4 primjera, gdje se može govoriti o tome da tupi i zavinuti znak stoje u svojevrsnoj izričitoj oprjeci. To znači da su 4 različite riječi obilježene jednim od dvaju navedenih nadslovaka, dakle tupim ili zavinutim znakom, te da tvore 2 para u kojima su pojedine riječi uzajamno suprotstavljene, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadslovka na istome (i to posljednjem) slogu. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se ti primjeri javljaju:

Quà¹ .. Kúd. Kuda. Kudar. Kuder. Kude.

Nomenclatura Planetarum quâ Poëtice et quâ Astronomicè apud Illyrios nuncupantur. Item Deorum et Heroum apud Poëtas celebratorum.

Rectà. rectâ via .. u vravan. uravno. zravan. uprav. upravcé.

Prema tome, sljedeća 4 primjera tvore 2 para riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na posljednjem slogu:

quà : quâ

rectà : rectâ

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *quà : quâ*

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *a* latinskoga priloga *qua*. Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu, kakvu je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javlja se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mjesta u priložnoj porabi), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui, quae, quod*. Kada je posrijedi pravi ablativ jednine ženskoga roda, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje zavnuti znak. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *qua*, koji je prilog’.

Zavnutim je znakom obilježen samoglasnik *a* u ablativu jednine upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui, quae, quod*. Premda je samoglasnik *a* u tome ablativu dug, dakle *ā*, za razliku od nominativnoga *a* (u mogućem liku *qua*), koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *quā : quā*, zavnuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime, s jedne strane, razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi iz onih primjera kada Vitezović zavnutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka), dočim se, s druge strane, razlikuje ablativ jednine ženskoga roda od priloga *qua*. Kada je posrijedi prilog, koji je i sam ablativ jednine ženskoga roda iste zamjenice, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje tupi znak. Stoga bi se moglo reći da zavnuti znak, s jedne strane, znači ‘onaj drugi’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u

ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine, no da, s druge strane, znači i 'pravi ablativ' (a ne 'prilog'), dotično 'onaj drugi *qua*, koji je pravi ablativ'.

b) Par *rectà* : *rectâ*

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *a* latinskoga priloga *recta*. I ovdje se može primijetiti da je posrijedi uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu, kakvu je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javlja se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mjesta u priložnoj porabi), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda pridjeva, dotično participa perfekta pasiva *rectus* (od glagola *rego*, *regere*, *rexī*, *rectum*). Kada je posrijedi pravi ablativ jednine ženskoga roda, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje zavinuti znak, što je vidljivo upravo u samoj jednakosti *rectà*, jer uz tu osnovnu riječ Vitezović navodi i dodatno tumačenje *rectâ via*. Dakle kada je posrijedi prilog, Vitezović na posljednjem slogu ima tupi znak, a kada je posrijedi pravi ablativ, tada se na tome slogu nalazi zavinuti znak (koliko god da je i sam prilog zapravo osamostaljeni prvi član sveze *rectâ viā*). Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *recta*, koji je prilog'.

Zavinutim je znakom obilježen samoglasnik *a* u ablativu jednine ženskoga roda pridjeva, dotično participa perfekta pasiva *rectus* (od glagola *rego*, *regere*, *rexī*, *rectum*). Premda je samoglasnik *a* u tome ablativu dug, dakle *ā*, za razliku od nominativnoga *a*, koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *rectā* : *rectā*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime, s jedne strane, razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi, kao što je već rečeno uz primjer *quâ*, iz onih primjera kada Vitezović zavnutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka), dočim se, s druge strane, razlikuje ablativ

jednine ženskoga roda od priloga *recta*. Kada je posrijedi prilog, koji je i sam ablativ jednine ženskoga roda istoga pridjeva, dotično participa (upravo osamostaljeni prvi član sveze *rectā viā*), Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje tupi znak. Stoga bi se moglo reći da zavinuti znak, s jedne strane, znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine, no da, s druge strane, znači i 'pravi ablativ' (a ne 'prilog'), dotično 'onaj drugi *recta*, koji je pravi ablativ'.

Da bi se međutim jasnije vidjelo što znači navedeni stavak da Vitezović tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu, može se s parom *rectà : rectâ* usporediti još i prilog *rectè*, kojemu je posljednji slog također obilježen tupim znakom. U tome je pak prilogu tupim znakom obilježen zapravo dočetak *-ē*, kojim se u latinskome tvore prilozi načina od pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. Dakako, to je vrlo česta i uobičajena oznaka takvih priloga u novovjekovnome latinitetu.

No tupi i zavinuti znak inače ne stoje u uzajamnoj (izričitoj) oprjeci, nego je obično tako da pojedine riječi, obilježene jednim od tih dvaju znakova, stoje u skrovitoj oprjeci s nekom drugom, ali nadslovkom neobilježenom riječju. Valja pri tome imati na umu da takva neobilježena riječ (ili oblik) ne mora uvijek biti i potvrđena u samome rječniku (dapače, vrlo često i nije).

4.1. Tupi znak na posljednjem slogu

Kada je posljednji slog obilježen tupim znakom, najčešće je moguće uspostaviti skrovitu oprjeku s nekom drugom, ali neobilježenom riječju. Ima ipak i slučajeva gdje se takva skrovita oprjeka ne može uspostaviti. Primjerice prilozi *jam*, *nimis*, *parum* ili *turbulenter* obilježeni su tupim znakom, dakle *jàm*, *nimìs*, *parùm* i *turbulentèr* (potonji je ujedno jedini prilog tvoren dočetkom *-ter* koji je u rječniku obilježen tupim znakom),¹⁸³ ali pri tome ne stoje u skrovitoj

---

¹⁸³ Cjelovite jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri javljaju, vidi u prvome prilogu, gdje su poredane prema vrsti nadslovka, dotično u drugome prilogu, gdje se nalaze na svome abecednome mjestu.

oprjeci ni s kojom riječju. Stoga se u vezi s tim (i sličnim) primjerima može reći da tupi znak na posljednjem slogu znači zapravo 'prilog' (jedanput znači i 'uzvik', naime u uzviku *vàh*). Takvih primjera međutim nema previše, pa je u najvećem broju slučajeva ipak moguće uspostaviti određenu skrovitu oprjeku.

Ima k tomu i nekoliko primjera gdje bi se naoko mogli učiniti da se tupi znak ne nalazi na posljednjem slogu, kao što su *èdne*, *èdtum*, *hìccine*, *intròdusque*, *quòdsi*, *quòvis*, itd. No u tim je slučajevima riječ o sraslicama, pa ih valja shvaćati kao *èd + ne*, *èd + tum*, *hìc + cine* (tj. *hìc + ine*), *intrò + usque*, *quòd + si*, *quò + vis*, itd. To se, među ostalim, vidi po tome što se u onim primjerima koji stoje u oprjeci s određenim padežom neke od zamjenica, u tih zamjenica sklanja samo prvi dio (dakle dio kojemu je posljednji ili jedini slog ujedno i obilježen). Tako se npr. tupim znakom prilog *hìccine* razlikuje od nominativa jednine muškoga roda upitnoga oblika pokazne zamjenice *hic*, *haec*, *hoc*, naime od *hiccine*, *haeccine*, *hoccine* (tj. od *hicine*, *haecine*, *hocine*), a prilog *quòvis* od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda neodređene zamjenice *quìvis*, *quaevis*, *quodvis*.

Kada je dakle pojedina riječ obilježena tupim znakom na posljednjem slogu, ona obično stoji u skrovitoj oprjeci s nekom neobilježenom riječju (ili oblikom). Pri tome tupi znak, kako je već rečeno, osim što razlikuje odnosna značenja tih dviju riječi, sadržava ujedno i dodatnu obavijest o tome kojoj vrsti riječi pripada primjer koji je obilježen nadslovkom. To opet znači da uzajamno nisu suprotstavljena samo ta dva pojedinačna primjera nego i pojedini skupovi ili razredi riječi kojih su dva dotična primjera članovi. Stoga se mogu uspostaviti ovakvi parovi oprjeka (prvi je član u paru obilježen nadslovkom):

- prilog : pridjev (particip)
- prilog : glagol
- prilog : imenica
- prilog : zamjenica
- prilog : prijedlog
- prijedlog : (puko) slovo
- veznik : glagol
- veznik : zamjenica

- veznik : prijedlog
- poredbeni veznik : namjerni veznik
- uzvik : imenica

Treba k tomu posebno upozoriti i na različite srasle sveze riječi, od kojih su najčešće prijedložne sveze, jer takve sraslice također često budu obilježene.

4.1.1. Par prilog : pridjev (particip)

Takvih primjera ima daleko najviše u Vitezovićevu rječniku, i to prije svega zato što je velik broj priloga načina tvorenih dočetakom *-ē* obilježen tupim znakom na posljednjem slogu (tj. obilježen je sam taj dočetak). U izvornome izdanju Faberova rječnika to bilježenje nije provedeno dosljedno, no u predlošku kojim se je služio Vitezović, ono je redovito, pa je moguće da je i to bio dodatni poticaj, ili neka vrsta »podsjetnika«, i samomu Vitezoviću da obilježi takve priloge.

Osim navedenih priloga načina koji se tvore od pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi, Vitezović često obilježava i posljednji slog pojedinih priloga kojima je lik jednak srednjemu rodu pridjeva, i to kako onih koji se sklanjaju po II. sklonidbi, tako i onih koji se sklanjaju po III. sklonidbi. A ima i priloga kojima je lik jednak muškomu rodu pridjeva koji se sklanjaju po II. sklonidbi.

Vitezović k tomu katkada obilježava i priloge koji su po postanku ablativi jednine nekoga pridjeva, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to zapravo ablativi u priložnoj porabi. Ima ih od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po III. sklonidbi. Bude katkada obilježen i neki prilog kojemu je lik istovjetan s kojim drugim padežom.

Ovamo također pripadaju i komparativi priloga s dočetakom *-ius*, kojima je lik jednak srednjemu rodu komparativa pridjeva, kao i superlativi priloga tvoreni dočetakom *-ē*.

Evo nekoliko primjera (svi se primjeri donose u četvrtome prilogu). Navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze:

Abditè .. f̣krovno. f̣krovitto. skomcé. tajno.

Æternùm .. navike. vikom. vikvikoma.

Adversùm¹. **Adversùs** .. f̣uproti. f̣uprotiva. protiva.

Incedere .. hoditti. prohoditti.

Incedere, ad latus sese inclinando. declivè incedere .. rebrittife. sikattife.

Assiduè. Assiduò .. vdil'e. f̣evdíl'. f̣vevdíl'. f̣veđer. ṿfestat.

Brevi .. byrzo. f̣korò. nabyrzo. nabyrzom. naf̣korò. naf̣korom. v' kratko vrime.

Aliàs .. innako. innaçe. druggaç. druggaçe.

Ampliùs .. već. veće. jòs.

Novissimè .. najpofli. najpoflia. najpofle.

Mitè, mitiùs, mitissimè .. krotko, krotkie *vel* krotkijse, najkrotkie *vel* najkrotkijse [⇒ najkrotkijse]. tihho, tihhie *vel* [ti]hijse, najtihije *vel* najtihijse.

A evo i samih primjera:

abditè

æternùm

adversùm

adversùs

declivè

assiduè

assiduò

brevi

aliàs

ampliùs

novissimè

mitè

mitiùs

mitissimè

Prije svega, valja još jednom podsjetiti da su sve to uobičajene oznake u novovjekovnome latinitetu, kakve je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javljaju se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Tako je u riječi *abditè* tupim znakom obilježen

dočetak *e*, kojim se u latinskome tvore prilozi načina od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. Budući da je samoglasnik *e* u takvih priloga dug, dakle *ē*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od vokativa jednine muškoga roda pridjeva (tj. participa perfekta pasiva) *abditus* (ali i od drugoga lica množine imperativa I. glagola *abdo*, *abdere*, *abdidi*, *abditum*). Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi oblik, koji je prilog'.

U primjerima je *æternūm* i *adversūm* tupim znakom obilježen samoglasnik *u* u posljednjem slogu, koji je, doduše, u obama priložima kratak, dakle *ŭ*, no tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda pridjeva *æternus* i *adversus* (u potonjem slučaju i od imenice *adversum*, što je zapravo poimeničeni nominativ jednine srednjega roda pridjeva *adversus*, tj. participa perfekta pasiva glagola *adverto*, *advertere*, *adverti*, *adversum*).

Slično je i u primjeru *adversūs*, gdje je tupim znakom također obilježen samoglasnik *u* u posljednjem slogu, koji je i ovdje kratak, dakle *ŭ*, ali ni tu taj tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, no njime se u ovome slučaju razlikuje prilog od nominativa jednine muškoga roda pridjeva *adversus* (tj. participa perfekta pasiva glagola *adverto*, *advertere*, *adverti*, *adversum*).

U primjeru je *declivè* tupim znakom obilježen samoglasnik *e* u posljednjem slogu. Taj je samoglasnik *e* također kratak, dakle *ĕ*, no tupi znak nema ni ovdje prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda pridjeva *declivis*, *declive*.

Prilozi *assiduo* i *brevi* zapravo su ablativi načina u priložnoj porabi. Obilježeni su samoglasnici *o* i *i* dugi, dakle *ō* i *ī*, pa tupi znak ni u jednome od dvaju primjera nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, te srednjega roda pridjeva *assiduus*, dotično od ablativa jednine svih

triju rodova pridjeva *brevīs*. Uz prilog *assiduò* Vitezović navodi i »pravi« prilog *assiduè*, kojemu je također tupim znakom obilježio posljednji slog. U primjeru se pak *alias*, kojemu je samoglasnik *a* dug, dakle *ā*, pa tupi znak nema prozodijsku službu, razlikuje prilog od akuzativa množine ženskoga roda zamjeničnoga pridjeva *alius*, *alia*, *aliud*.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *ampliùs*, komparativa priloga *ample*, kao i dočetak *e* latinskoga priloga *novissimè*, superlativa priloga *nove*. U komparativu je priloga samoglasnik *u* kratak, dakle *ŭ*, a u superlativu je priloga samoglasnik *e* dug, dakle *ē* (i ovdje je riječ o dočetu kojim se u latinskome tvore prilozima načina od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi), no ni u jednome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje komparativ priloga od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda komparativa pridjeva *amplus*, dakle od istopisnoga (i istozvučnoga) lika *ampliùs*, dotično superlativ priloga od vokativa jednine muškoga roda pridjeva, tj. superlativa *novissimus*. Kako Vitezović rabi nadslovke na prilozima, dobro pokazuje komparacija priloga u primjeru *mitè*, *mitiùs*, *mitissimè* (u vezi s pridjevom *mitis*, *mite*).

4.1.2. Par prilog : glagol

U takvim se primjerima pojedini prilozima, time što im je tupim znakom obilježen posljednji slog, razlikuju od različitih glagolnih oblika, a kadšto se istodobno razlikuju i od pridjeva (ili participa) s kojim su u vezi (kao što je bio slučaj s prilogom *abditè*). Evo nekoliko primjera (navodim najprije jednakosti, pa onda same primjere):

Amarè² .. žuhko. gorko.

Ponè .. zà. zad. zatim. odzad.

Adeò .. na tuliko. dotmar. náto.

Primjeri su dakle ovi:

amarè

ponè

I u riječi je *amarè* tupim znakom obilježen dočetak *e*, kojim se u latinskome tvore prilozi načina od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. No ovdje nije posrijedi samo razlika prema vokativu jednine muškoga roda pridjeva *amarus* nego je riječ i o tome da se taj prilog razlikuje od infinitiva prezenta aktiva glagola *amo*, *amare*, *amavi*, *amatum*. Inače, samoglasnik je *e* u tome prilogu dug, dakle *ē*, dočim je samoglasnik *e* u infinitvu glagola kratak, dakle *ĕ*, pa prema tome tupi znak nema prozodijsku službu. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi oblik, koji je prilog’.

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga, dotično prijedloga s akuzativom *pone*. Na osnovi hrvatskih otpovjednica koje Vitezović navodi uz *pone*, tj. *zà*, *zad*, *zatim* i *odzad*, ne može se sa sigurnošću reći je li posrijedi prilog ili prijedlog (Belostenec *pone* navodi isključivo kao prijedlog, dočim Sušnik–Jambrešić razlikuju *pōnĕ* prijedlog i *pōnè* prilog). Premda je u tome prilogu (ili prijedlogu) samoglasnik *e* kratak (*post* + *-ne*), dakle *ĕ*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog (ili prijedlog) od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od drugoga lica jednine imperativa I. glagola *pono*, *ponere*, *posui*, *positum*. Stoga se i ovdje može reći da tupi znak znači ‘prilog’ (ili ‘prijedlog’), dotično ‘onaj drugi oblik, koji je prilog (ili prijedlog)’.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *adeo*. Taj je prilog složen od prijedloga *ad* i priloga *eo*, što je zapravo stari lik dativa jednine pokazne zamjenice *is*, *ea*, *id* (*ad* + *eo*). Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle *ō*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od prvoga lica jednine indikativa prezenta glagola *adeo*, *adire*, *adii*, *aditum*, složenice glagola *eo*, *ire*, *ii*, *itum* (samoglasnik je *o* i u glagolu *adeo* dug, dakle *ō*). Prema tome tupi znak i ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *adeo*, koji je prilog’.

Ovdje se može navesti još jedan primjer, no gdje nisu suprotstavljeni prilog i glagol, nego zapravo glagol i glagol. Evo toga primjera:

Cedò .. nudda. [# ko reci.] dajda. recida. koda.

Cedò coram ipso .. recida pred nim iftim.

Cedò librum .. nudda kńigu. [# ko kńigu. podaj kńigu.] dajda kńigu. koda kńigu.

Cedò. num. pl. .. nudate. dajdate. recdate. kodate.

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga nepotpunoga glagola *cedo* 'daj', 'reci', 'hajde'. Posrijedi je zapravo drugo lice jednine imperativa, a glagol ima još samo drugo lice množine imperativa, tj. *cette* 'dajte', 'recite', 'hajte' (Vitezović navodi i za množinu lik *cedò*). Taj se glagol u Vitezovićevu rječniku nalazi 4 puta (sva 4 puta u članku *cedò*), i svaki je put njegov posljednji slog obilježen tupim znakom. Premda je u tome imperativu samoglasnik *o* kratak, dakle *o*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj glagol od prvoga lica indikativa prezenta aktiva glagola *cedo*, *cedere*, *cessi*, *cessum* 'ići', 'hodati', tj. od istopisnoga (a zapravo i istozvučnoga) lika *cedo* (opstoji naime razlika u razdiobi otege, tj. *cědō* 'daj', 'reci' : *cēdō* 'idem', 'hodam'). No budući da toga prvoga lica glagola *cedere* nema u Vitezovićevu rječniku, ne uspostavlja se zapravo ni prava oprjeka, recimo *cedò* : *cedo*. Bez obzira na to može se reći da tupi znak ovdje znači 'onaj drugi *cedo*, koji je imperativ'.

4.1.3. Par prilog : imenica

To su primjeri u kojima se pojedini prilozi, time što im je tupim znakom obilježen posljednji slog, razlikuju od različitih imeničnih oblika, a kadšto se istodobno razlikuju i od pridjeva (ili participa) s kojim su u vezi. Vitezović često obilježava priloge koji su po postanku ablativi jednine neke imenice, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to ablativi u priložnoj porabi. A bude katkada i neki drugi padež, zbog osobitosti svoje porabe, obilježen kao prilog. Evo nekoliko primjera:

Grammaticè .. pravopi/ki.

R[h]et(h)oricè² .. pravoričćki. pò pravoričku.

Curriculò .. têkom. tekúć. dyrkom. dyrćéc.

Vulgò .. općínfki.

Domùm .. domóm. domu.

Humì .. po tlih. na tlih. na tla.

Humì jacere .. na tlih lezatti.

Humì prosternere .. na tla povalitti.

Humì serpere .. po tlih plazziti.

Cœli(s)tùs .. 'z Neba. iz Neba. odneba.

Macte .. hvali. hvali Bog tebi. platiti Bog.

Mactè. magìs auctè .. napriduj.

Primjeri su dakle ovi:

grammaticè

r[h]et(h)oricè

curriculò

vulgò

domùm

humì

cœli(s)tùs

mactè

U priložima je *grammaticè* i *r[h]et(h)oricè* tupim znakom obilježen posljednji slog. Vitezović ima samo lik *rethoricè*, sa »zamijenjenom« aspiracijom.¹⁸⁴ Tupi znak dakako nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (te vokativa i ablativa) jednine imenica *grammatice* i *rethorice* kada se sklanjaju po grčkoj sklonidbi. Vitezović u rječniku navodi samo *grammatica*, ali ima *rethorica* (u zapisu *rethorica*) i *rethorice*.

---

¹⁸⁴ O jednome prilično čestome Vitezovićevu propustu pri prijenosu grčkih riječi u latinski, naime o nenavodenju aspiracije u zapisu, ili pak o navodenju na krivome mjestu, tj. o nečem što se može nazvati »zamijenjenom« aspiracijom, vidi u mome predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*) u poglavljima *Uglate zgrade* (str. CX – CXIV) te *Prelomljene zgrade* (str. CXV – CXVI).

Tupim je znakom obilježen padežni dočetak u ablativu jednine II. latinske sklonidbe u riječima *curriculum* i *vulgus*. Posrijedi su zapravo ablativi načina od spomenutih imenica, koji se obično rabe poput priloga. Budući da je taj *o* u ablativu jednine dug, dakle *ō*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego on razlikuje takav ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od uobičajenoga ablativa. Stoga bi se moglo reći da tupi znak u obama primjerima zapravo znači 'prilog', tj. 'ablativ u priložnoj porabi'.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog akuzativa jednine latinske imenice *domus*. Posrijedi je tzv. akuzativ cilja, koji se u latinskome javlja uz glagole kretanja, ali je njegova poraba razmjerno rijetka (tj. poraba samoga akuzativa bez prijedloga *in* ili *ad*). No očuvan je upravo u imenici *domus*, pri čem *domum* znači 'kući', 'doma'. Premda je u tome akuzativu jednine samoglasnik *u* kratak, dakle *ū*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje takva osobita poraba akuzativa jednine imenice *domus*, od opće porabe toga padeža. Stoga bi se moglo reći da tupi znak ovdje zapravo znači 'onaj osobiti akuzativ', dotično 'akuzativ u osobitoj porabi'.

Slično je tupim znakom obilježen posljednji slog genitiva jednine latinske imenice *humus*. Posrijedi je zapravo stari lokativ, koji se je u I. i u II. latinskoj sklonidbi izjednačio s genitivom. Taj se padež u latinskome rabi za oznaku mjesta na pitanje *gdje?*, i to kod imena gradova i manjih otoka koja pripadaju u skupinu *singularia tantum* I. i II. sklonidbe, te kod imenica *domus*, *humus* i *rus* (inače se rabi ablativ mjesta). Prema tome, taj je stari lokativ očuvan u imenici *humus*, pri čem *humi* znači 'na zemlji'. Budući da je u tome lokativu jednine, koji se je izjednačio s genitivom jednine, samoglasnik *i* dug, dakle *ī*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje takva osobita poraba genitiva jednine imenice *humus*, od opće porabe toga padeža. Stoga bi se moglo reći da tupi znak ovdje zapravo znači 'onaj osobiti genitiv', dotično 'genitiv u osobitoj porabi' (ili pak, strogo uzevši, 'lokativ', a ne 'genitiv').

Zanimljiv je i primjer *cæli(s)tūs*. Tu je tupim znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *cælitus*, koji Vitezović navodi samo u liku *cælistūs*, dakle s dvoglasom *oe* umjesto uzornoga lika s dvoglasom *ae* (ima i *cælum*, uz *cælum*), te s jednim *s* viška (što će biti *lapsus calami*). Premda je u tome prilogu

samoglasnik *u* kratak, dakle *ŭ*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje priložni dočetak *-us* (posrijedi je zapravo priložni dočetak *-itus*, koji označuje izvor, ishodište ili podrijetlo, dakle *caelum* + *-itus*) od dočetka za nominativ jednine II. ili IV. latinske sklonidbe (premda u latinskome nema imenice koja bi bila istozvučna s tim prilogom). Stoga se može reći da tupi znak ovdje jednostavno znači 'prilog' (kao i u već spomenutim primjerima *jàm*, *nimìs*, *parùm* i *turbulentèr*, a tako je recimo i u primjeru *funditùs*). Slično je donekle i s prilogom *manè*, što je zapravo nominativ jednine nesklonljive imenice *mane* 'jutro', samo što u ovome slučaju te imenice u latinskome ima, pa se može uspostaviti oprjeka prilog : imenica, tj. jasno je da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi.

Osobit je i primjer *mactè*, gdje je također tupim znakom obilježen posljednji slog. Posrijedi je vokativ jednine pridjeva *mactus* 'počasćen' u priložnoj porabi. U latinskome se javlja i vokativ množine istoga pridjeva, tj. *macti*, također u priložnoj porabi, a i ta se riječ nalazi u Vitezovićevu rječniku. K tomu, riječ *macte* Vitezović navodi dva puta, jedanput bez nadslovka (na svome abecednome mjestu), a drugi put s nadslovkom (u istome članku). Gdjekada se u novovjekovnome latinitetu razlikuju dva značenja, dotično dvije porabe spomenute riječi: uz imenicu u ablativu (npr. *macte virtute*) ili u samostalnoj porabi, te poraba uz glagol (npr. *macte amare*), pri čem se samo potonje smatra prilogom (tako se npr. u Sušnik–Jambrešićevu rječniku razlikuje *macte* kao vokativ od priloga *mactè*, a tu razliku pravi, u nekome smislu, i Belostenec, premda jedno i drugo obrađuje u istome članku). Posrijedi je međutim jedna te ista riječ. Stoga je i tupi znak, koliko god da se katkada javlja samo na »prilogu«, jedna od uobičajenih oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vokativu jednine samoglasnik *e* kratak, dakle *ě*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj vokativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od uobičajenoga vokativa jednine muškoga roda pridjeva *mactus*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *macte*, koji je prilog'.

4.1.4. Par prilog : zamjenica

To su primjeri u kojima se pojedini prilozi, time što im je tupim znakom obilježen posljednji (ili jedini) slog, razlikuju od različitih zamjeničnih oblika. Vitezović često obilježava priloge koji su po postanku ablativi jednine neke zamjenice, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to ablativi u priložnoj porabi. A katkada su i neki drugi padeži, zbog osobitosti svoje porabe, obilježeni kao prilozi. Evo nekoliko primjera:

Hìc¹ .. ovde. ovdi. ovdek. ovdeka. ovdika.

Aliquà .. nikud. nikuda.

Eò¹ .. zato. tím. ∫ tím.

Eò loci .. totu. tote. totek. tamo.

Eò magis .. ∫ tím već. tuliko već.

Illò. Illuc .. onam. onamo.

A evo i samih primjera:

hìc

aliquà

eò

illò

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *i* u latinskome prilogu *hic*. Budući da je samoglasnik *i* u tome prilogu dug, dakle *ī*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, nego se njime razlikuje prilog od nominativa jednine muškoga roda pokazne zamjenice *hic*, *haec*, *hoc*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *hic*, koji je prilog'.

Slični su i ostali primjeri. Tako je tupim znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *aliqua*. Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mjesta u priložnoj porabi), ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda zamjeničnoga pridjeva *aliquis*, *aliqua*, *aliquid*. Stoga se

može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *aliqua*, koji je prilog'.

Također je tupim znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *eo*. Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle $\bar{o}$, ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda pokazne zamjenice *is, ea, id*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *eo*, koji je prilog'.

Napokon, tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *illo*. Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle $\bar{o}$ (posrijedi je zapravo pokraćena sveza *illo loco*), ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda pokazne zamjenice *ille, illa, illud*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *illo*, koji je prilog'.

Ovdje valja spomenuti i jednu iznimku, naime to da prilog koji stoji u skrovitoj oprjeci s nekim zamjeničnim oblikom, nije obilježen tupim, nego zavinitim znakom. Evo toga primjera:

Quî¹ .. kako. dà. neka.

Facite, quî detur tibi, mihi quî ne detur .. činitte, dàfe dá tebi, meni dàfe ne dá.

Quî convenit? .. kakoŕe priŕtoi? kakoŕe síka?

Si frater aut sodalis esses, quî magis morem gereret? .. dàbi brat ali tovaris bil, kakobi mogal bolŕe ugađatti?

Dakle zavinitim je znakom obilježen samoglasnik *i* u latinskome prilogu *qui*. Ta je riječ na isti način navedena i u Faberovu rječniku, tj. sa zavinitim znakom, a uz nju se kaže »pro quomodo, seu ut ablativus, seu ut adverb.«. Premda je taj *i* u tome prilogu dug, dakle $\bar{i}$ (posrijedi je zapravo stari ablativ, dotično lokativ ili instrumental jednine), zaviniti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje prilog od nominativa jednine (ili množine) upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui*,

quae, quod. To znači također da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je *i* u nominativu jednine i množine dotične zamjenice samoglasnik *i* dug), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Prema tome, ovdje je uspostavljena (skrovita) oprjeka *quî* : *qui*, a ne *quî* : *qui* (poput npr. zapisa *humî*). Tako i u nas Sušnik–Jambrešić imaju *quî*. Stoga bi se moglo reći da ovdje zavinuti (a ne tupi) znak zapravo znači ‘prilog’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju (stari) ablativ (dotično lokativ ili instrumental) jednine, a ne nominativ jednine (ili množine). Prema tome, ovdje bi se, uvjetno rečeno, moglo govoriti o Vitezovićevu propustu (koji je doduše »prenesen« iz Fabera).

4.1.5. Par prilog : prijedlog

U tim se primjerima prilozi, time što su obilježeni tupim znakom na posljednjem (ili jedinome) slogu, razlikuju od prijedloga kojima je lik istovjetan. Ima doduše dosta primjera gdje ta razlika nije posve jasna (npr. *circà, circùm, infrà, intrà, ultrà*, itd.). Svi su ti primjeri protumačeni u četvrtome prilogu, a ovdje ih donosim svega nekoliko:

Coràm¹ .. nazòci. naprícu. nàoci.

Paulò antè .. mallopyrvo. malloprie. tolič. točka. tolička.

Paulò amplius .. malloveć.

Paulò pòst .. mallokasné.

Post .. pò. zà. zad. nakon.

Multo pòst .. mnogo kasné. mnogo poflie.

Antè .. prid. pred.

Annus .. Godisće. Godiste. Letto. Godina.

[...]

Anno antè .. láni.

Pošto same primjere izlučimo, dobivamo sljedeće:

coràm

pòst

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *coram*, uz koji Vitezović niže ove otpovjednice: *nazòci*, *naprícu* i *nàoci*. Osim priloga, Vitezović navodi i prijedlog *coram* s ablativom, i to bez nadslovka, a uza nj ima ove otpovjednice: *prèd* i *prìd*. Prilog se u rječniku javlja samo jedanput, a prijedlog dva puta: osim na svome abecednome mjestu nalazi se još i u jednakosti *cedò coram ipso* (pod *cedò*), pri čem ni tada nema nadslovka. Premda je u tome prilogu samoglasnik *a* kratak, dakle *ǎ*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog *coram* od prijedloga *coram*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer i u prijedlogu je *coram* samoglasnik *a* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *coram*, koji je prilog'.

Slično je i s prilogom *pòst*, koji je također obilježen tupim znakom. Taj se prilog u Vitezovićevu rječniku nalazi dva puta, i oba je puta obilježen tupim znakom (u jednakostima *paulò pòst*, pod *paulò antè*, i *multo pòst*, pod *post*). K tomu, riječ se *post* u rječniku nalazi još 5 puta, svaki put kao prijedlog s akuzativom, i tada nijednom nije obilježena tupim znakom (osim na svome abecednome mjestu, gdje je riječ o prijedlogu, što se vidi po hrvatskim otpovjednicama – *pò*, *zà*, *zad* i *nakon* – *post* se javlja još u ovim člancima: *colustrum*, *crapula*, *elucere* i *suburbium*). U novovjekovnome se latinitetu znade gdjekada *post*, kada je prilog, kako bi se razlikovao od prijedloga *post*, obilježiti tupim znakom. Pri tome dakako nije riječ o oprjeci na prozodijskoj razini (taj je slog u jednome i u drugome slučaju po položaju dug, tj. *positione longa*), nego je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *post*, koji je prilog'.

Nešto je drugačije s primjerom *antè*, gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog. Naime tu se na osnovi hrvatskih otpovjednica koje Vitezović navodi uz *ante*, tj. *prìd* i *pred*, ne može sa sigurnošću reći da je posrijedi prilog, posebice ako se uzmu u obzir otpovjednice uz riječ *antea*, tj. *predi*, *pyrvo*, *prezde*,

prij i *pria*, koja je nedvojbeno prilog, ali uz koju ne navodi ni *prid*, ni *pred*. No u svezama *anno antè* (pod *annus*) i *paulò antè* riječ je *ante* sigurno prilog, a i tu je posljednji slog obilježen tupim znakom. S druge pak strane, *ante* se u rječniku javlja još 5 puta bez nadslovka, i to 4 puta kao prijedlog (u člancima *bustuarius*, *Græcostasis*, *procæton* i *suburbium*), te jedanput kao prilog (u članku *quatruiduo*). U novovjekovnome je latinitetu bio običaj da se posljednji slog u riječi *ante*, kada je ona prilog, kako bi se razlikovala od prijedloga *ante*, obilježi tupim znakom. Tako npr. u nas Sušnik–Jambrešić razlikuju prijedlog *antě* od priloga *antè*. Uočiti je pri tome da ni ovdje, kao ni u primjeru *pòst*, nije riječ o oprjeci na prozodijskoj razini, jer je *e* u *ante* u jednome i u drugome slučaju kratko, tj. *ě*, nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *ante*, koji je prilog’.

4.1.6. Par prijedlog : (puko) slovo

Posrijedi su zapravo samo dva primjera, tj. dva prijedloga s ablativom: *a* i *e*. To je također uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se javljaju ti prijedlozi, jer ih ima dosta (no sve su one navedene u prvome i u drugome prilogu).

Prijedlog se *a*, osim na svome abecednome mjestu, gdje nije obilježen nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku nalazi još 52 puta, pri čem je 49 puta pisan malim slovom, a 3 puta velikim. Svaki put kada je pisan malim slovom, dosljedno je obilježen tupim znakom (dakle 49 puta), te jedanput kada je pisan velikim slovom (*À tergo*, pod *tergum*), a samo dva puta nije obilježen tupim (ni bilo kojim drugim) znakom, i to kada je pisan velikim slovom (*A manibus*, dodatno tumačenje u jednakosti *ab actis*, pod *ab*, te *A commentariis*, dodatno tumačenje u jednakosti *commentariensis*). Budući da je samoglasnik *a* u latinskome prijedlogu *a* dug, dakle *ā*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, nego se njime razlikuje prijedlog *a* od pukoga slova *a*. Zato bi se moglo reći da tupi znak u tim

slučajevima znači 'prijedlog', ili bolje: 'onaj drugi *a*, koji je prijedlog', dotično '*a*, kada je prijedlog'.

Prijedlog se *e*, osim na svome abecednome mjestu, gdje nije obilježen nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku nalazi još 29 puta, pri čem je 17 puta pisan malim slovom, a 12 puta velikim. Svaki put kada je pisan malim slovom, dosljedno je obilježen tupim znakom (dakle 17 puta), dočim kada je pisan velikim slovom (11 puta u članku *e* i jedanput u članku *vestigium*), nijednom nije obilježen tupim (ni bilo kojim drugim) znakom. Budući da je samoglasnik *e* u latinskome prijedlogu *e* dug, dakle *ē*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje prijedlog *e* od pukoga slova *e*. Zato bi se moglo reći da tupi znak i u tim slučajevima znači 'prijedlog', ili bolje: 'onaj drugi *e*, koji je prijedlog', dotično '*e*, kada je prijedlog'.

4.1.7. Par veznik : glagol

Takvih primjera i inače ima vrlo malo, a u rječniku se zapravo javlja samo jedan. Evo ga:

Licèt². [# quamvis.] tametsi .. dà prém. prem dà. akoprém. akòravno.

Primjer je dakle ovaj:

licèt

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga dopusnoga veznika *licet* (s konjunktivom). Osim veznika, Vitezović navodi i bezlični glagol *licet*, *licere*, *licuit* (ili *licitum est*) 'slobodno je'. Veznik se u rječniku javlja jedanput, na svome abecednome mjestu, gdje je obilježen nadslovkom, a glagol se, osim na svome abecednome mjestu, gdje je zapisan bez nadslovka, javlja još 4 puta, od čega 3 puta bez nadslovka (sva 3 puta u članku *licere*) i jedanput s nadslovkom (u jednakosti *per me tibi licèt*, pod *per*). Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vezniku samoglasnik *e* kratak, dakle *ě* (posrijedi je upravo treće lice indikativa prezenta aktiva glagola *licere*), tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a

dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje veznik *licet* od bezličnoga glagola *licet*, tj. od spomenutoga trećega lica indikativa prezenta aktiva glagola *liceo, licere, licui*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u tome trećem licu glagola *licere*, tj. u *licet*, samoglasnik *e* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘veznik’, dotično ‘onaj drugi *licet*, koji je veznik’.

4.1.8. Par veznik : zamjenica

Takvih primjera ima također vrlo malo, a ovdje navodim dva:

Quamvis .. daprem. akoprem. budida. ako ravno.

Quòd¹ .. dà.

Primjeri su dakle ovi:

quamvis

quòd

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga, dotično dopusnoga veznika s konjunktivom *quamvis*. Osim na svome abecednome mjestu, riječ se *quamvis* u Vitezovićevu rječniku nalazi još jedanput (u jednakosti *licèt*², gdje je precrtana), i oba je puta navedena s nadslovkom. K tomu, u jednome se i u drugome slučaju po hrvatskim otpovjednicama vidi da je riječ o dopusnome vezniku (*daprem, akoprem, budida* i *ako ravno*, uz *quamvis*, te *dà prém, prèm dà, akoprém* i *akòravno*, uz *licèt*²). Budući da je samoglasnik *i* u tome vezniku dug, dakle *ī* (posrijedi je zapravo sraslica *quam + vis*, što je drugo lice indikativa prezenta glagola *volo, velle, volui*), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje veznik od akuzativa jednine ženskoga roda neodređene zamjenice *quīvis, quaevis, quodvis*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘veznik’, dotično ‘onaj drugi *quamvis*, koji je veznik’.

Također je tupim znakom obilježen samoglasnik *o* latinskoga veznika *quod*. Premda je samoglasnik *o* u tome prilogu kratak, dakle *ō*, u ovome slučaju

tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje veznik od nominativa, dotično akuzativa jednine srednjega roda upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui, quae, quod*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘veznik’, dotično ‘onaj drugi *quod*, koji je veznik’.

4.1.9. Par veznik : prijedlog

I ovdje je riječ o samo jednome primjeru, naime o vezniku *cum* u razlici spram prijedloga *cum* s ablativom. Ni ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se javljaju taj veznik i prijedlog, jer ih ima podosta (no sve su one dakako navedene u prvome i u drugome prilogu).

Tupim je znakom obilježen latinski veznik *cum*. Osim veznika, Vitezović navodi i prijedlog *cum* s ablativom, i to bez nadslovka. Veznik se u rječniku javlja ukupno 8 puta, od čega 7 puta s nadslovkom (osim na svome abecednome mjestu još i u člancima *calculus, cos, diabetes, quum, stricturae i throm[b]osis*), te jedanput bez nadslovka (u članku *ozæna*), a prijedlog ukupno 37 puta, i to uvijek bez nadslovka. Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vezniku samoglasnik *u* kratak, dakle *ŭ*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje veznik *cum* od prijedloga *cum*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer i u prijedlogu je *cum* samoglasnik *u* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘veznik’, dotično ‘onaj drugi *cum*, koji je veznik’.

4.1.10. Par poredbeni veznik : namjerni veznik

Ovdje je također zapravo riječ o samo jednome primjeru, tj. o razlici između poredbenoga i namjernoga veznika *ut*, dotično *uti*. Ni ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se ti veznici javljaju.

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *u* u latinskome prilogu i vezniku *ut*, i to kada znači ‘kako’, ‘kao što’ (dakle u poredbenome značenju). Osim na svome abecednome mjestu, *ut* se u navedenome značenju javlja u rječniku još 14 puta, pri čem je 12 puta pisan s nadslovkom, i to u člancima *ac*, *aculeus*, *dormiscere*, *gemere* (dva puta), *milium* (dva puta), *ululare*, *ût* (tri puta) te u članku *utì*, gdje Vitezović *utì* upućuje na *ût*, a dva puta bez nadslovka (u člancima *pediculus*² i *Michael* u četvrtome dodatku). U značenju ‘da’ (tj. kao namjerni veznik) *ut* je redovito pisan bez nadslovka. Osim na svome abecednome mjestu, u tome se značenju *ut* javlja u rječniku još 5 puta, i to u člancima *jugum*, *masculum*, *ne*, *tessera* i *vitis*. Valja pri tome uočiti da što se tiče razlike u zapisu *ût* i *ut*, nije riječ o oprjeci na prozodijskoj razini, jer je *u* i u jednome i u drugome slučaju kratko, tj. *ũ*, nego da je posrijedi razlikovanje značenja. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘poredbeno *ut*’.

Donekle je slično i s *utì*, gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog u tome latinskome prilogu i vezniku, a to je zapravo pojačani lik od *ut*. Osim na svome abecednome mjestu, *uti* se u rječniku javlja još 5 puta, pri čem je 4 puta pisan s nadslovkom (u člancima *blacterare*, *clangere*, *cubare* i *cuculare*), a jedanput bez nadslovka (u članku *scatere*). U svima navedenim slučajevima znači ‘kako’, ‘kao što’ (dakle ima poredbeno značenje). Budući da je u toj riječi samoglasnik *i* dug, dakle *ī*, tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje poredbeno *uti* od mogućega namjernoga *uti* (koje se doduše u rječniku ne javlja), ali i općenito prilog (ili veznik) od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od infinitiva prezenta glagola *utor*, *uti*, *usus sum* ‘rabiti’, ‘koristiti se čime’, ‘služiti se čime’. Stoga se može reći da tupi znak s jedne strane znači ‘poredbeno *uti*’, a s druge strane ‘prilog (ili veznik)’, dotično ‘onaj drugi *uti*, koji je prilog (ili veznik)’.

4.1.11. Par uzvik : imenica

Ni takvih primjera nema puno. Navodim ovdje dva:

Malùm¹ .. ù zal ças [⇒ çaf]. u zá çaf.

Nefas .. nefpodoba. krivicca.

Nefas. nefandùm .. fùj.

Primjeri su dakle ovi:

malùm

nefandùm

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga (nepravoga) uzvika *malum*, što je zapravo nominativ jednine imenice *malum* 'zlo'. Premda je u tome uzviku samoglasnik *u* kratak, dakle *ŭ*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje uzvik *malum* od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine imenice *malum*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u nominativu, akuzativu i vokativu imenice *malum* samoglasnik *u* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'uzvik', dotično 'onaj drugi *malum*, koji je uzvik'.

Posve je slično i s primjerom *nefandum*, gdje je također tupim znakom obilježen posljednji slog u tome latinskome (nepravome) uzviku, a koji je zapravo nominativ jednine imenice *nefandum* 'krivnja', 'grijev', 'nepravda'.

Na kraju ovih parova oprjeka valja spomenuti i jedan neobičan primjer, zapravo jednu iznimku, gdje (skrovitu) oprjeku ne čini par uzvik : imenica, nego uzvik : prijedlog. Pri tome međutim uzvik nije obilježen tupim, nego zavnutim znakom (kao i već spomenuti prilog *quî*). Evo toga primjera:

Prô¹ .. nutti.

Zavnutim je znakom dakle obilježen latinski uzvik *pro*. Ta je riječ na isti način navedena i u Faberovu rječniku, tj. sa zavnutim znakom, a uz nju se kaže »interiectio indignantis, & admirantis«, za razliku pak od prijedloga *pro* s ablativom, koji je naveden bez nadslovka, a uz koji se veli »praeposit.«. Upravo tako ima i Vitezović, tj. uzvik donosi ovako: *prô*, a prijedlog ovako: *pro*. Premda je u navedenom uzviku samoglasnik *o* dug, dakle *ō*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime razlikuje

uzvik *pro* od prijedloga *pro*. To znači također da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u prijedlogu *pro* samoglasnik *o* dug; tako primjerice u nas Sušnik–Jambrešić i za prijedlog i za uzvik imaju zapis *prō*), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Prema tome, ovdje je uspostavljena (skrovita) oprjeka *prô* : *pro*, a ne *prò* : *pro* (poput npr. zapisa *vàh*). Stoga se može reći da zavinuti znak ovdje znači ‘uzvik’, dotično ‘onaj drugi *pro*, koji je uzvik’. Prema tome, ovdje bi se, uvjetno rečeno, moglo govoriti o Vitezovićevu propustu (slično kao i u primjeru *quî*, a i ovaj je, kao i *quî*, »prenesen« iz Fabera).

4.1.12. Sraslice

Sraslice su po podrijetlu različite sveze riječi, no najčešće su to prijedložne sveze. Takve se sraštene sveze u najvećem broju slučajeva mogu pisati i rastavljeno (isp. u nas *nažalost* i *na žalost*). Evo nekoliko primjera (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze):

Imprimis .. najpyrvo. opyrvóm. zpyrvince. zpyrvine.

Illicò .. ſeidom. udíl'. vadl'è. /tu[?]./

Peregrè .. [# pútem. putom. izdaleka.] daleko. izvan ſvíta. izdoma. na putu. daleko napútu.

Animus peregrè est .. miſ'om izvan ſebe biti. drugdi je miſ'al.

Epistola peregrè allata .. liſt iz daleka donesen. Kńiga 'z daleka donesena. piſmo 'z tujega Orſaga doneseno.

Peregrè abire .. daleko iti. odíti prik' orſaga. na pút projti. izdoma projti.

Peregrè esse .. drugdi biti. izvan orſaga biti. ù tujem Orſagu biti. nebitti doma.

Peregrè redire .. iz puta dojtí. zavratittíſe.

Laborare .. dellati. rabitti. poſlovatti. težatti.

[...]

Non magnoperè laboro .. nehajem veliko.

Sæpenumerò .. çeſtokrat. guſtokrat. mnogiçeju.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

imprimis

illicò

peregrè

magnoperè

sæpenuerò

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *imprimis*, što je zapravo sastavljeno pisana prijedložna sveza koja se sastoji od prijedloga *in* s ablativom i od ablativa množine rednoga broja *primus* (*in* + *primus*). Često se piše i rastavljeno *in primis* (a kada se piše sastavljeno, bude gdjekada i bez prilagodbe po mjestu izgovora, tj. *inprimis*). Budući da je u tome prilogu samoglasnik *i* dug, dakle *ī*, tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od drugoga lica jednine indikativa prezenta aktiva glagola *imprimo*, *imprimere*, *impressi*, *impressum*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi oblik, koji je prilog'.

Tako je tupim znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *illico*, što je također sraslica prijedloga *in* s ablativom i ablativa jednine imenice *locus* (*in* + *locus*). Uzoran je lik *ilico*. Budući da je u tome prilogu samoglasnik *o* dug, dakle *ō*, tupi znak ni ovdje nema prozodijsku službu. Kako pak u latinskome nema riječi koja bi bila istozvučna s tim prilogom, može se reći da tupi znak ovdje jednostavno znači 'prilog'.

Zanimljiv je prilog *peregre* 'izvan doma', 'u tuđini', gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog. U latinskome se javlja još i lik *peregri* (*per* 'po', 'kroz' + stari lokativ jednine od *ager* 'polje', 'selo') u istome značenju, ali ga Vitezović ne navodi. Budući da je u tome prilogu samoglasnik *e* dug, dakle *ē*, kao i inače u takvih priloga (riječ je naoko tvorena od pridjeva *pereger*, *peregra*, *peregrum*, kojega nema u klasičnome latinskome, ali ga navode npr. Belostenec i Kirsch, premda je zapravo »naslon« na lik *peregri*, kako kaže Glare: »as PEREGRI + -E«), u ovome slučaju tupi znak također nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prijedlog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine pridjeva *pereger*,

peregris, *peregre* 'tuđi', 'tuđinski', koji se također javlja u novovjekovnome latinitetu (imaju ga npr. Sušnik–Jambrešić). Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *peregre*, koji je prilog'.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *magnopere*, što je zapravo sraslica u ablativu jednine, koja se piše i rastavljeno, tj. *magno opere*, od pridjeva *magnus* 'velik' i imenice *opus*, *operis* 'djelo', 'posao'. Posrijedi je ablativ načina u priložnoj porabi. Osim na svome abecednome mjestu, gdje je zapisana bez nadslovka, riječ se *magnopere* u Vitezovićevu rječniku javlja još samo jedanput (u jednakosti *non magnoperè laboro*, pod *laborare*), i to s nadslovkom (rastavljeno se pisana ne nalazi u rječniku). Premda je u tome prilogu samoglasnik *e* kratak, dakle *ě* (posrijedi je ablativni nastavak *-e* u III. latinskoj sklonidbi), tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi (bio on pisan sastavljeno ili rastavljeno), od uobičajenoga ablativa jednine sveze *magnum opus*, tj. od *magno opere*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *magnopere* (ili *magno opere*), koji je prilog'.

Tupim je znakom također obilježen posljednji slog u latinskome prilogu *saepenumero*, koji se često piše i rastavljeno, tj. *saepe numero*. Pri tome je drugi član sveze zapravo ablativ jednine II. latinske sklonidbe od riječi *numerus*, i to ablativ obzira, koji se katkada rabi poput priloga. Budući da je taj *o* u ablativu jednine dug, dakle *ō*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego on razlikuje takav ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od »uobičajenoga« ablativa. Stoga bi se moglo reći da tupi znak i ovdje zapravo znači 'prilog', tj. 'ablativ u priložnoj porabi'.

4.2. Zavinuti znak na posljednjem slogu

Kada je posljednji slog obilježen zavnutim znakom, redovito se može uspostaviti (skrovita) oprjeka između nadslovkom obilježene riječi i one neobilježene. Razlog je tomu što Vitezović zavnuti znak rabi za obilježavanje određenoga padežnoga dočetka, i to onoga kojemu je lik istovjetan nekomu

drugomu padežnomu dočetku. Evo popisa padežnih dočetaka koje Vitezović obilježava zavinutim znakom:

- -â – ablativ jednine I. sklonidbe
- -ô – ablativ jednine II. sklonidbe
- -îs – ablativ množine I. sklonidbe
- -îs – ablativ množine II. sklonidbe
- -bûs – ablativ množine III. sklonidbe
- -î – ablativ jednine III. sklonidbe (osnove na -i)
- -ûs – genitiv jednine IV. sklonidbe
- -ûm – genitiv množine IV. sklonidbe

Navodim po jedan primjer za svaki padežni dočetak (ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se pojedini primjeri nalaze):

Salvus, a, m .. zdrav, a, o.

Salvus animâ .. spáfen, a, o.

Concidere². cadere .. opafti. profeftife. propafti. propaftife. *freq.* opaddati.

Concidere animô .. propaftife.

Betuletum. locus betulîs consitus .. Brézje.

Oculus, i .. okko.

[...]

Oculîs clavsîs .. zméc.

[...]

Oculos clausos tenere. Clausîs oculis vigilare .. zmatti.

Dens .. zûb.

[...]

Dentibûs fractio .. zhruftanje. *freq.* hruftanje.

Dentibûs fractus, a, m .. zhruftan, a, o. *freq.* hruftan, a, o.

Dentibûs frangere .. zhruftati. *freq.* hruftati. hruftatti.

Desecare securî .. odŝíćci. poŝíćci. *freq.* odŝikatti. odŝikavatti. poŝikavatti.

Cursus. Cursura .. têk. tečaj. dyrk. tyrk.

Cursûs certamen .. Tyrkńa. tyrkka. tekńa.

Nurus .. ŝnaha. ŝinovľa ženà.

Affinitas nurûm .. ∫nastvo. ∫nahin∫tvo.

Plurium nurûm. adj. .. ∫nasji, a, e.

A evo i samih primjera:

animâ

animô

betulîs

oculîs

clavîs

dentibûs

securî

cursûs

nurûm

Zavinutim je znakom obilježen padežni dočetak u ablativu jednine I. latinske sklonidbe u riječi *anima* 'duša'. Premda je taj *a* u ablativu jednine dug, za razliku od nominativnoga *a*, koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *ānīmā* : *ānīmā*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka). Stoga bi se moglo reći da ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine. Katkada bude obilježen i ablativ jednine ženskoga roda u pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po I. i po II. sklonidbi (npr. *crassâ*) ili pak ablativ ženskoga roda posvojnih zamjenica (npr. *meâ*) te pokaznih zamjenica (npr. *eâdem*). A ovamo se mogu pribrojiti i prijedlozi s genitivom *causâ* i *gratiâ*, koji su zapravo ablativi jednine imenica *causa* i *gratia* (upravo ablativi uzroka).

Zavinutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu jednine II. latinske sklonidbe u riječi *animus* 'duh'. Premda je taj *o* u ablativu jednine dug,

dakle $\bar{o}$, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ jednine od dativa jednine (jer je i u dativu jednine padežni dočetak $-o$ dug). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne dativ jednine.

Također je zavinutim znakom obilježen padežni dočetak u ablativu množine I. latinske sklonidbe u riječi *betula* 'breza', koja se javlja i u liku *betulla* (tako Belostenec, Kirsch, Lewis-Short i Marević imaju oba lika, Vitezović i Sušnik-Jambrešić samo lik *betula*, a Georges i Glare samo *betulla*). Premda je taj i u ablativu množine dug, dakle $\bar{i}$, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (jer je i u dativu množine, u padežnome dočetu $-is$, samoglasnik i dug, tj. $\bar{i}$). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine.

Zavinutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu množine II. latinske sklonidbe u riječi *oculus* 'oko' (u Vitezovića se javlja u svezi *oculīs clavsīs*, pod *oculus*). Premda je taj i u ablativu množine dug, dakle $\bar{i}$, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (jer je i u dativu množine, u padežnome dočetu $-is$, samoglasnik i dug, tj. $\bar{i}$). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine. A ovamo pripada i primjer *clavsīs*, gdje je zavinutim znakom obilježen padežni dočetak u ablativu množine II. latinske sklonidbe u participu perfekta pasiva *clausus*, od glagola *claudio*, *claudere*, *clausi*, *clausum* 'zatvoriti', 'zaključati' (u Vitezovića se javlja u svezi *oculīs clavsīs*, pod *oculus*, te također u zapisu *clausīs*).

Zavinutim je znakom obilježen samoglasnik u u padežnome dočetu za ablativ množine III. latinske sklonidbe u riječi *dens*, *dentis* 'zub'. Taj se ablativ *dentibus* u Vitezovićevu rječniku javlja 12 puta, od čega 9 puta bez nadslovka (4 puta u članku *dens*, dva puta u članku *stridere*, te po jedanput u člancima *instrepere*, *laborare* i *mutilus*), a 3 puta s nadslovkom (sva 3 puta u članku *dens*).

Budući da je taj *u* u ablativu množine kratak, dakle *ŭ*, zavinuti znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (i u dativu je množine taj *u* u padežnome dočetu kratak). To je slično kao kada Vitezović zavnutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka duga. Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavnuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine.

Zavnutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu jednine III. latinske sklonidbe (osnove na *-i*) u riječi *securis* 'sjekira', što je zapravo stariji lik ablativa (s dočekom *-ī*, umjesto *-ě* prema osnovama na suglasnik), pa se takve imenice smatraju iznimkama. Premda je taj *i* u ablativu jednine dug, dakle *ī*, zavnuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ jednine od dativa jednine (jer je *i* u dativu jednine padežni dočetak *-i* dug). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavnuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne dativ jednine.

Također je zavnutim znakom obilježen padežni dočetak u genitivu jednine IV. latinske sklonidbe u riječi *cursus* 'trk', 'trčanje', 'tečaj'. Premda bi se na prvi pogled moglo učiniti da taj znak obilježava duljinu posljednjega sloga, budući da je samoglasnik *u* u genitivu jednine latinske *u*-sklonidbe dug (posrijedi je naime stegnuti lik, postao od *cursu-us*, dotično *cursu-os*), uistinu je riječ samo o tome da se označi razlika spram nominativa (i vokativa) jednine, gdje je taj samoglasnik *u* kratak (a također spram nominativa, akuzativa i vokativa množine, gdje je samoglasnik *u* također dug). To se dobro vidi, kako je već rečeno, iz onih primjera kada Vitezović zavnutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka. U ovome se primjeru stoga zavnuti znak rabi isključivo na neprozodijskoj razini, bez obzira na prozodijsku vrijednost posljednjega sloga. Moglo bi se reći da on znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju (ili više

njih) kojima je lik jednak, u ovome slučaju prije svega genitiv jednine, a ne nominativ jednine.

Zavinutim je znakom napokon obilježen i samoglasnik *u* u genitivu množine imenice *nurus* 'snaha'. Premda bi se i ovdje na prvi pogled moglo učiniti da taj znak obilježava duljinu posljednjega sloga, budući da je posrijedi stegnuti lik toga genitiva množine u latinskoj *u*-sklonidbi, tj. *nurum*, umjesto *nuruum* (uobičajen je u svega nekoliko imenica), uistinu je riječ samo o tome da se označi razlika spram akuzativa jednine (što se vidi, kako je već navedeno, iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka). I u ovome se primjeru stoga zavinuti znak rabi isključivo na neprozodijskoj razini, bez obzira na prozodijsku vrijednost posljednjega sloga. Moglo bi se i ovdje reći da on znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju genitiv množine, a ne akuzativ jednine.

5. *Latinske riječi s dvama nadslovcima*

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima svega 3. Od tih je triju jedan obilježen dvama različitim nadslovcima, dočim su dva obilježena istovjetnim nadslovcima, i to jedan dvama oštrima, a jedan dvama tupim nadslovcima. Evo svih triju primjera (navodim ponajprije jednakosti):

Procérè .. viʃokò. duggo.

Témétum .. vino. viña duhha.

Tenèrè². Teneriter .. gingavo. židko.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

procérè

témétum

tenèrè

A evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *procère*

To je dakle jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovcima, te ujedno jedini koji je obilježen dvama različitim nadslovcima. Posrijedi je riječ *procere* 'u daljinu', 'daleko', što je prilog načina tvoren dočetakom *-ē* od pridjeva *procerus*. Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednega sloga, a tupim je znakom obilježen taj dočetak *e*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga, no u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, posljednji je slog obilježen tupim znakom. Duljinu pretposljednega sloga bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić (u potonjih je tupim znakom obilježen i dočetak *-e*). K tomu, i Sušnik–Jambrešić, a i Vitezović navode sljedeća značenja: 'visoko', 'dugo'. Razdioba je otege ova: *prōcērē*, što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu, a ne možda na dopretposljednem. Utoliko oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska. Što se pak tiče samoglasnika *e* koji je obilježen tupim znakom, on je u takvih priloga dug, dakle *ē*, pa u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od vokativa jednine muškoga roda pridjeva *procerus*. Stoga ovaj primjer pokazuje dvije stvari: prvo, da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslovcima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio, i drugo, da se na istoj riječi mogu rabiti dva ili više nadslovaka (bili oni istovrsni ili raznovrsni), pri čem ti nadslovci mogu imati različite službe, tj. mogu biti uporabljeni na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini. Potonje je moguće zato što nadslovci koji se rabe i na neprozodijskoj razini (tupi i zavnuti znak) stoje u komplementarnoj distribuciji s onima koji se rabe na prozodijskoj razini (oštri i tupi znak).

b) *témétum*

I to je jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadslovcima. Posrijedi je riječ *temetum*, što je nazivak za jednu vrstu jakoga vina. Dvama su oštrim znakovima obilježene duljine pretposljednega i dopretposljednega sloga. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, gdje se kaže »primam & secundam syllabam producitur«, što bi značilo da ta riječ prvi i drugi slog oteže, tj. da joj je prvi i drugi slog dug. Ta Faberova napomena biva jasnijom pogledamo li njegovo tumačenje etimologije riječi *temetum*: »Videtur autem vox facta ab ἔμετον, quo nomine vomitum Graeci dicunt, ut, Diogenes, τὸν πλοῦτον εἶπε, τύχης ἔμετον εἶναι, hoc est, Divitias dixit fortunae vomitum esse.« Duljinu pretposljednega (i dopretposljednega) sloga bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić (no potonji navode i mogućnost kraćine obaju samoglasnika *e*, dakle *tēmētum*). Riječ ima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *tēmētūm*, što znači da je mjesto siline na pretposljednem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom na prvome *e* zdesna htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu, a ne možda na dopretposljednem. Utoliko taj oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglasaka. Što se pak tiče oštrog znaka na drugome samoglasniku *e* zdesna, taj znak ima također prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji slog dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *temetum*, recimo *tēmētūm* : *tēmētūm*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *temetum*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori. No ovaj primjer također pokazuje to da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslovcima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio (pri čem je moguće da ti nadslovci i ne budu istovrsni, kao što mogu imati i različite službe, tj.

mogu biti uporabljani na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini).

c) *tenèrè*

Također jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadslovcima. Posrijedi je riječ *tenere* 'nježno', 'meko', 'tanano', 'osjetljivo', što je prilog načina tvoren dočetakom *-ē* od pridjeva *tener*. O tome je primjeru već bilo riječi u vezi s oprjekom *tenére* : *tenèrè*, no budući da se ovdje o njem govori pod drugim vidikom, valja donekle ponoviti neke njegove osobitosti. Dakle jednim je tupim znakom obilježena kračina pretposljednega sloga, a drugim je obilježen dočetak *e*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe pridjeva navodi stih 126. (daktilski heksametar) prve poslanice iz II. knjige Horacijevih *Poslanica*. Taj sam stih već naveo, ali donosim ga ovdje još jednom:

os tenerum pueri, balbumque Poëta figurat

Kako je već bilo rečeno, otuda je moguće, na temelju pridjeva, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednega sloga u prilogu, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – u

Faber k tomu upućuje i na vezu s grčkim pridjevom τέρην («regresivni» naglasak prema uzorku μελάων; osnova τερεν-) u istome značenju («inde enim per metathesin fieri videtur»). Kračinu pretposljednega sloga bilježi i Kirsch, a Sušnik–Jambrešić imaju obilježenu kračinu posljednjega (i pretposljednega) sloga u pridjevu *tener*, tj. *těněr*, dočim prilog *tenere* navode ovako: *tenerē*. Riječ ima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *těněrē*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom na pretposljednem slogu kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere*, što je infinitiv prezenta aktiva od glagola *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* 'držati', uspostavivši tako oprjeku *tenèrè* : *tenére*, tj. *teněre* : *teněre*. Prema tome, taj tupi znak na pretposljednem slogu ima

dvostruku službu: s jedne strane prozodijsku, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, i to zato što sadržava obavijest o mjestu naglaska, no s druge strane njegova je zadaća ujedno i razlikovanje tih dviju riječi u zapisu, kako bi se moglo razlikovati njihovo značenje. Što se pak tiče samoglasnika *e* u posljednjem slogu, koji je također obilježen tupim znakom, on je u takvih priloga dug, dakle *ē*, pa u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od spomenutoga infinitiva *tenere* (što znači da je među tim dvjema riječima u zapisu naznačena razlika na dva načina). Stoga ovaj primjer također pokazuje dvije stvari: prvo, da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslovcima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio, i drugo, da se na istoj riječi mogu rabiti dva ili više nadslovaka (bili oni istovrsni ili raznovrsni), pri čem ti nadslovci mogu imati različite službe, tj. mogu biti uporabljeni na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini. Potonje je moguće zato što nadslovci koji se rabe i na neprozodijskoj razini (tupi i zavnuti znak) stoje u komplementarnoj distribuciji s onima koji se rabe na prozodijskoj razini (oštri i tupi znak).

Prema tome, u dvama se od triju navedenih primjera nadslovci rabe na dvjema različitim razinama (*procère* i *tenère*). Pri tome nadslovak koji se rabi na prozodijskoj razini ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini. S druge strane, u jednome se primjeru nadslovci rabe na istoj, naime na prozodijskoj razini (*témétum*), ali u tome primjeru jedan nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini, a drugi ju nema.

Sve to pokazuje da je Vitezović mogao zapisivati više nadslovaka na istoj riječi, te da to ne bi dovodilo ni do kakve zabune. Štoviše, kao što sam već bio spomenuo, mogao je na pretposljednem slogu dosljedno bilježiti samo jedan znak, recimo oštri, kada je taj slog dug, a tupi i zavnuti znak zapisivati isključivo na posljednjem slogu, rabeći prvoga u »tvorbi«, tj. za razlikovanje vrsta riječi, a drugoga u prijegibu, tj. za razlikovanje padežnih dočeta. To bi vjerojatno bio »najrazumniji« i zacijelo najgospodarniji pristup. Svaki bi zapis sadržavao obavijest o izgovoru, koja u nekim slučajevima može biti i dodatna

obavijest o značenju, a određen bi broj primjera sadržavao još jednu, posebnu obavijest u vezi sa značenjem.

Dobar je primjer za to već spominjana oprjeka *āmārē* 'voljeti' : *āmārē* 'gorko', gdje je Vitezović samo tupim znakom obilježio posljednji slog priloga *amare*, tj. *amarè*, razlikujući ga time na razini značenja od glagola, no pretposljednji slog priloga, a ni glagola, nije obilježio oštrim znakom, kako bi upozorio da obje riječi valja naglasiti na pretposljednjem slogu. Istina, što se tiče glagola, uglavnom je jasno da samoglasnik *a* u dočetu *-are* mora biti naglašen (pod pretpostavkom dakako da se u zapisu uopće prepozna glagol), ali što se tiče priloga, to nije posve jasno, pa manje upućeni porabnik rječnika može lako pomisliti da prilog valja naglasiti na dopretposljednjem slogu. No zapis je mogao biti ovakav (u oprjeci): *amāre* 'voljeti' : *amārè* 'gorko'. A sličnih primjera ima jako puno.

Druga bi mogućnost bila ono što sam nazvao »maksimalističkim« pristupom. U tome bi slučaju sve duge slogove (osim posljednjih) posvuda valjalo obilježiti oštrim znakom, te pri tome nijedan kratki slog, a na posljednjim bi slogovima valjalo prema prigodi zapisivati tupi ili zavnuti znak. I ovdje se može navesti već jedan spomenuti primjer, naime oprjeka *mōrārī* 'biti lud' : *mōrārī* 'otezati', gdje je Vitezović oštrim znakom obilježio samo dopretposljednji slog glagola *morari* 'biti lud', tj. *mórari*, razlikujući time ta dva glagola na razini značenja, jer ih drugačije nije mogao razlikovati (tako što bi npr. nekako obilježio posljednji slog). No pri tome pretposljednji slog ni u jednome od tih dvaju glagola nije obilježio oštrim znakom, kako bi upozorio da obje riječi valja naglasiti na pretposljednjem slogu. Dakako, i ovdje bi se moglo reći da je do neke mjere jasno da samoglasnik *a* u dočetu *-ari*, toga infinitiva prezenta pasiva, valja naglasiti, ali je ipak taj infinitiv, manje upućenu čitatelju, teže prepoznati od infinitiva prezenta aktiva. No zapis je mogao biti ovakav (u oprjeci): *mórari* 'biti lud' : *morári* 'otezati'. A i takvih primjera ima jako puno. Tu se ujedno vidi prednost »maksimalističkoga« pristupa, jer se »nemaksimalističkim« pristupom ne može u zapisu razlikovati značenje tih dvaju glagola.

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima

Izostavimo li dva već spomenuta propusta pri porabi nadslovaka na neprozodijskoj razini (prilog *quî* i uzvik *prô*), svi se ostali Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima tiču prozodijske razine. A ta je ipak važnija. Bilježenje naime nadslovaka na neprozodijskoj razini svagda je do neke mjere dogovorno, pa donekle i »proizvoljno«, tj. u velikoj mjeri zavisi od onoga koji takav zapis provodi. Istina, ovdje sam pokušao prikazati Vitezovićev način bilježenja nadslovaka na neprozodijskoj razini, tj. opisati pravila prema kojima ih valja zapisivati, dotično prema kojima ih je sam zapisivao, što bi značilo da su u dva navedena primjera nadslovci zapisani »nesustavno«, a to znači pogrešno. Jer jedino je na taj način i moguće reći da je nešto pogrešno, naime onda kada nam je poznat skup pravila kojih se valja držati, kao svojevrsna »podloga«, kao neke vrste *frame of reference*. Bez takve »podloge«, bez takva »okvira« odgovoriti na pitanje je li nešto pogrešno ili nije, gotovo je nemoguće, i to ne samo u jezikoslovlju, jer to pretpostavlja da znamo što je pogreška općenito. A na to nije lako odgovoriti. Jedno je naime od najtežih filozofskih pitanja upravo ovo: što je pogreška u općem smislu?

Utoliko se može reći da su zapisi *quî* i *prô* dvije Vitezovićeve pogreške, ili dva Vitezovićeve propusta (pri tome su oba zapisa, i *quî* i *prô*, »prenesena« iz Fabera). No ovdje nas osobito zanimaju pogreške na prozodijskoj razini, jer one pokazuju dvije stvari: s jedne strane, do koje je mjere bio uspješan opis Vitezovićeve porabe nadslovaka na prozodijskoj razini, a s druge, koliko je Vitezović dobro poznao samu latinsku prozodiju. Što se tiče prvoga, ukoliko bi se pokazalo da pogrešaka ima jako puno, tj. da je broj primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima, vrlo velik, tada bi naravno i sam opis bio doveden u pitanje (zapravo, u tome bi slučaju trebalo reći da je Vitezović rabio više različitih »skupova pravila«, tj. više različitih sustava). Što se pak tiče drugoga, na to je već donekle odgovoreno, jer je posve jasno da je Vitezovićevo znanje latinske prozodije bilo u velikoj mjeri određeno Faberovim rječnikom, tj. da se je Vitezović, rečeno posve jednostavno, kada je u pitanju prozodija (ali ne samo

prozodija), u potpunosti oslanjao na Fabera. Kao što će se vidjeti, to je iznimno važna činjenica, jer je jedan broj Vitezovićevih pogriješaka na prozodijskoj razini uvjetovan upravo posvremenim oslonom na Fabera, tj. »prijenosom« pogriješke iz njegova rječnika. A to opet, sa svoje strane, kazuje nešto i o Vitezoviću poznavanju latinske prozodije.

Stoga se u Vitezoviću rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogriješcima, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogriješcima, tj. pogriješcima samoga Vitezovića (bez obzira na Fabera i usuprot njemu), pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*. U četvrtome su prilogu »prenesene« pogriješke označene znakom »[∇]«, a »prave« pogriješke znakom »[◇]«. K tomu, u istome tome prilogu, pri tumačenjima pojedinih primjera, »prenesene« pogriješke uvodim redovito ovim riječima: »Bit će zabunom.«, dočim »prave« pogriješke naznačujem ovako: »Pogrješno.«

6.1. »Prenesene« pogriješke

Takvih prenesenih pogriješaka iz Faberova *Thesaurusa* u Vitezoviću *Lexiconu* ima ukupno 18. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Alopecía, æ .. vlaʃ(l)opuz. vlaʃopuzje.

Catascópus, i .. Uhoda. Spihavac. Spiún.

Ceratínæ, arum .. Zapletnica. zaʃidnice. zapletna aliti zaʃidna zpitavanja i odgovori. /zagońka./

Charax¹, ácis .. kol. vyrliá. kolac.

Chelýdrus .. jadovitta zmia, kâʃe pri korenju hraʃtovom dyrzí.

Chœnix², ícis. f. .. Robji obrok. Tezački obrok.

Hamaxobîta. **Hamaxobius** .. Moʃkaʃ. Moskovita.

Harpîa. **Harpyîa** .. Arpia.

Hymen, énis .. Pirovnica. piʃʃma pirovna, ʃvatbena, ʃvattovna.

Idolothýtum .. žyrtva ali aldov krivim Bogom učiĚen. žyrtva, krivim Bogom aldovana.

Neutíquam .. nikakor. poniedan put. po niedan naċin.

Obrỳzum .. ċiřto zlato. řuho zlato. zgoř zlato.

Paronychía. Paronychíum .. zanohtica. zanohtnica.

Torcúlar. Torcularium. Torculum .. pritiřk. pritist'ěnica. tiřk. tist. pressa.

Trapèza, æ. Tabula argentariorum .. řrebyrniċki řtol. Tyrpez. Peharni řtol. Kuppni řtol.

Tunes, ètis. Tunètum .. Tuníz, grad.

Rijeċ je dakle o ovim primjerima:

alopecía

catascópus

ceratínæ

[char]ácis

chelýdrus

[chæŋ]ícis

Hamaxobìta

Harpìa

[Hym]énis

idolothýtum

neutíquam

obrỳzum

paronychía

paronychíum

torcúlar

trapèza

[Tun]ètis

Tunètum

A evo i tumaċenja pojedinih primjera.

a) *alopecía*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *alopecia*, prema grčkome ἄλωπεκία 'bolest gubitka kose', što bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu (kraćinu toga *i* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). Ipak, riječ se nalazi u Faberovu rječniku, a uz nju se navodi oznaka *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *alopecía*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. S druge strane, zabuna je možda nastala zbog grčkoga pridjeva ἄλωπέκειος 'lisičji', prema imenici ἄλώπηξ, ἄλώπεκος (i ἄλώπηκος) 'lisica', kojemu ženski rod glasi ἄλωπεκεία, pa bi se lik *alopecía* mogao smatrati u latinski prenesenim prvim članom (ustaljene) sveze ἄλωπεκεία νόσος 'lisičja bolest' (a ta je bolest doista dobila ime prema jednoj bolesti u lisica), pri čem se je taj prvi član »osamostalio«, tj. preuzeo na se značenje cijele sveze (kao kada se u nas npr. upita: »Gdje je generalni?«, a misli se zapravo pitati: »Gdje je generalni direktor?«). I doista, premda se u izvornome Faberovu izdanju ta riječ u grčkome zapisu navodi ispravno, tj. ἄλωπεκία, u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, nalazi se lik ἄλωπεκεία. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων), na pretposljednem slogu. Stoga bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Utoliko se ne može smatrati da je Vitezović pogriješio u nadslovku, jer je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom (ili pak u skladu s grčkim zapisom ἄλωπεκεία). Drugo je pitanje što to zapravo ne stoji, jer tu riječ u latinskome, za razliku od grčkoga, valja naglasiti na dopretposljednem slogu.

b) *catascópus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *o* u riječi *catascopus*, prema grčkome κατάσκοπος ‘vrebač’, ‘uhoda’, (κάτα ‘dolje’, ‘niz’, ‘kroz’, ‘prema’, ‘usuprot’, u složenicama označuje suprotnost ili posvemnost + σκοπός ‘motritelj’, ‘nadziratelj’), što bi značilo da je taj *o* dug, dakle *ō*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *o* kratak, dakle *ō*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu (kraćinu toga *o* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penul. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Buchner–Cellarius međutim navode ispravno, tj. *cāscōpus*. K tomu, premda uz riječ *catascopus* (»explorator«) Faber ne dopisuje grčki izvornik, uz riječ *catascopium* (»navis exploratoria«) ima κατασκοπικόν (inače opstoji i lik κατασκόπιον), dakle s kratkim *o* u dopretposljednem slogu (tu riječ navodi i Vitezović, te uz nju ova značenja: *Kaić*, *byrgentin*, *byrzicca*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *catascópus*, tj. zapisao je oštri znak iznad *o*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

c) *ceratínæ*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *ceratinæ*, što je nominativ množine prema grčkome κερατίνας, tj. prema grčkoj riječi κερατίνης, a to je opet nazivak za jednu vrstu (logičke) pogreške u zaključivanju (pomoću »rogova«). Često se navodi u množini, a u vezi je s imenicom κέρας ‘rog’. To bi

značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu. Kračinu toga *i* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch. No ta se riječ (isto tako u množini) nalazi u Faberovu rječniku (Faber ju tumači ovako: »ambiguitates dicuntur & argumentationes insidiosae«), i to s oznakom *penul. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi također značilo da je pretposljednji slog dug (Buchner–Cellarius međutim navode ispravno, tj. *cērătīnae*). U skladu s takvom oznakom Faber dotičnu riječ u izvornome grčkome zapisu navodi ovako: κερατῖναι, dočim je u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, naizgled ispravljeno u κεράτιναι. To bi pak bio nominativ množine ženskoga roda pridjeva κεράτινος, 'rožnat', 'koji je napravljen od roga' (gdje se naglasak povodi za naglaskom nominativa množine muškoga roda κεράτινοι). Navedeni se pridjev javlja recimo u svezi κεράτινος λόγος, a u slučaju ženskoga roda moglo bi se npr. govoriti o svezi κερατῖναι δόξαι (pri čem je prvi član »osamostaljen«). No Estienne upozorava da je ispravan lik u nominativu množine κερατῖναι (prema nominativu jednine κερατίνης, ili pak κερατίνας). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *ceratínæ*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

d) [char]ácis

Vitezović je ostrim znakom obilježio samoglasnik *a* u dočetu za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ácis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz

nominativ jednine *charax*, prema grčkome χάραξ, χάρακος '(trsni) kolac', što bi značilo da je taj *a* dug, dakle $\bar{a}$, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle $\acute{a}$, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednem slogu (kračinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch, a i u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *acis* kaže *penult. long.*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *ácis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *a*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *characis* valja naglasiti na pretposljednem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, kao i u genitivu dotične imenice u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλας; Liddell–Scott bilježe kračinu prvoga *a* slijeva), na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

e) *chelydrus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *chelydrus*, što je nazivak za jednu vrstu zmije, prema grčkome χέλυδρος. To bi značilo da je taj *y* dug, dakle $\bar{y}$, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *y* po naravi (*naturā*) kratak, dakle $\acute{y}$, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu. Druga je stvar što skup *dr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može (ali i ne mora) u pjesništvu uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga. Kračinu toga *y* bilježe kako u nas Sušnik–Jambrešić, tako i Kirsch, premda potonji u slučajevima dvaju suglasnika koji ne pripadaju u skupinu *muta cum liquida*, ili pak udvojenoga suglasnika, u skladu sa svojim pristupom, redovito označuje duljinu prethodnoga sloga neovisno o tome je li samoglasnik u njem po naravi

kratak ili dug (ima npr. *chērrōnēsus*, prema grčkome χερρόνησος).¹⁸⁵ No riječ se nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Faber je time vjerojatno htio napomenuti upravo to da skup *dr* može uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *chelýdrus*, tj. zapisao je oštri znak iznad *y*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

f) [*chæn*]*ícis*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u dočetu za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ícis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *chænix*, prema grčkome χοῖνιξ, χοίνικος. Vitezović riječ *chænix* navodi dva puta: jedanput kao vrstu mjere, tj. *polvaganica*, *uborak* (što je poslije precrtao), *uborçac* i *uborčić*, a drugi put u značenju *Robji obrok* i *Težački obrok*, pri čem dočetak *ícis* (kao i odrednicu *f.*) navodi samo u potonjem slučaju. Stoga se čini kao da su to dvije različite riječi, kojima bi nominativ jednine bio jednak, ali bi se, recimo, razlikovale u genitivu jednine, i to po naglasku, tj. kao da je (u nominativu) posrijedi homonimija (zato su i u našem izdanju ti primjeri obrojani). Međutim nije tako, nego je posrijedi jedna te ista riječ, koja ima dva značenja, pa je dakle posrijedi polisemija. Naime taj se je *Robji obrok* sastojao zapravo od jedne mjere žita, tj. upravo onoliko koliko se je smatralo da je jednomu robu dnevno potrebno (Faber: »dimensum erat diurnum, quod

---

¹⁸⁵ Vidi pitanje o tome pristupu u poglavlju o Kirschevu latinsko-njemačkome rječniku.

servis Graecis distribuebatur«). Vitezovićeve bi oznaka dakle upućivala na to da je u tome dočetu *i* dug, dakle $\bar{i}$, te da tu (»drugu«) riječ *chaenix* u genitivu jednine valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak (i u jednome i u drugome slučaju), dakle $\acute{i}$, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednem slogu (kraćinu toga *i* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *icis* kaže *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). K tomu, Faber tu riječ donosi i u grčkome izvorniku, te ju navodi u liku $\chi\acute{o}\iota\nu\acute{\iota}\varsigma$ (kao da bi posljednji slog bio po naravi dug, tj. *naturā longa*; on je međutim samo položajno dug, tj. *positione longa*). A začudo i Buchner–Cellarius bilježe duljinu toga *i*. Zanimljivo je pripomenuti da je netko u primjerku Faberova rječnika koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, precrtao kraticu *prod.* i iznad napisao *cor.* (dakle *correpta*, tj. kratak, ili pokraćen). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *icis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *chaenicis* valja (u drugome slučaju) naglasiti na pretposljednem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, kao i u genitivu dotične imenice u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku $\acute{\eta}\gamma\alpha\gamma\omicron\nu$, no u nominativu je »progresivni« naglasak prema uzorku $\rho\omicron\lambda\acute{\iota}\tau\iota\varsigma$), na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

g) *Hamaxobita*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *Hamaxobita*, prema grčkome $\acute{\alpha}\mu\alpha\chi\omicron\beta\acute{\iota}\tau\eta\varsigma$, što je nazivak za pojedinoga pripadnika različitih skitskih naroda koji žive na kolima (i općenito označuje ljude koji žive na kolima), a u vezi je s grčkom imenicom $\acute{\alpha}\mu\alpha\chi\alpha$ (ili $\acute{\alpha}\mu\alpha\zeta\alpha$) 'kola'. Osim lika

Hamaxobita (i u množini *Hamaxobitæ*) Vitezović navodi i uobičajeniji lik *Hamaxobius*, prema grčkome pridjevu ἡμαξόβιος, ἡμαξόβιον ‘koji živi na kolima’ (ἡμαξα ‘kola’ + βίος ‘život’, u vezi s glagolom βιώω ‘živim’), ali bez nadslovka. Oba lika, tj. obje riječi, ima i Estienne (»in plaustro vivens«). Spomenuta bi oznaka na samoglasniku *i* značila da je taj *i* kratak, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na dopretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* dug, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na pretposljednem slogu (duljinu toga *i* bilježi Kirsch, koji također ima oba lika, tj. *Hamaxobitæ* i *Hamaxobii*). Ipak, u Faberovu se rječniku nalazi nominativ množine *Hamaxobitæ* (»populi Sarmaciae«), a uza nj se navodi oznaka *pen. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *Hamaxobita*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. Zabuna se možda ne bi dogodila da je Vitezović imao osnovno (tj. prvo) izdanje Faberova rječnika, jer se u njem izvorni grčki lik navodi ispravno, tj. ἡμαξοβίται, pa se iz toga nominativa množine može odčitati duljina pretposljednega sloga. Međutim u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, nalazi se izvorni grčki zapis u liku ἡμαξοβίται, dakle kao da je tu grčki izvornik »usklađen« s Faberovom oznakom *pen. brevi*. Dodatna je zanimljivost i to da Buchner–Cellarius bilježe kraćinu pretposljednega sloga, tj. *Hamaxobitæ*, dakle i opet u skladu sa spomenutom Faberovom oznakom, a potom »ispravljaju« Faberov grčki izvornik ἡμαξοβίται, kao i zapis iz Vitezovićeva predloška ἡμαξοβίται, u ἡμαξόβιται, kako bi i to »uskladili« s rečenom oznakom. Dakako, kada bi samoglasnik *i* u pretposljednem slogu bio kratak, naglasak bi u grčkome bio ἡμαξοβίται (kako stoji u Vitezovićevu predlošku). Razdioba je otege dakle u latinskome ova: *Hāmaxōbītā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina prvoga *a* slijeva u riječi ἡμαξα, dočim je drugi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις, no u nominativu je jednine »regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku

službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

h) *Harpia*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi, no bolje je reći u liku *Harpia*. Posrijedi je ime triju kćeri boga Taumanta i Okeanide Elektre (to su bića sa ženskom glavom i s ptičjim tijelom), prema grčkome Ἅρπυια (obično u množini Ἅρπυιαι). Osim lika *Harpia*, Vitezović navodi i lik *Harpyia*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku u množini, i to u liku *Harpyiae*, te s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevis (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo likove *Harpia* i *Harpyia*, tj. *i* u jednome je i u drugome slučaju zapisao tupi znak iznad *i*, premda je, s jedne strane, kračina toga *i* zapravo pretkažljiva, budući da se prema pravilu *vocalis ante vocalem brevis* njegova kračina očekuje, ali je, s druge strane, ispustivši *y* u liku *Harpia*, u osnovi promijenio slogovni ustroj riječi. Naime temeljno je pitanje zapravo ovo: koliko slogova u latinskome ima riječ *Harpyia* (dotično u množini *Harpyiae*)? U grčkome ta riječ ima tri sloga, ali u latinskome to nije posve jasno, pa npr. Glare napominje da se pri skandiranju shvaća kao trosložna, no u Lewis–Shortovu rječniku nalazi se i primjer u kojem se ta riječ skandira kao četverosložna. Faber ju je zacijelo shvaćao kao četverosložnu, pa njegova oznaka *penult. bre.* zapravo znači da je samoglasnik *i* kratak, te da silina pada na samoglasnik *y*, pri čem su to dva različita sloga. S time bi se slagalo i bilježenje kračina u Sušnik–Jambrešićevu rječniku, tj. *Harpŷiae* (no oni navode još dvije mogućnosti: *Harpŷiae* i *Harpŷae*). Uočiti je pri tome da u svakome od tih triju zapisa silina uvijek pada na samoglasnik *y*, jer ili *y* i *i* pripadaju dvama različitim slogovima, pa je riječ četverosložna, samoglasnik *i* u pretposljednjem slogu pred samoglasnikom kratak, te tako mora biti naglašen dopretposljednji slog (zapis *Harpŷiae*), ili je *yi* neka vrsta dvoglasa (kao u grčkome), te je riječ utoliko trosložna, pri čem je pretposljednji

slog dug, pa stoga mora biti i naglašen (zapis *Harp̄yiae*; tako imaju i Kirsch, i Georges, i Lewis–Short, i Glare, i Marević), ili je samoglasnik *y* u pretposljednem slogu dug, riječ također trosložna, a taj pretposljednji slog mora biti naglašen usuprot spomenutomu pravilu *vocalis ante vocalem brevis*. Jedino što se ne smije učiniti, jest ukloniti samoglasnik *y*, jer je tada riječ sigurno trosložna, pri čem je samoglasnik *i* obilježen tupim znakom, pa je dakle naglašen dopretposljednji slog, tj. silina pada na prvi *a* slijeva. No kada je već uklonio *y*, Vitezović je još mogao donekle »spasiti stvar« tako da je samoglasnik *i* obilježio oštrim znakom, tj. da je obilježio njegovu duljinu. Time bi dobio nešto poput Sušnik–Jambrešićeva zapisa *Harp̄yae*, tj. *Harp̄iae*, dotično *Harp̄ia*, gdje bi se u zapisu umjesto *y* nalazio *i* (valja pripomenuti da se lik *Harpia* nije mogao potvrditi u drugim latinskim rječnicima). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku ἡρῆιος), na dopretposljednem slogu, ali nije dobro odčitao broj slogova u Faberovu zapisu, pa je utoliko krivo prenio njegovu oznaku. Utoliko bi tupi znak i ovdje imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, tj. krivo odčitao broj slogova, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom.

i) [*Hym*]énis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *e* u dočetu za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *énis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *Hymen*. Posrijedi je ime boga svadbe i zaštitnika braka, prema grčkome Ὑμήν, Ὑμένοϛ, a ta riječ ima ujedno i značenje 'svadbena pjesma', 'svatovac'. To bi značilo da je taj *e* dug, dakle *ē*, te da genitiv jednine *Hymenis* valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* kratak, dakle *ě*, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednem slogu (kračinu toga *e* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *enis*

kaže *long. penult.*, tj. *longa p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Buchner–Cellarius međutim ispravno bilježe kraćinu toga sloga. Zanimljivo je pripomenuti da je netko u primjerku Faberova rječnika koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, precrtao kraticu *long.* i iznad napisao *brevi* (tj. kratak). Razdioba je otege u tome genitivu jednine u latinskome ova: *Hymēnis* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina samoglasnika *y*, premda ima potvrda i za njegovu duljinu; Sušnik–Jambrešić npr. imaju *Hymen* i *Hymen*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *énis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *Hymenis* valja naglasiti na pretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις, ali nominativ je Ὑμήν inačica nenaglašenosti), na tome slogu, no ono je zapravo na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

j) *idolothýtum*

Vitezović je ostrim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *idolothytum*, prema grčkome εἰδωλόθυτον 'žrtva bogovima', 'žrtva lažnim bogovima', 'žrtva kumirima' (εἶδωλον 'prikaza', 'slika', 'kumir', u vezi s riječju εἶδος 'lice', 'oblik', 'lik', 'pralik' + θύω 'žrtvujem'), što bi značilo da je taj *y* dug, dakle *ȳ*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *y* kratak, dakle *ȳ*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu (kraćinu toga *y* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penul. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Buchner–Cellarius međutim nemaju nikakvu oznaku. Razdioba je otege dakle u latinskome ova: *īdōlōthýtūm* (u Liddell–Scottovu rječniku

obilježena je kraćina samoglasnika *y*; istina, u nekim oblicima taj *y* može biti dug). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *idolothýtum*, tj. zapisao je oštri znak iznad *y*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

k) *neutíquam*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *neutiquam* 'nikako', 'nipošto' (*ne + uti + quam*). To bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu. Kraćinu toga *i* bilježe kako Kirsch, tako i Sušnik–Jambrešić. No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to s oznakom *media product.*, tj. *media producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug (ili otegnut). Fabera je možda zavela činjenica da je samoglasnik *i* u vezniku (dotično prilogu) *uti* (starolatinski *utei*) izvorno dug, tj. *ūtī*, no on se u nekim složenicama pokraćuje (npr. u *ūtīnām*). Buchner–Cellarius međutim navode ispravno, tj. *neutíquam*. Prema tome, razdioba je otege ova: *nēūtīquām* (Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, duljinu samoglasnika *u*, tj. *neūtīquam*, a Sušnik–Jambrešić, hoteći možda upozoriti na to da je samoglasnik *e* u *ne* izvorno dug, imaju *nēutīquam*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *neutíquam*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi

sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

1) *obryzum*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *obryzum*, prema grčkome ὀβρυζοῦς 'čisto zlato', što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva ὀβρυζός 'čist', dotično pokraćena sveza χρυσίου ὀβρυζοῦς. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. pen.*, tj. *brevi p(a)enultima* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Nije međutim posve jasno što je upravo Faber tom oznakom htio reći. Ako je htio napomenuti da je taj slog kratak, pa da riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, onda je pogriješio, budući da suglasnik *z*, koji se uzimlje kao složen (*zd*), uvjetuje položajno duljenje prethodnoga sloga, bio samoglasnik *y* po naravi (*naturā*) kratak ili dug, pa ta riječ u latinskome svakako mora biti naglašena na pretposljednjem slogu. Ako je pak htio samo naznačiti da je taj *y* po naravi kratak, premda tu riječ, zbog položajnoga duljenja, treba naglasiti na pretposljednjem slogu, tada ga Vitezović zacijelo nije dobro razumio. S druge strane, ni kračina samoglasnika *y* nije posve sigurna. Tako Buchner–Cellarius imaju *obryzum*, bez ikakve oznake. U Liddell–Scottovu rječniku nije obilježena ni duljina ni kračina samoglasnika *y*, premda oni znadu gdje kada obilježiti naravnu duljinu samoglasnika pred suglasnikom *ζ* (npr. uz riječ γάζα 'bogatstvo', 'blago' imaju ovako: [γᾱ]). Ta bi činjenica možda govorila u prilog Faberovoj oznaci, ali tu riječ s obilježenom duljinom pretposljednje sloga navode npr. Kirsch (doduše, on redovito tako označuje svako položajno duljenje), Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short. Potonji međutim ne bilježe redovito duljinu pred suglasnikom *z*, pa tako i Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short u riječi *gaza* imaju obilježenu duljinu samoglasnika *a*, ali riječi *ozaena*, prema grčkome ὄζαινα 'smrdljivi polip u nosu', i *trapeza*, prema grčkome τραπέζα 'stol', Sušnik–Jambrešić navode s obilježenom kračinom samoglasnika *o*, dotično *e*, a Lewis–Short bez ikakve oznake (nemaju riječ *trapeza*, ali imaju *trapezophoron*, prema grčkome τραπέζοφορον 'ukrasni nosač za

stol', 'noga od stola'; Kirsch dakako u objema riječima ima obilježenu duljinu odnosnoga samoglasnika, tj. položajnu duljinu). Riječ pak *oryza*, prema grčkome ῥυζα 'riža', Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short navode s obilježenom duljinom samoglasnika *y* (Kirsch i ovdje ima obilježenu duljinu toga *y*, tj. položajnu duljinu). Pri tome su u riječima *ozaena* i *trapeza* samoglasnici *o* i *e* sigurno po naravi kratki, dočim u Liddell–Scottovu rječniku nije obilježena ni duljina ni kraćina samoglasnika *y* u riječi ῥυζα. Usuprot tomu, Georges takav samoglasnik pred *z* ostavlja obično neobilježenim, pa ima *obryzum*, *gaza*, *ozaena*, *trapeza*, ali u riječi *oryza* bilježi duljinu samoglasnika *y* (što bi također govorilo u prilog Faberu, tj. *obryzum* : *trapeza* : *orȳza*). Glare ne navodi riječ *obryzum* (kao ni *trapeza*, ali ima *trapezophorum*), što je šteta, jer on razlikuje *gāza* od *ozaena* i *oryza* (tj. u potonjim su dvjema, gledano strogo sa stajališta njegova načina bilježenja, samoglasnici *o* i *y* po naravi sigurno kratki, a i samoglasnik *e* u *trapezophorum*). Zanimljiv je i primjer grada Trapezunta, prema grčkome Τραπεζοῦς, Τραπεζοῦντος, koji Georges navodi kao *Trapezūs*, Lewis–Short *Trāpēzūs*, a Glare u liku *Trapezos* (Kirsch ima *Trāpēzus*). I ovdje bi Georgesov zapis *Trapezūs* govorio u prilog Faberovoj oznaci (tj. *obryzum* : *trapeza* : *Trapezūs* : *orȳza*), dočim Lewis–Short nisu u tome pouzdani, jer očividno bilježe duljinu samoglasnika pred *z*, ako je posrijedi pretposljednji slog, neovisno o tome je li po naravi dug ili kratak (vjerojatno zato kako bi upozorili da taj slog treba naglasiti). Navodim te primjere i u preglednici:

GRČKI	KIRSCH	SUŠNIK– JAMBREŠIĆ	GEORGES	LEWIS–SHORT	GLARE
ὄβρυζον	<i>ōbrȳzum</i>	<i>obrȳzum</i>	<i>obryzum</i>	<i>obrȳzum</i>	–
γάζα	<i>gāza</i>	<i>gāzā</i>	<i>gaza</i>	<i>gāza</i>	<i>gāza</i>
ὄζαινα	<i>ōzaēna</i>	<i>ōzaena</i>	<i>ozaena</i>	<i>ozaena</i>	<i>ozaena</i>
τράπεζα	<i>trāpēza</i>	<i>trāpēza</i>	<i>trapeza</i>	<i>(trapēzōphōron)</i>	<i>(trapezophorum)</i>
ῥυζα	<i>ōrȳza</i>	<i>ōrȳza</i>	<i>orȳza</i>	<i>ōrȳza</i>	<i>oryza</i>
Τραπεζοῦς	<i>Trāpēzus</i>	–	<i>Trapezūs</i>	<i>Trāpēzūs</i>	<i>Trapezos</i>

Prema tome, razdioba je otege u latinskome ova: *ōbryzŭm* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, za razliku od grčkoga (vjerojatno »regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), gdje je mjesto siline na dopretposljednem slogu. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *obrȳzum*, tj. zapisao je tupi znak iznad *y*. Moguće je dakako da je Vitezović samo htio obilježiti naravnu kračinu toga samoglasnika. Tada bi tupi znak imao prozodijsku službu, tj. kazivao bi da je pretposljednji slog po naravi kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini. Bit će međutim ipak da je Vitezović krivo razumio Fabera te da je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome, na dopretposljednem slogu, premda je ono zapravo na pretposljednem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku (ili nejasnoću).

m) *paronychia*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *paronychia*, prema grčkome παρωνυχία 'zanoktica' (παρά 'kraj', 'pokraj', 'duž', 'mimo', u složenicama često označuje nešto mimo uobičajenoga + ὄνυξ, ὄνυχος 'nokat'), što bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ĭ*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu (kračinu toga *i* bilježi npr. Kirsch, dočim Sušnik–Jambrešić imaju također dugo *i*). Vitezović navodi i lik srednjega roda *paronychiŭm*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku (»abscessus circa radices unguium«), također i u ženskome i u srednjem rodu, a uz nju se navodi oznaka *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *paronychia*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. No razdioba je otege u latinskome ova: *pārōnŷchĩā* (u Liddell–Scottovu

rječniku obilježena je kračina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu *παρά*, kao i kračina samoglasnika *y*; Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, kračinu samoglasnika *o*). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *μελάνων*). Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

n) *paronychium*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *paronychium*, prema grčkome *παρωνυχία* 'zanoktica' (*παρά* 'kraj', 'pokraj', 'duž', 'mimo', u složenicama često označuje nešto mimo uobičajenoga + *ὄνυξ*, *ὄνυχος* 'nokat'), što bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu (kračinu toga *i* bilježi npr. Kirsch). Vitezović navodi, kako je spomenuto, i lik ženskoga roda *paronychía*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku (»abscessus circa radices unguium«), također i u srednjem i u ženskome rodu, a uz nju se navodi oznaka *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *paronychium*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. No razdioba je otege u latinskome ova: *pārōnŷchŷūm* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu *παρά*, kao i kračina samoglasnika *y*; Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, kračinu samoglasnika *o*). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposljednem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *μελάνων*). Utoliko

bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

o) *torcúlar*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *u* u riječi *torcular* 'tijesak'. Uz lik *torcular* Vitezović, kao dodatno tumačenje, navodi još i likove *torcularium* i *torculum*, te ujedno i lik *torculare* (u jednakosti *cochlea. lignum in torculari spirulatum erectum*, pod *cochlea*), ali sve bez nadslovka. Sudeći dakle prema zapisu *torcúlar*, trebalo bi zaključiti da je taj *u* dug, dakle *ū*, te da tu riječ valja naglasiti na pretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *u* kratak, dakle *ǔ*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednem slogu. Kračinu toga *u* bilježi Kirsch, no Sušnik–Jambrešić kažu »*torcūlār, rectiūs torcūlar*«. Faber pak uz riječ *torcular* navodi oznaku *med. prod.*, tj. *media producta* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug (ili otegnut), ali uz riječ *torculum* ima oznaku *med. brevi*, tj. *media brevi* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je što o tome kažu Buchner–Cellarius: »*Quanta media sit, litigatur. Quidam cum Prisciano & Beda producendam putant. Et ita Fortunatus de partu Virginis carmine: Calcaturus erat qui torcularia solus. Alii vero pro mendoso versu habent, ac ita corrigunt: Calcaturus erat qui solus torcular altum. Quippe ad analogiam respicientes corripiendam mediam arbitrantur. Uti enim a speculum, specular est: ita a torculum, torcular.*« Prema tome, razdioba je otege ova: *torcūlār* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *torcúlar*, tj. zapisao je oštri znak iznad *u*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio,

treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

p) *trapèza*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *trapeza*, prema grčkome *τράπεζα* 'stol', 'mjenjački stol', 'novčarski stol'. Premda ta imenica u latinskome ima obično potonje značenje, tj. označuje stol na kojem se mijenja novac (tako imaju npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić i Belostenec), pa utoliko može označivati i novčaru kao ustanovu, Vitezović navodi i osnovno (grčko) značenje, te donosi sljedeće otpovjednice: *frebyrnički stol*, *Tyrpez*, *Peharni stol* i *Kuppn stol*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevis (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Nije međutim ni ovdje posve jasno što je upravo Faber tom oznakom htio reći. Ako je htio napomenuti da je taj slog kratak, pa da riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, onda je pogriješio, budući da suglasnik *z*, koji se uzimlje kao složen (*zd*), uvjetuje položajno duljenje prethodnoga sloga, bio samoglasnik *e* po naravi (*naturā*) kratak ili dug, pa ta riječ u latinskome svakako mora biti naglašena na pretposljednjem slogu. Ako je pak htio samo naznačiti da je taj *e* po naravi kratak, premda tu riječ, zbog položajnoga duljenja, treba naglasiti na pretposljednjem slogu, tada ga Vitezović zacijelo nije dobro razumio. Tu riječ s obilježenom duljinom pretposljednje sloga navodi Kirsch (doduše, on redovito tako označuje svako položajno duljenje), dočim Sušnik–Jambrešić imaju *trāpěza*. Prema tome, razdioba je otege u latinskome ova: *trāpezā* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*, dočim je u Liddell–Scottovu rječniku obilježena kraćina prvoga samoglasnika *a* slijeva), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku *μέλανος*), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *trapèza*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*. Moguće je dakako da je Vitezović samo htio obilježiti naravnu kraćinu toga samoglasnika. Tada bi tupi znak imao prozodijsku službu, tj. kazivao bi

da je pretposljednji slog po naravi kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini. Bit će međutim ipak da je Vitezović, slično kao i u primjeru *obrȳzum*, krivo razumio Fabera te da je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome, na dopretposljednjem slogu, premda je ono zapravo na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku (ili nejasnoću).

r) [Tun]ètis

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u dočetu za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ètis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ *Tunes*. Posrijedi je ime jednoga grada u sjevernoj Africi (danas Tunis), prema grčkome *Τύνης, Τύνητος*. Osim lika *Tunes*, [Tun]ètis Vitezović navodi i lik *Tunètum*, također s nadslovkom. To bi značilo da je taj *e* kratak, dakle *ě*, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na dopretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* dug, dakle *ē*, pa taj genitiv mora biti naglašen na pretposljednjem slogu. Duljinu toga *e* bilježe Kirsch (ima likove *Tunetum* i *Tunitium*), Georges (ima lik *Tunes*, *Tunetis*) i Lewis–Short (imaju također lik *Tunes*, *Tunetis*), a Marević na tome *e* nema nikakvu oznaku (navodi lik *Tunetum*), što znači da je taj samoglasnik dug. Estienne pak kaže ovako: »Τύνης, Τύνητος, πόλις Σικελίας (immo Λιβύης).« No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to u liku *Tunetum*, s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevis (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je da Buchner–Cellarius na tome samoglasniku *e* ne bilježe nikakav znak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *ètis*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *Tunetis* valja, kao i u grčkome u kosim padežima jednine (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*, za razliku od nominativa gdje je također »regresivni« naglasak, ali prema uzorku

μελάνων), naglasiti na dopretposljednem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo na pretposljednem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

s) *Tunètum*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *Tunetum*. Posrijedi je ime jednoga grada u sjevernoj Africi (danas Tunis), prema grčkome Τύνης, Τύνητος. Osim lika *Tunètum* Vitezović navodi i lik *Tunes*, [Tun]ètis, također s nadslovkom (na dočetu ètis). To bi značilo da je taj *e* kratak, dakle ě, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na dopretposljednem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* dug, dakle ē, pa ta riječ mora biti naglašena na pretposljednem slogu. Duljinu toga *e* bilježe Kirsch (ima likove *Tunetum* i *Tunitium*), Georges (ima lik *Tunes*, *Tunetis*) i Lewis–Short (imaju također lik *Tunes*, *Tunetis*), a Marević na tome *e* nema nikakvu oznaku (navodi lik *Tunetum*), što znači da je taj samoglasnik dug. Estienne pak kaže ovako: »Τύνης, Τύνητος, πόλις Σικελίας (immo Λιβύης).« No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to u liku *Tunetum*, s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevis* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je da Buchner–Cellarius na tome samoglasniku *e* ne bilježe nikakav znak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *Tunètum*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da tu riječ valja naglasiti na dopretposljednem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome u kosim padežima jednine (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον, za razliku od nominativa gdje je također »regresivni« naglasak, ali prema uzorku μελάνων), na tome slogu, no ono je zapravo na pretposljednem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on,

sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

6.2. »Prave« pogrješke

Takvih »pravih« pogrješaka u Vitezovićevu *Lexiconu* ima ukupno 4. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Panàces. n. Panax. f. Panácea .. Trava suprot svakoj nemoći. Ježdravica.

Strymon, ónis, fl[umen] .. Styrmica, rika.

Theriáca, æ .. Turjak.

Thuricrémus, a, m .. Kadilni, a, o.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

panácea

[Strym]ónis

theriáca

thuricrémus

A evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *panácea*

Vitezović je oštrim znakom obilježio drugi samoglasnik *a* slijeva u riječi *panacea*, prema grčkome πανάκεια 'trava koja sve liječi', 'svelijek' (πάς, πᾶσα, πᾶν 'sav, sva, sve' + ἄκew, dotično ἄκewμαι 'liječim'). Osim riječi *panácea*, Vitezović u istome značenju navodi još i likove, tj. riječi *panàces* i *panax*, ali potonji bez nadslovka (istim ih redom donosi i Faber, tj. *panaces*, *panax* i *panacea*, te kaže »herba dicta, ἀπὸ τοῦ πάντα ἄκew, quod omnia sanat«). Sudeći dakle prema zapisu *panácea*, trebalo bi zaključiti da je taj *a* dug, dakle *ā*, no uistinu nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle *ǎ* (kraćinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch). Bio međutim taj dopretposljednji slog dug ili kratak, jasno je da on ne određuje mjesto naglasaka, tj. siline, budući da ono

ovisi o duljini ili kraćini pretposljednega sloga, ali upravo taj slog Vitezović nije obilježio nikakvim znakom. Bit će stoga da je posrijedi propust, tj. *lapsus calami*, te da je oštrim znakom trebalo obilježiti samoglasnik *e*, dotično pretposljednji slog. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku nalazi oznaka *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (sc. *syllaba*), što bi značilo da je taj pretposljednji slog dug. U tome je dakle primjeru samoglasnik pred samoglasnikom ipak dug (usuprot pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), pa je razdioba otege u latinskome ova: *pānācēā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina prvoga samoglasnika *a* slijeva). Vitezović je zacijelo vidio tu Faberovu oznaku, te je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. No pri tome je umjesto *panacéa*, zapisao *panácea*. Utoliko je oštri znak trebao imati prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. Ovako je međutim posrijedi pogriješka, tj. *lapsus calami*.

b) [Strym]ónis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *o* u dočetu za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ónis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *Strymon*. Posrijedi je ime jedne rijeke u Trakiji, prema grčkome *Στρυμών*, *Στρυμόνος*, što bi značilo da je taj *o* dug, dakle *ō*, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *o* kratak, dakle *ō*, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednjem slogu (kraćinu toga *o* bilježi i Kirsch). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine dopretposljednega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ *στρυμών*. Vitezović je vjerojatno na osnovi duljine u nominativu pretpostavio da je i u genitivu taj *o* u grčkome dug, premda je on kratak, dočim je u nominativu posrijedi prijevojna duljina, tj. tzv. nominativno duljenje, kojim se taj padež razlikuje od čiste osnove. Dodatna je zanimljivost da Faber kao primjer porabe navodi stih 120. (daktilski heksametar) iz I. knjige Vergilijeva djela *Georgica*. Evo toga stiha:

Strymoniaequae grues et amaris intiba fibris

Otuda je moguće, na osnovi pridjeva *Strymonius*, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati kraćinu samoglasnika *o*, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || u u | – – | – u u | – –

Razdioba je otege u tome genitivu jednine u latinskome ova: *Strýmōnīs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *y*, a nju je moguće neizravno odčitati i iz navedenoga Vergilijeva stiha). No očividno krivo shvativši Faberov zapis grčkoga nominativa, tj. poopćivši nominativnu duljinu, protegnuvši ju naime na sve padeže, Vitezović je naveo dočetak *ónis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *o*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *Strymonis* valja naglasiti na pretposljednem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, za razliku od genitiva dotične imenice u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις, ali nominativ je Στρυμών inačica nenaglašenosti), na dopretposljednem slogu. Utoliko je oštri znak trebao imati prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogriješka, tj. krivi zaključak izveden iz Faberova zapisa grčkoga nominativa dotične imenice.

c) *theriáca*

Vitezović je oštrim znakom obilježio prvi samoglasnik *a* slijeva u riječi *theriaca*, prema grčkome θηριακή (sc. ἀντίδοτος) ‘protuotrov u slučaju zmijskoga ugriza’, što je zapravo poimeničeni ženski rod grčkoga pridjeva θηριακός ‘koji se tiče otrovnih životinja’, ‘koji pomaže protiv ugriza otrovnih životinja’ (u vezi s riječju θηρίον ‘divlja životinja’, ‘zvijer’, što je pak umanjenica riječi θήρ, θηρός ‘grabežljiva životinja’, ‘grabežljiva zvijer’). Sudeći dakle prema zapisu *theriáca*, trebalo bi zaključiti da je taj *a* dug, dakle *ā*, no uistinu nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle *ă* (kraćinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić). Bit će stoga da je posrijedi *lapsus calami*, te da je taj *a* trebalo obilježiti tupim znakom. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku

nalazi oznaka *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je taj pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Riječ inače ima i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *thērīācā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *i*). Vitezović je zacijelo vidio spomenutu Faberovu oznaku, te je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (inačica nenaglašenosti). No pri tome je umjesto *theriāca*, zapisao *theriāca*. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglasaka. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogriješka, tj. *lapsus calami*.

d) *thuricrémus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *thuricremus* ‘koji je tamjanom zapaljen’, što je složenica imenice *thus*, *thuris* ‘tamjan’, ‘kād’, prema grčkome *θύος*, *θύους* ‘žrtva paljenica’ (u množini ‘tamjan’, ‘kād’), i glagola *cremo*, *cremare*, *cremavi*, *crematum* ‘zapaliti’, ‘spaliti’. U latinskome se javljaju i likovi bez *h*, tj. *turicremus*, *tureus*, *turibulum*, *turifer*, *turilegus*, *tus*, itd., ali ih Vitezović ne navodi, nego ima samo likove s *h*, tj. *thuricremus*, *thureus*, *thuribulum*, *thurifer*, *thurilegus*, *thus*. Slično je i u Kirscha (jedino *tus* upućuje na *thus*) te u Sušnik–Jambrešića, dočim Belostenec neke riječi bez *h* upućuje na one s *h* (*turibulum*, *turifer* i *turificare* na *thuribulum*, *thurifer* i *thurificare*), ali *thus* i *tus* navodi ravnopravno na obama abecednim mjestima. Sudeći dakle prema zapisu *thuricrémus*, trebalo bi zaključiti da je taj *e* dug, dakle *ē*, no uistinu nije tako, nego je taj *e* kratak, dakle *ĕ* (kračinu toga *e* bilježe kako Kirsch, tako i Sušnik–Jambrešić, a i pretkažljivo je na osnovi glagola *cremare*, gdje je taj *e* kratak). Bit će stoga da je posrijedi *lapsus calami*, te da je taj *e* trebalo obilježiti tupim znakom. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku nalazi oznaka *penult. cor.*, tj. *p(a)enultima correpta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je taj pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Razdioba je otege u latinskome ova: *thūrīcrēmūs* (skup *cr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može i ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *i* po naravi kratak, tj. *naturā brevis*). Vitezović je zacijelo vidio spomenutu Faberovu oznaku, te je htio

upozoriti na to da je mjesto siline na dopretposljednem slogu. No pri tome je umjesto *thuricrèmus*, zapisao *thuricrémus*. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogriješka, tj. *lapsus calami*.

6.3. Odnos Vitezovićevih propusta prema ukupnome broju latinskih riječi s nadslovkom

Da bismo na kraju mogli prosuditi kolika je vrijednost iznesenoga opisa, naime stoje li, ili ne stoje pojedina pravila, da bismo dakle uvidjeli koliki je njihov doseg, tj. koliko je latinskih riječi s nadslovkom njima obuhvaćeno, valja usporediti broj Vitezovićevih propusta (tj. »prenesenih« i »pravih« pogriješaka) s ukupnim brojem latinskih riječi s nadslovkom, kako bi se mogao procijeniti omjer između toga ukupnoga broja i onih primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima. Pitanje je zapravo sljedeće: je li taj omjer dovoljno dobar? A samo se u slučaju potvrdnoga odgovora može ustvrditi da opis vrijedi, da pravila stoje, a da su primjeri koji se s tim pravilima ne slažu, zapravo otkloni, tj. nehotična odstupanja od temeljnoga sustava.

Svi se Vitezovićevi propusti u vezi s bilježenjem nadslovaka na latinskim riječima mogu prikazati ovom preglednicom:

■	PROZODIJSKA RAZINA	NEPROZODIJSKA RAZINA	UKUPNO
PRENESENA POGRJEŠKA	18	2	20
PRAVA POGRJEŠKA	4	0	4
UKUPNO	22	2	24

Prema tome, pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera.

Takve se prenesene pogriješke ne mogu u pravome smislu smatrati pogriješcima, jer je općenito vidljivo, ne samo u pogledu prozodije, do koje se je mjere Vitezović oslanjao na Faberov rječnik. Utoliko se može reći da zapravo nije imao razloga sumnjati u Fabera pa je i u onim primjerima gdje je Faber pogriješio, postupio kao i u drugima, tj. primijenio je svoj način bilježenja nadslovaka držeći se pri tome Faberovih oznaka o kračini ili duljini slogova. Štoviše, moglo bi se reći i obrnuto: da upravo takve prenesene pogriješke pružaju najjači dokaz da je Faberov rječnik bio Vitezoviću predloškom, a ujedno pokazuju naravno i to koliko se je njime služio.

Preme tome, samo bi one 4 pogriješke na prozodijskoj razini bile prave pogriješke. Tu je Vitezović pogriješio prije svega utoliko, gledajući sa stajališta predloška kojim se je koristio, što nije ispravno prenio Faberove oznake o kračini ili duljini slogova, a onda dakako i utoliko što u latinskome doista i nije onako kako je obilježio. No kao što je već rečeno, bit će da je u tim slučajevima ipak posrijedi *lapsus calami*.

Usporedimo li sada taj broj pogriješaka, tj. 4, s ukupnim brojem latinskih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, a to je 1810 (ovdje valja uzeti u obzir sve riječi pojavnice, jer je Vitezović mogao pogriješiti, tj. učiniti *lapsus calami*, i pri opetovanju nekoga zapisa), vidi se da je udio (pravih) pogriješaka posve zanemarljiv, tj. da omjer $1806 : 4$ govori u prilog ispravnosti opisa koji je iznesen u prvome dijelu ove radnje. Ali ako bismo uzeli i broj razlikovnica, tj. 1506, omjer bi još uvijek bio jako dobar, tj. $1502 : 4$. Napokon, ako bismo »pravim« pogriješcima pribrojili i one prenesene iz Fabera, dobili bismo $1786 : 24$, u slučaju riječi poavnica, dotično $1482 : 24$, u slučaju riječi razlikovnica, a i ta se dva omjera mogu smatrati više nego prihvatljivima.

Zaključak bi dakle bio da opisana pravila obuhvaćaju zapravo sve latinske riječi s nadslovkom, dakle sve članove tako određenoga podskupa latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

DRUGI DIO

NADSLOVCI NA HRVATSKIM RIJEČIMA

1. *Oprjeke*

1.1. Pristup

Kao što je u prvome dijelu ove radnje valjalo iz skupa svih latinskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti riječi s nadslovkom (i samo njih), te tako uspostavljeni (zatvoreni) korpus opisati, tako je zadaća njezina drugoga dijela iz skupa svih hrvatskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti također one s nadslovkom (i samo njih), te potom tako uspostavljeni (zatvoreni) korpus opisati. Takvih pak hrvatskih riječi s nekim nadslovkom u Vitezovićevu rječniku ima znatno više negoli latinskih. K tomu, kada su posrijedi hrvatske riječi, nije dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadslovkom, nego valja razmotriti sve pojavnice. To pak valja učiniti zato što, s jedne strane, nije svejedno javlja li se neka riječ, zapisana s jednim određenim nadslovkom, samo jedanput, dvaput ili pak više puta, recimo petnaest. Jasno je da u posljednjem slučaju takav zapis, tj. ukupan broj pojava takva zapisa, ima znatno veću dokaznu snagu. S druge opet strane, gdje kada određena riječ, ili neki oblik određene riječi, na različitim mjestima u rječniku bude obilježen različitim nadslovcima (čega u latinskome nema). U tome je slučaju važno utvrditi i omjer u čestoti pojavljivanja jednoga i drugoga zapisa.

Hrvatskih riječi pojavnica koje su obilježene nekim nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532.¹⁸⁶ Kao i u slučaju latinskih riječi, i opis

---

¹⁸⁶ U predgovoru drugomu svesku Vitezovićevega rječnika bio sam naveo da takvih hrvatskih riječi pojavnica ima »više od 10000« (vidi B. Marotti, *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*, str. XCVIII). To je bila procjena koja se temeljila na zbroju svih jedinica, tj. jednakosti koje se nalaze, abecedno poredane, u šestome prilogu. U tome se prilogu međutim, kada se pojedina hrvatska riječ s nadslovkom nalazi u podnatuknici, navodi i natuknica kojoj dotična podnatuknica pripada, a koja

porabe nadslovaka na hrvatskim riječima valja započeti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. I ovdje valja odmah unaprijed spomenuti da Vitezović katkada nadslovke rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima. Na hrvatskim je dakle riječima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. No da bi se to dokazalo, valja izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome, i u slučaju hrvatskih riječi kao i kod latinskih, valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi bi slučajevi stoga činili izričitu, tj. eksplicitnu oprjeku, naime takvu oprjeku gdje su oba člana koja u nju stupaju, doista i obilježena, dočim bi drugi slučajevi tvorili prikrivenu iliti skrovitu, tj. implicitnu oprjeku, naime takvu gdje je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (već spominjana obilježenost neobilježenošću).

Budući da se Vitezović služi trima nadslovcima, kako bi se jasno uvidjelo da svaki od njih rabi u drugome, tj. u osobitome značenju, od znatne bi važnosti bilo pronaći takve primjere u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima (tj. pronaći tri različite riječi kojima je »lik«, kada je zapisan bez nadslovaka, istovjetan, a istodobno je nadslovcima moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju riječi, osim što je naravno moguće razabrati i naglasak svakoj od njih). Na taj bi se način moglo tada uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. Budući da su to ključni, nosivi primjeri, koji ponajbolje pokazuju na

---

pri tome ne mora i sama sadržavati neku hrvatsku riječ s nadslovkom. Stoga je broj hrvatskih riječi pojava s nekim nadslovkom manji od ukupnoga broja jedinica koje se nalaze u spomenutom šestome prilogu. Prema tome, hrvatskih riječi pojava, koje su obilježene nekim nadslovkom, ima zapravo nešto manje od 10.000.

koji način Vitezović rabi pojedine nadslovke, od tih primjera valja i započeti razmatranje.

1.2. Tri ključne trojke

U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri takve trojke, tj. tri primjera u kojima su po tri različite riječi uzajamno razlikovane trima nadslovcima. Tima bi riječima »lik«, kada ne bi bilo nadslovaka, bio istovjetan. Ovako se međutim može razlikovati njihovo značenje (osim što se dojavljuje obavijest na prozodijskoj razini). Evo tih primjera.

a) Trojka *śán* : *śân* : *śàn*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti rečeni primjeri:

Anodina [$\Rightarrow$ **Anodyn**al], **orum** .. *śannice*. vraćto, koje *śán* čineći ozdravl'a beteznika.

Conticinium .. gluho doba noći. pyrvi *śán*. pyrvi del noćí. [# Glûh.]

Lethargus .. myrtvi *śán*. *śmyrtni śan*.

Sopor .. *śán*. drím. drimež.

Traha, æ .. *śán*. *śáni*.

Sopórus, a, m .. *śân*, a, o. zaśpán, a, o.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

śán : *śân*

śán : *śân*

śân : *śân*

Zapis se *śán*, gdje je samoglasnik *a* obilježen oštrim znakom, u značenju 'spavanje', 'snivanje' javlja tri puta u Vitezovićevu rječniku. Jasno je da svaka od triju latinskih riječi, *conticinium*, *lethargus* i *sopor*, uz koje se kao prijevod nalazi *śán*, ima i svoje osobito, dodatno značenje, te da svakoj može odgovarati

i koja druga hrvatska riječ, pa stoga Vitezović uza svaku od njih navodi i druge hrvatske otpovjednice. Ta riječ u hrvatskome književnome jeziku glasi *sân* (slovenski *sèn*). Praslovljenski pak lik riječi *sân* (i zapisa *śân*) jest **s_vn̥b̥*, tj. **s_vn'v* (staroslovljenski *сѣнѣ*).¹⁸⁷ U praslovljenskome je zapravo bilo **s_vpn̥b̥*, što se vidi po glagolu **s_vpāti* (slovenski *spāti*), tj. **s_vpā'ti*, a to je opet od ie. **sup-no-s* (odakle npr. i grčki ὑπνοϛ). Nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu, poluglas se u pretposljednem slogu nađe u jaku položaju, pa se »oglasi«. ¹⁸⁸ Pri tome se kratkosilazni naglasak (tj. »visak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te stoga bude *sân* (u dvonadslovnome zapisu *s'an*). No u genitivu jednine taj »oglašeni« poluglas dopijeva u slabi položaj, pa se gubi, te prema praslovljenskome **s_vnā*, tj. **s_vn'a* (staroslovljenski *сѣна*), bude u hrvatskome *snā*. Čakavsko je narječje hrvatskoga jezika, među ostalim, obilježeno i time da se samoglasnik u zatvorenu slogu pred poluotvornikom, tj. zvanačnikom iliti sonantom dulji (s manjim ili većim odstupanjima). To položajno duljenje može biti dvojako: silazno (pretežito na čakavskome jugu, tj. jugoistoku) i uzlazno (pretežito na čakavskome sjeveru, tj. sjeverozapadu).¹⁸⁹

¹⁸⁷ U trećem svesku Bezlajeva etimološkoga rječnika slovenskoga jezika M. Furlan ima **s_vn̥b̥*, genitiv **s_vnā* (str. 227), tj. s tzv. kratkim novim akutom na osnovi u nominativu i s oznakom udara, bez obzira na intonaciju, na dočetu u genitivu.

¹⁸⁸ Taj se glagol može razumjeti u dvama značenjima, tj. da poluglas postane punoglasan (*a* ili *e*), dakle da dobije (puni) glas, ali i da se »javi«. Razmjerno čestu porabu toga glagola u vezi s poluglasom vidi u B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. Isp. npr. stavak kojim se opisuje tzv. prazni dočetak u nominativu jednine imenica muškoga roda (str. 387): »[...] prāznī n –#, kojī uč'inkujē, da_se prjedhodnī polugl'as (obilježen 'istīm 'znākom) oglāsī, da_se ōn sām izgubī, te da možebitan vīsak š njega priedē na prjedhodnī slog dotično hīp [...].« To je dakle ujedno i opis onoga što se u hrvatskome događa u nominativu jednine s navedenim primjerom *sân*.

¹⁸⁹ Vidi s time u vezi preglednicu koju u prvome dijelu svoga *Rječnika govora otoka Vrgade* donosi B. Jurišić (str. 69). Raspravljajući o tome kamo pripada Vrgada, on

Budući da senjski govor pripada srednjočakavskom (ili ikavsko-ekavskom) podnarječju (tj. dijalektu) čakavskoga narječja, očekuje se da spomenuto duljenje bude uzlazno (upravo visokouzlazno).¹⁹⁰ Prema tome, Vitezovićev bi zapis *ſân* odgovarao današnjemu zapisu *sân*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *sā'n*). A to se slaže i s današnjim stanjem jer Senj i Novi imaju *sân*.¹⁹¹

Vitezovićev se zapis *ſân*, gdje je samoglasnik *a* obilježen zavnutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju 'sanjke', 'saonice' javlja u Vitezovićevu rječniku samo kao prijevod za latinsku riječ *traha* (uz otpovjednicu *ſâni*, što je množina od *ſân*). Praslovljenski je lik zapisa *ſân* bio **sân_b* (staroslovljenski *сань*). Ta se riječ ne rabi u hrvatskome književnome jeziku, ali se (u množini) može čuti na sjeveru Hrvatske, u Slavoniji i u Podravini (književna riječ *sanjke*, tj. *sanjka*, upravo je umanjena na *-bka* od **sân_b*).¹⁹² Akademijin rječnik navodi samo potvrdu iz Vitezovićeva *Lexicon*a (tj. upravo taj navedeni primjer).¹⁹³ U

---

kaže da »na Hvaru imaju: *dîm*, *krôj*, *stôrca*, *divôjka*, *lokôrda*, a u Novome: *dîm*, *krāj*, *stârca*, *divôjka*, *lokârda*«. Pri tome napominje da se Vrgada slaže s Novim, što znači da po toj osobini ne pripada čakavskom jugu.

¹⁹⁰ Općenito o duljenjima pred zvonačnikom u čakavskome vidi M. Moguš, *Čakavsko narječje: Fonologija*, str. 44 – 63 (poglavlje *Akcentuacija*); također J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija*, 2. *Čakavsko narječje*, str. 23 – 26 (poglavlje *Prozodija*). O duljenjima u srednjočakavskome vidi I. Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, str. 61 – 77 (poglavlje *Duljenja kratkog akcenta*), a posebice za Senj vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 44 – 54 (poglavlje *Akcentat*, osobito str. 51).

¹⁹¹ Za Senj vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 131, a za Novi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 186). Isp. na istome mjestu i vrgadinski lik *s^oāñ*.

¹⁹² Ipak, rabi ju u prijevodu jedne Jesenjinove pjesme B. László (u časopisu *Književna smotra*, god. 28., br. 99., str. 64), kako se vidi iz prvoga stiha, po kome se pjesma i navodi: »Č'ujēš – 'sāni letē, č'ujēš – letē 'sāni.«

¹⁹³ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 606.

praslovjenskome riječ ima silaznu (cirkumfleksnu) intonaciju na osnovi, a ta se u hrvatskome čuva, te na takvu mjestu bude (izvorni) dugosilazni naglasak, dakle *sân*, tj. u dvonadslovnome zapisu 'sân, gdje ovisak, koji je odmaknut od samoglasnika, dotično od slogotvornika, upozorava da je posrijedi »bezvisna« osnova (ženskoga roda *i*-sklonidbe), što znači da je ovisak »slobodan«, te da skače na prednaglasnicu, tj. da se u izgovornoj cjelini ozbiljava na njezinu početku (bilo bi dakle *sjèdi nâ_sân*, dotično u dvonadslovnome zapisu *sj'edi 'na_sân*). Prema tome, Vitezovićev bi zapis *ſân* odgovarao današnjemu zapisu *sân* (dotično 'sân), što znači da je zavnutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon zapis se *ſân*, gdje je samoglasnik *a* obilježen tupim znakom, u značenju 'spavajući', 'uspavan' javlja u Vitezovićevu rječniku samo kao značenje latinskoga pridjeva *soporus* (uz otpovjednicu *zafpán*). Posrijedi je pridjev koji bi u hrvatskome zapravo glasio *sānan*, budući da je u praslovjenskome tvoren dočekom -*bn̂*, kojim se tvore odnosni pridjevi, od već spomenute imenice **sbn̂*. Osnovno bi značenje dakle bilo 'koji se tiče sna'. Lik *sân* (*sāna*, *sāno*) navode i Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* i Broz–Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* i upućuju ga na *sānan*.¹⁹⁴ Od toga bi pak lika ženski rod bio upravo *sānna* (srednji rod *sānno*), a tako u *Rjecoslòxju* navodi Stulli određeni vid *sānni* prema neodređenome pridjevu *sân*¹⁹⁵ (slično bi prema pridjevu *istin*, tj. *istinān*, određeni vid trebalo zapisati u liku *istinni*). Prema tome, Vitezovićev bi zapis *ſân* odgovarao današnjemu zapisu *sân* (u dvonadslovnome zapisu *s'an*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se može zaključiti sljedeće: *ſân* 'spavanje', 'snivanje' ≠ *ſân* 'sanjke', 'saonice' ≠ *ſân* 'spavajući', 'uspavan', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *sân* 'spavanje', 'snivanje' ≠ *sân* 'sanjke', 'saonice' ≠ *sân* 'spavajući',

¹⁹⁴ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 606 i 609, te I. Broz – F. Iveković, *Rječnik hrvatskoga jezika*, sv. 2., str. 378.

¹⁹⁵ Vidi J. Stulli, *Rjecoslòxje*, sv. 2., str. 302 (»Sân, ànni, a, o, V. sanexljiv.«).

‘uspavan’. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo ove tri nejednakosti:

$$\begin{aligned} \acute{f}án \neq \acute{f}\hat{a}n \neq \acute{f}\grave{a}n \\ \acute{s}\hat{a}n \neq \acute{s}\hat{a}n \neq \acute{s}\grave{a}n \\ \acute{s}\acute{a}'n \neq '\acute{s}\hat{a}n \neq s'\acute{a}n \end{aligned}$$

To pak jasno pokazuje da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

b) Trojka *váf* : *vâf* : *vàf*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Referr(**r**)**e. reportare** .. donefti. nazad donefti.

[...]

Refert me mihi atque vobis timere .. trebamiše je záfe i za váf bojatti.

Vicus, i .. vâf. vêf. vîf. ullica.

Villa .. felò. ftanje izvan grada. dvor. vâf. vaŋnica. Mađer. majer. /vvlica./

Vicatim .. od vâfi dò vâfi. po vaŋih. od veŋi do veŋi.

Cunctus, a, m .. vŋak, vŋakki, fŋakki, fŋakkoi, vŋakoteri, a, o. vâf, vŋâ, vŋê.

Equus .. koń. parìp.

[...]

Equus omnes quatuor pedes albos habens .. ù vŋe nogge puttaŋt, a, o. vâf pu-tonog.

Totus, a, m .. vâf, vŋâ, vŋe.

Universus, a, m .. vaŋvolni, vŋavoľna, vŋevoľno. vâf, vŋâ, vŋê.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

$$váf : vâf$$

váf : vâf

vâf : vâf

Zapis se *váf*, gdje je samoglasnik *a* obilježen oštrim znakom, što je akuzativ osobne zamjenice *vi* (za *váf*), javlja samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to u prijevodu jednakosti *refert me mihi atque vobis timere*, koja je podnatuknica natuknice *referre*. Posrijedi je zapravo lik genitiva (dotično lokativa) navedene zamjenice, koji je prenesen u akuzativ (izvorni je akuzativ u praslovjenskome bio jednak nominativu **vŷ*, a tako je bilo i u staroslovjenskome, tj. **ѡѣ**, gdje je prijenos genitivnoga lika **ѡѣѣ** postupno uzimao maha). No praslovjenski je lik toga »akuzativa« (tj. genitiva) bio **vās̃* (od ie. **uōs-om*), s praslovjenskim akutom na osnovi, koji se u hrvatskome pokraćuje, pa se stoga očekuje *vās*.¹⁹⁶ To je pak lik koji se može potvrditi u svima trima hrvatskim narječjima, npr. u Dubrovniku *vās*, u Bednji *vōs*, na Susku *vās*.¹⁹⁷ Duljenje je dakle drugotno te može biti silazno, tj. *vās*, kako je u hrvatskome književnome jeziku, a kako imaju i neki čakavski govori, ili pak (visoko)uzlazno, tj. *vās*, kako također imaju neki (drugi) čakavski govori.¹⁹⁸ Senj i danas ima lik *vās*.¹⁹⁹ U prilog tomu da je izvorno riječ o (praslovjenskome) akutu govori i činjenica da dugosilazni naglasak u književnome jeziku na prednaglasnicu ne skače, nego se samo pomiče udar iliti silina (pri čem visina ostaje na istome slogu), tj. da je *zà_vās* (u dvonadslovnome zapisu *za_v'ās*, gdje

---

¹⁹⁶ Za likove **vŷ* i **vās̃* vidi V. A. Dybo, *Slavjanskaja akcentologija*, str. 35.

¹⁹⁷ Za Dubrovnik vidi P. Budmani *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori*, u *Radu JAZU*, knj. 65., 1883., str. 173; za Bednju vidi J. Jedvaj, *Bednjanski govor*, u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 306; za Susak vidi J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, također u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 115.

¹⁹⁸ U vezi s time vidi već spomenutu preglednicu u prvome dijelu Jurišićeva *Rječnika govora otoka Vrgade* (str. 69; Novi: *vās*, Hvar: *vōs*, Vrgada se slaže s Hvarom).

¹⁹⁹ Vidi spomenutu disertaciju M. Moguš *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 78.

se vidi da visina, tj. ovisak, ostaje na istome mjestu), a ne *zà_vās* (što bi u dvonadslovnome zapisu bilo '*za_vās*'). K tomu, ondje gdje je *vās*, bude *za vās* (tj. *za v'as*),²⁰⁰ a ondje gdje je *vās*, bude dakako *za vās* (tj. *za vā's*). O razlogu toga duljenja mišljenja nisu jedinstvena, no bit će da ima pravo Malik Mulić kada kaže kako mu se čini »da se ovdje radi o morfologizaciji duljine korijenskog vokala«. ²⁰¹ To bi značilo da je ta duljina u genitivu množine poopćena. Moglo bi se reći, gdje je genitiv množine, ondje je duljina.²⁰² Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vâf* odgovarao današnjemu zapisu *vās*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *vā's*). A kako je već spomenuto, to se slaže i s današnjim stanjem u Senju.

Vitezovićev se zapis *vâf*, gdje je samoglasnik *a* obilježen zavnutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju 'selo', 'ulica' javlja u Vitezovićevu rječniku nekoliko puta: dvaput u nominativu jednine, i to kao prijevod latinskih riječi *vicus* (uz likove *vêf* i *vîf*) i *villa*, te dvaput u genitivu jednine *vâfi* (*od vâfi dō vâfi*) u natuknici *vicatim*, te jedanput u lokativu množine *po vâfih* u istoj natuknici. Praslovljenski je lik zapisa *vâf* bio **v̥b̥sb* (staroslovljenski **Вѣсѣ**). Ta se riječ slabo rabi u hrvatskome književnome jeziku, no glasi *vās*, genitiv *vâsi* (kajkavski *vês*). Nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu, poluglas se u pretposljednem slogu nađe u jaku položaju, te bude punoglasan, no u genitivu bi se očekivalo *vsī* (za što ima potvrda iz 15. stoljeća), jer poluglas iz osnove tu dospijeva u slab položaj, pa bi se morao izgubiti. U nominativu je duljenje naknadno zbog gubitka poluglasa u posljednjem slogu, a lik *vâsi* očevidan je naslon na taj nominativ *vās*, koji je potom poopćen u cijeloj sklonidbi (zacijelo i zato da se

---

²⁰⁰ Isp. na Susku *kel vās*, tj. *kōd_vās* (J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, str. 91).

²⁰¹ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 88.

²⁰² To je neobično važna spoznaja jer se njome može objasniti odakle duljina u onih genitiva množine koji po podrijetlu nisu pravi genitivi, nego im je lik prenesen iz lokativa množine. No to je posve drugo pitanje, koje velikim dijelom prelazi okvire ove radnje.

izbjegne istozvučnost s nominativom množine zamjenice *vās* 'sāv', tj. *vsī*). Praslovjenski **v̥sb* dolazi od ie. **uik'*- (u sanskrtu विश्, tj. VIŚ 'ući', विष्पति, tj. *viṣpati* 'gospodar'), što je prijevorna praznina, koja se smjenjuje s likovima **ueik'*- i **uoik'*-. Od prijevorne punine *e* u latinskome bude *vīcus* 'gradska četvrt', 'ulica', 'mjesto', a od prijevorne punine *o* u sanskrtu वेश्, tj. *veśa* 'naseljenik', 'zakupnik', te u grčkome οἶκος, tj. φοῖκος 'kuća', 'dom'. U hrvatskome riječ ima dugosilazni naglasak, dakle *vās*, tj. u dvonadslovnome zapisu '*vās*. I ovdje ovisak, koji je odmaknut od samoglasnika, dotično od slogotvornika, upozorava da je posrijedi »bezvisna« osnova (ženskoga roda *i*-sklonidbe), što znači da je ovisak »slobodan«, te da skače na prednaglasnicu, tj. da se u izgovornoj cjelini ozbiljava na njezinu početku (dakle *nā_vās*, dotično u dvonadslovnome zapisu '*na_vās*). S druge strane, kada se uz bezvisnu osnovu veže ovišeni, tj. visan dočetak, ozbiljava se vis toga dočeka, što znači da se naglasak povlači na dočetak, pa je lokativ množine *po vāfih*, tj. *po vāsih* (dotično *po vāsīh*).²⁰³ Utoliko bi Vitezovićev zapis *vās* odgovarao današnjemu zapisu *vās* (dotično '*vās*), što znači da je zavnutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon zapis se *vāf*, gdje je samoglasnik *a* obilježen tupim znakom, u značenju 'sav', javlja u Vitezovićevu rječniku četiri puta: kao prijevod latinskih pridjeva *cunctus*, *totus* i *universus*, i to *vāf*, *vā*, *vē* (u natuknici *totus* srednji rod *vē* nema nadslovka), te u podnatuknici *equus omnes quatuor pedes albos habens*, natuknice *equus*, i to u svezi *vāf putonog*. Taj je pak zamjenični pridjev u praslovjenskome imao ovakav lik: **vbx̥b̥*, **vbx̥ā*, **vbx̥d̥* [staroslovjenski **Вѣсѣ**, **Вѣсѣ** (**Вѣсѣ**), **Вѣсѣ**]. Već je na osnovi staroslovjenskoga vidljivo da je *s* u *vas* drugotno. Danas ta riječ u hrvatskome književnome jeziku nije u prevelikoj porabi, a umjesto nje rabi se *sāv*, lik nastao prema *svā*, poopćivši metatezu. Tako je danas

²⁰³ Vidi B. László, *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (poglavlje *Prjedkazba oviska*, str. 348). O tome će još biti posebno govora.

i u Senju,²⁰⁴ premda je drugdje u čakavskome lik *vas* dobro potvrđen (npr. u Novome, na Vrgadi, na Susku, na Hvaru), ali i u štokavskome Dubrovniku.²⁰⁵ I ovdje se nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu u nominativu muškoga roda, poluglas u pretposljednem slogu nađe u jaku položaju, pa bude punoglasan. Pri tome se kratkosilazni naglasak (tj. »ovisak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te stoga bude *vās* (u dvonadslovnome zapisu *v'as*). Taj kratkosilazni naglasak ne skače na prednaglasnicu, nego se samo pomiče udar, tj. silina, te bude npr. *ì_vas* (u dvonadslovnome zapisu *i_v'as*). No u nominativu se ženskoga roda poluglas nađe u slabu položaju, pa se gubi, a na dočetu je *-a* bio praslovjenski akut, koji se u hrvatskome pokraćuje, te bude *vsā*. Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vāf* odgovarao današnjemu zapisu *vās* (u dvonadslovnome zapisu *v'as*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se, kao i u primjeru prethodne trojke, može zaključiti sljedeće: *vāf*, što je akuzativ zamjenice *vi*, ≠ *vāf* 'selo', 'ulica' ≠ *vāf* 'sav', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *vās*, akuzativ osobne zamjenice *vi*, ≠ *vās* 'selo', 'ulica' ≠ *vās* 'sav'. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo i ovdje tri ovakve nejednakosti:

$$vās \neq vās \neq vās$$

$$vās \neq vās \neq vās$$

$$vā's \neq 'vās \neq v'as$$

I ovdje se dakle jasno vidi, kao i u prethodnome slučaju, da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te

---

²⁰⁴ Isp. što o tome kaže M. Moguš: »Kod primjera *sāv – svā – svē* prevladala je, kao što se vidi, metateza kosih padeža.« (*Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 82.)

²⁰⁵ Doduše, tako tvrdi Budmani 1883. u spomenutoj raspravi *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori* (u *Radu JAZU*, knj. 65., str. 174): »Kaže se *vās, svijeh, svijem*, a ne čuje se nigda *sav, svijju, svima*.«

duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

c) Trojka *vód* : *vôd* : *vòd*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Ponto .. brod. gibući moft. brod, na kom^{se} prik *vód* preváze.

Ductus², us .. *vôd*. vodjenje.

Ductor .. Vodac. Vodja. Vodjac. Vodittel'. Halauz. *Vòd*. *Vòd'*.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

vód : *vôd*

vód : *vòd*

vôd : *vòd*

Zapis se *vód*, gdje je samoglasnik *o* obilježen oštrim znakom, što je genitiv množine imenice *voda*, javlja samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao opisni prijevod riječi *ponto*, tj. *brod, na kom^{se} prik vód preváze*. Posrijedi je, da tako kažem, pravi genitiv množine, koji je u praslovjenskome glasio **vodŭ*, prema nominativu **vodā* (staroslovjenski **ВѢДА**, prema nominativu **ВѢДА**). Nakon gubitka poluglasa kratkosilazni se naglasak (tj. »ovisak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te bi se stoga očekivalo *vòd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*). Ipak, taj genitiv množine glasi *vôd* (u dvonadslovnome zapisu *vô'd*). Tako je i danas u senjskome govoru. Posrijedi je drugotno duljenje, zapravo naslon na one genitive množine gdje je ta duljina izvorna, npr *dūš* (prema nominativu *dūšā*). Za genitive množine poput *žēn* (prema nominativu *ženā*), gdje je *e* izvorno kratko, moglo bi se pomisliti da je riječ o duljenju pred zvonačnikom iliti sonantom u zatvorenome slogu (kao u primjeru *sān*). No upravo genitivi poput *vôd* ili *kōz* (prema nominativu *kozā*)

pokazuju da nije riječ o tome, nego da je posrijedi već navedeno poopćavanje duljine u genitivu množine (spomenuto u vezi s genitivom *vās*). Moglo bi se postaviti pitanje je li lik *vōd*, u nekome kratkome vremenu, uistinu opstojao, a duljenje, tj. naslon na genitive s izvornom duljinom došlo naknadno, ili je istodobno s gubitkom poluglasa ta duljina već bila »nametnuta«, tj. je li analogija već djelovala. Kako god na to odgovorili, čini se da se i ovdje valja složiti s Malikom Mulićem kada kaže:²⁰⁶ »Pod utjecajem slučajeva u kojima je duljina sloga (stara i novostvorena poziciona) bila zakonomjerna, dogodila se morfologizacija duljine naglašenog vokala u gen. množ. [...].« Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vōd* odgovarao današnjemu zapisu *vōd*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *vō'd*).

Zapis se *vōd*, gdje je samoglasnik *o* obilježen zavnutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju 'vođenje', 'vedba' javlja također samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao jedan od dvaju prijevoda latinske riječi *ductus* (uz otpovjednicu *vodjenje*). Posrijedi je *nomen actionis*, koji je u praslovjenskome glasio **vōdʰv*, od ie. prijevojne punine *o* **uódho-* (glagolnoga) korijena **uédhe/o-*, što u praslovjenskome bude **vestī* 'vesti', 'voditi' (u stsl. **вѣсти**). Poznato je da su se u indoeuropskome prajeziku *nomen actionis* i *nomen agentis* mogli razlikovati samo po mjestu naglasaka (uz isti prijevojni stupanj). Tako *nomen agentis* istoga ie. korijena glasi **uódhó-* i znači 'vođa'. Za to ima dosta primjera u grčkome i u sanskrtu (isp. npr. grčki *φόρος* 'nošenje', 'donos' 'doneseno', 'danak' prema *φορός* 'koji donosi', 'povoljan', 'pogodan', oboje u prijevojnoj punini *o*, a u vezi s glagolom *φέρω* 'nosim'). Tako se indoeuropska oprjeka **uódho-* : **uódhó-* ogleda i u dvama Vitezovićevim primjerima *vōd* : *vōd* (kako će se još vidjeti iz sljedećega primjera). Praslovjenski lik **vōdʰv* u hrvatskome književnome jeziku glasi *vōd*, s naknadnim duljenjem zbog gubitka poluglasa, no genitiv jednine bude *vōda*, gdje se vidi izvorna kračina.²⁰⁷ To su

²⁰⁶ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 31.

²⁰⁷ Za naglasak *vōd*, *vōda* (a ne *vōd*, *vōda*, kako se gdjekada može čuti) vidi npr. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1361.

tzv. »kratke bezvisice«,²⁰⁸ tj. kratke bezvisne osnove (kao *rôg*, *ròga*), što znači da naglasak skače na prednaglasnicu, pa bude npr. *ù_vôd*, *bèz_voda* (ili pak u dvonadslovnome zapisu ' *u_vôd*, ' *bez_voda*). Posebno je pitanje koji naglasak imaju te imenice u dugoj množini. U nas se propisuje *vòdovi*, *rògovi*, *vòdôvā*, *rògôvā* (što bi u dvonadslovnome zapisu bilo *vod'ovi*, *rog'ovi*, *vod'ôvā*, *rog'ôvā*),²⁰⁹ no usuprot tomu prof. László ima npr. *rògovi*, *rogóvā*, *rogòvima*, *zā_rogove* (tj. ' *rogovi*, *rogôv'ā*, *rogov'ima*, ' *za_rogove*),²¹⁰ kao što bude i u dugih bezvisnih osnova, tj. *gràdovi*, *gradóvā*, *gradòvima*, *nā_gradove* (dakle ' *gradovi*, *gradôv'ā*, *gradov'ima*, ' *na_gradove*). Na takav je naglasak upozorio već u svojoj slovnici Petar Budmani,²¹¹ i on se može smatrati bilježito hrvatskim. Prema tome,

---

²⁰⁸ Vidi o njima B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 351 – 352.

²⁰⁹ Vidi u već spomenutome Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te ujedno S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 53 i 635.

²¹⁰ Vidi u navedenoj Lászlóovoj raspravi *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, str. 351 (»Za naglasnīm se ūzorom osnovē 'rōg- povodē sve 'imenice sa samogl'asima *o*, *e*, *a* u poslj'ednjēme sl'ogu s naknadnōm duljbōm u nāzovniķu, a_znāčē što 'nežīvo [...].«).

²¹¹ Budmani zapravo kaže da je moguć naglasak kao *rògovi* (Budmanijev je primjer *bròdovi*), što znači da je ono što se očekuje *rògovi* (dotično *bròdovi*). No budući da Vuk u svome rječniku ima »pl. *bròdovi*« (vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*, str. 44), Budmani navodi i taj naglasni lik. To je na neki način »obvezan« učiniti, jer on opisuje vukovski sustav, no usprkos tomu ne propušta upozoriti i na određene (posebice naglasne) razlike između toga sustava, recimo istočnohercegovačkoga u užem smislu, i dubrovačkoga, koji bi po podrijetlu bio zapadnoštokavski (o toj razlici vidi J. Lisac, *Uz razmatranje Stjepana Vukušića o zapadnom dijalektu – jedinom novoštokavskom potomku zapadne štokavštine*, u časopisu *Jezik*, god. 58., br. 4., str. 151 – 152). Strogo uzevši, naglasak bi *bròdovi* pripadao u srpski književni jezik (unatoč tomu što je u nas »normiran«), a naglasak *bròdovi* u hrvatski. Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. 40 (»Si il

Vitezovićev bi zapis *vôd* odgovarao današnjemu zapisu *vôd* (u dvonadslovnome zapisu 'vôd), što znači da je zavnutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon, zapis se *vòd*, gdje je samoglasnik *o* obilježen tupim znakom, u značenju 'vođa', javlja također samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao jedan od prijevoda latinske riječi *ductor* (uz otpovjednice *Vodac, Vodja, Vodjac, Vodittel', Halauz i Vòd'*). Posrijedi je *nomen agentis*, koji je u praslovjenskome glasio **vodǵ*, od ie. prijevojne punine *o* **uodhó-* (glagolnoga) korijena **uédhe/o-*, što u praslovjenskome bude **vestī* 'vesti', 'voditi' (u stsl. **вѣсти**). Već je spomenuto u prethodnome primjeru da su se u indoeuropskome prajeziku *nomen actionis* i *nomen agentis* mogli razlikovati samo po mjestu naglasaka (uz isti prijevojni stupanj). Tako je *nomen actionis* istoga ie. korijena glasio **uódho-*, a značio je 'vođenje', 'vedba', ili pak, metonimijskim prijenosom značenja, posljedak vođenja, vedbe. Također je već spomenuto da dosta primjera za to ima u grčkome i u sanskrtu, te je naveden odnos $\phi\acute{o}\rho\omicron\varsigma$: $\phi\omicron\rho\acute{o}\varsigma$. Stoga se indoeuropska oprjeka **uódho-* : **uodhó-*, praslovjenski **vǵdǵ* : **vodǵ*, ogleda i u dvama Vitezovićevim primjerima *vôd* : *vòd*. Praslovjenski lik **vodǵ* glasio bi u hrvatskome književnome jeziku *vǵd*, međutim ta riječ danas više nije u porabi. No navodi ju Stulli u *Rjecoslòxju*, i to tako da riječ »vod, voda« jednom upućuje na *voditeglj*, gdje navodi talijanski i latinski prijevod (*condottiere* i *guida*, te *dux* i *ductor*), a drugi put na *vodjēnje* također uz talijanski i latinski prijevod (*condotta, conducimento, guida* i *accompagnamento*, te *ductus, assectatio* i *comitatus*).²¹² Nominativni bi lik *vǵd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*) nastao pomakom naglasaka (tj. »oviska«) za jednu moru prema početku riječi, tj. pomakom na prethodni slog, budući da se, nakon gubitka poluglasa, kratkosilazni naglasak ne bi mogao ozbiljiti na ništičnome morfemu. No naglasak bi genitiva jednine glasio *vodǵa*, u književnome jeziku *vòda* (oboje bi u

---

gen. di questi monosillabi è breve, possono prendere l'acc. deb. sulla prima sillaba; p. e. *brôd*, gen. *bròda* fa *bròdovi* e *bròdovi*, *bròdôvâ* e *bròdôvâ*, ecc.«)

²¹² Vidi J. Stulli, *Rjecoslòxje*, sv. 2., str. 571.

dvonadslovnome zapisu bilo *vod'a*), dakle kao *snòp*, *snòpa*. To su tzv. »kratke predvisice« (László ima lik *prjedu'isice*) »s obstojnôm kratčin'ôm«, što znači da naglasak nominativa jednine *vòd* ne bi skakao na prednaglasnicu, nego bi samo došlo do pomaka siline, pri čem bi visina ostala na istome mjestu,²¹³ za razliku od kratkih bezvisica (»s neobstojnôm kratčin'ôm«), gdje naglasak skače na prednaglasnicu, a u koju skupinu pripada i riječ *vôd*, *vòda*. Ta bi se razlika mogla lijepo očitovati u ovakvoj zamišljenoj rečenici: *Ì_vod je pristao nã_vòd* (u dvonadslovnome zapisu *I_v'od je prist'ao 'na_vòd*, pri čem je *I_v'od* zapravo *I_vod'*), tj. 'I vođa je pristao na vođenje'. Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vòd* odgovarao današnjemu zapisu *vòd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se, kao i u dvjema prethodnim trojkama, može zaključiti sljedeće: *vód*, što je genitiv množine imenice *voda*, ≠ *vôd* 'vođenje' ≠ *vòd* 'vođa', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *vòd*, genitiv množine imenice *voda*, ≠ *vôd* 'vođenje' ≠ *vòd* 'vođa'. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo i ovdje tri ovakve nejednakosti:

$$vód \neq vôd \neq vòd$$

$$vòd \neq vôd \neq vòd$$

$$vò'd \neq 'vòd \neq v'od$$

I ovdje se dakle jasno vidi, kao i u dvama prethodnim slučajevima, da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

No osim ovih triju primjera, tj. triju trojaka, u Vitezovićevu se rječniku nalaze još dvije trojke koje je vrijedno pogledati.

---

²¹³ Vidi o toj skupini osnova B. László, *Bilježka o književnôme naglasku hrvãtskôme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 351 – 352.

1.3. Još dvije zanimljive trojke

Razmatrane slučajeve, tj. tri navedene trojke, možemo smatrati ključnim primjerima, i to u smislu da oni nedvojbeno pokazuju dvije stvari: (1) činjenicu da Vitezović nadslovke jest razlikovao, i (2) kako ih je razlikovao. Tima se primjerima mogu pridodati još dvije trojke, kao svojevrsna »dokazna potpora«, koliko god da je riječ o uzvicima, dakle o jednoj osobitoj vrsti riječi, za koju bi se moglo tvrditi da u punome smislu ne pripada jezičnomu sustavu, ili pak da se nalazi na njegovu rubu. Istina, nije lako braniti tvrdnju da uzvik kojim se recimo izriče žalost, ima uzlaznu intonaciju, a onaj kojim se izriče čuđenje – silaznu. Tkogod bi tomu mogao prigovoriti, pa reći primjerice ovako: »Ja se čudim uzlazno.« No bez obzira na takve moguće prigovore, važno je ipak uvidjeti da je Vitezović uočio kako različiti uzvici imaju različite prozodijske vrijednosti, i tu je činjenicu, pošto ju je osvijestio, pokušao i zapisati pojedinim nadslovcima (neki se od tih nadslovcima obilježenih uzvika nalaze u glavnome dijelu rječnika, a neki u osmome dodatku pod naslovom *Lexicon Interjectionum Illyricarum*). Stoga je, kako reko, vrijedno pogledati i dvije sljedeće trojke.

a) Trojka ó : ô : ò

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

O. *Interjectio vocantis* .. ó.

In crimine alterum deperientis .. ò ó.

Heus .. oj. ô. nuda. ola. hod fimo.

Ah .. ah. ò. jô.

O. *desiderantis* .. àh. ò. dè. dèh. brè.

Exclamantis .. ò. deh.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

ó : ô

ó : ò

ô : ò

Zapisi se ó, ô i ò uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se ó javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, jedanput u glavnome dijelu kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *o* (s dodatnim tumačenjem *interjectio vocantis*), a drugi put u osmome dodatku u natuknici *in crimine alterum deperientis*, i to kao dio »uzvičnoga slijeda« ò ó; zapis se ô nalazi samo na jednome mjestu, i to u glavnome dijelu rječnika, kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *heus*; zapis se pak ò javlja četiri puta u rječniku, dva puta u glavnome dijelu, i to kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *ah* i kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *o* (s dodatnim tumačenjem *desiderantis*), te dva puta u osmome dodatku, i to u natuknicama *exclamantis* i *in crimine alterum deperientis*, a u posljednjoj također kao dio »uzvičnoga slijeda« ò ó. Prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadslovaka, tj. o tome kako ih Vitezović rabi u rječniku, ta bi tri različito obilježena *o* u današnjem zapisu izgledala ovako: ò̃, ô i ò̄ (u dvonadslovnome zapisu ò̄', 'ò̄ i 'o). Jasno je da se može postaviti pitanje koja je zapravo razlika između *interjectio vocantis* i (*interjectio*) *exclamantis*, od kojih je prvi obilježen visokouzlaznim naglaskom, tj. ó (dakle ò̃ ili ò̄'), a drugi kratkosilaznim, tj. ò (dakle ò̄ ili 'o). K tomu, je li doista uzvik *o* kao (*interjectio*) *desiderantis* isto što i (*interjectio*) *exclamantis*, naime ò (ò̄ ili 'o), tj. uzvikuju li se oba jednako? Napokon, ima li uzvik onoga koji nešto žudi, doista kratku silaznu intonaciju? Pri tome je posebno zanimljiva natuknica *in crimine alterum deperientis*, dakle uzvik onoga koji drugoga zatekne u kakvu prijestupu (ili zločinu), tj. ò ó (dakle ò̄ ò̃ ili 'o ò̄'). No bez obzira na to kako odgovorili na postavljena pitanja, i ovdje bismo mogli uspostaviti tri ovakve nejednakosti:

ó ≠ ô ≠ ò

ò̃ ≠ ô ≠ ò̄

ò̄' ≠ 'ò̄ ≠ 'o

To nam pak pokazuje da je Vitezović i u zapisu uzvika razlikovao, ili pokušao razlikovati, visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kraćine.

b) Trojka *ú* : *û* : *ù*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Huj .. *ú*.

Huj tamdiu .. *ú* tak dugo.

Dolentis .. ajmeh. aube. aú. *ú*.

Recentem casum indolentis, aut admirantis .. *û*.

Timentis .. *ù*. aù.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

ú : *û*

ú : *ù*

û : *ù*

Zapisi se *ú*, *û* i *ù* uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se *ú* javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, dva puta u glavnome dijelu kao prijevod latinskoga uzvika *huj*, te u izričaju *ú tak dugo* kojim se prevodi latinska sveza *huj tamdiu*, a treći put u osmome dodatku u natuknici *dolentis*; zapis se *û* nalazi samo na jednome mjestu, i to u osmome dodatku u natuknici *recentem casum indolentis, aut admirantis*; zapis se pak *ù* javlja također samo na jednome mjestu, i to opet u osmome dodatku u natuknici *timentis*. I ovdje bi se moglo ustvrditi, prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadslovaka, tj. o njihovoj porabi u Vitezovićevu rječniku, da bi ta tri različito obilježena *u* u današnjem zapisu izgledala ovako: *ũ*, *û* i *Û* (u dvonadslovnome zapisu *ũ'*, *'û* i *'u*). Jasno je k tomu da bi se i ovdje mogla postaviti određena pitanja, primjerice – ima li uzvik onoga koji se čega boji, doista kratku silaznu intonaciju. Međutim, bez obzira

na moguće odgovore na to i na slična pitanja, i ovdje bismo mogli uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\acute{u} \neq \hat{u} \neq \grave{u}$$

$$\tilde{u} \neq \hat{u} \neq \ddot{u}$$

$$\bar{u}' \neq '\bar{u} \neq 'u$$

To nam ponovno pokazuje da je Vitezović i u zapisu uzvika razlikovao, ili pokušao razlikovati, visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine.

1.4. Dokazna snaga razmotrenih trojaka

U određenome bi jezikoslovnome pristupu iznalazak triju navedenih trojaka bio dostatan da se dokaže temeljni stavak ove radnje u onome njezinu dijelu koji se tiče nadslovaka na hrvatskim riječima, naime to da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, zavnutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. To je pristup koji ne bi išao za tim da »pregledava« sve primjere, tj. sve potvrde, te da potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s navedenim stavkom i onih koji se ne slažu, koji su dakle »pogrješni«, pa ako je taj omjer dovoljno velik, tj. ako je vrlo malo onih primjera koji su »pogrješni«, izvede zaključak o ispravnosti stavka. Takav bismo pristup mogli nazvati »statističkim«. No usuprot tomu »statističkomu« pristupu mogao bi se zamisliti i pristup koji bi pošao od (zapravo kibernetičke) pretpostavke da je »sređena« poraba triju nadslovaka manje vjerojatna od »nesređene«, ili rečeno posve općenito – da je red manje vjerojatan od nereda (određena se čaša može napraviti na jedan i samo jedan način, a razbiti se može na milijun načina). Stoga se »sređena« poraba ne bi mogla smatrati pukom »slučajnošću«, nego posve svjesnim činom, pa bi utoliko, strogo uzevši, jedan jedini pronađeni primjer takve trojke kojom se pokazuje da svaki od triju nadslovaka ima svoje određeno značenje, bio dostatan dokaz pretpostavljenoga stavka. Tada bi pak svi ostali primjeri bili razvrstani u dvije skupine, gdje bi u jednoj bili oni i samo oni primjeri koji se

slažu s navedenim temeljnim primjerom, a u drugoj oni koji se s njime ne slažu, pri čem bi k tomu valjalo razmotriti i (okolnosne) razloge toga neslaganja: povodenje za sličnim primjerom, nedovoljno znanje, nedosljednost, nepažnja, umor, nehotičan propust, *lapsus calami*, itd.

U ovoj se radnji ima na umu i takav pristup, premda su »pregledani« svi primjeri s nekim nadslovkom u Vitezovićevu rječniku,²¹⁴ pa stoga u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera, što znači da se na tome, kako sam ga uvjetno nazvao, »statističkome« pristupu temelje zaključci u ovoj radnji.

1.5. Parovi oprjeka

Nakon primjera u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima, tj. gdje se trima različitim riječima kojima je »lik«, zapisan bez nadslovaka, istovjetan, istodobno može nadslovcima uzajamno razlikovati njihovo značenje, valja razmotriti i pojedine parove riječi, dakle dvojke, koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome valja podsjetiti i na to da se Vitezović služi i udvajanjem suglasnika, čime označuje naglašenu kraćinu prethodnoga sloga, pa i takve primjere treba uzeti u obzir pri uspostavljanju oprjeka, koliko god da samo po sebi »udvajanje« nije nadslovak.

Iz Vitezovićeve se rječnika, uključujući i uzvike, može izlučiti stotinjak takvih parova oprjeka.²¹⁵ Pri tome one mogu biti dviju vrsta: izričite oprjeke, gdje je na svakoj od dviju riječi u paru obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak (npr. *lúg* 'pepeo' : *lûg* 'gaj'), ili pak prikrivene oprjeke, gdje je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a na drugoj je izostavljen [npr. (f) *Bogom* (instrumental jednine) : *Bogóm* (dativ množine)]. Tomu valja dodati i oprjeke u kojima jedna riječ u paru ima udvojeni suglasnik [npr. *mukka* 'trud', 'napor' : *múka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) :

---

²¹⁴ Njihov se cjelokupan popis nalazi u osmome prilogu.

²¹⁵ Svi su ti primjeri navedeni u osmome prilogu.

mûka (genitiv jednine imenice *mûk*)]. No potomje oprjeke, kojih u rječniku ima dosta, nisu uračunate u spomenutih stotinjak. Štoviše, navedeni bi se primjer, *mukka : múka : mûka*, mogao smatrati i jednom od trojaka, o kojima je već bilo riječi. No njih ipak, budući da nedostaje zapis jednoga, u ovome slučaju tupoga nadslovka, nisam uvrstio među razmatrane (ključne) trojke. Napokon, ako bismo brojili i one parove u kojima jedna riječ ima udvojeni suglasnik, a druga nema nikakva nadslovka, tada bi takvih parova oprjeka bilo i znatno više.

Od svih tih parova oprjeka različitih vrsta ovdje sam odabrao 30 izričitih oprjeka, dakle takvih gdje je na svakoj od dviju riječi u paru doista i obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak. Svi se oni, u pogledu Vitezovićeve porabe nadslovaka, slažu s već opisanim trojkama, tj. pokazuju da je Vitezović u zapisu razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine, i to tako da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom. Stoga ih tumačim posve kratko. Da uz različit nadslovak ide i različito značenje, jasno se vidi iz latinskoga. Evo tih odabranih primjera.

a) Par *çêp* : *çèp*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Incubatus, *ûs* .. *çêp*. *lêg*. *lîg*. *îêd*. *îd*.

Emissarium, *ii* .. *çêp*. *propuřtak* *vodeni*. *okno*. *zjulo*. *çèp*.

Epistomium .. *çêp*. *tapún*. *piřak*.

Sifunculus .. *çêp*. *pipa*. *točak*.

Zapisi se *çêp* i *çèp* uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *çêp* nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *incubatus*, dočim se zapis *çèp* javlja na trima mjestima, i to u natuknicama *emissarium*, *epistomium* i *sifunculus*. Prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadslovaka, tj. o njihovoj porabi u Vitezovićevu rječniku, te bi dvije riječi u današnjem zapisu izgledale

ovako: *čêp* i *čëp* (u dvonadslovnome zapisu '*čêp* i *č'ep*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\textit{čêp} \neq \textit{čèp}$$

$$\textit{čêp} \neq \textit{čëp}$$

$$\textit{'čêp} \neq \textit{č'ep}$$

b) Par *grâd* : *gràd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Memphis .. Mifîr, glavni grâd ù Egiptu.

Grandinare, grandinat .. tuççi. graddi. tuçça ide. gràd ide. krûpi idu.

Grando, inis .. tuçça. gràd. krûpi.

Zapisi se *grâd* i *gràd* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *grâd* nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *Memphis*, a zapis se *gràd* javlja na dvama mjestima, i to u natuknicama *grandinare* i *grando*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *grâd* i *grãd* (u dvonadslovnome zapisu '*grãd* i *gr'ad*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\textit{grâd} \neq \textit{gràd}$$

$$\textit{grâd} \neq \textit{grãd}$$

$$\textit{'grãd} \neq \textit{gr'ad}$$

c) Par *gÿrk* : *Gÿrk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Amarulentus, a, m .. gorak, rka, o. gÿrk, a, o.

Græcus², i. Grajus, ji. Grajugena, æ .. Gÿrk.

Zapisi se *gÿrk* i *Gÿrk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se oba zapisa nalaze samo na

jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, *gŷrk* u natuknici *amarulentus*, a *Gŷrk* u natuknici *Græcus*². U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *gřk* i *Gřk* (u dvonadslovnome zapisu '*gřk* i *G'rk*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$gŷrk \neq Gŷrk$$

$$gřk \neq Gřk$$

$$'gřk \neq G'rk$$

d) Par *kl'êk* : *Kl'èk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Genu .. kolénno. kolinno.

[...]

Genum flexus .. kl'êk.

Ferreus, a, m .. železni, gvozdenni, a, o.

Ferreæ Alpes .. Gvozd. Kl'èk. Kapella, gorà.

Zapisi se *kl'êk* i *Kl'èk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *kl'êk* u podnatuknici *genum flexus*, natuknice *genu*, a *Kl'èk* u podnatuknici *Ferreæ Alpes*, natuknice *ferreus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *kl'êk* i *Kl'èk* (u dvonadslovnome zapisu '*kl'êk* i *Kl'ek*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$kl'êk \neq Kl'èk$$

$$kl'êk \neq Kl'èk$$

$$'kl'êk \neq Kl'ek$$

e) Par *Kôl* : *Kòl*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Triones .. voli. Voli od ralla, ali od Kôl.

Vallus, i .. Kòl. Kolac debelli. proſtac.

Zapisi se *Kôl* i *Kòl* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Kôl* (genitiv množine imenice *kola*) u natuknici *triones*, a *Kòl* u natuknici *vallus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *kôl* i *kòl* (u dvonadslovnome zapisu 'kôl i k'ol).²¹⁶ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$Kôl \neq Kòl$$
$$kôl \neq kòl$$
$$'kôl \neq k'ol$$

f) Par *lât* : *lât*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Spica .. klaſ. lâť.

Tignum. Tignus .. Roſgenica. lâť. roſenicca. ſpiravac. ſpiravac.

Zapisi se *lât* i *lât* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *lât* u natuknici *spica*, a *lât* u natuknici *tignum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lât* i *lât* (u dvonadslovnome zapisu 'lât i l'at').²¹⁷ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

---

²¹⁶ Za naglask genitiva množine *kôl* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 73.

²¹⁷ Riječ *lât* (prema njemačkome *Latte*) u nominativu množine *lâte* (tj. kao *plurale tantum*) i u značenju »poprečene grede što drže palubu broda« navodi M. Moguš u svome *Senjskome rječniku* (str. 65). Riječ je *lât* pak isto što i *vlât* u značenju 'klas'. D.

lât ≠ làt

lât ≠ lât

'lât ≠ l'at

g) Par *lúg* : *lûg*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Cinefacere .. upepelitti. ù *lúg* obyrnutti.

Ciner .. *lúg*. pepel. popel.

Cinflare .. v' *lúg* puhatti. v' pepel puhatti.

Cinis .. *lúg*. pepel. popel.

Lix .. *lúg*. pepel. popel.

Lixivia. lixivium .. Lusia. lúžnica. voda kroz *lúg* očižena. krop čez *lúg* precidjen.

India. cinis .. Pepel. popel. *Lúg*.

Nemus .. lûg. ložà. dubrava.

Saltus², ûs. sylva .. dubrava. lûg.

Zapisi se *lúg* i *lûg* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *lúg* javlja na osam mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *cinefacere*, *ciner*, *cinflare*, *cinis*, *lix*, *lixivia* (dva puta) i *India* (u četvrtome dodatku), dočim se zapis *lûg* nalazi na dvama mjestima, u natuknicama *nemus* i *saltus²*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lûg* i *lûg* (u dvonadslovnome zapisu *lû'g* i *'lûg*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

lúg ≠ lûg

lûg ≠ lûg

lû'g ≠ 'lûg

Parčić u svome *Vocabolario croato-italiano* (str. 386) kaže ovako: »Lat, (Vlat), m. *culmo o gambo (delle gramigne)*.«

h) Par *lûk* : *lùk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Arcus, ûs .. Lûk.

Arcum intendere, adducere .. napéti lûk.

Arcum remittere .. opuštiti, spružiti, opružiti lûk.

Arcus intentus, contentus .. napet lûk.

Balista .. [# lûk.] banestrel. puska. famofrel.

Ephippium .. sedlò. *adj.* sedlenni, a, o.

Anterior pars ephippii .. lûk. sedleni lûk.

Intendere. explicare .. napreći. raztríti. *freq.* naprezzati. raztirrati.

[...]

Intendere arcum .. napréci, nategnutti lûk. napéti lûk.

Plectrum .. lučac. lûk.

Allium .. češan. beli lûk. češák.

Ampeloprasum .. divji por. pajji lûk.

Bulbus .. skañulla. kozjak luk.

[...]

Bulbus sativus .. ľutikka. kesserov lûk.

Cæpe .. čyrľeni lûk. čyrľenac. kapulla.

Cepa, æ. Cepe .. Čyrľenac. cyrľeni [⇒ čyrľeni] Lûk.

Scorodoprasum .. divji lûk. pol'ni lûk.

Squilla, æ. Cæpa marina .. morfki lûk.

Ulpicum .. veliki lûk.

Zapisi se *lûk* i *lùk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *lûk* javlja na deset mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *arcus* (te u trima njezinim podnatuknicama *arcum intendere*, *arcum remittere* i *arcus intentus*), potom *balista* (gdje je zapis *lûk* precrtan), u podnatuknici *anterior pars ephippii* natuknice *ephippium*, u podnatuknici *intendere arcum*, natuknice *intendere* (dva puta), i u

natuknici *plectrum*, dočim se zapis *lūk* nalazi na devet mjesta, u natuknicama *allium*, *ampeloprasum*, u podnatuknici *bulbus sativus*, natuknice *bulbus*, zatim u natuknicama *cæpe*, *cepa*, *scorodoprasum* (dva puta), *squilla* i *ulpicum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lūk* i *lūk* (u dvonadslovnome zapisu '*lūk* i '*l'uk*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

lūk ≠ *lūk*

lūk ≠ *lūk*

'*lūk* ≠ '*l'uk*

i) Par *mâft* : *mâft*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Abdomen .. *fallo*. *túšta*. *mâft*.

Balsamum .. *Miloduh*. *Milloduh*. *mirif*. *mirifna* *mâft*.

Cerussa .. *bela* *mâft*. *bilillo*. *billoćica*.

Chrisma, atis .. *mâft*. *maftillo*.

Liquamen .. *tuftína*. *tuftína*. *mâft*. *cvyrtjé*.

Odoramen. Odoramentum .. *mirif*. *miriffi*. *mirifna* *mâft*.

Pinguedo. Pinguetudo .. *túšta*. *tuftoća*. *tuftína*. *tuftillo*. *tûç*. *mâft*.

Unguen, inis. Unguentum .. *mâft*. *pomaft*. *mazillo*.

Mustum .. *mâft*. *mòst*. *grozdenicca*. *grozdeni fôk*. *mlado vino*.

Zapisi se *mâft* i *mâft* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *mâft* nalazi na osam mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *abdomen*, *balsamum*, *cerussa*, *chrisma*, *liquamen*, *odoramen*, *pinguedo* i *unguen*, dočim se zapis *mâft* javlja samo na jednome mjestu u rječniku, u natuknici *mustum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mâst* i *mâst* (u dvonadslovnome zapisu '*mâst* i '*m'ast*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

mâft ≠ *mâft*

mâst ≠ mǎst

'mâst ≠ m'ast

j) Par Môra : Morà

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Bosphorus .. Prevalak. Vologaz. tefnoća Môra.

[...]

Bosphorus Thracicus .. Bogazin. Tefnoća Môra kod Carigrada. Vagazin. Tefno Carigrad/ko.

Cyclades, dum .. Gyrçkoga Môra Otoki.

Malacia, æ. tranquillitas .. tissina. tisína. bonacca. tihoća Môra. mulajka. malajka.

Ephialtes, æ .. Morà.

Incubus .. Morà.

Suppressio .. pritišćenje.

Suppressio nocturna .. Morà.

Zapisi se *Môra* i *Morà* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom (na različiteme mjestu). Pri tome se zapis *Môra* (genitiv jednine imenice *more*) nalazi na četirima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *Bosphorus* (i u njezinoj podnatuknici *Bosphorus Thracicus*), potom *Cyclades* i *malacia*, dočim se zapis *Morà* javlja u trima natuknicama, *ephiates*, *incubus* i u podnatuknici *suppressio nocturna*, natuknice *suppressio*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *môra* i *morà* (u dvonadslovnome zapisu *'môra* i *mor'a*).²¹⁸ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Môra ≠ Morà

---

²¹⁸ Za naglask *môre*, *môra* danas u Senju, kako je i u književnome jeziku, a ne *mðre*, *mðra*, kako bi se očekivalo, vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 72.

môra ≠ morà

'mōra ≠ mor'a

k) Par *múçe* : *mûçe*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Mugire .. *múkatti*. *buçatti*. *bukatti*.

Mugit bos .. *múçe* vol. *múka* vol.

Clam .. tajno. otajno. podotajno. *fkrovitto*. *skomcé*. *çkomcé*. *mûçe*. *muçéc*.
podmûçe.

Zapisi se *múçe* i *mûçe* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *múçe* u podnatuknici *mugit bos*, natuknice *mugire*, a *mûçe* u natuknici *clam*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mũçe* i *mûçe* (u dvonadslovnome zapisu *mũ'çe* i *'mûçe*).²¹⁹ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

múçe ≠ mûçe

mũçe ≠ mûçe

mũ'çe ≠ 'mûçe

l) Par *múka* : *mûka*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Mugire .. *múkatti*. *buçatti*. *bukatti*.

Mugit bos .. *múçe* vol. *múka* vol.

---

²¹⁹ Uz riječ *muçéc*, tj. *mučéc*, s naglasnim likom koji se očekuje, Vitezović navodi i riječ *mûçe*. Obično se smatra »standardnim« naglasak *mũčē* (postalo od *mũčē*, a ovo od *mũčē*), što je zapravo stari particip prezenta gagola *mučati*. No potvrđen je i naglasak *mûče*, koji navodi Skok, a Stulli ima *mũcse* i *mucsēch* (vidi *Rjecsoslòxje*, sv. 1., str. 450).

Angerona .. Mukobogiña. Bogina [⇒ Bogiña] od Mûka.

Echemethia [⇒ **Echemythia**] .. nauk mûka i flûha, aliti muçatti i [# pol]flussati.
Muççofluh.

Zapisi se *mûka* i *mûka* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *mûka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u podnatuknici *mugit bos*, natuknice *mugire*, a zapis se *mûka* (genitiv jednine imenice *muk*) javlja na dvama mjestima, i to u natuknicama *Angerona* i *echemethia* [⇒ *echemythia*]. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mûka* i *mûka* (u dvonadslovnome zapisu *mû'ka* i '*mûka*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

mûka ≠ *mûka*

mûka ≠ *mûka*

mû'ka ≠ '*mûka*

m) Par *obîta* : *obîta*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Liceri .. pogodittife. ucínittife. obeçatti. liçbu uçinitti. *freq.* pogádjattife. cínittife.
kupovatti. obîtatti. dávatti. liçbovati. liçbu çinitti.

Centum Græcos curto vix asse licetur .. Za što Gyrkov komaj drobni novac
obîta.

Promissum .. obîta. obećanje.

Zapisi se *obîta* i *obîta* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *obîta* u podnatuknici *centum Græcos curto vix asse licetur*, natuknice *liceri*, a *obîta* u natuknici *promissum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *obîta* i *obîta* (u

dvonadslovnome zapisu *obī'ta* i *ob'ita*).²²⁰ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

obī'ta ≠ *obī'ta*

obī'ta ≠ *obī'ta*

obī'ta ≠ *ob'ita*

n) Par *pâf* : *pàf*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Baltheus. Baltheum .. *Pâf*. *pâfci* od *fabl'e* ali *oružjá*. *remenni pâf*.

Cestus .. *povezačca*. *šplettak*. *trak ženſki*. *pâf ženſki*.

Cinctus², ūs .. *tkannica*. *siroki pâf*.

Cingulum .. *pâf*. *pojaſ*.

Cingulus .. *pâf*. *pojaſ*.

Zodiacus .. *Znameník*. *Pâf Nebeski*.

Zona, æ .. [*# uzzica*.] *trak*. *pâf*. *pojaſ*. *zińńica*. *obtoka*. *znora*.

Aries, tis .. *Ovan*. *Praz*. *Pÿrç*. *Brav*. *Jarac*.

Aries, piscis .. *Morſki pâf*.

Canicula .. *pſiçćica*. *cuckica*. *vaskica*. *kujica*.

Canicula. Canis marinus .. *Pâf*. *Morſki pâf*.

Canis. m. .. *Pâf*. *Cucak*.

[...]

Canis marinus .. *Morſki pâf*.

[...]

---

²²⁰ Riječ *obī'ta*, tj. *obī'ta*, lik je ženskoga roda uz (ikavski) muški rod *obīt*, tj. novoštokavski (i)jekavski *òbjet* (a to je zapravo *ob* + **věťv*). Vuk ima glagol bez predmetka *vijetati*, *vĭjetām*, navodeći da se rabi u Crnoj Gori (vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*, str. 61). S predmetkom *ob-* i u ikavskome liku glagol bi glasio *obītati*, *òbītām*, što bi u senjskome tronaglasju bilo *obītāti*, *obītam* (u Vitezovićevu zapisu *obītatti*, *obītam*).

Canis sine cauda .. kuſſaſt pàſ. Pàſ prez répa.

Cerberus. Canis carnivorus .. Meſozer. Pàſ meſozer, Meſozerac.

Cerberus. Canis infernalis .. Pakleni pàſ. Pakleni ſtraznik. tako zmiſlen, dà
paklenſka vràta čúva.

Dilaniare .. razmyrcvaritti. razdrapitti. raztyrgati. razmeſaritti.

Dilaniavit me canis .. oklal-mè je pàſ.

Scyllus. canis marinus .. morſki pàſ.

Zapisi se *pâſ* i *pàſ* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *pâſ* javlja na osam mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *baltheus* (dva puta), *cestus*, *cinctus*², *cingulum*, *cingulus*, *zodiacus* i *zona*, dočim se zapis *pàſ* nalazi na jedanaest mjesta, u podnatuknici *aries*, *piscis*, natuknice *aries*, u podnatuknici *canicula. canis marinus*, natuknice *canicula* (dva puta), u natuknici *canis* [i u njezinim dvjema podnatuknicama, *canis marinus* i *canis sine cauda* (dva puta)], u natuknici *Cerberus* (i u njezinoj podnatuknici *Cerberus. canis infernalis*), u podnatuknici *dilaniavit me canis*, natuknice *dilaniare* i u natuknici *scyllus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pâs* i *pàs* (u dvonadslovnome zapisu 'pâs i p'as). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$pâſ \neq pàſ$$
$$pâs \neq pàs$$
$$'pâs \neq p'as$$

o) Par Pavíca : Pavìca

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Pava. Pavo foemella .. Paunica. Pavíca.

Paulus .. Pave. Paval. Pavo. *dim.* Pavìca. Pavko. Pave. Pavlak. *patron.* Pavić. Pavlović. Pavičić. Pauković. Pavlaković. *f.* Pavička. Pavlovička. Pavičićka. Pavkovička. Pavlakovička. *adj.* Pavićev, Pavlovićev, a, o. *etc.* Pavićkin, Pavlovićkin, a, o. *etc.*

Zapisi se *Pavíca* i *Pavìca* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Pavíca* u natuknici *pava*, a *Pavìca* (umanjenica muškoga imena *Pavao*) u natuknici *Paulus* (u drugome dodatku). U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pavíca* i *Pavìca* (u dvonadslovnome zapisu *paví'ca* i *Pav'ica*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Pavíca ≠ *Pavìca*

pavíca ≠ *Pavìca*

paví'ca ≠ *Pav'ica*

p) Par *pokázan* : *pokàzan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Demonstratus, a, m .. *pokázan*, *ukázan*, *dokázan*, a, o. *freq.* *pokazívan*, *ukazívan*, *dokazívan*, a, o.

Exhibitus, a, m .. *pridán*, *zadán*, *podán*, *pokázan*, a, o.

Probatus, a, m .. *fkussen*, *doprinesén*, *pokázan*, a, o. *freq.* *fkúsan*, *doprinásan*, a, o.

Argus .. *ftòðk.* *pokàzan* od *fto ók.*

Ostentum .. *fkâzan.* *ukaz.* *pokàzan.*

Prodigium .. *Çuddo.* *çudno* *znamenje.* *Pokàzan.*

Zapisi se *pokázan* i *pokàzan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku: *pokázan* u natuknicama *demonstratus*, *exhibitus* i *probatu*s, a *pokàzan* u natuknicama *Argus*, *ostentum* i *prodigium*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pokāzan* i *pokàzan* (u dvonadslovnome zapisu *pokā'zan* i *pok'azan*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

pokázan ≠ *pokàzan*

pokāzan ≠ pokāzan
pokā'zan ≠ pok'azan

q) Par *prikázan* : *prikàzan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Dedicatus, a, m .. *prikázan*.

Dicatus, a, m .. *zdan, darovan, prikázan, a, o.*

Immolatus, a, m .. *prikázan, posvećen, aldovan, a, o.*

Dedicatio .. *prikàzan. prikázanje. zdanje. darovanje. prikazanje. freq. zdavanje. darivanje. prikazivanje.*

Immolatio .. *prikàzan. posvetilisće. Aldov. prikazanje. posvétjenje. aldovanje.*

Portentosus, a, m .. [*# znamenit,*] *škazniv, a, o. nakàzni, a, o.*

Portentosa visio .. *nakazàn. prikàzan.*

Zebee. victima .. *aldov. prikàzan. posvetilisće. žrtva.*

Zapisi se *prikázan* i *prikàzan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *prikázan* javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *dedicatus*, *dicatus* i *immolatus*, dočim se zapis *prikàzan* nalazi na četirima mjestima, u natuknicama *dedicatio* i *immolatio*, u podnatuknici *portentosa visio*, natuknice *portentosus*, te u natuknici *Zebee* (u četvrtome dodatku). U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *prikāzan* i *prikāzan* (u dvonadslovnome zapisu *prikā'zan* i *prik'azan*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

prikázan ≠ prikàzan
prikāzan ≠ prikāzan
prikā'zan ≠ prik'azan

r) Par *pûh* : *pûh*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Flabrum .. vettar. pûh.

Flatus .. pûh. puhañe. puhanje. pîh. fôp.

Glis¹, gliris .. pûh.

Zapisi se *pûh* i *pûh* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *pûh* javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *flabrum* i *flatus*, dočim se zapis *pûh* nalazi samo na jednome mjestu, u natuknici *glis¹*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pûh* i *pûh* (u dvonadslovnome zapisu '*pûh* i *p'uh*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

pûh ≠ *pûh*

pûh ≠ *pûh*

'*pûh* ≠ *p'uh*

s) **Par Rât : ràt**

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Retinum. Rataneum, opp[idum] .. Rât.

Bellum .. Rât. Vojnica.

Giganto<no>machia .. Velonožja ràt. Goliatfki boj. Golemački, Golemonožki bój.

I[n]volutus, a, m .. zvit, fvit, a, o.

I[n]volutum bellum .. fmisana, fmetena Rât.

Mars. Mavors .. Ratni Bog. Rattnik.

Mars. bellum .. Rât.

Zapisi se *Rât* i *rât* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *Rât* (grad) nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *Retinum*, dočim se zapis *rât* javlja na četirima mjestima, i to u natuknicama *bellum* i *giganto<no>machia* (tj. *gigantomachia*), te u podnatuknici *i[n]volutum bellum* (tj. *involutum bellum*), natuknice *i[n]volutus* (tj. *involutus*) i u podnatuknici *Mars. bellum*, natuknice

Mars. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *Rât* i *rât* (u dvonadslovnome zapisu '*Rât* i *r'at*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$Rât \neq rât$$

$$Rât \neq rât$$

$$'Rât \neq r'at$$

t) Par *Ród* : *rôd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Phodus, i. Rhodus, Insula .. Ród, otok.

Parentela, æ .. Rodbinſtvo. rodbina. rôd.

Zapisi se *Ród* i *rôd* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Ród* (otok) u natuknici *Phodus*, a *rôd* u natuknici *parentela*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *Rôd* i *rôd* (u dvonadslovnome zapisu *Rô'd* i '*rôd*').²²¹ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$Ród \neq rôd$$

$$Rôd \neq rôd$$

$$Rô'd \neq 'rôd$$

u) Par *ruk* : *rûk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Applausus, ûs .. obradovanje. obraduvanje ꝛpľefkom rûk.

---

²²¹ Akademijin rječnik ima naglasak *Rôd*, *Rôda*, što se slaže s naglaskom *Rôd*, u Vitezovićevu zapisu *Ród*, gdje bi genitiv bio *Rôdâ* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 84).

Extorquere .. odtéti. ottéti. iz rúk zgrabbiti. izmaknutti. *freq.* ottimmati.

Manupretium .. rukodele. od rúk dello.

Reboare .. odrúçitti. rukomfe oglašfitti. rúk podrugoçitti. /odruçati./

Rugitus, ûs .. [# buçanje.] ruçanje. rúk.

Zapisi se *rúk* i *rúk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *rúk* (genitiv množine imenice *ruka*) javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *applausus*, *extorquere* i *manupretium*, dočim se zapis *rúk* nalazi na dvama mjestima, u natuknicama *reboare* i *rugitus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *rūk* i *rúk* (u dvonadslovnome zapisu *rū'k* i '*rūk*').²²² Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

rúk ≠ *rúk*

rūk ≠ *rúk*

rū'k ≠ '*rūk*'

v) Par *rûf* : *Rûf*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Rufus, a, m .. *rûf*, a, o.

Edom. Rufus .. *Rûf*.

---

²²² Akademijin rječnik nema obilježen naglasak na imenici *ruk* u značenju 'rika', 'krik', ali navodi da je »*nom. act. prema rukati, kao muk prema mukati*« (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 256). No ni imenica *muk* u značenju 'rika', 'mukanje' nema obilježen naglasak (vidi sv. 7., str. 137). S druge strane, i glagol *rúkati* i glagol *múkati* imaju obilježen dugouzlazni naglasak (vidi sv. 14., str. 287 i sv. 7., str. 143). Budući da je *ruk*, kako se navodi, *nomen actionis*, očekuje se naglasak *rúk* (a tako i *múk*). To se pak slaže s Vitezovićem, koji ima glagol *rukatti* (u natuknici *rudere*), doduše bez obilježene prednaglasne duljine oštrim znakom, ali zato ima imenicu *múk* (u natuknici *mugitus*), kao i glagol *múkatti* (u natuknici *mugire*), s obilježenom prednaglasnom duljinom.

Russus .. Rûf.

Zapisi se *rûf* i *Rûf* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *rûf* javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *rufus* i *Edom* (u četvrtome dodatku), dočim se zapis *Rûf* nalazi samo na jednome mjestu, u natuknici *Russus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *rûs* i *Rûs* (u dvonadslovnome zapisu '*rûs* i *R'us*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$rûf \neq Rûf$$

$$rûs \neq Rûs$$

$$'rûs \neq R'us$$

x) Par *fîť* : *fîť*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Juncetum .. *fîťina*. *fîť*. *fîťovje*.

Juncus .. *fîť*. *fîťtov*. *zúkka vodena*.

Saburratus, a, m .. *opesćen*, *omel'en*, a, o.

Saburratus, a, m. cibo onustus .. *nažyrt*, *fîť*, a, o.

Satiatus, a, m .. *zařîťćen*, a, o. *fîť*, a, o.

Satur, a, m .. *fîť*, a, o.

Zapisi se *fîť* i *fîť* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *fîť* nalazi na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, u natuknicama *juncetum* i *juncus*, dočim se zapis *fîť* javlja na trima mjestima, i to u podnatuknici *saburratus, a, m. cibo onustus*, natuknice *saburratus*, te u natuknicama *satiatus* i *satur*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sîť* i *sîť* (u dvonadslovnome zapisu '*sîť* i *s'it*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$fîť \neq fîť$$

$$sîť \neq sîť$$

y) Par *fmísan* : *fmîsan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Aceratus, a, m .. plivvami *fmísan*, a, o.

Intrita, æ. Intritum, i .. *fuppa*. kruh ù vino močćen.

Intrita calcis .. mort. pešek *f* vapnom *fmísan*.

Miscellaneus. Miscellus, a, m .. *fmísan*, *fmiffan* [& *zmiffan*], a, o.

Lepidus, a, m .. *fmîsan*, *sna*, *sno*. v'luddan, dna, dno. sâlan, lna, lno.

Zapisi se *fmísan* i *fmîsan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *fmísan* nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknici *aceratus*, u podnatuknici *intrita calcis*, natuknice *intrita*, te u natuknici *miscellaneus*, dočim se zapis *fmîsan* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *lepidus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *smîšan* i *smîšan* (u dvonadslovnome zapisu *smî'šan* i *'smîšan*).²²³ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

fmísan ≠ *fmîsan*

smîšan ≠ *smîšan*

smî'šan ≠ *'smîšan*

---

²²³ Za naglasak *smîšan*, *smîšnà*, *smîšno* danas u Senju vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 135. Na osnovi se toga može pretkazati novoštokovski naglasak *smîšan*, *smîšna*, *smîšno*, što bi u književnome jeziku bilo *smîěšan*, *smîěšna*, *smîěšno* (ili kada bi jat bio zapisan jedinstvenim znakom ě: *smĕšan*, *smĕšna*, *smĕšno*). Usuprot tomu, Broz i Iveković imaju prema Vuku *smijěšan*, *smijěšna*, *smijěšno* (tj. *smĭěšan*, *smĭěšna*, *smĭěšno*), gdje se naglasak muškoga i srednjega roda povodi za naglaskom ženskoga, pa je tako danas i »standardizirano« (vidi npr. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1148 – 1149; također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 567; potonji imaju zapis *smijěšan*, *smijěšna*, *smijěšno*).

z) Par *fúd* : *fûd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Crisis. *judicium* .. *fúd*. *fudjenje*. *ostrofudstvo*.

Dica .. pravda. *fúd*.

Existimatio .. *mńenje*. *fcińenje*. *fúdjenje*. *fúd*.

Fatum .. Udef. *fudjenice*. *ofuda Bozja*. *fudjenik*. *fúd*. *fúdi*. roki.

Judicatum, i .. *fudjenstvo*. *fúd*.

Judicium .. *fúd*.

Par². subst. .. Dvoicca. Bokor. priklad. *fúd*.

Quatuorviratus. Quatuorviri .. *fúd* od četirih. *četverofudstvo*.

Sententia .. *miřal*. *ćutba*. *mńenje*. *fúd*. *fvét*.

Tribunal .. *fudbenni řtol*. *fúd*.

Daniel¹. *Judicium Dei* .. *fúd* Bozji.

Dina. *Judicium* .. *fúd*.

Madian. *Judicium* .. *fúd*.

Misphat. *Judicium* .. *fúd*.

Arbitratus, ũs. *Arbitrium* .. *fûd*. *mńenje*. *fcińenje*.

Multra. Multrale. Multrum .. *diřa*. *kablica mlićna*. *burica mlićna*. *mlićnica*.
řiglo. *fûd* od *mlika*. /*Doilnica*. *řehtarka*./

Pollubrum .. [# *noggomivńak*. *fûd* za *nogge pratti*.] *umivalńak*. *meddenica*.
golár. *bacíl*.

Vas², is .. *fûd*. *pořuda*.

Zapisi se *fúd* i *fûd* također uzajamno razlikuju samo time řto su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *fúd* javlja na četrnaest mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u glavnome dijelu u natuknicama *crisis*, *dica*, *existimatio*, *fatum*, *judicatum*, *judicium*, *par²*, *quatuorviratus*, *sententia*, *tribunal*, a u u četvrtome dodatku u natuknicama *Daniel¹*, *Dina*, *Madian* i *Misphat*, doćim se zapis *fûd* nalazi na četirima mjestima, u natuknicama *arbitratus*, *multra*, *pollubrum* i *vas²*. Uoćiti je međutim da je u natuknici *arbitratus* rijeć obilježena zavnutim znakom, tj. »krovićem«, gdje bi se oćekivao ořtri znak, jer je

posrijedi značenje 'prosuda', 'sudište', a ne 'posuda'. Prema tome, od 15 pojava riječi *sud* u značenju 'prosuda', 'sudište' 14 je puta ispravno obilježen novi, čakavski, ili hrvatski akut, a jedanput nije (omjer je dakle 14 : 1). No takav je omjer, dakako, još uvijek vrlo dobar. Utoliko bi se taj jedan zapis mogao smatrati pogrešnim, te bi se moglo reći da je to *lapsus calami*.²²⁴ U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sūd* i *sûd* (u dvonadslovnome zapisu *sū'd* i '*sūd*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$fúd \neq fûd$$

$$sūd \neq sûd$$

$$sū'd \neq 'sūd$$

z₁) Par *fúp* : *fûp*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Vultur, is. Vulturius, ii. Vulturis, is .. kañuh. kañña. *fúp*. koštozer.

Stupor .. ofupñenje. *fûp*.

Zapisi se *fúp* i *fûp* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *fúp* u natuknici *vultur*, a *fûp* u natuknici *stupor*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sûp* i *sûp* (u dvonadslovnome zapisu *sū'p* i '*sûp*').²²⁵ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$fúp \neq fûp$$

²²⁴ O pogreškama će biti posebno govora.

²²⁵ Akademijin rječnik ima za pticu naglasak *sûp* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 17., str. 23), a tako se danas i »standardizira« (vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1198; te riječi nema u knjizi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*).

sũp ≠ *sũp*

sũ'p ≠ *'sũp*

z₂) Par *Spár* : *Spâr*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Parcitas. Parsimonia .. *ſporroft. Stedlivoſt. Spár. ſparanje. ſparežlivoſt. Stéda. scédlivoſt.*

Parsimonia .. *ſporoſt. ſtedlivoſt. ſpár. ſparanje. ſparežlivoſt. [# mertučlivoſt.] ſmerra.*

Sparus², piscis .. *Spâr.*

Zapisi se *Spár* i *Spâr* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *Spár* nalazi na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *parcitas* i *parsimonia*, dočim se zapis *Spâr* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *sparus²*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *špâr* i *špâr* (u dvonadslovnome zapisu *špâr' r* i *'špâr*).²²⁶ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Spár ≠ *Spâr*

špâr ≠ *špâr*

špâr' r ≠ *'špâr*

z₃) Par *vrát* : *vrât*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Biforis, e .. *dvojvratán, a, o. od dvíh vrát. dvojvrátni, a, o.*

---

²²⁶ Akademijin rječnik navodi naglasak za ribu *špâr*, *špâra* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 17., str. 725), što se ne bi slagalo s Vitezovićevim zapisom *Spâr*, no Moguš ima *špâr*, *špâra* (vidi *Senjski rječnik*, str. 145).

Ostiatim .. od vrát do vrát.

Collum .. vrát. kyrk. kyrkuç.

Zapisi se *vrát* i *vrât* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *vrát* (genitiv množine imenice *vrata*) nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *biforis* i *ostiatim* (dva puta), dočim se zapis *vrât* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *collum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *vrât* i *vrât* (u dvonadslovnome zapisu *vrā't* i *'vrât*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

vrát ≠ *vrât*

vrât ≠ *vrât*

vrā't ≠ *'vrât*

z₄) Par *vÿrt* : *vÿrt*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Foramen, inis .. skuĽa. vÿrt. supĽina. skuĽĽa. vÿt.

Conducere .. doperĽatti. doveſti. doprimitti. doprattiti. ſprimitti. *freq.* doperĽivatti. dovadjatti. dovoditti. doprimatti. dopraſevatti. ſprímatti.

[...]

Conducere domum, hortum, equum .. uzeti ù najam. najéti hiẓẓu, vÿrt, koĽa. *freq.* naimati.

Cucumerarium .. ugorçisçe. vÿrt, gdiſu ugorki, ali kraſtavci poſĽiani.

Posticus, a, m .. zadĽni, odzadĽni, a, e.

Hortus erat, posticis ædium partibus .. bil je vÿrt za hiẓẓom.

Zapisi se *vÿrt* i *vÿrt* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *vÿrt* nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *foramen*, dočim se zapis *vÿrt* javlja na trima mjestima, i to u podnatuknici *conducere domum, hortum, equum*, natuknice *conducere*, u natuknici *cucumerarium*, te u podnatuknici *hortus*

erat, posticis ædium partibus, natuknice posticus. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *vřt* i *vřt* (u dvonadslovnome zapisu '*vřt* i *v'řt*).²²⁷ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$vřt \neq vřt$$

$$vřt \neq vřt$$

$$'vřt \neq v'řt$$

z₅) Par *zíde* : *zîde*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Agrippa, æ .. dite, ko iz matterine utrobbe řnogami napyrvo zíde. Nogorodçe.

Admœnire .. razoritti. razgraditti. gradřke zîde razrussiti. porussiti.

Zapisi se *zíde* i *zîde* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *zíde* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) u natuknici *agrippa*, a *zîde* u natuknici *admœnire*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *zîde* i *zîde* (u dvonadslovnome zapisu *zĩ'de* i '*zîde*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$zíde \neq zîde$$

$$zîde \neq zîde$$

$$zĩ'de \neq 'zîde$$

---

²²⁷ Akademijin rječnik navodi imenicu *vřt*, *vřti* u značenju 'rupa' (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 20., str. 551), što se ne bi slagalo s Vitezovićevim zapisom *vřt*. No bit će da je tu posrijedi čakavska pokrata slogotvornoga /ř/ (potvrda je iz Lumbarde na Korčuli), jer je riječ *vrt*, kako bi rekao Skok, »postverbal« od glagola *vřtjeti*, tj. izvedenica ništičnim dometkom, koja može biti muškoga ili ženskoga roda, pa se očekuje naglasak *vřt*.

2. Čestota

2.1. Pojavci istoga zapisa

Spomenuto je već da u »dokaznome postupku« u ovoj radnji osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadslovkom, javlja u rječniku na više mjesta. Štoviše, upravo je broj pojavaka istoga zapisa ono što pokazuje stanovitu dosljednost, tako reći – ustaljenost zapisa. I to je taj razlog zbog kojega – kada su posrijedi hrvatski primjeri – nije bilo dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadslovkom (gdje je dosljednost zapisa neupitna), nego je valjalo razmotriti sve pojavnice. Ako se, primjerice, u rječniku javljaju dva ovakva zapisa: *zide* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) i *zide* ('zidove'), uspostavljajući pri tome oprjeku *zide* : *zide*, ali se svaki od njih nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, tada je to dakako vrijedan iznalazak, koji potvrđuje temeljni stavak ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, no njegova je dokazna snaga ipak slabija od oprjeke *lúg* : *lûg*, jer se *lúg* ('pepeo') javlja osam puta, a *lûg* ('gaj') dva puta u rječniku. K tomu, osobito je važno uočiti one primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa. Takav je primjer riječ *sud* u značenju 'prosuda', 'sudište', koja se u rječniku javlja petnaest puta, od čega četrnaest puta u zapisu koji se očekuje, dakle u »ispravnome« zapisu, tj. *śud*, a jedanput u zapisu koji se ne očekuje, dakle u »pogrješnome« zapisu, tj. *śud* (to bi značilo 'posuda'). Jasno je pri tome da je omjer 14 : 1 jako dobar, te da se može zaključiti kako je zapis *śud* u jednakosti *arbitratus* nastao zabunom, na što su mogla utjecati dva zavinuta znaka koja su ispravno napisana u neposrednoj okolini zapisa *śud*, tj. zavinuti znak na početku za genitiv jednine IV. latinske sklonidbe (gdje se taj znak ne rabi na prozodijskoj razini), te isti takav znak na hrvatskoj riječi *dub* (gdje se rabi na prozodijskoj razini), tj. *dûb*, u jednakosti *arbor*, koja u rukopisu slijedi neposredno nakon jednakosti *arbitratus*. To bi značilo da su ta dva zapisa

»povukla« za sobom i zapis *fûd*.²²⁸ Druga je mogućnost dakako da je posrijedi jednostavno *lapsus calami*.

2.2. Riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta

Zbog spomenutih razloga navodim ovdje sve one riječi koje se u rječniku javljaju u istovjetnu zapisu 5 ili više puta (ali samo ako se nadslovak rabi na prozodijskoj razini). U zagradama donosim koliko se puta pojavljuju, a ukoliko neki zapis odstupa od onoga što se očekuje, navodim i omjer »ispravnih« i »pogrješnih« zapisa. Upućujem također na natuknice u kojima se ti primjeri javljaju, ali ne navodim pri tome jednakosti u cjelini. Evo tih primjera.

alì = alĩ = al'i (11 puta)

ast, at, atqui, aut, charientismus, epidemeticus, seu, sive, sopo(po)rifer, (tj. soporifer), ve, vel

bàt = bāt = b'at (6 puta)

brabeutes, cestra, clava, sparum, typha (2 puta)

béc = bēč = bē'č (6 puta + jedanput **polubéc = polubēč = polubē'č**)

num[m]atim (tj. *nummatim*; 2 puta), *nummus, obolus, quadrans, sesquiobolus + semiobolus*

bìç = bĩč = b'ič (5 puta)

corrigia, flagellum, mastix, scutica, verber

bój = bōj = bō'j (6 puta)

---

²²⁸ Vidi str. 85 našega izdanja rukopisa (list 41r).

conflictus, giganto<no>machia (tj. *gigantomachia*), *pugna, pugnatur* (pod *pugnare*, 2 puta), *trigarium*

bôk = bôk = 'bôk (5 puta, 2 puta precrtano)

ile, lumbus (precrtano), *promontorium* (precrtano), *promontorium in mari* (pod *promontorium*), *sinus. littus curvum* (pod *sinus*)

bumbák = bumbāk = bumbā'k (5 puta)

bambacion, bombyx. f. (pod *bombyx*), *gossipium, leuconium, xylon*

çà = čà = č'a (5 puta)

e[c]quid (tj. *ecquid*), *quàm, quàm celerrimè* (pod *quàm*), *quid, siquid*

çàf = čàs = č'as (6 puta)

auspicatò, hora, in singulas horas (pod *hora*), *momentum, natalis hora* (pod *natalis*¹), *sesquihora*

çelò = čelò = čel'o (6 puta)

caperare, frons², frontem contrahere (pod *frons²*, 2 puta), *fronto, talitrum*

çîn = čîn = 'čîn (6 puta)

actio, actus², effectus², facinus, egregium facinus (pod *facinus*), *factum*

çiní = činĩ = činĩ' (6 puta, jedanput precrtano + jedanput **çiníga = činĩ ga = činĩ' ga**)

catalepsis, genethliacus, medicamentum discreticum (pod *medicamentum*), *medicamentum supputatorium* [$\Rightarrow$ *suppuratorium*] (pod *medicamentum*), *pustula* (pod *pustula*, precrtano), *sopo<po>rifer* (tj. *soporifer*) + *dipsas*

çún = čŭn = čŭ'n (7 puta)

cymba, lenunculus², linter, monoxylon, phaselus, scapha, phasellus (deveti dodatak)

čuvár = čuvār = čuvā'r (14 puta)

ædilis², ab argento escario (pod *argentum*), *eunuchus, insularius* (2 puta), *ostiarius, Pan, portitor. custos, sive inspector portus* (pod *portitor*, 2 puta), *saltuarius, stipator, tutor, vestispicus, Somer* (u četvrtome dodatku)

čyrnína = čṛnīna = čṛnī'na (6 puta)

Æthiopia, lugubria, nigredo, nigror, pul[l]igo (tj. *pulligo*), *Cedar* (u četvrtome dodatku)

dá = dā = dā' (5 puta)

Deo dante (pod *Deus*), *ferrum ductitium* (pod *ductitius*), *facite, quî detur tibi, mihi quî ne detur* (pod *quî¹*, 2 puta), *si Diis placuerit* (pod *si*)

dāfa = dāfa = dā'fa (6 puta + 4 puta **dāca = dāca = dā'ca**)

aurum negotiatorium. aurum quod negotiatores principibus pendebant (pod *aurum*), *portorium* (2 puta), *præbenda, stips, tributum + colonarium, pensio, stips, tributum*

dân = dân = 'dân (7 puta)

Calendæ, diarium, dies, embolismalis dies (pod *embolismalis*), *ephemeron, eo ipso die* (pod *ipse*), *iter diei* (pod *iter*)

dán = dân = dā'n (7 puta; genitiv množine imenice *dan*)

ad aliquot dies (pod *ad*), *annus lunaris, 30 dierum* (pod *annus*), *bimatus, hebdomas, iter paucorum dierum* (pod *iter*), *Nonæ, quinquatria*

dâr = dâr = 'dâr (8 puta + jedanput pogriješno **dár = dâr = dā'r**; omjer je dakle 8 : 1)

apophoreta (pod *apophoretum*), *brabeum*, *donarium*, *donativum*, *doron. munus* (pod *doron*), *præmium*, *præmium*, *Amasai*¹ (u četvrtome dodatku) + *xenium*

dél = dēl = dē'l (25 puta, 2 puta precrtano, jedanput uspostavljeno)

Africa, *buccula. pars in casside buccas tegens* (pod *buccula*), *deducere partem* (pod *deducere*), *Europa*, *ad multam noctem* (pod *nox*), *obvenire*, *pars*, *bona pars. magna pars* (pod *pars*, 2 puta), *plerique*, *plerumque* (precrtano), *portio*, *quartarium*, *quartus* (precrtano), *scapus*, *sescuntia* [$\Rightarrow$ *sescuncia*], *sestans*, *sextans. mensura in liquidis*, *sexta pars sextarii*, *duos cyathos continens* (pod *sextans*), *sextans. sexta jugeri pars* (pod *sextans*), *sextarius*, *tomus* (2 puta), *tremissis*, *triens*, *volumen* (uspostavljeno)

dób = dōb = dō'b (5 puta; genitiv množine imenice *doba*)

in posterum (pod *in*), *jam nunc* (pod *jam*, 2 puta), *quandoquidem*, *tantisper*

dobà = dobà = dob'a (10 puta + jedanput **dobbà = dōbà = dob'a**)

ævum, *hora*, *hora matutina* (pod *hora*), *hora vespertina* (pod *hora*), *pubertas*, *sementis*, *spatium temporis* (pod *spatium loci*), *tempestas*, *tempestivitas*, *Athalia* (u četvrtome dodatku) + *tempus*

dobé = době = dobē' (12 puta, jedanput precrtano + jedanput **dokedobé = do ke době = do ke dobē'**; genitiv jednine imenice *doba*)

ab illo tempore (pod *ab*), *antehac* (precrtano), *chordus*, *eousque dum* (pod *eousque*), *ex illo tempore* (pod *ex*), *intempestivus*, *jam nunc* (pod *jam*), *posthinc*, *primævus*, *quandoquidem*, *siquidem*, *sub idem tempus* (pod *sub*) + *quousque*

dobrò = dobrò = dobr'o (7 puta)

bene, *bona*, *dii tibi bene vertant* (pod *deus*), *probè*, *procudere*, *salve. bene veneris* (pod *salve*), *salvus sis. bene invenerim* (pod *salvus*)

domáci = domāci = domā'ci (5 puta, jedanput precrtano)

domesticus, familiaris, familiariter, panis acerosus (pod *panis*, precrtano),
vernaculus

dròp = dròp = dr'op (6 puta)

fæx, fraces, olivarum expressarum recrementum. amurca (pod *oliva*), *retrimenta*
uvarum (pod *uva*), *vinacea* (2 puta)

drûg = drûg = 'drûg (12 puta)

collega, combibo, comes, commiles, compransor, conjunx, conservus, longurius,
*maritus*¹, *socius*², *sodalis, Hebar* [⇒ *Heber*] (u četvrtome dodatku)

dûb = dûb = 'dûb (12 puta + jedanput pogrješno **dúb = dũb = 'dûb**; omjer je
dakle 12 : 1)

*æsulus, amygdala, arbor, betula, buxus, cerasus, malus*³, *malus Cydonia* (pod
*malus*³), *mespilus, morus, pyrus, sorbus + arbor vetula* (pod *arbor*)

dùg = dùg = d'ug (9 puta)

actus quadratus. mina, æ. modius agri (pod *actus*²), *diutinus, hexameter, longus,*
procérus, prolixus, septempedalis, tripedalis, via longa. via multorum dierum
(pod *via*)

dûg = dûg = 'dûg (7 puta)

æs alienum (pod *æs*), *debitio, debitum, nomen. debitum* (pod *nomen*), *nomina*
exigere. appellare de nomine (pod *nomen*), *nomina expedita. explicata nomina*
(pod *nomen*), *nomina idonea, optima* (pod *nomen*)

dvór = dvõr = dvõ'r (17 puta, jedanput precrtano)

Augustale, aula (2 puta), *basilica* (4 puta, jedanput precrtano), *capitulum*²,
cohors, collegium sacerdotum (pod *collegium*), *curium, episcopium, foràs,*
prædium, prætorium, regia (2 puta)

gdà = gdà = gd'a (3 puta + jedanput **gdàje = gdà je = gd'a je** + 2 puta **gdàfe**
= gdà se = gd'a se)

charientismus, cùm¹, quando + bruma + gangræna, hippomanes

glavár = glavār = glavā'r (16 puta)

archimandrita, circitor, accensus curiæ (pod curia), decarchus, ephorus, insularius, nomarcha, præfectus², prætor, prætor provincialis (pod prætor), prætor urbanus (pod prætor, 2 puta), pretorio [⇒ prætorio] præfectus (pod prætorium), primipilus, strategus, Assverus (u četvrtome dodatku)

glavé = glavě = glavē' (5 puta, jedanput precrtano + jedanput **prezglavé = prez**

glavě = prez glavē' + jedanput pogriješno **gláve = glāve/glāvē = glā've/glāv'e**,²²⁹ omjer je dakle 6 : 1; genitiv jednine imenice *glava*)

anquirere (precrtano), capitaliter, caput magnum habens (pod caput), cervicosus, heterocranea [⇒ heterocrania] + decollatus + cerebrosus

gorà = gorà = gor'a (10 puta)

Athos, Ceravnia, Cetius (2 puta), Ferreæ Alpes (pod ferreus), Libanus, mons, Ossa, Pelion, Aaron (u četvrtome dodatku)

goré = gorě = gorē' (6 puta; genitiv jednine imenice *gora*)

Chimæra, corrúgus, montis fauces (pod mons, 2 puta), montis jugum (pod mons), montis supercilium (pod mons)

híp = hĩp = hĩ'p (6 puta + jedanput **onhíp = on hĩp = on hĩ'p**)

in singula momenta (pod in), inauspicatò, momentum, protinus, punctum temporis (pod punctum), simul àc. quamprimum (pod simul) + derepentè

hît = hît = 'hît (6 puta)

---

²²⁹ Ali o takvim će primjerima još biti riječi.

Conjectus², Dejectus², Jactatus², Jactus, Missus², Soliferreum

hōd = hōd = 'hōd (5 puta)

gressus, incessus (2 puta), *iter, itus*

hvalé = hvalē = hvalē' (5 puta; genitiv jednine imenice *hvala*)

eucharistia, gratiarum actio (pod *gratia*, 2 puta), *illaudatus, laudabilis*

izván = izvān = izvā'n (6 puta)

afforis, extra, extrinsecus¹, exundare, exundatio, forinsecus

já = jā = jā' (9 puta)

ego, ego ipse (pod *ego*, 2 puta), *egomet* (3 puta), *egone, ego ipse, a, m* (pod *ipse*, 2 puta)

jād = jād = 'jād (4 puta + jedanput pogriješno **jād = jād = j'ad**;²³⁰ omjer je dakle 4 : 1)

excandescencia, ira, rabies, virus + venenum

jedné = jedně = jedně' (5 puta; genitiv jednine ženskoga roda broja *jedan*)

alterutrinque, monopodium, neutralis, pugillaris, utrinque

jòs = jöš = j'oš (10 puta)

adhuc, ampliùs, etiam atque etiam (pod *etiam*, 2 puta), *etiam insuper* (pod *etiam*), *etiamdum, etiamne, etiamtunc* (2 puta), *jam*

kâ = kâ = 'kâ (4 puta + 21 put **kâfe = kâ se = 'kâ se** + jedanput pogriješno **kà = kà = k'a**; omjer je dakle 25 : 1)

---

²³⁰ Za naglasak *jād* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 66.

æstuarium, cavatrix, clupea, subis + acetarium, aconitas [⇒ acontias], ager restibilis. arvum restibile (pod ager), aplustre, caduceum, cataracta³, chelydrus, contagium, cyclas, dryopteris, epimenium, equulus. equuleus. tormenti genus (pod equulus), extispicium, halcyon, horizon, metoposcopus, minerval, ostendix, psyc[h]omant(h)ium (tj. psychomantium), stibi, tropis + catoblepas

kadà = kadà = kad'a (8 puta + 2 puta **Kadàje = kadà je = kad'a je + jedanput kadàfe = kadà se = kad'a se**)

cùm¹, dyspepsia, nequando, nunquando, paracentesis, quando, siquando, stranguria + solstitium æstivum (pod solstitium), solstitium hybernium (pod solstitium) + syncrusius

kê = kê = 'kē (jedanput + jedanput **kêje = kê je = 'kē je + 10 puta kêfe = kê se = 'kē se + jedanput kêf[u] = kê su = 'kē su**)

agaricum + Chimæra + album, cirnea, condyloma, crimnum, dromones, epinyctis, memorialis liber (pod memorialis), stricturæ. massæ ferreæ, ex quibus fit ferrum (pod stricturæ), thylacus, valvæ (pod valva) + bessales laterculi (pod bessalis)

kî = kî = 'kî (3 puta + 17 puta **kîfe = kî se = 'kî se + jedanput kîfu = kî su = 'kî su + jedanput Kîta = kî ta = 'kî ta**)

cavator, codonophorus, qui² + bestiarius, bigamus, bipatens, bulla nata in aquis (pod bulla), cenchrites, conus, cossis, crystallus, doron. munus (pod doron), emissarius, honorarium, ichneumon, interrigo, irremunerabilis, lytta, prymnesium, rudiarius gladiator (pod rudiarius) + convenæ + quispiam

kíp = kîp = kî'p (15 puta)

cippus. monumentum in via ex[s]tans (tj. exstans; pod cippus), colossus², corporatura, delubrum. simulachrum. statua (pod delubrum), effigies, idolum, Palladium, prosopopœia, simulachrum, statua, statura, stela. cippus. saxeæ crux,

*et alia monumenta, quæ ad vias collocari solent (pod stela, 2 puta), thema.
horoscopus nativitatis (pod thema), Baal (u četvrtome dodatku)*

klobúk = klobŭk = klobŭ'k (7 puta)

albogalerus, capitium, cidaris, infula, petasus, pileum, tiara

kogà = kogà = kog'a (4 puta + 2 puta kogàfe = kogà se = kog'a se + jedanput

kogàfu = kogà su = kog'a su)

*expetere pœnas ab aliquo (pod expetere), intentare manus in aliquem (pod intentare, 2 puta), suscipere partes alicujus (pod pars) + carceres (pod carcer),
manteum + orchestra*

kóla = kōla = kō'la (6 puta, jedanput precrtano)

arcera (2 puta, jedanput precrtano), carrum, plastrum, quadrigæ (pod quadriga), Ursa, sydus cœleste (pod ursa)

komù = komù = kom'u (jedanput + jedanput komùje = komù je = kom'u je +

**2 puta komùfe = komù se = kom'u se + 2 puta komùfeje = komù se je
= kom'u se je)**

*committere se alicui (pod committere) + exhæres + chrysorrhœas, Heraclius lapis +
compos voti (pod compos), hecatombe*

kôp = kôp = 'kôp (7 puta)

*ariditas, fodina, fodina argenti (pod fodina), fodina auri (pod fodina), fossa,
miniaria, pastinatio*

kôfe = kô se = 'kô se (4 puta + jedanput kôfufe = kô su se = 'kô su se)

*casteria, concinabulum [⇒ conciliabulum], conspicillum, ferrum ductitium (pod
ductitius) + Græcostasis*

kòs = kòš = k'oš (6 puta + jedanput pogriješno **kôš = kôš = 'kōš**; omjer je dakle 6 : 1)

canistrum (2 puta), *cista*, *fiscus*, *corbis pabulatorius*, vel *pabulatoria* (pod *pabulatorius*), *sporta + corbis*

kovác = kováč = kovā'č (5 puta)

faber, *faber ferrarius* (pod *faber*), *faber. gallus marinus* (pod *faber*), *gallus marinus. faber*, *piscis* (pod *gallus*²), *zeus*

kozà = kozà = koz'a (6 puta, 2 puta precrtano)

capra, *Chimæra*, *ibex* (precrtano), *oryx* (precrtano), *pygargus*, *rupicapra*

král' = krāl' = krā'l (7 puta)

basilinda, *basiliscus*, *Dis*², *Abimelech* (u četvrtome dodatku), *Achimelech* (u četvrtome dodatku), *Amelech* (u četvrtome dodatku), *Malchus* (u četvrtome dodatku)

krìç = krìč = kr'ič (5 puta, jedanput precrtano)

jubileum (2 puta), *quiritatio* (precrtano), *quiritatus*, *vociferatio*

kríz = kríž = krī'ž (7 puta)

crucifigere (2 puta), *crucifixus* (3 puta), *crux*, *patibulum*

kû = kû = 'kû (2 puta + 4 puta **kûfe = kû se = 'kû se**)

comósis, *pedica + calamus. virga visco illita, qua aves capiuntur* (pod *calamus*), *calantica*, *crinalis*², *panniculus per quem fila glomerantur* (pod *panniculus*)

kùp = kùp = k'up (12 puta + jedanput **vkùp = vkùp = vk'up** + jedanput pogriješno **kûp = kûp = 'kûp**, 'nakupina'; omjer je dakle 13 : 1)

acerous, *breviarium*, *cumulus*, *grumus*, *grumus salis* (pod *grumus*), *palacra*, *rudetum*, *strues*, *Ebal* (u četvrtome dodatku), *Galaad*² (u četvrtome

dodatku), *Hebal* (u četvrtome dodatku), *Sion*¹ (u četvrtome dodatku) + *unà*
+ *coagmentum*

kûp = kûp = 'kûp (4 puta, jedanput precrtano + jedanput pogrješno **kûp = kûp = k'up**, 'kupnja'; omjer je dakle 4 : 1)

emptio (2 puta, jedanput precrtano), *contra aliquem liceri* (pod *liceri*), *simonia*
+ *proscribere*

lâfi = lâsi = 'lâsi (15 puta, jedanput precrtano, jedanput uspostavljeno)

arithiæ, cæsaries, calamistrum, calantica, cani, capillare, cinnus (uspostavljeno),
cirrus (precrtano), *coma, coma adscititia. capillitium* (pod *coma*), *crinalis*²,
forpex, passi capilli (pod *passus*¹), *pilare, psilothrum. unguentum depilatorium*
(pod *psilothrum*)

lêt = lêt = 'lêt (9 puta; genitiv množine imenice *leto*)

bilustris, gymnasta, nonagenarius, quadrimatus, quimatus, quinquennium,
seculum, septennium, sexennis

líca = lícà = líc'a (7 puta; genitiv jednine ili akuzativ množine imenice *lice*)

arithiæ, buccula. pars in casside buccas tegens (pod *buccula*), *cerinus, citrinus,*
crocóta, crocotula, physiognomia

lík = lík = lí'k (9 puta)

alexipharmacum, antidotus, calliblephàrum, collýrium (2 puta), *medicina,*
oxyporum, remedium, Raphael (u četvrtome dodatku)

lúg = lûg = lû'g (8 puta, 'pepeo')

cinefacere, ciner, cinflare, cinis, lix, lixivia (2 puta), *India* (u četvrtome dodatku)

lùk = lùk = l'uk (9 puta)

allium, ampeloprasum, bulbis sativus (pod *bulbus*), *cæpe, cepa, scorodoprasum*
(2 puta), *squilla, ulpicum*

lūk = lūk = 'lūk (10 puta, jedanput precrtano)

arcus, arcum intendere, adducere (pod *arcus*), *arcum remittere* (pod *arcus*),
arcus intentus, contentus (pod *arcus*), *balista* (precrtano), *anterior pars ephippii*
(pod *ephippium*, 2 puta), *intendere arcum* (pod *intendere*, 2 puta), *plectrum*

lūdi = lūdi = lū'di (6 puta; genitiv množine imenice *čovjek*)

caterva, decuria, grex hominum (pod *grex*, 3 puta), *misa[n]tropos* (tj.
misanthropos)

magás = magāš = magā's (6 puta, 2 puta precrtano)

*nanus*¹ (2 puta, 2 puta precrtano), *nanus*², *pomilio, pumilio, Pygmæus*

mâft = mâst = 'mâst (8 puta)

abdomen, balsamum, cerussa, chrisma, liquamen, odoramen, pinguedo, unguen

mèç = mēč = m'eč (7 puta)

distringere gladium (pod *distringere*, 2 puta), *educere gladium è vagina* (pod
educere, 2 puta), *ensis, gladius, gladius anceps* (pod *gladius*)

mèd = mēd = m'ed (5 puta, jedanput precrtano)

epulis, inter, intrà, invicem (precrtano), *philyra. tunica tenuis inter corticem et*
lignum tiliæ (pod *philyra*)

mêd = mēd = 'mēd (5 puta)

cerosum mel (pod *cerosus*), *horæum, mel, mellígo, nectar. mel* (pod *nectar*)

mnogíc = mnogĩč = mnogĩ'č (6 puta)

compluries (3 puta), *multoties, persæpè, sæpè*

môre = mōre = 'mōre (11 puta)

æquor. mare (pod *æquor*), *æstuarium*, *bolis*, *Cronium mare*, *Euxinus*², *pelagus*, *pontillus*, *pontus*, *Pontus Euxinus* (pod *pontus*), *salum*, *sinuosum mare* (pod *sinuosus*)

mûk = mûk = 'mûk (5 puta, jedanput u značenju 'mukanje', inače 'šutnja')

mugitus, *obticentia*, *reticentia*, *silentium*, *taciturnitas*

múl = mûl = mû'l (5 puta)

arenatum, *glarea*, *sabuletum*, *syrtis*, *Argob* (u četvrtome dodatku)

nadíti = nadīti = nadī'ti (6 puta)

antecello, *eminere*, *excellere*, *præcellere*, *supereminere*, *transcendere*

náfe = nã_se = nã'_se (8 puta, jedanput precrtano)

onus suscipere (pod *onus*), *recipere in se* (pod *recipere*, 3 puta), *sinistrorsum* (precrtano), *super se collocare* (pod *super*), *susceptus*, *suscipere*

ní = nĩ = nĩ' (11 puta + 4 puta **níga = nĩ ga = nĩ' ga**, 2 puta precrtano, jedanput uspostavljeno + jedanput **nĩli = nĩ li = nĩ' li** + 3 puta **níme = nĩ me = nĩ' me**)

abolos [*abulus*], *absens*, *atomus*, *avium*, *inoratus*, *non est* (pod *non*), *obel(l)o* (tj. *obelus*) *notare* (pod *obelus*), *panis madefactus* (pod *panis*), *papyrus emporetica* (pod *papyrus*), *sonticus morbus* (pod *sonticus*), *vestiarius*² + *non adest ille*, *a*, *ud* (pod *non*, 2 puta, jedanput uspostavljeno), *non est domi* (pod *non*, 2 puta precrtano) + *nonne* + *absum*, *desum* (pod *deesse*), *de hac re non laboro* (pod *laborare*)

nît = nît = n'it (5 puta, jedanput precrtano)

filum, licium (precrtano), *stamen, stamen. in ligno vel herbis filamentum* (pod *stamen*), *stamen in tela* (pod *stamen*)

nóg = nōg = nō'g (9 puta + jedanput **seftnóg = šest nōg = šest nō'g**; genitiv množine imenice *noga*)

a teneris. à tenera ætate (pod *a*), *actus, ūs* (pod *actus*²), *bipedalis, ab infantia* (pod *infantia*), *manucodiatuſ, manuconiata* [$\Rightarrow$ *manucodiata*], *oniscus, septempedalis, tripedalis + hexameter*

nogé = nogē = nogē' (5 puta; genitiv jednine imenice *noga*)

malleus. inferior pars pedis (pod *malleus*), *perna, piscis* (pod *perna*), *sesquipedalis, sura, tarsus*

nùt = nùt = n'ut (5 puta + jedanput **nùtga = nùt ga = n'ut ga** + jedanput

nùtje = nùt je = n'ut je + jedanput **nùtme = nùt me = n'ut me**)

ecce, eja, en, demonstrantis (u osmome dodatku), *rem præsentem demonstrantis* (u osmome dodatku) + *ellum + ellam + ecce me* (pod *ecce*)

ńé = ńē = ńē' (4 puta + jedanput **prežńé = prež ńē = prež ńē'**; genitiv jednine

ženskoga roda osobne zamjenice *on, ona, ono*)

illius ergo (pod *ergo*, 4 puta) + *carere illo, a, o* (pod *carere*)

obíti = obĩti = obĩ'ti (5 puta)

ambire, circumambulare, circumvadere, circumvenire, obire

odíti = odĩti = odĩ'ti (7 puta)

abire, abscedere, decedere, discedere, discedere insalutato hospite (pod *discedere*), *excedere, peregrè abire* (pod *peregrè*)

odnéti = odněti = odně'ti (13 puta)

cibum deducere (pod *deducere*), *defecare*, *demere*, *diloricare*, *emaculare*, *emarginare*, *emovere*, *emuscare*, *erugare*, *exarmare*, *exossare*, *refigere*, *tollere*.
auferre (pod *tollere*)

orfág = orsãg = orsā'g (12 puta, 2 puta precrtano)

Achaja, *Bætica*, *Bethica*, *Chersonesus Cymbrica* [$\Rightarrow$ *Cimbrica*] (pod *Chersonesus*), *Colchis*, *Galatia*, *Hispania*, *paradisus* (precrtano), *Parthia* (precrtano), *Persia*, *Tulingi*, *Phul*

ostrína = oštrína = oštrī'na (5 puta, jedanput precrtano)

acerbitas (precrtano), *acies*, *asperitas*, *aspreto*, *severitas*

ovòme = ovò me = ov'o me (4 puta + jedanput **ovòga = ovò ga = ov'o ga** + jedanput **ovòfam = ovò sam = ov'o sam** + jedanput **ovòfu = ovò su = ov'o su**)²³¹

adsum (pod *adesse*), *ecce me* (pod *ecce*), *præstò sum* (pod *præsto*), *præsentantis sese* (u osmome dodatku) + *præstò est* (pod *præsto*) + *præstò sum* (pod *præsto*) + *Veellesemoth* (u četvrtome dodatku)

paçè = pačè = pač'e (6 puta, jedanput precrtano + jedanput **paçèveć = pačè već = pač'e već**)

immò, *imò*, *quin* (precrtano), *quin. quin immo* (pod *quin*), *sed etiam* (pod *sed*), *verum enim. verum enim verò. verum etiam* (pod *verùm*¹) + *quinetiam*

pajdás = pajdãš = pajdā's (5 puta)

collega, *comes*, *commiles*, *consors*, *socius*²

---

²³¹ Za naglasak *ovò* (i *onò*), pored *vò* i *nò* (što je naslon na *tò*), danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 81. (»Po uzoru na *tò* govori se *vò* – *nò*; ali se kadšto čuje *ovò* – *onò* pa onda i *otò*.«)

pák = pāk = pā'k (5 puta + jedanput **akopák = ako pāk = ako pā'k** + 2 puta

alipák = ali pāk = ali pā'k)

autem, dein, sedenim, sin, verò + nisi autem (pod nisi) + atqui, attamen

pàf = päs = p'as (11 puta)

aries, piscis (pod aries), canicula. canis marinus (pod canicula, 2 puta), canis, canis marinus (pod canis), canis sine cauda (pod canis, 2 puta), Cerberus, Cerberus. canis infernalis (pod Cerberus), dilaniavit me canis (pod dilaniare), scyllus

pâf = päs = 'päs (8 puta)

baltheus (2 puta), cestus, cinctus², cingulum, cingulus, zodiacus, zona

però = però = per'o (6 puta, jedanput precrtano)

calamus, quo scribitur (pod calamus, 2 puta), penna (2 puta), pinna, pinna piscium (pod pinna, precrtano)

pinéz = pinēz = pinē'z (7 puta, jedanput precrtano)

collÿbus, detrahare de pecunia aliquid (pod detrahare alicui vestem, precrtano), num[m]atio (tj. nummatio), peculatus, perscribere pecuniam (pod perscribere), præmescor [= præmercor] (pod præmercari), symbolum

pífac = pīsàc = pīs'ac (6 puta + jedanput pogriješno **Pífac = pisàc = pisā'c**;

omjer je dakle 6 : 1)

amanuensis, cancellarius, commentariensis, glossographus, perscriptor, primicerius + grammateus

pífar = pisār = pisā'r (11 puta)

ab actis. a manibus (pod ab), actuarius, amanuensis, antigraphus, cancellarius, commentariensis, grammateus, notarius, primicerius, scriptor, tabularius

pířma = pīřmā = pīřm'a (6 puta + jedanput pogrješno **pířmāře = pismā se = pism'a se**; omjer je dakle 6 : 1; genitiv jednine ili nominativ množine imenice *pismo*)

annales, asteriscus, exegetici libri (pod *exegeticus*), *idiōta, tabulæ. scripturæ* (pod *tabula*), *tabularium + dare operam litteris discendis* (pod *opera*)

pláća = plāća = plā'ća (5 puta, jedanput precrtano + jedanput **plāřa = plāřa = plā'řa**, precrtano + jedanput pogrješno **plâća = plâća = pl'āća**; omjer je dakle 6 : 1)

diarium, epimenium, pensio, salarium, solutio (precrtano) + *solutio* (precrtano) + *stipendium*

plēř = plēs = 'plēs (6 puta)

chironomia, chorea, pedema, plausus pedum (pod *plausus*), *saltatus, tripudium*

početak = počētāk = počēt'ak (5 puta)

cæptum, exorsus², inceptum, inchoatum, incæptum

počėti = počēti = počē'ti (7 puta)

auspicari, concipere, exordiri, inchoare, incipere, occipere, repetere à capite (pod *repetere*)

početje = počētje = počē'tje (6 puta)

cæptum, conceptus², exorsus², inceptum, inchoatum, incæptum

pòp = pöp = p'op (7 puta)

archipresbyter, episcopus, mysta, mystagogus (2 puta), *pòpa, presbyter*

povídanje = povīdanje = povī'danje (5 puta)

ecphrasis, enarratio, narratio, relatio, relatus²

príçu = prīçu = prī'çu (5 puta + jedanput **napríçu = na prīçu = na prī'çu**;
akuzativ jednine imenice *priča*)
*absentare, absum, eremodiciū, impræsentiarum, præsens + coràm*¹

pridán = pridān = pridā'n (5 puta)
addictus, additus, attributus, deditus, exhibitus

priėti = priėti = priē'ti (12 puta + jedanput **priėtiŕe = priėti se = priē'ti se + 7**
puta **prijėti = prijėti = prijē'ti + jedanput **prijėtiŕe = prijėti se = prijē'ti**
se)**
accipere, adhibere, æqui bonique facere (pod *æquus*), *civem adsciscere, adscribere*
(pod *civis*), *pignerare, præhendere dextram* (pod *præhendere*), *recipere, referre*
in numerum sanctorum (pod *referr(r)e*, tj. *referre*), *referre in rationes. rationibus*
adsignare (pod *referr(r)e*, tj. *referre*), *rudem accipere* (pod *rudis*), *stipendia facere*
(pod *stipendium*), *suscipere + manum admove. manum adhibere operi* (pod
manus) + *acceptare, argumenta adhibere* (pod *argumentum*), *dare operam amori*
(pod *opera*), *percipere, plagam luculentam accipere* (pod *plaga*²), *prehendere,*
repetere studia (pod *repetere*) + *admoliri manus* (pod *admoliri*)

pripovídatti = pripovīdāti = pripovīd'ati (5 puta)
denarrare, enarrare, interdicere, memorare, præcipere

prísć = prīšč = prī'šč (6 puta, 2 puta precrtano)
cacoëthes (2 puta), *epinyctis. ulcus in oculi angulo* (pod *epinyctis*), *intercus*
ulcus (pod *intercus*), *pustula, æ* (pod *pustula*, 2 puta, 2 puta precrtano)

prùd = prūd = pr'ud (5 puta)
*commodum*², *emolumentum, fructuarium, profectus*², *utilitas*

púčki = pŭčki = pŭ'čki (6 puta)
ephorus (2 puta), *popularis*², *populariter, proletarius, tribulis*

pút = pūt = pū't (33 puta + jedanput **uzpút = uz pūt = uz pū't** + jedanput

pogrješno **pūt = pūt = p'ut**, 'staza', 'putovanje'; omjer je dakle 34 : 1)

agraria via (pod *agrarius*), *anfractus*, *cachexia*, *callis*, *expeditum iter* (pod *expeditus*), *flectere iter* (pod *flectere*), *iter*, *iter aliquò habere* (pod *iter*), *iter conficere* (pod *iter*), *iter inire* (pod *iter*), *iter instituere* (pod *iter*), *iter mihi est Romam* (pod *iter*, 2 puta), *iter pedibus conficere* (pod *iter*), *itineri se accingere* (pod *iter*, 2 puta), *peregrè abire* (pod *peregrè*), *peregrinatio*, *naves Venetias petunt* (pod *petere*), *strata via* (pod *stratus*), *trames*, *transversa via* (pod *transversus*), *versùs*¹, *via*, *via angusta*. *angiportus*. *angiportum* (pod *via*), *via brevis*. *via curta* (pod *via*, 2 puta), *via inepta* (pod *via*, 2 puta), *via longa*. *via multorum dierum* (pod *via*, 2 puta), *via strata* (pod *via*), *via tortuosa*. *anfractus* (pod *via*) + *eâdem viâ* + *iter instituere* (pod *iter*)

pút = pūt = pū't (8 puta; riječ kojom se tvore priložni brojevi)

decimùm, *haud quaquam* (pod *haud*), *minimè*, *octavùm*, *quartùm*, *quintùm*, *septimò*, *sextùm*

pútu = pūtù = pūt'u (4 puta + jedanput **napútu = na pūtù = na pūt'u**; dativ ili

lokativ jednine imenice *put*)

cippus. *monumentum in via ex[s]tans* (tj. *exstans*; pod *cippus*), *in itinere esse* (pod *iter*), *itineri se accingere* (pod *iter*, 2 puta) + *peregrè*

púz = pŭž = pū'ž (8 puta)

cochlea, *cochlea*. *structura tortilis in ædificiis* (pod *cochlea*), *cochlidium*, *cochlidos*, *domiporta*, *limax*, *strombus*, *turbo*²

račún = račŭn = račū'n (5 puta)

calculus. *cùm pro rationibus sumitur* (pod *calculus*), *computatio*, *ratio numeraria*. *supputatio* (pod *ratio*), *rationem reddere* (pod *ratio*), *referre in rationes*. *rationibus adsignare* (pod *referr<r>e*, tj. *referre*)

ráfti = rāsti = rā'sti (5 puta, jedanput precrtano)

arborescere, crescere, gliscere (precrtano), *increscere, recrescere*

razcvríti = razcvříti = razcvří'ti (4 puta + jedanput **razcvríti**fe = **razcvříti se** = **razcvří'ti se**)

colliquefacere in igne (pod *colliquefacere*), *deliquare, eliquare, liquare* + *deliquescere*

razlúčen = razlŭčen = razlŭ'čen (5 puta)

*disclusus, disjunctus, distinctus*¹, *segregatus, separatus*

rép = rēp = rē'p (6 puta)²³²

alcæa (2 puta), *alcæa equi, bovis, leonis* (pod *alcæa*), *anabasis, cauda, equisetum*

rêz = rēz = 'rēz (8 puta + jedanput pogriješno **réz = rēz = rē'z**; omjer je dakle 8 : 1)

cæsurā, diameter, fissura, incisim, linea. figura longa sine altitudine et latitudine (pod *linea*), *lineamentum, striga*², *versus*³, + *incisim*

rezáč = rezãč = rezā'č (6 puta)

---

²³² Za naglasak *rēp, rēpā* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 67. Premda bi na osnovi toga naglasaka u novoštokavskome i u književnome jeziku trebalo pretkazati naglasni lik *rēp, répa*, u nas se »standardizira« *rēp, rēpa* (vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1071; također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 544). Usuprot tomu, prof. László ima *rēp, répa* te u vezi s tim kaže ovako: »Stariji je dočetni ovisak bilježitim za književni hrvatski u prvotnih jednosložica i u prozirnih tvorenica od bezvisnih osnova.« [Vidi B. László, *Općitbena bilježítost pri odredbi srbštine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 438 (poglavlje *Nepočetni ovisak*, str. 438 – 440).]

falx vineatica, vinitoria, putatoria (pod *falx*), *putator vitium* (pod *putator*),
scalper, scalprum librarium (pod *scalprum*), *scalprum sutorium* (pod
scalprum), *secula*

ríka = rīka = rī'ka (19 puta, jedanput precrtano + jedanput **Ríka = Rīka = Rī'ka**, grad)²³³

Albis, Axius (2 puta, jedanput precrtano), *Axufernus, Bosna, fl[umen]* (tj. *flumen*, pod *Bosna*), *Caposius, Colapis, Danubius, Duravius, Enchedorus, Eridanus, flumen, Frigidus², Gemmeus², Medoacus, Nar, Pripetius, Vagus², verticosus amnis* (pod *verticosus*) + *Flumen S[ancti]* (tj. *Sancti*) *Viti* (pod *flumen*)

rôk = rōk = 'rōk (6 puta)

absentare, dies pacta. dies constituta. dies determinata (pod *dies*), *pacta dies* (pod *pactus*), *spatium temporis* (pod *spatium loci*), *stata, statuta dies* (*status¹*), *terminus. determinatio temporis* (pod *terminus*)

rúda = rūdà = rūd'a (14 puta)

arenaria, argentifodina (2 puta), *arrugia, aurariæ, aurifodina, cretifodina* (2 puta), *ferraria, fodina, fodina argenti* (pod *fodina*), *fodina auri* (pod *fodina*), *metallum, miniaria*

rúga = rūgà = rūg'a (8 puta)

---

²³³ Za naglasak *ríka* danas u Senju (što bi u novoštokavskome bilo *rīka*, a ne *ríka*) vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 127 (Moguš ima *Ríka*, grad), a za Vrgadu i za Susak vidi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 182). Usuprot tomu, za naglasak *rīkà* (i *Rīkà*) vidi M. Hraste – P. Šimunović – R. Olesch, *Čakavisch-deutsches Lexikon*, stupac 1068 (potvrde su iz Dračevica na Braču). To se pak slaže s dubrovačkim *riĕka* (M. Rešetar, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, str. 38; također B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 182).

cavilla, cavillum, deformitas, deridiculum, derisus², ludibrium, opprobrium, sanna

ſâd = sâd = s'ad (6 puta)

nunc demum (pod *demum*), *etiamnum, jam, jam jam* (pod *jam*, 2 puta), *jam nunc* (pod *jam*)

ſdrúzitti = sdrūžiti = sdrūž'iti (5 puta)

conjugare, copulare, jugare, jungere, maritare

ſé = sē = sē' (3 puta + 2 puta pogrešno **ſê = sê = 'sē**, jedanput precrtano; omjer je dakle 3 : 2; genitiv jednine ženskoga roda pokazne zamjenice *saj, sa, se*)
autopyros, nocte sequente (pod *nox*), *posthinc + antehac* (2 puta, jedanput precrtano)

ſedmák = sedmāk = sedmā'k (6 puta)

lunæ primus quadrans (pod *luna*), *lunæ ultimus quadrans* (pod *luna*), *quadrans lunæ* (pod *luna*), *septenarius¹, septennis, septunx*

ſelò = selò = sel'o (5 puta)

magalia¹, pagus, prædium, rus, villa

ſeftrà = sestrà = sestr'a (8 puta)

abamita, abmatertera, amita, germana (2 puta), *glos, matertera, soror*

ſkorò = skorò = skor'o (12 puta)

brevi, ferè, fermè, nuper, nuperrimè, penè, propediem, propemodum (2 puta), *recens², tantum abest* (pod *tantum*), *usque ad proxima tempora* (pod *tempus*)

ſlúga = slūgà = slūg'a (7 puta)

cacula, famulus, Abdemelech (u četvrtome dodatku), *Abdenago* (u četvrtome dodatku), *Abdias* (2 puta, u četvrtome dodatku), *Abdon* (u četvrtome dodatku)

f^mmèt = smèt = sm'et (6 puta, jedanput precrtano)

helcysma, lithargirium, purgamentum, quisquiliæ, scoria (precrtano), *sordes*

f^mmolà = smolà = smol'a (6 puta)

gummi, mumia, naphtha, pix, resina, tragacantha

fⁿnòp = snòp = sn'op (6 puta)

caudex. plurium tabularum contextus (pod *caudex*, 3 puta), *fasci, malleolus. manipulus sparteus, pice et sulphure illitus, qui inflammatus de muro in hostes devolvebatur, incendendi gratia. stuppeam flammam vocavit Virgilius* (pod *malleolus*), *merges*

f^oôk = sôk = 'sôk (12 puta, 2 puta precrtano)

elaterium, julapium, latex Lyæus (pod *latex*), *liquor*² (precrtano), *melimèli, mellígo* (precrtano), *mellígo. succus uvæ immaturæ* (pod *mellígo*, 2 puta), *mustum, opium, protropum, succus*

f^rrebrò = srebrò = srebr'o (11 puta)

argentum, argentum cælatum (pod *argentum*), *argentum excoctum, purum* (pod *argentum*), *argentum grave* (pod *argentum*), *argentum infectum, rude* (pod *argentum*), *argentum pustulatum* (pod *argentum*), *argentum signatum* (pod *argentum*), *argentum vivum* (pod *argentum*), *argyrotheca, putum argentum* (pod *putus*, 2 puta)

f^ttačún = stačŭn = stačŭ'n (6 puta)

officina, officina meritoria (pod *officina*, 2 puta), *taberna, taberna institorum* (pod *taberna*), *taberna libraria* (pod *taberna*)

ſtánje = stānje = stā'nje (5 puta)

domicilium, ex[s]istentia (tj. *exsistentia*), *habitatio, mansio, taberna*

ſtaríne = starīne = starī'ne (5 puta; genitiv jednine, ili nominativ ili akuzativ množine imenice *starina*)

scruta, scrutarius, Ebal (2 puta, u četvrtome dodatku), *Hebal* (u četvrtome dodatku)

ſtāti = stāti = stā'ti (13 puta)

abstare (2 puta), *circumstare, constare, distare, habitare, inhospitus, licere, manere, obstare, pendere animi. pendere animo* (pod *pendere*²), *stare, superstare*

ſtrán = strān = strā'n (8 puta + jedanput **vſeh/ſtrán = vseh strān = vseh strā'n**; genitiv množine imenice *strana*)

ambitapa, amphitapa, convallis, convenæ, ex omni parte (pod *pars*, 2 puta), *propatulus, utrinque + undequaque*

ſtrané = straně = stranē' (6 puta + jedanput **ſſtráné = strānē = strānē'**²³⁴ + 4 puta pogrješno **ſſtráne = strāne/strānè = strā'ne/strān'e**;²³⁵ omjer je dakle 7 : 4; genitiv jednine imenice *strana*)

antæci, cultellatus, lateralis, neutralis, ultrò citròque (pod *ultrò*), *utrinque + meæ partes non desiderabuntur* (pod *pars*) + *alterutrinque, Cynosura, hosticus, salve ab illo* (pod *salve*)

ſtúp = stūp = stū'p (17 puta)

columna, columna solida (pod *columna*, 2 puta), *columna striata* (pod *columna*), *columna structilis* (pod *columna*, 2 puta), *malus*² (2 puta), *manca*

---

²³⁴ O takvim će primjerima biti posebno govora.

²³⁵ Kao što je već rečeno, i o takvim će primjerima biti još riječi.

amphora, olla, columna (pod *mancus*), *obeliscus, pila*² (2 puta), *stela, striata columna* (pod *striatus*), *structilis columna* (pod *structilis*), *stylobata, sublica*

fúd = sūd = sū'd (14 puta + jedanput pogrešno **fûd = sûd = 'sūd**, 'prosuda', 'sudište'; omjer je dakle 14 : 1)

*crisis, dica, existimatio, fatum, judicatum, judicium, par*², *quatuorviratus, sententia, tribunal, Daniel*¹ (u četvrtome dodatku), *Dina* (u četvrtome dodatku), *Madian* (u četvrtome dodatku), *Misphat* (u četvrtome dodatku) + *arbitratus*

fvét = svèt = sv'et (4 puta + jedanput pogrešno **fvét = svèt = svē't**, 'svjet'; omjer je dakle 4 : 1)

consilium, ratio. consilium (pod *ratio*), *non suppetit consilium* (pod *suppetere*), *Hus* (u četvrtome dodatku) + *sententia*

fvúci = svūci = svū'ci (5 puta + jedanput **fvúci se = svūci se = svū'ci se**)

detrahere alicui vestem, devestire (2 puta), *exuere, lugubria exuere* (pod *lugubria*) + *exuere se veste* (pod *exuere*)

sála = šālā = šāl'a (7 puta)

facetiae, illusio, jocatio, jocus, ludus, sales, vexatio

saráń = šarāń = šarā'ń (5 puta)

carpio (2 puta), *cyprinus, gobio, variolus*

stáp = štāp = štā'p (4 puta + jedanput **scáp = šcāp = šcā'p** + 2 puta **stáp = štāp = štā'p**)

fustis, pedum (2 puta), *rudis*² + *baculus + baculus, pedum*

scít = šcīt = šcī't (7 puta)

ancilion, cetra, cetra, æ. scutum Amazonium (pod cetra), parma, scutum, umbo
(2 puta)

skúd = škūd = škū'd (12 puta, jedanput uspostavljeno; genitiv množine imenice *škuda*)

mina, mna, sestertium, decem millia sestertium. decem sestertia. ducenti quinquaginta coronati (pod sestertium), decies sestertium. decies mille sestertium. viginti quinque millia coronatorum (pod sestertium), quadraginta sestertia (pod sestertium, 2 puta), sestertium. HS (pod sestertium, 2 puta), triginta sestertia (pod sestertium), viginti sestertia (pod sestertium), talentum
(uspostavljeno)

stò = štò = št'o (4 puta + 2 puta **stòfe = štò se = št'o se** + jedanput **čtò = čtò = čt'o**)

quàm, quàm celerrimè (pod quàm), quid, siquid + potulentum, stips + quid

tadà = tadà = tad'a (5 puta + jedanput **taddà = tādà = tad'a**)

demum, tum demum (pod demum), ètum, etiamtunc, tum + tunc

tasfína = tašfína = tašfī'na (4 puta + 3 puta **tascína = taščĩna = taščī'na**)

hypoc[h]ondria (tj. hypochondria), ilia, orum (pod ilium), jejunitas, vanitas + hypoc[h]ondria (tj. hypochondria), inanitas, lumbus

têk = têk = 'têk (11 puta, jedanput precrtano)

appetitus² (precrtano), closmus, curriculum temporis (pod curriculum), cursus, decursus², fluentum, fluxus², gustus, sapor mulseus (pod mulseus), sapor, transcursus

tekúć = tekũć = tekū'ć (6 puta)

curriculò, cursim, decurrens, fluens, fluidus, liquidus

tí = tĩ = tĩ' (4 puta + jedanput **tĩli = tĩ li = tĩ' li**)

tu ipse, a, m (pod ipse, 2 puta), tu, tute + tune

tò = tò = t'o (5 puta + jedanput **tòti = tò ti = t'o ti + jedanput tòvam = tò
vam = t'o vam**)

*en, canem vocantis (3 puta, u osmome dodatku), delicta patienti
exag[g]erantis (tj. exaggerantis, u osmome dodatku) + en tibi (pod en) + en
vobis (pod en)*

tòk = tòk = t'ok (6 puta, jedanput precrtano)

*annulus, capsula, graphiarium, sturio (precrtano), theca pistoletaria (pod theca),
vagina*

trâk = trâk = 'trâk (5 puta, 3 puta precrtano)

*fibra (precrtano), linea (precrtano), radius, radius oculi (pod radius), radius
rotæ (pod radius, precrtano)*

tráva = trāvà = trāv'a (7 puta)

abitos, asarum, consiligo, corago¹, melanthium, melilotum, veronica

trúd = trūd = trū'd (9 puta)

*conamen, fatigium, industria, lassitudo, onus suscipere (pod onus, 2 puta), onus
sustinere (pod onus, 2 puta), sphacelus*

tún = tũn = tũ'n (6 puta)

orcynus (3 puta), pelamys, thanus, thunnus

túsfa = tũšfa = tũ'sfa (7 puta)

abdomen, adeps, adipale, aruina, eliquamen, pingue, pinguedo

uhár = uhâr = uhā'r (5 puta)

anatocismus, emolumentum, fœnus, interusurium, usura. fœnus (pod usura)

umríti = umrĩti = umrī'ti (6 puta + 2 puta **vmríti = vmrĩti = vmrī'ti**)

commori, emori, immori, interire, mori, obire morbo. obire diem. obire mortem
(pod obire) + *commori, immori*

úfta = ũsta = ū'sta (9 puta + jedanput **vúfta = vũsta = vū'sta**)

amphideum, bucca, crepido, fauces, ium (pod faux), fauces vallium angusti introitus (pod faux), montis fauces (pod mons), os¹, palatum, perfurnium + bucca

uzéti = uzěti = uzē'ti (9 puta + 12 puta **vzéti = vzěti = vzē'ti**, jedanput precrtano)

bolum sumere (bolus), decimare, desumere, enervare (2 puta), intercludere, navare operam (pod nauare), subripere, sumere + accipere, æs alienum contrahere (pod æs), assumere, imbibere, onus suscipere (pod onus), oriri, pignerare (precrtano), recipere in se (pod recipere), resumere, sumere, suscipere, tollere. auferre (pod tollere)

vâl = vâl = 'vâl (5 puta)

cylindrus, fluctus, impetus, unda (2 puta)

vân = vãn = vā'n (8 puta)

exporrigere, ex[s]erere (tj. exserere, 2 puta), ex[s]ilire (tj. exsilire), extra, foràs, paracentesis, vomere

vefél'a = vesěl'a = vesē'l'a (6 puta; genitiv jednine imenice *veselje*)

evangelium, jubileum, præ lachrymis, præ gaudio (pod præ), Abigail (u četvrtome dodatku), Carthaginenses (u četvrtome dodatku), Tharsis (u četvrtome dodatku)

vêz = vîz = 'vêz (5 puta)

copula, fibula ferrea. ferrum quo lapides quadrati, et tigna inter se conjunguntur
(pod *fibula*), *nexus, ulmus, vinculum*

vîd = vîd = 'vîd (4 puta, jedanput precrtano + jedanput pogriješno **víd = vîd = vî'd**; omjer je dakle 4 : 1)

nyctalops, radius oculi (pod *radius*), *radius rotæ* (pod *radius*, precrtano), *visus*
+ *obtutus*

viʃokò = visokò = visok'o (5 puta)

elatè¹, excelsè, procérè, sublimè¹, sublimiter

vodà = vodà = vod'a (24 puta)

aqua, aqua eximia (pod *aqua*, 2 puta), *aqua fluvialis* (pod *aqua*), *aqua fontana. aqua sacra* (pod *aqua*), *aqua jugis* (pod *aqua*), *aqua languida. stagnum* (pod *aqua*), *aqua nivalis* (pod *aqua*), *aqua palustris* (pod *aqua*, 2 puta), *aqua puteana. aqua putealis* (pod *aqua*), *aqua salsa. aquæ marinæ* (pod *aqua*), *aqua stativa* (pod *aqua*), *cataracta¹, fervet aqua* (pod *fervere*), *guttus. gutturnium* (pod *guttus*), *humilis aqua* (pod *humilis*), *lymphæ, nilli, paracentesis, siphon, stacte, stativæ, stranguria*

vodé = vodě = vodě' (13 puta; genitiv jednine imenice *voda*)

agoga, alluvio, crepido, deficit aqua (pod *deficere*), *exundatio, haustus aquæ, vini* (pod *haustus²*, 2 puta), *hydria, hydrophòbus, malabathrum, haurire a(u)quam* (tj. *aquam*) *de puteo* (pod *puteus*, 2 puta), *remulcare*

vojník = vojnīk = vojnī'k (11 puta)

bellator, epibata, miles adscensus (pod *miles*), *miles auctoratus* (pod *miles*), *miles classicus. classarius. epibates* (pod *miles*), *miles emeritus. miles rudiatus* (pod *miles*, 2 puta), *miles stationarius* (pod *miles*), *miles subitarius,*

tumultuarius (pod *miles*), *miles voluntarius* (pod *miles*), *stratiores* [$\Rightarrow$ *stratiotes*]

vôz = vōz = 'vōz (5 puta, jedanput precrtano)

arcera (2 puta, jedanput precrtano), *currus*, *plaustrum*, *vehes*

vozník = voznĩk = voznĩ'k (5 puta)

actus, *ûs. via currulis* (pod *actus*²), *auriga*, *plaustrarius*², *vector*, *via currulis*.
actus (pod *via*)

vráta = vrāta = vrā'ta (11 puta)

Cerberus. canis infernalis (pod *Cerberus*), *crepant fores* (pod *crepare*), *fauces vallium angusti introitus* (pod *faux*), *foribus pessulum obdere* (pod *foris*²), *janua*, *operire ostium* (pod *operire*), *ostium*, *porta*, *posticum* (2 puta), *postis*

začėti = začěti = začě'ti (5 puta)

concupere, *inchoare*, *incipere*, *occipere*, *ordiri*

zamán = zamān = zamā'n (4 puta + 2 puta **zamánfe = zamān se = zamā'n se**)

frustra, *gratīs. incassum* (pod *gratīs*), *inaniter*, *incassum + operam perdere* (pod *opera*), *operam frustra sumere* (pod *sumere*)

zapríti = zaprĩti = zaprĩ'ti (5 puta)

concludere, *discludere*, *excludere*, *intercludere*, *obstruere*

zařpán = zaspān = zaspā'n (6 puta, jedanput uspostavljeno)

dormitans conquiniscit (pod *conquiniscere*), *dormituriens* (uspostavljeno), *somniculosus*, *somnolentus*, *sopitus*, *sopórus*

zeml'é = zemlě = zemlě' (6 puta + jedanput **zeml'é/se = zemlě se = zemlě' se**;
genitiv jednine imenice *zemlja*)

actus, ūs (pod *actus*²), *autochthenes* [$\Rightarrow$ *autochthones*], *hemerodromus, miniaria, stadium, uligo + genu terram contingere* (pod *genu*)

zéti = zěti = zē'ti (5 puta)

antestari, mutuari, resipiscere, sumere, sumere mutuuum (pod *sumere*)

zlà = zlâ = zl'a (7 puta; genitiv jednine imenice *zlo*, ili genitiv jednine muškoga roda pridjeva *zao, zla, zlo*)

energumènus, flectere à pernitie [$\Rightarrow$ *pernicie*], *à malo* (pod *flectere*), *liberare à malo* (pod *liberare*), *liberari à malo* (pod *liberare*, 4 puta)

znéti = zněti = znē'ti (7 puta)

annulum detrahère (pod *annulus*), *deponere, detrahère annulum è digito* (pod *detrahère alicui vestem*), *emedul[l]are* (tj. *emedullare*), *exent[e]rare* (tj. *exenterare*), *expectorare, tollere. auferre* (pod *tollere*)

zrâk = zrâk = 'zrâk (13 puta)

aër, æther, cælum², cælum clemens, salubre (pod *cælum²*), *cælum grave* (pod *cælum²*, 2 puta), *cælum humidum* (pod *cælum²*), *cælum pestilens* (pod *cælum²*), *cælum purum* (pod *cælum²*), *cælum tenue* (pod *cælum²*, 2 puta), *dium, inane*

zubmí = zubmĩ = zubmĩ' (6 puta, jedanput precrtano; instrumental množine imenice *zub*)

dentibus sonare (pod *dens*), *epulis, frendere, instrepere dentibus* (pod *instrepere*), *reduvia. reduviae escarum* (pod *reduvia*, precrtano), *stridere dentibus* (pod *stridere*)

zvêk = zvêk = 'zvêk (5 puta, jedanput precrtano)

clangor, sonitus (precrtano), *sonus, tinnimentum, Seon* (u četvrtome dodatku)

žel'a = žel'ā = žel'a (6 puta)

addephagia, cupiditas, emacitas, optatum, zelus (2 puta)

ženà = ženā = žen'a (8 puta + 3 puta žennà = žēnā = žen'a)

*anus*², *Cybele*, glos. *fratris uxor* (pod glos), *mulier, nurus, pithecius, sylvestris vir, mulier* (pod *sylvestris*), *virago + fœmina, fratria, laniaria*

žèf = žès = ž'es (5 puta)

*creta*¹, *creta nigra* (pod *creta*¹), *creta. terra alba* (pod *creta*¹, 2 puta), *creta viridis* (pod *creta*¹)

Prema tome, u rječniku ima 207 riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta. Ukupan broj svih njihovih pojava iznosi 1680, što čini otprilike šestinu cjelokupnoga broja pojava. Od toga su 22 pojavnice »pogrješne«, tj. odstupaju od zapisa koji se očekuje. Stoga bi omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih pojava iznosio 1658 : 22. To je zacijelo dostatno dobar omjer da se na osnovi njega može zaključiti o ispravnosti temeljnoga stavka ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, naime toga da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, zavnutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. Valja međutim pripomenuti, kao što će se u nastavku vidjeti, da se od ta 22 primjera njih 5 ne mora smatrati »pogrješno« zapisanima, što bi značilo da bi omjer tada bio još povoljniji, tj. 1663 : 17. Ali zasad se, dok se ne obrazlože razlozi zašto se tih 5 primjera mogu smatrati ispravno zapisanima (i koji su to), može i onaj manje povoljan omjer smatrati dostatnim dokazom.

To bi značilo da se obama pristupima, i onim što sam ga uvjetno nazvao »kibernetičkim«, gdje se u obzir uzimlje, strogo rečeno, samo jedan primjer (ako je pravi), kao i ovim što sam ga, također uvjetno, nazvao »statističkim«, gdje se razmatraju svi primjeri, tj. sve potvrde za pojedine nadslovke, pa se potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s temeljnim stavkom (koji ga dakle potvrđuju), i onih koji se s njime ne slažu (koji ga ne potvrđuju),

može dokazati valjanost već navedenoga temeljnoga stavka. Sada je istom moguće prijeći na opis Vitezovićeve porabe pojedinih nadslovaka.

3. *Tupi znak*

3.1. Dva načina zapisa naglašene kračine

Spomenuto je već u *Uvodu* da Vitezović u svome rječniku naglašenu kračinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. Premda je jasno da udvojeni suglasnik nije nadslovak, ovdje ipak treba uzeti u obzir i takve zapise. Štoviše, takvih riječi koje sadržavaju udvojeni suglasnik, u rječniku je velik broj, pa ih nema smisla sve ni nabrajati, jer bi to značilo navesti gotovo polovicu hrvatskoga dijela rječnika. Pri tome treba razlikovati slučajeve u kojima udvojeni suglasnik ne obilježava naglašenu kračinu prethodnoga sloga, nego se javlja zbog pravopisnih razloga, najčešće na granici složenice, jer Vitezović uglavnom piše tvorbenim pravopisom, npr. *preddóbje* (u natuknici *immuturitas*).

Nadalje, ta dvostruka poraba, tj. činjenica da se jedan naglasak bilježi dvama načinima, upućuje na to da zacijelo ima primjera gdje bi određena riječ, koja je naglašena kratkosilaznim naglaskom, mogla biti zapisana na dva načina. Ipak, nije u potpunosti tako. Naime u Vitezovićevu se rječniku jasno vidi težnja da se ta dva načina razgraniče, i to tako da se tupim znakom označi naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, samo na posljednjem slogu, dok je takav naglasak u sredini ili na početku riječi redovito obilježen udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To pak znači da se u načelu očekuju zapisi *vodà* i *golobràd*, ali *ribba*, *kuppiti* i *bradavvica* (a ne *riba*, *kùpiti* i *bradàvica*). Ali to naravno nije dosljedno provedeno, pa se u rječniku mogu naći i protuprimjeri za svaki od navedenih slučajeva. A kadšto se opet javljaju i dvostruki zapisi. Takvih dvostrukih zapisa kada naglasak nije na posljednjem slogu, ima u Vitezovićevu rječniku ukupno 14 parova. Uz to se javlja i jedan posve osobit primjer gdje je u jednoj te istoj riječi naglašena kračina obilježena na dva načina, i udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga i tupim znakom. Evo svih tih 14 parova primjera, kao i taj jedan koji nije u paru (navodim ponajprije

popis svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri, a potom same primjere):

Eleganter .. prištalo. prištallo. vľudno. jedro. gizdavo.

Congruenter .. prištàlo. prištàlno. prikladno.

Grandineus, a, m .. tučćni, kruppni, graddni, a, o.

Grandinosus, a, m .. [# tučćni, gràdni, krupni, a, o.] krupovit, tučćovit, graddovit, a, o.

Etiamnum .. i řadda. jos ì řàd.

Jam. Jàm .. řàd. řàda. vezda. jur. vrè. jòs.

Jugum. montis cacumen .. vřrh. byrdo. kořà.

[...]

**Jugum. propagatio vitium in sublime, ut umbram praebeant sub iis
considentibus** .. barrař. bàrař.

Conspicari .. zgledatti. pazziti. vidjevatti. spiatti.

Speculari .. pazziti. řtrazitti. řtrići. spiatti. spiàti.

Vagire .. [# vriřkatti.] vriřkàti.

Bilustris, e .. defeták, a, o. od deřřet lèt. od deřřet godisć. Deřřetolitńi, a, e.

Bis .. dvakrat. dva púta.

[...]

Bis decem .. dvakrat deřřet. dvajřet.

Decalogus .. defetere zapovidi. deřřet zapovidi.

Decapolis .. Defetgradi. Dyrřava na řidovřkom od deřřet gradov tako imenovana.

Decarchus .. Defetnik. deřřet vojnikov Glavár.

Decem .. deřřet. defet.

Decemjugis, e .. deřřeterohamni, a, o. od deřřet hamov.

Decempeda .. Defetonořnica. pallica od deřřet nog, ř komře polľe merri.
Polľomernica. Zemľomernica.

Decemvir .. řtaresinna izmed pyrvih deřřet.

Decemviri .. deřřet řtaresin. deřřet pyrvih.

Decies .. deſetkrat. deſſet púti.

Decussis .. [# deſſet littar.] pinnez od deſſet novác. deſetonovčńak. deſſet middenic. deſſet novac.

Decussis. decem denarii .. deſſet novác.

Decussis. decem libræ .. deſſet littar.

Deni, æ, a .. deſeteri, a, o. deſétki. deſſet po deſet.

Dextans .. deſſet lihav. od dèſet lihav.

Metreta .. vaggan. kupnennik. pol vidra. poſuda deſſet kadńícev.

Mna. Mina .. ſto dram. deſſet skúd.

Decapolis. decem Civitates .. deſſet Gradóv. Deſſeterograddi.

Nequicquam .. niſtar. nikkaj. nìkaj prikorupce. ſavſim niſtar.

Parca, æ .. Nemilka. nemilla Bogińa. Nemila. Ofudnica.

Nemila .. Impia.

Domi .. domma.

Deducere .. dopel'atti. ſprovoditti.

[...]

Domum aliquem deducere .. domom koga ſprovoditti. do dòma ſprovoditti.

Aliptes, æ .. Nogomazzac. ki nogge mazze.

Compedire .. zaputtiti. [# nogge] okovatti.

Equus .. koń. parìp.

[...]

Equus omnes quatuor pedes albos habens .. ù vſe nogge puttaſt, a, o. vàſ putonog.

Pollubrum .. [# noggomivńak. ſûd za nogge pratti.] umivalńak. meddenica. golár. bacíl.

Tripedalis, e .. trojnozni, a, o. od trih nóg. tri nogge dùg, a, o.

Divaricare .. razkrečitti. nòge razkrečitti. razčeſnuti.

Periergia .. preduggo govorenje. duggoriçe.

Diutissimè .. predùgo. najdùže. najdùg'le.

Breviariolum .. kuppac. /kuppac.

Grumulus .. kùpac. kupčić. kupčac. grumenac. gruddica.

Inauditus, a, m .. nečut, nepoflussan, neflussan, nečujen, nečuvven, a, o.

Inobsequens .. nepoflùsan, sna, sno. nepoflusliv, a, o.

Umbilicus .. puppak. puppek.

[...]

Umbilicus rotæ .. glavìnna.

Prema tome, sljedećih se 14 primjera javlja u dvama različitim zapisima, premda je i u jednome i u drugome slučaju zapisana naglašena kračina, a jedan je primjer posve neobičan i nema svoga parnjaka (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

<i>priftallo i priftàlo</i>	<i>pristàlo</i>	<i>prist'alo</i>
<i>graddni i gràdni</i>	<i>gràdni</i>	<i>gr'adni</i>
<i>šadda i šàda</i>	<i>sàda</i> ²³⁶	<i>s'ada</i>
<i>barraf i bàraf</i>	<i>bàras</i>	<i>b'aras</i>
<i>spiatti i spiàti</i>	<i>špiàti</i>	<i>spi'l'ati</i> ²³⁷
<i>vriskatti i vriskàti</i>	<i>vriskàti</i>	<i>vrisk'ati</i>
<i>deffet i dèset</i>	<i>dèset</i>	<i>'deset</i>

---

²³⁶ U vezi s naglaskom *sàda* (usuprot senjskomu *sadà* i novoštokavskom *sàda*) vidi u drugome dijelu Ivšićeve rasprave *Današnji posavski govor*, u Radu JAZU, knj. 197., 1913., str. 58; također u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 185).

²³⁷ U dvonadslovnome se zapisu te riječi mora obilježiti granica sloga, tj. *spi'l'ati*, da bi se vidjelo kojemu slogu pripada ovisak. To pak zato što Vitezović vrlo često ne piše *j* između dvaju samoglasnika. Tako npr. ovisak u dvonadslovnome zapisu ovih dvaju primjera: *zopíanje* (u natuknici *inebriatio*), tj. *zopíanje*, i *zopíatti* (u natuknici *ebriare*), tj. *zopíatti*, pripada različitim slogovima, tj. nalazi se s različite strane znaka kojim se obilježava granica sloga, naime *zopī'lanje* i *zopī'ati*, u razlici opet spram primjera *zopíja* (u natuknici *sicera*), tj. *zopīja*, gdje uopće nije potrebno obilježiti granicu sloga, jer je između dvaju samoglasnika zapisan *j*, pa bude *zopī'ja*.

<i>nikkaj</i> i <i>nìkaj</i>	<i>nìkaj</i>	<i>n'ikaj</i>
<i>nemilla</i> i <i>Nemìla</i>	<i>nemìla</i>	<i>nem'ila</i>
<i>domma</i> i <i>dòma</i>	<i>dòma</i>	<i>'doma</i>
<i>nogge</i> i <i>nòge</i>	<i>nòge</i>	<i>'noge</i>
<i>preduggo</i> i <i>predùgo</i>	<i>predùgo</i>	<i>pred'ugo</i>
<i>kuppac</i> i <i>kùpac</i>	<i>kùpac</i>	<i>k'upac</i>
<i>nepoflussan</i> i <i>nepoflùsan</i>	<i>neposlùšan</i>	<i>neposl'ušan</i>
<i>glavìnna</i>	<i>glavìna</i>	<i>glav'ina</i>

Navedeni primjeri nedvojbeno pokazuju da su ti zapisi »zamjenljivi«, tj. da se njima zapisuje jedan te isti naglasak. Svaki se od tih primjera, ako im je naglašena kračina obilježena tupim znakom, nalazi u Vitezovićevu rječniku samo na jednome mjestu (osim primjera *Nemìla*): *priftàlo* (u natuknici *congruenter*), *gràdni* (u natuknici *grandinosus*, gdje je precrtan), *fàda* (u natuknici *jam*), *bàraf* (u podnatuknici *jugum. propagatio vitium in sublimè, ut umbram præbeant sub iis considèntibus*, natuknice *jugum*), *spiàti* (u natuknici *speculari*), *vrifkàti* (u natuknici *vagire*), *dèfet* (u natuknici *dextans*), *nìkaj* (u natuknici *nequicquam*), *Nemìla* (u natuknici *Parca*, i u trećem dodatku), *dòma* (u podnatuknici *domum aliquem deducere*, natuknice *deducere*), *nòge* (u natuknici *divaricare*), *predùgo* (u natuknici *diutissimè*), *kùpac* (u natuknici *grumulus*) i *nepoflùsan* (u natuknici *inobsequens*), dočim se u slučajevima kada im je naglašena kračina obilježena udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga, kao što se vidi iz navedenih jednakosti, javljaju gdjekada i više puta. Posve je izdvojen primjer *glavìnna* (u podnatuknici *umbilicus rotæ*, natuknice *umbilicus*), koji je ujedno i jedini takav u rječniku, gdje je naglašena kračina samoglasnika *i* obilježena i udvojenim suglasnikom *n* i tupim znakom na tome *i*.

Posebno valja spomenuti jednu kategoriju imenica, upravo odglagolnih izvedenica, naime tvorenice ništičnim morfemom, ili ništičnim dometkom ženskoga roda, koje bi se prema nazivlju Petra Skoka mogle zvati i »postverbalima« ženskoga roda, a kojima je naglašena kračina u sredini riječi uvijek obilježena tupim znakom, a nikada udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. Takvih primjera ima u Vitezovićevu rječniku priličan broj, a

ovdje sam odabrao njih 20 (navodim ponajprije popis svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri, a potom same primjere):

Allectus¹ .. dovàba.

Destructio .. razpràva. Razpravljenje. razorenje. razčinak. *freq.* razpravljanje. razàranje. razčínáñe [=⇒ razčínanje].

Illecebra, æ. Illecebræ, arum .. mamljenje. primamljenje. primàma. máma. razbludi. razblude. razblud.

Inauratum .. pozlàta.

Irruptio .. naripljenje. nařkočćenje. navàla. nárip. nářkok. navaljenje. řilno vnítje.

Mancipatus², **ûs** .. prodàja. odřvàja. potùja.

Re tributio .. naplàta. naplaćenje. uzdarenje. vzdianje.

Tutela .. obramba. bramba. obràna.

Jussum. Jussus, ûs .. povèla. zapovid. povèla. póvel.

Onus .. bremme. tyrh. tereh.

[...]

Onus ad gravitatem .. dotèga.

Eventus, ûs. Eventum, i .. prigòda. zgoda. pripećenje. *freq.* Pripétanje.

Profluens², **ntis** .. protòka. ploha.

Refluxus, ûs .. odtòka.

Renovatio .. ponovljenje. ponòva. *freq.* ponavljanje.

Subscus, údis. f. .. řpojka. upòra. drivo ř kimře jedna dařřka ř druggom řpiññe.

Exercitamentum .. izúćanje. izùka.

Incitamentum .. nukkanje. podbùda. badkanje.

Merces .. zaplaća. zaplaťa. plaťa.

Merces laboris .. zamùka. trúдно.

Vicis, em, e .. [# nameřto. namiřto.] meřto. nameřto. miřto. izrùka. izmìna.

Oblatio .. ponùda. ponudjenje. *freq.* ponúđjanje.

A evo i tih 20 primjera u kojima je naglašena kraćina u sredini riječi obilježena tupim znakom (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

dovàba	dovàba	dov'aba
razpràva	razpràva	razpr'ava

<i>primàma</i>	<i>primàma</i>	<i>prim'ama</i>
<i>pozlàta</i>	<i>pozlàta</i>	<i>pozl'ata</i>
<i>navàla</i>	<i>navàla</i>	<i>nav'ala</i>
<i>prodàja</i>	<i>prodàja</i>	<i>prod'aja</i>
<i>naplàta</i>	<i>naplàta</i>	<i>napl'ata</i>
<i>obràna</i>	<i>obràna</i>	<i>obr'ana</i>
<i>povèla</i>	<i>povèla</i>	<i>pov'ela</i>
<i>dotèga</i>	<i>dotèga</i>	<i>dot'ega</i>
<i>prigòda</i>	<i>prigòda</i>	<i>prig'oda</i>
<i>protòka</i>	<i>protòka</i>	<i>prot'oka</i>
<i>odtòka</i>	<i>odtòka</i>	<i>odt'oka</i>
<i>ponòva</i>	<i>ponòva</i>	<i>pon'ova</i>
<i>upòra</i>	<i>upòra</i>	<i>up'ora</i>
<i>izùka</i>	<i>izùka</i>	<i>iz'uka</i>
<i>podbùda</i>	<i>podbùda</i>	<i>podb'uda</i>
<i>zamùka</i>	<i>zamùka</i>	<i>zam'uka</i>
<i>ponùda</i>	<i>ponùda</i>	<i>pon'uda</i>
<i>izrùka</i>	<i>izrùka</i>	<i>izr'uka</i>

U takvim dakle primjerima, tj. u toj vrsti tvorenica, naglašena kračina nikada nije obilježena udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga, tj. nikada nije npr. *dovabba*, *ponovva*, *ponudda*, itd.

S druge strane, u sljedećih je 7 primjera obrnut slučaj: naglašena je kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu, kada se ovaj dočinje na suglasnik, obilježena udvojenim suglasnikom, a ne tupim znakom, kako je inače u rječniku uobičajeno. Evo ponajprije svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri (ako se koji od takvih primjera javlja u rječniku i u zapisu s tupim znakom, navodim i te jednakosti):

Porus. lapis arenarius .. tùf.

Tophus .. tùf. supli kamen.

Pumex .. tuff. lahki kamen. plovući kamen. plovućac.

Pius, a, m .. pobožzan, zna, žno. mīl, a, o. dobroftiv, a, o. blagočaf̃ti,
blagočaf̃tni, a, o. dusevan, a, o. dūsan, a, o.

Blandus, a, m .. mill, a, o. vľuddan, a, o.

Carus, a, m .. drag, a, o. mill, a, o.

Immaturus, a, m .. preran, na, no. nezrell, a, o. tyrpak, pka, pko.

Impius, a, m .. bezbožzan, zna, žno. nemill, a, o. nezduſſevan, vna, vno.
nemillofyrdan, dna, dno. nečaf̃tiv, a, o.

Perblandus, a, m .. kruto mil, premill, a, o.

Filum .. nīt. preja. preġa. konac.

Licum .. [# nīt.] preja. preġ(i)a.

Stamen .. preja. preġa. nīt.

Stamen. in ligno vel herbis filamentum .. nīt. koņčac.

Stamen in tela .. nīt ù platnu.

Lanipendia, æ .. vunneni Strañci. vunnena nitt. vunneni konac.

Prema tome, u sljedećih je 7 primjera naglašena kraćina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

<i>tuff</i>	<i>tùf</i>	<i>t'uf</i>
<i>mill</i>	<i>mīl</i>	<i>m'il</i>
<i>mill</i>	<i>mīl</i>	<i>m'il</i>
<i>nezrell</i>	<i>nezrēl</i>	<i>nezr'el</i>
<i>nemill</i>	<i>nemīl</i>	<i>nem'il</i>
<i>premill</i>	<i>premīl</i>	<i>prem'il</i>
<i>nitt</i>	<i>nīt</i>	<i>n'it</i>

Ti se primjeri u Vitezovićevu rječniku javljaju samo jedanput (osim primjera *mill*): *tuff* (u natuknici *pumex*), dva puta *mill* (u natuknicama *blandus* i *carus*), *nezrell* (u natuknici *immaturus*), *nemill* (u natuknici *impius*), *premill* (u natuknici *perblandus*) i *nitt* (u natuknici *lanipendia*). Neki se od tih primjera u rječniku javljaju i u zapisu s tupim znakom na tome posljednjem (ili jedinom)

slogu: dva puta *tùf* (u natuknicama *porus* i *tophus*), jedanput *mìl* (u natuknici *pius*), te pet puta *nìt* (u natuknicama *filum*, *licium*, gdje je precrtan, *stamen*, te u podnatuknicama *stamen. in ligno vel herbis filamentum* i *stamen in tela*, natuknice *stamen*). No tri se primjera, *nezrell*, *nemill* i *premill*, javljaju samo u takvu zapisu. U određenome se smislu navedenih 7 primjera u kojima je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom, mogu smatrati iznimkama, no s druge strane ti zapisi ipak pokazuju da je Vitezović mogao i ostale slične primjere pisati s udvojenim suglasnikom, a ne s tupim znakom, tj. da je npr. moglo biti *gradd*, *pass*, *golobradd*, *kosmatt*, *repatt*, a ne *gràd*, *pàs*, *golobràd*, *kosmàt*, *repàt*, kako jest u rječniku. To bi značilo da je Vitezović mogao »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka, tj. da je porabu udvajanja suglasnika mogao poopćiti, pa na taj način zapisivati naglašenu kračinu uvijek kada je imao mogućnost udvajanja suglasnika, a pisanje tupoga znaka ostaviti isključivo za one primjere kada se naglasak (tj. visina) nalazi na posljednjem kratkome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik (poput *vodà*).

3.2. Razine razmatranja

Ta nas spoznaja navodi na to da je pri razmatranju porabe nadslovaka u Vitezovićevu rječniku vrijedno voditi računa o razini na kojoj se to razmatranje odvija. Pojam pak razine, inače jedan od najvažnijih jezikoslovnih pojmova, moguće je ovako odrediti:²³⁸ »Razina je cjelòkupnòst uvjeta pod kojima se koji predmet mišljenja promatra.« Naime, u načelu je uvijek moguće razlikovati između onoga što je Vitezović doista činio, i što se može potvrditi nizom primjera, i onoga čemu je (možda i ne posve svjesno) težio, ali u provedbi toga nije uvijek bio dosljedan. To vrijedi za sve nadslovke, a posebice je vidljivo u bilježenju naglašene kračine, jer se Vitezović pri tome služi, kako je već rečeno, dvama načinima. Kako se služi tim dvama načinima, objašnjeno je već u

---

²³⁸ Vidi B. László, *Pabirci redničnoga i obavještničkôga pojmovlja oko razumnih sustava*, u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, str. 47 (poglavlje *Naravni jezik*).

prošleme poglavlju, i ta bi se razina mogla smatrati osnovnom, ili »činjeničnom razinom«. To je, da tako kažem, »stanje stvari«.

S druge strane, moguće je uočiti Vitezovićevu težnju da naglašenu kračinu u posljednjem slogu bilježi tupim znakom, a naglašenu kračinu u sredini i na početku riječi udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To međutim nije izvedeno dosljedno, pa se i za jedno i za drugo mogu naći protuprimjeri, a osobito ima puno takvih gdje se naglašena kračina u sredini i na početku riječi ipak bilježi tupim znakom, a ne udvojenim suglasnikom. Tu bismo razinu mogli nazvati »razinom onoga čemu se teži«.

Nadalje, jasno se nazire i treća razina, recimo »razina mogućnosti«, ili razina »onoga što je bilo moguće učiniti«. To je nešto što Vitezović nije činio, a nije tomu ni težio, ali je sama poraba nudila takvu mogućnost. U ovome je slučaju to ono što sam već spomenuo, naime da je Vitezović mogao posve »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka. Time bi dobio posve jasno pravilo, tj. da se naglašena kračina, uvijek kada je to moguće, bilježi udvajanjem suglasnika iza naglašenoga sloga, a ako to nije moguće, zapisom tupoga znaka iznad samoglasnika u naglašenome slogu (a to redovito biva u posljednjem naglašenome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik). Time bi poraba tih dvaju načina zapisa naglašene kračine dospjela u ono što se u jezikoslovlju nazivlje komplementarnom distribucijom (ili pak dopunbenom razdiobom), tj. svaki bi se od tih dvaju načina rabio u zavisnosti od okoline, a to znači da bi njihova poraba bila pretkažljiva. Tako bi se moglo ozbiljiti nešto što se u samoj Vitezovićevoj porabi nudi kao mogućnost.

Ako bismo za tu treću razinu mogli ustvrditi da bi ju Vitezović, koliko god da ju nije provodio ni kao težnju ili slutnju, ipak u određenim okolnostima mogao provesti, za nešto što bi bio idući korak, teško je pomisliti da bi Vitezović mogao učiniti. Riječ je o tome da se uvede jedan poseban znak, ili posebno slovo, recimo *x*, koje bi se moglo pisati na kraju riječi koje se dočinju na samoglasnik, u onim slučajevima kada je taj samoglasnik naglašen i kratak. A u tome se slučaju na tome samoglasniku ne bi morao pisati tupi znak. Tada bi na izgovornoj razini dakako valjalo uvesti dodatno pravilo koje bi reklo da

se *x* ne izgovara. Odabir bi toga slova *x* bio moguć, jer *x* nije dio Vitezovićeve slovopisa i u rječniku se javlja svega tri puta, i to u ovim natuknicama:

Ericusa .. Paxo, otok.

Gades, ium .. [# Gader, ottok. Kadix.] Kadet.

Gaditulia, civitas .. Kadix, grad.

Dakle, posrijedi su dva toponima, otok *Paxo* i grad *Kadix* (javlja se dva puta, ali je jedanput precrtan). S druge strane, slovo *x* složeno je slovo, pa se na taj način do neke mjere uklapa u osnovnu zamisao o »udvojenosti« suglasnika. To bi značilo da bi se, primjerice, umjesto *voda* i *koza* moglo pisati *vodax* i *kozax*. Jasno je da je to vrlo »umjetan«, da ne kažem »s sofisticirani« zapis, a isto tako i to da takav »formalizirani« pristup pripada više nekim jezikoslovnim školama dvadesetoga stoljeća negoli Vitezovićevu vremenu.

Nadalje, umjesto pisanja nekoga znaka ili nekoga slova, recimo slova *x*, pod pretpostavkom da se nadslovci beziznimno pišu na svim riječima, mogla bi se ona riječ koja se dočinje naglašenim kratkim samoglasnikom pisati bez ikakva nadslovka, dakle *voda* i *koza*, jer je u tome slučaju visina na posljednjem slogu pretkažljiva.²³⁹ To bi bio već spominjani navod nenavodom.

Prednost jednoga ili drugoga sastoji se u tome što bi se time dobio jedan »nadslovak« više, ili jedan »znak« više, ako već udvojeni suglasnik ne možemo smatrati nadslovkom, ali možemo znakom, koji bi se mogao iskoristiti da se njime obilježi naglasno ponašanje (raznolikost tada više ne iznosi 3, nego 4). Tako bi primjerice tupim znakom mogao biti obilježen izvorni kratkosilazni naglasak (koji i u književnome jeziku i u čakavskim govorima²⁴⁰ skače na prednaglasnicu), a udvojenim bi suglasnikom mogao biti obilježen neizvorni kratkosilazni naglasak (koji u čakavskome ne skače na prednaglasnicu, a u

---

²³⁹ To je onaj zapis nominativa množine *pare* 'novčići' u beznadslovnome sustavu, koji istodobno označuje stari naglasak *parě*, kao i novoštokavski i književni *pàre* (vidi u preglednici u *Uvodu*).

²⁴⁰ Vidi o tome npr. B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 62 – 64 (poglavlje *Prokliza i enkliza*).

novoštokavskome se i u književnome jeziku na prednaglasnicu pomiče silina), i to bilo pokraćeni praslovenski akut, bilo kratkosilazni naglasak nastao pomakom na izvorni kratki slog u osnovi nakon gubitka poluglasa. Tako bi se recimo moglo pisati *nògu* (akuzativ jednine imenice *noga*), tj. *nògu*, ali *bratt* i *snopp*, tj. *brät* i *snöp*, gdje bi genitiv jednine bio *bratta*, ali *snopax* (ili *snopa*), tj. *bräta*, ali *snopä* (u književnome jeziku *snòpa*). Pri tome bi tupi znak dojavljivao obavijest o skakanju naglasaka na prednaglasnicu, tj. *nà_nogu*, dakle *nä_nogu*,²⁴¹ a udvojeni bi suglasnik činio obrnuto, naime dojavljivao bi obavijest o neskakanju naglasaka na prednaglasnicu, tj. *na bratta* i *na snopp*, dakle *na bräta* i *na snöp* (u književnome jeziku *nä_brata* i *nä_snop*). Takav bi se zapis mogao smatrati morfonološkim ili smjenoslovnim zapisom, jer se njime ne ide u prvome redu za tim da se zapiše izgovor, nego se njime želi zapisati naglasno ponašanje, ili naglasna vladba. Donosim te primjere još jedanput u sljedećoj preglednici, a navodim ih i u dvonadslovnome zapisu.

MORFONOLOŠKI ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS
nògu	nògu	'nogu
bratt	brät	br'at
snopp	snöp	sn'op
bratta	bräta	br'ata
snopax (snopa)	snopä (snòpa)	snop'a
nà_nogu	nä_nogu	'na_nogu
na bratta	na bräta (nä_brata)	na_br'ata
na snopp	na snöp (nä_snop)	na_sn'op

---

²⁴¹ Za naglasak *nä_nogu* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 70.

Dakako, bilo bi i drugih mogućnosti: da se npr. tupim znakom zapisuje nemjenljivi kratkosilazni naglasak, dakle *bràt*, *bràta*, tj. *brät*, *bräta*, a udvojenim suglasnikom mjenljivi, dakle *snopp*, *snopax* (ili *snopa*), tj. *snòp*, *snopà* (u novoštokavskome i u književnome jeziku *snòpa*), gdje udvojeno slovo *p* pretkazuje da je u sklonidbi u kosim padežima naglašen dočetak, ali se tada ne vidi razlika između skakanja i neskakanja naglaska na prednaglasnicu, jer genitiv jednine imenice *brat* bude *bràta*, tj. *bräta*, kao i genitiv jednine imenice *rog*, koji bude *ròga*, tj. *ròga* (premda je *òd_brata*, ali *òd_roga*).

3.3. Morfonološki zapis kračine udvojenim suglasnicima

U nekih se stotinjak primjera udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina, a ti udvojeni suglasnici nisu zapisani ni zbog pravopisnih razloga, nego se njima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava (inače naglašenu) kračinu. U tim se slučajevima redovito u temeljnoj riječi, ili u prvotnici, nalaze udvojeni suglasnici, kojima je međutim tu obilježena naglašena kračina (katkada ta naglašena kračina može biti obilježena i tupim znakom, a istom u izvedenici ili složenici udvojenim suglasnicima). No izvedenica (ili složenica) više nema naglasak na istome mjestu, ali se zapis kračine i dalje zadržava. Zapravo, bilježi se kračina temeljnoga lika značljive jedinice. Stoga se ti zapisi mogu smatrati morfonološkima, jer ima naravno kračina i u drugim riječima u rječniku, ali ih Vitezović ne bilježi, nego samo onda ako se može uspostaviti veza između dviju riječi, od kojih jedna (prvotnica) sadržava udvojene suglasnike kojima je obilježena naglašena kračina, a druga (izvedenica ili složenica) zadržava taj zapis, ali se naglasak pri tome više ne nalazi na istome mjestu. Ta se kračina, tj. ti udvojeni suglasnici nalaze redovito ispred naglaska.

Uzmimo jedan primjer. Spomenuto je već da se pridjev *dùg*, u muškome rodu i u takvu zapisu, javlja na devet mjesta u rječniku (u podnatuknici *actus quadratus. mina, æ. modius agri*, natuknice *actus*², u natuknicama *diutinus, hexameter, longus, procérus, prolixus, septempedalis i tripedalis*, te u podatuknici *via longa. via multorum dierum*, natuknice *via*). No taj se pridjev javlja još pet puta i

u ženskome rodu u zapisu *dugga*, a jedanput i u množini srednjega roda (u natuknicama *ævum* i *cephalæa*, u podnatuknici *chronicus morbus*, natuknice *chronicus*, te u natuknicama *cyclas*, *palanga* i *pentadoron*), te još jedanaest puta u srednjem rodu, ili pak kao prilog, u zapisu *duggo* (u natuknicama *diu*, *diutinè*, *mumia*, *pridèm*, *procère* i *prolixè*, u podnatuknici *quàm longè*, natuknice *quàm*, te u natuknicama *quamdudum*, *tamdiu*, *tantisper* i *vervactum*). To bi značilo da pridjev zapravo glasi u Vitezovićevu zapisu ovako: *dùg*, *dugga*, *duggo*, a to bi u današnjem zapisu bilo *dùg*, *dùga*, *dùgo* (u dvonadslovnome *d'ug*, *d'uga*, *d'ugo*).²⁴² U Vitezovića je dakle u ženskome i u srednjem rodu udvojenim suglasnikom obilježena naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak. Ako taj pridjev postane temeljna riječ od koje se tvori neka izvedenica, ili pak prvi dio složenice, Vitezović u tome slučaju zadržava zapis temeljnoga lika, tj. *dugg* (udvojenim suglasnikom, budući da riječ više nije jednosložna), što se može smatrati nenaglašenom kračinom, ali posrijedi zapravo nije želja da se zapiše kračina, nego da se održi zapis temeljnoga lika riječi od koje se tvori izvedenica, dotično složenica. A dodatno se može obilježiti i naglasak, tj. zapisati nadslovak. Da se vidi kako to izgleda, navodim ovdje deset primjera, jednu izvedenicu i devet složenica (jedna se od njih donosi dva puta), i to kako u Vitezovićevu zapisu, tako i u današnjem i u dvonadslovnome (u ovome posljednjem ne označujem posebno kračinu):

<i>duggoćà</i>	<i>dùgoćà</i>	<i>dugoć'a</i>
<i>duggodání</i>	<i>dùgodāñi</i>	<i>dugodā'ñi</i>
<i>duggodání</i>	<i>dùgodāñi</i>	<i>dugodā'ñi</i>
<i>duggonòg</i>	<i>dùgonòg</i>	<i>dugon'og</i>
<i>duggonòf</i>	<i>dùgonòs</i>	<i>dugon'os</i>
<i>duggoròg</i>	<i>dùgoròg</i>	<i>dugor'og</i>

---

²⁴² U *Senjskome rječniku* M. Moguš nema pridjeva *dùg*, no potvrdu za naglasak *dùg*, *dùga*, *dùgo*, npr. za Hvar, vidi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 51). Tako ima i Šonje na razini književnoga jezika (*Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 218).

<i>duggorùk</i>	<i>dǔgorùk</i>	<i>dugor'uk</i>
<i>duggoùh</i>	<i>dǔgoùh</i>	<i>dugo'uh</i>
<i>duggovìk</i>	<i>dǔgovìk</i>	<i>dugov'ik</i>
<i>duggovlàf</i>	<i>dǔgovlàs</i>	<i>dugovl'as</i>

Prema tome, u primjerima *duggočà* (u natuknici *prolixitas*), *duggodáni* (u natuknici *diutinus* i u podnatuknici *longarum dierum*, natuknice *longus*), *duggonòg* (u podnatuknici *longos pedes habens*, natuknice *longus*), *duggonòf* (u podnatuknici *longum nasum habens*, natuknice *longus*), *duggoròg* (u podnatuknici *longa cornua habens*, natuknice *longus*), *duggorùk* (u podnatuknici *longas manus habens*, natuknice *longus*), *duggoùh* (u podnatuknici *longas aures habens*, natuknice *longus*), *duggovìk* (u natuknici *grandævus*) i *duggovlàf* (u podnatuknici *longos capillos habens*, natuknice *longus*) tupim je ili oštrim nadslovkom obilježen naglasak, a udvojenim se gg čuva zapravo izvorni zapis pridjeva *dug*, tj. održava se zapis temeljnoga lika značljive jedinice. Moglo bi se također reći da se takav zapis rabi zato kako bi se pokazala tvorbena veza između prvotnice *dugg* (tj. *dugg-*) i njezinih tvorenica.

Ovdje je vrijedno spomenuti još jedan primjer, gdje se takav morfonološki zapis ne održava samo između prvotnice i njezinih tvorenica nego i unutar sklonidbe. Riječ je o pridjevu *veffel*, koji se u tome zapisu u rječniku javlja na više mjesta, i to:

- 4 puta u nominativu jednine muškoga roda neodređenoga vida, tj. *veffel* (u natuknicama *alacer*, *evangelus*, *genialis* i *perlætus*)
- jedanput u genitivu jednine muškoga roda određenoga vida, tj. *veffeloga* (u natuknici *evangelium*)
- jedanput u nominativu množine muškoga roda određenoga vida, tj. *veffeli* (u natuknici *hilaria*)
- jedanput u nominativu jednine srednjega roda neodređenoga vida, tj. *veffelo* (u natuknici *xenium*)
- jedanput u akuzativu množine srednjega roda neodređenoga vida, tj. *veffelà* (u natuknici *evangelium*, u izričaju *veffelà nazviscatti*)

- 5 puta kao prilog, tj. *veffelo* (u natuknicama *alacriter*, *festivè* i *lætè*, u podnatuknici *secundis auribus accipere*, natuknice *secundus*, te u natuknici *vigere*)
- jedanput u izvedenome glagolu *veffelittife* (u natuknici *lætari*)
- jedanput u izvedenome prilogu *veffelno* (u natuknici *genialiter*)
- jedanput kao prvi dio pridjevne složenice *veffelokobni* (u podnatuknici *boni ominis*, natuknice *omen*)
- jedanput kao prvi dio glagolne složenice *veffeloglassiti* (u natuknici *evangelizare*).

Prema tome, imamo ove primjere: *veffel*, *veffeloga*, *veffeli*, *veffelo*, *veffelà*, *veffelo*, *veffelittife*, *veffelno*, *veffelokobni* i *veffeloglassiti*. To bi u današnjem zapisu izgledalo ovako: *vèsel*, *vèseloga*, *vèseli*, *vèselo*, *vèselà*, *vèselo*, *vèseliti se*, *vèselno*, *vèselokobni* i *vèseloglàsiti*. Vidljivo je da je u pridjevnim oblicima *veffel*, *veffeloga*, *veffeli*, *veffelo*, u prilogu *veffelo*, te u izvedenici *veffelno* udvojenim suglasnikom *ff* obilježena naglašena kračina, dočim je u izvedenici *veffelittife*, te u složenicama *veffelokobni* i *veffeloglassiti* udvojenim suglasnikom *ff* obilježena samo kračina, tj. već spomenuta tvorbeni veza između pridjeva *veffel* i tih tvorenića. Zanimljiv je međutim primjer *veffelà* u izričaju *veffelà nazviscatti*, dakle *vèselà nazviscàti*, tj. 'vesele stvari' (tu se ta neodređenost izriče akuzativom množine srednjega roda, kao u latinskome ili u grčkome), gdje udvojenim suglasnikom *ff* također nije obilježena naglašena kračina, jer je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu (što je obilježeno tupim znakom), nego se tim udvojenim suglasnikom »povezuje« temeljni oblik, tj. nominativ jednine muškoga roda, s tim akuzativom množine srednjega roda, gdje je promijenjen naglasak. Moglo bi se reći da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o naglasku temeljnoga oblika, ali se u tome akuzativu množine srednjega roda ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se naglasni likovi, unutar iste sklonidbe, smjenjuju). Otuda se pak može pretkazati i naglasak ženskoga roda toga pridjeva (koji se slaže s naglaskom množine srednjega roda), pa bi njegov

nominativ glasio ovako: *veffel, vëffelà, vëffelo*, tj. u današnjem zapisu *vësel, vëselà, vëselo*.²⁴³

3.4. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku

Jasno je da se na temelju Vitezovićeve zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a ujedno i u književnome jeziku. Također je jasno i to da se u mnogim primjerima Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku: tako primjeri *vodà, ženà, bradàt*, tj. *vodà, ženà, bradàt*, upućuju na to da je naglasak kako u novoštokavskome, tako i u književnome jeziku (nakon pomaka siline za jedan slog ulijevo) *vòda, žèna, bràdat*. Pri tome valja uočiti da je visina i u jednome i u drugome slučaju na istome mjestu. To se dobro vidi u dvonadslovnome zapisu, u kojem se i Vitezovićev naglasak i naglasak u novoštokavskome (kao i u književnome jeziku) zapisuju na isti način, tj. *vod'a, žen'a, brad'at*, pri čem je, sa stajališta izgovora, dovoljno reći u kojem se sustavu nalazimo, tj. u Vitezovićevu ili u novoštokavskome, jer je potonji na temelju dvonadslovnoga zapisa pretkažljiv (čim se zna gdje je visina).²⁴⁴ To nas još jednom dovodi do temeljne spoznaje kada je riječ o hrvatskome susustavlju (dotično dijasistemu): ono što ujedinjuje sva hrvatska narječja, jest visina tona, a ne mjesto gdje se ozbiljava silina. Dapače, potonje je upravo ono što razjedinjuje, ono za što bi se moglo reći da razbija jedinstvo hrvatskoga naglaska.

To znači, ostanemo li čvrsto na tome uvidu, da nam pojedini Vitezovićevi zapisi naglaska mogu izravno govoriti o tome kako bi trebalo biti, tj. kako bi se

---

²⁴³ M. Moguš u *Senjskome rječniku* (str. 164) ima *vësel (vëselà, vëselo)*, te navodi ovaj primjer: »*Glàvno je da su dicà vëselà.*« No B. Jurišić u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* (str. 230) ima *vëšë, veselà, vëselo*, s primjerom »*bīla je veselà.*«

²⁴⁴ Ili kako to u već spominjanoj raspravi *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme* (u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 337) kaže B. László: »Natisak je »'« jednokratno, te jednoslog ili dvoslog. Nīje 'slobodan, nego zāvisī 'od_vīsa.« (Natisak je, da podsjetim, silina, a vis visina.)

očekivalo u književnome jeziku. Štoviše, uzmu li se u obzir i svi Vitezovićeve zapisi s udvojenim suglasnikom, tada se u priličnoj mjeri može uspostaviti Vitezovićev naglasni sustav u cjelini. Premda to nije zadaća ove radnje, korisno je ipak osvrnuti se na neka obilježja toga sustava i usporediti ga s onim kako je danas na razini književnoga jezika, tj. kako je danas »standardizirano«.

Kada je riječ o tupome znaku, ili o zapisu s udvojenim suglasnikom, dakle kada je riječ o kratkosilaznome naglasku, zanimljivo je pogledati dvije skupine imenica. O jednoj je već bilo riječi, to su odglagolne izvedenice ništičnim morfemom, ili ništičnim dometkom ženskoga roda. Evo deset primjera takvih tvorenica iz Vitezovićeve rječnika. Donosim ih i u današnjem zapisu te u dvonadslovnome, a zatim navodim kako bi izgledao njihov naglasni lik u novoštokavskome na osnovi Vitezovićeve zapisa. Na kraju dodajem njihov »standardni« naglasak prema Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te prema *Naglasaku u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić (potonji nemaju riječ *oprava*).

VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS	PRETKAZAN ŠTOKAVSKI	DANAŠNJI »STANDARD«
obràna	obrãna	obr'ana	òbrana	òbrana
odlùka	odlũka	odl'uka	òdluka	òdluka
opràva	oprãva	opr'ava	òprava	òprava
pohvàla	pohvãla	pohv'ala	pòhvala	pòhvala
ponùda	ponũda	pon'uda	pònuda	pònuda
poftàva	postãva	post'ava	pòstava	pòstava
poſvèta	posvèta	posv'eta	pòsveta	pòsveta
pozlàta	pozlãta	pozl'ata	pòzlata	pòzlata
prigòda	prigõda	prig'oda	prìgoda	prìgoda
prodàja	prodãja	prod'aja	pròdaja	pròdaja

Na osnovi se Vitezovićevih primjera *obràna* (u natuknici *tutela*), *odlùka* (u natuknicama *destinatio* i *psephisma*), *opràva* (u natuknici *indumentum*), *pohvàla* (u natuknicama *approbatio* i *encomium*), *ponùda* (u natuknici *oblatio*), *posfàva* (u natuknicama *irrogatio* i *situs*²⁴⁵), *posfòeta* (u natuknici *anathéma*¹ i u podnatuknici *libamen. sacrificium* natuknice *libamen*), *pozlàta* (u natuknici *inauratum*), *prigòda* (u natuknici *eventus*) i *prodàja* (u natuknici *mancipatus*²), tj. *obràna*, *odlùka*, *opràva*, *pohvàla*, *ponùda*, *postàva*, *posvèta*, *pozlàta*, *prigòda* i *prodàja*, mogu pretkazati novoštokavski naglasci *òbrana*, *òdluka*, *òprava*, *pòhvala*, *pònuda*, *pòstava*, *pòsveta*, *pòzlata*, *prìgoda* i *pròdaja*. Jedinstvo pak staroga i novoga naglasaka pokazuje dvonadslovni zapis, jer je u obama slučajevima visina na istome mjestu. Za razliku od toga »standardizira« se kratkosilazni naglasak na prvome slogu slijeva,²⁴⁵ što narušava jedinstveno mjesto visine, tj. visinu pomiče za jedan slog ulijevo te u dvonadslovnome zapisu bude ovako: 'obrana, 'odluka, 'oprava, p'ohvala, p'onuda, p'ostava, p'osveta, p'ozlata, pr'igoda i pr'odaja (a ne obr'ana, odl'uka, opr'ava, pohv'ala, pon'uda, post'ava, posv'eta, pozl'ata, prig'oda i prod'aja). Usuprot tomu, u vezi s naglaskom takvih imenica B. László kaže ovako:²⁴⁶ »Za hrvatski je književni bilježitim nepočetni ovisak u glagolnih imenica bez dometka u oprjeci sa srbskima početnima novotvorima.« To se dakle slaže s Vitezovićevim primjerima. Trebalo bi zapravo reći da Vitezovićevi primjeri potvrđuju navedeni Lászlóov stavak.

Drugu skupinu imenica čine dvije vrste složenica, koje se, prema sanskrtskome nazivlju, mogu zvati *tatpuruṣa* i *bahuvrīhi*. Uzmemo li da se svaka složenica u osnovi sastoji od dvaju dijelova, A i B, tada se za složenice koje pripadaju u vrstu *tatpuruṣa* može reći da im je drugi dio temeljan (njemački *Grundwort*), a da je prvi dio dopuna koja taj drugi dio potanje određuje

²⁴⁵ Vidi navedene riječi u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić.

²⁴⁶ Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srbštine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 439 (László navodi niz primjera: *òdluka*, *ògrada*, *òsveta*, *òbrana*, *òsuda*, *òbjeda*, *òcjena*, *pòstava*, *pòplava*, *pòdloga*, *pòstaja*, *pòkora*, *pòtrjeba*, *opòruka*, *iznèovjera*, *prispòdoba*, *nepògoda*, *razònoda*, itd., str. 439 – 440).

(njemački *Bestimmungswort*), tj. B je potanje određen s A. No cijela je složenica imenica. Složenice pak koje pripadaju u skupinu *bahuvrīhi* zapravo su pridjevi i označuju onoga kojega je (ili kojemu je) B A. Evo deset primjera takvih složenica iz Vitezovićeve rječnika. Od njih pet pripadaju u skupinu *tatpuruṣa*, a pet u skupinu *bahuvrīhi*. Sve njih donosim i u današnjem zapisu kao i u dvonadslovnome, a zatim navodim kako bi izgledao njihov naglasni lik u novoštokavskome na osnovi Vitezovićeve zapisa. Od tih se primjera samo pridjev *golobrad* nalazi i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, i u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić, a Šonjin rječnik navodi još i imenicu *zemljotres*. No ostale se Vitezovićeve riječi mogu usporediti sa sličnim primjerima, pa njih stoga navodim u zagradama.

VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS	PRETKAZAN ŠTOKAVSKI	DANAŠNJI »STANDARD«
glavotèž	glavotèž	glavot'ež	glavòtež	(glàvosijèk)
plodogòn	plodogòn	plodog'on	plodògon	(plòdorēd)
vodotòp	vodotòp	vodot'op	vodòtop	(vòdotòk)
zeml'otrèf	zeml'otrès	zeml'otr'es	zeml'òtres	zèmljotrès
zubolòm	zubolòm	zubol'om	zubòlom	(bròdolòm)
golobràd	golobràd	golobr'ad	golòbrad	golòbrad
mnogonòg	mnogonòg	mnogon'og	mnogònog	(dugònog)
ostrorèp	ostrorèp	ostror'ep	ostròrep	(kratkòrep)
ŕtrahoglàf	strahoglàs	strahogl'as	strahòglas	(gòrostàs)
teskodùh	teškodùh	teškod'uh	teškòduh	(mìloduh)

Na osnovi se Vitezovićevih primjera *glavotèž* (u natuknici *gravedo capitis*), *plodogòn* (u natuknici *atocion*), *vodotòp* (u natuknicama *diluvium* i *exundatio*), *zeml'otrèf* (u natuknici *terræmotus*), *zubolòm* (u natuknici *dentifrangibulum*), *golobràd* (u natuknici *imberbis*), *mnogonòg* (u natuknici *multipedes*), *ostrorèp* (u

natuknici *caudacutus*), *štrahoglâf* (u natuknici *terrisonus*) i *teskodùh* (u natuknici *graveolens*), tj. *glavotêž*, *plodogòn*, *vodotòp*, *zeml'otrěf*, *zubolòm*, *golobrâd*, *mnogonòg*, *oštrorèp*, *strahoglàs* i *teškodùh*, mogu pretkazati novoštokavski naglasci *glavotèž*, *plodògon*, *vodòtop*, *zeml'òtres*, *zubòlom*, *golòbrad*, *mnogònog*, *oštròrep*, *strahòglas* i *teškòduh*. I ovdje jedinstvo staroga i novoga naglasaka pokazuje dvonadslovni zapis, jer je u obama slučajevima visina na istome mjestu (tj. bude ovako: *glavot'ež*, *plodog'on*, *vodot'op*, *zeml'otr'es*, *zubol'om*, *golobr'ad*, *mnogon'og*, *oštror'ep*, *strahogl'as* i *teškod'uh*). Pri tome prvih pet složenica pripada u skupinu *tatpuruša*, jer redom znače: 'tež glave' (tj. 'težina glave'; Vitezović navodi riječ *têž*, tj. *têž*, kao prijevod za latinsku imenicu *moles*; valja uočiti pokraćivanje samoglasnika *e* u složenici), '(iz)gon ploda', '(o)top vode', 'trešnja zemlje' i 'lom zuba'. Sve su te složenice imenice. Drugih pak pet složenica pripada u skupinu *bahuvrîhi*, jer redom znače: 'kojemu je brada gola', 'kojemu je noga mnoga', 'kojemu je rep oštar', 'kojemu je glas strašan' i 'kojemu je duh težak'. Sve su te složenice pridjevi. Valja primijetiti da se navedeni priručnici dosta kolebaju pri »standardizaciji« naglasaka tih (i sličnih) složenica. Tako Šonje ima *zèmljotrēs* na prvome slijeva i s duljinom u posljednjem slogu (ta duljina »ide« uz takvo vezivanje naglasaka na prvi slog slijeva: bilo bi recimo *glāvotêž*, tj. ponovna uspostava duljine u posljednjem slogu, premda je ona izvorno pokraćena u takvim složenicama). No s druge strane ima *golòbrad*, što bi se slagalo s Vitezovićem, a tri primjera navodi u dvostrukome naglasnome liku: *dùgonog* i *dugònog*, *kràtkorep* i *kratkòrep*, te *gòrostās* i *goròstas*. U knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić posljednja tri primjera imaju samo naglasak *dugònog* (ali *dùgonos* i *dugònos*), *kratkòrep* (ali *kràtkonog*) i *gòrostās*, no čini se da oni gdjekada naglasno razlikuju složenice *tatpuruša* i *bahuvrîhi*, jer imaju npr. *glāvosiĵĕk* 'siječenje glave' i *glavòsjek* 'onaj koji siječe glavu' (premda je ovdje ta riječ imenica, a ne pridjev). Valja opet pripomenuti da B. László bilježito (dakle markirano) hrvatskima smatra samo ovakve primjere: *brodòlom*, *dubòrjez*, *kišòbran*, *ljetòpis*, *pravòpis*, *ribòlov*, *vjetròpir*, *vodòmjer*, *vodòskok*, *vodòstaj*, itd.,²⁴⁷ a to potvrđuju i Vitezovićevi primjeri.

²⁴⁷ Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srbštine i hrvatštine*, u zborniku

3.5. Poraba tupoga znaka na neprozodijskoj razini

Od triju nadslovaka kojima se služi, Vitezović jedino tupi znak rabi i na neprozodijskoj razini. Tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili – bolje bi bilo kazati – 'kraj postave'. Ta se poraba redovito javlja na prednaglasnicama, tj. na veznicima poput *a, i, da, ni*, te na prijedlozima poput *na, o, po, pri, u, za*, no nalazi se katkada i u drugim slučajevima, npr. na granici dviju zanaglasnica i sl.²⁴⁸ Razlog za takav zapis leži u tome što Vitezović prednaglasnice i zanaglasnice vrlo često piše sastavljeno s naglašenom riječju, pa obično (premda ne uvijek) tupim znakom voli obilježiti takav sastavljeno pisan veznik ili prijedlog da se zna da je to »samostalna« riječ. Da doista jest posrijedi neprozodijska poraba, lako se može pokazati na nizu primjera. Premda, istini za volju, ima i nekoliko primjera koji bi se mogli tumačiti drugačije, tj. kao da je posrijedi skakanje naglaska na prednaglasnicu. No u ovoj radnji uzimljem u načelu da je u navedenim primjerima, osim posve iznimno, uvijek posrijedi zapis na neprozodijskoj razini. Donosim ovdje 5 primjera gdje je takva poraba posve jasna (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze, a potom i same primjere):

Stirpitus .. dokorena. dòdnà. ꝑtablom.

Referr(r)e. reportare .. doneꝑti. nazad doneꝑti.

[...]

Referre in rationes. rationibus adsignare .. ù račún priéti.

Closmus .. cmûk. hapkanje. nutkanje koña nà têk. hap.

Increbrescere .. pribivatti. guꝑtitti. çinittìꝑe çeꝑt, a, o.

Micturio, is, ire .. sćímìꝑe, sćítìꝑe, sćímìꝑe. hoćemìꝑe, hoćetìꝑe, hoćemìꝑe ꝑcati, vodu puꝑtitti.

Jezik i komunikacija, str. 439 (poglavlje *Nepočetni ovisak*, str. 438 – 440).

²⁴⁸ Svi se primjeri mogu naći u osmome prilogu.

A evo i tih 5 primjera neprozodijske porabe tupoga znaka (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni; pri tome 'kraj riječi', dotično 'kraj postave' bilježim znakom »#«):

<i>dòdnà</i>	<i>do# dnà</i>	<i>do# dn'a</i>
<i>ù račún</i>	<i>u# račūn</i>	<i>u# račū'n</i>
<i>nà tēk</i>	<i>na# tēk</i>	<i>na# 'tēk</i>
<i>činittife</i>	<i>činīti# se</i>	<i>čin'iti# se</i>
<i>sćimife</i>	<i>ščī mi# se</i>	<i>ščī' mi# se</i>

Nije dakle moguće da bi *dòdnà* (u natuknici *stirpitus*) bilo *dò_dna* (a dakako ni novoštokavsko *dò_dna*), a ne će biti ni to da je prijedlog *do* naglašen, tj. *dò dnà*, nego valja uzeti da tupi znak nema prozodijsku službu te da označuje kraj riječi (zapravo da upozorava da je *do* »samostalna« riječ). Slično ni *ù račún* (u podnatuknici *referre in rationes. rationibus adsignare*, natuknice *referr(r)e* tj. *referre*) ne će biti *ù_ráčūn*, recimo s duljinom u posljednjem slogu (ta bi duljina u senjskome govoru inače bila pokraćena), a ne će naravno biti ni *ù_ráčūn*, kao ni *ù račūn*, kao da je *u* naglašeno, nego i ovdje valja pretpostaviti *u# račūn*. Tako je i s primjerom *nà tēk* (u natuknici *closmus*), što ne će biti ni *nà_tēk* (i ovdje bi duljina bila pokraćena), ni *nà tēk*, kao da bi prijedlog *na* bio naglašen, nego treba uzeti *na# tēk*. U primjeru *činittife* (u natuknici *increbrescere*) tupim je znakom obilježena granica između glagola *činitti* i zanaglasnice *fe*, pri čem je naglašena kračina obilježena udvojenim suglasnikom *tt* (kako Vitezović gotovo redovito postupa kada su posrijedi infinitivi glagola). Nije dakle ni *činiṭi se*, ni *činīṭi se*, recimo s dvama naglascima, nego je *činīti# se*. U primjeru pak *sćimife* (u natuknici *micturio*) tupim je znakom obilježena granica između dviju zanaglasnica, a sam je naglasak označen ostrim znakom. Nije dakle *ščī mī se*, recimo s obilježenom duljinom na glagolu i naglašenim *mi*, a ni *ščī mī se*, gdje bi bio naglašen i glagol i zamjenica, nego je očividno *ščī mi# se*.

Navodim ovdje i jedan primjer koji bi mogao biti dvojben. Premda je takvih primjera u Vitezovićevu rječniku vrlo malo, donosim ga zbog toga da se na njih ipak upozori (navodim najprije natuknicu, a zatim sam primjer).

Resipiscere .. k' febe dojtī. ùpametfe zéti.

Riječ je o ovome primjeru (navodim dvije mogućnosti, i to u današnjem zapisu, kao i u dvonadslovnome):

ùpametfe	u# pamet se	u# pamet se
ùpametfe	ù_pamet se	' u_pamet se

Pitanje je dakle treba li tupi znak u primjeru *ùpametfe* (u natuknici *resipiscere*) tumačiti neprozodijski, tj. kao da označuje granicu prijedloga i imenice, dakle kao *u# pamet se*, pri čem ne bi bio obilježen naglasak, ili treba uzeti da je tupim znakom tu ipak obilježena naglašena kračina, tj. skakanje naglaska na prednaglasnicu, dakle *ù_pamet se* (duljina je pokraćena). U tome sam primjeru iznimno prihvatio ovu drugu mogućnost, i to zato što je u Vitezovićevu rukopisu doista zapisan sastavljeno, a pri tome je posrijedi izričaj *ùpametfe zéti*, tj. *ù_pamet se zēti*, gdje bi sveza *u pamet* mogla biti shvaćena kao jedna cjelovita riječ (kao što je danas recimo prilog *nāpamēt*).

3.6. Još jedna osobita poraba tupoga znaka

U načelu međutim Vitezović ne zapisuje skakanje naglaska na prednaglasnicu, koliko god da ga u određenim prilikama ima u senjskome govoru (kao i inače u čakavskome).²⁴⁹ Ima ipak osam primjera u Vitezovićevu rječniku koji bi se mogli tumačiti kao zapis takva skakanja, doduše kao vrlo neobičan i pomalo »umjetan« zapis. Evo tih primjera (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze, a potom i same primjere):

Frustatim .. na kùfe. na komade. kuffaſto. kommadno. pò kuſe. pò komade. nà komade. /na fala[te]./

Membratim .. na ude. na kùfe. na fallate. na komade.

Piratica .. Guſarſtvo. morſko razbojničtvo. Martuloſtvo.

---

²⁴⁹ O tome za Vrgadu u prvome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišić kaže sljedeće (str. 62): »Skakanje akcenta na prijedloge, veznike i negaciju vrlo je razvijeno, i kreće se ponajviše u okvirima poznatih pravila.«

Piraticam facere .. gu²aritti. razbijati na mòru. martulofiti.

Cubitus². Cubitum .. lakkat. lakket.

Cubito inniti .. nalaktitife. glavu na rùku na²flonitti.

Procinctus, ûs .. odhodak. narùku. ²spravvad. odpravak.

Sub .. pòd.

[...]

Sub manu. faciliter .. lahko. lazno. narùku.

Perennè .. navìke. navik. vavik. uvik. vikom. vikoma.

Maritare .. odatti. udatti. omùzitti. za mù²fa [⇒ mù²za] datti. ²drúzitti.

A evo i tih 8 neobičnih primjera (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni; u ovome posljednjem ne označujem posebno kračinu):

<i>na kùfe</i>	<i>nà_kùse</i>	<i>'na_kuse</i>
<i>na kùfe</i>	<i>nà_kùse</i>	<i>'na_kuse</i>
<i>na mòru</i>	<i>nà_mõru</i>	<i>'na_moru</i>
<i>na rùku</i>	<i>nà_rũku</i>	<i>'na_ruku</i>
<i>narùku</i>	<i>nà_rũku</i>	<i>'na_ruku</i>
<i>narùku</i>	<i>nà_rũku</i>	<i>'na_ruku</i>
<i>navìke</i>	<i>nà_vìke</i>	<i>'na_vike</i>
<i>za mù²fa [⇒ mù²za]</i>	<i>zà_mũža</i>	<i>'za_muža</i>

Na prvi bi se pogled moglo učiniti da je posrijedi pogriješka. Čini se kao da je Vitezović na tim primjerima obilježio naglašenu kračinu (i to ondje gdje je posve jasno da je riječ o duljini). Kao da bi dva puta *na kùfe* (u natuknicama *frustatim* i *membratim*) bilo *na kùse*, *na mòru* (u podnatuknici *piraticam facere*, natuknice *piratica*) kao da bi bilo *na mõru*, *na rùku* i dva puta *narùku* (u podnatuknici *cubito inniti*, natuknice *cubitus²*, te u natuknici *procinctus* i u podnatuknici *sub manu. faciliter*, natuknice *sub*) kao da bi bilo *na rũku*, *navìke* (u natuknici *perennè*) kao da bi bilo *na vìke*, a *za mù²fa [⇒ mù²za]* (u natuknici *maritare*) kao da bi bilo *za mũža*. Utoliko više što se sve te riječi javljaju u rječniku i u nominativu jednine, dakle u temeljnome svome obliku, i to s obilježenom silaznom duljinom, npr. *kûf* (u natuknici *frustum*), *mõre* (jedanaest

puta, već spomenuto u popisu riječi koje se u Vitezovićevu rječniku u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta), *mûz* (tri puta, u natuknici *corruca*, u podnatuknici [*levir.*] *sororius*, natuknice *levir*, gdje je precrtano, te u natuknici *maritus*¹) i *vîk* (jedanput te jedanput *vêk*, u natuknicama *ævum* i *seculum*), ili pak u nominativu jednine s obilježenom prednaglasnom duljinom, npr. *rûka* (tri puta, u natuknicama *dextera* i *manus*, te u podnatuknici *manus. chirographus*, natuknice *manus*).²⁵⁰

Ipak, prisjetimo li se da su danas u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, zapravo da su pokraćene uopće sve duljine osim duljine pred naglašenom kračinom, moglo bi se pretpostaviti da je Vitezović takvom oznakom kračine (koja međutim nije i naglašena), tj. pokraćene izvorne duljine, zapravo htio obilježiti skakanje naglasaka na prednaglasnicu (jer se upravo u tome slučaju ta izvorna duljina pokraćuje). Kao što je već pokazala razgloba primjera *nà têk*, to nije mogao učiniti recimo ovakvim zapisima: *nà kûſe*, *nà môru*, *nà rûku* (premda u Vitezovićevu rječniku nije potvrđen, akuzativ bi jednine te imenice bio *rûku*), *nà vîke*, *zà mûza*, jer bi to bilo istovrijedno ovim zapisima: *na# kûſe*, *na# môru*, *na# rûku*, *na# vîke*, *za# mûza*. Ako je dakle htio izbjeći da se tupi znak shvati kao oznaka kraja riječi, nije ga smio zapisati na prijedlogu. Istodobno, ako je ipak htio pokazati da naglasak skače na prijedlog, dovoljno mu je bilo obilježiti kračinu izvorno dugoga samoglasnika, jer se, kao što je već rečeno, ta duljina pokraćuje upravo pri skakanju naglasaka na prijedlog (dakako, to pretpostavlja da čitatelj zna da su samoglasnici u navedenim riječima izvorno dugi). S druge strane, to se ne može pobrkati s primjerima gdje je samoglasnik izvorno kratak, kao npr. *do mðzga* (u natuknici *medullitus*), jer tu tupi znak obilježava naglasnu kračinu, dakle *do mðzga*, a ne *dð_mozga* (a ni novoštokavski *dò_mozga*). Prema tome, navedene bi primjere trebalo razumjeti ovako: *nà_kûse*, *nà_môru*, *nà_rûku*, *nà_vîke* i *zà_muža* (ili pak u dvonadslovnome zapisu ovako: *'na_kuse*, *'na_moru*, *'na_ruku*, *'na_vike* i *'za_muža*).

²⁵⁰ O takvu će zapisu prednaglasne duljine oštrim znakom biti još riječi.

4. Oštri znak

4.1. Zapis visokouzlaznoga naglasaka

Vitezović u svome rječniku oštri znak rabi za zapis visokouzlazno naglašene duljine. Moglo bi se reći da je to njegovo temeljno značenje. No taj naglasak, koji ovdje zovem visokouzlaznim, ima različita imena. Katkada se zove čakavskim akutom, katkada novim akutom, tj. novim u odnosu na praslovenski akut, kadšto opet starim akutom, starim u odnosu na novoštokavski dugouzlazni naglasak, gdje kada jednostavno zavinutim naglaskom, ali to je zapravo ime nadslovka kojim se taj naglasak bilježi. Danas ga, pod utjecam nekih inozemnih slavista kao što su Norvežanin Christian Stang, Nizozemac Frederik Kortlandt, ili Rus Владимир Дыбо, najčešće zovu neoakutom.

Na tu je nezgodu s imenom toga naglasaka još 1966. upozorio Blaž Jurišić, pa u vezi s time kaže ovo:²⁵¹ »Ime akcentu ~ nije ustaljeno; Ivšić ga je nazvao zavinuti, a obično ga zovu čakavski akut ili novi akut. Naziv čakavski akut nije zgodan, jer ga imaju i ostala dva naša dijalekta, ne samo čakavski; naziv novi akut unosi u prvi čas zabunu, jedno zato, što je on prahrvatski akcenat, dakle nije baš tako nov, a drugo zato, što je današnji štokavski (književni) akut ´ mnogo noviji od njega. Prema praslavenskom otisnutom akcentu naš je akcenat ~ doduše nov, ali mu taj epitet ipak ne pristaje, dok ima još mladih.«

Iz ovoga jasno proizlazi zašto ga nije dobro zvati čakavskim akutom, naime zato što taj naglasak, makar u nekome od svojih govora, imaju sva hrvatska narječja, i ujedno samo hrvatska, moglo bi se dodati, jer pokušaji da se pokaže kako se u Srbiji, »istočno od planine Kopaonika«, čuva »praslovenski neoakut«, nisu previše uvjerljivi.²⁵² Kojih se je četvrt stoljeća nakon Jurišića, godine 1990., i prof. Bulcsú László dotakao imena toga naglasaka, i ujedno

---

²⁵¹ Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 61.

²⁵² Vidi o tome stavku Pavla Ivića iz 1996. – kao i o njegovu (različitu) mišljenju o toj pojavi iz godine 1973. – J. Lisac, *Hrvatski govori, filolozi, pisci*, str. 51.

predložio da se nazove hrvatskim akutom:²⁵³ »Po Bělicu se tāj visokī uzlaznī zovē čakavskīm akūtom, po Īvšiću bi se m'ogao zv'ati posavskīm, pāk i kajavskīm, ali ga zvāše n'ovīm, a kako se i Poljčani, koji su danas štok'āvci, njīme slūžē (np. pokojnī ga Jūre Kaštel'an 'imāše) m'ogao bi se i zvati hrvātskīm akūtom.«

Potom ga je, godine 1996., u velikoj raspravi *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, strogo definirao kao jednoga od pet hrvatskih naglasaka ovako:²⁵⁴ »[...] 4. stārī jākī visokī dugī uzlaznī nevukovsk'ī obilježen valovitīm nadsl'ōvkom »~« učest'alostnē uoblikē 67.54.44 – u Poljćima izravnat 66.54.44 pârā – kojū pr'atī rāzm'ierna jākostnā uoblika: pârā se, rāzglobicē pa_āra_a [...].« Zatim ga i nazivkom razlikuje od novoštokavskoga dugouzlaznoga, koji zove dubokouzlaznim naglaskom. Razlika je inače među njima posve jasna: dok visokouzlazni postiže visinu (tj. vis) unutar istoga sloga, naime na njegovoj drugoj mori, dubokouzlazni prelazi granicu sloga i postiže visinu (tj. vis) na idućem slogu, naime na njegovoj prvoj mori. Utoliko bi se visokouzlazni možda mogao zvati i brzouzlaznim, jer visinu, iliti vis, postiže brže negoli dubokouzlazni.

Visokouzlazni se naglasak u hrvatskome jeziku javlja u određenim prilikama (što je većinom svojevrсно općeslovensko nasljeđe, jer te pojave nastaju između 7. i 11. stoljeća). U tim je prilikama, tj. u takvim okolinama, visokouzlazni naglasak očuvan u senjskome govoru, a dobro je potvrđen i u Vitezovićevu rječniku. Ovdje se na te pojave može ukratko podsjetiti. Dakle, taj naglasak nastaje.²⁵⁵

---

²⁵³ Vidi B. László, *Mušnammir gimillu (L'učāru cijelosti...): Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 55.

²⁵⁴ Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 339 (poglavlje *Vrste naglasaka*).

²⁵⁵ Vidi općenito o tome S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911. Potom npr. M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 49 – 52 (poglavlje *Čakavski akut*); također B. Jurišić, *Rječnik govora otoka*

- a) Nakon gubitka naglašenoga poluglasa iza dugoga sloga pomicanjem naglasaka na prethodni slog (tj. pomakom visine na drugu moru dugoga sloga), npr. u nominativu jednine prema **dvōr̥* bude *dvōr*, a također u genitivu množine prema **dūš̥* bude *dūš*; takvim se primjerima s duljinom u genitivu pridružuju i imenice s kračinom prije poluglasa ako se dočinju na *n*, *r*, *l* (tj. općenito na zvonačnik), npr. prema **žen̥* bude *žēn*, a potom se ta duljina poopćava, pa prema **vod̥* bude *vōd* (o čem je već bilo riječi). U potonjim bi se slučajevima naglasak mogao uvjetno smatrati metatonijskim, jer se u nekome razdoblju može pretpostaviti naglasak *vōd* [metatonijskim zbog toga što se (kratka) silaznost mijenja u (visoku) uzlaznost].
- b) U primjerima gdje duljina + dugosilazni naglasak bude visokouzlazni naglasak + kračina (u imenica ženskoga roda, poput *strāža* i *sūša*) ili pak bude visokouzlazni naglasak + duljina (ili kračina, ako je ta duljina pokraćena, kao što je u senjskome govoru, a i u Vitezovića; u glagola u prezentu, poput *pītaš*, tj. *pītaš*, na koji se »naslanja« i naglasak glagolnoga pridjeva trpnoga, poput *pītan*).
- c) U određenim pridjevima, poput *drāgi*, a tako i u rednim brojevima, poput *pēti*.
- d) U primjerima gdje je posrijedi položajno duljenje pred skupinom zvonačnik + suglasnik, poput genitiva jednine *stārca* prema nominativu jednine *stārac*.
- e) U primjerima gdje dolazi do položajnoga duljenja pred zvonačnikom u zatvorenome slogu, poput nominativa jednine *gospodīn* prema genitivu jednine *gospodīna* (to vrijedi za čitav niz govora, pa i za senjski, a tako je i u Vitezovića).

U vezi s posljednjim primijetio je Stjepan Ivšić još godine 1951. u svojoj raspravi *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, među 8 točaka »kratke karakteristike senjske akcentuacije«, pod točkom 3., da je u Senju »ograničeno duljenje s akcentom ~ ispred sonanata«, te među ostalim naveo primjere *kōń*,

---

Vrgade, I. dio, str. 60 – 61; k tomu J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija*, 1. *Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, str. 22.

koñà i *dīm*, *dīma*, uz *gospodīn*, *stōl*, *vōl*, *postōl*, *krāj*, *rāj*, itd.²⁵⁶ Tih je njegovih 8 točaka prenio u svojoj doktorskoj disertaciji M. Moguš,²⁵⁷ a potom je neke od točaka i komentirao, pa u vezi sa spomenutom točkom 3. kaže ovako:²⁵⁸ »Zato mi se Ivšićevo ‘ograničeno duljenje s akcentom ~ ispred sonanata’ (vidi 3. tačku Ivšićeve ‘kratke karakteristike’) čini samo djelomično opravdanim, tj. ukoliko se shvati kao noviji akcenatski utjecaj jednih oblika na druge, odnosno gdje je ~ akcenat prepustio mjesto drugome. Ograničeno duljenje ne bi se smjelo naime razumjeti kao tvrdnja da se akcenat ~ uopće nije nalazio u kategoriji *cār–dīm*. Da se u Senju prije govorilo i *cār*, i *dīm*, i *sīr*, pokazuju jasno Vitezovićeva bilježenja (vidi te riječi u njegovu Lexiconu).«

Međutim, upravo Vitezović u svome rječniku ima isključivo zapis *cār* (dva puta, u natuknicama *cæsar* i *imperator*), dakle *cār*. Na riječima *dim* (dva puta, u natuknicama *fumus* i *thymiana*) i *sir* (deset puta, u natuknici *caseus*, u podnatuknicama *caseum parare*, dva puta u *caseus discobinatus* i jedanput u *caseus musteus*, *recens*, *mollis*, natuknice *caseus*, potom dva puta u natuknici *hippace*, jedanput u natuknici *tyrotaric[h]us*, tj. *tyrotarichus*, te dva puta u podnatuknici *musteus caseus*, natuknice *musteus*) nije obilježen nikakav nadslovak (a također ni na riječi *koñ*). Stoga se čini da u vezi s tim ipak ima pravo S. Ivšić, ili makar to da se njegov stavak ne može osporiti primjerima, tj. zapisima iz Vitezovićeva rječnika. K tomu, i većina se onih primjera gdje ima duljenja, slaže s Ivšićem, npr. *gospodīn* (u natuknici *dynastes*), *vōl* i *napolvōl* (u natuknicama *phoca* i *semibos*), te *rāj* (u natuknici *Elysium*), dočim primjeri *stol* i *postol* nemaju obilježen nadslovak, a riječ *kraj* ima štoviše tupi znak, tj. *krāj* (u podnatuknici *pars. latus*, natuknice *pars*), što se vjerojatno može tumačiti i pogriješkom, tj. da je posrijedi *lapsus calami*.

---

²⁵⁶ Vidi S. Ivšić, *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, u *Zbornik radova: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet*, knj. 1., 1951., str. 363.

²⁵⁷ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 44 – 45.

²⁵⁸ Vidi u spomenutoj Moguševoj disertaciji *Današnji senjski govor*, str. 51.

Premda su mnogi primjeri za zapis visokouzlaznoga naglaska oštrim znakom u Vitezovićevu rječniku već spomenuti, donosim ipak ovdje za svaku navedenu kategoriju po pet Vitezovićevih zapisa:

- a) *Bráč* (u natuknici *Brachia*, otok), *hrášt* (u natuknici *robur*), *Hvár* (dva puta, u natuknicama *Pharos* i *Pythiusa*), *klúč* (u natuknici *suffragio*), *kút* (četiri puta, u natuknicama *angulus interior*, *hirquus*² i *loculamentum*, te u podnatuknici *sinus oculorum*, natuknice *sinus*); *grán* (u natuknici *frondatio*), *rúk* (tri puta, u natuknicama *applausus*, *extorquere* i *manupretium*), *tráv* (četiri puta, u natuknicama *batanologia* i *herbarius*¹, u podnatuknici *mucrones herbarum*, natuknice *mucro*, te u natuknici *syrupus*), *gór* (u natuknici *lagopus*), *kóz* (u podnatuknici *grex caprarum*, *ovium*, *porcorum*, natuknice *grex*).
- b) *štráza* (tri puta, u natuknicama *excubiæ*, *vigilia* i *Samaria*, u četvrtome dodatku), *šúsa* (tri puta, u natuknicama *ariditas*, *siccitas* i *Jabes*², u četvrtome dodatku); *bívam* (u podnatuknici *fio*, *fis*, natuknice *fieri*), *ulíva* (u podnatuknici *guttus*, *gutturnium*, natuknice *guttus*); *povídan* (u natuknici *narratus*).
- c) *brízni* (u natuknici *collinus*), *lúdi* (u natuknici *delirans*), *právi* (dva puta, u natuknicama *germanus*² i *syncerus*), *štári* (dva puta, u natuknicama *Epidaurum* i *maiores*), *žúti* (tri puta, u natuknicama *aurichalcum*, *ceratitis* i *orichalcum*); *péti* (dva puta, u podnatuknici *criticus dies*, natuknice *criticus* i u natuknici *quintus*), *šédmi* (u natuknici *septimus*), *deféti* (dva puta, u natuknicama *decimùm* i *denus*), *pedeféti* (u natuknici *quinquagesimus*), *ofamdeféti* (u natuknici *octogesimus*).
- d) *Celóvka* (u natuknici *basiatrix*, prema *cellov*, u podnatuknici *osculum. basium*, natuknice *osculum*, te u natuknici *suavium*), *štarofélka* (u podnatuknici *indigena*, æ. f., natuknice *indigena*, prema *štarofellac*, u istoj natuknici, te u podnatuknici *colonus antiquus*, natuknice *colonus*), *Zecogónče* (u podnatuknici *lepores pellens*, natuknice *lepus*, prema *Zecogonnac*, u istoj podnatuknici), *Zecogónka* (u podnatuknici *lepores pellens*, natuknice *lepus*, prema *Zecogonnac*, u istoj podnatuknici), *Zecolóvka* (u podnatuknici *lepores capiens*, natuknice *lepus*, prema *zecolovvac*, u istoj podnatuknici).

e) *brodóm* (u natuknici *syrtis*, dativ množine), *bór* (četiri puta, u natuknicama *larix*, *picea*, *pinaster* i *pinus*), *gospodín* (u natuknici *dynastes*), *pún* (dva puta, u natuknicama *cadaverosus* i *scelerosus*), *ráj* (u natuknici *Elysium*).

No to nije jedino značenje koje oštri znak ima u Vitezovićevu rječniku. Vitezović naime taj znak rabi na još jedan način.

4.2. Zapis prednaglasne duljine

Taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine.²⁵⁹ Prije svega valja reći, što je već spomenuto, da su u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, a i sve prednaglasne, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom. O tome S. Ivšić u točki 2. svoje prije navedene »kratke karakteristike senjske akcentuacije« kaže sljedeće: »dužina samo ispred akcenta " «, te navodi među ostalim ove primjere: *plācāt* : *plācāmo*, *plācāli* : *plācāl* i *glāvā* : *glāvē*.²⁶⁰ Budući da je to jedini položaj gdje se duljina može ozbiljiti, jasno je da je opstojnost (ili neopstojnost) duljine u senjskome govoru (a tako je i u Vitezovića) od znatne važnosti, tj. da je duljina u tome položaju obavijesna, pa ju stoga valja i obilježiti. Najjednostavniji su i ujedno najočividniji primjeri, a takvih primjera ima jako puno, gdje je sigurno posrijedi duljina, infinitivi glagola koji prije naglašenoga pretposljednega sloga u dočetu -*iti*, što Vitezović redovito zapisuje -*itti*, imaju duljinu, npr. *grāditti* (dva puta, u natuknicama *ædificare* i *fabricare*) ili *izrūçitti* (dva puta, u natuknici *renuntiatio* i u podnatuknici *suppetias ferre*, natuknice *suppetiæ*). To bi se danas zapisalo ovako: *grāđiti* i *izrūčiti* (u dvonadslovnome zapisu *grād'iti* i *izrūč'iti*). Ti Vitezovićevi zapisi sigurno ne znače *grāditi* ni *izrūčiti*, a dakako ni *grāđiti* ni *izrūčiti*. Valja pri tome uočiti da se u ovome slučaju udvojeni suglasnik nalazi

---

²⁵⁹ Na to je prvi upozorio, ali govoreći o duljini općenito, B. Jurišić u svojoj raspravi *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, objavljenoj u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 301.

²⁶⁰ Vidi S. Ivšić, *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, u *Zbornik radova: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet*, knj. 1., 1951., str. 363.

iza sloga koji je obilježen oštrim znakom, dakle iza dugoga sloga, za razliku od već spomenutoga morfonološkoga zapisa kračine, gdje se udvojeni suglasnici nalaze ispred sloga koji je obilježen (tupim ili oštrim) nadslovkom.

Međutim, taj iznimni slijed – duljina + naglašena kračina – i na izgovornoj razini čini jednu osobitost, a ta je da ta naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, u takvu položaju, kako kaže M. Moguš, »gubi na ekspiratornosti«. Moguš pak nastavlja ovako:²⁶¹ »U poziciji – " dugi slog ne stoji u horizontalnoj liniji kao ostali kratki slogovi, nego se završetak dužine izgovara nešto povišeno. Kad bismo npr. u riječi *poprekīdāli* htjeli zorno prikazati izgovornu visinu svakog vokala, onda bismo završetak dugog nenaglašenog vokala *i* (*ī*) i akcentuirano *a* (*ā*) morali napisati više od ostalih vokala, i to *jednako visoko*.« I upravo je to razlog, naime to što je posrijedi, tako reći, »povišena duljina«, da Vitezović tu prednaglasnu »povišenu« duljinu bilježi istim znakom kojim i visokouzlazni naglasak (tj. visokouzlazno naglašenu duljinu), a ne recimo zavnutim znakom. (Uočiti je u navedenome ulomku da kao primjer i Moguš navodi jedan glagol s naglašenim pretposljednjim slogom i s duljinom u dopretposljednjem slogu.) Zato je u senjskome govoru moguće, što inače nije opći slučaj u drugim čakavskim govorima, pa ni u ikavsko-ekavskome ili srednjočakavskome podnarječju ili dijalektu, da takva duljina posve »preuzme« naglasak, tj. da na svoju drugu moru privuče visinu, dakle ovisak, s idućega sloga, te da tako na mjestu te duljine nastane visokouzlazni naglasak. Zbog toga u senjskome govoru, uz primjere poput *rūkā*, *rukē* ili *glāvā*, *glavē*, imamo npr. *zīma*, *zīme* ili *starīna*, *starīne*, dočim je recimo na Vrgadi *zīmā*, *zīmē* ili *starīnā*, *starīnē* (gdje se čuva duljina pred visokouzlaznim naglaskom).²⁶² Pri tome međutim valja zapaziti da to »preuzimanje« naglaska, ili taj prijenos naglaska, nema za posljedicu novoštokavski dubokouzlazni naglasak, jer u tome bi slučaju visina ostala na istome mjestu, a samo bi se pomakla silina za jedan slog ulijevo, nego da je posljedak toga prijenosa upravo visokouzlazni

---

²⁶¹ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 52.

²⁶² Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 243 i 198.

naglasak, što znači da se visina pomiče za jednu moru ulijevo (a dakako i silina za jedan slog ulijevo). Stoga po mome mišljenju nemaju pravo oni koji smatraju da oštri znak u Vitezovićevu rječniku gdje kada ima »akcenatsku vrijednost današnjega našega književnoga ´«, ²⁶³ ili da može imati »vrijednost štokavskoga dugog uzlaznog akcenta«. ²⁶⁴ Štoviše, može se reći da u Vitezovićevu rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih (uzlaznih) naglasaka.

Nije potrebno posebno ni isticati koliko u određenim okolnostima takvo stanje stvari otežava ispravno razumijevanje Vitezovićeve zapisa. Primjerice, kako shvatiti zapis *rúka*, kao *rūka* ili ipak kao *rūkà*, pogotovo što inače znamo da je i danas u Senju *rūkà*? Tu nam može pomoći zapis kojega drugoga padeža, naravno ako se nalazi u rječniku. Tako se, osim nominativa jednine, od imenice *ruka* u Vitezovićevu rječniku nalazi još i genitiv jednine *ruké* (u natuknici *aut(h)ographus*, tj. *autographus*). Taj je genitiv zacijelo ono što bismo danas zapisali *rukē*. Sada valja pogledati i neke druge primjere. Tako u rječniku nalazimo riječ *dobrotà* (u natuknici *probitas*), tj. *dobrotà*, i njezin genitiv jednine *dobroté* (u natuknici *Achitob*, u četvrtome dodatku), tj. *dobrotē*, ali i riječ *ſtarína* (tri puta, u natuknici *antiquitas*, u podnatuknici *vetustas rerum*, natuknice *vetustas* i u natuknici *Balaam*, u četvrtome dodatku), tj. *starīna*, kao i njezin genitiv jednine *ſtaríne* (dva puta, u podnatuknici *scruta anilia*, natuknice *scruta* i u natuknici *scrutarius*), tj. *starīne*. Iz tih se primjera vidi da se iz zapisa genitiva jednine može pretkazati zapis nominativa. Uspostavimo ponajprije dva dvostruka razmjera, jedan u Vitezovićevu zapisu, a drugi u današnjem zapisu:

ſtaríne : ſtarína = dobroté : dobrotà = ruké : rúka

starīne : starīna = dobrotē : dobrotà = rukē : x

---

²⁶³ Vidi B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 301.

²⁶⁴ Vidi u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićevega rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), str. XXXII.

Pita se: što treba uvrstiti na mjesto nepoznanice *x*? Ako prema genitivu jednine *ſtaríne*, tj. *staríne*, imamo nominativ *ſtarína*, tj. *starína*, a prema genitivu *dobroté*, tj. *dobrotē*, imamo nominativ *dobrotà*, tj. *dobrotà*, tada se prema genitivu *ruké*, tj. *rukē*, mora – na osnovi zapisa *rúka* – pretkazati zapis *rūkà* (a ne *rúka*, jer bi tada genitiv jednine bio *rúke*). I to je taj osnovni pristup koji sam primijenio i u sličnim slučajevima. Da se i sam Vitezović kolebao u zapisima poput *rúka*, vidi se iz jednoga primjera gdje je jedna te ista riječ zapisana na dva načina, naime *izlåg* (u podnatuknici *extra unam aniculam*, natuknice *extra*), tj. *izlåg*, i *izlag* (u natuknici *præter*, precrtano), tj. *izlåg*. Treba pripomenuti da Vitezović bilježi katkada duljinu u predmetku *iz-*, posebice u odglagolnim izvedenicama ništičnim dometkom muškoga roda, npr. *ízgon* (u natuknici *exterminatio*), tj. *izgðn*. Takvih duljenja ima kadšto i u drugih (inače izvorno kratkih) predmetaka, poput *pro-*, npr. *prógon* (u natuknici *exterminatio*), tj. *prōgðn*.²⁶⁵

Drugo je pitanje zašto Vitezović na takvim primjerima nije bilježio dva nadslovka, pa zapisao npr. *rúkà*. No vidjeli smo već pri razmatranju latinskih riječi da je izbjegavao pisati dva nadslovka, koliko god da je to mogao činiti. A da je takav zapis moguć i u hrvatskome, pokazuje nam ovaj primjer iz rječnika: *izpìt* (u podnatuknici *examen. exploratio judicii*, natuknice *examen*), tj. *izpìt*. Doduše, to je jedini primjer jedne hrvatske riječi s dvama različitim nadslovcima u cijelome Vitezovićevu rječniku (osim primjera *scímife*, gdje se tupi znak rabi na neprozodijskoj razini, a posrijedi su zapravo tri riječi, tj. *sci mi fe*, samo zapisane sastavljeno; no o tome je primjeru već bilo riječi). Tako dolazimo do pomalo neobične spoznaje: kada je nakon prednaglasne duljine, koju je bilježio oštrim znakom, naglašenu kračinu mogao zapisati udvojenim suglasnicima, tada je to redovito i činio, no kada je tu istu naglašenu kračinu trebao zapisati tupim znakom, a to je obično onda kada je kratkosilazni

---

²⁶⁵ Štoviše, katkada se takvi naglasni likovi s duljinom i »standardiziraju« na razini književnoga jezika, posebice kada su posrijedi predmetci *po-* i *pro-*, npr. *pójam* i *prózor* (vidi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 479 i 525) prema onome što se očekuje, naime *pòjam* i *pròzor* (kako ima Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 866 i 1013).

naglasak na posljednjem slogu, tada je to izbjegavao činiti. Posebice nije jasno, o čem je već bilo govora, zašto u primjerima gdje je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu, a riječ se dočinje suglasnikom, nije pisao udvojeni suglasnik, pa npr. imao ovako: *ízgonn*, *prógonn*, *ízpitt*. Da je tako postupao u tim i sličnim slučajevima, mogao je pisanje dvaju (različitih) nadslovaka ostaviti samo za one primjere gdje je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu, a riječ se dočinje samoglasnikom, dakle za primjere poput *rúkà*. No valja s druge strane obratiti pozornost na nešto što govori u prilog Vitezoviću, naime na to da je upravo u takvim primjerima, i to osobito u dvosložnima, slijed duljina + naglašena kračina s izgovornoga stajališta najnejasniji. Tako npr. ni August Leskien godine 1888. nije bio siguran je li u čakavskome govoru na Visu znak »'« u primjerima kao *rúka* naglasak ili duljina, pa je zato takve primjere označivao ovako: *rúkà*, *súdà*.²⁶⁶ Kolebanje je, dakle, posve razumljivo. Ali s treće opet strane, upravo način na koji je Leskien bilježio takve primjere, govori u prilog tomu da je i Vitezović mogao pisati npr. *rúkà* i *súdà*, te da je šteta što tako nije i činio.

4.3. Morfonološki zapis duljine pred naglašenom duljinom

Rečeno je već da je riječ *ízpìt* jedini zapis s dvama različitim nadslovcima u Vitezovićevu rječniku (osim već spominjanoga primjera *scímife*). No u rječniku se nalazi određen broj primjera zapisan s dvama oštrim znakovima. Takvih riječi pojava ima ukupno 20. Od toga se dva primjera javljaju dva puta (*dúbé* i *múkê*), a dva će primjera vjerojatno biti *lapsus calami* (*Bózé* i *razúzéti*). To bi značilo da ima 16 riječi razlikovnica koje su (ispravno) zapisane s dvama istovjetnim nadslovcima (tj. ovdje s dvama oštrim znakovima). No evo najprije svih primjera:

---

²⁶⁶ O tome Leskien govori u članku *Zur kroatischen Dialektologie Dalmatiens*, u *Berichte der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaft*, 1888. Navodim prema prvome dijelu Ivšićeve rasprave *Današnji posavski govor*, u *Radu JAZU*, knj. 196., 1913., str. 152.

Bóže (u podnatuknici *parvus deus*, natuknice *deus*) – pogriješno (vjerojatno *lapsus calami*), treba *Bóže* (moglo bi biti *Bóžè*)
brádé (u natuknici *synephœbi* [$\Rightarrow$ *synephebi*])
célé (u natuknici *autopyros*)
dúbé (dva puta, u natuknicama *cavator* i *cavatrix*)
kýrmé (u natuknici *epidromus*)
léžé (u natuknici *cossis*)
mézdré (u natuknici *membranaceus*)
múké (dva puta, u natuknicama *autopyros* i *simila*)
ráfté (u podnatuknici *suffrago. vitium soboles*, natuknice *suffrago*)
razúzéti (u natuknici *distrahere*) – pogriješka (vjerojatno *lapsus calami*), treba *razuzéti*
rúké (u natuknici *brachiale*)
řícé (u natuknici *frondator*)
řráné (u podnatuknici *meæ partes non desiderabuntur*, natuknice *pars*)
řtrélé (u podnatuknici *crena sagittæ*, natuknice *crena*)
trávě (u natuknici *conopus*)
zářtávni (u natuknici *sequestrarius*)
zlézé (u natuknici *dryophytes*, precrtano)
žáróm (u natuknici *flagranter*)

A evo sada 16 ispravno zapisanih primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

<i>brádé</i>	<i>brādē</i>	<i>brādē'</i>
<i>célé</i>	<i>cēlē</i>	<i>cēlē'</i>
<i>dúbé</i>	<i>dūbē</i>	<i>dūbē'</i>
<i>kýrmé</i>	<i>kŕmē</i>	<i>kŕmē'</i>
<i>léžé</i>	<i>lēžē</i>	<i>lēžē'</i>
<i>mézdré</i>	<i>mēzdrē</i>	<i>mēzdrē'</i>
<i>múké</i>	<i>mūkē</i>	<i>mūkē'</i>
<i>ráfté</i>	<i>rāstē</i>	<i>rastē'</i>
<i>rúké</i>	<i>rūkē</i>	<i>rūkē'</i>

<i>ŝićé</i>	<i>sīčē</i>	<i>sīčē'</i>
<i>ŝtráné</i>	<i>strānē</i>	<i>strānē'</i>
<i>ŝtrélé</i>	<i>strēlē</i>	<i>strēlē'</i>
<i>trávé</i>	<i>trāvē</i>	<i>trāvē'</i>
<i>zášťávní</i>	<i>zāstāvni</i>	<i>zāstā'vni</i>
<i>zléžé</i>	<i>zlēžē</i>	<i>zlēžē'</i>
<i>žáróm</i>	<i>žārōm</i>	<i>žārō'm</i>

Prema tome, ako prihvatimo da je jedina duljina koju je Vitezović imao, ona pred naglašenom kračinom, kako je i danas u senjskome govoru, što znači da je duljina pred naglašenom duljinom pokraćena, postavlja se pitanje kako tumačiti navedene primjere. Istina, to ne mora biti samo po sebi razumljivo i moguće je da je posrijedi jednostavno zapis izgovora, tj. da je Vitezović tu bilježio duljinu koja nije pokraćena, kako je to, s druge strane, i danas u mnogim čakavskim govorima. No u tome slučaju nije potrebno previše toga tumačiti: riječ je jednostavno o zapisu na izgovornoj razini. Međutim ako je ta duljina pred naglašenom duljinom, tj. pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada naravno ne može biti govora o zapisu na izgovornoj razini, nego je riječ o zapisu na morfonološkoj razini. I ovdje bi se moglo reći, kao i u slučaju morfonološkoga zapisa kračine udvojenim suglasnicima, da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o opstojnosti dugoga samoglasnika u temeljnome obliku (tj. u nominativu prema genitivu ili instrumentalu, ako je riječ o imenicama i pridjevima u ženskome rodu, u infinitivu prema prezentu, ako je riječ o glagolima, ili pak u imenici prema odnosnome pridjevu, ako je riječ o tvorbi), premda se ta duljina u tome obliku ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se duljina i kračina, unutar sklonidbe, ili unutar sprege, ili unutar tvorbe – smjenjuju).

Međutim, od tih se 16 primjera njih 5 javlja u još jednome zapisu, naime s obilježenom duljinom (oštrim znakom) pred naglašenom duljinom, ali tako da istodobno nije obilježena i sama naglašena duljina. Pri tome se jedan primjer javlja dva puta (*rúke*), a jedan četiri puta (*ŝtráne*). Nije posve jasno treba li te

primjere shvatiti kao pogrješku ili ne treba. Ja sam u osmome prilogu, gdje se navode svi ti i slični primjeri, uzimao da je posrijedi pogrješka, te sam ih u drugome stupcu, u stupcu s današnjim zapisom, obilježio masnim pismenima. No o tome se, kako će se vidjeti, može raspravljati. Evo najprije tih 5 primjera:

léze (u natuknici *halcyon*)

múke (u natuknici *farreum*)

rúke (dva puta, u natuknici *chirographum* i u podnatuknici *doron. munus*, natuknice *doron*)

ſtráne (četiri puta u natuknicama *alterutrinque*, *cynosura*, *hosticus* i u podnatuknici *salve ab illo*, natuknice *salve*)

zléze (u natuknici *ephemeron*)

A evo sada tih 5 primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome (u drugome je stupcu pogrješka obilježena masno, a u uglatim se zagradama donosi lik koji se očekuje; u trećem se stupcu navodi samo ono što se očekuje, dakle »ispravan« zapis):

<i>léze</i>	<i>lēze</i> / <i>lēžē</i> [<i>ležē</i>]	<i>ležē</i> ¹
<i>múke</i>	<i>mūke</i> / <i>mūkē</i> [<i>mukē</i>]	<i>mukē</i> ¹
<i>rúke</i>	<i>rūke</i> / <i>rūkē</i> [<i>rukē</i>]	<i>rukē</i> ¹
<i>ſtráne</i>	<i>strāne</i> / <i>strānē</i> [<i>stranē</i>]	<i>stranē</i> ¹
<i>zléze</i>	<i>zlēže</i> / <i>zlēžē</i> [<i>zležē</i>]	<i>zležē</i> ¹

Treba li dakle u zapisu genitiva jednine poput *múke*, *rúke* i *ſtráne*, ili u zapisu trećega lica prezenta poput *léze* i *zléze* vidjeti pogrješku? Jasno je naime da primjerice zapis *rúke* upućuje na *rūke* ili *rūkē*, a nikako ne na *rukē*. K tomu, takav bi zapis unio dodatnu pomutnju kada bi posrijedi bila npr. riječ *svijeća*, tj. *svića*, pa bi iz mogućega zapisa *svíce* (koji se ne nalazi u Vitezovićevu rječniku) nedvojbeno valjalo odčitati *svičē* (jer tako glase nominativ, akuzativ i vokativ množine te imenice), u skladu pak sa zapisom nominativa jednine *svića* (koji se nalazi u Vitezovićevu rječniku), tj. *svičā*.

Ali da sve bude još zamršenije i ujedno teže pri odčitavanju Vitezovićevih zapisa, dvjema se od 5 navedenih riječi genitiv jednine javlja u još jednome

zapisu, pri čem se jedna od riječi u takvu zapisu nalazi šest puta u rječniku (*ſtrané*), a o drugoj je već bilo govora (*ruké*). Evo tih dviju riječi:

ruké (u natuknici *aut⟨h⟩ographus*, tj. *autographus*)

ſtrané (šest puta, u natuknicama *antœci*, *cultellatus*, *lateralis*, *neutralis*, u podnatuknici *ultrò citròque*, natuknice *ultrò*, te u natuknici *utrinque*)

A evo također tih dvaju genitiva jednine u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

ruké   *rukē*   *rukē'*

ſtrané   *stranē*   *stranē'*

Prema tome, tima je dvjema imenicama genitiv jednine zapisan na tri načina: *ruké* i *ſtrané*, *ruké* i *ſtráné*, te *ruké* i *ſtráne*. Ako bismo likove *ruké* i *ſtrané* mogli smatrati zapisima na izgovornoj razini (jer se njima zapisuje izgovor), a likove *ruké* i *ſtráné* zapisima na morfonološkoj razini (jer se njima zapisuje obavijest o opstojnosti duljine u temeljnome liku značljive jedinice, premda se ona ne izgovara u tome genitivu), kako onda treba razumjeti likove *ruké* i *ſtráne*? Je li riječ o pukome propustu, tj. o zapisu oštrog znaka na krivome slogu u namjeri da se napiše *ruké* i *ſtrané*? Ili je riječ o tome da je nehotice ispušten jedan oštri znak u želji da se napiše *ruké* i *ſtráné*? Ili je možda posrijedi želja da se održi zapis temeljnoga lika značljive jedinice, tj. *ruk* i *ſtrán*, koji se nalazi i u nominativu *ruka* i *ſtrána* (potonjega zapisa nema u Vitezovićevu rječniku)? Teško je prosuditi. No kao što sam već rekao, ja sam takve zapise smatrao pogriješnima (u rječniku ih ukupno ima 39 i svi su oni navedeni u osmome prilogu). No taj stavak, da su posrijedi pogriješni zapisi, valja ipak uzimati *cum grano salis*.

4.4. Dva primjera sklonidbe u Vitezovićevu zapisu

Zanimljivo je pogledati kako bi u Vitezovićevu zapisu izgledali sklonidbeni uzorci pojedinih imenica. Pri tome valja imati na umu da u Vitezovićevu rječniku nijedna imenica nije potvrđena u svim svojim oblicima,

tj. u svim padežima, a pogotovo tako da bi bila zapisana s nadslovcima. Stoga je takav sklonidbeni uzorak potrebno do neke mjere domisliti te ga uspostaviti na temelju onoga što se u Vitezovićevu rječniku može potvrditi. To je dakle pristup koji mora voditi računa o već spomenutim razinama razmatranja. Tako bi oni oblici, tj. padeži koji su potvrđeni u rječniku, činili neku vrstu prve razine (tj. razinu »činjeničnoga stanja«), dočim bi oni oblici ili padeži koji nisu potvrđeni, ali se mogu uspostaviti na osnovi Vitezovićeve porabe nadslovaka, činili drugu razinu (tj. razinu onoga što sam nazvao »težnjom« koja se iz pojedinih Vitezovićevih zapisa može razaznati).

Ovdje sam kao primjer odabrao dvije tzv. bezvisne osnove ženskoga roda *e*-sklonidbe,²⁶⁷ od kojih je jedna kratka bezvisna osnova, a druga duga, naime imenice *noga* i *ruka*. Ako se njihova sklonidba usporedi s onom u senjskome govoru danas, može se vidjeti da se stanje u Vitezovićevu rječniku dobro slaže s današnjim stanjem »na terenu«, osim u pogledu triju padeža u množini, budući da Vitezović u množini redovito razlikuje dativ, lokativ i instrumental.

U svojoj je pak doktorskoj disertaciji M. Moguš imenice u senjskome govoru prema naglasku rasporedio u četiri osnovna tipa. Pri tome je razlikovao imenice s istim naglaskom na istome mjestu, imenice s različitim naglaskom na istome mjestu, imenice s različitim naglaskom na različiteme mjestu i imenice s istim naglaskom na različiteme mjestu.²⁶⁸ To je raspon od nemjenljivosti naglaska i mjesta, preko djelomične promjenljivosti jednoga ili drugoga, do potpune mjenljivosti jednoga i drugoga. Ta se njegova razdioba može prikazati u ovoj preglednici:

---

²⁶⁷ To su osnove koje pripadaju u tzv. sedmu vrstu osnova, od sedam kojima raspolaže hrvatski naglasni sustav, a koju prof. László zove »neobstojnē bezvisnē«. Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (o tih sedam vrsta vidi u poglavlju *Razredba 'osnōvā po naglasnōj vladbi*, str. 385 – 386).

²⁶⁸ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 63 (poglavlje *Akcentat imenica*).

TIP	VRSTA NAGLASKA	MJESTO NAGLASKA
I.	ista	isto
II.	različita	isto
III.	različita	različito
IV.	ista	različito

Pri tome je tu razdiobu primijenio na imenice muškoga, ženskoga i srednjega roda. Prema njoj bi imenice koje sam ovdje odabrao, tj. *noga* i *ruka*, pripadale u skupinu b., 1. podtipa III. tipa imenica ženskoga roda (primjer *noga*, tj. pokraćeno: Ž.III.1.b.), dotično u skupinu b., 2. podtipa III. tipa imenica ženskoga roda (primjer *ruka*, tj. pokraćeno: Ž.III.2.b.). Navodim ovdje sklonidbu jedne i druge imenice u jednini i u množini, te u svima trima zapisima, tj. u Vitezovićevu, u današnjem i u dvonadslovnome. Pri tome su u Vitezovićevu zapisu masno obilježeni oblici koji se ne nalaze u rječniku (to bi bila ta druga razina).

N. <i>nogà</i>	<i>nogǎ</i>	<i>nog'a</i>
G. <i>nogé</i>	<i>nogě</i>	<i>nogē'</i>
D. <i>noggi</i>	<i>nògi</i>	<i>'nogi</i>
A. <i>noggu</i>	<i>nògu</i>	<i>'nogu</i>
V. <i>noggo</i>	<i>nògo</i>	<i>'nogo</i>
L. (na) <i>nogì</i>	<i>nogì</i>	<i>nog'i</i>
I. <i>nogóm</i>	<i>nogõm</i>	<i>nogõ'm</i>

N. <i>nogge</i>	<i>nòge</i>	<i>'noge</i>
G. <i>nóg</i>	<i>nõg</i>	<i>nõ'g</i>
D. <i>nogám</i>	<i>nogãm</i>	<i>nogã'm</i>
A. <i>nogge</i>	<i>nòge</i>	<i>'noge</i>
V. <i>nogge</i>	<i>nòge</i>	<i>'noge</i>

L. (na) nogáh	nogãh	nogā'h
I. nogammi	nogãmi	nog'ami

N. rúkà	rūkà	rūk'a
G. rúké	rūkē	rūkē'
D. rûki	rûki	'rûki
A. rûku	rûku	'rûku
V. rûko	rûko	'rûko
L. (na) rúkì	rūkì	rūk'i
I. rúkóm	rūkôm	rūkō'm

N. rûke	rûke	'rûke
G. rúk	rūk	rû'k
D. rúkám	rūkãm	rūkā'm
A. rûke	rûke	'rûke
V. rûke	rûke	'rûke
L. (na) rúkáh	rūkãh	rūkā'h
I. rúkammi	rūkãmi	rūk'ami

Likovi s udvojenim suglasnikom u primjeru *noga* načelno bi mogli biti zapisani i s tupim znakom, kako se i nalazi zapisan u rječniku jedan akuzativ množine, tj. *nòge* (u natuknici *divaricare*). Štoviše, tako bi morali biti zapisani ako bi se htjelo razlikovati između onoga kratkosilaznoga naglaska koji skače na prednaglasnicu (pa je zapisan tupim znakom) i onoga koji ne skače (pa ga valja zapisati udvojenim suglasnikom), ali to bi već pripadalo onoj trećoj razini, tj. »razini mogućnosti« ili »onoga što je bilo moguće učiniti«, no tu treću razinu ovdje ne uvodim. Nominativ jednine riječi *ruka* donosim u zapisu *rúkà*, koji se može smatrati »težnjom«, koliko god da je Vitezović, kao što smo vidjeli, bio nesklon porabi dvaju, posebice različitih nadslovaka na istoj riječi. U tome primjeru također održavam (morfonološki) zapis duljine u svim padežima, premda je on u rječniku potvrđen samo u genitivu jednine, tj. *rúké* (o čem je već

bilo govora). Duljina u dativu množine u primjerima *nogám*, tj. *nogām*, i *rúkám*, tj. *rūkām*, prema *nogām* i *rūkām*, kako bi se očekivalo,²⁶⁹ uvjetovana je duljnjem pred zvonačnikom u zatvorenome slogu, a u rječniku se može potvrditi u nekoliko imenica muškoga roda, npr. *Bogóm* (u podnatuknici *soteria, orum. munera, quæ diis offerebantur pro restitutione salutis*, natuknice *soteria, orum. munera, quæ convalescentibus ab amicis mittebantur*) i *brodóm* (u natuknici *syrtis*), prema *Bogòm* i *brodòm*, kako bi očekivalo.²⁷⁰ Na takva je duljenja u posavskim govorima upozorio godine 1913. Stjepan Ivšić.²⁷¹ Duljina pak u lokativu množine *nogáh*, tj. *nogāh*, i *rúkáh*, tj. *rūkāh* potvrđena je u rječniku za riječ *ruka*, samo bez (morfonološkoga) zapisa duljine pred naglašenom duljinom, naime *ù rukáh*, tj. *u# rukāh* (u podnatuknici *sub manu. in promptu*, natuknice *sub*), a potvrđen je i instrumental množine *rukammi* (u natuknici *plangere*), također bez zapisa duljine, koji ovdje međutim ne bi bio morfonološki zapis, jer je to ta jedina duljina (pred naglašenom kraćinom) koja se ne pokraćuje.

Posebno treba upozoriti na dvonadslovni zapis jednoga i drugoga primjera, jer se tu lijepo može vidjeti zašto je on izrazito nadmoćan ostalima. Prije svega, odmaknutim zapisom oviska od slogotvornika u dativu, akuzativu i vokativu jednine, te u nominativu, akuzativu i vokativu množine, tj. *'nogi*, *'nogu*, *'nogo* i *'noge*, te *'rūki*, *'rūku*, *'rūko* i *'rūke*, a ne *n'ogi*, *n'ogu*, *n'ogo* ni *n'oge*, kao ni *r'ūki*, *r'ūku*, *r'ūko* ni *r'ūke*, jasno se bilježi da ovisak skače na prednaglasnicu, tj. da bude *'na_nogu*, *'na_rūku*, te *'na_noge*, *'na_rūke*, što se u današnjem zapisu ne vidi. Osim toga »ponašanje« oviska zorno pokazuje temeljnu osobinu tih bezvisnih osnova (a i temeljnu osobinu hrvatskoga naglašivanja): kada se bezvisna osnova veže s ovišenim (ili visnim) dočetkom,

²⁶⁹ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 30.

²⁷⁰ Vidi također u Mulićevoj knjizi *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 56.

²⁷¹ Vidi u prvome dijelu Ivšićeve rasprave *Današnji posavski govor*, u *Radu JAZU*, knj. 196., 1913., str. 230. Ivšić kaže ovako: »Ondje, gdje je *-om (-em)* u instr. sing. dugo [...], dugo je i u dat. pl., ako se nađe u tom padežu.« Vidi o toj Ivšićевой rečenici i u spomenutoj Mulićevoj knjizi, str. 57.

ozbiljava se vis, tj. visina dočетка; kada se pak bezvisna osnova veže s bezvisnim dočetkom (a takvi su dočetcu u upravo spomenutim padežima), ozbiljava se tzv. čeonu ovisak, tj vis skače na početak naglasne cjeline.²⁷² U obama je dakle slučajevima mjesto visine mjenljivo, pa se veli da je vis neopstojan. Želi li se u potpunosti opisati temeljno načelo hrvatskoga naglasaka, rečenomu se mogu dodati još dvije preostale mogućnosti: naime kada se ovišena osnova veže s ovišenim dočetkom, ozbiljava se vis osnove, a tako je i kada se ovišena osnova veže s neovišenim dočetkom (npr. *jàma*, *jàmu*, tj. *j'ama*, *j'amu*; valja uočiti da se tu ovisak bilježi bez odmaka od slogotvornika, što znači da ne skače na prednaglasnicu). U tima je dakle slučajevima mjesto visine nemjenljivo, pa se veli da je vis opstojan.

4.5. Pretkazivanje naglasaka u književnome jeziku

I ovdje se, kao i u slučaju tupoga znaka, na temelju Vitezovićeve zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a time ujedno i u književnome jeziku. Jasno je i ovdje da se u mnogim primjerima Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku, za što se može navesti upravo razmotrena sklonidba imenice *ruka*, tj. *ruka*, *rukē*, *rūci*, *rūku*, *rūko*, (na) *rúci*, *rúkōm*, *rūke*, *rukā*, *rūkama*, *rūke*, *rūke*, (na) *rūkama*, *rūkama* [dotično *rūkam*, (na) *rūkāh*, *rūkami*].

To znači da nam i ovdje pojedini Vitezovićevi zapisi naglasaka mogu izravno govoriti o tome kako bi trebalo biti, tj. kako bi se očekivalo u književnome jeziku. Bez namjere da se taj odnos iscrpno i u potpunosti opiše, upozorio bih na sljedeća tri primjera:

- *Bojník* (tri puta, u natuknicama *bellator*, *certator* i *pugnator*)
- *Učeník* (dva puta, u natuknicama *discipulus* i *scholasticus*)
- *príčka* (u natuknici *offendiculum*) i u liku *préčka* (u natuknici *impedimentum*).

---

²⁷² Vidi B. László, *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 348 i 355.

Zapisi *Bojnik*, *Učenik*, te *prīčka* i *prēčka* nedvojbeno upućuju na visokouzlazni naglasak, pa bi u današnjem zapisu ti primjeri izgledali ovako: *bojnīk*, *učēnik*, te *prīčka* i *prēčka*. Na temelju tih naglasnih likova, preko *bojnīk*, *učēnik*, te *prīčka* i *prēčka*, u novoštokavskome se (a i u književnome jeziku) očekuje *bòjnīk*, *učēnik*, te *prīčka* i *prēčka*, ili pak dva potonja primjera u (i)jekavskome liku (i u vukovskome zapisu) *prīječka*, dotično *priēčka* (ili možda ipak *prīečka*), ili pak u zapisu gdje se jat bilježi jednim jedinim znakom *ę* – *prēčka* (uz dodatnu obavijest na izgovornoj razini da je birani izgovor dvoglas *je*, tj. da ⟨ę⟩ bude [je]). Time se i u novoštokavskim naglasnim likovima visina nalazi na istome mjestu, tj. na istome slogu kao i u nenovoštokavskima. Kažem na istome slogu, jer je jasno da je razlika između tzv. »stare akcentuacije« i tzv. »starije akcentuacije«,²⁷³ kada je riječ naglašena visokouzlaznim naglaskom, upravo pomak visine unutar sloga s druge na prvu moru, što se očituje u razlici između npr. *bojnīk* i *bojnīk* (potonji bi bio metatonijski dugosilazni). U načelu, pravi bi morfonološki zapis lika *bojnīk* bio *bojnīk'*, gdje je znakom »'« (debljom uspravnom polucrtom, da se razlikuje od uobičajene oznake visine, tj. od oviska) obilježeno mjesto visine, koja se i ozbiljava ako se ima na čemu ozbiljiti (npr. u genitivu jednine *bojnīkà*, tj. *bojnīk'a*).²⁷⁴ Dakako, na ništici se ta visina ne može ozbiljiti pa se pomiče na prvu moguću moru, te bude *bojnīk*, tj. *bojnī'k*. I to je ta »stara akcentuacija« (ne samo čakavska nego i općehrvatska). Daljnjim pomakom visine za jednu moru ulijevo događa se metatonija, naime bude *bojnīk*, tj. *bojn'īk*, ali visina ostaje unutar istoga sloga, gdje se nalazi i onda kada se u novoštokavskim govorima silina pomakne za jedan slog ulijevo (čime nastaju novi uzlazni naglasci). Dakle zapis *bojnīk'* ne samo da upućuje na

---

²⁷³ Razlikovanje »stare, starije, novije i nove akcentuacije«, ili »staroga, starijega, novijega i novoga akcenatskoga tipa« uveo je u nas M. Moguš. Vidi njegovu knjigu *Čakavsko narječje: Fonologija*, str. 52 – 63 (posebice preglednicu na str. 53).

²⁷⁴ O takvu zapisu vidi B. László, *Mušnammir gimillu (L'učāru cijelosti...): Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 54.

ponašanje oviska u sklonidbi (zato je to morfonološki zapis) nego sadržava zapravo i zapise *bojnĭk*, *bojnĭk* i *bòjnĭk*, koliko god da je sam zapis *bojnĭk*¹ u određenome smislu »umjetan«, jer se ono što zapisuje ne izgovara (ili više ne izgovara, tj. ne izgovara se nakon gubitka poluglasa). Štoviše, moglo bi se reći da zapis *bojnĭk*¹ ujedinjuje hrvatski jezik kako u dubinu, tj. u smislu povijesti jezika, tako i u širinu, tj. u dijalektološkome smislu.

Usuprot tomu naglasak *bòjnĭk*, koji je danas »standardiziran«, ili se želi »standardizirati«, mijenja starohrvatsko (i općehrvatsko) mjesto visine, te bude *b'òjnĭk*, čime se razjedinjuje cjelina hrvatskoga jezika, tj. hrvatsko susustavlje. Slično je i s primjerom *učēnĭk*, što bude *ŭčenĭk*, tj. u dvonadslovnome zapisu umjesto *učen'ĭk* (morfonološki *učenĭk*¹) bude *'učenĭk*. I u jednome i u drugome primjeru valja uočiti (noviju) težnju da se ovisak veže za početak riječi, tj. za prvi slog slijeva. U primjeru pak *prĭječka* (tj. *prĕčka*), što bude *prĕčka* (ili *prjĕčka*, sa zapisom kratkoga jata iza pokrivenoga *r*), ne zbiva se promjena mjesta visine, nego se izvorna duljina pokraćuje, pa umjesto *pr'iječka* (tj. *pr'ĕčka*) bude *pr'ečka* (ili *prj'ečka*, tj. *pr'ĕčka*).²⁷⁵

5. Zavnuti znak

5.1. Zapis dugosilaznoga naglaska

U Vitezovićevu se rječniku zavnuti znak rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. To je jedino njegovo značenje. Može se ujedno reći da je poraba zavnutoga znaka najdosljednija, te da Vitezović najmanje »griješi« pri njegovu zapisu, tj. da ga rabi upravo ondje gdje se i očekuje. Premda su mnogi primjeri za zapis dugosilaznoga naglaska zavnutim znakom već spomenuti, donosim ipak još 15 takvih Vitezovićevih zapisa:

---

²⁷⁵ Za navedene »standardne« naglaske vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 89 (*bòjnĭk*), 1290 (*ŭčenĭk*), 928 (*prĕčka*); također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 236 (*bòjnĭk*), 611 (*ŭčenĭk*), 498 (*prĕčka*).

Bôg (u natuknici *admirantis*, u osmome dodatku)
čâft (dva puta, u natuknicama *auctoritas* i *colossus*²)
gâz (u natuknici *vadum*)
grâd (u natuknici *Memphis*)
jêž (četiri puta, u natuknicama *echínometra*, *echínus*, *erinaceus* i *herinaceus*)
kôb (u natuknici *auspicium*)
krûg (dva puta, u natuknicama *ambitus*² i *gyrus*)
lêd (u natuknici *glacies*)
lîft (u natuknici *folium*)
lôm (dva puta, u natuknicama *effractura* i *infractio*)
mâr (u natuknici *cura*)
mêfo (tri puta, u podnatuknici *aquilina caro*, natuknice *aquilinus*, u podnatuknici *asinina caro*, natuknice *asininus* i u podnatuknici *canina caro*, natuknice *caninus*)
flûh (u natuknici *auditus*²)
vîr (tri puta, u natuknici *gurges*, u podnatuknici *vertex. vortex. aqua contorta*, natuknice *vertex* i u natuknici *vortex*)
zûb (u natuknici *dens*)

A evo sada tih 15 primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

<i>Bôg</i>	<i>Bôg</i>	' <i>Bôg</i>
<i>čâft</i>	<i>čâst</i>	' <i>čâst</i>
<i>gâz</i>	<i>gâz</i>	' <i>gâz</i>
<i>grâd</i>	<i>grâd</i>	' <i>grâd</i>
<i>jêž</i>	<i>jêž</i>	' <i>jêž</i>
<i>kôb</i>	<i>kôb</i>	' <i>kôb</i>
<i>krûg</i>	<i>krûg</i>	' <i>krûg</i>
<i>lêd</i>	<i>lêd</i>	' <i>lêd</i>
<i>lîft</i>	<i>lîst</i>	' <i>lîst</i>
<i>lôm</i>	<i>lôm</i>	' <i>lôm</i>
<i>mâr</i>	<i>mâr</i>	' <i>mâr</i>

<i>mêfo</i>	<i>mêso</i>	<i>'mêso</i>
<i>flûh</i>	<i>slûh</i>	<i>'slûh</i>
<i>vîr</i>	<i>vîr</i>	<i>'vîr</i>
<i>zûb</i>	<i>zûb</i>	<i>'zûb</i>

No premda je Vitezović, kako sam već spomenuo, u zapisu zavirutoga znaka poprilično dosljedan, treba ipak imati na umu da i za Vitezovićev rječnik vrijedi ono što za ikavsko-ekavske govore čakavskoga narječja sa starim naglasnim sustavom kaže Iva Lukežić, naime to da je »dugi silazni akcent slabo frekventan«. ²⁷⁶

5.2. Pretkazivanje naglasaka u književnome jeziku

I ovdje se, kao i u slučaju tupoga i oštrog znaka, na temelju Vitezovićeve zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a time ujedno i u književnome jeziku. Kada je riječ o zavirutome znaku, tada posebice vrijedi to da se u velikoj većini primjera Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku (kao što pokazuju i upravo navedeni primjeri). Navodim ovdje još jedan primjer, jednu dugu bezvisnu osnovu muškoga roda, naime riječ *stan*, koja je u rječniku potvrđena u više svojih oblika. Tako se javlja tri puta u nominativu jednine, dakle *stân* (u natuknicama *clerus*¹, *domicilium*, *stabulum*), tj. *stân*, tri puta u genitivu jednine *stâna* (dva puta u podnatuknici *homo inferioris ordinis*, natuknice *homo* i u podnatuknici *domicilio vacare*, natuknice *vacare*), tj. *stâna*, te po jedanput u nominativu (kratke) množine *stâni* (u natuknici *æstiva*), tj. *stâni*, i u akuzativu (kratke) množine *stâne* (u natuknici *epidemicus*), tj. *stâne*. Dvonadslovni zapis svih tih padeža jasno pokazuje da je posrijedi bezvisna osnova, tj. *'stân*, *'stâna*, *'stâni*, *'stâne*, te da naglasak (tj. ovisak) skače na prednaglasnicu, npr. *'u_stân* (u današnjem zapisu *ù_stân*). To se ponašanje oviska također vidi i u tvorbi, npr. u izvedenici *stanar*, koja se u rječniku javlja dva puta u nominativu jednine, dakle *stânár* (u natuknici *hospes* i

²⁷⁶ Vidi I. Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, str. 35.

u podnatuknici *stabularius. hospes*, natuknice *stabularius*), tj. *stanār*, te u genitivu jednine *ſtanāra* (u podnatuknici *vacant ædes*, natuknice *vacare*), tj. *stanārā* (u novoštokavskome i u književnome jeziku *stānār*, *stanāra*). U dvonadslovnome zapisu bude *stanā'r*, *stanār'a*. Pri tome bi nominativ jednine *stanā'r* u pravome morfonološkome zapisu imao lik *stanār'*, a u tzv. starijem naglasnome tipu, dakle u dvonaglasju, glasio bi *stan'ār* (tj. *stanâr*), s (metatonijskim) dugosilaznim naglaskom (zapravo s pomakom oviska za jednu moru ulijevo). I ovdje se dakle može primijeniti jedno od četiriju temeljnih pravila hrvatskoga naglasaka: budući da je dometak *-ār* ovišen (on je zapravo predvisni dometak; zapis bi mogao biti *-ā'r* ili, još bolje, *-ār'*), a imenica *stan* pripada (dugim) bezvisnim osnovama, u izvedenici se ozbiljava ovisak dometka. To da neka imenica pripada bezvisnim osnovama i znači upravo to da ona zapravo nema oviska, tj. da ga nema uvijek onda kada ga može ne imati (a to biva kada je pred njom prednaglasnica, ili ako se uz nju veže kakav visni dočetak ili dometak). Jedino kada se ne nalazi u nekoj takvoj okolini, istom se tada, silom sustava, ozbiljava visina na prvoj mori (tj. dugosilazni naglasak).²⁷⁷ A to se događa i u slučaju kada se uz nju veže neki bezvisni dočetak (tada je posrijedi tzv. čeonī naglasak).²⁷⁸

Upozorio bih k tomu još samo na jedan zanimljiv primjer. Riječ je o pridjevu *vīnan*, *vīnna*, *vīnno* (u natuknici *vinolentus*), tj. *vīnan*, *vīnna*, *vīnno*, u

---

²⁷⁷ To je razlog da je N. S. Trubeckoj mislio da je novoštokavski dugosilazni naglasak inačica nenaglašenosti. Vidi o tome i o kritici njegova stavka B. László, *Mušnammir gimillu* (L'učāru cijelosti...): *Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 55 (naime, gledano sa stajališta naglasnoga ponašanja, mora se zapravo govoriti o dvama dugosilaznim naglascima: o jednome koji skače na prednaglasnicu, poput *grād*, i o drugome gdje se visina ne pomiče, nego samo silina za jedan slog ulijevo, poput *dvôr*).

²⁷⁸ Da bi naznačio da je osnova bezvisna, prof. László voli u takvim slučajevim sam ovisak prekrižiti. Vidi o tome postupku B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 349 (poglavlje *Č'eonī ovisak*).

značenju 'koji je pun vina', 'pijan' (u dvonadslovnome zapisu 'vīnan, 'vīnna, 'vīnno). Ponajprije valja uočiti da dvostruki suglasnik *nn* u ženskome i u srednjem rodu ne znači da je na prethodnome slogu naglašena kračina, a nije posrijedi ni pogriješka. Udvojeni je suglasnik uvjetovan pravopisno, jer se uz osnovu *vin-* veže dometak *-(a)n, -na, -no*, pa to valja u zapisu primjereno i obilježiti (primjerice kao kada bismo pridjev *istini*, tj. *istinski*, kako je već bilo pripomenuto, pisali *istinni, istinna, istinno*). A vrijedno je također uočiti i to da se uz osnovu *vin-* vezuje taj dometak bez obzira što se osnova dočinje suglasnikom *n* (usuprot onomu što se danas voli često isticati, pa gdjekada i savjetovati, da takvo što valja izbjegavati).

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na hrvatskim riječima

I ovdje, kao i u slučaju latinskih riječi s nadslovkom, na kraju valja prosuditi kolika je vrijednost iznesenoga opisa, naime stoje li, ili ne stoje pojedina pravila. Da bismo uvidjeli koliki je njihov doseg, tj. koliko je hrvatskih riječi s nadslovkom njima obuhvaćeno, valja usporediti broj Vitezovićevih propusta s ukupnim brojem hrvatskih riječi s nadslovkom, te potom procijeniti omjer između toga ukupnoga broja i onih primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima. I ovdje se dakako postavlja sljedeće pitanje: je li taj omjer dovoljno dobar? Jer, samo se u slučaju potvrdnoga odgovora može ustvrditi da opis vrijedi, da pravila stoje, a da su primjeri koji se s tim pravilima ne slažu, zapravo otkloni, tj. nehotična odstupanja od temeljnoga sustava.

Pri tome se u slučaju hrvatskih riječi s nadslovkom javlja i jedna nezgoda. Nije naime uvijek jednostavno prosuditi treba li nešto smatrati propustom, »pogrješkom«, ili ne treba. U vezi s tim evo dva primjera: riječi *vrh* i *kraj*. Riječ je *vrh* u Vitezovićevu rječniku tri puta zapisana s nadslovkom, od čega dva puta ovako: *vȳrh* (u natuknicama *fastigium* i *summitas*), što bi u današnjem zapisu bilo *vřh* (u dvonadslovnome *vř'h*), a jedanput ovako: *vȳrh* (u natuknici *jugum*), što bi pak u današnjem zapisu bilo *vřh* (u dvonadslovnome *v'řh*). Pita se: trebali jedan od tih dvaju zapisa smatrati pogrješnim, i ako treba, koji?

Poznato je da je danas u senjskome govoru svako dugo slogotvorno /r̥/ redovito pokraćeno, što bi značilo da bi zapis *vȳrh* bio »ispravan«, a *vȳrh* pogriješan.²⁷⁹ No s druge strane, naglasak se *vȳrh*, tj. *vřh*, ne može smatrati »pogrješnim«. Primjerice, na Susku je *vārχ*, *vārχā*, *vārsi*,²⁸⁰ a s time bi se slagao i naglasak u književnome jeziku kako ga navodi Šonjin rječnik, tj. *vřh*, *vřha*.²⁸¹ Stoga sam u tome primjeru uzeo da su oba zapisa »ispravna«.

Drugačije je s riječju *kraj*. Nju Vitezović donosi s nadslovkom samo jedanput, i to u zapisu *krāj* (u podnatuknici *pars. latus*, natuknice *pars*), što bi u današnjem zapisu bilo *krāj* (u dvonadslovnome *kr'aj*). No danas je u Senju naglasak *krāj*, *krāja*,²⁸² s položajnim duljenjem pred zvonačnikom u zatvorenome slogu (tako je i inače u čakavskim govorima, samo što katkada bude *krâj*, ako duljenje nije visokouzlazno, nego silazno). A to se slaže i s naglaskom u književnome jeziku, gdje je *krâj*, *krāja* (u liku *krâj* posrijedi je također položajno duljenje). Stoga sam zapis *krāj* smatrao »pogrješnim« (vjerujući da je posrijedi *lapsus calami*).

Dakako, i u jednome i u drugome slučaju, i u primjeru *vrh* i u primjeru *kraj*, jasno je da do neke mjere ulogu igra i osobna prosuda. A takvih primjera

---

²⁷⁹ Vidi o tome M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 30 – 31. U svome *Senjskome rječniku* (str. 167) M. Moguš ima *vřh*, *vřhā* (kao *snõp*, *snopā*). Tako je i na Vrgadi (vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 234).

²⁸⁰ Vidi J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 106.

²⁸¹ Vidi *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1369. Tako imaju i S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić (vidi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 53). Usuprot tomu, prof. László ima *vřh*, *vřha* [vidi pojedine primjere u *Mušnammir gimillu* (*L'učāru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S'ũncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990.; isp. npr. genitiv jednine »visinsk'ōga vřha«, tj. *visinskōga vřha*, str. 58].

²⁸² Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 128.

ima dosta. K tomu, dodatno je pitanje hoće li se primjeri poput *ruke*, o kojima je već bilo riječi, smatrati »ispravnima« ili »pogrješnima«. Prihvatimo li da su to »pogrješke«, kako sam i činio, tada bi ukupan broj Vitezovićevih propusta iznosio 143. Budući da u rječniku ima ukupno 9532 riječi s nekim nadslovkom, to bi značilo da omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih primjera iznosi 9389 : 143. A taj je omjer jako dobar. No ako primjere poput *ruke* ne bismo smatrali »pogrješnima«, što bi, kako smo vidjeli, bilo moguće, tada bismo dobili još povoljniji omjer, tj. 9428 : 104 (budući da primjera poput *ruke* ima 39, tih 39 valja oduzeti od 143, te tako dobijemo 104 propusta).

Zaključak bi dakle i ovdje bio, kao i pri razmatranju latinskih riječi s nadslovkom, da opisana pravila obuhvaćaju veliku većinu hrvatskih riječi s nadslovkom, tj. veliku većinu tako određenoga podskupa hrvatskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

7. Popis hrvatskih riječi razlikovnica s nadslovkom

Donosim ovdje popis svih hrvatskih riječi s nekim nadslovkom. Uklonio sam pri tome sve primjere gdje se tupa znak rabi na neprozodijskoj razini, kao i sve pojavnice, tako da se ovdje navode samo riječi razlikovnice s nadslovkom (cjelokupan se popis svih hrvatskih riječi s nekim nadslovkom nalazi u osmome prilogu). U prvome se stupcu donosi Vitezovićev zapis, u drugome današnji zapis, gdje su masnim pismenima obilježeni Vitezovićevi propusti, tj. primjeri koji se ne slažu s onim što se očekuje, a u uglatim se zagradama nalazi ono što je »ispravno«, tj. ono što se očekuje, dočim se u trećem stupcu navodi dvonadslovni zapis, i to uvijek ono što je »ispravno«, tj. ono što se očekuje.

VITEZOVIČEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS
à (à)	ă (ă)	'a ('a)
(à) á	(ă) â	('a) â'
àh	ăh	'ah
[# ahá]	ahă	ahă'
ái	ăĩ	ăĩ'
àj	ăj	'aj
âj	âj	'âj
ajà	ajă	aj'a
ájme	ăjme	ă'jme
ájmeħ	ăjmeħ	ă'jmeħ
ajfáfá	ajsasă	ajsasă'
akò (ki)	akò (ki)	ak'o (ki)
akopák	ako pāk	ako pā'k
akoprém	akoprēm	akoprēm
akòravno	akò ravno	ak'o ravno
àl	ăl	'al
Algár	Algăr	Algă'r
alì	ălĩ	ăl'ĩ
alipák	ali pāk	ali pā'k
andà	andă	and'a
aù	aũ	a'u
aú	aũ	aũ'
Azúr	azŭr	azŭ'r
Bábe	băbè	băb'e
Babún	babŭn	babŭ'n
bácanje	băcanje	bă'canje
bácatti	băcăti	băc'ati
bacíľ	bacĩľ	bacĩ'ľ
Báča [grad]	Băča	Bă'ča
báça	băča	bă'ča
baçénka	bačěnka	bačē'nka
báčka	băčka	bă'čka
bâh ['oholost']	băh	'băh
bâh ['buka']	băh	'băh
bahàt	bahăt	bah'at
bahàta	bahăta	bah'ata
bákľa	băkľa	bă'kľa
bakľonòf	bakľonòs	bakľon'os
balína	balĩna	balĩ'na
Bán	băn	bă'n
Bàr	Băr	B'ar
bâr	băr	'băr
Baráb	Barăb	Bară'b
bàraf	băras	b'aras
baràt	barăt	bar'at

barsún	baršūn	baršū'n
baselák	bašelāk	bašelā'k
bastáz	baštāž	baštā'ž
bāt	bāt	b'at
bátam	bātam	bā'tam
batélce	batēlce	batē'lce
battár	bātār	batā'r
Battonòf	bātonös	baton'os
baù	baũ	ba'u
bàz	bāz	b'az
bazgóvje	bazgōvje	bazgō'vje
bdéc	bdēc	bdē'c
bê	bē	'bē
béç	bēç	bē'ç
Béç [grad]	Bēç	Bē'ç
béda	bēda	bē'da
Bedák	bedāk	bedā'k
béde	bēde	bē'de
bedrò	bedrō	bedr'o
békanje	bēkanje	bē'kanje
[# békatti]	bēkāti	bēk'ati
bél	bēl	bē'l
béla	bēla	bē'la
belína	belīna	belī'na
beločà	beločā	beloč'a
belodáno	belodáno	belodáno
bél'	bēļ	bē'ļ
Beráč	berāč	berā'č
beré	berē	berē'
Berečina [rijeka]	Berečina	Berečī'na
bérfa	bērsa	bē'rsa
berzína	berzína	berzī'na
(flogga) beféd	(slōga) besēd [besēd]	(sl'oga) bes'ēd
bètezliv	bētezļiv [betežļiv]	betežļi'v
bèz	bēz	b'ez
Bezfrámnik	bezsrāmnik	bezsrā'mnik
bìç	bīç	b'iç
[# bîd]	bîd	'bîd
Bîk	bîk	b'îk
bíl	bīl	bī'l
bilína	bilīna	bilī'na
bírfa	bīrsa	bī'rsa
Birság	biršāg	biršā'g
bîf	bīs	'bīs
bífer	bīser	bī'ser
bífré (pameti)	bistrē (pameti)	bistrē' (pameti)
bífrína	bistrīna	bistrī'na

bît	bît	'bît
bíta	bîtà	bît'a
bítje	bítje	bî'tje
bíva	bíva	bî'va
bívam	bívam	bî'vam
blâg	blâg	'blâg
blagoríçe	blagorîçe	blagorî'çe
blâzan	blâzan	'blâzan
Blazínnar	blazínnar [blazinâr]	blazinâ'r
Blâž	Blâž	'Blâž
blâžen	blâžen	blâ'žen
blêd	blêd	'blêd
bledína	bledína	bledî'na
bléj	blěj	blē'j
blífk	blisík	blisî'k
blífkatti	blisíkàti	blisîk'ati
blízu	blízu	blî'zu
blúd	blūd	blū'd
Blúdac	blūdāc	blūd'ac
blúdeći	blūdeći	blū'deći
blúdi	blūdi	blū'di
Bludozvód/tvo	bludozvōdstvo	bludozvō'dstvo
blífkati	blīskati	blī'skati
Bl'uváč	bl'uvāč	bl'uvā'č
(iz) bobà	(iz) bobà	(iz) bob'a
bobíčanje	bobīčanje	bobî'čanje
bobíçattife	bobīçāti se	bobîč'ati se
Bobíca	bobīca	bobî'ca
bobóv	bobōv	bobō'v
bobóvni	bobōvni	bobō'vni
(na) bobù	(na) bobù	(na) bob'u
boççàt	böçät	boč'at
bôd	bôd	'bôd
bodcé	bodcē	bodcē'
bodé	bodē	bodē'
bodéc	bodēc	bodē'ć
Bóg [pozdrav]	Bōg	Bō'g
Bôg	Bôg	'Bôg
Bóga [rijeka]	Bōgà	Bōg'a
Bògme	bōgme	'bogme
Bogóm [dat. mn.]	Bogōm	Bogō'm
Bogopočetje	bogopočetje	bogopočē'tje
(Početak) Bogóv	(početak) bogōv	(početak) bogō'v
Bogovòj	Bogovōj	Bogov'oj
Bogoflòvje	bogoslōvje	bogoslō'vje
bój	bōj	bō'j
bòj [veznik]	bōj	b'oj

bojéc	bojěc	bojē'ć
bojéci [=⇒ bojéci]	bojěci	bojē'ći
bojnički	bojnički	bojni'čki
Bojník	bojník	bojni'k
(po) bojù	(po) bojù	(po) boj'u
bôk	bôk	'bôk
bôl	bôl	'bôl
bolé	bolě	bolē'
boléci	bolěci	bolē'ći
Boleŕtník	bolestník	bolestni'k
bolí	bolí	bolí'
(obvijak) bolučić	(obvijak) bolučić	(obvijak) boluči'c
bór	bör	bō'r
bordunál	bordunāl	bordunā'l
borénje	borēnje	borē'nje
borénje	borēnje	borē'nje
borí	borí	borí'
borovína	borovína	borovi'na
borovína [drvo]	borovína	borov'ina
borovít	borovít	borov'it
Boróvje	borōvje	borō'vje
borovnáak	borovnáak	borovná'k
Bortún	bortún	bortū'n
bôf	bôs	'bôs
[bof]à (bof, ò)	bosà (bos, ò)	bos'a (bos, 'o)
Boŕánke [kruške]	bosánke	bosā'nke
[bof]ò (bof, à)	bosò (bos, à)	bos'o (bos, 'a)
bofonòg	bosonòg	boson'og
bofotà	bosotà	bosot'a
Bofùt	Bosùt	Bos'ut
Bosnáci	Bošnáci	Bošná'ci
Bóta	Bóta	Bō'ta
Bóže	Bōžě	Bōž'e
Bózé	Bōžě [Bōžě]	Bōž'e
Bôžic	Bōžic	'Bōžic
Božúr	božūr	božū'r
Bráco	brācò	brāc'o
Bráč [otok]	Brāč	Brā'č
Bráč	Brāč	Brā'č
Bráčanin	Brāčanin	Brā'čanin
Bráčki	brāčki	brā'čki
Bradáč	bradāč	bradā'č
bradāt	bradāt	brad'at
(od [...]) brádé	(od [...]) brādē	(od [...]) brādē'
Bradíř	bradiř	bradi'ř
brána	brānā	brān'a
bránitti	brānīti	brān'iti

Bránje	brānje	brā'nje
Brańúg	brańũg	brańũ'g
bràt	brāt	br'at
Bravár	bravār	bravā'r
brazdác	brazdāč	brazdā'č
brè	brè	br'e
brenćé	brenčë	brenčë'
Brénta	brēnta	brē'nta
[# Bréft]	brēst	brē'st
[# breftovina]	breštovīna	breštov'ina
brezdīlan	brezdīlan	brezdī'lan
Brézje	brēzje	brē'zje
brezrédje	brezrēdje	brezrē'dje
brīç	brīč	brī'č
brīga	brīga	brī'ga
ſbrigmí	s' brigmī	s' brigmī'
(izván) brigóv	(izvān) brigōv	(izvā'n) brigō'v
[# brigovit]	brigovīt	brigov'it
brínittiſe	brīnīti se	brīn'iti se
brīńenje	brīńenje	brī'ńenje
brīžan	brīžan	br'īžan
brīžni	brīžni	brī'žni
(nategnuttī) bród	(nategnūtī) brōd [brōd]	(nategn'uti) 'brōd
(izkyrcatti) brōd	(izkřcātī) brōd	(izkřc'ati) 'brōd
Brodár	brodār	brodā'r
(na [...]) brodīh	(na [...]) brodīh	(na [...]) brodī'h
ſbrodmí	s' brodmī	s' brodmī'
(Herkanje) brodnīčko	(herkanje) brodnīčko	(herkanje) brodnī'čko
brodník	brodnīk	brodnī'k
brodóm (rezičan)	brodōm (rezičan)	brodō'm (rezičan)
brodóv (cifra)	brodōv (cifra)	brodō'v (cifra)
Brodóvje	brodōvje	brodō'vje
brój	brōj	brō'j
brojé	brojē	brojē'
brūh	brūh	'brūh
Brūf	brūs	'brūs
Brúfac	brūsāc	brūs'ac
brúfen	brūsen	brū'sen
brúfitti	brūsīti	brūs'iti
bruſník	brusnīk	brusnī'k
bruſokópje	brusokōpje	brusokō'pje
bù	bũ	b'u
bubá	bubā	bubā'
būbań	būbań	'būbań
Bubńár	bubńār	bubńā'r
buçán	bučān	bučā'n
bûçań	bûčań	'bûčań

búçatti	būčäti	būč'ati
búçi	būči	bū'či
búçitti	būčiti	būč'iti
Búçjak	būčjak	bū'čjak
bùd	būd	b'ud
budalák	budalāk	budalā'k
bùdi	būdi	b'udi
Buglár	buglār	buglā'r
Buhà	buhā	buh'a
búhatti	būhāti	būh'ati
būk	būk	'būk
búkagie	būkagie/būkàgie [bukagie]	bukag'ie
Bukóvje	bukōvje	bukō'vje
bumbáčni	bumbāčni	bumbā'čni
bumbáčno	bumbāčno	bumbā'čno
bumbák	bumbāk	bumbā'k
bumbú	bumbū	bumbū'
búna	būnā	būn'a
bunár	bunār	bunā'r
búña	būña	bū'ña
Búrji	būrji	bū'rji
búrni	būrni	bū'rni
bûf	būs	'būs
búfac	būsac	būs'ac
[# byrdovìt]	bṛdovīt	bṛdov'it
Byrkás	bṛkāš	bṛkā'š
Byrnár	bṛnār	bṛnā'r
byrsína	bṛšīna	bṛšī'na
byrsív	bṛšīv	bṛšī'v
byrzína	bṛzīna	bṛzī'na
byrzonòg	bṛzonòg	bṛzon'og
bȳrȳ	bṛž	b'rž
bzík	bzík	'bzík
bzíka	bzíka	bzī'ka
bzíki	bzíki	'bzíki
Càf	cāf	c'af
Càr	cār	c'ar
Cárza	cārza	cā'rza
cedrún	cedrūn	cedrū'n
céh	cēh [cēh]	'cēh
cēh	cēh	'cēh
cēhni	cēhni	'cēhni
célé (múkė)	cēlē (mūkė)	cēlē' (mūkė')
Celína	celīna	celī'na
celívanje	celīvanje	celī'vanje
Cēle	Cēle	Cē'le
celočà	celočà	celoč'a

celován	celovǎn	celovā'n
Celóvka	celōvka	celō'vka
céna	cēnǎ	cēn'a
(od) cené	(od) ceně	(od) cenē'
cénitti	cēnǐti	cēn'iti
(nabijatti) cénu	(nabijǎti) cēnũ	(nabij'ati) cēn'u
Cérje	cērje	cē'rje
Cérnik	Cěrník	Cē'rník
Cerovína	cerovǐna	cerovī'na
Ceróvje	cerōvje	cerō'vje
Cíce	cīcě	cīc'e
cíd	cīd	'cīd
cilína	cilǐna	cilī'na
cíl'	cīl'	cī'l'
Cimbalás	cimbalǎš	cimbalā's
cína	cīnǎ	cīn'a
cínis	cīniš	cī'niš
cínitti	cīnǐti	cīn'iti
cinív	cinīv	cinī'v
cínenje	cīńenje	cī'ńenje
cíp	cīp	'cīp
cipelís	cipelīš	cipelī's
cípl'enje	cīpl'enje	cī'pl'enje
Cipreſſóvje	ciprēsōvje	cipresō'vje
cmúk	cmúk	'cmúk
Crèſ	Crēs	Cr'es
Cúrak	cūrǎk	cūr'ak
[# curéc]	curěć	curē'ć
cúrenje	cūrenje	cū'renje
cúritti	cūrīti	cūr'iti
cvaténje	cvatēnje	cvatē'nje
cvatúci [⇒ cvatúci]	cvatúci	cvatū'ci
cvèk	cvèk	cv'ek
cvīt	cvīt	'cvīt
Cvitàn	Cvitǎn	Cvit'an
(iz [...]) cvítja	(iz [...]) cvītja	(iz [...]) cvī'tja
cvítje	cvītje	cvī'tje
cvitobèr	cvitobēr	cvitob'er
cvitovīt	cvitovīt	cvitov'it
cvríti	cvrīti	cvrī'ti
cvyrtjé	cvṛtjē	cvṛtjē
ça	čǎ	č'a
ça [uzvik]	čǎ	'čǎ
Çabàr	čabār	čab'ar
Çâd	čād	'čād
çàk (do)	čàk (do)	č'ak (do)
çar	čār	'čār

çari	čari	'čari
Çarovník	čarovník	čarovnī'k
çaf	čas	č'as
câfno [⇒ çâfno]	časno	'časno
çâft	čast	'čast
[# çáfti]	čāsti/čāstī [častī]	častī'
çaftilka	častilka	častī'lka
ſçaftjóm	s' častjôm	s' častjō'm
Çaftník	častník	častnī'k
çegír	čegír	čegī'r
Çèh	Čèh	Č'eh
çelà ['pčela']	čelà	čel'a
çelcè	čelcè	čelc'e
(viſſokoga) çellà	(vīsokoga) čelà	(v'isokoga) čel'a
çelò	čelò	čel'o
Çelák	čelāk	čelā'k
çemù	čemù	čem'u
çèp	čèp	č'ep
[# çépitti]	čēpīti	čēp'iti
çér	čēr	čē'r
çêf	čēs	'čēs
çefarâdi	česa râdi	česa 'râdi
çéfitti	čēstīti	čēst'iti
Çeslár	češlār	češlā'r
çesnák	češnāk	češná'k
çetvéri	četvēri	četvē'ri
çetveríc	četverīč	četverī'č
četverodlân (a, o)	četverodlân (a, o)	četverodl'an (a, o)
četveroflôvje	četveroslôvje	četveroslô'vje
četverovrátni	četverovrâtni	četverovrâ'tni
četvyrtník	četvṛtník	četvṛtnī'k
četyrdeſét	četṛdesēt	četṛdesē't
četýrti (pút)	četṛti (pūt)	četṛ'ti (pū't)
četýrtiç	četṛtič	četṛti'č
(ò) çetýrtom	(o#) četṛtom	(o#) četṛ'tom
çêz	čēz	'čēz
çic	čič	č'ič
çigír	čigír	čigī'r
čík	čīk	čī'k
çîn	čīn	'čīn
çiné	činē	činē'
(za) çîne	(za) čīne	(za) 'čīne
çinéci	činēci	činē'ci
çiní	činī	činī'
çîni	čīni	'čīni
çinív	činīv	činī'v
(pò) çínu	(po#) čīnù	(po#) čīn'u

çifto/vılını	čistosvılını	čistosvı'lni
çiftozrıçe	čistozrıče	čistozrı'če
çkomcé	čkomcě	čkomcě'
Çlañobólje	člañobólje	člañobō'lje
Çmól'	čmōļ	čmō'ļ
çobàn	čobàn	čob'an
çrêp	črêp	'črêp
çrîp	črêp	'črêp
çríva	črívā	črīv'a
çtán	čtān	čtā'n
çténje	čtēnje	čtē'nje
çtò	čtò	čt'o
Çubák	čubāk	čubā'k
çuç	čuč	č'uč
Çûdotumaçnik	čûdotumačnik [čûdotumačnik]	č'udotumačnik
çûf	čûf	č'uf
çún	čûn	čû'n
çunár	čunār	čunā'r
çût	čût	'čût
çúva	čûva	čû'va
çuvár	čuvār	čuvā'r
çvîç	čvîč	'čvîč
çvîçan	čvîčan	'čvîčan
çvyrčí	čvrčĭ	čvrčĭ'
çyr'lenína	črĭlenĭna	črĭlenĭ'na
çyr'lénka	črĭlénka	črĭlĕ'nka
çyrkànje	črkànje [črkànje]	č'rkanje
çyrnína	črnĭna	črnĭ'na
çyrnínu	črnĭnu	črnĭ'nu
Çyrnís	Črnĭš	Črnĭ's
Ćáce	čācě	čāc'e
Ćorák	čorāk	čorā'k
ćudoŝlōzje	ćudoslōzje	ćudoslō'zje
ćúk	ćūk	ćū'k
Ćuláf	ćulāf	Ćulā'f
Ćurĭl	Ćurĭl	Ćur'il
ćùs	ćüş	ć'uš
Ćût	ćût	'ćût
ćutív	ćutĭv	ćutĭ'v
(ako Bog) dá	(ako Bog) dā	(ako Bog) dā'
(à) dabì	(a#) da bĭ	(a#) da b'i
dábi	dā bi [da# bi]	da# bi
dáca	dāca	dā'ca
Dáce (popiřavac)	dāce (popisavac)	dā'ce (popisavac)
dáćni	dāćni	dā'ćni
Dáćnik	dāćnik	dā'ćnik
dáću	dāću	dā'ću

dáje	dāje	dā'je
daklè	daklè	dakl'e
dalečina	dalečina	dalečĩ'na
dân	dân	'dân
dán (a, o)	dân (a, o)	dā'n (a, o)
(dò nikuliko) dán	(do# nikuliko) dân	(do# nikuliko) dā'n
(na [...]) ftoł dāne	(na [...]) stol) dāne	(na [...]) stol) dā'ne
Dáno	dāno	dā'no
dāńi	dāńi	dā'ńi
Dāńica	dāńica	dā'ńica
daprem	da přem	da přē'm
dár	dār [dār]	'dār
dâr	dâr	'dâr
dárda	dârda	dā'rda
Dardár	dardâr	dardā'r
Dardás	dardáš	dardā's
darívan	darívan	darĩ'van
darívanje	darívanje	darĩ'vanje
darován	darován	darovā'n
darovánje	darovánje	darovā'nje
(flogga) daśák	(slōga) dasāk	(sl'oga) dasā'k
daśkà	daskà	dask'a
dátje	dātje	dā'tje
dávatti	dāvāti	dāv'ati
dávni	dāvni	dā'vni
dávno	dāvno	dā'vno
dàž	dāž	d'až
dazgónòf	daždonòs	daždon'os
dè	dè	d'e
Dêb	dêb	'dêb
decà	decà	dec'a
decé (Bogińa)	decē (bogińa)	decē' (bogińa)
Déde	dēdē	dēd'e
dèh	dèh	d'eh
dél	dēl	dē'l
(od) déla	(od) dēlā	(od) dēl'a
délac	dēlāc	dēl'ac
délak	dēlāk	dēl'ak
(na [...]) déle	(na [...]) dēlè	(na [...]) dēl'e
délom	dēlom/dēlòm [delòm]	delō'm
děfet	dēsēt	'deset
defeták ['desetogodišnji']	desetāk	desetā'k
Defétak ['desetica']	desētak	desē'tak
deféti	desēti	desē'ti
defetič	desetič	deseti'č
defétki	desētki	desē'tki
Defétnik	desētnik	desē'tnik

Deŕfétnikov	desētnikov	desē'tnikov
deŕkà	deskà	desk'a
dēfno	dēsno	'dēsno
Desnák	dešnák	dešnā'k
Detcà	detcà	detc'a
devedeŕét	devedesēt	devedesē't
devetdeŕétkrat	devetdesētkrat	devetdesē'tkrat
devetíç	devetič	devetī'č
Devetodánçe	devetodānče	devetodā'nče
Devvèrŕtvo	děvèrstvo	dev'erstvo
dèž	děž	d'ež
dī	dī	'dī
Diák	diāk	diā'k
dicà	dicà	dic'a
Dìd	dīd	d'id
dīka	dīkà	dīk'a
diklīç [⇒ diklīć]	diklīć	diklī'ć
dīl	dīl	dī'l
dīm	dīm	'dīm
dīs	dīs	'dīs
diséça	dišéça	dišē'ça
diséçi	dišéçi	dišē'çi
Ditcé (učitel')	ditcē (učitel')	ditcē' (uč'itel')
ditīnŕtvo	ditīnstvo	ditī'nstvo
Divèrŕtvo	divèrstvo	div'erstvo
Divjačina	divjačina	divjačī'na
Divjáçki	divjāçki	divjā'çki
Divják	divjāk	divjā'k
divjākov (lovina)	divjākov (lovina)	divjā'kov (lovina)
Dják	djāk	djā'k
dlàn	dlàn	dl'an
dlétce	dlētçè	dlētç'e
dléto	dlètò	dlèt'o
(pred četirima) dnévi	(pred četirima) dnēvi	(pred četirima) dnē'vi
dnò	dnò	dn'o
(do tih) dób	(do tih) dōb	(do tih) dō'b
dobà	dobà	dob'a
(na) dobè	(na) dobè	(na) dob'e
(na) dobè	(na) dobè	(na) dob'e
(izvan) dobé	(izvan) dobē	(izvan) dobē'
dobí	dobī	dobī'
Dobīt	dobīt	dob'it
dobítak	dobītāk	dobīt'ak
Dobítje	dobītje	dobīt'tje
Dobítnik	dobītnik	dobī'tnik
dobívanje	dobīvanje	dobī'vanje
(pred) dobóm	(pred) dobōm	(pred) dobō'm

(navišćenje) dobrà	(navišćenje) dobrà	(navišćenje) dobr'a
dobrarúka	dobrarūkà	dobrarūk'a
dobré (glave)	dobrě (glave)	dobrě' (glave)
(ù) dobríçaǝ	(u#) dobrīčas	(u#) dobrī'čas
Dobrík	dobřík	dobrī'k
dobrò	dobrò	dobr'o
dobročin	dobročīn	dobroč'in
dobročínstvo	dobročīnstvo	dobročī'nstvo
dobrotà	dobrotà	dobrot'a
(Brat) dobroté	(brat) dobrotě	(brat) dobrotě'
(na) dobù	(na) dobù	(na) dob'u
dodán	dodān	dodā'n
dodávan	dodāvan	dodā'van
(dò)dnà	(do#) dnà	(do#) dn'a
dogáranje	dogāranje	dogā'ranje
dogáratti	dogārāti	dogār'ati
dójtí	dōjtí	dō'jtí
dokánčanje	dokānčanje	dokā'nčanje
dokánčatti	dokānčāti	dokānč'ati
dokáňanje	dokāňanje	dokā'ňanje
dokáňatti	dokāňāti	dokāň'ati
dokázan	dokāzan	dokā'zan
dokázanje	dokāzanje	dokā'zanje
dokazívan	dokazīvan	dokazī'van
dokazívanje	dokazīvanje	dokazī'vanje
dokazívatti	dokazīvāti	dokazīv'ati
doklè	doklè	dokl'e
dokončanje	dokončanje	dokončā'nje
dokúçitti	dokūçīti	dokūč'iti
dôl	dôl	'dôl
Dólac	dôlāc	dôl'ac
Dolína	dolína	dolí'na
dôm	dôm	'dôm
(do) dòma	(do) dòma	(do) 'doma
domáci	domāci	domā'ci
(na) domáću	(na) domāću	(na) domā'ću
domár	domār	domā'r
domóm	domōm	domō'm
Domùz	domüz	dom'uz
donásan	donāšan	donā'šan
donásatti	donāšāti	donāš'ati
doneśén	donesēn	donesē'n
doníti	donīti	donī'ti
dopàda	dopàda	dop'ada
dopàdak	dopàdak	dop'adak
doplúti	doplūti	doplū'ti
dopovfúd	dopovsūd	dopovsū'd

doprinásan	doprināšan	doprinā'shan
doprinefén	doprinesēn	doprinesē'n
dopríti	doprīti	doprī'ti
dopušténje	dopušténje	dopuštē'nje
dopušt'enò	dopušt'enò	dopušt'en'o
doráfti	dorāsti	dorā'sti
dořādan	dosādan	dos'adan
dořadjív	dosadjív	dosadjī'v
dořéči	dosēči	dosē'či
dořpítje	dospītje	dospī'tje
dořpivénje	dospivénje	dospivē'nje
dořtajjanje	dostājānje [dořtājanje]	dost'ajanje
dořtānje	dostānje	dostā'nje
dořtāti	dostāti	dostā'ti
dořtùp	dostùp	dost'up
dořtùpanje	dostùpanje	dostù'panje
dořtùpl'anje	dostùpl'anje	dostù'pl'anje
dořtùpitti	dostùpīti	dostùp'iti
dotèga	dotèga	dot'ega
dotika	dotika	dot'ika
dotikcé	dotikcē	dotikcē'
dotikomcé	dotikomcē	dotikomcē'
dotyrgávanje	dotṛgāvanje	dotṛgā'vanje
dovàba	dovāba	dov'aba
dovážan	dovāžan	dovā'žan
dovážanje	dovāžanje	dovā'žanje
dovážatti	dovāžāti	dovāž'ati
dovežénje	dovežénje	dovežē'nje
dovezén	dovezēn	dovezē'n
dovezénje	dovezēnje	dovezē'nje
dovíkatti	dovīkāti	dovīk'ati
dovúci	dovūci	dovū'ci
dozávan	dozāvan	dozā'van
dozávanje	dozāvanje	dozā'vanje
dozívan	dozīvan	dozī'van
dozriávatti	dozriāvāti	dozriāv'ati
dozván	dozvān	dozvā'n
dràç	drāç	dr'aç
Dràç [grad]	Drāç	Dr'aç
(od) Drāg	(od) drāg	(od) 'drāg
drāgi [vok. jed.]	drāgi	'drāgi
dragína	dragīna	dragī'na
dragoća	dragočā	dragoč'a
Dráva	Drāvā	Drāv'a
Dravíca	Dravīca	Dravī'ca
drāžen	drāžen	drā'žen
drāženje	drāženje	drā'ženje

dražína	dražina	dražī'na
Drén	drěn	drē'n
drím	drīm	drī'm
drímatti	drīmàti	drīm'ati
drimlív	drimlīv	drimlī'v
Drína	Drīnā	Drīn'a
drífk	drīsk	'drīsk
dríti	drīti	drī'ti
(iz) drív	(iz) drīv	(iz) drī'v
drôb	drôb	'drôb
Droboglédje	droboglēdje	droboglē'dje
dròp	dròp	dr'op
drûg	drûg	'drûg
[# Drugâç] ['razlika']	drugâč	drug'âč
drugóç	drugôč	drugô'č
drugóçitti	drugôçiti	drugôç'iti
drûm	drûm	'drûm
družbà	družbā	družb'a
drúžen	drūžen	drū'žen
Družíca	družica	družī'ca
drúzitti	drūžiti	drūž'iti
dúb	dūb [dúb]	'dūb
dûb	dûb	'dûb
(od) dûba	(od) dûba	(od) 'dûba
Dúbac	dúbac	dūb'ac
Dubár	dubār	dubā'r
dúbé	dúbē	dūbē'
(pořící ⇒ pořící) dūbe	(pořící) dūbe	(pos'ící) 'dūbe
dúbfti	dūbsti	dū'bsti
dubína	dubīna	dubī'na
dúbje	dūbje	dū'bje
dućán	dućān	dućā'n
Dudár	dudār	dudā'r
dudás	dudāš	dudā's
dùg	dùg	d'ug
dûg	dûg	'dûg
(ořloboditti) dūga	(ořloboditi se) dūga	(ořlobod'iti se) 'dūga
Dúga	dūgā	dūg'a
Dugáč	dugāč	dugā'č
dugàn	dugān	dug'an
dūge (tīrati)	dūge (tīrati)	'dūge (t'īrati)
duggočà	dūgočā	dugoč'a
duggodáni	dūgodāni	dugodā'ni
duggonòg	dūgonòg	dugon'og
duggonòf	dūgonòs	dugon'os
duggoròg	dūgoròg	dugor'og
duggorùk	dūgorùk	dugor'uk

duggoùh	dũgoùh	dugo'uh
duggovik	dũgovik	dugov'ik
duggovlàf	dũgovlās	dugovl'as
dũgi	dũgi	'dũgi
dugovánje	dugovānje	dugovā'nje
Dugovik	dugovik	dugov'ik
Dũh	dũh	'dũh
Duhán	duhān	duhā'n
Duhanár	duhanār	duhanā'r
duháni	duhāni	duhā'ni
duhovní	duhovni	duhovni'
Duhovník	duhovnik	duhovni'k
dũp	dũp	'dũp
Dúsa	dũšā	dũš'a
(na) dúsak	(na) dũšāk	(na) dũš'ak
dũsan	dũšan	'dũšan
(zabitje) dusé	(zabitje) dušē	(zabitje) dušē'
duskopítje	duškopítje	duškopī'tje
dusní	dušni	dušni'
dũsno	dũšno	'dũšno
dũssan	dũššan [dũšan]	'dũšan
(v') dúz	(v') dũž	(v') dũž
dužína	dužina	duži'na
(v') dužínu	(v') dužinu	(v') duži'nu
dúzitti	dũžiti	dũž'iti
dužník	dužnik	dužni'k
dúznoft	dũžnost	dũžnost
dúžnu (bitti)	dũžnũ (bīti)	dũžn'u (b'iti)
dvajfetíc [= dvajfetíc]	dvajsetič	dvajseti'č
(od) dvih (Godišć)	(od) dvīh [dvīh] (Godišć)	(od) dvī'h (Godišć)
dviťtokrát	dvistokrāt	dvistokrā't
Dvízče	dvízče	dvī'zče
dvíze	dvíze	dvī'ze
dvojéc	dvojěc	dvoje'ć
dvojplácnik	dvojplācnik	dvojplā'cnik
dvojputje	dvojputje	dvojpu'tje
dvojředak	dvojřēdāk	dvojřēd'ak
[# Dvojťěče]	dvojťěče	dvojťě'če
dvojvrātni	dvojvrātni	dvojvrā'tni
dvór	dvōr	dvō'r
Dvoránka	dvorānka	dvorā'nka
Dvoránfki	dvorānski	dvorā'nski
dvoránftvo	dvorānstvo	dvorā'nstvo
dvóri	dvōři	dvōr'i
dvorník	dvornik	dvorni'k
Dvorsćičin	dvorščičin	dvorščī'čin
Dvorsćica	dvorščīca	dvorščī'ca

dyrčéc	dṛčēc	dṛčē'ć
dyrčí	dṛčī	dṛčī'
Dyrlák	dṛlāk	dṛlā'k
dyrvár	dṛvār	dṛvā'r
dyrvárenje	dṛvārenje	dṛvā'renje
dŷrż	dṛž	'dṛž
dyržán	dṛžān	dṛžā'n
dyržánje	dṛžānje	dṛžā'nje
Dyržavopíſje	dṛžavopīsje	dṛžavopī'sje
dyržé	dṛžē	dṛžē'
dyržéci	dṛžēcī	dṛžē'cí
dyrží	dṛžī	dṛžī'
dyržím	dṛžīm	dṛžī'm
gégernoſt	ḍēḍernost	ḍē'dernost
ěj	ēj	'ēj
Erdél'	Erdēļ	Erdē'l
falí	falī	falī'
(na vnogo) fēl	(na vnogo) fēl	(na vnogo) 'fēl
(na [...]) fēle	(na [...]) fēle	(na [...]) 'fēle
filár	filār	filā'r
(ù) filárih	(u#) filārih	(u#) filā'rih
Filár	fiļār	fiļā'r
Fíl'ſki	fīl'ski	fī'l'ski
fīt	fīt	'fīt
fitīl'	fitīļ	fitī'l
[# fogás]	fogāš	fogā's
fránže	frānže	frā'nže
fratún	fratūn	fratū'n
frīž	frīž	'frīž
frúcanje	frūcanje	frū'canje
fûčk	fūčk	'fūčk
fúčkanje	fūčkanje	fū'čkanje
fúčkatti	fūčkàti	fūčk'ati
fûčki	fūčki	'fūčki
fùj	fūj	f'uj
fûk	fūk	'fūk
fúl'	fūļ	fū'l
fúl'attiſe	fūļàti se	fūl'ati se
Funtigár	funtigār	funtigā'r
furčúl'	furčūļ	furčū'l
fûz	fūz	'fūz
fyrčál'ka	fṛčāl'ka	fṛčā'l'ka
fyrľúčac	fṛľúčac	fṛľū'čac
fyrľúk	fṛľúk	fṛľū'k
gáčanje	gāčanje	gā'čanje
gáčatti	gāčàti	gāč'ati
gàd	gād	g'ad

Gâk	gâk	'gāk
galiòt	galiòt	gali'ot
ganútje	ganūtje	ganū'tje
gáfitti [⇒ gáfñen]	gāsñen	gā'sñen
gât	gât	'gât
gáta	gātà	gāt'a
Gavún	gavŭn	gavū'n
gâz	gâz	'gâz
gâza	gâza	'gâza
gdà	gdà	gd'a
gdapyrvíç	gda pṛvīč	gda pṛvī'č
gdè/e	gdè se	gd'e se
gdì	gdì	gd'i
(jeda) gdò	(jeda#) gdò	(jeda#) gd'o
(od) Genévre	(od) Geněvre	(od) Geně'vre
gīban	gīban	gī'ban
gībanje	gībanje	gī'banje
gībatti	gībàti	gīb'ati
gìpʃ	gìps	g'ips
gízda	gīzdà	gīzd'a
glâd	glâd	'glâd
gladkočà	gladkočà	gladkoč'a
Glâdnik	glâdnik	'glâdnik
Glâdnâk	glâdnâk	'glâdnâk
glâf	glâs	'glâs
glâfan	glâsan	'glâsan
glâfife	glâsi se	glâ'si se
glâfonòf	glasonòs	glason'os
glâfovît	glasovît	glasov'it
gláva	glāvà	glāv'a
glavác	glavâc	glavā'c
glaváč	glavâč	glavā'č
(na [...]) glaváh	(na [...]) glavâh	(na [...]) glavā'h
glavár	glavâr	glavā'r
(do) glavé	(do) glavē	(do) glavē'
(fvoje) gláve	(svoje) glāve /glāvè [glavē]	(svoje) glavē'
glavîna	glavîna	glav'ina
(pokritom) glavóm	(pokritom) glavôm	(pokritom) glavō'm
glavotèz	glavotèž	glavot'ež
gledéc	gledēc	gledē'ć
glubína	glubîna	glubī'na
[# Glûh]	glûh	'glûh
glíʃta	glīstà	glīst'a
gnîl	gnîl	gn'il
gnojník	gnojník	gnojnī'k
gnúf	gnûs	'gnûs
gníti	gnīti	gnī'ti

Gòd	gòd [gôd]	'gôd
Gôd	gôd	'gôd
Golà (goricca)	golà (gorìca)	gol'a (gor'ica)
Gólac	gōlāc	gōl'ac
golár	golār	golā'r
golobràd	golobrād	golobr'ad
[# goločà]	goločā	goloč'a
golopénda	golopēnda	golopē'nda
golorùk	golorūk	golor'uk
Golubár	golubār	golubā'r
Góľak	gōľāk	gōľ'ak
gôn	gôn	'gôn
Gonétac	gonētāc	gonēt'ac
gonétatti	gonētāti	gonēt'ati
Gonétavac	gonētavac	gonē'tavac
Gonétavka	gonētavka	gonē'tavka
gonétka	gonētkā	gonē'tka
Gonétnica	gonētnica	gonē'tnica
Gonétnik	gonētnik	gonē'tnik
Gonétnikov	gonētnikov	gonē'tnikov
(dyrzi/e) gór	(dṛzi se) gōr	(dṛzi se) gō'r
gór ['požar']	gōr	gō'r
gorà	gorā	gor'a
gorčina	gorčīna	gorčī'na
(iz) goré	(iz) gorē	(iz) gorē'
goréc	gorēc	gorē'ć
Gorénje	gorēnje	gorē'nje
gorkočà	gorkočā	gorkoč'a
Gornák	gorñāk	gorñā'k
Gorscák	gorščāk	gorščā'k
gorúc	gorūc	gorū'ć
gorùp	gorūp	gor'up
gorupína	gorupīna	gorupī'na
Gospá	gospā	gospā'
Gospodà	gospodā	gospod'a
gospodár	gospodār	gospodā'r
gospodín	gospodīn	gospodī'n
Gospúd	Gospūd	Gospū'd
Gôft	gôst	'gôst
Goftník	gostnīk	gostnī'k
gofturàd	gosturād	gostur'ad
gotovò	gotovō	gotov'o
govnár	govñār	govñā'r
govoréc	govorēc	govorē'ć
govorénja	govorēnja	govorē'nja
Govorúh	govorūh	govorū'h
Gràb	grāb	gr'ab

grabárje	grabārje	grabā'rje
grabcé	grabcē	grabcē'
grābom	grābom	'grābom
grād	grād	gr'ad
grād	grād	'grād
(ù) Grādu	(u#) grādù	(u#) grād'u
gráditti	grādīti	grād'iti
[# grādni]	grādni	gr'adni
(deffet) Gradóv	(dèset) gradōv	('deset) gradō'v
grádja	grādja	grā'dja
Grádjar	grádjar	grā'djar
grádje	grádje	grā'dje
grádjica	grádjica	grā'djica
Gradjofnóvje	gradjosnōvje	gradjosnō'vje
gràh	gràh	gr'ah
grán (fìcćenje)	grān (sīcćenje)	grā'n (s'icćenje)
gréh	grēh	grē'h
grém	grēm	grē'm
grìç	grīč	gr'ič
grīh	grīh	grī'h
grihotà	grihotà	grihot'a
Griláč	griláč	grilā'č
grìp	grīp	gr'ip
grīz	grīz	'grīz
grizé	grizē	grizē'
gríze	gríze / grīzē [grizē]	grizē'
gròb	gròb	gr'ob
(v') grobù	(v') grobù	(v') grob'u
Gromovník	gromovník	gromovnī'k
grozà	grozà	groz'a
(od) grózdja	(od) grōzdja	(od) grō'zdja
grozotà	grozotà	grozot'a
grûh	grûh	'grûh
grûft	grûst	'grûst
gubítje	gubītje	gubī'tje
(na) gúńce	(na) gūńce	(na) gū'ńce
Gúf	gūs	'gūs
Gufák	gusāk	gusā'k
gúfe	gūse	gū'se
Gufínak	gusińak	gusi'ńak
guftína	gustińa	gustī'ńa
guftitti	gustītti [gūstīti]	gūst'iti
guftočà	gustočā	gustoc'a
guftokrát	gustokrāt	gustokrā't
gúst'a	gūš'a	gū's'a
guváni	guvāni	guvā'ni
Gvòzd	Gvòzd	Gv'ozd

Gvozdár	gvozdār	gvozdā'r
gỳrç	gřč	g'řč
gyrdočà	grđočà	grđoc'a
Gyrdunár	grđunār	grđunā'r
Gyrgúr	Grgūr	Grgū'r
Gỳrk	Gřk	G'řk
gỳrk	gřk	'gřk
Gyrlica	grřlica	grř'lica
gýrm	grřm	grř'm
gýrmac	grřmac	grř'mac
gyrmí	grřmĩ	grřmĩ'
gýrmje	grřmje	grř'mje
há	hā	hā'
Hájda	hājda	hā'jda
hajdúk	hajdūk	hajdū'k
Hajdusćák	hajduščāk	hajduščā'k
Hajdusćár	hajduščār	hajduščā'r
hajfá	hajsā	hajsā'
hāl	hāl	'hāl
halòm [uzvik]	halòm	hal'om
hālom	hālom	'hālom
halúzje	halūžje	halū'žje
(od) hál	(od) hāl	(od) hā'ļ
hām	hām	'hām
(od) hāma	(od) hāma	(od) 'hāma
hambár	hambār	hambā'r
hāmet	hāmet	hā'met
hàp	hàp	h'ap
Hár	hār	hā'r
haráč	haráč	harā'č
haráčni	haráčni	harā'čni
harár	harār	harā'r
Hárník	hārník	hā'rník
harràc	hārāc	har'ac
Hegedús	hegeduš	hegedū's
hérkati	hērkati	hē'rkati
hířen	hīřen	hī'řen
hiťenje	hiťenje [hīťenje]	hī'ťenje
hítenje	hītenje	hī'ťenje
híp	hīp	hī'p
hīt	hīt	'hīt
hitéc	hitēc	hitē'ć
híteć	híteć/ hītēc [hitēc]	hitē'ć
hítňa	hītňa	hī'tňa
hitrína	hitrína	hitrī'na
hitronòg	hitronòg	hitron'og
hladnína	hladnīna	hladnī'na

Hladolèt	hladolèt	hladol'et
hočù	hočù	hoć'u
hòd	hòd	'hòd
hodjévanje	hodjévanje	hodjē'vanje
horà	horà	hor'a
hotà	hotà	hot'a
hoté	hotē	hotē'
hotomcé	hotomcē	hotomcē'
hrāk	hrāk	'hrāk
hrána	hrānā	hrān'a
Hranár	hranār	hranā'r
hráne [glagol]	hrāne	hrā'ne
hráne	hrāne/hrānē [hranē]	hranē'
(od [...]) hrané	(od [...]) hranē	(od [...]) hranē'
hráni [glagol]	hrāni	hrā'ni
(ù) hráni	(u#) hrānī	(u#) hrān'i
hráft	hrāst	hrā'st
hraftovína [drvo]	hrastovína	hrastov'ina
Hraftovína	hrastovína	hrastovī'na
Hraftóvje	hrastōvje	hrastō'vje
Hrêft	hrêst	'hrêst
hrîp	hrîp	'hrîp
hrôp	hrôp	'hrôp
hrûk	hrûk	'hrûk
hrukàti	hrukàti	hruk'ati
hrúp	hrûp	hrû'p
hruskóvje	hruškōvje	hruškō'vje
Hudíc	hudīč	hudī'č
hudobà	hudobā	hudob'a
[# huhúl]	huhûl	huhû'l
Hu/ár	husār	husā'r
hús	hüş	hüş
hvalé (nedoŕtojan)	hvalē (nedostojan)	hvalē' (nedostojan)
Hvár	Hvār	Hvā'r
Hyrvát	Hṛvāt	Hṛvā't
Hyrvátŕka ([...] Zeml'a)	Hṛvātska ([...] Zeml'a)	Hṛvā'tska ([...] Zeml'a)
Hyrvátŕki	hṛvātski	hṛvā'tski
Hyrvāti	Hṛvāti	Hṛvā'ti
hyržeńák	hṛžeńāk	hṛžeńā'k
Hyržeńár	hṛžeńār	hṛžeńā'r
iglà	iglà	igl'a
Iglár	iglār	iglā'r
igrà	igrà	igr'a
Igráč	igrāč	igrā'č
(nad) Igráçi	(nad) igrāči	(nad) igrā'či
igráčki	igrāčki	igrā'čki
igrè	igrè	igr'e

(ù) igrì	(u#) igrì	(u#) igr'i
ikàmo	ikàmo	ik'amo
ikàmor	ikàmor	ik'amor
Ikričnák	ikričnák	ikričnā'k
ikùd	ikùd	ik'ud
ikùda	ikùda	ik'uda
ikùdar	ikùdar	ik'udar
il	īl	'il
ili	iīl	il'i
Ilíña	Iīñā	Ilī'ña
imítak	imītāk	imīt'ak
immenīt	īmenīt	imen'it
Immenovnik	īmenovnik	imenovni'k
īfada	i sadā	i sad'a
īfkyrcé	iskꞛcē	iskꞛcē'
itìje	iṭī je	it'i je
izabrāno	izabrāno	izabrā'no
izagnán	izagnān	izagnā'n
izaprán	izaprān	izaprā'n
izbācan	izbācan	izbā'can
izbācanje	izbācanje	izbā'canje
izbācen	izbācen	izbā'cen
izbācenje	izbācenje	izbā'cenje
izbacévanje	izbacēvanje	izbacē'vanje
izbacévatti	izbacēvāti	izbacēv'ati
izbrájan	izbrājan	izbrā'jan
izbrán	izbrān	izbrā'n
izbránje	izbrānje	izbrā'nje
izbroív	izbroīv	izbroī'v
izbúhatti	izbūhāti	izbūh'ati
izcúritti	izcūrīti	izcūr'iti
izdán	izdān	izdā'n
izdísan	izdīšan	izdī'san
izdísattife	izdišāti se	izdiš'ati se
Izdùzak	izdūžak	izd'užak
izdúbatti	izdūbāti	izdūb'ati
izdúbfti	izdūbsti	izdū'bsti
izdýrçatti	izdꞛčāti	izdꞛč'ati
izgáranje	izgāranje	izgā'ranje
izgáratti	izgārāti	izgār'ati
izgláfitti	izglāsīti	izglās'iti
izglásatti	izglāšāti	izglāš'ati
izgnán	izgnān	izgnā'n
izgñeténje	izgñetēnje	izgñetē'nje
izgñíti	izgñīti	izgñī'ti
īzgon	īzgōn	īzg'on
izgováranje	izgovāranje	izgovā'ranje

izgrúsitti	izgrūšīti	izgrūš'iti
izhitl'iv	izhitl'iv	izhitl'iv
izhračl'iv	izhračl'iv	izhračl'iv
izkalán	izkalān	izkalā'n
izkápatti	izkāpāti	izkāp'ati
izkázanje	izkāzanje	izkā'zanje
izkídatti	izkīdāti	izkīd'ati
izkorénitti	izkorēnīti	izkorēn'iti
izkorēnen	izkorēnen	izkorē'nen
izkorēnenje	izkorēnenje	izkorē'nenje
[# izkúfatt[i]]	izkūsāti	izkūs'ati
izkýrčen	izkŕčen	izkŕ'čen
izkýrčenje	izkŕčenje	izkŕ'čenje
izlāg	izlāg	izl'ag
[# ízlag]	īzlāg	īzl'ag
izlāgati	izlāgāti	izlāg'ati
izlāman	izlāman	izlā'man
izlāmanje	izlāmanje	izlā'manje
izlēci	izlēci	izlē'ci
izličiv	izličiv	izlič'iv
[# Izlika]	izlīka	izl'ika
izlit	izlīt	izl'it
izlītje	izlītje	izlīt'je
izlòm	izlòm	izl'om
izméžgitti	izmežđīti	izmežđ'iti
izminà	izminà [izmīna]	izm'ina
izmīna	izmīna	izm'ina
izmincé	izmincē	izmincē'
(na) izmīnu	(na) izmīnu	(na) izm'inu
Izmīfal	izmīsal	izm'isal
izmīsl'an	izmīšlan	izmī'slan
izmīsl'anje	izmīšlanje	izmī'slanje
izmīsl'atti	izmīšlāti	izmīšl'ati
[izmī]slāvan	izmīšlāvan	izmīšlā'van
izmītanje	izmītanje	izmī'tanje
izmītatti	izmītāti	izmīt'ati
izmūkatti	izmūkāti	izmūk'ati
izmūknuti	izmūknūti	izmūkn'uti
izmūf'ti	izmūsti	izmū'sti
izmūzti	izmūzti	izmū'zti
iznājti	iznājti	iznā'jti
iznāma	iznāma	izn'ama
iznāsan	iznāšan	iznā'shan
iznāsanje	iznāšanje	iznā'shanje
iznāsatti	iznāšāti	iznāš'ati
iznefēn	iznesēn	iznesē'n
iznesén	iznešēn	iznešē'n

iznesénje	iznešénje	iznešē'nje
iznéti	izněti	iznē'ti
iznútar	iznūtar	iznū'tar
iznútra	iznūtra	iznū'tra
izpàh	izpàh	izp'ah
izpàha	izpàha	izp'aha
izpahnúťe	izpahnúťe	izpahnú'te
izpían	izpīan	izpī'an
izpíanje	izpīanje	izpī'anje
Izpìfak	izpìsak	izp'isak
izpífan	izpīsan	izpī'san
izpífanje	izpīsanje	izpī'sanje
izpífatti	izpīsàti	izpīs'ati
Izpífavac	izpīsàvac	izpīs'avac
izpífavatti	izpīsavàti	izpīsav'ati
izpìt	izpìt	izp'it
izpìta	izpìta	izp'ita
izpítatti	izpītàti	izpīt'ati
izpitávanje	izpitāvanje	izpitā'vanje
izpítje	izpītje	izpīt'je
izplúti	izplūti	izplū'ti
izpovídatti	izpovídàti	izpovíd'ati
izprán	izprân	izprā'n
izprásam	izprāšam	izprā'sam
izprísćen	izprišćen	izpri'sćen
izprísćenje	izprišćenje	izpri'sćenje
izpriscittife	izpriščiti se	izprišč'iti se
izpūknuitti	izpūknūti	izpūkn'uti
izráfti	izrāsti	izrā'sti
[# izrečénje]	izrečénje	izrečē'nje
izrèz	izrèz	izr'ez
izrèzak	izrèzak	izr'ezak
izrìç	izrìč	izr'ič
izríçatti	izričàti	izrič'ati
izrúçitti	izrūčiti	izrūč'iti
izrùka	izrùka	izr'uka
izrùku (uçinitti)	izrùku (učinīti)	izr'uku (učin'iti)
izf/kúbfti	izskūbsti	izskū'bsti
izfnážen	izsnāžen	izsnā'žen
izfnáženje	izsnāženje	izsnā'ženje
izfnázitti	izsnāžiti	izsnāž'iti
izfúsen	izsūšen	izsū'sen
izfúsitti	izsūšiti	izsūš'iti
iztaštévañe	iztaštēvañe	iztaštē'vañe
iztecé	iztečē	iztečē'
iztepén	iztepēn	iztepē'n
iztumaçív	iztumačiv	iztumačiv

iztýrçatti	iztṛč̣āti	iztṛč'ati
iztyrkávatti	iztṛkāvāti	iztṛkāv'ati
izúčanje	izūčanje	izū'čanje
izùka	izūka	iz'uka
izván	izvān	izvā'n
izvanà	izvanā	izvan'a
izvantogà	izvan togā	izvan tog'a
izváñi	izvāñi	izvā'ñi
izvážan	izvāžan	izvā'žan
izvážatti	izvāžāti	izvāž'ati
izvīd	izvīd	izv'id
Izvīda	izvīda	izv'ida
izvīdanje	izvīdanje	izvī'danje
izvīdatti	izvīdāti	izvīd'ati
Izvīžba	izvīžba	izv'īžba
izvúčan	izvūčan	izvū'čan
izvúçatti	izvūčāti	izvūč'ati
izvúci	izvūci	izvū'ci
izvyrťávatti	izvṛtāvāti	izvṛtāv'ati
izvyržív	izvṛžīv	izvṛžī'v
izzájti	izzājti	izzā'jti
izzaǰúti	izzasūti	izzasū'ti
izzažgán	izzažgān	izzažgā'n
izzažgánje	izzažgānje	izzažgā'nje
izzīti	izzīti	izzī'ti
izzrùka	izzrūka	izzr'uka
izzúvan	izzūvan	izzū'van
izzuvén	izzuvēn	izzuvē'n
izzván	izzvān	izzvā'n
já	jā	jā'
jáça	jāča	jā'ča
jáčatti	jāčāti	jāč'ati
jād	jād [jād]	'jād
jād	jād	'jād
jādno	jādno	'jādno
jadrá (ǰpraviti)	jadrā (spraviti)	jadrā' (spraviti)
jadrún	jadrūn	jadrū'n
Jágić	Jāgīć	Jāg'ić
Jágin	Jāgin	Jā'gin
Jágo	Jāgō	Jāg'o
jaháč	jahāč	jahā'č
jájac	jājāc	jāj'ac
jāk ['kako', 'kao što']	jāk	j'ak
jāk ['kakav']	jāk	'jāk
Jakín	Jakīn	Jakī'n
Jâl	jâl	'jâl
Jallóvka	jälōvka	jalō'vka

jalovína	jalovína	jalovī'na
[# jaóh]	jaóh	jaō'h
jaràk	jaràk	jar'ak
jaŋnína	jasnína	jasnī'na
Jaŋŋenóvje	jāsenōvje	jasenō'vje
jatá (rīb)	jatā (rīb)	jatā' (r'īb)
játra	jātra	jā'tra
jāv	jāv	'jāv
Javorícje	javoričje	javorī'čje
(ki bob) jé	(ki bob) jē	(ki bob) jē'
jécanje	jēcanje	jē'canje
jéçatti	jēčati	jēč'ati
jéda	jēda	jē'da
jedanajftić	jedanajstič	jedanajstī'č
jédatti	jēdatti	jēd'ati
(od) jédi	(od) jēdi [jēdi]	(od) 'jēdi
[# jedìn]	jedīn	jed'in
[# jedíni]	jedīni	jedī'ni
jedínftvo	jedīnstvo	jedī'nstvo
jednáčen	jednāčen	jednā'čen
jednačina	jednačina	jednačī'na
(od) jedné	(od) jedně	(od) jedně'
jednočèd	jednočèd	jednoč'ed
jednodáňi	jednodáňi	jednodā'ňi
jednóm	jednōm	jednō'm
jednúç	jednūč	jednū'č
(za) jedjóm	(za) jedjōm	(za) jedjō'm
jêk	jêk	'jêk
Jélac	jêlac	jê'lac
Jeleňák	jelenāk	jelenā'k
jelíto	jelīto	jelī'to
jélje	jêlje	jê'lje
jelóv	jelōv	jelō'v
jelóvje	jelōvje	jelō'vje
Jeruólim	Jerusōlim	Jerusō'lim
jéf [jesam]	jēs	jē's
Jétra	jētra	jē'tra
Jétyrni	jētyrni	jē'tryni
Jêz	jêz	'jêz
(za) jezdènje	(za) jezdènje [jezdènje]	(za) jezdē'nje
(dvajft ì pet) jezér	(dvajst i# pet) jezēr	(dvajst i# pet) jezē'r
jezerokrát	jezerokrát	jezerokrā't
jêž	jêž	'jêž
ježíca	ježica	ježī'ca
jí	jī	jī'
jidú	jidū	jidū'
Jiglár	jiglār	jiglā'r

(od) Jigré	(od) jigrě	(od) jigrē'
jífe	jī se	jī' se
jô	jô	'jô
jôk	jôk	'jôk
jôs	jôš	j'oš
jučér	jučēr	jučē'r
jučéra	jučěra	jučē'ra
Júdin	Jūdin	Jū'din
Jùg	jüg	j'ug
Júha	jühă	jüh'a
juhuhú	juhuhū	juhuhū'
júhuhu	jūhuhu	jū'huhu
jûk	jûk	'jûk
Junák	junāk	junā'k
(dviřto) Junákov	(dviřto) junākov	(dviřto) junā'kov
jutýrňa (dobà)	jutřňa (dobă)	jut'řňa (dob'a)
kà (vfe umara)	kă [kâ] (vse umara)	'kă (vse umara)
kâ (dúbé)	kâ (dübě)	'kâ (dübē')
kabán	kabân	kabā'n
kačúr	kačŭr	kačŭ'r
kačŭrrac	kačŭrrac [kačŭrac]	kačŭ'rac
kàd	kăd	k'ad
kâd	kâd	'kâd
kadà	kadă	kad'a
kadè	kadě	kad'e
kadín	kadîn	kadī'n
kadńíc	kadńíc	kadńī'c
(seřti děl [...]) kadńíca	(řesti děl [...]) kadńĩcă	(řesti dē'l [...]) kadńĩc'a
(deřfet) kadńícev	(děset) kadńĩcev	('deset) kadńī'cev
kadúľe	kadŭľe	kadŭ'ľe
kajkúd	kajkŭd	kajkŭ'd
kakò	kakö	kak'o
kakopyrvíc	kakopřvĩč	kakopřvī'č
kakovè	kakově	kakov'e
kál	kāl [kál]	'kāl
kâl	kâl	'kâl
Kalamír	kalamīr	kalamī'r
kâlan	kâlan	'kâlan
kálatti	kālăti	kāl'ati
Kaliár [planina]	Kaliār	Kaliā'r
kalimár	kalimār	kalimā'r
kalügerřtvo	kalŭđerstvo	kal'uderstvo
kâm ['kamo']	kâm	k'am
kâm ['kal']	kâm	'kâm
Kamenár	kamenār	kamenā'r
(iz [...]) kamenóv	(iz [...]) kamenôv	(iz [...]) kamenô'v
kaménje	kaměnje	kamē'nje

Kampús	kampūs	kampū's
kánitti	kānīti	kān'iti
Kánta	kānta	kā'nta
kantár	kantār	kantā'r
kán	kān	kā'n
Kańúh	kańūh	kańū'h
kâp	kâp	'kâp
kápak	kâpāk	kâp'ak
kapcé	kapcē	kapcē'
kaplív	kaplīv	kaplī'v
kapnùti	kapnùti	kapn'uti
kâpom (ulitti)	kâpom (ulīti)	'kâpom (ul'iti)
kár	kār	kā'r
káran	kāran	kā'ran
káranje	kāranje	kā'ranje
karâf	karās	kar'as
kárka	kārka	kā'rka
kâf	kās	'kās
kâfe	kâ se	'kâ se
kaŋńina	kasnīna	kasnī'na
kaŋńív	kāsnīv	kasnī'v
kázan	kāzan	kā'zan
kázatti	kāzāti	kāz'ati
kazívatti	kazīvāti	kazīv'ati
kê	kê	'kê
keľé	keļē	keļē'
kér	kēr	kē'r
kérje	kērje	kē'rje
kérłittife	kērłiti se	kērł'iti se
kérľenje	kērľenje	kē'rľenje
kérľiv	kērľiv	kē'rľiv
kêfe	kê se	'kê se
kefforèz	kēsorèz	kesor'ez
kí	kí	'kí
kìc	kìc	k'ic
Kîh	kîh	'kîh
kíp	kíp	kī'p
kipár	kipār	kipā'r
kipí	kipī	kipī'
kípov (priti/kavac)	kípov (pritis-kavac)	kī'pov (pritis-kavac)
kipúc	kipūc	kipū'c
kipûc	kipūc	kip'ūc
kifelína	kiselīna	kiselī'na
kiŋfelák	kīseļāk	kīseļā'k
kiŋfeločà	kīseločà	kīseloč'a
kìs	kīš	k'īš
kíse	kīše	kī'se

Kîta	kî ta	'kî ta
kladívac	kladīvac	kladī'vac
Klakár	klakār	klakā'r
klánje	klānje	klā'nje
klāf	klās	'klās
klāfan	klāsan	'klāsan
Klastráč	klaštráč	klaštrā'č
klāti	klāti	klā'ti
klečánje	klečanje	klečā'nje
klīt	klīt	'klīt
Klitár	klitār	klitā'r
klíti	klíti	klī'ti
klobáf	klobās	klobā's
Klobučár	klobučār	klobučā'r
Klobučíc	klobučíc	klobuč'íc
klobúk	klobūk	klobū'k
klòp	klòp	kl'op
klúp	klúp	'klúp
Klûpi	klûpi	'klûpi
klúppi	klúppi [klûpi]	'klûpi
k'lečéc	kļečēc	kļečē'ć
Kl'èk	Kļèk	Kļ'ek
kl'èk	kļèk	'kļèk
k'leperìt	kļeperìt	kļeper'it
kl'éti	kļēti	kļē'ti
kl'étna	kļētva	kļē'tva
k'lic (puštanje)	kļic (puštanje)	'kļic (puštanje)
Kl'if	Kļis	Kļ'is
kl'úč	kļūč	kļū'č
k'lučár	kļučār	kļučā'r
kl'úk	kļūk	'kļūk
Kl'úfce	kļūsce	kļū'sce
knà	knà	kn'a
knégo	knēgò	knēg'o
Knìgorezáč	knìgorezāč	knìgorezā'č
Knìgovèz	knìgovèz	knìgov'ez
kò [uzvik]	kò	k'o
kô	kô	'kô
kôb	kôb	'kôb
Kobáf	kobās	kobā's
Kobílka	kobīlka	kobī'lka
Kockás	kockāš	kockā'sš
kočías	kočiāš	kočiā'sš
kočúr	kočūr	kočū'r
kòd	kòd	k'od
(na) kogà	(na) kogà	(na) kog'a
Kohán	Kohān	Kohā'n

koíʃe	koĩ se	koĩ' se
(ù) kôjʃe	(u#) kôj se	(u#) 'kôj se
(ù) kojúʃe	(u#) kojũ se	(u#) kojũ' se
kokosár	kokošár	kokošā'r
kokosína	kokošína	kokoši'na
kokosíňak	kokošíňak	kokoši'ňak
kokóska	kokōška	kokō'ška
Kòl	kòl	k'ol
(od) Kòl	(od) kòl	(od) 'kòl
kóla	kōla	kō'la
koláč	koláč	kolā'č
koláči	kolāčĩ	kolāč'i
Kolár	kolār	kolā'r
koléʃa	kolēsa	kolē'sa
Koliás	koliáš	koliā's
kolís	kolíš	kolĩ's
kollopléʃje	kōloplēsje	kolople'sje
kolník	kolník	kolnĩ'k
Kolosvár	Kološvár	Kološvā'r
Kóm [grad]	Kōm	Kō'm
komár	komār	komā'r
Komoráski	komorāški	komorā'ski
Komórni	komōrni	komō'rni
komorňák	komorňák	komorňā'k
(na) kômʃe	(na) kôm se	(na) 'kôm se
(zauffatiʃe) komũ	(zaũfati se) komũ	(za'ufati se) kom'u
Komũʃ	komũs	kom'us
konàc	konàc	kon'ac
konàk	konàk	kon'ak
konçi	končĩ	konč'i
Konopár	konopār	konopā'r
koňà	koňà	koň'a
koňár	koňār	koňā'r
koňárʃtvo	koňārstvo	koňā'rstvo
koňári	koňāri	koňā'ri
koňè	koňě	koň'e
Koňíc	Koňĩc	Koňĩ'c
koňúh	koňũh	koňũ'h
kôp	kôp	'kôp
Kopáč	kopáč	kopā'č
kópje	kôpje	kō'pje
(po) kòpnu	(po) kôpnu	(po) k'opnu
koporítaňe	koporĩtaňe	koporĩ'taňe
koporítatti	koporĩtāti	koporĩt'ati
kopóv	kopōv	kopō'v
koprívje	koprĩvje	koprĩ'vje
[# (500) koračajév]	(500) koračajěv	(500) koračajě'v

korbáč	korbáč	korbā'č
korénak	korēnak	korē'nak
koreník	koreník	korenī'k
korlát	korlāt	korlā't
koromáč	koromáč	korom'ač
kôf	kôs	'kôs
koĝâ	kosâ	kos'a
Koĝâc	kosâc	kos'ac
(za) koĝcí	(za) kosċí	(za) kosċi'
Koĝír [otok]	Kosír	Kosī'r
koĝír	kosír	kosī'r
Koĝitrenína	kositrenína	kositrenī'na
koĝmál'	kosmāl'	kosmā'l'
koĝmât	kosmât	kosm'at
koĝmatína	kosmatína	kosmatī'na
Koĝĝovo	Kôsĝovo	Kos'ovo
Koĝtájnica	Kostájnica	Kostā'jnica
koĝtís	kostíš	kostī'sh
koĝtrís	kostríš	kostrī'sh
kôs	kôš	k'oš
kôs	kôš [kôš]	k'oš
kosár	košâr	košā'r
kosì	košî	koš'i
kòt	kôt	k'ot
Kotàc	koťac	koť'ac
koťác	koťáč	koťā'č
koťár	koťâr	koťā'r
Kotlár	koťlâr	koťlā'r
Kotòr	Koťòr	Koť'or
Kotórka	Koťórka	Koťō'rka
koťúr	koťûr	koťû'r
koťúran	koťúran	koťû'ran
koťýrl'	koťýrl'	koťý'rl'
kováč	kováč	kovā'č
kováčitti	kováčitti	kovāč'iti
kováčji	kováčji	kovā'čji
kováčki	kováčki	kovā'čki
kováno	kovāno	kovā'no
(ĝtaddo) kóz	(stâdo) kôz	(st'ado) kō'z
kozà	kozâ	koz'a
kozár	kozâr	kozā'r
Kozári	Kozâri	Kozā'ri
kozíni	kožińi	kozi'ńi
kozittiĝe	kožiiti# se	koz'iti# se
kozlár	kozlâr	kozlā'r
kozodèr	kozodèr	kozod'er
[kozod]érka	kozodêrka	kozodē'rka

kozoròd	kozoròd	kozor'od
(razpražnohtiti [...]) kozù	(razpražnohtiti [...]) kozù	(razpražnohtiti [...]) koz'u
kozzíne	kõzĩne	kozĩ'ne
kradé	kradē	kradē'
kráde	krāde/krādē [kradē]	kradē'
kràj	krāj [krāj]	krā'j
Krajáč	krajáč	krajā'č
Krâk	krâk	'krâk
král'	krāl̥	krā'ļ
kraľàfe (igratti)	kraľa se (igrãti)	kraļ'a se (igr'ati)
(Tri) Kráľi	(Tri) krājĩ	(Tri) krāl'i
kraľíc	kraľic	kraļĩ'c
Kraľomòž	Kraľomõž	Kraľom'ož
kramonòf	kramonõs	kramon'os
Kràp	kràp	kr'ap
krâf	krâs	'krâs
krâfan	krâsan	'krâsan
kráfenje	krâsenje	krā'senje
krâfi	krâsi	'krâsi
kraforícje	krasoričje	krasori'čje
kratkodáňi	kratkodāňi	kratkodā'ňi
kratkonòc	kratkonõc	kratkon'oc
kratkonòg	kratkonõg	kratkon'og
kratkopójka	kratkopõjka	kratkopõ'jka
kratkorícje	kratkoričje	kratkori'čje
kratkorùk	kratkorũk	kratkor'uk
krécati	krěcati	krē'čati
Krém	krēm	krē'm
Krêf	krês	'krês
krefávka	kresãvka	kresā'vka
krês	krěš	'krěš
krétan	krētan	krē'tan
krìç	krĩč	kr'ič
krilát	krilāt	krilā't
Kríf	krīs	'krīs
krivočà	krivočã	krivoč'a
krivogľedká	krivogľedkã [krivogľèdka]	krivogľ'edka
kríz	krĩž	krĩ'ž
ľkrízi	s' krĩži	s' krĩ'ži
krízni	krĩžni	krĩ'žni
križonòf	križonõs	križon'os
Križopùt	križopùt	križop'ut
kròp	krõp	kr'op
krotív	krotĩv	krotĩ'v
(iz) krovóv	(iz) krovõv	(iz) krovõ'v
krûg	krũg	'krũg
krùh	krũh	kr'uh

Kruhomìf	kruhomìs	kruhom'is
krúl	krŭl	krŭ'l
krûpi	krûpi	'krûpi
Krusnì	krušnì [krŭšni]	kr'ušni
krûto	krûto	'krûto
krúzitti	krŭžiti	krŭž'iti
(ù) kû	(u#) kû	(u#) 'kû
kućák	kućāk	kućā'k
kućáki	kućāki	kućā'ki
kućúr	kućŭr	kućŭ'r
kúd	kŭd	kŭ'd
kugonòf	kugonòs	kugon'os
kùk	kŭk	k'uk
[# kukúl]	kukŭl	kukŭ'l
kukurík	kukurík	kukurī'k
kukuríkanje	kukuríkanje	kukurī'kanje
kukurjék	kukurjĕk	kukurjĕ'k
(na [...]) kúlah	(na [...]) kŭlah /kŭlāh [kulāh]	(na [...]) kulā'h
kulikoŧrŭk	kulikostrŭk	kulikostr'uk
Kûm	kŭm	'kŭm
kúma	kŭmā	kŭm'a
kúna	kŭnā	kŭn'a
kŭp ['nakupina']	kŭp	k'up
kŭp (ozvatti) ['kupnju']	kŭp (ozvāti) [kŭp]	'kŭp (ozv'ati)
kŭp ['kupnja']	kŭp	'kŭp
kŭp ['nakupina']	kŭp [kŭp]	k'up
Kúpac	kŭpāc	kŭp'ac
kŭpac ['nakupinica']	kŭpac	k'upac
Kupíca	kupīca	kupī'ca
Kupíne	kupīne	kupī'ne
kúpitti	kŭpiti	kŭp'iti
kŭp'lenje	kŭp'lenje	kŭ'p'lenje
kupùf	kupŭs	kup'us
Kurbír	kurbīr	kurbī'r
kúri	kŭri	kŭ'ri
Kurìl [ime]	Kurīl	Kur'il
kúf	kŭs	'kŭs
kuŧák	kusāk	kusā'k
(nà) kúfce	(na#) kŭscĕ	(na#) kŭsc'e
(na) kŭfe	(nà) kŭse	('na) kuse
kŭs	kŭš	k'uš
kusák	kušāk	kušā'k
Kusevánje	kuševānje	kuševā'nje
kúsje	kŭšje	kŭ'šje
kút	kŭt	kŭ't
(ù [...]) kútcu	(u# [...]) kŭtcu	(u# [...]) kŭ'tcu
kútni	kŭtni	kŭ'tni

kvâk	kvâk	'kvāk
kvâr	kvâr	'kvār
Kvâf	kvâs	'kvās
kvíçatti	kvīçati	kvīç'ati
kÿrç	kÿč	k'ŕč
Kyrçmár	kŕçmār	kŕçmā'r
Kÿrk	Kŕk	K'ŕk
kyrkúç	kŕkúč	kŕkū'č
Kyrmán	kŕmān	kŕmā'n
(od) kýrmé	(od) kŕmē	(od) kŕmē'
kyrnák	kŕnāk	kŕnā'k
kÿrft	kŕst	kŕ'st
kýrs	kŕš	kŕ'sš
kyrsív	kŕšív	kŕšī'v
Kyrvár	kŕvār	kŕvā'r
Kyrvní	kŕvnī	kŕvnī'
Kyrvnák	kŕvnāk	kŕvnā'k
Kyrznár	kŕznār	kŕznā'r
Labín	Labín	Labī'n
ládaje	lādaje	lā'daje
ladíca	ladīca	ladī'ca
ládja	lādja	lā'dja
lādjica	lādjica	lā'djica
lahçína	lahčína	lahčī'na
lahko/kóçje	lahkoskōçje	lahkoskō'çje
lahkorük	lahkorük	lahkor'uk
laj ['lajanje']	laj	l'aj
lân	lân	'lân
lancún	lancün	lancū'n
lâni	lâni	lā'ni
lân/ki	lānski	lā'nski
lâf	lâs	'lâs
(o/kúbfti) lâfe	(oskūbsti) lâse	(oskū'bsti) 'lâse
lâfi	lâsi	'lâsi
lâjë	lasjë	lasjë'
ſ[...] lafmí	s' [...] lasmī	s' [...] lasmī'
lafná (kappa)	lasnā (kâpa)	lasnā' (k'apa)
lâfna (kappa)	lâsna (kâpa)	'lâsna (k'apa)
lâfni	lâsni	'lâsni
lâfopuz	lâsopuz	'lâsopuz
lâft	lâst	'lâst
lasćína	laščína	laščī'na
lât ['greda']	lât	l'at
lât ['klas']	lât	'lât
Latín	Latín	Latī'n
lavíçin	lavīçin	lavī'çin
Lavoríçje	lavorīçje	lavorī'çje

Lavorìf	lavorìs	lavor'is
lavorís	lavorĩš	lavorĩ's
lavoríseva (maft)	lavorĩseva (mast)	lavorĩ'seva (mast)
lavoríska	lavorĩška	lavorĩ'ska
làz	làz	l'az
laznó	laznõ	laznõ'
làž	làž	l'āž
làži	làži	l'āži
léca	lēca	lē'ca
léci	lēci	lē'ci
lécica	lēcica	lē'cica
lèd	lèd	'lèd
lédo	lèdõ	lèd'o
lédja	lèdja	lè'dja
lédje	lèdje	lè'dje
(razbienih) lédji	(razbienih) lèdji	(razbienih) lè'dji
lèg	lèg	'lèg
légatti	lègàti	lèg'ati
légu	lègu/lègũ [legũ]	legũ'
lèn	lèn	'lèn
lénçe	lènçe	lè'nçe
Lenúh	leñũh	leñũ'h
lêf	lès	'lès
Lefár	lesār	lesā'r
lefárenje	lesārenje	lesā'renje
Léfka	lèškā	lèsk'a
Lefkóvje	leskõvje	leskõ'vje
Lésce	lèšce	lè'sce
lèt ['lijet']	lèt	'lèt
(od [...]) lèt	(od [...]) lèt	(od [...]) 'lèt
(od četirih) lèt	(od četirih) lèt	(od četirih) 'lèt
letár	letār	letā'r
létña	lètnā	lè'tña
letúh	letũh	letũ'h
Levák	levāk	levā'k
ležák	ležāk	ležā'k
léze	lèže/lèžè [ležè]	ležè'
lézé	lèžè	lèžè'
leží	ležĩ	ležĩ'
(iz) líca	(iz) lĩcā	(iz) lĩc'a
líce	lĩcè	lĩc'e
ličív	ličĩv	ličĩ'v
līg	līg	'līg
lihfúd	lihsūd	lihsūd'd
lihfúdattife	lihsūdāti se	lihsūd'ati se
lík	lĩk	lĩ'k
likár	likār	likā'r

líp ['ljepilo']	līp	lī'p
lipé (f̣podoḃe)	lipē (spodoḃe)	lipē' (spodoḃe)
lipotà	lipotà	lipot'a
Liſſàc	līsàc	lis'ac
Liſſák	līsāk	lisā'k
līft	līst	'līst
līftní	listnī	listnī'
līt	līt	'līt
lītña	lītña	lī'tña
Liváçe	livāçe	livā'çe
Livák ['ljevak']	livāk	livā'k
lívák ['lijevák']	līvāk	līv'ak
līzanje	līzanje	lī'zanje
lokárda	lokárda	lokā'rda
lokotár	lokotár	lokotā'r
lôm	lôm	'lôm
loml̥enje	loml̥enje ['loml̥enje']	loml̥ē'nje
Lončár	lončár	lončā'r
Lončár/tvo	lončárstvo	lončā'rstvo
Lonàc	lonàc	lon'ac
lopár	lopār	lopā'r
Lopár [grad]	Lopār	Lopā'r
lopárka	lopárka	lopā'rka
lòs	lòš	l'oš
lòt	lòt	l'ot
lòt	lòt	'lòt
Lotrís	lotrīš	lotrī'sh
lôv	lôv	'lôv
Lovčár	lovčár	lovčā'r
lové	lovē	lovē'
loví	lovī	lovī'
(od) lovóv	(od) lovōv	(od) lovō'v
Lovréça	Lovrēça	Lovrē'ça
Lovréçji	Lovrēçji	Lovrē'çji
Lòz	lòz	l'oz
lozà	lozà	loz'a
(mladicca) lozé	(mladīca) lozē	(mlad'ica) lozē'
Ložà	ložà	lož'a
Lôžnik	lôžnik	'lôžnik
Lucíña	Lucīña	Lucī'ña
Lucíni	Lucīni	Lucī'ni
lúç	lūč	lū'č
Lúçac	lūčac	lūč'ac
lûçan	lūčan	'lūčan
luçonòf	luçonòs	luçon'os
lûd	lūd	'lūd
lúdi	lūdi	lū'di

Ludják	ludjāk	ludjā'k
lúg ['pepeo']	lūg	lū'g
lúg ['gaj']	lūg	'lūg
Lugár	lugār	lugā'r
lùk	lūk	l'uk
lûk	lūk	'lūk
lúka	lūkà	lūk'a
lûka ['pristanište']	lûka [lūkà]	lūk'a
(od) lûka	(od) lûka	(od) 'lûka
Lukár	lukār	lukā'r
(iz) lúke	(iz) lûke/lūkè [lukē]	(iz) lukē'
lúňak	lūňāk	lūň'ak
lûfk	lûsk	'lûsk
Lusčár	luščār	luščā'r
lúžac	lūžāc	lūž'ac
lúžnica	lūžnica	lū'žnica
Ľúb	ľúb	'ľúb
Ľúba	ľúbā	ľúb'a
ľubica	ľubica	ľub'ica
Ľubóvca	ľubōvca	ľubō'vca
Ľudém	ľudēm	ľudē'm
(defetero) Ľúdi	(desetero) ľudi	(desetero) ľu'di
(izmed [...]) Ľudŕtvá	(izmed [...]) ľudstvá	(izmed [...]) ľudstvá'
ľút	ľút	'ľút
ľúti	ľúti	ľu'ti
ľutína	ľutína	ľutī'na
(odpuťitti) Ľútoť	(odpustīti) ľútost	(odpust'iti) ľu'tost
mà	mā	m'a
mácan	mācan	mā'can
màč	māč	m'ač
Mačíc	mačíc	mač'íc
magás	magāš	magā'sš
Magásce	magāšce	magā'sšce
mâh	māh	'māh
mahálce	mahālce	mahā'lce
mâhom	māhom	'māhom
májan	mājan	mā'jan
májanje	mājanje	mā'janje
májatti	mājāti	māj'ati
màk	māk	m'ak
māl	māl	m'al
malína	malīna	malī'na
mallàmu (je céna)	māla# mu (je cēnā)	m'ala# mu (je cēn'a)
mallò (ne)	mālo# (ne)	m'alo# (ne)
mallođanè	mālo da ne#	m'alo da ne#
mallovrídan	mālovrīdan	malovrī'dan
mallovrídno	mālovrīdno	malovrī'dno

mallovrísčina	mǎlovriščina	malovrīščina
máma	māmă	mām'a
mána	mānă	mān'a
manén	manĕn	manē'n
manénce	manĕnce	manē'nče
manenò	manenĕ	manen'o
(nà) manèt	(na#) manĕt	(na#) man'et
Manójla	Manōjla	Manō'jla
máña	māña	mā'ña
máñen	māñen	mā'ñen
mańká	mańkā	mańkā'
mâr	mâr	'mâr
Mártiña	Mārtiña	Mā'rtiña
Martíni	Martīni	Martī'ni
mâfno	mâsno	'mâsno
maġnoċà	masnoċă	masnoċ'a
màft ['mošt']	mâst	m'ast
mâft	mâst	'mâst
mâftitti	mâstīti	mâst'iti
maġtjú (piġatti)	mastjũ (pisăti)	mastjũ' (pis'ati)
Mât	mât	m'at
Materomôrftvo	materomôrstvo	materom'orstvo
màti	măti	m'ati
Matini [= Matíni]	Matīni	Matī'ni
mâz	mâz	'mâz
mâzg	măzg	m'azg
Mazgár	mazgâr	mazgā'r
Mažár	Mažâr	Mažā'r
meás	meăş	meā's
mèç	měč	m'eč
(od) meċà	(od) meċă	(od) meč'a
méça	měċa	mě'ċa
méčan	měċan	mě'ċan
(kovatti) meċè	(kovăti) meċĕ	(kov'ati) meč'e
mèd (zubmí)	měd (zubmī)	m'ed (zubmī')
mêd	mêd	'mêd
medán	medăn	medā'n
medánik	medănik	medā'nik
Medár	medâr	medā'r
Medenár	medenâr	medenā'r
Medíca	medīca	medī'ca
medmírje	medmīrje	medmī'rje
medobránje	medobrănje	medobrā'nje
medobýrvje	medobřvje	medobř'vje
med/túpje	medstŭpje	medstŭ'pje
med/túpni	medstŭpni	medstŭ'pni
medtím	medtīm	medtī'm

Medvódje	medvōdje	medvō'dje
mèg	měđ	m'ed
meǵasen	međāšen	međā'sen
meǵasni	međāšni	međā'sni
Meǵmōrje	međmōrje	međmō'rje
mèdju	mědju	m'edju
meǵutīm	međutīm	međutī'm
meǵuvrīmje	međuvrīmje	međuvrī'mje
Mehár	mehār	mehā'r
mehkáç	mehkāč	mehkā'č
mehkís	mehkiš	mehki's
mejás	mejāš	mejā's
mejāsenje	mejāšenje	mejā'senje
mekćína	mekčína	mekčī'na
mêl	měl	'mēl
Ména	mēnā	mēn'a
menì	menī	men'i
Mérnik	měrnik	mē'rnik
Mejár	mesār	mesā'r
Mefárnica	mesārnica	mesā'rnica
Mejçè	mescè	mesc'e
mêfo	mēso	'mēso
(od) Mēft	(od) mēst	(od) 'mēst
meftá	mestā	mestā'
Mefták	mestāk	mestā'k
(v' mnogih) meftih	(v' mnogih) mestih	(v' mnogih) mestī'h
Messína [grad]	Měšina	Meši'na
meté	metē	metē'
metlà	metlā	metl'a
metúl	metūl	metū'l
mézdra	mēzdrā	mēzdr'a
(od) mézdré	(od) mēzdrē	(od) mēzdrē'
mí	mī	mī'
mìc	mīc	m'ic
mítenje	mītenje	mī'tenje
mìd	mīd	m'id
mīh	mīh	'mīh
Mihofvírac	mihosvīrāc	mihosvīr'ac
mihosíp	mihošip	mihoši'p
mihúr	mihūr	mihū'r
mihúrac	mihūrac	mihū'rac
mìl	mīl	m'il
Míle	Mīlè	Mīl'e
milléne	mīlēne	mīlē'ne
millína	mīlína	mīlī'na
millodùh	mīlodùh	mīlod'uh
milloríçe	mīlorīçe	mīlorī'çe

(seŋtdeŋet [...]) mĩl'	(šestdeset [...]) mĩl	(šestdeset [...]) 'mĩl
mímo	mĩmo	mĩ'mo
mín	mĩn	mĩ'n
minúci	minúci	minũ'ci
minullòje (vreme)	minũlo# je (vreme)	min'ulo# je (vreme)
míña [glagol]	mĩña	mĩ'ña
(na znamenj[e]) mĩra	(na znamenje) mĩra	(na znamenje) 'mĩra
mírenje	mĩrenje	mĩ'renje
mĩri	mĩri	'mĩri
mirĩf	mirĩs	mir'is
Mírittel'	mĩriteļ	mĩr'iteļ
míritti	mĩrĩti	mĩr'iti
mírno ['pomirba']	mĩrno	mĩ'rno
miróvnica	miróvnica	mirō'vnica
Mirovník	mirovník	mirovní'k
mĩfal	mĩsal	'mĩsal
Miřír	Misĩr	Misĩ'r
(dvĩh) Miřfecev	(dvĩh) mĩsecev	(dvĩ'h) m'isecev
Miřfecomráčje	mĩsecomrāčje	misecomrā'čje
mĩs	mĩš	m'iš
mĩsac	mĩšac	mĩš'ac
Missína [grad]	Mišĩna	Mišĩ'na
Missĩn'ki	mĩšĩnski	mišĩ'nski
Missĩnanin	Mišĩnanin	Mišĩ'nanin
Missĩnanka	Mišĩnanka	Mišĩ'nanka
mĩjed	mĩjed	mĩ'ed
mlācan	mlācan	'mlācan
mlāčitti	mlāčĩti	mlāč'iti
Mladić	mladić	mlad'ić
mladína	mladína	mladĩ'na
mlāk	mlāk	'mlāk
mlátac	mlātac	mlāt'ac
mlédja	mlédja	mlē'dja
mlíč	mlíč	mlĩ'č
Mličár	mličār	mličā'r
mlohavína	mlohavĩna	mlohavĩ'na
mnéc	mněc	mnē'c
mnogíc	mnogĩč	mnogĩ'č
mnogoftrúk	mnogostrúk	mnogostr'uk
mnogojāk	mnogojāk	mnogoj'ak
mnogokrát	mnogokrāt	mnogokrā't
mnogonòg	mnogonòg	mnogon'og
mnogorícje	mnogorĩčje	mnogorĩ'čje
mnóz	mnōž	mnō'ž
množína	množĩna	množĩ'na
množíni	množĩni	množĩ'ni
mńác	mńáč	mńā'č

mńénje	mńēnje	mńē'nje
môć	môć	'môć
(yrvanje [...]) moćú	(ŗvanje [...]) moćũ	(ŗvanje [...]) moćũ'
Modón [grad]	Modôn	Modô'n
Modrokôf	modrokôs	modrok'ôs
mogúc	mogŭć	mogũ'ć
(doklamje) mogúće	(doklam je) mogŭće	(doklam je) mogũ'će
mohúń	mohŭń	mohũ'ń
(od) mojé	(od) mojē	(od) mojē'
Molbà	molbà	molb'a
moļi (gyrmlavin)	moļi (gŗmļavin)	moļ'i (gŗmļavin)
Morà	morà	mor'a
(tefnoća) Môra	(tesnoća) môra	(tesnoća) 'mōra
môre	môre	'môre
môrje	môrje	'môrje
Morokôf	morokôs	morok'ôs
mor/ká	morskā	morskā'
mor/kí	morskī	morskī'
(na) mòru	(nā)_mōru	('na)_moru
môft	môst	'môst
Moftár	Mostār	Mostā'r
Mořúr	mosŭr	mosũ'r
(pořred) mosné	(posred) mošně	(posred) mošně'
mořnorèz	mořnorèz	mořnor'ez
mòst	mòšt	m'ošt
(do) mòzga	(do) mòzga	(do) m'ozga
(řtrān) mořžanōv	(strān) mořždanōv	('strān) mořždanō'v
Mraçńák	mračńāk	mračńā'k
mrāk	mrāk	'mrāk
mràz	mràz	mr'az
mréřt	mrēst	mrē'st
Mríç	mrīç	mrī'ç
(na priliku) mrīž	(na priliku) mrīž	(na priliku) 'mrīž
múçe (vol)	mŭçe (vol)	mũ'çe (vol)
mŭçe	mŭçe	'mŭçe
muçéc	mučēc	mučē'ć
muçéci	mučēcī	mučē'ćī
muçićív	muçićīv	muçićī'v
múçni	mŭçni	mũ'çni
(od) múd	(od) mŭd	(od) mũ'd
múda (viřfe)	mŭdā (vŭse)	mũd'a (v'ise)
múdna (mořńa)	mŭdna (mořńa)	mũ'dna (mořńa)
Mudríç	mudrīç	mudrī'ç
mudropriřćanje	mudropriřćanje	mudropriřćanje
Muháč	Muhāç	Muhā'ç
mŭk ['mukanje']	mŭk	'mŭk
Mŭk	mŭk	'mŭk

múka	mūkă	mūk'a
múka (vol)	mūka (vol)	mū'ka (vol)
(nauk) mūka	(nauk) mūka	(nauk) 'mūka
mukâl	mukâl [mūkal]	'mūkal
[# mūkal]	mūkal	'mūkal
múkatti	mūkăti	mūk'ati
(célé) múké	(cēlē) mūkē	(cēlē') mūkē'
múke	mūke/mūkē [mukē]	mukē'
mūkli	mūkli [mūkli]	mū'kli
múklitti	mūklīti	mūkl'iti
(za) múku	(za) mūkū	(za) mūk'u
múl	mūl	mū'l
Múnac	mūnăc	mūn'ac
Múnta	mūnta	mū'nta
múňa	mūňă	mūn'a
múňen	mūňen	mū'ňen
mũf	mūs	m'us
muftác	mustăc	mustă'c
muřũf	musūs	mus'us
muskăt	muškăt	mušk'at
mútitti	mūtīti	mūt'iti
mûž	mûž	'mûž
(za) mûfa [⇒ mùža]	(ză) mûža	('za) mûža
mužár	mužăr	mužă'r
muževľá	muževļă	muževļă'
(po) mužih	(po) mužih	(po) mužī'h
Mužtvó	mužtvō	mužtvō'
myrcváren	mṛcvāren	mṛcvā'ren
mŷrh (pún)	mṛh (pūn)	'mṛh (pū'n)
Myrkóv	mṛkōv	mṛkō'v
nà [uzvik]	nă	n'a
nabél	nabēl	nabē'l
Nabiác	nabiăč	nabiă'č
nabokležéci	na bok ležēci	na bok ležē'ci
nabrán	nabrăn	nabră'n
nabrána	nabrăna	nabră'na
nabrúfen	nabrūsen	nabrū'sen
nabrúfitti	nabrūsīti	nabrūs'iti
načélo	načēlō	načē'l'o
načéti	načēti	načē'ti
načétje	načētje	načē'tje
nād	năd	n'ad
nadájti	nadăjti	nadă'jti
nadapréti	nadaprēti	nadaprē'ti
nadárenje	nadărenje	nadă'renje
nadáritti	nadārīti	nadār'iti
nádatife	nădăti se	năd'ati se

nadèfno	nadèšno	nad'esno
nadglávje	nadglāvje	nadglā'vje
nadhàja	nadhāja	nadh'aja
nadījanje	nadījanje	nadī'janje
nadīti	nadīti	nadī'ti
nadkrívan	nadkrīvan	nadkrī'van
nadoblíci	nadoblíci	nadoblī'ci
nadobúci	nadobūci	nadobū'ci
nadodán	nadodān	nadodā'n
nadokúpitti	nadokūpiti	nadokūp'iti
nadomítanje	nadomītanje	nadomī'tanje
nadomúhti	nadomūhti	nadomū'hti
nadonásanje	nadonāšanje	nadonā'shanje
nadoŝpítje	nadospīte	nadospī'tje
nadpíŝati	nadpīsāti	nadpīs'ati
nadplíva	nadplīva	nadplī'va
nadplúti	nadplūti	nadplū'ti
nadráfti	nadrāsti	nadrā'sti
nadŝéci	nadsēci	nadsē'ci
nadŝkáču	nadskāču	nadskā'ču
naduŝŝívatti	nadūšivāti	nadusīv'ati
nadūtje	nadūtje	nadū'tje
nadúvanje	nadūvanje	nadū'vanje
naglavcé	naglavcē	naglavcē'
nagŝédan	naglēdan	nagŝē'dan
nagnán	nagnān	nagnā'n
[# nagnūtje]	nagnūtje	nagnū'tje
nagováranje	nagovāranje	nagovā'ranje
nagròzan	nagròzan	nagr'ozan
nagýrdjen	nagŝrdjen	nagŝ'djen
nahája	nahāja	nahā'ja
nahájan	nahājan	nahā'jan
najdùgŝe	najdūgŝe	najd'ugŝe
najdùže	najdūže	najd'uže
najéti	najēti	najē'ti
Najétje	najētje	najē'tje
Najétnik	najētnik	najē'tnik
najéžen	najēžen	najē'žen
največkrát	največkrát	največkrā't
nakáñen	nakāñen	nakā'ñen
nakazàn	nakazàn [nakāzan]	nak'azan
nakàzan	nakāzan	nak'azan
nakázan	nakāzan	nakā'zan
nakazívatti	nakazīvāti	nakazīv'ati
nakàzni	nakāzni	nak'azni
nakŝlúc	na kŝlūč	na kŝlū'č
Nakovàn	nakovān	nakov'an

nakráŕenje	nakrašenje	nakrā'senje
nakyrvāv	nakṛvāv [nākṛvav]	'nakṛvav
nalāgatti	nalāgāti	nalāg'ati
nàluk ['svijeno']	nàluk	'naluk
namagnútje	namagnūtje	namagnū'tje
namazzívatti	namāzīvāti	namazīv'ati
namazzúvatti	namāzūvāti	namazūv'ati
námera	nāmēra	nām'era
namésťatti	namešťāti	naměšť'ati
namešťívatti	namešťivāti	namešťiv'ati
Námin	nāmīn	nām'in
namíňan	namīňan	namī'ňan
namíňanje	namīňanje	namī'ňanje
namíňatti	namīňāti	namīň'ati
namíňen	namīňen	namī'ňen
námira	nāmīra	nām'ira
namíratti	namīrāti	namīr'ati
namúzti	namūzti	namū'zti
nanásan	nanāšan	nanā'san
(prilikaŕe) nanúdja	(prilika se) nanūdja	(prilika se) nanū'dja
napál	napāl	napā'l
napéti	napēti	napē'ti
Nápiŕ	nāpīs	nāp'is
napíŕan	napīsan	napī'san
napíŕatti	napīsāti	napīs'ati
napíŕavan	napisāvan	napisā'van
naplāta	naplāta	napl'ata
napòkon	napòkon	nap'okon
napoldivjāk	napoldivjāk	napoldivjā'k
napolopáŕen	napolopāŕen	napolopā'ŕen
napoložgán	napoložgān	napoložgā'n
napolpráz	napolpráz	napolprā'z
napolvól	napolvöl	napolvō'l
napolzaŕpán	napolzaspān	napolzaspā'n
napovídatti	napovídāti	napovíd'ati
naprásam	naprāšam	naprā'sam
naprēci	naprēci	naprē'ci
naprēŕan	naprēsan	napr'esan
napríču	na prīču	na prī'ču
napridzétje	napridzētje	napridzē'tje
nápriležno	nāpriležno [naprīlēžno]	naprīl'ežno
napríti	naprīti	naprī'ti
nàproti	nāproti	n'aproti
napuhávanje	napuhāvanje	napuhā'vanje
napúhne	napūhne	napū'hne
napútu	na pūtū	na pūt'u
Náranča	nāranča [narānča]	narā'nča

(od) naráv	(od) narāv	(od) narā'v
narećenje	narečēnje	narečē'nje
naréditti	narēđiti	narēd'iti
narédjanje	narēdjanje	narē'djanje
narédjen	narēdjen	narē'djen
narédjenje	narēdjenje	narē'djenje
narésen	narēšen	narē'sen
narésenje	narēšenje	narē'senje
nárip	nārīp	nār'ip
narípitti	narīpiti	narīp'iti
nárućak	nārūćak	nār'ućak
narúčan	narūčan	narū'čan
náručan ['pogodan']	nārūčan	nār'učan
narúćanje	narūćanje	narū'ćanje
narúćatti	narūčāti	narūč'ati
narúćen	narūćen	narū'ćen
narúćenje	narūćenje	narū'ćenje
naručévan	naručēvan	naručē'van
narúćiti	narūčiti	narūč'iti
narúćitti	narūčiti	narūč'iti
narúdjen	narūdjen	narū'djen
Náruka	nārūka	nār'uka
narùku	nā_rūku	'na_ruku
(muće) nář	(muće) nās	(muće) nā's
nařádjen	nasādjēn	nasā'djen
náře	nā_se	nā'_se
nařiròv	nasiròv	nasir'ov
nařkáćuć	naskāćuć	naskā'ćuć
Nařkakívatti	naskakīvāti	naskakīv'ati
nářkok	nāskòk	nāsk'ok
nařkorò	naskorò	naskor'o
nářol	nāsòl	nās'ol
nařtávlan	nastāvlan	nastā'vlan
nařúti	nasūti	nasū'ti
nās (nassa, nasse)	nāš (nāša, nāše)	nā's (n'aša, n'aše)
nasíva	našīva	našī'va
Nāt	nāt	'nāt
nátez	nātēz	nāt'ez
natèzi	natēzi	nat'ezi
natéze	natēže	natē'že
nāti	nā ti	n'a ti
nātić	nātić	'nātić
natirrávan	natīrāvan	natīrā'van
natkán	natkān	natkā'n
[# natmūra]	natmūra	natm'ura
nāto	nāto	nā'to
natrunítti	natrunītti [natrūnīti]	natrūn'iti

navàla	navàla	nav'ala
navalcé	navalcē	navalcē'
navalív	navajív	navaj'í'v
nàvam	nà vam	n'a vam
Navarín	Navarín	Navarī'n
navíke	nà_víke	'na_vike
navíšťanje	navíšťanje	navī'šťanje
navíštenje	navíštenje	navī'štenje
Navkír	navkír	navkī'r
nazaddán	nazaddān	nazaddā'n
nazadvzéti	nazadvzēti	nazadvzē'ti
nazadvzétje	nazadvzētje	nazadvzē'tje
nazeblína	nazeblína	nazeblī'na
nazòči	nazòči	naz'oči
nazríti	nazrīti	nazrī'ti
nazván	nazvān	nazvā'n
nazgán	nažgān	nažgā'n
nažúl'en	nažūlen	nažū'len
(obraťtanje) nebéf	(obraťtanje) nebēs	(obr'aťtanje) nebē's
(ako) nebi	(ako) ne bī	(ako) ne b'i
nebítje	nebītje	nebī'tje
nečini	ne činī [činī]	ne činī'
nečtá[n]	nečtān	nečtā'n
nedúžan	nedūžan	nedū'žan
nedúžno	nedūžno	nedū'žno
nedyrzé	ne dṛžē	ne dṛžē'
nèg	nèg	n'eg
néga	nē_ga	nē'_ga
negibív	negibīv	negibī'v
negibúci	negibūci	negibū'ci
negò	negò	neg'o
[# Neháj]	nehāj	nehā'j
nehtéc	nehtēc	nehtē'c
neizkorenív	neizkorenīv	neizkorenī'v
neizkúsan	neizkūšan	neizkū'shan
neizkyrcív	neizkṛčív	neizkṛčī'v
neizmíslan	neizmīšlan	neizmī'slan
neiztančán	neiztančān	neiztančā'n
neiztānen	neiztānen	neiztā'nen
neiztańivan	neiztańivan	neiztańi'van
neizúčan	neizūčan	neizū'čan
nèk	nèk	n'ek
nekà	nekā	nek'a
[& nekulikokrát]	nekulikokrāt	nekulikokrā't
neláman	nelāman	nelā'man
néli	nē_li	nē'_li
Nemila	Nemila	Nem'ila

Nemìle	Nemìle	Nem'ile
Nemoćník	nemoćník	nemoćni'k
nemogúć	nemogúć	nemogu'ć
nenadcé	nenadcě	nenadcě'
[# (iz) nenádje]	(iz) nenādje	(iz) nenā'dje
nenaréšen	nenarěšen	nenarē'shen
nenaf'tanív	nenastanív	nenastanī'v
nenatégñen	nenatěgñen	nenatě'gñen
neognutív	neognutív	neognuti'v
neopazív	neopazív	neopazi'v
neofkýrbļen	neoskřbļen	neoskr' bļen
neoflablivan	neoslablivan	neoslablī'van
neozgán	neožgān	neožgā'n
Nepāmet	nepāmet	nep'amet
nepífan	nepīsan	nepī'san
neplovúć	neplovúć	neplovu'ć
nepohájan	nepohājan	nepohā'jan
nepokrivan	nepokrīvan	nepokrī'van
nepomáze	ne pomāze	ne pomā'ze
nepomíreno	nepomīreno	nepomī'reno
nepómña	nepōmña	nepō'mña
nepoflùsan	neposlùsan	neposl'ušan
nepostenò	nepoštenò	nepošten'o
neprávda	neprāvda	neprā'vda
nepremogúć	nepremogúć	nepremogu'ć
neprestancé	neprestancě	neprestancě'
neprestanív	neprestanív	neprestanī'v
Neprobàva	neprobāva	neprob'ava
Neráč	nerāč	nerā'č
nerazlućív	nerazlučív	nerazlučī'v
nefán	nesān	nesā'n
neflāno	neslāno	nesl'ano
neflanoćà	neslanoćā	neslanoc'a
neflòga	neslòga	nesl'oga
nefmérni	nesmērni	nesmē'rni
nefmí	ne smī	ne smī'
nefmíreno	nesmīreno	nesmī'reno
nefnāga	nesnāgā	nesnāg'a
neftancé	nestancě	nestancě'
nefú	nesū	nesū'
nestán	neštān	neštā'n
netáj	ne tāj	netā'j
netāñen	netāñen	netā'ñen
netêçan	netēçan	net'ēçan
netekú	ne tekū	ne tekū'
netíkan	netíkan	netī'kan
neudána	neudāna	neudā'na

neugáfen	neugāsen	neugā'sen
neuméc	neuměć	neumě'ć
neùprav	neŭprav	ne'uprav
neupútjen	neupŭtjen	neupŭ'tjen
neurésen	neurěšen	neurě'sen
neuréseno	neurěšeno	neurě'seno
neurídjen	nevrídjen	nevrī'djen
Nevérnik	nevěrník	nevě'rník
(izbavviti)fe) nevól	(izbäviti se) nevöl	(izb'aviti se) nevöl
nevrídan	nevrīdan	nevrī'dan
nevrídno	nevrīdno	nevrī'dno
nevrídjen	nevrīdjen	nevrī'djen
nezábl'en	nezābl'en	nezā'b'len
nezacílan	nezacīlan	nezacī'lan
nezakotáren	nezakotāren	nezakotā'ren
nezařittiv	nezasitiv	nezasitī'v
[# nezbantuván]	nezbantuvān	nezbantuvā'n
nezlíčen	nezlīčen	nezlī'čen
nezmérni	nezměrní	nezmě'rni
nezmísl'an	nezmīšlan	nezmī'shan
neznadéc	neznaděć	neznadě'ć
neznadúc	neznadŭć	neznadŭ'ć
neznán	neznān	neznā'n
neznaniť	neznaniť	neznani't
nezorána	nezorāna	nezorā'na
neztančán	neztančān	neztančā'n
neztānen	neztānen	neztā'nen
nezvráčen ['neizliječen']	nezvrāčen	nezvrā'čen
ní (dužan)	nī (dužan)	nī' (dužan)
níce	nīce	nī'ce
ničemurnák	ničemurnāk	ničemurnā'k
[# nīje (doma)]	nīje (doma)	nī'je (doma)
nījedan	nījedan	nī'jedan
ník ['ništo']	nīk	nī'k
ník ['niknuće']	nīk	'nīk
nīkaj	nīkaj	nī'kaj
nikulikokrát	nikulikokrāt	nikulikokrā't
Nín	Nīn	Nī'n
nífu	nīsu	nī'su
nīt	nīt	n'it
nīt ['oštrina']	nīt ['oštrina']	'nīt ['oštrina']
nizitti)fe	nizīti# se	niz'iti# se
(od [...]) nóg	(od [...]) nōg	(od [...]) nō'g
nogà	nogā	nog'a
(od) nogé	(od) nogē	(od) nogē'
nōge (razkrečitti)	nōge (razkrečīti)	'noge (razkreč'iti)
(pod) nohtmí	(pod) nohtmī	(pod) nohtmī'

nôf	nôs	'nôs
noŕéc [⇒ noŕéc]	nosěć	nosē'ć
noŕní	nosnī	nosnī'
(deŕŕet) novác	(dēsēt) novāc	('deset) novā'c
novák	novāk	novā'k
Noví [grad]	Novī	Novī'
novíç	novīč	novī'č
nóz	nōž	nō'ž
(na priliku) nóza	(na priliku) nōžā	(na priliku) nōž'a
Nožár	nožār	nožā'r
nóžni (hyrbat)	nōžni (hṛbat)	nō'žni (hṛbat)
nù	nũ	n'u
nú (nú)	nũ (nũ)	nũ' (nũ')
Núja	nũja	nũ'ja
nùt	nũt	n'ut
nútar	nũtar	nũ'tar
núter	nũter	nũ'ter
nútra	nũtra	nũ'tra
nútri	nũtri	nũ'tri
nuttiga	nũti# ga	n'uti# ga
ńé (radi)	ńē (radi)	ńē' (radi)
Ñùt	ńũst	ń'ust
ò [uzvik]	õ	'o
ó [uzvik]	õ	õ'
ô [uzvik]	õ	'õ
obádan	obādan	obā'dan
obádanje	obādanje	obā'danje
obádatti	obādāti	obād'ati
obájti	obājti	obā'jti
obál'en	obāļen	obā'ļen
obaĺív	obaļīv	obaļī'v
obáranje	obāranje	obā'ranje
občáran	občāran	občā'ran
občáratti	občārāti	občār'ati
občínatti	občīnāti	občīn'ati
obćútív	obćútīv	obćútī'v
obdísatti	obdīšāti	obdīš'ati
obésanje	obēšanje	obē'sanje
obétatti	obētāti	obēt'ati
obgradjévan	obgradjēvan	obgradjē'van
obhán	obhān	obhā'n
obhánje	obhānje	obhā'nje
obícatti	obīcāti	obīc'ati
obítes	obīteš	obī'teš
(od) obíh (ftrán)	(od) obīh (strān)	(od) obī'h (strā'n)
obilovánje	obilovānje	obilovā'nje
obil'é	obilē	obilē'

obiľ	obĩs	ob'is
[# obiftràn]	obistràn	obistr'an
obísaju	obĩšaju	obĩ'šaju
obissávanje	obĩšávanje	obišā'vanje
obissévanje	obĩšévanje	obišē'vanje
obita ['obećanje']	obĩta	ob'ita
obíta	obĩta	obĩ'ta
obítam	obĩtam	obĩ'tam
obítan	obĩtan	obĩ'tan
obítanje	obĩtanje	obĩ'tanje
obítas	obĩtaš	obĩ'taš
obítatti	obĩtāti	obĩ'tati
obíti	obĩti	obĩ'ti
objéti	objēti	objē't'i
objétje	objētje	objē'tje
objídan	objīdan	objī'dan
[# obkál'anje]	obkāl'anje	obkāl'lanje
obkapánje	obkapānje	obkapā'nje
obkápatti	obkāpāti	obkāp'ati
obkrúžen	obkrūžen	obkrū'žen
obláčen	oblāčen	oblā'čen
oblaćí	oblaćí [oblāćí]	oblā'ćí
obláçi	oblāçi	oblā'çi
oblaćína	oblāčina	oblāćí'na
obládan	oblādan	oblā'dan
obládatti	oblādāti	oblād'ati
Oblaťník	oblastník	oblastní'k
oblíci	oblīci	oblī'ci
obl'úbl'en	obl'ūb'len	obl'ū'b'len
obmíťen	obmīťen	obmī'ťen
obnásam	obnāšam	obnā'šam
oborán	oborān	oborā'n
oborućcé	oborućcē	oborućcē'
obraťív	obraťiv	obraťi'v
obrán	obrān	obrā'n
obràna	obrāna	obr'ana
Obránik	obrānik	obrā'nik
obràz	obrāz	obr'az
obrezávan	obrezāvan	obrezā'van
obròd	obrød	obr'od
obručén	obrūžen	obrū'žen
obručizzati	obrūžiti	obrūž'iti
obříkatti	obsikāti	obsik'ati
obřtāti	obstāti	obstā'ti
obřtoję	obstojē	obstojē'
obřtojęći	obstojēći	obstojē'ći
obřtríti	obstrīti	obstrī'ti

ob/týrtje	obstřtje	obstř'tje
obtúžen	obtúžen	obtū'žen
obtúženje	obtúženje	obtū'ženje
obtúzitti	obtūžiti	obtūž'iti
obúci	obūci	obū'ci
obujéti	obujēti	obujē'ti
obujétje	obujētje	obujē'tje
obüz	obüz	ob'uz
obválitti	obvāliti	obvāl'iti
obvālatti	obvālāti	obvāl'ati
obvèz	obvèz	obv'ez
obvézan	obvēzan	obvē'zan
obvézanje	obvēzanje	obvē'zanje
obvezávan	obvezāvan	obvezā'van
obvezívan	obvezīvan	obvezī'van
obvíatti	obvīāti	obvī'ati
obvíjan	obvījan	obvī'jan
obvysávanje	obvršāvanje	obvršā'vanje
obvysávatti	obvršāvāti	obvršāv'ati
obvysévatti	obvršēvāti	obvršēv'ati
obvysívatti	obvršīvāti	obvršīv'ati
obvysívatti	obvršīvāti	obvršīv'ati
obyrtív	obrťív	obrťi'v
obyrtogà	obrťogà	obrťog'a
obžgán	obžgān	obžgā'n
obžgánje	obžgānje	obžgā'nje
ocíranje	ocīranje	ocī'ranje
ocíratti/ě	ocīrāti se	ocīr'ati se
Octénka	octēnka	octē'nka
očit	očit	oč'it
odabrán	odabrān	odabrā'n
odājti	odājti	odā'jti
odaprán	odaprān	odaprā'n
odazván	odazvān	odazvā'n
odbácen	odbācen	odbā'cen
odbácenje	odbācenje	odbā'cenje
odbacívanje	odbacīvanje	odbacī'vanje
odbíatti	odbīāti	odbī'ati
odbíjatti	odbījāti	odbīj'ati
odbòka	odbòka	odb'oka
odbrán	odbrān	odbrā'n
oddávna	oddāvna	oddā'vna
oddílitti	oddīliti	oddīl'iti
oddil'ív	oddil'iv	oddil'iv
oddrísen	oddrīšen	oddrī'sen
oddrísitti	oddrīšiti	oddrīš'iti
oddùzak	oddùžak	odd'užak

oddúzanje	oddūžanje	oddū'žanje
oddúzatti	oddūžàti	oddūž'ati
odduzávanje	oddužāvanje	oddužā'vanje
oddúzenje	oddūženje	oddū'ženje
oddúzitti	oddūžitti	oddūž'iti
oddúzittife	oddūžitti se	oddūž'iti se
odèt	odèt	od'et
odevén	odevën	odevë'n
odgañaç	odgañáč	odgañā'č
odgnán	odgnān	odgnā'n
odgováranje	odgovāranje	odgovā'ranje
odgrízan	odgrīzan	odgrī'zan
odgrízatti	odgrīžàti	odgrīž'ati
odgrízavatti	odgrīžavàti	odgrīžav'ati
odgrizív	odgrizīv	odgrizī'v
odhajánje	odhajānje	odhajā'nje
odhitávanje	odhitāvanje	odhitā'vanje
odíčen	odīčen	odī'čen
odibrán	odibrān	odibrā'n
odibránja	odibrānja	odibrā'nja
odignán	odignān	odignā'n
odílce	odīlce	odī'lce
odíti	odīti	odī'ti
odívan	odīvan	odī'van
odívatti	odīvàti	odīv'ati
odkréčen	odkrēčen	odkrē'čen
odkréčenje	odkrēčenje	odkrē'čenje
odkrítje	odkrītje	odkrī'tje
[# odkriván]	odkrivān [odkrīvan]	odkrī'van
odkrívan	odkrīvan	odkrī'van
odkrívaje	odkrīvanje	odkrī'vanje
odkrívatti	odkrīvàti	odkrīv'ati
odkrivénje	odkrivēnje	odkrivē'nje
odkùp	odkūp	odk'up
odkùpi	odkūpi	odk'upi
odláčitti	odlāčitti	odlāč'iti
odlāgan	odlāgan	odlā'gan
odlāgatti	odlāgàti	odlāg'ati
odlétanje	odlētanje	odlē'tanje
odlétatti	odlētàti	odlēt'ati
odliplávanje	odlipļāvanje	odlipļā'vanje
odlítanje	odlītanje	odlī'tanje
odlítatti	odlītàti	odlīt'ati
odlívatti	odlīvàti	odlīv'ati
odlúčan	odlūčan	odlū'čan
odlúčanje	odlūčanje	odlū'čanje
odlúčen	odlūčen	odlū'čen

odlúčenje	odlũčenje	odlũ'čenje
odlúçitti	odlũçiti	odlũč'iti
odlùka	odlũka	odl'uka
od[l]ùka	odlũka	odl'uka
odmítanje	odmĩtanje	odmĩ'tanje
odmúknutti	odmũknũti	odmũkn'uti
odnásatti	odnāšāti	odnāš'ati
odnefén	odnesēn	odnesē'n
odnéti	odněti	odně'ti
odnékje	odněkje	odně'kje
odníkud	odnĩkud	odn'ikud
odníkùda	odnĩkũda	odnĩk'uda
odpeľávan	odpeľāvan	odpeľā'van
odpeľívanje	odpeľĩvanje	odpeľĩ'vanje
odpiráč	odpirāč	odpirā'č
odpífan	odpĩsan	odpĩ'san
odpífatti	odpĩsāti	odpĩs'ati
odpisévatti	odpišēvāti	odpišēv'ati
Odpívallac	odpĩvālac	odpĩv'alac
odpívatti	odpĩvāti	odpĩv'ati
odplúti	odplũti	odplũ'ti
odporúçatti	odporũçāti	odporũč'ati
odporúçitti	odporũçiti	odporũč'iti
odpovídanje	odpovĩdanje	odpovĩ'danje
odpréti	odprēti	odprē'ti
odprišéci	odprisēci	odprisē'ci
odpríti	odprĩti	odprĩ'ti
odpùh	odpũh	odp'uh
odpuhávatti	odpuhāvāti	odpuhāv'ati
odpuťív	odpustĩv	odpustĩ'v
odpústān	odpũšān	odpũ'shān
odpústānje	odpũšānje	odpũ'shānje
odpústātti	odpũšāti	odpũ'sh'ati
odpútittife	odpũtĩti se	odpũt'iti se
odpýrtje	odpřtje	odpř'tje
odpyrtò	odpřtò	odpřt'o
odráfi	odrāsti	odrā'sti
odraftív	odrastĩv	odrastĩ'v
odrečénje	odrečēnje	odrečē'nje
odrétti	odrētti [odrēti]	odrē'ti
odrísen	odrĩšen	odrĩ'shen
odrísen	odrĩšen	odrĩ'shen
odrisitti	odrĩšiti	odrĩ's'iti
odrisív	odrĩšĩv	odrĩšĩ'v
odríti	odrĩti	odrĩ'ti
odrúçitti	odrũçiti	odrũč'iti
odfićcé	odsićcē	odsićcē

odfíkánje	odsikānje [odsīkanje]	odsī'kanje
odfíkanje	odsīkanje	odsī'kanje
odfíkatti	odsikāti	odsīk'ati
odfíkávanje	odsikāvanje	odsikā'vanje
odfíkávatti	odsikāvāti	odsikāv'ati
odfíkákatti	odskākāti	odskāk'ati
odfíkákúvatti	odskakūvāti	odskakūv'ati
odfítúpatti	odstūpāti	odstūp'ati
odfítúplānje	odstūplānje	odstū'plānje
odfítúplatti	odstūplāti	odstūpl'ati
odfítúplēnje	odstūplēnje	odstū'plēnje
odfūda	odsūda	ods'uda
odfvāja	odsvāja	odsv'aja
odfvájanje	odsvājanje	odsvā'janje
odfvájatti	odsvājāti	odsvāj'ati
odfvúda	odsvūda	odsvū'da
odsálitti	odšāliti	odšāl'iti
odsálen	odšālen	odšā'len
odsaftjé	odšastjē	odšastjē'
odsaftník	odšastník	odšastnī'k
odtadà	odtadā	odtad'a
odtēti	odtēti	odtē'ti
odtirávan	odtīrāvan	odtīrā'van
odtòka	odtòka	odt'oka
odtúitti	odtūiti	odtū'iti
odtújan	odtūjan	odtū'jan
odtújanje	odtūjanje	odtū'janje
odtújatti	odtūjāti	odtūj'ati
odtujávan	odtujāvan	odtujā'van
odúçatti	odūçāti	odūç'ati
odùra	odùra	od'ura
oduzéti	oduzēti	oduzē'ti
odvádjan	odvādjan	odvā'djan
odvanà	odvanā	odvan'a
odvážan	odvāžan	odvā'žan
odvedén	odvedēn	odvedē'n
odvedénje	odvedēnje	odvedē'nje
odvézan	odvēzan	odvē'zan
odvézatti	odvēžāti	odvēž'ati
odvezén	odvezēn	odvezē'n
odvlāçen	odvlāçen	odvlā'çen
odvléçi	odvlēçi	odvlē'çi
odvlíçi	odvlīçi	odvlī'çi
odvlíçi	odvlīçi	odvlī'çi
odvúçi	odvūçi	odvū'çi
odzávan	odzāvan	odzā'van
odzávanje	odzāvanje	odzā'vanje

odzávatti	odzāvàti	odzāv'ati
odzgór	odzgör	odzgō'r
odzgóra	odzgōra	odzgō'ra
odzgóru	odzgōru	odzgō'ru
odzívanje	odzīvanje	odzi'vanje
odzívatti	odzīvàti	odzīv'ati
odzván	odzvân	odzvā'n
odzvánje	odzvânje	odzvā'nje
offúknutti	öfúknùti	ofúkn'uti
ofúknuttife	ofúknùti se	ofúkn'uti se
ogglúsatti	öglüşàti	oglüş'ati
ogládatti	oglädàti	ogläd'ati
oglásanje	oglāsanje	oglā'sanje
oglédattife	oglädàti se	ogläd'ati se
oglúsitti	oglüşiti	oglüş'iti
ogléda	oglēda	oglē'da
ogledálce	ogledālce	ogledā'lce
ognútje	ognütje	ognū'tje
ogováran	ogovāran	ogovā'ran
ogrízan	ogrīzan	ogrī'zan
ogrízanje	ogrīzanje	ogrī'zanje
ogrízatti	ogrīzàti	ogrīz'ati
ogyrnáç	ogrñāç	ogrñā'č
ohó	ohö	ohö'
oholoríçje	oholoriçe	oholori'če
(od fto) ók	(od sto) ök	(od sto) ö'k
(prez) òka	(prez) öka	(prez) 'oka
(flépa) oká	(slēpā) okā	(slēp'a) okā'
okápanje	okāpanje	okā'panje
okápatti	okāpàti	okāp'ati
okkápan ['opkapan']	okkāpan	okkā'pan
okkápatti ['opkapati']	okkāpàti	okkāp'ati
okkráŧen ['opkraçen']	okkrāŧen	okkrā'ŧen
okkrátitti ['opkratiti']	okkrāŧiti	okkrāt'iti
okolcè	okolcè	okolc'e
okolís	okolış	okolī's
okován	okovân	okovā'n
okòvi	okövi	ok'ovi
okozittife	okoziti# se	okoz'iti# se
okráŧenje	okrāsenje	okrā'senje
okríven	okrīven	okrī'ven
okrívenje	okrīvenje	okrī'venje
okrívitti	okrīviti	okrīv'iti
okrüg	okrüg	okr'ug
okrúzen	okrūžen	okrū'žen
okružína	okružina	okružī'na
okrúzitti	okrūžiti	okrūž'iti

okùf	okùs	ok'us
okysátti	okṛṣātti [okṛṣāti]	okṛṣ'ati
olà	olà	ol'a
olá	olā	olā'
Oltár	oltār	oltā'r
omáftittife	omāstīti se	omāst'iti se
omúzitti	omūṣīti	omūṣ'iti
ón	ōn	ō'n
(z) oné	(z) onē	(z) onē'
onhíp	on hīp	on hī'p
onúd	onūd	onū'd
onúda	onūda	onū'da
onúde	onūde	onū'de
opācitti	opācīti	opāc'iti
opācno	opācno	op'ačno
opále	opāle	opā'le
opassévatti	opāšēvāti	opāšēv'ati
Opāt	opāt	op'at
opíanje	opīanje	opī'anje
opīta	opīta	op'ita
opítan	opītan	opī'tan
opítanje	opītanje	opī'tanje
opítje	opītje	opī'tje
oplahívanje	oplahīvanje	oplahī'vanje
opléti	oplēti	oplē'ti
oplúti	oplūti	oplū'ti
Opoménittel	opomēnītel	opomēn'itel
opomenútje	opomenūtje	opomenū'tje
opoménen	opomēnen	opomē'nen
opòfred	opòsred	op'osred
opovídatti	opovīdāti	opovīd'ati
oppassévan	oppāšēvan	oppāšē'van
oppassívan	oppāšīvan	oppāšī'van
oppassívatti	oppāšīvāti	oppāšīv'ati
oppassúvan	oppāšūvan	oppāšū'van
opplínenje	opplīnenje	opplī'nenje
opponása	opponāša	opponā'ša
opponásanje	opponāšanje	opponā'šanje
opponásatti	opponāšāti	opponāš'ati
Opponásavac	opponāšavac	opponā'šavac
oppovídanje	oppovīdanje	oppovī'danje
opprán	opprān	opprā'n
opprastánje	oppraštānje	oppraštā'nje
oppríti	opprīti	opprī'ti
oprán	oprān	oprā'n
opráfittife	oprāṣīti se	oprāṣ'iti se
oprásen	oprášen	oprá'sen

opràva	opràva	opr'ava
opràvak	opràvak	opr'avak
opràv'lan	opràv'lan	oprā'v'lan
oprítife	opríti se	oprī'ti se
opúftitti	opūstīti	opūst'iti
opústatti	opūšťàti	opūšť'ati
opúst'en	opūšten	opū'shen
opyrvóm	opřvóm	opřvō'm
Oráč	oráč	orā'č
oránje	orānje	orā'nje
Organás	organáš	organā'sh
Orgul'ás	orguláš	orgulā'sh
orgunás	orgunáš	orgunā'sh
oríh	oríh	orī'h
orísje	oríšje	orī'sje
Oríz	oríž	orī'ž
ormár	ormār	ormā'r
or'ág	orsāg	orsā'g
Or'ága	orsāgà	orsāg'a
Orsán	Oršān	Oršān
orūda	orūda	or'uda
orúdje	orūdje	orū'dje
oruzjá	oružjā	oružjā'
oruzjé	oružjē	oružjē'
Oružník	oružník	oružnī'k
ôf	ôs	'ôs
ofā	osā	os'a
ofamdefét	osamdesēt	osamdesē't
ofamdeféti	osamdesēti	osamdesē'ti
ofamdefétkrat	osamdesētkrat	osamdesē'tkrat
ofandefét	osandesēt	osandesē't
ofíritti	osīriti	osīr'iti
ofkúbfti	oskūbsti	oskū'bsti
ofkvýrnatti	oskvřnāti	oskvřn'ati
oflobájanje	oslobājanje	oslobā'janje
oflobodjeník	oslobodjeník	oslobodjenī'k
(blagdan) oflobodjénja	(blagdan) oslobodjénja	(blagdan) oslobodjē'nja
ofmáče	osmāče	osmā'če
Ofmák	osmāk	osmā'k
ofmèh	osmèh	osm'eh
ofmeríč	osmerič	osmerī'č
ofmíc	osmīč	osmī'č
ofnāvatti	osnāvāti	osnāv'ati
ofnázen	osnāžen	osnā'žen
ofnázitti	osnāžiti	osnāž'iti
ofnován	osnovān	osnovā'n
Ofšécki	ošēcki	osē'čki

Offék	Ösök	Osē'k
office	ossiče	ossi'če
Offík	Ösík	Osī'k
oftáli	ostāli	ostā'li
(za) oftálo	(za) ostālo	(za) ostā'lo
(v') oftáлом	(v') ostālom	(v') ostā'lom
oftāti	ostāti	ostā'ti
oftíl	ostīļ	ostī'ļ
oftýrgatti	ostřgāti	ostřg'ati
[# ofúsen]	osūšen	osū'sen
ofúsitti	osūšiti	osūš'iti
osálen	ošālen	ošā'len
osálitti	ošāliti	ošāl'iti
Ostár	oštār	oštā'r
ostrína	oštrína	oštrī'na
ostròfe (pravdati)	oštrò se (pravdati)	oštr'o se (pravdati)
ostrorèp	oštrorèp	oštror'ep
Otcà (fín)	otcà (sin)	otc'a (sin)
otčùvati	otčùvati	otč'uvati
otečén	otečēn	otečē'n
otečénje	otečēnje	otečē'nje
oteklína	oteklīna	oteklī'na
otétje	otētje	otē'tje
otòka	otòka	ot'oka
otrován	otrovān	otrovā'n
ottečív	ottečīv	ottečī'v
ottèt	ottèt	ott'et
ottéti	ottēti	ottē'ti
ottétje	ottētje	ottē'tje
Ottétník	ottētník	ottē'tník
ottimcé	ottimcē	ottimcē'
ottíti	ottīti	ottī'ti
ottréfan	ottrēsan	ottrē'san
ottréfti	ottrēsti	ottrē'sti
Otvaráč	otvarāč	otvarā'č
(ftaddo) ovác	(stādo) ovāc	(st'ado) ovā'c
ovàf	ovās	ov'as
na ovčáh	na ovčāh	na ovčā'h
Ovčár	ovčār	ovčā'r
ovdèje	ovdē je	ovd'e je
(z) ové	(z) ovē	(z) ovē'
ovòga	ovò ga	ov'o ga
ovúd	ovūd	ovū'd
ovúda	ovūda	ovū'da
ovúde	ovūde	ovū'de
ozeblína	ozeblīna	ozeblī'na
ozívam	ozīvam	ozī'vam

oznàna	oznàna	ozn'ana
oznańńévan	oznańńévan	oznańē'van
oznańńévanje	oznańńévanje	oznańē'vanje
oždribí	oždribĩ	oždrib'ĩ
ožéti	ožēti	ožē'ti
ožgán	ožgān	ožgā'n
Ožlěva	ožļēva	ožļ'eva
ožrítifē	ožrīti se	ožrī'ti se
Ožýřftvo	ožřstvo	ožř'stvo
(od) ožžète	(od) ožžète	(od) ožž'ete
ožžéti	ožžēti	ožžē'ti
pâ	pâ	'pâ
paçè	pačē	pač'e
páčim	pāčim	pā'čim
páčitti	pāčīti	pāč'īti
páčka	pāčka	pā'čka
[# paddív]	pādīv	padī'v
pàf	pāf	p'af
pâh	pāh	'pāh
pahlína	pahlīna	pahlī'na
pahnína	pahnīna	pahnī'na
pajdás	pajdāš	pajdā's
pák	pāk	pā'k
pâl	pāl	'pāl
palína	palīna	palī'na
palmóvje	palmōvje	palmō'vje
palòs	palòš	pal'oš
Pál'en	pālen	pā'len
pametív	pametīv	pametī'v
pancír	pancīr	pancī'r
pánel	pānel/pānēl [panēl]	panē'l
panòf	panòs	pan'os
pápak	pāpāk	pāp'ak
papír	papīr	papī'r
Papříč	paprič	papri'č
Papřútje	papřútje	papřū'tje
parìp	parīp	par'ip
pàf	pàs	p'as
pâf	pās	'pās
Paśár	pasār	pasā'r
páści	pāscī	pāsc'i
páśti	pāsti	pā'sti
Paśtír	pastīr	pastī'r
paśtúh	pastūh	pastū'h
páśu	pāsu/pāsū [pasū]	pasū'
Pasçè	paščē	pašč'e
Pási	pāšī	pāš'i

pasmina	pašmìna	pašm'ina
PASTÉTA	paštètà	paštèt'a
Patantiás	patantiāš	patantiā'sh
Pavíca ['paunica']	pavíca	pavī'ca
Pavica [ime]	Pavica	Pav'ica
pazár	pazār	pazā'r
Pçelà	pçelà	pçel'a
Pçelár	pçelār	pçelā'r
Pecín [rijeka]	Pecín	Pecī'n
pečál	pečāl	pečā'l
pečàt	pečàt	peč'at
peçé	peçē	peçē'
peçén	peçēn	peçē'n
peçéńke	peçēńke	peçē'ńke
pêc	pêc	'pêc
(na) pečáh	(na) pečáh	(na) pečā'h
Pečár	pečār	pečā'r
pečnák	pečnāk	pečnā'k
pedefét	pedesēt	pedesē't
pedeféti	pedesēti	pedesē'ti
pedńíc	pedńic	pedńi'c
Pehárník	pehárník	pehā'rnik
Pèk	pèk	p'ek
pekłarçénje	pekłarçēnje	pekłarçē'nje
pekú	pekū	pekū'
pelínak	pelínak	pelī'nak
penezìt	penezīt	penez'it
(flogga) pér	(slōga) pēr	(sl'oga) pē'r
(ružičinoga) perà	(ružičinoga) perà	(ružičinoga) per'a
(debela) péra	(debela) pēra	(debela) pē'ra
percè	percē	perc'e
peré	perē	perē'
peréc	perēc	perē'c
perém	perēm	perē'm
(prez) pérja	(prez) pērja	(prez) pē'rja
però	però	per'o
(pod) perftmí	(pod) perstmī	(pod) perstmī'
[& perftóv]	perstōv	perstō'v
perú	perū	perū'
(na) perù	(na) perū	(na) per'u
perùt	perūt	per'ut
Peřák [riba]	pesāk	pesā'k
péřak	pēsāk	pēs'ak
pêřt	pèst [pèst]	'pèst
pêřt	pèst	'pèst
pês	pêš	'pêš
pesćác	peščác	peščā'c

pésce	pěšce	pě'sce
pêt	pêt	'pêt
péta	pětã	pêt'a
peták	peták	petã'k
petde/jét	petdesèt	petdesē't
Petdeféte	Petdesēte	Petdesē'te
péte (vyr'fí)	pěte (vr'sti)	pē'te (vr'sti)
petèh	petèh	pet'eh
péti ['pjevatí']	pěti	pē'ti
péti [red. broj]	pěti	pē'ti
pétje	pětje	pē'tje
pétni	pětni	pē'tni
petodlàn	petodlàn	petodl'an
(ò) pétom	(o#) pětom	(o#) pē'tom
(ù [...]) Petrà	(u# [...]) Petrã	(u# [...]) Petr'a
Petrìna	Petrìna	Petr'ina
pì	pĩ	p'i
Pián/tvo	piānstvo	piā'nstvo
pìh	pĩh	'pĩh
pijú	pijũ	pijũ'
Pílac	pĩlac	pĩ'lac
(skyrgut) píle	(škr̥gut) pĩle/pĩlè [pilē]	(škr̥gut) pilē'
(obiļe) pinéz	(obiļe) pinēz	(obiļe) pinē'z
pirnà ([...] popivka)	pirnã ([...] popivka)	pirn'a ([...] popivka)
Pířác	pĩsãc [pĩsãc]	pĩs'ac
Pířac	pĩsãc	pĩs'ac
(řhramba) pířam	(shramba) pĩsam	(shramba) pĩ'sam
pířár	pĩsãr	pĩsã'r
Pířár/tvo	pĩsãrstvo	pĩsã'rstvo
Pířárnica	pĩsãrnica	pĩsã'rnica
(na kraju) pířma	(na kraju) pĩsmã	(na kraju) pĩsm'a
pířmãfe (učitti)	pĩsmã [pĩsmã] se (učiti)	pĩsm'a se (uč'iti)
pířmeni	pĩsmeni	pĩ'smeni
pířmò	pĩsmò	pĩsm'o
Pířnik	pĩsnik	pĩ'snik
piscénka	pĩščénka	pĩščē'nka
pisćí	pĩščĩ	pĩščĩ'
píse	pĩše	pĩ'še
Pítaj ['pitanje']	pĩtaj	'pĩtaj
Pítajac ['malo pitanje']	pĩtajac	pĩ'tajac
pítan	pĩtan	pĩ'tan
pítanje	pĩtanje	pĩ'tanje
pítanjice	pĩtanjice	pĩ'tanjice
pítatti	pĩtãti	pĩ'tati
pítje	pĩtje	pĩ'tje
(ù [...]) pítju	(u# [...]) pĩtju	(u# [...]) pĩ'tju
pítna (tovarusica)	pĩtna (tovaruřica)	pĩ'tna (tovaruřica)

pítni	pītni	pī'tni
(od [...]) pītoga	(od [...]) pītoga	(od [...]) p'itoga
pitomí	pitomī	pitomī'
pívac	pīvāc	pīv'ac
[pi]vô	pivô [pīvo]	'pīvo
pízda	pīzdā	pīzd'a
plàç	plāç	pl'aç
(od ke/e) pláça	(od ke se) plāça	(od ke se) plā'ça
pláça	plāça	plā'ça
plāça	plāça [plāça]	plā'ça
pláçe	plāçe	plā'çe
plácni	plácni	'plácni
plàh	plāh	pl'ah
plâm	plām	'plām
plâf	plās	'plās
Pláfa	plāsā	plās'a
pláfanje	plāsanje	plā'sanje
pláfatti	plāsāti	plās'ati
plâfom	plāsom	'plāsom
plâft	plāst	'plāst
plāsc	plāšč	plā'sč
(Bogti) plāti	(Bog ti) plāti	(Bog ti) plā'ti
Platnár	platnār	platnā'r
Platnár/tvo	platnārstvo	platnā'rstvo
(nategnuttī [...]) plāv	(nategnūti [...]) plāv	(nategn'uti [...]) 'plāv
Plaváč	plavāč	plavā'č
plavajúci	plavajúci	plavajū'ci
plávitti	plāvīti	plāv'iti
pléça	plēça	plē'ça
plecât	plēcât	plēc'at
plecè	plēcè	plēc'e
plèh	plèh	pl'eh
Plemenitás	plemenitāš	plemenitā's
plemenitástvo	plemenitāštvo	plemenitā'stvo
plemenitè	plemenitè [plēmenite]	pl'emenite
plén	plēn	plē'n
pléna	plēnā	plēn'a
plêf	plēs	'plēs
plêfa	plēsa	'plēsa
(od) pléfanja	(od) plēsanja	(od) plē'sanja
pléfanje	plēsanje	plē'sanje
pléfatti	plēsāti	plēs'ati
Pléfcī	plēscī	plēsc'i
plése	plēše	plē'se
plésuéc	plēšuéc	plē'suéc
pleté	pletē	pletē'
plévac	plēvac	plē'vac

plín	plīn	plī'n
[# Plínar]	plīnar	plī'nar
pli/ńína	plisnīna	plisnī'na
plitvína	plitvīna	plitvī'na
Plívać	plīvać	plī'vać
plôd	plôd	'plôd
plodogòn	plodogòn	plodog'on
Plomín	Plomīn	Plomī'n
ploŕkúń	ploskūń	ploskū'ń
(razgraditti) plôt	(razgradīti) plôt	(razgrad'iti) 'plôt
plotić	plotić	plot'ić
plovúći	plovūći	plovū'ći
Plúća	plūća	plū'ća
Plûg	plûg	pl'ûg
plujúći	plujūći	plujū'ći
plúti	plūti	plū'ti
pľêĭk	pļēsk	'pļēsk
pobàba	pobàba	pob'aba
pòboga	pòboga	'poboga
pobrívan	pobrīvan	pobrī'van
poćélo	poćēlō	poćēl'o
poćetak	poćētāk	poćēt'ak
poćėti	poćēti	poćē'ti
poćetív	poćētīv	poćētī'v
poćétje	poćētje	poćē'tje
(iz) poćétka	(iz) poćētkā	(iz) poćētk'a
(na) poćétku	(na) poćētkū	(na) poćētk'u
Poćétnik	poćētnik	poćē'tnik
poćińajúći	poćińajūći	poćińajū'ći
poćíva	poćīva	poćī'va
pòd ['podište']	pòd	p'od
podán	podān	podā'n
podánje	podānje	podā'nje
podávan	podāvan	podā'van
podbádan	podbādan	podbā'dan
podbrívan	podbrīvan	podbrī'van
podbùda	podbūda	podb'uda
podbúditti	podbūdīti	podbūd'iti
podbúdjan	podbūdjan	podbū'djan
podbudjávan	podbudjāvan	podbudjā'van
podbúdjen	podbūdjen	podbū'djen
poddájanje	poddājjanje	poddā'janje
poddán	poddān	poddā'n
poddávan	poddāvan	poddā'van
podèd	podēd	pod'ed
podglédatti	podglēdāti	podglēd'ati
podgórje	podgōrje	podgō'rje

podgrádje	podgrādje	podgrā'dje
podì	podī	pod'i
podíti	podīti	podī'ti
podjéda	podjēda	podjē'da
podkrátitti	podkrāṭīti	podkrāt'iti
podmíten	podmīten	podmī'ten
podmīt	podmīt	podm'it
podmùče	podmūče	podm'učē
pódne	pōdne	pō'dne
podnížen	podnīžen	podnī'žen
podóle	podōle	podō'le
podpéti	podpēti	podpē'ti
podpirrajúci	podpīrajūci	podpirajū'ci
podpífan	podpīsan	podpī'san
podpífanje	podpīsanje	podpī'sanje
podpíšavanje	podpisāvanje	podpisā'vanje
podpríti	podprīti	podprī'ti
podrázatti	podrāžāti	podrāž'ati
podrugócanje	podrugōcanje	podrugō'canje
podrugóčen	podrugōčen	podrugō'čen
podrugóčenje	podrugōčenje	podrugō'čenje
podrugócitti	podrugōčīti	podrugōč'iti
Podunájje	Podunāje	Podunā'jje
podvézan	podvēzan	podvē'zan
(noggu) podvýrgsi	(nōgu) podvṛgši	('nogu) podvṛ'gši
podyrtína	podṛtīna	podṛtī'na
pogádjanje	pogādjanje	pogā'djanje
pogádjattife	pogādjàti se	pogād'j'ati se
pogáranje	pogāranje	pogā'ranje
pogáratti	pogārāti	pogār'ati
pogáfnut	pogāsnut	pogā'snut
pogášen	pogāšen	pogā'shen
pogíbanje	pogībanje	pogī'banje
Poglavár	poglavār	poglavā'r
(vrazitti) poglavníka	(vrazīti) poglavnīkā	(vraz'iti) poglavnīk'a
poglédan	poglēdan	poglē'dan
poglédatti	poglēdāti	poglēd'ati
pognútje	pognūtje	pognū'tje
pogýrditti	pogṛdīti	pogṛd'iti
pogýrdjen	pogṛdjen	pogṛ'djen
pohàbno	pohābno	poh'abno
pohòta	pohōta	poh'ota
pohotén	pohotēn	pohotē'n
pohoténje	pohotēnje	pohotē'nje
pohotlív	pohotļiv	pohotļi'v
pohtén	pohtēn	pohtē'n
pohtivén	pohtivēn	pohtivē'n

pohùda	pohùda	poh'uda
pohvàla	pohvàla	pohv'ala
pohvàlan	pohvàlan	pohv'alan
poigránje	poigránje	poigrā'nje
pojé	pojě	pojě'
pojéti	pojěti	pojě'ti
pokápan	pokāpan	pokā'pan
pokápatti	pokāpāti	pokāp'ati
pokáran	pokāran	pokā'ran
pokáranje	pokāranje	pokā'ranje
pokáratti	pokārāti	pokār'ati
pokàzan	pokāzan	pok'azan
pokázan	pokāzan	pokā'zan
pokázan	pokāzan	pokā'zan
pokazánje	pokazānje [pokāzanie]	pokā'zanje
pokázanje	pokāzanie	pokā'zanje
pokazívan	pokazīvan	pokazī'van
pokazívanje	pokazīvanje	pokazi'vanje
pokazívatti	pokazīvāti	pokazīv'ati
Pokopáč	pokopāč	pokopā'č
poKrívan	poKrīvan	poKrī'van
poKrívanje	poKrīvanje	poKrī'vanje
poKríven	poKrīven	poKrī'ven
poKrívenje	poKrīvenje	poKrī'venje
poKrívenje [=> poKrívitti]	poKrīvīti	poKrīv'iti
[# pokúpitti]	pokūpīti	pokūp'iti
pokùsna	pokūšna	pok'ušna
polagáhno	polagāhno	polagā'hno
polbéča	polbēča	polbē'ča
poldáni	poldāni	poldā'ni
(od) Poldnévja	(od) poldnēvja	(od) poldnē'vja
pôldrugo	pôldrugo	'pôldrugo
poléci	polēci	polē'ci
poličnica	poličnica	poličn'ica
polívan	polīvan	polī'van
Polnébje	polnēbje	polnē'bje
Polokrùga	polokrūga	polokr'uga
Polovník	polovník	polovnī'k
Polovňák	polovňāk	polovňā'k
polubéc	poluběč	polubē'č
Poludáne	poludāne	poludā'ne
polútak	polūtak	polū'tak
poluza/pán	poluzaspān	poluzaspā'n
Poľák	Poļāk	Poļā'k
Poľák ['seljak']	poļāk	poļā'k
Poľomérnik	pōļomērník	poļomē'rník
pomágaj	pomāgaj	pomā'gaj

pomaknūtje	pomaknūtje	pomaknū'tje
pomañekrāt	pomañekrāt	pomañekrā't
Pomañkánje	pomañkānje	pomañkā'nje
poṃāti	poṃāti	poṃ'ati
poṃàz	poṃàz	poṃ'az
poṃáze	poṃāže	poṃā'že
poṃina	poṃina	poṃ'ina
poṃíren	poṃiren	poṃi'ren
poṃírenje	poṃírenje	poṃi'renje
poṃíritti	poṃírīti	poṃír'iti
Pomoćník	pomoćník	pomoćni'k
pomozi	pomozi	pomoz'i
poṃýrčkan	poṃṛčkan	poṃṛčkan
poṃýrčkanje	poṃṛčkanje	poṃṛčkanje
poṃýrčkatti	poṃṛčkāti	poṃṛčk'ati
poṃýrčkāvan	poṃṛčkāvan	poṃṛčkā'van
poṃýržen	poṃṛžen	poṃṛ'žen
ponačínan	ponačínan	ponači'nan
ponásanje	ponāšanje	ponā'sanje
ponásatti	ponāšāti	ponāš'ati
ponāvlanje	ponāvlanje	ponā'vlanje
pondríti	pondríti	pondri'ti
ponízen	ponízen	poni'zen
ponòva	ponòva	pon'ova
ponùda	ponùda	pon'uda
ponúdjan	ponūdjan	ponū'djan
ponúdjanje	ponūdjanje	ponū'djanje
poòtac	poòtac	po'otac
pòp	pòp	p'op
pópak	pōpāk	pōp'ak
popáfti	popāsti	popā'sti
popévan	popēvan	popē'van
popévatti	popēvāti	popēv'ati
Popì	popī	pop'i
Popíca	popīca	popī'ca
pópiť	pōpīs	pōp'is
(odluka) popířana	(odluka) popīsana	(odluka) popī'sana
popířanje	popīsanje	popī'sanje
popířatti	popīsāti	popīs'ati
popířavaju	popisāvaju	popisā'vaju
popířavanje	popisāvanje	popisā'vanje
popířavatti	popisāvāti	popisāv'ati
[# popívati]	popīvati	popī'vati
popívka	popīvka	popī'vka
poprán	poprān	poprā'n
[# poprèt]	poprèt	popr'et
poprùg	poprùg	popr'ug

pòr	põr	p'or
poráfti	porāsti	porā'sti
póraz	põràz	põr'az
poredóvna	poredõvna	poredõ'vna
Porodjeník	porodjeník	porodjenī'k
porúči	porũči	porũ'či
porúcitti	porũčiti	porũč'iti
Porùk	porũk	por'uk
porúsanje	porũsanje	porũ'sanje
porúžen	porũžen	porũ'žen
porúzitti	porũžiti	porũž'iti
porúznen	porũžnen	porũ'žnen
poŕéci	posēci	posē'ci
poŕētra	posēstra	pos'estra
poŕin	posin	pos'in
poŕínen	posinen	posī'nen
poŕíran	posíran	posī'ran
poŕíretti	posírati	posír'ati
poŕkubáč	poskubáč	poskubā'č
poŕkubé	poskubē	poskubē'
(prietife) poŕlā	(priet se) poslā	(priet se) posl'a
poŕli	posli	posl'i
(izmed [...]) poŕlõv	(izmed [...]) poslõv	(izmed [...]) poslõ'v
poŕlusan	poslũsan	posl'ušan
poŕlúzatti	poslũžati	poslũž'ati
poŕluzéc	poslužéc	poslužē'ć
[poŕlu]žévatti	poslužēvati	poslužēv'ati
poŕluzív	poslužív	poslužī'v
Poŕpánac	pospānac	pospā'nac
poŕŕipáva	põsipáva	posipā'va
poŕŕũda	põsũda	pos'uda
põft	põst	'põst
poŕtajāti	postajāti [postājati]	post'ajati
poŕtāti	postāti	postā'ti
poŕtáva	postáva	post'ava
poŕtolár	postolár	postolā'r
poŕtríc	postríc	postr'ic
poŕtrina	postrĩna	postr'ina
poŕtupcé	postupcē	postupcē'
poŕũde	posũde	pos'ude
poŕúditti	posũđiti	posũd'iti
poŕúdjen	posũdjen	posũ'djen
poŕúsen	posũšen	posũ'shen
poŕváján	posvājan	posvā'jan
poŕvájanje	posvājanje	posvā'janje
poŕvėťatti	posvėťati	posvėť'ati
poŕvėťén	posvėťén	posvėťē'n

poſvetívatti	posvetívàti	posvetív'ati
poſvèta	posvèta	posv'eta
poſvétjenje	posvétjenje	posvè'tjenje
poſálitti	pošāliti	pošāl'iti
poskrápatti	poškrāpāti	poškrāp'ati
Posteník	pošteník	poštenī'k
[# Posténka]	pošténka	poštē'nka
postenò	poštenò	pošten'o
postenočin	poštenočin	poštenoč'in
postováni	poštováni	poštovā'ni
Postovánik	poštovānik	poštovā'nik
postováne	poštovāne	poštovā'nje
potápatti	potāpāti	potāp'ati
Potepúh	potepúh	potepū'h
Potepúska	potepūška	potepū'ska
potètka	potètka	pot'etka
potí	potī	potī'
potira	potīra	pot'ira
potòk	potòk	pot'ok
potóm	potòm	potō'm
potrénje	potrénje	potrē'nje
pótreſ	pōtrès	pōtr'es
potréſan	potrėsan	potrē'san
potréſanje	potrėsanje	potrē'sanje
potréfatti	potrėsāti	potrės'ati
potréſti	potrēsti	potrē'sti
potùja	potùja	pot'uja
potújatti	potūjāti	potūj'ati
potúl'en	potūljen	potū'ljen
pováľen	povāľen	povā'ľen
povédanje	povédanje	povē'danje
póvel	pōvēl	pōv'el
povèla	povèla	pov'ela
povèzan ['povez']	povèzan	pov'ezan
povída	povída	povī'da
povídan	povídan	povī'dan
povídanica	povídanica	povī'danica
povídanje	povídanje	povī'danje
povídatti	povídāti	povíd'ati
povidú	povidū	povidū'
povláčen	povlāčen	povlā'čen
povláçitti	povlāçiti	povlāč'iti
povléci	povlēci	povlē'ci
povlíci	povlíci	povlī'ci
povól'no	povōľno	povō'ľno
póvrat	pōvrāt	pōvr'at
poſvém (tom)	po vsém (tom)	po vsē'm (tom)

povfúd	povsūd	povsū'd
povúci	povúči	povū'či
pozábil	pozābil	pozā'bil
pozávan	pozāvan	pozā'van
pozávanje	pozāvanje	pozā'vanje
pozavátti	pozavātti [pozāvāti]	pozāv'ati
pozdrávľa	pozdrāvľa	pozdrā'vľa
pozeblína	pozeblína	pozeblī'na
Poziváč	poziváč	pozivā'č
pozívan	pozīvan	pozī'van
pozívanje	pozīvanje	pozī'vanje
pozívatti	pozīvāti	pozīv'ati
pozláten	pozlāten	pozlā'ten
pozlátenje	pozlātenje	pozlā'tenje
pozlatévan	pozlatēvan	pozlatē'van
pozlatívan	pozlatīvan	pozlatī'van
pozlāta	pozlāta	pozl'ata
poznameník	poznameník	poznamenī'k
poznameníva	poznamenīva	poznamenī'va
poznamenívanje	poznamenīvanje	poznamenī'vanje
poznán	poznān	poznā'n
poznánje	poznānje	poznā'nje
poznávanje	poznāvanje	poznā'vanje
poznína	poznīna	poznī'na
pozovén	pozovēn	pozovē'n
pozván	pozvān	pozvā'n
pozvánje	pozvānje	pozvā'nje
požár	požār	požā'r
poždríti	poždrīti	poždrī'ti
pozēľa [⇒ pozēľa]	požēľa	pož'eľa
poželénje	poželēnje	poželē'nje
poželív	poželīv	poželī'v
požénčiti	požēnčiti	požē'nčiti
požétje	požētje	požē'tje
požgán	požgān	požgā'n
požgánje	požgānje	požgā'nje
Požiráč	požirāč	požirā'č
pózor	pōžōr	pōž'or
požríti	požrīti	požrī'ti
Práč	prāč	prā'č
pràg	prāg	pr'ag
Pràg [grad]	Prāg	Pr'ag
prán	prān	prā'n
pránje	prānje	prā'nje
prâfe	prāse	'prāse
prâfk	prāsk	'prāsk
Prafkáč	Praskāč	Praskā'č

Prascár	praščār	praščā'r
prásce	prašće	prā'sće
prasív	prašív	praši'v
prasník	prašník	prašni'k
[# prátje]	prātje	prā'tje
prāv	prāv	pr'av
Pravdāç	pravdāč	pravdā'č
Pravdās	pravdāš	pravdā's
právi	prāvi	prā'vi
Pravopíftvo	pravopístvo	pravopī'stvo
pravoríçje	pravoričje	pravori'čje
pravotà	pravotā	pravot'a
praznoçà	praznočā	praznoć'a
prebìga	prebìga	preb'iga
preblāžen	preblāžen	preblā'žen
prebrān	prebrān	prebrā'n
prēčka	prēčka	prē'čka
prečtān	prečtān	prečtā'n
prèd	prèd	pr'ed
predājti	predājti	predā'jti
preddóbje	preddōbje	preddō'bje
préde	prēde	prē'de
predíçan	predičan	predi'čan
[# predinèg]	predi nēg	predi n'eg
predíti	predīti	predī'ti
predlāni	predlāni	predlā'ni
predlān/ki [⇒ predlān/ki]	predlān'ski	predlā'n'ski
predobítje	predobītje	predobī'tje
pred/trítie	predstrītī	predstrī'ti
predtīne	predtīne	predtī'ne
predúbfti	predūbsti	predū'bsti
predùgo	predūgo	pred'ugo
predvrímje	predvrīmje	predvrī'mje
predyrčí	predrčī	predrčī'
pregrádjatti	pregrādĵati	pregrādĵ'ati
pregradjévan	pregradĵévan	pregradĵē'van
prekápatti	prekāpāti	prekāp'ati
prekçér	prekčēr	prekčē'r
prekjuçéra	prekjučēra	prekjučē'ra
(na) prekjutrá	(na) prekjutrā	(na) prekjutrā'
preklāni	preklāni	preklā'ni
Prekomórkiña	prekomōrkiña	prekomō'rkiña
prelītatti	prelītāti	prelīt'ati
prelivanje	prelīvanje	prelī'vanje
prelívatti	prelīvāti	prelīv'ati
prém	prēm	prē'm
premágatti	premāgāti	premāg'ati

premencé	premencē	premencē'
preminúci	preminūci	preminū'ci
preminútje	preminūtje	preminū'tje
premíslan	premišljan	premi'šljan
premíslanje	premišljanje	premi'šljanje
premislávania	premišlávania	premišlā'vanja
premitan	premitan	premi'tan
premitanje	premitanje	premi'tanje
premoguć	premoguć	premogu'ć
prenaprávlatti [⇒ prenaprávlanje]	prenaprávlanje	prenaprā'vlanje
prenášan	prenāšan	prenā'shan
prenesén	prenešén	prenešē'n
prepišávan	prepisāvan	prepisā'van
prepišávanje	prepisāvanje	prepisā'vanje
prepítje	prepītje	prepī'tje
preplúti	preplūti	preplū'ti
prepričen	prepričen	prepri'čen
prepríti	preprīti	prepri'ti
prepustán	prepuštán	prepuštā'n
prepústanje	prepūštanje	prepū'stanje
preráfti	prerāsti	prerā'sti
prefíkan	presíkan	presī'kan
prefíkanje	presíkanje	presī'kanje
prefíkomcé	presikomcē	presikomcē'
preftúpanje	prestūpanje	prestū'panje
preftúpatti	prestūpāti	prestūp'ati
preftúpitti	prestūpīti	prestūp'iti
preftúplanje	prestūplanje	prestū'planje
preftúplatti	prestūplāti	prestūpl'ati
pretíl	pretil	pret'il
pretkán	pretkān	pretkā'n
pretkána	pretkāna	pretkā'na
pretyrgávan	pretr̥gāvan	pretr̥gā'van
preuzéti	preuzēti	preuzē'ti
preuzétje	preuzētje	preuzē'tje
preválanje	prevālanje	prevā'lanje
preváza	prevāža	prevā'ža
preváze	prevāže	prevā'že
prevećína	prevećina	prevećī'na
prevráten	prevrāten	prevrā'ten
prevzéti	prevzēti	prevzē'ti
prèz	prēz	pr'ez
prezėti	prezēti	prezē'ti
prezglavé	prez glavē	prez glavē'
preznòg	preznòg	prezn'og
Prezpútje	prezpūtje	prezpū'tje
prezrédje	prezrēdje	prezrē'dje

prezrèp	prezrèp	prezr'ep
prez/óka	prez sōka/sōkà [sōka]	prez 'soka
prèžiti	prèžiti	prè'žiti
prianèg	pria nèg	pria n'eg
(zbog) priateľóv	(zbog) priateľōv	(zbog) priateľō'v
pribácen	pribācen	pribā'cen
pribíva	pribíva	pribī'va
priblížanje	priblížanje	priblī'žanje
približáva	približāva	približā'va
priblíženje	priblíženje	priblī'ženje
pricvríti	pricvríti	pricvrī'ti
príča	príča	prī'ča
prīčan	prīčan	'prīčan
pričetak	pričètak	pričèt'ak
pričėti	pričėti	pričē'ti
pričétiv	pričétiv	pričeti'v
pričétje	pričétje	pričē'tje
prīčin	prīčīn	prīč'in
pričínatti	pričīnāti	pričīn'ati
pričínājúci	pričīnājūci	pričīnājū'ci
prīcitti	prīčīti	prīč'iti
prīčka	prīčka	prī'čka
(na) prīču	(na) prīču	(na) prī'ču
prīd	prīd	pr'id
prīdak	prīdāk	prīd'ak
prīdán	prīdān	prīdā'n
prīdāni	prīdāni	prīdā'ni
prīdānje	prīdānje	prīdā'nje
prīdāvan	prīdāvan	prīdā'van
prīdrúžan	prīdrūžan	prīdrū'žan
prīdrúzatti	prīdrūžāti	prīdrūž'ati
prīdrúžen	prīdrūžen	prīdrū'žen
prīdružévan	prīdružēvan	prīdružē'van
priėti	priėti	priē'ti
priétje	priétje	priē'tje
priglėda	priglėda	priglē'da
priglėdatti	priglėdāti	priglēd'ati
priglėdanje	priglėdanje	priglē'danje
priglėdatti	priglėdāti	priglēd'ati
prigòda	prigòda	prig'oda
prigodífe	prigodī se	prigodī' se
prijėti	prijėti	prijē'ti
prijétje	prijétje	prijē'tje
prikāzan	prikāzan	prik'azan
prikázan	prikāzan	prikā'zan
prikázanje	prikázanje	prikā'zanje
priklād	priklād	prikl'ad

priklāda	priklāda	prikl'ada
Prikmórka	prikmórka	prikmō'rka
pikráten	pikráten	pikrā'ten
pikratēvan	pikratēvan	pikratē'van
pikūčitti	pikūčiti	pikūč'iti
pikūpitti	pikūpiti	pikūp'iti
pikýrvje	pikŕvje	pikŕ'vje
prilāganje	prilāganje	prilā'ganje
prilāgatti	prilāgati	prilāg'ati
prīlezan	prīlēžan	prīl'ežan
prīležno	prīlēžno	prīl'ežno
Prīležnoft	prīlēžnost	prīl'ežnost
Prilīgatti	prilīgati	prilig'ati
priložlīv	priložlīv	priložlī'v
prilūčan	prilūčan	prilū'čan
prilūčatti	prilūčati	prilūč'ati
prilūčen	prilūčen	prilū'čen
prilučēvatti	prilučēvati	prilučēv'ati
prilūčitti	prilūčiti	prilūč'iti
prīmak	prīmāk	prīm'ak
primāma	primāma	prim'ama
prīmanje	prīmanje	prī'manje
primāran	primāran	primā'ran
primāranje	primāranje	primā'ranje
prīmatti	prīmāti	prīm'ati
prīme	prīme	prī'me
primēsan	primēšan	primē'san
primīsan	primīšan	primī'san
primūknutti	primūknūti	primūkn'uti
primūzti	primūzti	primū'zti
prināsan	prināšan	prinā'san
prinefēn	prinesēn	prinesē'n
prinosēnje	prinošēnje	prinošē'nje
pripēta	pripēta	pripē'ta
Pripētānje	pripētānje	pripē'tānje
pripetīfe	pripeti se	pripeti' se
pripīfan	pripīsan	pripī'san
pripletēn	pripletēn	pripletē'n
pripletēnje	pripletēnje	pripletē'nje
priplūti	priplūti	priplū'ti
pripovīdanje	pripovīdanje	pripovī'danje
pripovīdatti	pripovīdāti	pripovīd'ati
pripričen	pripričen	pripri'čen
prirāfti	prirāsti	prirā'sti
prīfēci	prisēci	prisē'ci
prīfpītje	prispītje	prispī'tje
prīfpīva	prispīva	prispī'va

prifpívam	prispīvam	prispī'vam
prifpívanje	prispīvanje	prispī'vanje
priftàlno	pristàlno	prist'algo
priftàlo	pristàlo	prist'alo
priftojéc	pristojéc	pristojē'ć
priftúpanje	pristūpanje	pristū'panje
priftúpłanje	pristūpłanje	pristū'płanje
priftúpłenje	pristūpłenje	pristū'płenje
priftúpi	pristūpi	pristū'pi
Prifúdjen	prisūdjen	prisū'djen
priscé	prīšč	prī'šč
prisívan	prīšivan	prīš'ivan
prisivávan	prīšvāvan	prīšvā'van
príti	prīti	prī'ti
pritiřkan	prītiskān	prītī'skan
pritiřkanje	prītiskānje	prītī'skanje
pritiřkatti	prītiskāti	prītīsk'ati
prirkán	prirkān	prirkā'n
pritužív	prituživ	pritužī'v
Priučanje	priūčanje	priū'čanje
priučatti	priūčāti	priūč'ati
Priuka	priuka	pri'uka
privezác	privezāč	privezā'č
privézan	privēzan	privē'zan
privik	privik	priv'ik
prizván	prizvān	prizvā'n
prizgán	prizgān	prizgā'n
próci	prōci	prō'ci
probádan	probādan	probā'dan
probijatti	probijāti	probij'ati
prodaív	prodaiv	prodaī'v
prodàja	prodāja	prod'aja
prodáje	prodāje	prodā'je
prodāju	prodāju	prodā'ju
prodríti	prodrīti	prodrī'ti
prodúžanje	prodūžanje	prodū'žanje
Profuntár	profuntār	profuntā'r
progláfenje	proglāsenje	proglā'senje
proglářitti	proglāšiti	proglāš'iti
proglāsatti	proglāšāti	proglāš'ati
prognán	prognān	prognā'n
prógon	prōgōn	prōg'on
prohajajúci	prohajajūci	prohajajū'ci
prójtī	prōjtī	prō'jtī
prokléti	proklēti	proklē'ti
prolivan	prolivan	prolī'van
prolívatti	prolīvāti	prolīv'ati

[# promincé]	promincē	promincē'
promínitti	promīñti	promīn'iti
promínatti	promīñāti	promīn'ati
Profeñák	proseñāk	proseñā'k
profi kanje	prosī kanje	prosi' kanje
profi pcé	prosipcē	prosipcē'
proffi p	prōsīp	prosi'p
Proffi[j]ačenje	prōsjačenje	prosjacē'nje
Profták	prostāk	prostā'k
proftív	prostív	prosti'v
[# proftór]	prostōr	prostō'r
proftovláf	prostovlās	prostovl'as
proftíti	prostríti	prostri'ti
prosaftjé	prošastjē	prošastjē'
proscák	proščāk	proščā'k
prosténje	proštēnje	proštē'nje
prostán	proštān	proštā'n
proteččív	protēčiv	proteči'v
protòka	protòka	prot'oka
protréfatti	protresāti	protres'ati
provdilánje	provdilānje	provdilā'nje
provídjatti	provídžati	provídj'ati
Prozràka	prozràka	prozr'aka
prozdríti	proždríti	proždrī'ti
prùd	prūd	pr'ud
prùg	prüg	pr'ug
Prùf	Prūs	Pr'us
Prùt [rijeka]	Prūt	Pr'ut
prût ['prud']	prût	'prût
prût ['šiba']	prût	'prût
Pfár	psār	psā'r
Pstròf	pštròs	pštr'os
(jatto) ptíc	(jāto) ptíc	(j'ato) 'ptíc
Pticcokóbje	pticokōbje	pticokō'bje
Pticcolóvje	pticolōvje	pticolō'vje
pû	pû	'pû
púc	püc	pû'c
puccati fe	pücati# se	p'ucati# se
púčki	püčki	pû'čki
púčko (privoľenje)	püčko (privoľenje)	pû'čko (privoľenje)
[# (na) púčku]	(na) püčku	(na) pû'čku
pûčni	püčni	'püčni
Pudár	pudār	pudā'r
Pugár	pugār	pugā'r
pùh	püh	p'uh
pûh	pûh	'pûh
pûhi	pûhi	'pûhi

pújç	pūjc	pū'jc
pūk	pūk	'pūk
pūk ['pucanje']	pūk	'pūk
(izmed) pūka	(izmed) pūka	(izmed) 'pūka
púkatti	pūkàti	pūk'ati
puklína	puklína	puklī'na
púkl'ica	púkļica	pū'kļica
Púl	Pūl	Pū'l
pún	pūn	pū'n
punočà	punočā	punoč'a
Púntar	pūntar	pū'ntar
pùp	pūp	p'up
púrak	pūrāk	pūr'ak
Purán	purān	purā'n
Púrji	pūrji	pū'rji
Purráni	pūrāni	purā'ni
puŕté	pustē	pustē'
puŕtime	pustī me	pust'i me
puŕtína	pustīna	pustī'na
puŕtína[k]	pustīnak	pustī'nak
Puŕtínka	pustīnka	pustī'nka
púŕtitti	pūstīti	pūst'iti
pustán	pušťān	pušťā'n
pústān	pūšťān	pū'sťān
pústēnje	pūšťēnje	pū'sťēnje
púsem	pūšem	pū'sem
púses	pūšēš	pū'sēš
(na) pūt	(na) pūt [pūt]	(na) pū't
(četýrti) pút	(četřti) pūt	(četř'ti) pū't
pút	pūt	pū't
(dva) púta	(dva) pūtā	(dva) pūt'a
(izvan) púta	(izvan) pūtā	(izvan) pūt'a
putém	putēm	putē'm
[# pútem]	pūtem/pūtēm [putēm]	putē'm
(deŕŕet) púti	(dēsēt) pūti	('deset) pū'ti
pútitti	pūtīti	pūt'iti
pútna	pūtna	pū'tna
pútni	pūtni	pū'tni
Pútnica	pūtnica	pū'tnica
pútno	pūtno	pū'tno
(na) pútu	(na) pūtū	(na) pūt'u
(ŕpravitiŕe k') pútu	(sprāviti se k') pūtū	(spr'aviti se k') pūt'u
pûz	pûz	'pûz
púzeçi	pûzeçi	pû'zeçi
púz	pûž	pû'ž
púzi	pûži	pûž'i
Pÿrç	přč	p'rč

Pyrćún	pṛćún	pṛcū'n
Pyrděl'	pṛděl'	pṛdē'l'
pyrhávka	pṛhāvka	pṛhā'vka
pyrkānce	pṛkānce	pṛkā'nce
(nà) pyrříh	(na#) pṛsīh	(na#) pṛsī'h
Pýřft	pṛst	p'ṛst
pyřfténak	pṛstēnak	pṛstē'nak
Pyřftenár	pṛstenār	pṛstenā'r
(dvadefet) pyřftóv	(dvadeset) pṛstōv	(dvadeset) pṛstō'v
pyrsí	pṛšī	pṛšī'
pýřt	pṛt	'pṛt
pyrtenína	pṛtenīna	pṛtenī'na
Pyrván	Pṛvān	Pṛvā'n
pyrváni	pṛvāni	pṛvā'ni
Pyrvás	pṛvāš	pṛvā's
pyrvástvo	pṛvāštvo	pṛvā'stvo
pyrváz	pṛvāz	pṛvā'z
pyrvíc	pṛvīc	pṛvī'c
pyrvopř	pṛvopř	pṛvop'is
rāb ['sluga']	rāb	'rāb
Rāba	Rābā	Rāb'a
rābiře	rābi se	rā'bi se
Rāçac	rāçac	rā'çac
Raçica	raçica	raçī'ca
raçičin	raçičin	raçī'čin
raçún	raçún	raçū'n
rād	rād	r'ad
(toga) rádi	(toga) rādi	(toga) rā'di
ráditti	rādīti	rād'iti
rādja	rādja	rā'dja
Radojëvícka	Radojëvícka	Radojë'vícka
Ragán	ragān	ragā'n
rāj	rāj	rā'j
Rāk	rāk	r'ak
rakítje	rakītje	rakī'tje
rakítji	rakītji	rakī'tji
rāl	rāl	'rāl
(Vračenje) rān	(vračenje) rān	(vračenje) 'rān
Rán [riba]	rān	rā'n
rāřřip	rāřřip	rāřř'ip
rāřřipávanje	rāřřipāvanje	rāřřipā'vanje
rāřřol	rāřřol	rāřř'ol
rāřřútak	rāřřūtāk	rāřřūt'ak
rāřt	rāřt	'rāřt
rāřté	rāřtē	rāřtē'
rāřté	rāřtē	rāřtē'
rāřténje	rāřtēnje	rāřtē'nje

ráfti	rāsti	rā'sti
(Drevo) raftúće	(drevo) rastúće	(drevo) rastū'će
rassíren	raššíren	rašši'ren
rassíritti	raššírīti	rašši'r'iti
Rást	rāšt	rā'st
ràt	rāt	r'at
Rāt	Rāt	'Rāt
ravnína	ravnīna	ravnī'na
ravnonòg	ravnonòg	ravnon'og
râz	râz	'râz
razabrán	razabrān	razabrā'n
razabráno	razabrāno	razabrā'no
razaftírīti	razastrīti	razastrī'ti
razaprán	razaprān	razaprā'n
razáran	razāran	razā'ran
razáranje	razāranje	razā'ranje
razbácan	razbācan	razbā'can
razbacívatti	razbacīvāti	razbacīv'ati
razbádan	razbādan	razbā'dan
razbádanje	razbādanje	razbā'danje
razbían	razbīan	razbī'an
razbífen	razbīsen	razbī'sen
razbīsen	razbīšen	razbī'sen
razbítje	razbītje	razbī'tje
razbizánje	razbižānje	razbižā'nje
razcínitti	razcīnīti	razcīn'iti
razcínatti	razcīnāti	razcīn'ati
razcípan	razcīpan	razcī'pan
razcvrīti	razcvrīti	razcvrī'ti
razčépitti	razčēpīti	razčēp'iti
razčínañe [⇒ razčínanje]	razčīñanje	razčī'ñanje
razdán	razdān	razdā'n
razdánje	razdānje	razdā'nje
razdávatti [⇒ razdāvanje]	razdāvanje	razdā'vanje
razdávatti	razdāvāti	razdāv'ati
razdílan [⇒ razdílanje]	razdílanje	razdí'lanje
razdílenò	razdílenò	razdílen'o
[# razdíliv]	razdíliv	razdíli'v
razdráženje	razdrāženje	razdrā'ženje
razdráp'len	razdrāp'len	razdrā'p'len
razdréti	razdrēti	razdrē'ti
razdrúzan	razdrūžan	razdrū'žan
razdrúzanje	razdrūžanje	razdrū'žanje
razdrúzatti	razdrūžāti	razdrūž'ati
razdrúžen	razdrūžen	razdrū'žen
razdrúženje	razdrūženje	razdrū'ženje
razdrúzitti	razdrūžīti	razdrūž'iti

razglàfa	razglàsa	razgl'asa
razglàfen	razglàsen	razglā'sen
razglàfívanje	razglasívanje	razglasī'vanje
razglásanje	razglāšanje	razglā'shanje
razglásatti	razglāšàti	razglāš'ati
razglásenje	razglāšenje	razglā'shenje
razglédatti	razglēdàti	razglēd'ati
razgñíti	razgñīti	razgñī'ti
razgováran	razgovāran	razgovā'ran
razgováranje	razgovāranje	razgovā'ranje
razhválitti	razhvālīti	razhvāl'iti
razi/kávan	raziskāvan	raziskā'van
razkálan	razkālan	razkā'lan
razkápčan	razkāpčan	razkā'pčan
razkápçatti	razkāpčàti	razkāpč'ati
razkrílen	razkrīlen	razkrī'len
razláganje	razlāganje	razlā'ganje
razláže	razlāže	razlā'že
razléci	razlēci	razlē'ci
razlévatti	razlēvàti	razlēv'ati
razlián	razliān	razliā'n
razliánje	razliānje	razliā'nje
razlíván	razlīvan	razlī'van
razlívánje	razlīvanje	razlī'vanje
razlívatti	razlīvàti	razlīv'ati
razlúčan	razlūčan	razlū'čan
razlúčanje	razlūčanje	razlū'čanje
razlúçatti	razlūčàti	razlūč'ati
[razlu]çávan	razlučāvan	razlučā'van
razlúçen	razlūčen	razlū'čen
razlúçenje	razlūčenje	razlū'čenje
razlúçitti	razlūčīti	razlūč'iti
razlućív	razlučīv	razlučī'v
razlúťen	razlūťen	razlū'ťen
razlútitti	razlūťīti	razlūť'iti
razmettánje	razmētānje	razmetā'nje
razmís'lanje	razmīš'lanje	razmī'shlanje
razmítan	razmītan	razmī'tan
razmítanje	razmītanje	razmī'tanje
rázor	rāzōr	rāz'or
razpáran	razpāran	razpā'ran
razpéçen	razpēčen	razpē'čen
razpéçenje	razpēčenje	razpē'čenje
razpítanje	razpītanje	razpī'tanje
razplòd	razplōd	razpl'od
razpolúťen	razpolūťen	razpolū'ťen
razposílatti	razpošīlāti	razpošī'l'ati

razpràva	razpràva	razpr'ava
razprodán	razprodān	razprodā'n
razráçitti	razrāçitti	razrāç'iti
razrísen	razrīšen	razrī'šen
razŕippávatti	razsīpāvāti	razsīpāv'ati
razŕtavl'ív	razstavl'iv	razstavl'iv
razŕtréti	razstrēti	razstrē'ti
razŕtríti	razstrīti	razstrī'ti
razŕtúpittife	razstūpīti se	razstūp'iti se
razŕúditti	razsūdīti	razsūd'iti
razŕúsen	razsūšen	razsū'shen
razŕúsitti	razsūšīti	razsūš'iti
razŕúti	razsūti	razsū'ti
razŕútje	razsūtje	razsū'tje
razŕvétitti	razsvētīti	razsvēt'iti
razsíritti	razšīrīti	razšīr'iti
razsvávan	razšvāvan	razšvā'van
raztañévan	raztañēvan	raztañē'van
[razta]ńivan	raztañivan	raztañi'van
[razta]ńúvan	raztañūvan	raztañū'van
raztápatti	raztāpāti	raztāp'ati
raztápattife	raztāpāti se	raztāp'ati se
raztepén	raztepēn	raztepē'n
raztréŕanje	raztrēsanje	raztrē'sanje
raztríti	raztrīti	raztrī'ti
raztrúnenje	raztrūnenje	raztrū'nenje
raztúci	raztūci	raztū'ci
raztúžitti	raztūžīti	raztūž'iti
raztyrgávan	raztṛgāvan	raztṛgā'van
razumím	razumīm	razumī'm
razúzéti	razūzēti [razuzēti]	razuzē'ti
razuzlív	razuzlív	razuzlī'v
razvézan	razvēzan	razvē'zan
razvezív	razvezīv	razvezī'v
razvlāçen	razvlāçen	razvlā'çen
razvlāçitti	razvlāçīti	razvlāç'iti
razvlēci	razvlēci	razvlē'ci
razvúcanje	razvūcanje	razvū'canje
razvúcatti	razvūcāti	razvūc'ati
razvúci	razvūci	razvū'ci
razzāranje	razzāranje	razzā'ranje
razzītiŕe	razzīti se	razzī'ti se
razzītje	razzītje	razzī'tje
(na) rāžne	(na) rāžñe	(na) rāžñ'e
reçè	reçè	reç'e
rêd	rêd	'rêd
rédiak	rēdāk	rēd'ak

redkokrát	redkokrāt	redkokrā't
redovníčki	redovnički	redovni'čki
réka	rēka	rē'ka
rekòh	rekòh	rek'oh
rekúć	rekūć	rekū'ć
remenár	remenār	remenā'r
reméni	remēni	remē'ni
rép	rēp	rē'p
(prez) répa	(prez) rēpā	(prez) rēpā
repàt	repāt	rep'at
réfa	rēsà	rēs'a
refté	restē	restē'
resétka	rešétka	rešē'tka
resetò	rešetò	rešet'o
(po) réz	(po) rēz [rēz]	(po) 'rēz
rêz	rēz	'rēz
rezáč	rezáč	rezā'č
rezák	rezāk [rēzāk]	rēz'ak
rezak	rēzāk	rēz'ak
rezitti	rēzīti	rēz'iti
rēzom	rēzom	'rēzom
réžatti	rēžāti	rēž'ati
(játá) rīb	(játā) rīb	(játā') 'rīb
rīç	rīč	'rīč
Ríčanin	Ričanin	Rī'čanin
(na) ríçi	(na) rīči	(na) rīč'i
(flogga) ríçi	(slòga) rīči	(sl'oga) rī'či
(razláganje) ríci [⇒ ríçi]	(razlāganje) rīči	(razlā'ganje) 'rīči
ríçje	rīčje	rī'čje
ríçki	rīčki	rī'čki
Ríçkiña	Rīčkiña	Rī'čkiña
Riçkóv	Ričkōv	Ričkō'v
rigànje	rigānje	rig'anje
ríka	rīka	rī'ka
Ríka (grad)	Rīka (grad)	Rī'ka (grad)
(iz) ríke	(iz) rīke	(iz) rī'ke
ríkin	rīkin	rī'kin
(niz) ríku	(niz) rīku	(niz) rī'ku
Rím	Rīm	Rī'm
rínka	rīnka	rī'nka
rìf ['okvir']	rīs	r'is
rìf ['tigar']	rīs	r'is
rît	rīt	'rīt
ríti	rīti	rī'ti
rîz	rīz	'rīz
robotà	robotà	robot'a
Ród [otok]	Rōd	Rō'd

rôd	rôd	'rôd
rodív	rodív	rodī'v
Rodjeník	rodjeník	rodjenī'k
Rodòçaƒ	rodòčas [rodočas]	rodoč'as
Rodoblúd	rodoblūd	rodoblū'd
rôg	rôg	'rôg
ƒrogmí	s'rogmī	s'rogmī'
Rogonòƒ	rogonòs	rogon'os
rogožár	rogožār	rogožā'r
rogús	rogüş	rogū's
rój	rōj	rō'j
rôk	rôk	'rôk
roġâ	rosà	ros'a
rotà	rotà	rot'a
rovás	rovăș	rovā's
[# rováse]	rovășê	rovăș'e
(ƒyrçace) rôže	(sȓçace) rôže	(sȓçace) 'rôže
rožícak	rožičäk	rožić'ak
rûžan	rûžan	'rûžan
Rubár	rubār	rubā'r
Rubenár	rubenār	rubenā'r
rubenína	rubenīna	rubenī'na
rubín	rubīn	rubī'n
ručník	ručník	ručnī'k
rûd	rûd	'rûd
rúda	rūdă	rūd'a
(ù [...]) rudáh	(u# [...]) rudāh	(u# [...]) rudā'h
rudár	rudār	rudā'r
rúdjen	rūdjen	rū'djen
rúdo	rūdð	rūd'o
rúga	rūgă	rūg'a
rúganje	rūganje	rū'ganje
rùjbica	rùjbica	r'ujbica
(iz) rúk	(iz) rūk	(iz) rū'k
rûk ['rika']	rūk	'rūk
rúka	rūkă	rūk'a
(ù) rukáh	(u#) rukāh	(u#) rukā'h
rukáv	rukāv	rukā'v
ƒrukávi	s'rukāvi	s'rukā'vi
ƒrukávmi	s'rukāvmi	s'rukā'vmi
(vlaŧtovitte) ruké	(vlastovĭte) rukē	(vlastov'ite) rukē'
(od) rúke	(od) rūke/rūkē [rukē]	(od) rukē'
(zasćita) rúké	(zaščita) rūkē	(zaščita) rūkē'
rukoŧúdje	rukosūdje	rukosū'dje
Rukoŧúdnik	rukosūdnik	rukosū'dnik
rukopĭƒ	rukopĭs	rukop'is
(na) rùku	(nă)_rūku	('na)_ruku

rúno	rũnõ	rũn'o
rûp	rûp	'rûp
Rûf	Rûs	R'us
rûf	rûs	'rûs
Rûfa	rûsa	'rûsa
russív	rũšív	rušĩ'v
facvríti	sacvríti	sacvrĩ'ti
fâç	săç	s'aç
fâd	săd	s'ad
fâd	sâd	'sâd
fadà	sadâ	sad'a
fâda	săda	s'ada
fadáni	sadâni	sadâ'ni
fadjâr	sadjâr	sadjâ'r
fadjé	sadjě	sadjě'
fadník	sadník	sadni'k
fadogòn	sadogòn	sadog'on
(vyrhunac [...]) fadovjá	(vr̥hunac [...]) sadovjâ	(vr̥hunac [...]) sadovjâ'
fág	săg [sâg]	'săg
fâg	sâg	'sâg
fagâr	sagâr	sagâ'r
faglédati	saglédati	saglě'dati
faglédatti	saglédâti	saglěd'ati
fagníti	sagníti	sagnĩ'ti
fahranív	sahranív	sahranĩ'v
fâk	săk	s'ak
fakrúsatti	sakrûšâti	sakrûš'ati
fakúpitti	sakûpiti	sakûp'iti
Salún	Salûn	Salû'n
falúnfki	salûnski	salû'nski
(izlâg) famé (farrice)	(izlâg) samě (stârice)	(izl'ag) samě' (st'arice)
fân	săn	sâ'n
fân ['sanjka']	sân	'sân
fân (a, o)	sân (a, o)	s'an (a, o)
fâni ['sanjke']	sâni	'sâni
fánív	sanív	sanĩ'v
fân	sân	sâ'n
fâp	sâp	'sâp
fapéti	sapēti	sapē'ti
fâpi	sâpi	'sâpi
fapún	sapûn	sapû'n
fâr	sâr	'sâr
fâra	sâra	'sâra
(od) fafcà	(od) sască	(od) sasc'a
fařím	sasīm	sasĩ'm
fasvávan	sařvāvan	sařvā'van
fât	sât	'sât

<i>f</i> atkána	satkāna	satkā'na
<i>f</i> atník	satník	satnī'k
<i>f</i> áva	Sāvā	Sāv'a
<i>f</i> avfīm	savsīm	savsī'm
<i>f</i> azdán	sazdān	sazdā'n
<i>f</i> azúvan	sazūvan	sazū'van
<i>f</i> azuvén	sazuvēn	sazuvē'n
<i>f</i> azvánje	sazvānje	sazvā'nje
<i>f</i> azgán	sažgān	sažgā'n
<i>f</i> calína	scalína	scalī'na
<i>f</i> cāti	scāti	scā'ti
<i>f</i> cāti	scāti [scāti]	scā'ti
<i>f</i> cínitti	scīnīti	scīn'iti
<i>f</i> cīnenje	scīnenje	scī'nenje
(tús'ta) <i>f</i> cvrenà	(tūš'ta) scvrenà	(tū'š'ta) scvren'a
<i>f</i> cvríti	scvrīti	scvrī'ti
<i>f</i> drúzan	sdrūzan	sdrū'žan
<i>f</i> drúzanje	sdrūžanje	sdrū'žanje
<i>f</i> drúzatti	sdrūžāti	sdrūž'ati
<i>f</i> drúžen	sdrūžen	sdrū'žen
<i>f</i> drúženje	sdrūženje	sdrū'ženje
<i>f</i> drúzitti	sdrūžīti	sdrūž'iti
<i>f</i> dyrzánje	sdṛžānje	sdṛžā'nje
<i>f</i> dyrzéc	sdṛžēc	sdṛžē'ć
<i>f</i> dyrzéci	sdṛžēci	sdṛžē'ci
<i>f</i> é (noći)	sē (noći)	sē' (noći)
<i>f</i> ê (dobe)	sê [sē] (dobe)	sē' (dobe)
(pri) <i>f</i> ebì	(pri) sebī	(pri) seb'i
<i>f</i> èç	sèç	s'eç
<i>f</i> êd	sêd	'sêd
<i>f</i> edamde <i>f</i> ét	sedamdesēt	sedamdesē't
<i>f</i> edí	sedī	sedī'
<i>f</i> êdi (lâfi)	sêdi (lâsi)	'sêdi ('lâsi)
<i>f</i> éditti	sēdīti	sēd'iti
<i>f</i> édjenje	sēdjenje	sē'djenje
<i>f</i> edlák	sedlāk	sedlā'k
<i>f</i> edlár	sedlār	sedlā'r
<i>f</i> edlò	sedlō	sedl'o
[<i>f</i> edm]áçe	sedmāče	sedmā'če
<i>f</i> edmák	sedmāk	sedmā'k
<i>f</i> édmi	sēdmi	sē'dmi
<i>f</i> edmíč	sedmīč	sedmī'č
<i>f</i> édmo	sēdmo	sē'dmo
<i>f</i> edmo <i>f</i> trúk	sedmostrūk	sedmostr'uk
<i>f</i> edmolit	sedmolīt	sedmol'it
<i>f</i> edmovȳrft	sedmovṛst	sedmov'ṛst
(od) <i>f</i> éh	(od) sēh	(od) sē'h

<i>fêkom</i>	<i>sêkom</i>	<i>'sêkom</i>
<i>fekúć</i>	<i>sekūć</i>	<i>sekū'ć</i>
<i>(do) felà</i>	<i>(do) selà</i>	<i>(do) sel'a</i>
<i>felcè</i>	<i>selcè</i>	<i>selc'e</i>
<i>felò</i>	<i>selò</i>	<i>sel'o</i>
<i>(na) felù</i>	<i>(na) selù</i>	<i>(na) sel'u</i>
<i>felák</i>	<i>selák</i>	<i>selā'k</i>
<i>feménje</i>	<i>seménje</i>	<i>semē'nje</i>
<i>(f tòg) fêna</i>	<i>(stòg) sêna</i>	<i>(st'og) 'sêna</i>
<i>fêno</i>	<i>sêno</i>	<i>'sêno</i>
<i>feńák</i>	<i>seńák</i>	<i>seńā'k</i>
<i>féni</i>	<i>sēni</i>	<i>sē'ni</i>
<i>feftrà</i>	<i>sestrà</i>	<i>sestr'a</i>
<i>fefvète</i>	<i>sesvète</i>	<i>sesv'ete</i>
<i>fêt</i>	<i>sêt</i>	<i>'sêt</i>
<i>fevdíl</i>	<i>sevdīl</i>	<i>sevdī'l</i>
<i>fevdíle</i>	<i>sevdīle</i>	<i>sevdī'le</i>
<i>fglédattife</i>	<i>sglédàti se</i>	<i>sgléd'ati se</i>
<i>fgńíti</i>	<i>sgńíti</i>	<i>sgńī'ti</i>
<i>fhòd</i>	<i>shòd</i>	<i>sh'od</i>
<i>fíac</i>	<i>siāč</i>	<i>siā'č</i>
<i>fíaçev</i>	<i>siāčev</i>	<i>siā'čev</i>
<i>fîç</i>	<i>sîç</i>	<i>'sîç</i>
<i>fîcé</i>	<i>sîčē</i>	<i>sîčē'</i>
<i>fîçív</i>	<i>sičív</i>	<i>sičī'v</i>
<i>fîd</i>	<i>sîd</i>	<i>'sîd</i>
<i>fîdēci</i>	<i>sidēci</i>	<i>sidē'ci</i>
<i>fîditti</i>	<i>sîdīti</i>	<i>sîd'iti</i>
<i>fîdjenje</i>	<i>sîdjenje</i>	<i>sī'djenje</i>
<i>fîdrár</i>	<i>sidrâr</i>	<i>sidrā'r</i>
<i>fîk</i>	<i>sîk</i>	<i>'sîk</i>
<i>fîñ</i>	<i>sîñ</i>	<i>'sîñ</i>
<i>fînzír</i>	<i>sinžír</i>	<i>sinžī'r</i>
<i>fîp</i>	<i>sîp</i>	<i>'sîp</i>
<i>fîrak</i>	<i>sîrāk</i>	<i>sîr'ak</i>
<i>fîrénje</i>	<i>sirénje</i>	<i>sirē'nje</i>
<i>fîrna (leſſa)</i>	<i>sîrna (lěsa)</i>	<i>sī'rna (l'esa)</i>
<i>fîrotà</i>	<i>sirotà</i>	<i>sirot'a</i>
<i>fîrovína</i>	<i>sirovína</i>	<i>sirovī'na</i>
<i>fît</i>	<i>sît</i>	<i>s'it</i>
<i>fît</i>	<i>sît</i>	<i>'sît</i>
<i>fîtína</i>	<i>sitína</i>	<i>sitī'na</i>
<i>fîtińi</i>	<i>sitīńi</i>	<i>sitī'ni</i>
<i>fîtji</i>	<i>sītji</i>	<i>sī'tji</i>
<i>fîtočà</i>	<i>sitočà</i>	<i>sitoč'a</i>
<i>fkáčuſe (vetri)</i>	<i>skāču se (vetri)</i>	<i>skā'ču se (vetri)</i>
<i>fkâzan</i>	<i>skâzan</i>	<i>'skâzan</i>

ʃkazivanje	skazivanje	skazī'vanje
ʃkazivattife	skazivāti se	skaziv'ati se
ʃkitáč	skitáč	skitā'č
ʃkitac	skitac	skīt'ac
ʃklād	sklād	skl'ad
ʃklādnoft	sklādnost	skl'adnost
ʃklāpan	sklāpan	sklā'pan
ʃklāpanje	sklāpanje	sklā'panje
ʃklöp	sklöp	skl'op
ʃkokcé	skokcē	skokcē'
(do) ʃkorò	(do) skorò	(do) skor'o
ʃkorò	skorò	skor'o
ʃkòf	skös	sk'os
ʃko/cé	skoscē	skoscē'
ʃkòt	sköt	sk'ot
ʃkráfen	skrāfen	skrā'fen
ʃkrād	skrād	'skrād
ʃkrátitti	skrāfitti	skrāt'iti
ʃkréčen	skrēčen	skrē'čen
ʃkrīt	skrīt	'skrīt
ʃkrīto	skrīto	'skrīto
ʃkrivcé	skrivcē	skrivcē'
ʃkrivitti	skrivīti	skriv'iti
ʃkrūsatti	skrüşäti	skrüş'ati
ʃkúbfti	skübsti	skū'bsti
ʃkùp ['sažetak']	skùp	sk'up
ʃkùp ['zajedno']	skùp	sk'up
ʃkùp	skùp	'skùp
ʃkùpľeno	skùpľeno	sk'upľeno
ʃkùpo	skùpo	'skùpo
ʃkuppodprīti	skuppodprīti	skuppodprī'ti
ʃkuppúhatti	skuppühäti	skuppüh'ati
ʃkup/kučatti	skupskūčäti	skupskūč'ati
ʃkupsúmitti	skupšūmīti	skupšūm'iti
ʃkupumrīti	skupumrīti	skupumrī'ti
ʃkúsan	skūšan	skū'shan
ʃkúsanje	skūšanje	skū'shanje
ʃkúsatti	sküşäti	sküş'ati
[# ʃkút]	skūt	skū't
ʃkût	skūt [skūt]	skū't
(ʃagyrnutti) ʃkúte	(sagrñüti) sküte [skütè]	(sagrñ'uti) sküt'e
ʃ[...]' ʃkyrbjóm	s' [...] skřbjóm	s' [...] skřbjō'm
ʃlāb	slāb	sl'ab
ʃlabína	slabína	slabī'na
ʃlāčen	slāčen	slā'čen
ʃlāčitti	slāčiti	slāč'iti
ʃladkobüz	sladkobüz	sladkob'uz

fladkodùh	sladkodùh	sladkod'uh
flágan	slāgan	slā'gan
fláganje	slāganje	slā'ganje
flák [biljka]	slāk	slā'k
flàk ['strug']	slāk	sl'ak
flâk [biljka]	slâk [slāk]	slā'k
flána	slānā	slān'a
flanočà	slanočā	slanoč'a
flâp	slâp	'slâp
flâpan	slâpan	'slâpan
flápitti	slâpiti	slâp'iti
flaposùm	slapošùm	slapoš'um
flaposumív	slapošumīv	slapošumī'v
flaftjé	slastjē	slastjē'
flastnopítje	slastnopītje	slastnopī'tje
flavíc	slavīč	slavī'č
flávje	slāvje	slā'vje
flavúle	slavūle	slavū'le
fléci	slēci	slē'ci
flêd	slêd	'slêd
flédi	slēdi	slē'di
flédív	sledīv	sledī'v
flépa (oká)	slēpā (okā)	slēp'a (okā')
flèz	slèz	sl'ez
flezenà	slezenā	slezen'a
fleženka	slezēnka	slezē'nka
flíci	slīci	slī'ci
flinív	slinīv	slinī'v
flísen	slīšen	slī'shen
flízu	slīžu	slī'žu
flobodník	slobodník	slobodnī'k
flobodňák	slobodňák	slobodňā'k
flòg	slòg	sl'og
flogà ['složaj']	slogā	slog'a
(Grad) flóv	(grad) slōv	(grad) slō'v
flóvinci	Slovīnci	Slovī'nci
flovník	slovník	slovnī'k
flóvúci	slovūci	slovū'ci
fložnopétje	složnopětje	složnopē'tje
(offam) flúg	(òsam) slūg	('osam) slū'g
flúga	slūgā	slūg'a
(iz) flugé	(iz) slugē	(iz) slugē'
(pò) flugi	(po#) slugi	(po#) slug'i
flûh	slûh	'slûh
(nauk [...]) flúha	(nauk [...]) slûha	(nauk [...]) 'slûha
fluzárenje	služārenje	služā'renje
fluzéc	služēc	služē'ć

flúženje	slúženje	slū'ženje
flúzi	slúži	slū'ži
fméh	sméh	smē'h
fméh	sméh	smē'h
fmêf	smēs	'smēs
fméfti	smēsti	smē'sti
fmésan	směšan	smē'shan
fmésano	směšano	smē'shano
fmèt	smět	sm'et
fmétan	smětan	smē'tan
fmétatti	smětàti	smēt'ati
fmetén	smetěn	smetē'n
fméten	smēten [smetěn]	smetē'n
fmeteni	smetenì	smeten'i
fmétña	smětná	smē'tña
fmíh	smíh	smī'h
fmíhno	smíhno	'smíhno
fmílke	smílke	smī'lke
fmillíña	smílíña	smilī'ña
fmin	smìn	sm'in
fminje	smínje	smī'nje
fmiritti	smīrìti	smīr'iti
fmi	smīs [smís]	'smīs
fmi	smīs	'smīs
fmísan ['pomiješan']	smíšan	smī'shan
fmîsan ['smiješan']	smíšan	'smíšan
fmlācen	smlācen	smlā'cen
fmôk	smôk	'smôk
fmolà	smolà	smol'a
fmořenka	smořenka	smoļē'nka
fmrèk	smrèk	smr'ek
fmriçčevje	smričevje	smričē'vje
fmúca	smūca	smū'ca
fmúten	smūten	smū'ten
fmudút	smudūt	smudū't
fmúg	smūd	smū'd
fmútitti	smūfìti	smūt'iti
fnága	snāgā	snāg'a
fnágu	snāgū	snāg'u
fnahè	snahè	snah'e
fnāžen	snāžen	snā'žen
fnézi	snēzi	snē'zi
fnítec (požirradi)	snītec (požirradi)	snī'tec (pož'irradi)
fnòp	snòp	sn'op
fô	sô	'sô
fôk	sôk	'sôk
folár	solár	solā'r

solár	solār	solā'r
Soldát	soldāt	soldā't
(nad) solóm	(nad) solōm	(nad) solō'm
ŝóm	sóm	'sóm
ŝomóv	somóv	somō'v
ŝôp	sôp	'sôp
ŝovà	sovà	sov'a
ŝpācen	spācen	spā'cen
ŝpācenje	spācenje	spā'cenje
ŝpācitti	spācitti	spāč'iti
ŝpāčno	spāčno	sp'ačno
ŝpálnica	spálnica	spā'lnica
ŝpānje	spānje	spā'nje
ŝparína	sparína	sparī'na
ŝpāfen	spāsen	spā'sen
ŝpāvalisće	spāvališće	spā'vališće
ŝpāvallac	spāvālac	spāv'alac
ŝpāvallica	spāvālica	spāv'alica
ŝpāvam	spāvam	spā'vam
ŝpēcen	spēcen	spē'cen
ŝpēcenje	spēcenje	spē'cenje
ŝpēčeno	spēčeno	spē'čeno
ŝpēt	spēt	'spēt
ŝpēti	spēti	spē'ti
ŝpímiŝe	spī mi se	spī' mi se
ŝpletén	spletén	spletē'n
ŝpleténje	spleténje	spletē'nje
ŝplit	Splīt	Spl'it
Splīt	Splīt	Spl'it
ŝpočittāvatti	spočitāvāti	spočitāv'ati
Spolèt	Spolèt	Spol'et
ŝpomińív	spomińív	spomińí'v
ŝporís	sporíš	sporī'sh
ŝpovídal	spovídal	spovī'dal
ŝpovídan	spovídan	spovī'dan
ŝpoznánje	spoznānje	spoznā'nje
ŝpoznáva	spoznāva	spoznā'va
ŝpravlív	spravļív	spravļí'v
ŝpretnò	spretnò	spretn'o
ŝpričan	spričan	spri'čan
ŝpričanje	spričanje	spri'čanje
ŝpričávan	spričāvan	spričā'van
ŝprímatti	sprīmāti	sprīm'ati
ŝprímitti	sprīmīti	sprīm'iti
ŝpūd	spūd	'spūd
ŝpūz	spūz	'spūz
ŝpūzitti	spūzīti	spūz'iti

fpúz	spůž	spū'ž
frâb	srâb	'srâb
frâm	srâm	'srâm
framotà	sramotà	sramot'a
fráf'ti	srâsti	srâ'sti
(množina) frebrà	(množina) srebrà	(množina) srebr'a
frebrà	srebrà	srebr'a
frebrokópje	srebrokōpje	srebrokō'pje
frebyrnár	srebr̥nár	srebr̥nā'r
frebyrnína	srebr̥nína	srebr̥nī'na
frebyrníne (čuvár)	srebr̥nīne (čuvār)	srebr̥nī'ne (čuvā'r)
frèd	srèd	sr'ed
fréda	srédà	sréd'a
fredína	sredína	sredī'na
fredožém'le	sredožēm'le	sredožē'm'le
frìd	srìd	sr'id
fridína	sridína	sridī'na
ftaçún	stačün	stačū'n
ftaçunár	stačunār	stačunā'r
ftakálce	stakālce	stakā'lce
ftakále	stakāle	stakā'le
ftaklár	staklār	staklā'r
ftaklenína	staklenína	staklenī'na
ftaklína	staklína	staklī'na
ftaklò	staklò	stakl'o
ftaklopìf	staklopìs	staklop'is
ftaklopífan	staklopīsan	staklopī'san
ftaklopíŋje	staklopīsje	staklopī'sje
ftâl	stâl	'stâl
ftálca	stâlca	stā'lca
ftálce	stâlce	stā'lce
ftân	stân	'stân
(neimati) ftâna	(ne imati) stâna	(ne imati) 'stâna
ftanár	stanār	stanā'r
(nima) ftanára	(nima) stanārà	(nima) stanār'a
ftáne	Stānē	Stān'e
ftâne (razredja)	stâne (razredja)	'stâne (razredja)
(letní) ftâni	(letní) stâni	(letní) 'stâni
ftánin	Stānīn	Stān'in
ftanovník	stanovník	stanovnī'k
ftánje	stānje	stā'nje
(Večnica) ftaresín	(večnica) starešīn	(večnica) stareši'n
ftári	stāri	stā'ri
(meğ) ftárim	(međ) stārim	(međ) stā'rim
ftarína	starína	starī'na
ftaríne	staríne	starī'ne
(ftòg) ftaríne	(stòg) staríne	(st'og) starī'ne

ſtárka	stārka	stā'rka
ſtáro	stáro	stā'ro
ſtaromīrrje	staromīrrje [staromīrje]	staromī'rje
ſtaroričje	staroričje	starorī'čje
ſtaroſélka	starosēlka	starosē'lka
ſtarovérſtvo	starovērstvo	starovē'rstvo
ſtarovik	starovik	starov'ik
(na) ſtáru	(na) stāru	(na) stā'ru
ſtāti	stāti	stā'ti
ſtavlāti	stavlāti [stāvlati]	stāvlati
ſtêk	stêk	'stêk
ſténa	stēnā	stēn'a
ſtén	stēn	stē'n
ſténje	stēnje	stē'nje
ſticcānje	stīcānje [stīcanje]	st'icanje
ſtīd	stīd	'stīd
ſtīg	stīg	'stīg
ſtīn	stīn	stī'n
ſtīpe	Stīpē	Stīp'e
ſtòg	stòg	st'og
ſtoí	stoī	stoī'
ſtojé	stojē	stojē'
ſtojéci	stojēci	stojē'ci
ſtòk	stòk	'stòk
(od) ſtolà	(od) stolà	(od) stol'a
ſtolár	stolār	stolā'r
ſtonóžje	stonožje	stonō'žje
ſtoòk	stoòk	sto'ok
ſtrāh	strāh	'strāh
ſtrahoglāſ (a, o)	strahoglās (a, o)	strahogl'as (a, o)
ſtrahotà	strahotā	strahot'a
ſtrahovīt	strahovīt	strahov'it
ſtrahozvòn	strahozvòn	strahozv'on
(iz druggih) ſtrán	(iz drūgih) strān	(iz dr'ugih) strā'n
(nutyrna) ſtrán	(nutyrna) strān [strān]	(nutyrna) 'strān
(nutyrña) ſtrân	(nutrña) strān	(nutrña) 'strān
(od) ſtrané	(od) stranē	(od) stranē'
(od [...]) ſtráne	(od [...]) strāne/strānē [stranē]	(od [...]) stranē'
(od [...]) ſtráné	(od [...]) strānē	(od [...]) strānē'
ſtrānom	strānom/strānòm [stranòm]	stranō'm
ſtrāsan	strāšan	'strāšan
ſtrāza	strāža	strā'ža
ſtrāzac	strāžac	strā'žac
ſtrāže (Vodja)	strāže (vodja)	strā'že (vodja)
ſtrāžmestar	strāžmestar	strā'žmestar
ſtrāžni	strāžni	strā'žni
ſtrêſ	strēs	'strēs

ſtréſan	strēsan	strē'san
ſtréſanje	strēsanje	strē'sanje
ſtréſanje	strēsanje	strē'sanje
ſtréſatti	strēsàti	strēs'ati
ſtréſti	strēsti	strē'sti
ſtréla	strēlà	strēl'a
(folicca) ſtrélé	(fošica) strēlē	(foš'ica) strēlē'
ſtrenà ([...] hała)	strenà ([...] hała)	stren'a ([...] hała)
ſtrésna	strēsna	strē'sna
ſtréti	strēti	strē'ti
ſtríc	strīc	strī'c
ſtrína	strīna	strī'na
ſtroív	stroīv	stroī'v
ſtròp	stròp	str'op
ſtrúdjen	strūdjen	strū'djen
ſtrûg	strûg	'strûg
ſtrûk	strûk	'strûk
ſtúčka	stůčka	stů'čka
ſtúci	stůci	stů'ci
ſtudenína	studenīna	studenī'na
ſtúga	stūgà	stūg'a
ſtúp	stūp	stū'p
(temel') ſtúpa	(temel') stūpà	(temel') stūp'a
ſtúpac	stūpàc	stūp'ac
ſtúpań	stūpań	'stūpań
ſtúpatti	stūpàti	stūp'ati
ſtupcé	stupcē	stupcē'
ſtúpi	stūpī	stūp'i
ſtúpitti	stūpīti	stūp'iti
ſtúpmi (podpyrt)	stūpmi (podpřt)	stū'pmi (podpřt)
ſtupóm (pridáni)	stupōm (pridāni)	stupō'm (pridā'ni)
ſtuponózje	stuponōžje	stuponō'žje
ſtvár	stvār	stvā'r
ſtváranje	stvāranje	stvā'ranje
(Zmislenih) ſtvári	(zmišlenih) stvāri	(zmišlenih) stvā'ri
ſtvòr	stvòr	stv'or
ſtvorénje	stvorēnje	stvorē'nje
ſtvórje	stvòrje	stvō'rje
ſtyrčé	střčē	střčē'
[# ſtyrčéci]	střčēci	střčē'ci
[# ſtyrčí]	střčí	střčí'
ſtyrgáč	střgáč	střgā'č
ſtyrgár	střgār	střgā'r
ſtyrmàc	střmàc	střm'ac
ſtyrmína	střmína	střmī'na
ſtyrmoglavcé	střmoglavcē	střmoglavcē'
ſtýrzu	střžu	stř'žu

<i>fu</i> blàzan	sublàzan	subl'azan
<i>fú</i> çe	sūçe	sū'če
<i>fúd</i> ['prosuda', 'sudište']	sūd	sū'd
<i>fûd</i> ['prosuda', 'sudište']	sūd [sūd]	sū'd
<i>fûd</i> ['posuda']	sūd	'sūd
<i>fúda</i> ['prosude', 'sudišta']	sūdā	sūd'a
<i>fûde</i> ['posude']	sûde	'sûde
<i>fúdi</i> ['prosude', 'sudišta']	sūdī	sūd'i
<i>fudić</i>	sudić	sud'ić
<i>fúditti</i>	sūdīti	sūd'iti
<i>fudjé</i>	sudjē	sudjē'
<i>fúdjenje</i>	sūdjenje	sū'djenje
<i>fûh</i>	sûh	'sûh
<i>fúha</i> (fmoqva)	sūhā (smoqva)	sūh'a (smoqva)
<i>fu</i> hočà	suhočā	suhoč'a
<i>fu</i> hotà	suhotā	suhot'a
<i>fúdac</i>	sūdāc	sūd'ac
<i>fudár</i>	sudār	sudā'r
(ofloboditti pò) <i>fúdu</i>	(oslobodīti po#) sūdū	(oslobod'iti po#) sūd'u
<i>fûk</i>	sūk	'sūk
<i>fukáč</i>	sukāč	sukā'č
<i>fukácev</i>	sukāčev	sukā'čev
<i>fukáčji</i>	sukāčji	sukā'čji
(ogľed [...]) <i>fúkna</i>	(ogľed [...]) sūknā	(ogľed [...]) sūkn'a
<i>fúkno</i>	sūknō	sūkn'o
<i>fumńív</i>	sumńīv	sumńī'v
<i>fúmrak</i>	sūmrak	sū'mrak
<i>funcomrácje</i>	suncomrācje	suncomrā'cje
<i>funcopéçitife</i>	suncopēçiti se	suncopē'çiti se
<i>fúp</i> [ptica]	sūp	sū'p
<i>fûp</i> ['osupnutost']	sūp	'sūp
<i>fuprotzvázatti</i>	suprotzvāžati	suprotzvāž'ati
<i>fúsa</i>	sūša	sū'sha
<i>fúsac</i>	sūšāc	sūš'ac
<i>fûsan</i>	sūšan	'sūšan
<i>fúse</i>	sūše	sū'se
<i>fúti</i>	sūti	sū'ti
(od) <i>fûz</i>	(od) sūz	(od) 'sūz
<i>fuzríti</i>	suzrīti	suzrī'ti
<i>fváčftvo</i>	svāčstvo	svā'čstvo
<i>fváge</i>	svāde	svā'de
<i>fvák</i>	svāk	svā'k
<i>fvakdáña</i>	svakdāña	svakdā'ña
<i>fvanútje</i>	svanūtje	svanū'tje
<i>fvâft</i>	svâst	'svâst
<i>fvázanje</i>	svāžanje	svā'žanje
<i>fvázatti</i>	svāžati	svāž'ati

ſveçin	svečîn	sveč'in
ſveçinçe	svečînçe	sveč'i'nče
ſveçínka	svečínka	sveč'i'nka
ſvèt ['svjet']	svèt	sv'et
ſvét ['svjet']	svèt [svèt]	sv'et
ſvèt ['posvećen']	svèt	'svèt
ſvèt ['svijet']	svèt	'svèt
ſvetéci	svetěci	svetě'ci
(ù) Svėti (Ivan)	(u#) Svėti (Ivan)	(u#) Svě'ti (Ivan)
ſvetína	svetína	svet'i'na
ſvétitti	světiti	svět'iti
ſvetlína	svetlína	svetl'i'na
ſvetník	svetník	svetn'i'k
ſvevdíl	svevdiḷ	svevdī'ĭ
ſvêz	svêz	'svêz
ſvézan	svêzan	svě'zan
ſvézanje	svêzanje	svě'zanje
ſvézatti	svêzàti	svěz'ati
ſvezívanje	svezīvanje	svezī'vanje
ſvíatti	svīàti	svī'l'ati
ſvíca	svīcā	svīc'a
ſvíćnak	svīćnak	svī'ćnak
ſvićúrka	svićūrka	svi'cū'rka
ſvidočéc	svidočēc	svidočē'ć
ſvīlan	svīlan	'svīlan
ſvilár	svilār	svilā'r
ſvíña	svīñā	svīn'a
ſviñák	sviñāk	sviñā'k
ſviñár	sviñār	sviñā'r
ſvínen	svīnen	svī'nēn
ſvíni	svīni	svī'ni
ſvīrac	svīràc	svīr'ac
ſvīť	svīst	'svīst
ſvīt ['svjetlost']	svīt	sv'it
ſvīt ['svjet']	svīt	sv'it
ſvīt ['svijet']	svīt	'svīt
(izvan) ſvíta	(izvan) svīta / svītā [svīta]	(izvan) 'svīta
ſvítak	svītāk	svīt'ak
ſvīti	svīti	svī'ti
ſvitlí	svitlī	svitl'i
ſvitlína	svitlína	svitl'i'na
ſvīto	svīto	'svīto
ſvitopíťvo	svitopīstvo	svitopī'stvo
ſvlācittiſe	svlāciti se	svlāč'iti se
ſvojé (dobé)	svojē (dobē)	svojē' (dobē')
ſvoì	svoī	svo'i
ſvoím (trudom)	svoīm (trudom)	svoī'm (trudom)

fvojóm (fkyrbjom)	svojóm (skřbjom)	svojō'm (skřbjom)
fvrúćitti	svrúćiti	svrúć'iti
fvíći	svůći	svŭ'ći
fvíći	svůći	svŭ'ći
fvíúd	svūd	svŭ'd
fvíúda	svūda	svŭ'da
fvyrhóm	svřhóm	svřhō'm
fvyršetak	svřšětāk	svřšēt'ak
fyrčeno	sřčeno	sřč'eno
fyrďasce	sřďasce	sřďā'sce
fyrďitka	sřďitka	sřďī'tka
fýrdún	sřdún	sřdŭ'n
fýrnac	sřnac	sřn'ac
sála	šālā	šāl'a
sálac	šālāc	šāl'ac
sālan	šālan	'šālan
salcé	šalcē	šalcē'
(iz) sále	(iz) šāle/šālē [šalē]	(iz) šalē'
sále [nom. množ.]	šālē	šāl'e
salíca	šālīca	šālī'ca
sálitti	šālīti	šāl'iti
sālno	šālno	'šālno
sáлом	šālom/šālōm [šalōm]	šalō'm
(za) sálu	(za) šālŭ	(za) šāl'u
sálenje	šālenje	šā'lenje
Sándor	Šāndor	Šā'ndor
sâr	šâr	'šâr
sáran	šāran	šā'ran
saráń	šarāń	šarā'ń
saráńev	šarāńev	šarā'ńev
saráńi	šarāńi	šarā'ńi
sarorěp	šarorěp	šaror'ep
sás	šāš	šā's
stáp	štāp	štā'p
Stěda	štěda	štē'da
scědl'ivoft	ščědljivost	ščē'dljivost
sćí	ščí	ščí'
sćic	ščic	šč'ic
sćímife	ščí mi se	ščí' mi se
sćípanje	ščípanje	ščí'panje
sćít	ščít	ščít't
(fředina) sćíta	(sredina) šćitā	(sredina) šćít'a
Sćítár	ščítār	ščitā'r
sćíte [glagol]	ščíte	ščít'ite
sćitić	ščitić	ščít'ić
sćítijfe	ščí ti se	ščí' ti se
sćuríc	ščuríc	ščurī'c

sefták	šesták	šestā'k
seftdeřét	šestdesět	šestdesē't
seftdeřét	šestdesět	šestdesē't
seftdeřéti	šestdesěti	šestdesē'ti
seftdeřétrát	šestdesětkrát	šestdesē'tkrát
séfti	šěsti	šē'sti
seftič	šestič	šestī'č
seftnajftkrát	šestnajstkrāt	šestnajstkrā't
seftnóg (dùg)	šest nōg (dùg)	šest nō'g (d'ug)
seftftokrát	šeststokrāt	šeststokrā't
seggorič	šěgorič	šegor'ič
serèg	šerèg	šer'eg
setuvattije	šetuvāti# je	šetuv'ati# je
sezdeřét	šezdesět	šezdesē't
sibárje	šibārje	šibā'rje
sìc	šìc	š'ic
sìk	šìk	š'ik
sík	šik	šī'k
síka	šika	šī'ka
síkac	šikāc	šik'ac
Síme	Šimě	Šim'e
síp	šip	šī'p
sípak	šipāk	šip'ak
sirína	širína	širī'na
siročína	širočina	širočī'na
siróčka	širōčka	širō'čka
siròk	širòk	šir'ok
siróka	širōka	širō'ka
sirokò	širokò	širok'o
sirokonòg	širokonòg	širokon'og
sírom	šīrom	šī'rom
sís	šiš	šī's
síva	šiva	šī'va
skárica	škārica	ška'rica
[# ski'áč]	škiļáč	škiļā'č
Ski'ák	škiļāk	škiļā'k
Sko'ánka	škoļánka	škoļā'nka
sko'ár	škoļār	škoļā'r
skól'ki	škō'lski	škō'lski
skomcé	škomcě	škomcē'
[# skoméc]	škoměc	škomē'c
skric	škrīc	škr'ic
skrípatti	škrīpāti	škrīp'ati
skropéc	škopěc	škopē'c
(deřet) skúd	(deset) škūd	(deset) škū'd
smùk	šmùk	šm'uk
spár ['štedljivost']	špār	špā'r

Spâr [riba]	špâr	'špâr
spiàti	špiàti	špi'l'ati
spirún	špirún	špirū'n
[# Spital]	špitāl	špitā'l
Spiún	špiün	špiū'n
spòt	špòt	šp'ot
stán	štân	štā'n
stáp	štāp	štā'p
sté	štē	štē'
stéditti	štēditi	štēd'iti
stérka	štērka	štē'rka
stì	štì	št'i
stò	štò	št'o
stôv	štôv	'štôv
stován	štovān	štovā'n
stovánje	štovānje	štovā'nje
stovník	štovník	štovni'k
Strúc	štrúc	štr'uc
stýrtínak	štr̥tínak	štr̥tí'nak
Sukun/tríc	šukunstríc	šukunstrī'c
Sukun/trína	šukunstrína	šukunstrī'na
sukuntetà	šukuntetà	šukuntet'a
sûm	šûm	'šûm
súmac	šûmăc	šûm'ac
suméci	šuměci	šumě'ci
súmitti	šumīti	šûm'iti
sûp	šûp	'šûp
suplína	šuplína	šuplī'na
suplív	šuplív	šuplī'v
Superlát	šuperlât	šuperlā't
[# Surják]	šurják	šurjā'k
sûsań	šûšań	'šûšań
susnív	šuśnív	šuśní'v
tà	tà	t'a
tâ	tâ	'tâ
tàd	tàd	t'ad
tadà	tadà	tad'a
taív	taīv	taī'v
táj	tāj	tā'j
tāk	tāk	'tāk
takáj	takāj	takā'j
takálce	takālce	takā'lce
tákan	tākan	tā'kan
tákanje	tākanje	tā'kanje
tákatti	tākāti	tāk'ati
takò	takò	tak'o
takój	takøj	takō'j

tàm	tàm	t'am
tamburás	tamburáš	tamburā's
tanáč	tanáč	tanā'č
tańír	tańír	tańī'r
tápatti	tāpāti	tāp'ati
tapún	tapūn	tapū'n
Tár	tār	tā'r
taràc	taràc	tar'ac
tartá	tartā	tartā'
tarté	tartē	tartē'
tasćína	taščīna	taščī'na
taskorèz	taškorèz	taškor'ez
tât	tât	'tât
tatà	tatà	tat'a
tátu	tātu	tā'tu
[# (dò) té]	(do#) tē [tē]	(do#) 'tē
tê (Gore vyrh)	tê (gore vyrh)	'tê (gore vyrh)
têçan	têçan	'têçan
teçé	tečē	tečē'
tedà	tedā	ted'a
têg	têg	'têg
têga	têga	'têga
tegotà	tegotā	tegot'a
têk	têk	'têk
têkom	têkom	'têkom
tekúć	tekūć	tekū'ć
tekúća (voda)	tekūća (voda)	tekū'ća (voda)
tekúći	tekūći	tekū'ći
Telè	telè	tel'e
(iz [...]) teléf	(iz [...]) telēs	(iz [...]) telē's
telefá	telesā	telesā'
tèr	tèr	t'er
térça	tērça	tē'rça
Térçavac	tērçavac	tē'rçavac
têfan	tēsan	'tēsan
têfno	tēsno	'tēsno
teskò	teškò	tešk'o
teskodùh	teškodùh	teškod'uh
teskopìs	teškopìš	teškop'iš
teskorìcje	teškorìčje	teškorī'čje
Tetà	tetà	tet'a
têž	têž	'têž
Težák	težāk	težā'k
téžen	tēžen	tē'žen
teží	teží [tēži]	tē'ži
téži	tēži	tē'ži
težína	težína	teží'na

tí	tĩ	tĩ'
tĩ ['taj']	tĩ	'tĩ
tíčatti	tíčãti	tĩč'ati
tĩh	tĩh	t'ih
tihočà	tihočã	tihoč'a
tĩk	tĩk	'tĩk
tĩkanje	tĩkanje	tĩ'kanje
tĩknut	tĩknut	tĩ'knut
tĩl ['debeo']	tĩl	t'il
tĩl ['oštrina']	tĩl	'tĩl
tĩm	tĩm	tĩ'm
timún	timũn	timũ'n
tín	tĩn	tĩ'n
tín	tĩn	tĩ'n
Tiràc	tirãc	tir'ac
tĩf	tĩs	t'is
tijšovje	tisõvje	tisõ'vje
(dvanajf) tiffúc	(dvanajst) tĩsũc	(dvanajst) tĩsũ'ć
tiffućekrát	tĩsućekrãt	tĩsućekrã't
tiffućeepúti	tĩsućeepũti	tĩsućeepũ'ti
tisína	tišĩna	tišĩ'na
tissív	tišĩv	tišĩ'v
Tkáç	tkãč	tkã'č
tkán	tkãn	tkã'n
tkánje	tkãnje	tkã'nje
tlà	tlã	tl'a
tlápitti	tlãpĩti	tlãp'iti
tlò	tlõ	tl'o
tò	tõ	t'o
ƒ tobóju	s' tobõju	s' tobõ'ju
Tocíl	tocĩ	tocĩ'ĩ
(radi) togà	(radi) togã	(radi) tog'a
tòk	tõk	t'ok
tolikój	tolikõj	tolikõ'j
tolnáç	tolnãč	tolnã'č
u tóm	u tõm	u tõ'm
Tóme	Tõmẽ	Tõm'e
Tómić	Tõmĩć	Tõm'ić
Tómin	Tõmin	Tõ'min
k' tomù	k' tomũ	k' tom'u
tòp	tõp	t'op
toplotà	toplotã	toplot'a
Topóle	topõle	topõ'le
topóli	topõli	topõ'li
toppàc	tõpãc	top'ac
tòr	tõr [tõr]	tõ'r
tótu	tõtũ	tõt'u

tôv	tôv	'tôv
tové	tově	tově'
toví	toví	toví'
trâg	trâg	'trâg
trâk	trâk	'trâk
trâke (zpuřtitti)	trâke (zpustřiti)	'trâke (zpust'iti)
trâm	trâm	'trâm
trâmi	trâmi	'trâmi
trâmitti	trâmřiti	trâm'iti
trâpi	trâpi	trâ'pi
trapív	trapřv	trapř'v
(iz) tráv	(iz) tráv	(iz) trâ'v
tráva	trâvâ	trâv'a
Travâr	travâr	travâ'r
travât	travât	trav'at
(iz [...]) trâve	(iz [...]) trâve / trâvě [travě]	(iz [...]) travě'
(od) trâvé	(od) trâvě	(od) trâvě'
ř travóm	s' travóm	s' travô'm
trâžen	trâžen	trâ'žen
trâženje	trâženje	trâ'ženje
trâžitti	trâžřiti	trâž'iti
treřák	treřák	treřâ'k
treřetřć	treřsetřć	treřsetř'ć
Trém	trēm	trē'm
trēmi	trēmř	trēm'i
trēmitti	trēmřiti	trēm'iti
Trēř	trēs	'trēs
trēře	trēse	trē'se
treřén	tresēn	tresē'n
trēřka	trēskaç	trēs'ka
trēsće	trēsće	trē'sće
trēta	trēta	trē'ta
trēti	trēti	trē'ti
trētřć	trētřć	trētř'ć
trētřńka	trētřńka	trētř'ńka
Tretnřk	tretnřk	tretnř'k
tribâ (mi je)	tribâ (mi je)	trib'a (mi je)
Tribigrâd	tribigrâd	tribigr'ad
trikadńica	trikadńica	trikadńi'ca
trinajřtřć	trinajstřć	trinajstř'ć
trřřka	trřřka	trřř'ka
triznâ	triznâ	trizn'a
Trogřr	Trogřr	Trogř'r
Trogirânka	Trogirânka	Trogirâ'nka
Trogřřki	trogřřski	trogř'rski
Trojâćki	trojâćki	trojâ'ćki
Trojâki	Trojâki	Trojâ'ki

trojdáňe	trojdãňe	trojdā'ňe
trojdáňi	trojdãňi	trojdā'ňi
trojmúzje	trojmũžje	trojmū'žje
trojník	trojnĩk	trojnī'k
trojpútje	trojpũtje	trojpū'tje
trojpútni	trojpũtni	trojpū'tni
trojŕtrúk	trojstrũk	trojstr'uk
trojvȳřft	trojvřst	trojv'řst
tròm	trõm	tr'om
tromína	tromĩna	tromī'na
tromočà	tromočã	tromoč'a
tronóće	tronõće	tronō'će
Tròp	trõp	tr'op
trúdjenje	trũdjenje	trū'djenje
trúdno ['naknada za rad']	trũdnõ	trũdn'o
trûh	trũh	'trũh
Trumbitás	trumbitãš	trumbitā'sh
trûp	trũp	'trũp
[# trúřku] ([...] napriličan)	trũskũ ([...] napriličan)	trũsk'u ([...] napriličan)
tûç	tũç	'tũç
tûçan	tũçan	'tũçan
túci	tũci	tū'ci
túd	tũd	tū'd
tudér	tudēr	tudē'r
túdjella	tũdjěla	tũdj'ela
tûf	tũf	t'uf
túga	tũgã	tũg'a
túga	tũgã	tũg'a
(Dol) túge	(dol) tũge/tũgě [tugě]	(dol) tugē'
tùh	tũh	t'uh
tûhań	tũhań	'tũhań
tùk	tũk	t'uk
tukáč	tukãč	tukā'č
túl ['glasanje slona']	tũl	tū'l
[# tûl] ['tobolac']	tũl	'tũl
tulikáj(n)	tulikãj	tulikā'j
tulikój	tulikõj	tulikō'j
tulikokrát	tulikokrãt	tulikokrā't
Tún	tũn	tū'n
Túni	tũnĩ	tũn'i
Tuníz	Tunĩž	Tunī'ž
tûp	tũp	'tũp
tupína	tupĩna	tupī'na
Turčica	turčica	turčī'ca
Turín	Turĩn	Turī'n
Turkín	turkĩn	turkī'n
Turkís	turkĩš	turkī'sh

(med) turní	(med) turnĩ	(med) turnĩ'
Tursćica	turščica	turščĩ'ca
tûft	túst	'túst
tuftína	tustĩna	tustĩ'na
túsťa	tüşťa	tũ'sťa
tvêz	tvêz	'tvêz
tvòr	tvòr	tv'or
tvýrdína	tvŕdĩna	tvŕdĩ'na
tvýrdĩna	tvŕdĩña	tvŕdĩ'ña
tvýrdoft	tvŕdost	tvŕ'lost
týn	tŕn	tŕ'n
tŕr	tŕ	t'r
tyrčéc	tŕčéc	tŕčė'ć
tŕrg	tŕg	t'rġ
tŕrh	tŕh	t'rĥ
tŕrk (tŕrk)	tŕk (tŕk)	t'rġk (t'rġk)
tyrnĩni	tŕnĩni	tŕnĩ'ni
tŕnje	tŕnje	tŕ'nje
tyrpéc	tŕpéc	tŕpė'ć
tyrpívno	tŕpívno	tŕpĩ'vno
Tyrpkína	tŕpkĩna	tŕpkĩ'na
tŕpso [uzvik]	tŕpšo	tŕ'pšo
tŕf	tŕs	t'rġs
f tŕfmi	s' tŕsmĩ	s' tŕsmĩ'
Tŕft	Tŕst	Tŕ'st
tŕft	tŕst	'tŕst
tyrftĩna	tŕstĩña	tŕstĩ'ña
Tŕřzac	tŕžac	tŕž'ac
Tŕřčev	tŕžčev	tŕ'žčev
ù [uzvik]	ũ	'u
ú [uzvik]	ũ	ũ'
û [uzvik]	ũ	'ũ
uáran	uāran	uā'ran
uáranje	uāranje	uā'ranje
uáratti	uārati	uār'ati
ubádan	ubādan	ubā'dan
ubadánje	ubadānje [ubādanje]	ubā'danje
ubárŕeni	ubārseni	ubā'rseni
ubíanje	ubīanje	ubĩ'lanje
ucínittiŕe	ucĩnĩti se	ucĩn'iti se
ucíplenje	ucĩplenje	ucĩ'plenje
učé	učė	učė'
Učeník	učėnĩk	učėnĩ'k
učenò	učėnò	učėn'o
učí	učĩ	učĩ'
(za) ũcinitti	(za) ũcĩnĩti [ucĩnĩti]	(za) ucĩn'iti
uçinittĩmu	ucĩnĩti# mu	ucĩn'iti# mu

učińenò	učińenò	učińen'o
učińenje	učińenje	učińe'nje
ûd	ûd	'ûd
udán	udān	udā'n
udána	udāna	udā'na
udefokàz	udesokàz	udesok'az
(po) udèfu	(po) udèsu	(po) ud'esu
(boçćenje [...]) udóv	(bòçenje [...]) udōv	(b'oçenje [...]) udō'v
udevén	udevēn	udevē'n
udíl'	udīļ	udī'ļ
udiļcé	udiļcē	udiļcē'
udíva	udīva	udī'va
udívan	udīvan	udī'van
udobríçaŕ	u dobrīčas	u dobrī'čas
udúsitti	udūšiti	udūš'iti
ugáŕenje	ugāsenje	ugā'senje
ugáŕitti	ugāsiti	ugās'iti
ugásatti	ugāšati	ugāš'ati
ugasívatti	ugašivāti	ugašiv'ati
ugibív	ugibīv	ugibī'v
uglédan	uglēdan	uglē'dan
uglédanje	uglēdanje	uglē'danje
[# uglédatti]	uglēdāti	uglēd'ati
Uglenár	ugļenār	ugļenā'r
ugnán	ugnān	ugnā'n
ugnútje	ugnūtje	ugnū'tje
ugńeténje	ugńetēnje	ugńetē'nje
Ugríca	Ugrīca	Ugrī'ca
ugrísenje	ugrīšenje	ugrī'senje
ugrízan	ugrīzan	ugrī'zan
uhár	uhār	uhā'r
uhoklāp	uhoklāp	uhokl'ap
[# ujėti]	ujēti	ujē'ti
ujídan	ujīdan	ujī'dan
ujidcé	ujidcē	ujidcē'
újti	ūjti	ū'jti
ukáľan	ukāľan	ukā'ľan
ukápan	ukāpan	ukā'pan
ukápatti	ukāpāti	ukāp'ati
ukázan	ukāzan	ukā'zan
ukazánje	ukazānje [ukāzanje]	ukā'zanje
ukazívan	ukazīvan	ukazī'van
ukazívanje	ukazīvanje	ukazī'vanje
ukazívatti	ukazīvāti	ukazīv'ati
ukípl'en	ukīpl'en	ukī'pl'en
ukován	ukovān	ukovā'n
Ukrípittel'	ukrīpīteļ	ukrīp'iteļ

ukrotív	ukrotív	ukrotī'v
ulár	ulār	ulā'r
ulít	ulít	ulī't
ulítatti	ulitāti	ulīt'ati
ulítje	ulítje	ulī'tje
ulíva	ulíva	ulī'va
Uľár	uľār	uľā'r
ulénka	uľénka	uľē'nka
ûm	ûm	' ûm
umáran	umāran	umā'ran
umáranje	umāranje	umā'ranje
umáratti	umārāti	umār'ati
umésatti	umēšāti	umēš'ati
umíritti	umīrīti	umīr'iti
umísen	umīšen	umī'šen
umítan	umītan	umī'tan
umítanje	umītanje	umī'tanje
umítje	umītje	umī'tje
umréti	umrēti	umrē'ti
umríti	umrīti	umrī'ti
umúzti	umūzti	umū'zti
umýrsi	umřši	umř'ši
unásan	unāšan	unā'san
unásanje	unāšanje	unā'sanje
unásatti	unāšāti	unāš'ati
unávľanje	unāvľanje	unā'vľanje
uneľén	unesēn	unesē'n
uneľénje	unesēnje	unesē'nje
unútri	unūtri	unū'tri
ùokol	ùokol	' uokol
ùokolo	ùokolo	' uokolo
ùokrug	ùokrug	' uokrug
upadív	upadīv	upadī'v
ùpametľe (zėti)	ù_pamet se (zėti)	' u_pamet se (zē'ti)
upáťti	upāsti	upā'sti
upečén	upečēn	upečē'n
upelľávan	upelļāvan	upeļā'van
upelľívan	upelļīvan	upeļī'van
upinézen	upinēzen	upinē'zen
upinézenje	upinēzenje	upinē'zenje
upinezívan	upinezīvan	upinezī'van
upinezívanje	upinezīvanje	upinezī'vanje
upinezívatti	upinezīvāti	upinezīv'ati
upíľan	upīsan	upī'san
upíľatti	upīsāti	upīs'ati
upiľávan	upisāvan	upisā'van
upítanje	upītanje	upī'tanje

Upítavac	upítavac	upī'tavac
upitávan	upitāvan	upitā'van
upitávanje	upitāvanje	upitā'vanje
upitávatti	upitāvāti	upitāv'ati
uplemenívatti [⇒ uplamenívatti]	uplamenīvāti	uplamenīv'ati
upòra	upōra	up'ora
upoštávlanje	upostāvlanje	upostā'vlanje
upravcé	upravcē	upravcē'
upríti	uprīti	uprī'ti
uproššív	uprōsív	uprosī'v
upúťan	upūťan	upū'ťan
upúťatti	upūťāti	upūť'ati
upuťávan	upuťāvan	upuťā'van
upúťenje	upūťenje	upū'ťenje
upuťévan	upuťēvan	upuťē'van
upustán	upušťan	upušťā'n
upúšťanje	upūšťanje	upū'šťanje
upusténje	upušťénje	upušťē'nje
upútenje	upūtenje	upū'tenje
upútitti	upūtīti	upūt'iti
ùravan	ūravan	'uravan
urečén	urečēn	urečē'n
urečénje	urečénje	urečē'nje
urésen	urēšen	urē'sen
úrez	ūrēz	ūr'ez
urezzávanje	urēzāvanje	urezā'vanje
urizzávanje	urīzāvanje	urizā'vanje
uròda	urōda	ur'oda
ùf [uzvik]	ūs	'us
uřáhatti	usāhāti	usāh'ati
úfe (iti)	ū_se (iti)	ū'_se (iti)
ufedjávan	usedjāvan	usedjā'van
uféknut	usēknut	usē'knut
uféknen	usēknēn	usē'knēn
ufíhatti	usīhāti	usīh'ati
ufkòka	uskòka	usk'oka
uflúzatti	uslūžāti	uslūž'ati
ufluzévatti	uslužēvāti	uslužēv'ati
úfna	ūsna/ūsnā [ūsna]	'usna
ufnòva	usnōva	usn'ova
ufnován	usnovān	usnovā'n
(do) úft	(do) ūst	(do) ū'st
úfta	ūsta	ū'sta
úftaca	ūstaca	ū'staca
ufták	ustāk	ustā'k
uftávlanje	ustāvlanje	ustā'vlanje
ufùf [uzvik]	usūs	us'us

u/úti	usūti	usū'ti
ùs [uzvik]	ùš	'uš
ús	ũš [úš]	' ũš
úsce	ũščè	ũšč'e
ŭ[...] uséŭmi	s' [...] ušēsmi	s' [...] ušē'smi
usílan	ušīlan	ušī'lan
usívan	ušīvan	ušī'van
utíkatti	utīkàti	utīk'ati
utirrávan	utīrāvan	utirā'van
utífkatti	utīskàti	utīsk'ati
utkán	utkān	utkā'n
utkávatti	utkāvàti	utkāv'ati
uvázan	uvāžan	uvā'žan
uvázanje	uvāžanje	uvā'žanje
uvázatti	uvāžàti	uvāž'ati
uvèçer	uvèčer	uv'ečer
uvedén	uvedēn	uvedē'n
uvezén	uvezēn	uvezē'n
uvežén	uvežēn	uvežē'n
uvíjan	uvījan	uvī'jan
uvíjatti	uvījàti	uvīj'ati
úza	ūzà	ūz'a
uzbrízje	uzbrīžje	uzbrī'žje
uzbrigovīt	uzbrigovīt	uzbrigov'it
uzbyrdóvje	uzbr̥dōvje	uzbr̥dō'vje
úzda	ūzdà	ūzd'a
uzéti	uzēti	uzē'ti
uzétje	uzētje	uzē'tje
uzíti	uzīti	uzī'ti
uzlàft	uzlāst	uzl'ast
uznesén	uznešēn	uznešē'n
uznesenò	uznešenò	uznešen'o
uzorán	uzorān	uzorā'n
uzpút	uz pūt	uz pū't
uzráfal	uzrāsal	uzrā'sal
uzráfti	uzrāsti	uzrā'sti
uzréfal	uzrēsal	uzrē'sal
uzúr	uzūr	uzū'r
uzvífitti	uzvīšīti	uzvīš'iti
uzvísatti	uzvīšàti	uzvīš'ati
uzvísavanje	uzvīšavanje [uzvīšāvanje]	uzvīšā'vanje
uzvísēn	uzvīšen	uzvī'šen
uzvísēna	uzvīšēna	uzvī'šēna
uzvísēnoft	uzvīšenost	uzvī'šenost
uzvísitti	uzvīšīti	uzvīš'iti
uzzíti	uzzīti	uzzī'ti
užēžív	užēžīv	užēži'v

užgán	užgān	užgā'n
užgánje	užgānje	užgā'nje
užiggatiʃe	užigati# se	už'igati# se
užína ['uskoća']	užīna	užī'na
vāb	vāb	'vāb
vadl'è	vadl'è	vadl'e
vahúl'	vahūl'	vahū'l'
vāl	vāl	'vāl
vāla	vāla	'vāla
vāl'	vāl'	'vāl'
vāl'an	vāl'an	vā'lan
vāl'anje	vāl'anje	vā'lanje
vāl'atti	vāl'atti	vāl'ati
Vām	vām	vā'm
ván	vān	vā'n
Vān ['kraj']	vān	'vān
(dò) vanà	(do#) vanā	(do#) van'a
vanì	vanì	van'i
vāni	vāni	vā'ni
vān'ki	vān'ski	vā'n'ski
vāran	vāran	'vāran
[# Vardār]	Vardār	Vardā'r
varé	varē [vāre]	vā're
vareník	vareník	varenī'k
várno	vārno	vā'rno
vāf	vās	v'as
(za) vāf	(za) vās	(za) vā's
vāf	vās	'vās
(dò) vāfi	(do#) vāsi	(do#) 'vāsi
(po) vāfih	(po) vāsih	(po) vāsī'h
vās	vāš	v'aš
včéra	včéra	včē'ra
vdužè	vdužè	vduž'e
veččérna (dobà)	vččérna [vččérna] (dobà)	večē'rna (dob'a)
večerāf	večerās	večer'as
veččérna	veččérna	večē'rna
večerriʃe	veččeri# se	več'eri# se
večnī	večnī	večnī'
vēc	vēc	v'eć
vedrína	vedrína	vedrī'na
věj	věj	v'ej
vēk	vēk	'vēk
veksínom	veksīnom	vekšī'nom
velí	velī	velī'
veličina	veličina	veliči'na
veličina	veličina [veličina]	veliči'na
velikás	velikāš	velikā's

Velikási	velikāšī	velikāš'i
Velikástvo	velikāštvo	velikā'štvo
velikoričje	velikoričje	velikori'čje
velím	velīm	veli'm
velís	veliš	veli's
vēm	vēm	'vēm
Venčár	venčār	venčā'r
Verlíka	Verlíka	Verlī'ka
[& versnáče]	versňāče	versňā'če
vêf	vēs	'vēs
(od) vefēla	(od) vesēļa	(od) vesē'ļa
vefēle	vesēle	vesē'le
vefelénje	veselēnje	veselē'nje
(ftran) veflā	(stran) veslā	(stran) vesl'a
veflò	veslò	vesl'o
vêfni	vēsni	'vēsni
veffela (nazviscatti)	vēsela (nazviščati)	vesel'a (nazvišč'ati)
Vèz ['joha']	vèz	v'ez
vèz	vèz	'vèz
Vežáč	vezáč	vezā'č
vezdáni	vezdāni	vezdā'ni
vezovjé	vezovjē	vezovjē'
vêza	vêža	'vêža
vêzaft	vêžast	'vêžast
vêžan	vêžan	'vêžan
vêžanje	vêžanje	'vêžanje
vêžati	vêžati	'vêžati
vêže	vêže	vē'že
(od) vêže	(od) vêže	(od) 'vêže
vêžni	vêžni	'vêžni
vêžu (načinitti)	vêžu (načinīti)	'vêžu (način'iti)
ví	vī	vī'
Více	Vícè	Víc'e
vičnī	vičnī	vičnī'
(boječíe) víca	(boječí se) vīčā	(boječí se) vīc'a
více	vícè	vīc'e
víčenje	vīčenje	vī'čenje
víd	vīd [vīd]	'vīd
vīd	vīd	'vīd
(trak) vīda	(trak) vīda	(trak) 'vīda
Vidovník	vidovník	vidovnī'k
vidjévan	vidjēvan	vidjē'van
vík	vík	'vík
víkanje	vīkanje	vī'kanje
(spomen) vikóv	(spomen) vikōv	(spomen) vikō'v
Vileňák	vileňāk	vileňā'k
Vilňák	vilňāk	vilňā'k

Vilovník	vilovník	vilovnī'k
vím	vím	'vím
vīnan	vīnan	'vīnan
vīnna	vīnna	'vīnna
vīnno	vīnno	'vīnno
Vinopījče	vinopījče	vinopī'jče
vír	vír	'vír
vírak	vírāk	vír'ak
Víf	Vīs	Vī's
víf ['vas']	vīs	'vīs
Vífanka	Vīsanka	Vī'sanka
Vífannin	Vīsānin	Vīs'anin
Vífína	visína	visī'na
Vífki	vīski	Vī'ski
Vífkiña	Vīsikiña	Vī'skiña
viřòk	visòk	vis'ok
viřokò	visokò	visok'o
viřokoletěci	visokoletěci	visokoletē'ci
viřotà	visotà	visot'a
viřřína	vīsina	visī'na
vífť	víst	'víst
visák	višāk	višā'k
(ù) vísak	(u#) vīšak/višāk [višāk]	(u#) višā'k
visína	višina	viši'na
(ù) visínu	(u#) višinu	(u#) viši'nu
vjėti	vjėti	vje'ti
vkùp	vkùp	vk'up
vlāčen	vlāčen	vlā'čen
vlāčitti	vlāčitti	vlāč'iti
vlačív	vlačív	vlačī'v
(fam) vlāda	(sam) vlāda	(sam) vlā'da
vlādanje	vlādanje	vlā'danje
Vlādicca	vlāđica	vlād'ica
Vlāh	Vlāh	VL'ah
vlāk	vlāk	'vlāk
vlāř	vlās	'vlās
vlāřci	vlāscī	vlāsc'i
vlāři	vlāsi	'vlāsi
vlařjé	vlasjē	vlasjē'
Vlařtėldyrstvo	vlastėldrįstvo	vlastē'ldrįstvo
vloví	vlovī	vlovī'
vľùd	vľùd	vľ'ud
vľudnorícje	vľudnorįcje	vľudnorī'cje
vmríti	vmríti	vmrī'ti
vníti	vníti	vnī'ti
vnítje	vnítje	vnī'tje
Vnùk	vnùk	vn'uk

vnútar	vnūtar	vnū'tar
Vočár	vočār	vočā'r
vocé	vočē	vočē'
Vòd ['voda']	vòd	v'od
(prik) vód	(prik) vōd	(prik) vō'd
vôd	vōd	'vōd
voðà	voðā	voð'a
(iz) vodé	(iz) vodē	(iz) vodē'
(nad) vodóm	(nad) vodōm	(nad) vodō'm
Vodnár	vodnār	vodnā'r
vodokúpje	vodokūpje	vodokū'pje
Vodopíjka	vodopījka	vodopī'jka
Vodotòp	vodotōp	vodot'op
Vodotópje	vodotōpje	vodotō'pje
Vòď	vōď	v'od'
Vojníci	vojničī	vojnic'i
vojníčki	vojnički	vojni'čki
vojník	vojnik	vojni'k
(odpuťitti) Vojníka	(odpustīti) vojnīkā	(odpust'iti) vojnīk'a
(krilo) Vojfké	(krilo) vojskē	(krilo) vojskē'
v'okolpítje	v'okolpītje	v'okolpī'tje
v'okolťátí	v'okolstāti	v'okolstā'ti
vól	vōl	vō'l
Volár	volār	volā'r
Volávje	volāvje	volā'vje
volì	volī	vol'i
voľakúd	voľakūd	voľakū'd
Vôfk	vōsk	'vōsk
Vosčár	voščār	voščā'r
vôz	vōz	'vōz
vozàc	vozàc	voz'ac
vozník	vozník	voznī'k
Vozník	vozník	voznī'k
vôža	vōža	'vōža
vožná	vožná	vožn'a
vráč	vrāč	vrā'č
vráčitti	vrāčīti	vrāč'iti
Vrâg	vrâg	'vrâg
Vragulín	vragulīn	vraguli'n
vrán	vrān	vrā'n
(do) vrát	(do) vrāt	(do) vrā't
vrát	vrāt	'vrāt
(do) vràta	(do) vrāta [vrāta]	(do) 'vrāta
vráta	vrāta	vrā'ta
Vratár	vratār	vratā'r
vrátasca	vrātašca	vrā'tašca
vrátca	vrātca	vrā'tca

[vratn]á (vratní, ó)	vratnā (vratnī, ō)	vratnā' (vratnī', ō')
vratní (á, ó)	vratnī (ā, ō)	vratnī' (ā', ō')
vrátni	vrātni	vrā'tni
vrátnica	vrātnica	vrā'tnica
[vratn]ó (vratní, á)	vratnō (vratnī, ā)	vratnō' (vratnī', ā')
vrè	vrè	vr'e
vréca (vodà)	vrēca (vodà)	vrē'ca (vod'a)
(na) vrème	(na) vrème [vrème]	(na) vrē'me
vrénje	vrēnje	vrē'nje
Vretenár	vretenār	vretenā'r
(ù [...]) vríme	(u# [...]) vrīme	(u# [...]) vrī'me
(f̣pomenak) vrimén	(spomenak) vrimēn	(spomenak) vrimē'n
(pyrvaña) vriména	(pṛvaña) vrimēna	(pṛvaña) vrimē'na
vrífk	vrīsk	'vrīsk
vrifkàti	vriskàti	vrisk'ati
vrífkatti	vriskàti	vrisk'ati
vrísc	vrīšč	'vrīšč
vríscatti	vrīščàti	vrīšč'ati
vrúc	vrūc	vrū'c
vrúce	vrūce	'vrūce
vručína	vručína	vručī'na
ʃ [...] vručínom	s' [...] vručínom	s' [...] vručī'nom
vʃâ	vsâ	vs'a
vʃâk	vsâk	vs'ak
vʃè	vsè	vs'e
vʃeçin	vseçin	vseč'in
(od) vʃehʃtrân	(od) vseh strân	(od) vseh strā'n
vʃúd	vsūd	vsū'd
vʃúda	vsūdâ	vsūd'a
vuçíçin	vučičin	vučī'čin
vúci	vūci	vū'ci
vújti	vūjti	vū'jti
Vûk	Vûk	'Vûk
vukúc	vukūc	vukū'c
vúl	vül	vū'l
vulíňak	vulīňāk	vulīn'ak
vùn	vùn	v'un
vunì	vunī	vun'i
vunnoçínʃtvo	vŭnočĩnstvo	vunočī'nstvo
vunnonòʃ	vŭnonòs	vunon'os
vúnʃtvo	vŭnstvo	vū'nstvo
vurnút	vurnūt	vurnū't
vúfe (vzėti)	vŭ_se (vzėti)	vū'_se (vzē'ti)
(do) vúʃt	(do) vŭst	(do) vū'st
vúʃta	vŭsta	vū'sta
vûs	vŭš	'vŭš
vúsce	vŭščè	vŭšč'e

vuséʃni	vušēsni	vušē'sni
vusív	vušív	vušī'v
vût	vût	'vût
vutlína	vutlína	vutlī'na
vúza	vúzà	vūz'a
vúzak	vūzak	vū'zak
(koláci) vúz	(kolāçì) vūž	(kolāç'i) vū'ž
vužár	vužār	vužā'r
vúze	vūžē	vūž'e
(po) vúzu	(po) vūžù	(po) vūž'u
Vyrbáf	Vṛbās	Vṛbā's
vyrbíne	vṛbíne	vṛbī'ne
Vÿrç	vṛç	v'ṛç
vÿrh	vṛh	v'ṛh
výrh	vṛh	vṛ'h
vyrśnáçe	vṛśnáçe	vṛśná'çe
vyrśnáçe	vṛśnáçe	vṛśná'çe
vÿrt	vṛt	v'ṛt
vÿrt ['šupljina']	vṛt	'vṛt
vyrťán	vṛťán	vṛtā'n
vyrťán	vṛťán	vṛtā'n
vyrťív	vṛťív	vṛtī'v
vyrťúl'	vṛťúl'	vṛtū'l'
vzėti	vzėti	vzē'ti
vzétje	vzétje	vzē'tje
ýr [uzvik]	ṛ	ṛ'
Yrdél'	Ṛdēl'	Ṛdē'l'
yrpé (naprav'lati)	ṛpē [ṛpe] (napravlāti)	'ṛpe (napravl'ati)
yrvánje	ṛvānje	ṛvā'nje
(u) zá (çaʃ)	(u) zā (čas)	(u) zā' (čas)
zabádatti	zabādāti	zabād'ati
zabelittiʃe	zabelīti# se	zabel'iti# se
zabiattiʃe	zabiāti# se	zabi'l'ati# se
zabíjan	zabījan	zabī'jan
zabiležzívatti	zabilēživāti	zabileživ'ati
zabittiʃe	zabīti# se	zab'iti# se
zábittiʃe	zābīti se	zāb'iti se
zablúditti	zablūdīti	zablūd'iti
zabludjávatti	zabludjāvāti	zabludjāv'ati
zabludjévatti	zabludjēvāti	zabludjēv'ati
zabodén	zabodēn	zabodē'n
(prof'itti) zàboga	(pros'iti) zā_Boga	(pros'iti) 'za_Boga
zabrāńanje	zabrāńanje	zabrā'ńanje
zabrańévatti	zabrańēvāti	zabrańēv'ati
zacénitti	zacēñiti	zacēn'iti
zacínatti	zacīñāti	zacīn'ati
zácip	zācìp	zāc'ip

zacvríti	zacvrīti	zacvrī'ti
začetak	začetāk	začet'ak
začėti	začēti	začē'ti
začetív	začetīv	začetī'v
začētje	začētje	začē'tje
začínatti	začīnāti	začīn'ati
začina	začina	zači'na
začinan	začinan	zači'nan
zadán	zadān	zadā'n
zadísatti	zadišāti	zadiš'ati
zadobítje	zadobītje	zadobī'tje
zadúsen	zadūšen	zadū'sen
zadúsenje	zadūšenje	zadū'senje
zadúsitti	zadūšiti	zadūš'iti
zadúzatti	zadūžāti	zadūž'ati
zadúžen	zadūžen	zadū'žen
zadúzitti	zadūžiti	zadūž'iti
zadyrzánja	zadržanja	zadrža'nja
zafír	zafir	zafī'r
zagańnatiŋe	zagānati# se	zag'ańati# se
zaglúsatti	zaglūšāti	zaglūš'ati
zaglúsitti	zaglūšiti	zaglūš'iti
zagováran	zagovāran	zagovā'ran
zagú'ten	zagū'ten	zagū't'en
zagú'tenje	zagū'tenje	zagū't'enje
zagútitti	zagūtiti	zagūt'iti
zahàja	zahāja	zah'aja
zaimáč	zaimāč	zaimā'č
zajėti	zajēti	zajē'ti
zājti	zājti	zā'jti
zakápčan	zakāpčan	zakā'pčan
zakápčatti	zakāpčāti	zakāpč'ati
Zakápaç	zakāpāč	zakāp'ač
zakápan	zakāpan	zakā'pan
zakápatti	zakāpāti	zakāp'ati
základ	zāklād	zākl'ad
zakléti	zakļēti	zakļē'ti
zakopčivan	zakopčīvan	zakopčī'van
zakúçitti	zakūčiti	zakūč'iti
zalágan	zalāgan	zalā'gan
zalévanje	zalēvanje	zalē'vanje
zalévatti	zalēvāti	zalēv'ati
zalívan	zalīvan	zalī'van
zalívatti	zalīvāti	zalīv'ati
zaludà	zaludā [zalūda]	zal'uda
zalùda	zalūda	zal'uda
zalúdo	zalūdò	zalūd'o

zalúdu	zalūdù	zalūd'u
zamán	zamān	zamā'n
zamáf'titti	zamāstīti	zamāst'iti
zamáf'tittife	zamāstīti se	zamāst'iti se
zamàza	zamàza	zam'aza
zamēcattife	zamēcāti se	zamēc'ati se
zamegásen	zamedāšen	zamedā'sen
zamejásitti	zamejāšīti	zamejāš'iti
zamítanje	zamítanje	zamī'tanje
zamùka	zamùka	zam'uka
zámuka	zāmùka	zām'uka
zamýrtje	zamřtje	zamř'tje
zandríti	zandrīti	zandrī'ti
zandrítiti	zandrītiti [zandrīti]	zandrī'ti
zaneśenje	zanesēnje	zanesē'nje
zanesén	zanesēn	zanesē'n
zaníkan	zanīkan	zanī'kan
zaníkatti	zaníkāti	zanīk'ati
zanímitti	zanīmīti	zanīm'iti
zanovèta	zanovēta	zanov'eta
zaodívan	zaodīvan	zaodī'van
zaof'tanje	zaostānje	zaostā'nje
zaof'táv'lan	zaostāv'lan	zaostā'v'lan
zaof'táv'lanje	zaostāv'lanje	zaostā'v'lanje
zapáčen	zapāčen	zapā'čen
zapácitti	zapāčīti	zapāč'iti
zapàčka	zapāčka	zap'ačka
zapéti	zapēti	zapē'ti
zapel'lán	zapel'lan	zapel'la'n
zapel'livatti	zapel'livāti	zapel'liv'ati
Zápif	zāpīs	zāp'is
zapífan	zapīsan	zapī'san
zaplàta	zaplāta	zapl'ata
zapletenò	zapletenò	zapleten'o
zapocétak	zapocētāk	zapocēt'ak
zapocéti	zapocēti	zapocē'ti
zapocétje	zapocētje	zapocē'tje
zapopívatti	zapopīvāti	zapopīv'ati
Zapovedník	zapovednīk	zapovednī'k
zapovídan	zapovīdan	zapovī'dan
zapovídanje	zapovīdanje	zapovī'danje
zapovídatti	zapovīdāti	zapovīd'ati
zapovidník	zapovidnīk	zapovidnī'k
zaprásen	zaprāšen	zaprā'sen
zaprekjučer	zaprekjučēr	zaprekjučē'r
zaprekjučéra	zaprekjučēra	zaprekjučē'ra
zaprėti	zaprēti	zaprē'ti

zapričéti	zapričēti	zapričē'ti
zapriřéci	zapriřēci	zapriřē'ci
zapríti	zapříti	zapří'ti
zapúšťan	zapůšťan	zapů'šťan
zapúšťanje	zapůšťanje	zapů'šťanje
zapúšťatti	zapůšťàti	zapůšť'ati
zapusténje	zapuštěnje	zapuště'nje
zapýrtje	zapřtje	zapř'tje
zâr	zâr	'zâr
zaráfal	zarāsal	zarā'sal
zâratife	zârati se	'zârati se
(na) zâre	(na) zâre	(na) 'zâre
zarèz	zarèz	zar'ez
zárez	zârèz	zâr'ez
záreza (lûka)	zârèza (lûka)	zâr'eza ('lûka)
zarezzávanje	zarězâvanje	zarezâ'vanje
záriz	zârìz	zâr'iz
zarúçatti	zarüçàti	zarüç'ati
zarúçen	zarüçen	zarü'çen
zarúçitti	zarüçiti	zarüç'iti
zarúknutti	zarüknüti	zarükn'uti
záfad	zāsād	zās'ad
záfe	zā_se	zā'_se
zařèd	zasèd	zas'ed
zařédív	zasediv	zasedi'v
zaředjâvan	zasedjâvan	zasedjâ'van
[& zařím]	zasīm	zasī'm
zařkúçatti	zasküçàti	zasküç'ati
zařléditti	zaslēditi	zaslēd'iti
zařlípłan	zslipłan	zslip'łan
zařlipłâvan	zslipłâvan	zslipłâ'van
zařlûga	zslûga	zsl'uga
zařlûžba	zslûžba	zsl'užba
zařlûžitti	zslûžiti	zslûž'iti
zařpân	zaspân	zaspâ'n
Zařpânik	zaspânik	zaspâ'nik
Zařpânka	zaspânka	zaspâ'nka
zařpâno	zaspâno	zaspâ'no
zařpâvam	zaspâvam	zaspâ'vam
zařpâvanje	zaspâvanje	zaspâ'vanje
zařpâvatti	zaspâvâti	zaspâv'ati
Zařtâva ['stijeg']	zastâva	zast'ava
zářtava ['polog', 'zalog']	zâstâva	zâst'ava
zářtava ['polog', 'zalog']	zâstâva	zâst'ava
zařtâvł'a	zastâvł'a	zastâ'vł'a
zařtâvł'atti	zastâvł'âti	zastâvł'ati
zařtâvnì	zastâvnì	zastâ'vnì

záťávni	zāstāvni	zāstā'vni
zaťtríti	zastříti	zastř'i'ti
zaťúti	zasūti	zasū'ti
zaťvidočéc	zasvidočēc	zasvidočē'ć
zasúmitti	zašūmìti	zašūm'iti
zatečén	zatečēn	zatečē'n
zatím	zaťim	zaťi'm
(čà) záto	(čà) zāto	(č'a) zā'to
záton	zātōn	zāt'on
zatríti	zatrīti	zatrī'ti
zatrúdjén	zatrūdjen	zatrū'djen
zatúci	zatūci	zatū'ci
zatyrgávanje	zatrgāvanje	zatrgā'vanje
zausnica	zaušñica	zaušñ'ica
zauzėti	zauzēti	zauzē'ti
zaveťán	zaveťan	zaveťā'n
zavézan	zavēzan	zavē'zan
zavézatti	zavēzàti	zavēz'ati
zavezávan	zavezāvan	zavezā'van
zavezívan	zavezīvan	zavezī'van
zaviāt	zaviāt	zavi'l'at
zavíja	zavīja	zavī'ja
závik ['povik']	zāvik	zāv'ik
zavíknutje	zavīknuťje	zavī'knuťje
zavíknenje	zavīkñenje	zavī'kñenje
zavínut	zavīnut	zavī'nut
zavínutti	zavīnùti	zavīn'uti
zavínen	zavīñen	zavī'ñen
zavìt	zavīt	zav'it
zavjėti	zavjēti	zavjē'ti
zavlíci	zavlīci	zavlī'ci
zavoľstá	zavoľštā	zavoľštā'
zavúci	zavūci	zavū'ci
zavýrsávatti	zavṛšāvāti	zavṛšāv'ati
zavýrsen	zavṛšen	zavṛ'šen
zavzétife	zavzēti se	zavzē'ti se
zavzétje	zavzētje	zavzē'tje
zaziváč	zazivāč	zazivā'č
zazívanje	zazīvanje	zazī'vanje
zaznamenívan	zaznamenīvan	zaznamenī'van
zaznamenívanje	zaznamenīvanje	zaznamenī'vanje
zazvánje	zazvānje	zazvā'nje
zažėti	zažēti	zažē'ti
zdán	zdān	zdā'n
zdávna	zdāvna	zdā'vna
zdénči	zdēnči	zdē'nči
zdihávanje	zdihāvanje	zdihā'vanje

zdívak [ˈnadimakʲ]	zdīvak	zdī'vak
zdrúžen	zdrūžen	zdrū'žen
Zdrúženje	zdrūženje	zdrū'ženje
zdvojéci	zdvojěci	zdvojē'ci
zdyrzánje	zďřžánje	zďřžā'nje
Zdyrzávanje	zďřžāvanje	zďřžā'vanje
zebrán	zebrān	zebrā'n
zebráno	zebrāno	zebrā'no
zébfti	zěbsti	zē'bsti
zêc	zêc	'zêc
Zecogónce	zecogōnče	zecogō'nče
Zecogónka	zecogōnka	zecogō'nka
Zecolóvka	zecolōvka	zecolō'vka
Zečár	zečār	zečā'r
zelenícje	zeleničje	zelenī'čje
Zeleník	zelenīk	zelenī'k
zelenína	zelenīna	zelenī'na
(od) zeleníne	(od) zelenīne	(od) zelenī'ne
zelénko	zelēnko	zelē'nko
zelenák	zelenāk	zelenā'k
zélo	zēlō	zēl'o
zéle	zēle	zē'le
(Česka) Zeml̂a	(Česka) Zemļ̂a	(Česka) Zemļ'a
Zeml̂ák	zemļāk	zemļā'k
(dužina) zeml̂é	(dužina) zemļē	(dužina) zemļē'
(pod) zeml̂óm	(pod) zemļōm	(pod) zemļō'm
Zeml̂opif	zemļopiš	zemļop'is
Zeml̂opifár	zemļopisār	zemļopisā'r
Zeml̂opifárftvo	zemļopisārstvo	zemļopisā'rstvo
Zeml̂opífje	zemļopisje	zemļopī'sje
zeml̂otrěf	zemļotrēs	zemļotr'es
zeml̂otrěfje	zemļotrēsje	zemļotrē'sje
Zèt	zèt	z'et
zéti	zēti	zē'ti
zgājafe	zgāja se	zgā'ja se
zgáňanje	zgāňanje	zgā'ňanje
zgáranje	zgāranje	zgā'ranje
zgáratti	zgāràti	zgār'ati
zglòb	zglòb	zgl'ob
zglédan	zglēdan	zglē'dan
zglédatti	zglēdàti	zglēd'ati
zgodífe	zgodī_se	zgodī'_se
zgór	zgõr	zgõ'r
zgóra	zgõra	zgõ'ra
zgorafidéci	zgorasidēci	zgorasidē'ci
Zgornébje	zgornēbje	zgornē'bje
zgóru	zgõru	zgõ'ru

zgrívan	zgrívan	zgrī'van
zgúbľanje	zgúbľanje	zgū'bľanje
zgúz (odnětje)	zgúz (odnětje)	'zgúz (odně'tje)
zhračľív	zhračľív	zhračľī'v
Zidár	zidār	zidā'r
zíde ['izade']	zīde	zī'de
zīde (razrussiti)	zīde (razrūšiti)	'zīde (razr'ušiti)
zīdi	zīdi	'zīdi
Zidotār	zidotār	zidot'ar
(iz) zidóv	(iz) zidōv	(iz) zidō'v
zíti	zīti	zī'ti
zítje	zītje	zī'tje
Zíze	zīzè	zīz'e
zižgán	zižgān	zižgā'n
zižgánje	zižgānje	zižgā'nje
zjúlo	zjūlō	zjūl'o
Zkâzan	zkâzan	'zkâzan
zkâzen	zkâzen	zkā'zen
zkâzenje	zkâzenje	zkā'zenje
zkâzitti	zkâzīti	zkāz'iti
zkâzno	zkâzno	'zkâzno
zkován	zkovān	zkovā'n
zkúsanje	zkūšanje	zkū'sanje
zkusávanje	zkušāvanje	zkušā'vanje
(od) zlà	(od) zlà	(od) zl'a
zlamenīt	zlamenīt	zlamen'it
Zlatár	zlatār	zlatā'r
Zlātnica	zlātnica	zlā'tnica
Zlatník	zlatnīk	zlatnī'k
Zlatokòf	zlatokòs	zlatok'os
Zlatokópje	zlatokōpje	zlatokō'pje
zlatopretkán	zlatopretkān	zlatopretkā'n
Zlatován	zlatovān	zlatovā'n
Zlatožérce	zlatožērce	zlatožē'rce
Zlatožérka	zlatožērka	zlatožē'rka
zléze	zlēže / zlēžē [zležē]	zležē'
[# zlézé]	zlēžē	zlēžē'
zlíci	zlīci	zlī'ci
zlīt	zlīt	'zlīt
Zločínka	zločínka	zločī'nka
(izpoviddanje) zločínftva	(izpovīdanje) zločīnstva	(izpov'īdanje) zločī'nstva
zločínftvo	zločīnstvo	zločī'nstvo
zločà	zločā	zloč'a
Zlûdi	zlûdi	'zlûdi
zmaknútje	zmaknūtje	zmaknū'tje
zmífal	zmīsal	'zmīsal
zmífli	zmīsli	'zmīsli

zmísl'atti	zmīšl'āti	zmīšl'ati
znadúci [⇒ znadúci]	znadūci	znadū'ci
znàh	znàh	zn'ah
znájti	znājti	znā'jti
Znameník	znamenīk	znamenī'k
znamenívatti	znamenīvāti	znamenīv'ati
znaménje	znamēnje	znamē'nje
znáno	znāno	znā'no
'znenádje	'znenādje	'znenā'dje
znéti	znēti	znē'ti
znevarcé	znevarcē	znevarcē'
zníti	znīti	znī'ti
Znól' [grad]	Znōl	Znō'l
znútar	znūtar	znū'tar
znútra	znūtra	znū'tra
zôb	zôb	'zôb
zonnèfuga (prosle)	zòne# su ga (prosle)	z'one# su ga (prosle)
zopáčen	zopāčen	zopā'čen
zopáčenje	zopāčenje	zopā'čenje
zopáčitti	zopāčitti	zopāč'iti
zopíanje	zopīanje	zopī'anje
zopíatti	zopīāti	zopī'ati
zopíja	zopīja	zopī'ja
zopítje	zopītje	zopī'tje
Zorà	zorà	zor'a
Zóra	Zōrā	Zōr'a
Zóre	Zōrē	Zōr'e
Zórka	Zōrka	Zō'rka
zôv	zôv	'zôv
zovú	zovū	zovū'
zpáčen	zpāčen	zpā'čen
zpáčenje	zpāčenje	zpā'čenje
zpáčno	zpāčno	'zpāčno
zpáfti	zpāsti	zpā'sti
zpeľávan	zpeľāvan	zpeľā'van
zpíán	zpīan	zpī'an
zpíanje	zpīanje	zpī'anje
zpît	zpīt	'zpīt
zpítatti	zpītāti	zpīt'ati
zpítje	zpītje	zpī'tje
zpríscenje	zprīščenje	zprī'sčenje
zpríscitti'e	zprīščitti se	zprīšč'iti se
zpúkatti	zpūkāti	zpūk'ati
zpúknutti	zpūknūti	zpūkn'uti
zpúsćan	zpūšćan	zpū'sćan
zpúznutti	zpūznūti	zpūzn'uti
zpyrvincé	zpr̥vincē	zpr̥vincē'

zraǵté	zrastě	zrastě'
zráǵti	zrāsti	zrā'sti
zrāk	zrāk	'zrāk
zrávan	zrāvan	zrā'van
(ù) zréci	(u#) zrěci	(u#) zrě'ci
zrelína	zrelína	zrelī'na
zrezzávan	zřezāvan	zrezā'van
zrigávanje	zrigāvanje	zrigā'vanje
zrigávattiǵe	zrigāvāti se	zrigāv'ati se
zríti	zrīti	zrī'ti
zròk	zròk	zr'ok
ztòg ['kup']	ztòg	zt'og
ztrāga	ztrāga	'ztrāga
zûb	zûb	'zûb
(mèd) zubmí	(mèd) zubmī	(m'ed) zubmī'
zubolòm	zubolòm	zubol'om
zubún	zubûn	zubû'n
zubúni	zubûni	zubû'ni
zûk	zûk	'zûk
[# zvàn] ['osim']	zvân	zv'an
zván	zvân	zvā'n
zvanà	zvanā	zvan'a
zvanpútje	zvanpūtje	zvanpū'tje
zvēcatti	zvēcāti	zvēc'ati
zvédanje	zvēdanje	zvē'danje
zvêk	zvêk	'zvêk
Zverár	zverār	zverā'r
Zverňák	zverňāk	zverňā'k
Zvézan	zvēzan	zvē'zan
(ǵedam) zvézd	(sedam) zvēzd	(sedam) zvē'zd
zvézda	zvēzdā	zvēzd'a
Zvezdár	zvezdār	zvezdā'r
zvėzdje	zvēzdje	zvē'zdje
zvída[n]	zvīdan	zvī'dan
zvidanje	zvīdanje	zvī'danje
zvidatti	zvīdāti	zvīd'ati
zvidjávanje	zvidjāvanje	zvidjā'vanje
zvidjėvanje	zvidjēvanje	zvidjē'vanje
zvījatti	zvījāti	zvīj'ati
zvīnen	zvīnen	zvī'nen
zvirának	zvirānak	zvirā'nak
Zvirár	zvirār	zvirā'r
Zvirník	zvirník	zvirnī'k
Zvirňák	zvirňāk	zvirňā'k
zvísen	zvīšen	zvī'sen
zvízda	zvīzdā	zvīzd'a
zvòd	zvòd	zv'od

zvój	zvõj	zvõ'j
zvôn	zvôn	'zvôn
[# zvoní]	zvonĩ	zvonĩ'
zvúčan	zvũčan	zvũ'čan
zvúcanje	zvũcanje	zvũ'canje
zvúçatti	zvũčãti	zvũč'ati
zvúci	zvũci	zvũ'ci
žár	žār	žā'r
žarnàk	žarnàk	žarn'ak
žáróm	žāróm	žārō'm
žderlív	žderļiv	žderļi'v
ždréti	ždrēti	ždrē'ti
ždríbac	ždribãc	ždrib'ac
ždribčár	ždribčār	ždribčā'r
ždríbe	ždrībe	ždrī'be
žéda	žēda	žē'da
žedív	žediv	žedī'v
žédja	žēdja	žē'dja
žéga	žēda	žē'da
žedjív	žedjiv	žedji'v
želéc	želēc	želē'c
želézje	želēzje	želē'zje
želléci	žēlēci	želē'ci
želà	želà	žel'a
želár	želār	želār
želénje	želēnje	želē'nje
(na) želù	(na) želù	(na) žel'u
ženà	ženà	žen'a
ženè (nepri/tupaju)	ženē (ne pristupaju)	žen'e (ne pristupaju)
(odgon) žené	(odgon) ženē	(odgon) ženē'
[# zénka]	žēnka	žē'nka
žennà	žēnà	žen'a
žennè	žēnè	žen'e
žén/ki	žēnski	žē'nski
ženù	ženù	žen'u
žeñác	žeñác	žeñā'c
žeñúh	žeñúh	žeñū'h
žèp	žèp	ž'ep
žepàc	žepàc	žep'ac
žepìc	žepìc	žep'ic
žérftvo	žērstvo	žē'rstvo
žèf	žès	ž'es
Žgáč	žgáč	žgā'č
žgán	žgān	žgā'n
Žganár	žganār	žganā'r
žgánje	žgānje	žgā'nje
žgé	žgē	žgē'

žgńíti	žgńíti	žgńĩ'ti
židóvftvo	židōvstvo	židō'vstvo
žíl'	žīļ	žī'ļ
žítje	žītje	žī'tje
(hizža) žítka	(hīža) žītkā	(h'iža) žītk'a
živárenje	živārenje	živā'renje
živé	živē	živē'
živínče	živīnče	živī'nče
(objačatti) živòt	(objačāti) živōt	(objač'ati) živ'ot
(ftran) životà	(stran) životā	(stran) život'a
živúća	živūća	živū'ća
žmánje	žmānje	žmā'nje
žméčēn	žmēčen	žmē'čen
žmečína	žmečīna	žmečī'na
žméc	žmēć	žmē'ć
žméci	žmēci	žmē'ci
žmehčina	žmehčīna	žmehčī'na
žmí	žmī	žmī'
žmír	žmīr	žmī'r
žmíre(re)nje	žmīrenje	žmī'renje
žmúr	žmūr	žmū'r
žnáč	žnāč	žnā'č
žréti	žrēti	žrē'ti
žríbe	žrībe	žrī'be
žríti	žrīti	žrī'ti
žûč	žûč	'žûč
žudíjftvo	žudījstvo	žudī'jstvo
žuhkína	žuhkīna	žuhkī'na
žuhkočà	žuhkočā	žuhkoč'a
žuknùti	žuknūti	žukn'uti
žúl'	žūļ	žū'ļ
žúl' (načinitti)	žūļ (načinīti)	žū'ļ (način'iti)
žumbír	žumbīr	žumbī'r
žúna	žūnā	žūn'a
žúpa	žūpa	žū'pa
Župàn	župān	žup'an
žût	žût	'žût
žúta	žūtā	žūt'a
žúti	žūti	žū'ti
žúto	žūto	žū'to
žveplénka	žveplēnka	žveplē'nka
žví[ž]g	žvīžg	'žvīžg
žvîžgi	žvīžgi	'žvīžgi
žyrvnò	žīrvnò	žīrvn'o

ZAKLJUČAK

U svome je rječniku *Lexicon Latino-Illyricum* Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.), kao i mnogi drugi (stariji) hrvatski pisci, posebice sastavljači rječnika i pisci slovnica, pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi rabio stanovite nadslovke. No tim se nadslovcima, naime znakovima za naglaske, za određena razlikovna obilježja, ili pak gdjeikada i za štoigod drugo, nisu svi pisci služili na isti način, tj. nisu ih rabili u istome »značenju«. U porabi su uglavnom bila tri znaka, naslijeđena iz tradicije grčkih gramatika, kojima se u grčkome označuju ova tri naglasaka:

1. ´ – oštri naglasak, tj. akut (ὀξεῖα προσῳδία)
2. ` – teški naglasak, tj. gravis (βαρεῖα προσῳδία)
3. ~ – zavinuti naglasak, tj. cirkumfleks (περισπωμένη προσῳδία).

U hrvatskoj tradiciji, posebice onoj gramatičkoj i leksikografskoj, porabu tih triju znakova možemo pratiti kakvih 250 godina, od Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae*, objavljene 1604., pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo još i u *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića, izašloj 1854. (Babukić navedene znakove, te ujedno i same naglaske koji su tima znakovima obilježeni, zove *oštrim*, *težkim* i *zavinjenim*), te također u *Slovnici Hèrvatskoj* Antuna Mažuranića, objelodanjenog godine 1859. U tu se hrvatsku tradiciju uklapa i Vitezovićev *Lexicon*. Stoga je temeljno pitanje ove radnje bilo na koji je način u svome rječniku nadslovke rabio Vitezović, i to (1) kako ih je rabio na latinskim riječima, i (2) kako ih je rabio na hrvatskim riječima.

Naime, Vitezovićev se rječnik može shvatiti kao na stanovit način uređen skup riječi. Taj se skup sastoji od dvaju podskupova: od skupa svih latinskih riječi i od skupa svih hrvatskih riječi. Njihov je prijesjek prazan skup, a njihova udruga iliti unija obuhvaća upravo sve riječi u Vitezovićevu rječniku. Unutar svakoga od tih dvaju (pod)skupova može se opet uočiti po jedan, i to pravi podskup, koji čine one (i samo one) riječi koje su obilježene nekim nadslovkom.

Latinskih riječi s nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To je broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj

riječi pojava veći te iznosi 1810. U rječniku se ne nalazi nijedan primjer neke latinske riječi koja bi na dvama različitim mjestima bila obilježena različitim nadslovcima, što znači da se u navedenim slučajevima može govoriti samo o različitim pojavama jednoga te istoga zapisa.

Općenito uzevši, pa tako i kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslovke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o kraćini ili o duljini sloga iznad kojega su zapisani. Određen broj napomena o kraćini ili o duljini latinskih slogova Vitezović je mogao naći u rječniku Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.) *Thesaurus eruditionis scholasticae*, objavljenome godine 1572., koji mu je poslužio kao osnovni predložak za sastavljanje *Lexiconi*. Faber ne obilježava dosljedno kvantitetu iliti otegu latinskih slogova. K tomu, on ne rabi uobičajene znakove za kraćinu i za duljinu, tj. »[˘]« i »⁻«, nego obično (latinski) upozorava na to da je pretposljednji slog neke riječi kratak ili dug, a ni to ne čini posvuda.

Obavijest pak o kraćini ili o duljini sloga može imati izravnu posljedicu na izgovornoj razini, tj. može ujedno sadržavati i obavijest o mjestu naglasaka, dakle uputu o tome kako valja određenu riječ naglasiti, ali takvu obavijest i ne mora sadržavati. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem ostrim znakom bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kraćinu. Da bi se to dokazalo valjalo je izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. To je pristup koji se osniva na Trubeckoj–Jakobsonovu pojmu oprjeke. Stoga se opis porabe nadslovaka kako na latinskim, tako i na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku mora temeljiti na razmatranju onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci.

Pri tome valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi se slučajevi mogu smatrati izričitom, tj. eksplicitnom oprjekom, naime izričitim zapisom oprjeke, gdje su

oba člana koja stupaju u oprjeku, doista i obilježena, dočim se drugi slučajevi mogu smatrati prikrivenom iliti skrovitom, tj. implicitnom oprjekom, naime takvim zapisom oprjeke u kojima je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (obilježenost neobilježenošću), dotično tako što je naveden nenavodom (*by default*).

Pri tome za svaku od dviju navedenih mogućnosti treba ustanoviti još i to ima li pojedini nadslovak, uzimajući u obzir slog na kojem se nalazi, izravnu posljedicu na izgovornoj razini ili nema. Tako dobivamo ove četiri mogućnosti:

1. izričita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
2. skrovida oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
3. izričita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini
4. skrovida oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini.

Moguće je napokon i to da se određeni nadslovak rabi na prozodijskoj razini, ali da pri tome ne stoji ni u kakvoj oprjeci. To je osobito čest slučaj s grčkim riječima u latinskome, gdje je Vitezović, bilježenjem kračine ili duljine na određenome slogu, očevidno htio upozoriti na kojem je slogu dotična riječ u latinskome naglašena. A ima i nekoliko primjera gdje određeni nadslovak ne stoji ni u kakvoj oprjeci, a nema ni izravnu posljedicu na izgovornoj razini.

Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi za obilježavanje određenih (istopisnih, a zapravo i istozvučnih) padežnih dočetak. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. To je posve općenito pravilo, pa se može naći i gdje koja iznimka. No takva se iznimka, makar u načelu, može smatrati i propustom.

Kada je dakle pojedina riječ obilježena tupim znakom na posljednjem slogu, ona obično stoji u skrovitoj oprjeci s nekom neobilježenom riječju (ili oblikom). Pri tome tupi znak, kako je već rečeno, osim što razlikuje odnosna značenja tih dviju riječi, sadržava ujedno i dodatnu obavijest o tome kojoj vrsti

riječi pripada primjer koji je obilježen nadslovkom. To opet znači da uzajamno nisu suprotstavljena samo ta dva pojedinačna primjera nego i pojedini skupovi ili razredi riječi kojih su dva dotična primjera članovi. Stoga se mogu uspostaviti ovakvi parovi oprjeka (prvi je član u paru obilježen nadslovkom): prilog : pridjev (particip), prilog : glagol, prilog : imenica, prilog : zamjenica, prilog : prijedlog, prijedlog : (puko) slovo, veznik : glagol, veznik : zamjenica, veznik : prijedlog, poredbeni veznik : namjerni veznik, uzvik : imenica.

Kada je posljednji slog obilježen zavnutim znakom, redovito se može uspostaviti (skrovita) oprjeka između nadslovkom obilježene riječi i one neobilježene. Razlog je tomu što Vitezović zavnuti znak rabi za obilježavanje određenoga padežnoga dočetka, i to onoga kojemu je lik istovjetan nekomu drugomu padežnomu dočetku. Tako označuje ove dočetke: *-â* (ablativ jednine I. sklonidbe), *-ô* (ablativ jednine II. sklonidbe), *-îs* (ablativ množine I. sklonidbe), *-îs* (ablativ množine II. sklonidbe), *-bûs* (ablativ množine III. sklonidbe), *-î* (ablativ jednine III. sklonidbe, osnove na *-i*), *-ûs* (genitiv jednine IV. sklonidbe), *-ûm* (genitiv množine IV. sklonidbe).

Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavnuti isključivo na neprozodijskoj razini. Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja, jednom dojavljuje obavijest o kraćini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kraćini sloga, tj. 'kraćina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijedlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji.

U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri latinske riječi koje su obilježene dvama nadslovcima: *procère*, *témétum* i *tenère*. Pri tome, u dvama se od triju navedenih primjera nadslovci rabe na dvjema različitim razinama (*procère* i *tenère*), pri čem nadslovak koji se rabi na prozodijskoj razini, ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini. Zapis *procère* ujedno je jedini primjer neke latinske riječi koja je u rječniku obilježena dvama različitim nadslovcima. S

druge strane, u jednome se primjeru nadslovci rabe na istoj, naime na prozodijskoj razini (*témétum*), ali u tome primjeru jedan nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini, a drugi ju nema. To pokazuje da je Vitezović mogao zapisivati više nadslovaka na istoj riječi, te da to ne bi dovodilo ni do kakve zabune. Štoviše, mogao je na pretposljednem slogu dosljedno bilježiti samo jedan znak, recimo oštri, kada je taj slog dug, a tupi i zavinuti znak zapisivati isključivo na posljednjem slogu, rabeći prvoga u »tvorbi«, tj. za razlikovanje vrsta riječi, a drugoga u prijegibu, tj. za razlikovanje padežnih dočetakata. To bi vjerojatno bio »najrazumniji« i zacijelo najgospodarniji pristup. Svaki bi zapis sadržavao obavijest o izgovoru, koja u nekim slučajevima može biti i dodatna obavijest o značenju, a određen bi broj primjera sadržavao još jednu, posebnu obavijest u vezi sa značenjem.

U Vitezovićevu se rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogriješkama, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogriješkama, tj. pogriješcima samoga Vitezovića (bez obzira na Fabera i usuprot njemu), pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na latinskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera. Takve se prenesene pogriješke ne mogu u pravome smislu smatrati pogriješcima, jer je općenito vidljivo, ne samo u pogledu prozodije, do koje se je mjere Vitezović oslanjao na Faberov rječnik. Utoliko se može reći da zapravo nije imao razloga sumnjati u Fabera pa je i u onim primjerima gdje je Faber pogriješio, postupio kao i u drugima, tj. primijenio je svoj način bilježenja nadslovaka držeći se pri tome Faberovih oznaka o kraćini ili duljini slogova. Štoviše, moglo bi se reći i obrnuto: da upravo takve prenesene pogriješke pružaju najjači dokaz da je Faberov rječnik bio Vitezoviću predloškom, a ujedno pokazuju naravno i to koliko se je njime služio.

Utoliko bi samo one 4 pogriješke na prozodijskoj razini bile prave pogriješke. Tu je Vitezović pogriješio prije svega utoliko, gledajući sa stajališta predloška kojim se je koristio, što nije ispravno prenio Faberove oznake o kračini ili duljini slogova, a onda dakako i utoliko što u latinskome doista i nije onako kako je obilježio. No kao što je već rečeno, bit će da je u tim slučajevima ipak posrijedi *lapsus calami*.

Usporedimo li sada taj broj pogriješaka, tj. 4, s ukupnim brojem latinskih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, a to je 1810 (ovdje valja uzeti u obzir sve riječi pojavaice, jer je Vitezović mogao pogriješiti, tj. učiniti *lapsus calami*, i pri opetovanju nekoga zapisa), vidi se da je udio (pravih) pogriješaka posve zanemarljiv, tj. da omjer $1806 : 4$ govori u prilog ispravnosti opisa koji je iznesen u prvome dijelu ove radnje. Ali ako bismo uzeli i broj razlikovnica, tj. 1506, omjer bi još uvijek bio jako dobar, tj. $1502 : 4$. Napokon, ako bismo »pravim« pogriješakama pribrojili i one prenesene iz Fabera, dobili bismo $1786 : 24$, u slučaju riječi pojavaica, dotično $1482 : 24$, u slučaju riječi razlikovnica, a i ta se dva omjera mogu smatrati više nego prihvatljivima. Stoga valja zaključiti da opisana pravila obuhvaćaju zapravo sve latinske riječi s nadslovkom, dakle sve članove tako određenoga podskupa latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

Opis porabe nadslovaka na latinskim primjerima omogućuje da se, makar okvirno, pretpostavi značenje nekih nadslovaka i na hrvatskim riječima. Primjerice, ako Vitezović na latinskim riječima, pri prozodijskoj porabi, tupim znakom obilježava kračinu, razložno je pretpostaviti da i u hrvatskome, pri prozodijskoj porabi, tim znakom obilježava neku kračinu, a vrlo vjerojatno i naglašenu kračinu. Ili pak, ako oštrim znakom obilježava neku duljinu, može se pretpostaviti da i na hrvatskim riječima tim znakom bilježi duljinu, premda time još nije rečeno kakvu duljinu: silaznu ili uzlaznu, te ako ovu potonju, preostaje i dalje pitanje bilježi li njime visokouzlaznu ili dubokouzlaznu.

Hrvatskih riječi s nekim nadslovkom u Vitezovićevu rječniku ima znatno više negoli latinskih. K tomu, kada su posrijedi hrvatske riječi, nije bilo dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadslovkom, nego je valjalo razmotriti sve pojavaice.

To se je moralo učiniti zato što, s jedne strane, nije svejedno javlja li se neka riječ, zapisana s jednim određenim nadslovkom, samo jedanput, dvaput ili pak više puta, recimo petnaest. Jasno je da u posljednjem slučaju takav zapis, tj. ukupan broj pojavaka takva zapisa, ima znatno veću dokaznu snagu. S druge opet strane, gdje kada određena riječ, ili neki oblik određene riječi, na različitim mjestima u rječniku bude obilježen različitim nadslovcima (čega u latinskome nema). U tome je slučaju važno utvrditi i omjer u čestoti pojavljivanja jednoga i drugoga zapisa.

Hrvatskih riječi pojavnica koje su obilježene nekim nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532. Kao i u slučaju latinskih riječi, i opis porabe nadslovaka na hrvatskim riječima, kako je već rečeno, valjalo je započeti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. I ovdje Vitezović nadslovke katkada rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima. Na hrvatskim je dakle riječima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. No da bi se to dokazalo, valjalo je izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome, i u slučaju hrvatskih riječi kao i kod latinskih, valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi bi slučajevi stoga činili izričitu, tj. eksplicitnu oprjeku, naime takvu oprjeku gdje su oba člana koja u nju stupaju, doista i obilježena, dočim bi drugi slučajevi tvorili prikrivenu iliti skrovitu, tj. implicitnu oprjeku, naime takvu gdje je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (već spomenuta obilježenost neobilježenosti).

Budući da se Vitezović služi trima nadslovcima, kako bi se jasno uvidjelo da svaki od njih rabi u drugome, tj. u osobitome značenju, od znatne je važnosti bilo pronaći takve primjere u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima (tj. pronaći tri različite riječi

kojima je »lik«, kada je zapisan bez nadslovaka, istovjetan, a istodobno je nadslovcima moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju riječi, osim što je moguće razabrati i naglasak svakoj od njih). Na taj se je način moglo tada uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. Budući da su to ključni, nosivi primjeri, koji ponajbolje pokazuju na koji način Vitezović rabi pojedine nadslovke, od tih je primjera valjalo započeti razmatranje. U Vitezovićevu se rječniku nalazi pet takvih trojaka, od kojih se tri mogu smatrati ključnima, a dvije preostale trojke, budući da je riječ o uzvicima, dovoljno zanimljivima da i one budu razmotrene. Navodim svih pet u trima zapisima: Vitezovićevu, današnjem i u dvonadslovnome:

ſán ≠ ſân ≠ ſ̃ân

sān ≠ s̃ân ≠ s̃̃ân

sā'n ≠ 'sān ≠ s'an

vás ≠ ṽas ≠ ṽ̃as

vās ≠ ṽas ≠ ṽ̃as

vā's ≠ 'vās ≠ v'as

vód ≠ ṽôd ≠ ṽ̃ôd

vōd ≠ ṽôd ≠ ṽ̃ôd

vō'd ≠ 'vōd ≠ v'od

ó ≠ ô ≠ ò

ō ≠ ô ≠ ò̃

ō' ≠ 'ō ≠ 'o

ú ≠ û ≠ ù

ũ ≠ û ≠ ù̃

ū' ≠ 'ū ≠ 'u

Iznalazak triju navedenih trojaka bio bi u određenome jezikoslovnome pristupu dostatan da se dokaže temeljni stavak u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, naime to da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, tj. visokouzlazni naglasak, zavnutim znakom

dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. To je pristup koji ne bi išao za tim da »pregledava« sve primjere, tj. sve potvrde, te da potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s navedenim stavkom i onih koji se ne slažu, koji su dakle »pogrješni«, pa ako je taj omjer dovoljno velik, tj. ako je vrlo malo onih primjera koji su »pogrješni«, izvede zaključak o ispravnosti stavka. Takav bismo pristup mogli nazvati »statističkim«. No usuprot tomu »statističkomu« pristupu mogao bi se zamisliti i pristup koji bi pošao od (zapravo kibernetičke) pretpostavke da je »sređena« poraba triju nadslovaka manje vjerojatna od »nesređene«, ili rečeno posve općenito – da je red manje vjerojatan od nereda (određena se čaša može napraviti na jedan i samo jedan način, a razbiti se može na milijun načina). Stoga se »sređena« poraba ne bi mogla smatrati pukom »slučajnošću«, nego posve svjesnim činom, pa bi utoliko, strogo uzevši, jedan jedini pronađeni primjer takve trojke kojom se pokazuje da svaki od triju nadslovaka ima svoje određeno značenje, bio dostatan dokaz pretpostavljenoga stavka. Tada bi pak svi ostali primjeri bili razvrstani u dvije skupine, gdje bi u jednoj bili oni i samo oni primjeri koji se slažu s navedenim temeljnim primjerom, a u drugoj oni koji se s njime ne slažu, pri čem bi k tomu valjalo razmotriti i (okolnosne) razloge toga neslaganja: povodenje za sličnim primjerom, nedovoljno znanje, nedosljednost, nepažnja, umor, nehотиčan propust, *lapsus calami*, itd.

Osim takva pristupa u ovoj je radnji uporabljen i onaj drugi, »statistički« pristup, tako da su »pregledani« svi primjeri s nekim nadslovkom na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku, pa stoga u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadslovkom, javlja u rječniku na više mjesta. Štoviše, upravo je broj pojavaka istoga zapisa ono što pokazuje stanovitu dosljednost, tako reći – ustaljenost zapisa. Ako se, primjerice, u rječniku javljaju dva ovakva zapisa: *zide* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) i *zide* ('zidove'), uspostavljajući pri tome oprjeku *zide* : *zide*, ali se svaki od njih nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, tada je to dakako vrijedan iznalazak, koji potvrđuje temeljni stavak ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, no njegova je dokazna

snaga ipak slabija od oprjeke *lúg* : *lûg*, jer se *lúg* ('pepeo') javlja osam puta, a *lûg* ('gaj') dva puta u rječniku.

K tomu, osobito je važno uočiti one primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa. Takav je primjer riječ *sud* u značenju 'prosuda', 'sudište', koja se u rječniku javlja petnaest puta, od čega četrnaest puta u zapisu koji se očekuje, dakle u »ispravnome« zapisu, tj. *fûd*, a jedanput u zapisu koji se ne očekuje, dakle u »pogrješnome« zapisu, tj. *fûd* (to bi značilo 'posuda'). Jasno je pri tome da je omjer 14 : 1 jako dobar, te da se može zaključiti kako je zapis *fûd* u jednakosti *arbitratus* nastao zabunom, na što su mogla utjecati dva zavinuta znaka koja su ispravno napisana u neposrednoj okolini zapisa *fûd*, tj. zavinuti znak na dočetu za genitiv jednine IV. latinske sklonidbe (gdje se taj znak ne rabi na prozodijskoj razini), te isti takav znak na hrvatskoj riječi *dub* (gdje se rabi na prozodijskoj razini), tj. *dûb*, u jednakosti *arbor*, koja u rukopisu slijedi neposredno nakon jednakosti *arbitratus*. To bi značilo da su ta dva zapisa »povukla« za sobom i zapis *fûd*. Druga je mogućnost dakako da je posrijedi jednostavno *lapsus calami*.

Osim primjera u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima, tj. gdje se trima različitim riječima kojima je »lik«, zapisan bez nadslovaka, istovjetan, istodobno može nadslovcima uzajamno razlikovati njihovo značenje, trebalo je razmotriti i pojedine parove riječi, dakle dvojke, koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Valja se također podsjetiti i na to da se Vitezović služi i udvajanjem suglasnika, čime označuje naglašenu kraćinu prethodnoga sloga, pa i takve primjere treba uzeti u obzir pri uspostavljanju oprjeka, koliko god da samo po sebi »udvajanje« nije nadslovak.

Iz Vitezovićeva se rječnika, uključujući i uzvike, može izlučiti stotinjak takvih parova oprjeka. Pri tome one mogu biti dviju vrsta: izričite oprjeke, gdje je na svakoj od dviju riječi u paru obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak (npr. *lúg* 'pepeo' : *lûg* 'gaj'), ili pak prikrivene oprjeke, gdje je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a na drugoj je

izostavljen [npr. (f) *Bogom* (instrumental jednine) : *Bogóm* (dativ množine)]. Tomu valja dodati i oprjeke u kojima jedna riječ u paru ima udvojeni suglasnik [npr. *mukka* 'trud', 'napor' : *múka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) : *mûka* (genitiv jednine imenice *mûk*)]. No potonje oprjeke, kojih u rječniku ima dosta, nisu uračunate u spomenutih stotinjak. Štoviše, navedeni bi se primjer, *mukka* : *múka* : *mûka*, mogao smatrati i jednom od trojaka. No njih ipak, budući da nedostaje zapis jednoga, u ovome slučaju tupoga nadslovka, nisam uvrstio među razmatrane (ključne) trojke. Napokon, ako bismo brojili i one parove u kojima jedna riječ ima udvojeni suglasnik, a druga nema nikakva nadslovka, tada bi takvih parova oprjeka bilo i znatno više.

U Vitezovićevu rječniku ima nadalje 207 hrvatskih riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta. Ukupan broj svih njihovih pojavnica iznosi 1680, što čini otprilike šestinu cjelokupnoga broja pojavnica. Od toga su 22 pojavnice »pogrješne«, tj. odstupaju od zapisa koji se očekuje. Stoga bi omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih pojavnica iznosio 1658 : 22. To je zacijelo dostatno dobar omjer da se na osnovi njega može zaključiti o ispravnosti temeljnoga stavka ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, naime toga da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, tj. visokouzlazni naglasak, zavnutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. Valja međutim pripomenuti da se od ta 22 primjera njih 5 ne mora smatrati »pogrješno« zapisanima, što bi značilo da bi omjer tada bio još povoljniji, tj. 1663 : 17.

To bi značilo da se obama navedenim pristupima može dokazati valjanost već spomenutoga temeljnoga stavka, i onim što sam ga uvjetno nazvao »kibernetičkim«, gdje se u obzir uzimlje, strogo rečeno, samo jedan primjer (ako je pravi), kao i ovim što sam ga, također uvjetno, nazvao »statističkim«, gdje se razmatraju svi primjeri, tj. sve potvrde za pojedine nadslovke, pa se potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s temeljnim stavkom (koji ga dakle potvrđuju), i onih koji se s njime ne slažu (koji ga ne potvrđuju).

Vitezović u svome rječniku, kako je već rečeno, naglašenu kraćinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. Premda je jasno da udvojeni suglasnik

nije nadslovak, pri razmatranju tupoga znaka ipak je trebalo uzeti u obzir i takve zapise. Štoviše, takvih riječi koje sadržavaju udvojeni suglasnik, u rječniku je velik broj, pa ih nije imalo smisla sve ni nabrajati, jer bi to značilo navesti gotovo polovicu hrvatskoga dijela rječnika. Pri tome treba razlikovati slučajeve u kojima se udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina prethodnoga sloga, nego se oni javljaju zbog pravopisnih razloga, najčešće na granici složenice, jer Vitezović uglavnom piše tvorbenim pravopisom, npr. *preddóbje* (u natuknici *immutabilitas*).

Ta dvostruka poraba, tj. činjenica da se jedan naglasak bilježi dvama načinima, upućuje na to da zacijelo ima primjera gdje bi određena riječ, koja je naglašena kratkosilaznim naglaskom, mogla biti zapisana na dva načina. Ipak, nije u potpunosti tako. Naime u Vitezovićevu se rječniku jasno vidi težnja da se ta dva načina razgraniče, i to tako da se tupim znakom označi naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, samo na posljednjem slogu, dok je takav naglasak u sredini ili na početku riječi redovito obilježen udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To pak znači da se u načelu očekuju zapisi *vodà* i *golobràd*, ali *ribba*, *kuppiti* i *bradavvica* (a ne *rìba*, *kùpiti* i *bradàvica*). Ali to naravno nije dosljedno provedeno, pa se u rječniku mogu naći i protuprimjeri za svaki od navedenih slučajeva. A kadšto se opet javljaju i dvostruki zapisi. Takvih dvostrukih zapisa kada naglasak nije na posljednjem slogu, ima u Vitezovićevu rječniku ukupno 14 parova. Posve je izdvojen primjer *glavìnna* (u podnatuknici *umbilicus rotæ*, natuknice *umbilicus*), koji je ujedno i jedini takav u rječniku, gdje je naglašena kračina samoglasnika *i* obilježena i udvojenim suglasnikom *n* i tupim znakom na tome *i*.

S druge strane, u rječniku ima 7 primjera gdje je slučaj obrnut, tj. gdje je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu, kada se ovaj dočinje na suglasnik, obilježena udvojenim suglasnikom, a ne tupim znakom, kako je inače u rječniku uobičajeno. U određenome se smislu navedenih 7 primjera u kojima je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom, mogu smatrati iznimkama, no s druge strane ti zapisi ipak pokazuju da je Vitezović mogao i ostale slične primjere pisati s udvojenim suglasnikom, a ne s tupim znakom, tj. da je npr. moglo biti *gradd*, *passf*,

golobradd, kofmatt, repatt, a ne *gràd, pàf, golobràd, kofmât, repât*, kako jest u rječniku. To bi značilo da je Vitezović mogao »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka, tj. da je porabu udvajanja suglasnika mogao poopćiti, pa na taj način zapisivati naglašenu kračinu uvijek kada je imao mogućnost udvajanja suglasnika, a pisanje tupoga znaka ostaviti isključivo za one primjere kada se naglasak (tj. visina) nalazi na posljednjem kratkome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik (poput *vodà*).

S time u vezi valja reći da je u načelu uvijek moguće razlikovati između onoga što je Vitezović doista činio, i što se može potvrditi nizom primjera, i onoga čemu je (možda i ne posve svjesno) težio, ali u provedbi toga nije uvijek bio dosljedan. Moguće je dakle razlikovati razine razmatranja. Tako je moguće uočiti Vitezovićevu težnju da naglašenu kračinu u posljednjem slogu bilježi tupim znakom, a naglašenu kračinu u sredini i na početku riječi udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To međutim, kako je već rečeno, nije izvedeno dosljedno, pa se i za jedno i za drugo mogu naći protuprimjeri, a osobito ima puno takvih gdje se naglašena kračina u sredini i na početku riječi ipak bilježi tupim znakom, a ne udvojenim suglasnikom. Ta bi se razina, za razliku od prve, recimo »činjenične razine«, mogla nazvati »razinom onoga čemu se teži«. Nadalje, jasno se nazire i treća razina, recimo »razina mogućnosti«, ili razina »onoga što je bilo moguće učiniti«. To je nešto što Vitezović nije činio, a nije tomu ni težio, ali je sama poraba nudila takvu mogućnost. U ovome se slučaju može reći da bi ta treća razina bila spoznaja da je Vitezović mogao posve »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka. Time bi dobio posve jasno pravilo, tj. da se naglašena kračina, uvijek kada je to moguće, bilježi udvajanjem suglasnika iza naglašenoga sloga, a ako to nije moguće, zapisom tupoga znaka iznad samoglasnika u naglašenome slogu (a to redovito biva u posljednjem naglašenome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik).

U nekih se stotinjak primjera u rječniku udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina, a ti udvojeni suglasnici nisu zapisani ni zbog pravopisnih razloga, nego se njima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava

(inače naglašenu) kračinu. U tim se slučajevima redovito u temeljnoj riječi, ili u prvotnici, nalaze udvojeni suglasnici, kojima je međutim tu obilježena naglašena kračina (katkada ta naglašena kračina može biti obilježena i tupim znakom, a istom u izvedenici ili složenici udvojenim suglasnicima). No izvedenica (ili složenica) više nema naglasak na istome mjestu, ali se zapis kračine i dalje zadržava. Zapravo, bilježi se kračina temeljnoga lika značljive jedinice. Stoga se ti zapisi mogu smatrati morfonološkima, jer ima naravno kračina i u drugim riječima u rječniku, ali ih Vitezović ne bilježi, nego samo onda ako se može uspostaviti veza između dviju riječi, od kojih jedna (prvotnica) sadržava udvojene suglasnike kojima je obilježena naglašena kračina, a druga (izvedenica ili složenica) zadržava taj zapis, ali se naglasak pri tome više ne nalazi na istome mjestu. Ta se kračina, tj. ti udvojeni suglasnici nalaze redovito ispred zapisa naglaska, tj. ispred nadslovka.

Od triju nadslovaka kojima se služi, Vitezović jedino tupi znak rabi i na neprozodijskoj razini. Tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili 'kraj postave'. Ta se poraba redovito javlja na prednaglasnicama, tj. na veznicima poput *a, i, da, ni*, te na prijedlozima poput *na, o, po, pri, u, za*, no nalazi se katkada i u drugim slučajevima, npr. na granici dviju zanaglasnica i sl. Razlog za takav zapis leži u tome što Vitezović prednaglasnice i zanaglasnice vrlo često piše sastavljeno s naglašenom riječju, pa obično (premda ne uvijek) tupim znakom voli obilježiti takav sastavljeno pisan veznik ili prijedlog da se zna da je to zapravo »samostalna« riječ.

Premda u načelu Vitezović ne zapisuje skakanje naglaska na prednaglasnicu, koliko god da ga u određenim prilikama ima u senjskome govoru (kao i inače u čakavskome), u rječniku ima 8 primjera koji bi se mogli tumačiti kao zapis takva skakanja, doduše kao vrlo neobičan i pomalo »umjetan« zapis.

Vitezović u svome rječniku oštri znak rabi za zapis visokouzlazno naglašene duljine. Moglo bi se reći da je to njegovo temeljno značenje. No taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine. Valja podsjetiti da su u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, a i sve prednaglasne, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom. Budući da je to jedini položaj

gdje se duljina može ozbiljiti, jasno je da je opstojnost (ili neopstojnost) duljine u senjskome govoru (a tako je i u Vitezovića) od znatne važnosti, tj. da je duljina u tome položaju obavijesna, pa ju stoga valja i obilježiti. Najjednostavniji su i ujedno najočividniji primjeri, a takvih primjera ima jako puno, gdje je sigurno posrijedi duljina, infinitivi glagola koji prije naglašenoga pretposljednega sloga u dočetu -*iti*, što Vitezović redovito zapisuje -*itti*, imaju duljinu, npr. *gráditti* (dva puta, u natuknicama *ædificare* i *fabricare*) ili *izrúçitti* (dva puta, u natuknici *renuntiatio* i u podnatuknici *suppetias ferre*, natuknice *suppetiæ*). Uočiti je međutim u tim primjerima da se udvojeni suglasnici nalaze iza sloga koji je obilježen oštrim znakom, dakle iza dugoga sloga, za razliku od morfonološkoga zapisa (nenaglašene) kračine, gdje se udvojeni suglasnici nalaze ispred sloga koji je obilježen (tupim ili oštrim) nadslovkom.

Ima međutim u rječniku slačajeva gdje Vitezović oštrim znakom piše duljinu pred drugim oštrim znakom kojim je obilježen visokouzlazni naglasak. Uzmemo li da je ta duljina pred naglašenom duljinom, tj. pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada ne može biti govora o zapisu na izgovornoj razini, nego je i ovdje riječ o zapisu na morfonološkoj razini. Stoga bi se i ovdje moglo reći, kao i u slučaju morfonološkoga zapisa kračine udvojenim suglasnicima, da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o opstojnosti dugoga samoglasnika u temeljnome obliku (tj. u nominativu prema genitivu ili instrumentalu, ako je riječ o imenicama i pridjevima u ženskome rodu, u infinitivu prema prezentu, ako je riječ o glagolima, ili pak u imenici prema odnosnome pridjevu, ako je riječ o tvorbi), premda se ta duljina u tome obliku ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati također morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se duljina i kračina, unutar sklonidbe, ili unutar sprege, ili unutar tvorbe – smjenjuju).

Valja svakako dodati i to da u rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih uzlaznih naglasaka.

Napokon, u Vitezovićevu se rječniku zavnuti znak rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglasaka. To je jedino njegovo značenje. Može se ujedno reći da je poraba zavnutoga znaka najdosljednija, te da

Vitezović najmanje »griješi« pri njegovu zapisu, tj. da ga rabi upravo ondje gdje se i očekuje.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na hrvatskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 143, prihvatimo li da su primjeri poput genitiva jednine *rúke* »pogrješni«. Budući da u rječniku ima ukupno 9532 hrvatske riječi s nekim nadslovkom, to bi značilo da omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih primjera iznosi 9389 : 143. A taj je omjer jako dobar. No ako primjere poput *rúke* ne bismo smatrali »pogrješnima«, što bi bilo moguće, tada bismo dobili još povoljniji omjer, tj. 9428 : 104 (budući da primjera poput *rúke* ima 39, tih 39 valja oduzeti od 143, te tako dobijemo 104 propusta). Zaključak bi dakle i ovdje bio, kao i pri razmatranju latinskih riječi s nadslovkom, da opisana pravila obuhvaćaju veliku većinu hrvatskih riječi s nadslovkom, tj. veliku većinu tako određenoga podskupa hrvatskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

POPIS LITERATURE

1. *Allgemeine deutsche Biographie* / auf Veranlassung und mit Unterstützung Seiner Majestaet des Königs von Bayern Maximilian II ; herausgegeben durch die historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften. Leipzig : Verlag von Duncker & Humblot, 1875 – 1912. 56 sv.
2. Babić, Stjepan ; Brozović, Dalibor ; Moguš, Milan ; Pavešić, Slavko ; Škarić, Ivo ; Težak, Stjepko. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika : nacrti za gramatiku*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Nakladni zavod Globus, 1991. [Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Croaticae. Razred za filolološke znanosti ; knj. 63.]
3. Babić, Stjepan ; Brozović, Dalibor ; Škarić, Ivo ; Težak, Stjepko. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. [Velika hrvatska gramatika ; knj. 1.] [Biblioteka Jezični priručnici.]
4. Babukić, Vjekoslav. *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* / uredjena Vjekoslavom Babukićom. // Danica ilirska. God. 2 (1836), br. 10 (5. ožujka) ; str. 37 – 40, br. 11 (12. ožujka) ; str. 41 – 44, br. 12 (19. ožujka) ; str. 45 – 48, br. 13 (26. ožujka) ; str. 49 – 52, br. 14 (2. travna) ; str. 53 – 56, br. 15 (9. travna) ; str. 57 – 60.
5. Babukić, Vjekoslav. *Ilirska slovnica* / sastavi Vjekoslav Babukić. U Zagrebu : Bèrzotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, 1854.
6. Bally, Charles. *Accent grec, accent védique, accent indo-européen* / par Ch. Bally. // *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*. Paris : Librairie ancienne Honoré Champion, éditeur, 1908. Str. 1 – 29. [Collection linguistique publiée par La Société linguistique de Paris ; knj. 2.]
7. Bally, Charles. *Manuel d'accentuation grecque* / Charles Bally , Professeur honoraire de l'Université de Genève. Berne : Édition A. Francke S. A., 1945.

8. Barić, Eugenija ; Lončarić, Mijo ; Malić, Dragica ; Pavešić, Slavko ; Peti, Mirko ; Zečević, Vesna ; Znika, Marija. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga, 1995.
9. Bauhin, Caspar. *Πίναξ theatri botanici : sive index in Theophrasti Dioscoridis , Plinii et botanicorum qui a seculo scripserunt opera / Caspari Buhini , Basileens. archiatri et professoris ordin. Basileae Helvet. : Sumptibus & typis Ludovici Regis, 1623.*
10. Beekes, Robert S[tephen] P[aul]. *Comparative Indo-European linguistics : an introduction / Robert S. P. Beekes , University of Leiden ; translated by UvA Vertalers/Paul Gabriner. Amsterdam ; Philadelphia, Pennsylvania : John Benjamins Publishing Company, 1995.*
11. Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium : selectoribus synonymis, phraseologiis, verborum constructionibus, metaphoris, adagiis, abundantissime locupletatum / admodum reverendi patris Joannis Bëlosztënëcz, e sacra D. Pauli primi Eremitae religione. Zagrabiae : Typis Joannis Baptistae Weitz, 1740. [Pretisak. Zagreb : Liber ; Mladost, 1972. 2 sv.]*
12. Bezljaj, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti ; Inštitut za slovenski jezik, 1976 – 2005. 4 sv.
13. Bidwell, Charles E. *The phonemics and morphophonemics of Serbo-Croatian Stress / Charles E. Bidwell. // The Slavic and East-European journal. Vol. 7 (1963), No. 2 (Summer) ; str. 160 – 165.*
14. Bidwell, Charles E. *Accent patterns of the Serbo-Croatian noun / Charles E. Bidwell. // Folia linguistica : acta Societatis linguisticae Europaeae. Vol. 2 (1968), No. 1 – 2 (January) ; str. 18 – 28.*
15. Blaise, Albert. *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens / revu spécialement pour le vocabulaire théologique par Henri Chirat , Professeur à la Faculté de théologie catholique de Strasbourg. Strasbourg : »Le latin chrétien«, 1954.*

16. Brlić, Andrija Torkvat. *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche im Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist* / von Andreas Torquat Berlić. Wien : Mechitharisten-Buchdruckerei, 1854.
17. Brlić, Ignjat Alojzije. *Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in den südslawischen Ländern Serbien, Bosnien, Slavonien, Dalmatien, Kroatien und von den Illiriern und Serben in Ungarn und der Vojvodina gesprochen wird* / für Deutsche verfaßt und herausgegeben von Ignatz Al. Berlić. 3. durchgesehene und verbesserte Auflage. Agram : gedruckt und im Verlage bei Franz Suppan, k. k. pr. Buchdrucker und Buchhändler, 1850. [Got.]
18. *Brodski jezikoslovci : djelomični pretisci gramatika Blaža Tadijanovića, Marijana Lanosovića i Ignjata A. Brlića s komentarima* / priredila i predgovore napisala Ljiljana Kolenić. Slavonski Brod : Matica hrvatska Slavonski Brod, 2003. [Biblioteka Brodska pisana riječ ; knj. 2.]
19. Browne, E. Wayles ; McCawley, James D. *Srpskohrvatski akcentat.* // Zbornik za filologiju i lingvistiku = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1965), sv. 8 ; str. 147 – 151.
20. Broz, Ivan ; Iveković, Franjo. *Rječnik hrvatskoga jezika* / skupili i obradili Dr. F. Iveković i Dr. Ivan Broz. U Zagrebu : Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek), 1901. 2 sv.
21. Brozović, Dalibor. *O Stjepanu Ivšiću kao slavenskom i hrvatskosrpskom akcentologu.* // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste , Ljudevit Jonke , Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 25 – 36.
22. Brozović, Dalibor. *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti.* // Hrvatska književnost u evropskom kontekstu / uredili Aleksandar Flaker , Krunoslav Pranjić. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; Sveučilišna naklada Liber – Zagreb, 1978. Str. 9 – 83.
23. Budmani, Petar. *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)* / di Pietro Budmani. Vienna : A spese dell' autore, 1867.

24. Budmani, Petar. *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori* / napisao dop. član P. Budmani. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1883), knj. 65 ; str. 155 – 179. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički.
25. Crystal, David. *A dictionary of linguistics and phonetics*. 4. ed. Oxford : Blackwell Publishers, 1997.
26. Curtius, Georg. *Slovnica jezika gèrkoga* / od Dra. G. Curtius-a ; s nēmačkoga preveo na hērvatski Franjo Petračić, profesor gimnazije senjske. U Zagrebu : Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja, 1867.
27. Daničić, Đuro. *Mala srpska gramatika* / napisao Đ. Daničić. U Beču : U štampariji jermenskoga manastira, 1850. [Ćir.]
28. Daničić, Đuro. *Srpski akcenti* / Đuro Daničić. Beograd ; Zemun : Grafički zavod Makarije a. d., 1925. [Srpska kraljevska akademija. Posebna izdanja ; knj. 58. Filozofski i filološki spisi ; knj. 16.] [Ćir.]
29. Della Bella, Ardelio. *Istruzioni grammaticali della lingua illirica = Gramatičke pouke o ilirskome jeziku* / prijevod s izvornika Nives Sironić-Bonefačić ; pogovor Darija Gabrić-Bagarić. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2006. [Biblioteka Pretisci ; knj. 6.]
30. Diels, Paul. *Aus der Geschichte der lateinischen Schrift bei den Südslaven* / von Paul Diels ; vorgetragen am 3. Februar 1950. München : Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1951. [Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse ; Jahrgang 1950, Heft 10.]
31. Divković, Mirko. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole* / priredio Mirko Divković , ravnatelj kralj. gornjogradske gimnazije zagrebačke. 2. izd. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, 1900. [Pretisak. Zagreb : ITRO »Naprijed«, 1980.]
32. Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium mediae et infimae Latinitatis* / conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange , auctum a monachis ordinis S. Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii , Adelungii, aliorum, suisque digessit G. A. L. Henschel ; sequuntur glossarium Gallicum, tabulae, indices auctorum et rerum, dissertationes.

Ed. nova aucta pluribus verbis aliorum scriptorum a Léopold Favre. Niort : L. Favre, imprimeur-éditeur, 1883 – 1887. 10 sv.

33. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Slavjanskaja akcentologija : opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigm v praslavjanskom* / V. A. Dybo. Moskva : Izdatel'stvo »Nauka«, 1981. [Ćir.]
34. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Tipologija i rekonstrukcija paradigmatičeskikh akcentnyh sistem.* // Istoričeskaja akcentologija i sravnitel'no-istoričeskij metod / [otvetstvennye redaktory R. V. Bulatova, V. A. Dybo]. Moskva : »Nauka«, 1989. Str. 7 – 45. [Ćir.]
35. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Balto-Slavic accentology and Winter's law* / V. A. Dybo ; translated from Russian by the editors. // *Studia linguarum.* (2002), sv. 3 ; str. 295 – 515.
36. Estienne, Henri. *Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης = Thesaurus Graecae linguae* / ab Henrico Stephano constructus ; post editionem Anglicam novis additamentis auctum, ordineque alphabetico digestum tertio ediderunt Carolus Benedictus Hase , G. R. Lud. de Sinner, Ph. Dr., et Theobaldus Fix. [3. izd.] Parisiis : Excudebat Ambrosius Firmin Didot, Instituti Regii Franciae typographus, 1831 – 1865. 9 sv.
37. Faber, Basilius. *Thesaurus eruditionis scholasticae, sive ratio docendi ac discendi, facili, plana et compendiaria prorsus via: ex optimis quibusque autoribus Graecis et Latinis. Et supellex instructissima verborum, locutionum, rerum, sententiarum, exemplorum, eorumque omnium, quae tum docentibus, tum discentibus, adminiculo utilissimo esse, atque ad eruditionem negotio facili & expeditio comparandam facere possunt: cum adiuncta in plerisque locis interpretatione Germanica nota, usitata, accommodata & eleganti: ita omnia de industria collecta atque accommodata, ut & locos communes vocum rerumque multiplicium locupletissimos praestare possint* / a Basilio Fabro Sorano. Lipsiae : Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. et Ill. Prin. August. Elect. Ducis Saxon., 1572.
38. [Faber, Basilius.] *Calepini Dictionarium* [tj. *Thesaurus eruditionis scholasticae*]. [Vitezovićev predložak. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica. I 128.]

39. Faber, Basilius. *Thesaurus eruditionis scholasticae: sive supellex instructissima vocum, verborum, ac locutionum: tum rerum, sententiarum, adigiorum & exemplorum: quae docentibus juxta atque discentibus ad intelligendos solutae ac ligatae orationis Latinos auctores, solidamque eruditionem comparandam, magno adjumento esse possunt: cum adjuncta in locis plerisque interpretatione Germanica; additis item dictionibus Graecis; syllabarum praeterea indicata quantitate* / Basili Fabri Sorani ; jam olim post aliorum operas per Augustum Buchnerum recensitus, emendatus, & doctorum observationibus auctus ; novam hanc editionem post binas suas priores Christophorus Cellarius infinitis locis correxit, & innumeris accessionibus locupletavit. Lipsiae : Apud Thomam Fritsch, 1696.
40. Finch, Geoffrey. *Linguistic terms and concepts*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; London : Macmillan Press Ltd, 2000. [How to study.]
41. Finka, Božidar. *Čakavsko narječje*. // Čakavska rič : polugodišnjak za proučavanje hrvatske čakavske riječi. God. 1 (1971), br. 1 ; str. 11 – 71.
42. Forcellini, Egidio. *Lexicon totius Latinitatis* / ab Aegidio Forcellini , seminarii Patavini alumno , lucubratum ; deinde a Iosepho Furlanetto , eiusdem seminarii alumno , emendatum et auctum ; nunc vero curantibus Francisco Corradini et Iosepho Perin , seminarii Patavini item alumnis , emendatius et auctius melioremque in formam redactum. Patavii : Typis seminarii, 1940. 6 sv.
43. Garde, Paul. *Naglasak* / prevoditelj Dragutin Raguž. Zagreb : Školska knjiga, 1993.
44. Georges, Karl Ernst. *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* / aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel ausgearbeitet von Karl Ernst Georges. Unveränderter Nachdruck der achten verbesserten und vermehrten Auflage von Heinrich Georges. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. 2 sv.
45. Georgijević, Krešimir. *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb : Matica hrvatska, 1969.

46. Gesenius, Heinrich Friedrich Wilhelm. *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament : with an appendix containing the biblical Aramaic / based on the lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson ; edited with constant reference to the Thesaurus of Gesenius as completed by E. Rödiger, and with authorized use of the latest German editions of Gesenius's Handwörterbuch über das Alte Testament by Francis Brown with the co-operation of S. R. Driver and Charles A. Briggs.* Oxford : Clarendon Press, 1907. [Pretisak s ispravcima. 1972. Treći otisak. 1976.]
47. Gesner, Konrad. *Historiae animalium lib. I. : de quadrupedibus viviparis / Conradi Gesneri medici Tigurini.* Tiguri : Apud Christ. Froschoverum, 1551.
48. Glare, P. G. W. *Oxford Latin dictionary / edited by P. G. W. Glare.* Oxford : At the Clarendon Press, 1982. [Pretisak. 1997.]
49. Glavičić, Branimir. *Marulićev latinski rječnik.* Split : Književni krug, 1997. [Sabrana djela Marka Marulića = Opera omnia.]
50. Gluhak, Alemko. *Hrvatski etimološki rječnik.* Zagreb : August Cesarec, 1993. [Biblioteka Vocabula.]
51. Gopić, Josip. *Prilog poznavanju akcenatske teorije Mažuranićeve : u obziru na komentatorska domišljanja / napisao Josip Gopić.* Tisak Antuna Scholza u Zagrebu : Naklada »Literarnoga kluba akademičke mladosti Starčevićanske«, 1907. [Knjižnica »L. K. A. M. S.« ; sv. 2.]
52. Gostl, Igor. *Od poredbenog jezičnog kompendija Fausta Vrančića do osmerojezičnog enciklopedijskog rječnika : Jugoslavenski leksikografski zavod u kontekstu suvremene leksikografije. // Informatologia Yugoslavica : [službeno glasilo Referalnog centra Sveučilišta u Zagrebu = official journal of the Referral Centre of the University of Zagreb].* God. 16 (1984), br. 3 – 4 ; str. 263 – 268.
53. Ham, Sanda. *Jezik zagrebačke filološke škole.* Osijek : Ogranak Matice hrvatske Osijek, 1998. [Knjižnica Neotradicija ; kolo 2, knj. 1.]
54. Ham, Sanda. *Povijest hrvatskih gramatika.* Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2006. [Biblioteka Jezični priručnici.]

55. Hamm, Josip. *Akcenatske opozicije u slavenskim jezicima : prilog diskusiji.* // Radovi Slavenskog instituta : posvećeni IV. međunarodnom kongresu slavista u Moskvi u mjesecu rujnu 1958. (1958), knj. 2 ; str. 61 – 73.
56. Hamm, Josip. *Prosodijski sistem Križanićeva govora.* // Život i djelo Jurja Križanića : zbornik radova. Zagreb : Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu ; Izdavački servis Liber, 1974. Str. 212 – 238. [Biblioteka Politička misao.]
57. Hamm, Josip ; Hraste, Mate ; Guberina, Petar. *Govor otoka Suska.* // Hrvatski dijalektološki zbornik. (1956), knj. 1 ; str. 7 – 213.
58. Haudry, Jean. *Indoevropljani* / Žan Odri ; prevela s francuskog Ljubinka Jovanović. Sremski Karlovci : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990. [Biblioteka Elementi ; knj. 8.]
59. Hjelmslev, Louis. *Accent, intonation, quantité* / Louis Hjelmslev. // Studi baltici / a cura di Giacomo Devoto , Professore nella R. Università di Firenze. (1936 – 1937), vol. 6 ; str. 1 – 57. [Publicazioni dell' « Istituto per l'Europa orientale » Roma. Sezione baltica ; knj. 6.]
60. Hjelmslev, Louis. *Prolegomena to a theory of language* / translated by Francis J. Whitfield. Madison ; Milwaukee ; London : The University of Wisconsin Press, 1969.
61. Hjelmslev, Louis. *Prolegomena teoriji jezika* / prijevod Ante Stamać ; predgovor Mirko Peti. Zagreb : GZH, 1980. BibliotekaTeka.
62. Hockett, Charles F[rancis]. *A course in modern linguistics* / Charles F. Hockett , Professor of linguistics and anthropology , Cornell University. New York : The Macmillan Company, 1958. [Petnaesti otisak. 1970.]
63. Holzer, Georg. *Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall.* // Wiener Slavistisches Jahrbuch. (1995), Band 41 ; str. 55 – 89.
64. Hraste, Mate. *Čakavski dijalekat ostrva Hvara* / Mate M. Hraste. // Južnoslovenski filolog : povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku. (1935), knj. 14 ; str. 1 – 57.
65. Hraste, Mate. *Čakavski dijalekat ostrva Brača* / od Dr-a Mate M. Hraste. // Srpski dijalektološki zbornik : rasprave i građa. (1940), knj. 10 ; str. 1 – 67.

66. Hraste, Mate ; Šimunović, Petar ; Olesch, Reinhold. *Čakavisch-deutsches Lexikon* / von Mate Hraste und Petar Šimunović ; unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Teil I. Köln ; Wien : Böhlau Verlag, 1979. [Slavistische Forschungen / herausgegeben von Reinhold Olesch ; Band 25/I.]
67. Ivić, Pavle. *Prozodijski sistem savremenog srpskohrvatskog jezika*. // *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz*. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965. Str. 135 – 144. [Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Prace komisji językoznawstwa ; Nr. 5.]
68. Ivić, Pavle ; Lehist, Ilse. *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. // *Zbornik za filologiju i lingvistiku* = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1963), sv. 6 ; str. 31 – 71.
69. Ivić, Pavle ; Lehist, Ilse. *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom jeziku : II*. // *Zbornik za filologiju i lingvistiku* = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1965), sv. 8 ; str. 75 – 117.
70. Ivić, Pavle ; Lehist, Ilse. *O srpskohrvatskim akcentima* / priredio Dragoljub Petrović. Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002. [Celokupna dela Pavla Ivića / redaktor izdanja prof. dr Milorad Radovanović ; sv. 7/1.] [Ćir.]
71. Ivšić, Jelka. *✚ u senjskom govoru*. // *Južnoslovenski filolog : povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku*. (1931), knj. 10, sv. 1 – 3 ; str. 171 – 178.
72. Ivšić, Stjepan. *Šapinovačko narječje* / predano u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 3. prosinca 1905. ; napisao Stjepan Ivšić. // *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. (1907), knj. 168 ; str. 113 – 162. Razredi historičko-filološki i filozofičko-juridički ; knj. 67.

73. Ivšić, Stjepan. *Prilog za slavenski akcenat* / primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 10. maja 1910. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1911), knj. 187 ; str. 133 – 208. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički.
74. Ivšić, Stjepan. *Akcenat u gramatici Matije Antuna Relkovića* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1912), knj. 194 ; str. 1 – 60. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 81.
75. Ivšić, Stjepan. *Akcenat u gramatici Ignjata Alojzije Brlića* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1912), knj. 194 ; str. 61 – 155. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 81.
76. Ivšić, Stjepan. *Današnji posavski govor* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1913), knj. 196 ; str. 124 – 254. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 82.
77. Ivšić, Stjepan. *Današnji posavski govor : (svršetak)* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1913), knj. 197 ; str. 9 – 138. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 83.
78. Ivšić, Stjepan. *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike : quelques observations concernant l'accentuation et les problèmes dialectaux dans la langue croate ou serbe.* // Zbornik radova : Sveučilište u Zagrebu , Filozofski fakultet = [Collectanea : Universitas litterarum Zagrabienensis , Facultas philosophica]. (1951), knj. 1 ; str. 359 – 378.

79. Ivšić, Stjepan. *Slavenska poredbena gramatika* / priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić ; [kazala izradio Dubravko Škiljan]. Zagreb : Školska knjiga, 1970.
80. Ivšić, Stjepan. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije = Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent* / mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christiaan Alphonsus van der Berk. München : Wilhelm Fink Verlag, 1971. [Slavische Propyläen. Texte in Neu- und Nachdrucken ; Band 96.]
81. Ivšić, Stjepan. *Jezik Hrvata kajkavaca* / priredio Josip Lisac. Zaporešić : Matica hrvatska Zaporešić, 1996. [Znanstvena biblioteka ; sv. 3.]
82. Jagić, Vatroslav. *Naš pravopis* / V. Jagić. // Književnik : časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti. God. 1 (1864), sv. 1 ; str. 1 – 34, sv. 2 ; str. 151 – 180.
83. Jakobson, Roman. *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagmaphonologie*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 117 – 136. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
84. Jakobson, Roman. *On ancient Greek prosody*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 262 – 271. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
85. Jakobson, Roman. *Über die Beschaffenheit der prosodischen Gegensätze*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 254 – 261. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
86. Jakobson, Roman. *Information and redundancy in the common Slavic prosodic pattern*. // Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965. Str. 145 – 151. [Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Prace komisji językoznawstwa ; Nr. 5.]
87. Jakobson, Roman. *Linguistics and poetics*. // Language in literature / Roman Jakobson ; edited by Krystyna Pomorska and Stephen Rudy.

- Cambridge, Massachusetts ; London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 1987. Str. 62 – 94.
88. Jakobson, Roman ; Halle, Moris. *Fundamentals of language* / by Roman Jakobson , Harvard University and Morris Halle , Massachusetts Institute of Technology. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1956. [Janua linguarum : studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata ; nr. 1.]
  89. Jakobson, Roman ; Halle, Moris. *Temelji jezika* / [preveli Ivan Martinčić , Ante Stamać ; izrada kazalâ Ivan Martinčić]. Zagreb : Globus, 1988. [Biblioteka Theoria universalis ; knj. 1.]
  90. Jakubinskij, L[uka]. *Die Vertretung der urslav. ě im Čakavischen* / L. Jakubinskij. // Zeitschrift für slavische Philologie. (1925), sv. 1 ; str. 381 – 396.
  91. Jambrešić, Andrija. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples : in usum potissimum studiosae juventutis* / digestum ab Andrea Jambressich, Societatis JESU sacerdote, Croata Zagoriensi ; [dodatak uredio Antun Šojat]. Zagrabiae : Typis Academicis Societatis JESU, per Adalbertum Wilh. Wesseli, 1742. [Pretisak. Zagreb : Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta, 1992.] [Posebna izdanja Zavoda za hrvatski jezik ; knj. 1.]
  92. Jedvaj, Josip. *Bednjanski govor*. // Hrvatski dijalektološki zbornik. (1956), knj. 1 ; str. 279 – 330.
  93. Jelaska, Zrinka. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika : glasovi, slogovi, naglasci*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2004.
  94. Jes'enin, Sergej Aleks'androvič. »Č'ujěš – 'sāni letē, č'ujěš – letē 'sāni.« / [prjepj'evao Bulcsú László]. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 28 (1996), sv. 1 (br. 99) ; str. 64.
  95. Ježić, Slavko. *Hrvatska književnost od početka do danas : 1100 – 1941* / napisao Slavko Ježić. Zagreb : Naklada A. Velzek, 1944.
  96. Junković, Zvonimir. *O jeziku Vitezovićeve Kronike*. // Radovi Slavenskog instituta : posvećeni IV. međunarodnom kongresu slavista u Moskvi u mjesecu rujnu 1958. (1958), knj. 2 ; str. 93 – 119.

97. Junković, Zvonimir. *Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju.* // Čakavska rič : polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi. God. 3 (1973), br. 1 ; str. 7 – 38.
98. Junković, Zvonimir. *Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka.* // Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. God. 25 (1977 – 1978), br. 3 (veljača) ; str. 80 – 85.
99. Jurišić, Blaž. *Pomorski izrazi u Vitezovićevoj rječniku* / B. Jurišić. // Anali Jadranskog instituta. (1956), sv. 1 ; str. 297 – 403.
100. Jurišić, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade.* Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1966. Dio 1: Uvod. [Biblioteka Hrvatskog dijalektološkog zbornika.]
101. Jurišić, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade : uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima.* Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973. Dio 2: Rječnik. [Biblioteka Hrvatskoga dijalektološkog zbornika ; knj. 1 : dio 2.]
102. Jurišić, Blaž. *Nacrt hrvatske slovnice : glasovi i oblici u povijesnom razvoju.* Zagreb : Matica hrvatska, 1992. [Pretisak izdanja iz 1944.] [Znanstvena knjižnica.]
103. Jurišić, Blaž. *Nacrt hrvatske slovnice : tvorba imenica u povijesnom razvoju.* Zagreb : Matica hrvatska, 1992. [Znanstvena knjižnica.]
104. Kapetanović, Amir. *Na prvoj stubi hrvatske preporodne leksikografije : Daničina Sbirka, 1835.* // Kolo : časopis Matice hrvatske : utemeljen 1842. God. 8 (1998), br. 1 (proljeće) ; str. 40 – 59.
105. Kapović, Mate. *Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima.* // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2003), knj. 41 ; str. 51 – 82.
106. Kapović, Mate. *Nove duljine u hrvatskom jeziku : (nakon općeslavenskoga razdoblja).* // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2005), knj. 44 ; str. 51 – 62.

107. Kapović, Mate. *Slavic length again*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2005), knj. 45 ; str. 29 – 45.
108. Kapović, Mate. *Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike*. // Croatica et Slavica Iadertina. (2006), vol. 2 ; str. 27 – 41.
109. Kapović, Mate. *Naglasne paradigme o-osnovâ muškoga roda u hrvatskom*. // Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (2006), knj. 32 ; str. 159 – 172.
110. Kapović, Mate. *Razvoj hrvatske akcentuacije*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2008), knj. 51 ; str. 1 – 39.
111. Kapović, Mate. *Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2010), knj. 54 ; str. 51 – 109.
112. Karadžić, Vuk Stefanović. *Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim riječima* / skupio ga i na svijet izdao Vuk Stefanović = *Wolf Stephansohn's Serbisch-Deutsch-Lateinisches Woerterbuch = Lupi Stephani F. Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*. U Beču (Wien, Vienna) : gedruckt bei den P. P. Armeniern, 1818. [Ćir.]
113. Karadžić, Vuk Stefanović. *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima* / skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić = [*Lexicon Serbico-Germanico-Latinum* / edidit Vuk Steph. Karadschitsch]. U Beču : U štampariji jermenskoga manastira = [Vindobonae : Typis Congregationis Mechitaristicae], 1852. [Ćir.]
114. Kašić, Bartol. *Institutionum linguae Illyricae libri duo* / authore Bartholomaeo Cassio Curictensi Societatis Iesu. Ed. 1. Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1604. // Most = The bridge : a journal of Croatian literature ; Collection of Croatian literature. (1990), sv. 1 ; str. 237 – 427. [Pretisak.]
115. Kašić, Bartol. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige* / autor Bartol Kašić Pažanin Družbe Isusove ; [prijevod s izvornika Sanja Perić Gavrančić] =

- [*Institutionum linguae Illyricae libri duo* / authore Bartholomaeo Cassio Curictensi Societatis Iesu]. 1. izd. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, [2002]. [Biblioteka Pretisci ; knj. 1.] [Pretisak izd. U Rimu : kod Alojzija Zannettija, 1604. = Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1604.]
116. Katičić, Radoslav. *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, 1967.
  117. Katičić, Radoslav. *Jezikoslovni ogledi*. Zagreb : Školska knjiga, 1971.
  118. Katičić, Radoslav. *Gramatika Bartola Kašića*. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1981), knj. 388 ; str. 5 – 129.
  119. Katičić, Radoslav. *Novi jezikoslovni ogledi*. 2., dopunjeno izd. Zagreb : Školska knjiga, 1992.
  120. Katić, Frano. *Srpskohrvatsko-latinski rječnik za srednje škole : (po Georgesovu)* / priredio prof. Frano Katić. U Beču : U carskoj kraljevskoj nakladi školskih knjiga, 1904.
  121. Kiparsky, Paul. *The inflectional accent in Indo-European* / Paul Kiparsky. // Language : journal of the Linguistic Society of America. Vol. 49 (1973), No. 4 (December) ; str. 794 – 849.
  122. Kirsch, Adam Friedrich. *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum : quo continentur vocabula Latina omnis aevi, antiqui, medii ac novi, pariter ac Graeca Latinitate donata, nec non formulae dicendi elegantiores et constructiones verborum; praeterea deorum, dearum, gentium, regnorum, regionum, urbium, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum et mineralium nomina; nec non theologorum, iure consultorum, medicorum, philosophorum, philologorum, poetarum, ac mythicorum, artibus liberalibus, aliisque disciplinis, rei quoque militari ac monetariae verba propria, eorumque significationes et explicationes, syllabarum longitudine vel brevitate signis expressa: cui adiunguntur in fine calendarium romanum, compendia scribendi olim in Latio usitatissima, sive notae et sigla antiquorum; deinde adiecta est tabula alphabetica charact. Latin. in codicibus MStis pro seculorum ratione occurrentium, tum specimen Scripturae veteris, appendix regionum, urbium, montium et fluviorum; et ad postremum*

consanguinitatis pariter atque affinitatis tabula, nominaque numeralia / Adami Friderici Kirschii. Editio novissima. Lipsiae : Sumtu Engelharti Beniaminis Svikerti, 1774.

123. Klaić, Bratoljub. *Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji*. // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste , Ljudevit Jonke , Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 195 – 202.
124. Klaić, Bratoljub. *Bizovačko narječje* / Adolf Bratoljub Klaić. Bizovac : Matica hrvatska, Ogranak Bizovac, 2007.
125. Klaić, Vjekoslav. *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*. Zagreb : Matica hrvatska, 1914.
126. Knežević, Petar. *Pisme duhovnè ràzlikè* / sastavljene od O. F. Petra Knèxevichia iz Knìna rèda S. O. Francescka od obslùxènja, a Provìnciè Prìsvètòga Odkùpiteglja u Dalmàcii. Û Mletczih : Pò Scimunu Occhi, 1765.
127. Kolenić, Ljiljana. *Slavonski dijalekt*. // Croatica : prinosi proučavanju hrvatske književnosti. God. 27 (1998), sv. 45 – 46 ; str. 101 – 116.
128. Kombol, Mihovil. *Poviest hrvatske književnosti : do narodnog preporoda*. Zagreb : Matica hrvatska, 1945. [Jubilarna izdanja o stotoj godišnjici Matice hrvatske 1842 – 1942 ; kolo 2, knj. 7.]
129. Kortlandt, F[rederik] H[erman] H[enri]. *Slavic accentuation : a study in relative chronology* / F. H. H. Kortlandt. Lisse, Netherlands : The Peter de Ridder Press, 1975. [PdR Press Publications in SLAVIC ACCENTUATION ; knj. 1.]
130. Kortlandt, Frederik Herman Henri. *From Serbo-Croatian to Indo-European* / Frederik Kortlandt. // Wiener Slavistisches Jahrbuch. (2005), Band 51 ; str. 113 – 130.
131. Kravar, Miroslav. *O logičkom akcentu riječi u srpskohrvatskom*. // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste , Ljudevit Jonke , Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 209 – 218.

132. Kravar, Miroslav. *O grafici književnoga akcenta.* // Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. God. 22 (1974 – 1975), br. 2 (prosinac) ; str. 39 – 51.
133. [Krstić, Kruno.] *Razvitak hrvatskog književnog jezika : predavanje dra Krunoslava Krstića.* // Nova Hrvatska. God. 2 (1942), br. 160 (11. srpnja) ; str. 8.
134. Krstić, Kruno. *Povijesni put hrvatskoga književnog jezika.* // Hrvatska revija. God. 15 (1942), br. 8 (kolovoz) ; str. 412 – 420.
135. Krstić, Kruno. *Razvoj i ustrojstvo hrvatskog jezika.* // Znanje i radost : enciklopedijski zbornik / [glavni urednik Ivo Horvat]. Zagreb : Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, 1944. Knj. 3. Str. 40 – 45.
136. Krstić, Kruno. *Latinica : kod Hrvata.* // Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb : Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1962. Sv. 5. Str. 476 – 477.
137. Kühner, Raphael ; Holzweissig, Friedrich. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1994. Erster Teil: Elementar-, Formen- und Wortlehre. [Unveränderter Nachdruck 1994 der 2. Auflage, Hannover 1912.]
138. Kühner, Raphael ; Stegmann, Carl. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997. Zweiter Teil: Satzlehre. 2 sv. [Diesem reprografischen Nachdruck wurde die 2., neubearbeitete Auflage, Hannover 1914, zugrunde gelegt, mit den Zusätzen und Berichtigungen zur 3. Auflage 1955 sowie den Berichtigungen zur 4. Auflage 1962 und zur 5. Auflage 1976 von Andreas Thierfelder.]
139. Kurepa, Đuro. *Što su skupovi i kakva im je uloga : priručnik za učenike srednjih škola* / napisao dr Đuro Kurepa , sveučilišni profesor. 2. izd. Zagreb : Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«, 1967. [Materija i broj : biblioteka za matematiku, fiziku i kemiju ; 2.]
140. Kurepa, Svetozar. *Uvod u matematiku : skupovi – strukture – brojevi* / prof. dr. Svetozar Kurepa , redovni profesor Prirodoslovno-matematičkog

- fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; [crteže izradili: Milovan Kavšek , Tomislav Struić]. [3. izd.] Zagreb : Tehnička knjiga, 1975.
141. Kuryłowicz, Jerzy. *L'apophonie en indo-européen*. Wrocław : Zakład Imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1956. [Prace językoznawcze ; knj. 9.]
  142. Kuryłowicz, Jerzy. *L'accentuation des langues indo-européennes*. Wrocław ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958. [Prace językoznawcze ; knj. 17.]
  143. László, Bulcsú. *Enûma eliš = (kada se gore...) : spjev o stvaranju svijeta : pohvala Marduku*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 8 (1976), br. 26 – 27 ; str. 5 – 20.
  144. László, Bulcsú. *An information science approach to Slavic accentology : a dissertation submitted to the faculty of the division of the humanities in candidacy for the degree of doctor of philosophy*. Chicago, Illinois : University of Chicago, Department of Slavic Languages and Literatures, 1986.
  145. László, Bulcsú. *Mušnammir gimillu = (L'učaru cijelosti...) : hvalopjev S'ūncu*. // Croatian »Indias« = Hrvatske »Indije« ; Most = The bridge : a journal of Croatian literature. (1990), sv. 4 ; str. 39 – 62.
  146. László, Bulcsú. *Neka pitanja strojnoga razumijevanja prirodnoga jezika*. // Informacijske znanosti i znanje / uredili Slavko Tkalac , Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 11 – 31.
  147. László, Bulcsú. *Pabirci redničkoga i obavještničkoga pojmovlja oko razumnih sustava*. // Obrada jezika i prikaz znanja / uredili Slavko Tkalac , Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1993. Str. 11 – 73.
  148. László, Bulcsú. *Uz prievod P'uškinova Spomenika*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 26 (1994), br. 91 ; str. 5 – 16.
  149. László, Bulcsú. *Bilježka o književnome naglasku hrvatskome*. // Suvremena lingvistika. God. 22 (1996), sv. 1 – 2 (br. 41 – 42) ; str. 333 – 391.
  150. László, Bulcsú. *Iliad'a Homērova : svitak prvi*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 28 (1996), sv. 2 (br. 100) ; str. 167 – 172.

151. László, Bulcsú. *Općitbena bilježnost pri odredbi srbštine i hrvatštine.* // Jezik i komunikacija : zbornik / urednici Marin Andrijašević , Lovorka Zergollern-Miletić. Zagreb : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 1996. Str. 430 – 451.
152. László, Bulcsú. *Šammu ša libbi = Trāva od srca.* // Trava od srca : hrvatske Indije II / [urednici Ekrem Čaušević (turkologija) , Zdravka Matišić (indologija) , Branko Merlin (sinologija) , Muhamed Ždralović (arabistika) ; urednik gost Marko Tadić (grafijski sustavi)]. Zagreb : Sekcija za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva ; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000. Str. 7 – 51.
153. Lehmann, Winfred P[hilipp]. *Historical linguistics : an introduction* / Winfred P. Lehmann. 3. ed. London ; New York : Routledge, 1992.
154. Lewis, Charlton T[homas] ; [Short, Charles]. *A Latin dictionary : founded on Andrews' edition of Freund's Latin dictionary* / revised, enlarged, and in great part rewritten by Charlton T. Lewis, Ph. D. Oxford : At the Clarendon Press, 1879. [Pretisak. 1996.]
155. *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* / redactionis praeses Marko Kostrenčić ; membra Veljko Gortan , Zlatko Herkov = [Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije / uredništvo : predsjednik Marko Kostrenčić ; članovi Veljko Gortan , Zlatko Herkov]. Zagrabiae : Editio Instituti historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium = [Zagreb : Izdanje Historijskog instituta Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti], 1973 – 1978. 2 sv.
156. Liddell, Henry George ; Scott, Robert. *A Greek-English lexicon : with a revised supplement* / compiled by Henry George Liddell and Robert Scott ; revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. Oxford : Clarendon Press, 1996.
157. Lindemann, Frederik Otto. *Einführung in die Laryngalthorie* / von Dr. Frederik Otto Lindemann , Dozent an der Universität Oslo ; unter Mitwirkung von Prof. Carl Hj. Borgstrøm. Berlin : Walter de Gruyter & Co, 1970. [Sammlung Göschen ; Band 1247/1247 a.]

158. Lisac, Josip. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb : Matica hrvatska, 1996. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 5, knj. 26.]
159. Lisac, Josip. »Jezik Hrvata kajkavaca« nakon šezdeset godina. // *Jezik Hrvata kajkavaca* / Stjepan Ivšić ; priredio Josip Lisac. Zaprešić : Matica hrvatska Zaprešić, 1996. Str. 11 – 18. [Znanstvena biblioteka ; sv. 3.]
160. Lisac, Josip. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 9, knj. 52.]
161. Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija*. Zagreb : Golden marketing ; Tehnička knjiga, 2003. Dio 1: Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja.
162. Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009. Dio 2: Čakavsko narječje.
163. Lisac, Josip. *Uz razmatranje Stjepana Vukušića o zapadnom dijalektu – jedinom novoštokavskom potomku zapadne štokavštine*. // *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. God. 58 (2011), br. 4 (listopad) ; str. 151 – 152.
164. Lončarić, Mijo. *Kajkavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga, 1996.
165. Lopašić, Radoslav. *Pavao Ritter-Vitezović* / napisao Radoslav Lopašić. // *Građa za povjest književnosti hrvatske / na svijet izdaje Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti ; uredio Milivoj Šrepel*. (1897), knj. 1 ; str. 39 – 55.
166. Lukežić, Iva. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1990.
167. Lukežić, Iva. *Prilog čitanju Della Bellininih znakova za akcente*. // *Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]*. (1991), knj. 19 ; str. 37 – 43.
168. Lukežić, Iva. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1996.
169. Lupić, Ivan. *Preskriptivna akcentologija i hrvatski standardni jezik*. // *Kolo : časopis Matice hrvatske : utemeljen 1842*. God. 11 (2001), br. 1 (proljeće) ; str. 85 – 134.

170. MacBean, Alexander. *A dictionary of ancient geography : explaining the local appellations in Sacred, Grecian, and Roman history; exhibiting the extent of kingdoms, and situations of cities, &c. and illustrating the allusions and epithets in the Greek and Roman poets* / by Alexander MacBean, M. A. London : Printed for G. Robinson, in Pater Noster-Row; and T. Cadell, in the Strand, 1773.
171. Majnarić, Nikola. *Grčka metrika* / sastavio Dr. Nikola Majnarić. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 37.]
172. Mallory, James P. *Indoeuropljani : zagonetka njihova podrijetla – jezik, arheologija, mit* / preveo Ranko Matasović. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
173. Mallory, J[ames] P. ; Adams, D. Q. *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world* / J. P. Mallory and D. Q. Adams. New York : Oxford University Press, 2006.
174. Malmberg, Bertil. *Fonetika* / s francuskog prevela Marija Semenov. Zagreb : Ivor, 1995.
175. Maretić, Tomo. *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima* / napisao Dr. T. Maretić. // U Zagrebu : U knjižarnici Jug. akademije L. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1889. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 9.]
176. Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* / napisao Dr. T. Maretić , kr. sveuč. profesor. Zagreb : Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1899.
177. Marević, Jozo. *Lexicon Croatico-Latinum encyclopaedicum* = [Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik] / Dr. sci. Iosephus Marevich. Zagrabiae : Školska knjiga, 1997. 2 sv.
178. Marević, Jozo. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik* = [Lexicon Latino-Croaticum encyclopaedicum] / Dr. sci. Jozo Marević ; suauktorce Katarina Filković , Margareta Gašparović. Velika Gorica : Marka ; Zagreb : Matica hrvatska, 2000. 2 sv.

179. Marotti, Bojan. *Kako je priređen prijeslik Vitezovićeve Lexicona*. // *Lexicon Latino-Illyricum* / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada, 2000. Sv. 1: Prijeslik rukopisa / priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti. Str. 1173 – 1181. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 1.]
180. Marotti, Bojan. *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića Pisme duhovne razlike*. // *Zbornik o Petru Kneževiću : zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Fra Petar Knežević i njegovo vrijeme« : Visovac – Skradin – Knin, 28. – 29. listopada 2002.* / [glavni urednik Alojz Jembrih ; izvršni urednik Marinko Šišak]. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu ; Šibenik : Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, 2003. Str. 205 – 270. [Knjižnica Tihi pregaoci ; knj. 1.]
181. Marotti, Bojan. *Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja*. // *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. God. 35 (2009), sv. 1 – 2 (br. 69 – 70) ; str. 123 – 180.
182. Marotti, Bojan. *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*. // *Lexicon Latino-Illyricum* / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada, 2010. Sv. 2: Prijepis i obrada / rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović , Nada Vajs ; priredio i predgovor napisao Bojan Marotti. Str. V – CL. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 2.]
183. Martinet, André. *Éléments de linguistique générale* / André Martinet , Professeur à la Sorbonne. 3. tirage. Paris : Librairie Armand Colin, 1967. [Collection U₂ ; knj. 15.]
184. Martinet, André. *Osnove opće lingvistike* / prijevod i predgovor August Kovačec. Zagreb : GZH, 1982. BibliotekaTeka.
185. Martinet, André. *Indoevropski jezik i »Indoevropljani«* / Andre Martine ; [prevela s francuskog Jasmina Grković]. Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1987. [Biblioteka »Anthropos« ; knj. 16.]
186. Matasović, Ranko. *Odrzi indoeuropskih laringala u slavenskim jezicima*. // *Croatia : prinosi proučavanju hrvatske književnosti*. God. 27 (1998), sv. 45 – 46 ; str. 129 – 146.
187. Matasović, Ranko. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Matica hrvatska, 2008. [Biblioteka THEORIA / ΘΕΩΡΙΑ.]

188. Matić, Tomo. *Vitezovićev »Lexicon Latino-Illyricum«*. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1955), knj. 303 ; str. 5 – 51. [Odjel za filologiju ; knj. 7.]
189. Mattioli, Pietro Andrea. *Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de medica materia, iam denuo ab ipso autore recogniti, et locis plus mille aucti* / Pietri Andreae Matthioli Senensis medici. Venetiis : Ex Officina Valgrisiana, 1565.
190. Mažuranić, Antun. *Slovnica Hèrvatska : za gimnazije i realne škole* / napisao Antun Mažuranić, učitelj gimn. u Zagrebu. Dio 1: Rječoslovje. U Zagrebu : Troškom spisateljevim, 1859.
191. Mažuranić, Antun. *O važnosti accenta hèrvatskoga za historiu Slavjanah* / napisao Antun Mažuranić. // Programm des k. k. Gymnasiums zu Agram am Schlusse des Schuljahres 1860. Agram : National-Buchdruckerei des Dr. Ludwig Gaj, 1860. Str. 3 – 7.
192. Meiser, Gerhard. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998.
193. Meštrović, Zrnka. *Toponimijska koncepcija Pavla Rittera Vitezovića u »Lexicon Latino-Illyricum«*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1991), knj. 17 ; str. 123 – 131.
194. Meštrović, Zrnka. *Talasozoonimi u »Lexicon Latino-Illyricum« Pavla Vitezovića I. : ihtionimi*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1992), knj. 18 ; str. 131 – 150.
195. Meštrović, Zrnka. *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Illyricum«*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 213 – 235.
196. Meštrović, Zrnka. *Talasozoonimi u »Lexicon Latino-Illyricum« Pavla Vitezovića II. : nazivlje Mollusca*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 237 – 258.
197. Meštrović, Zrnka. *Talasozoonimi u rječniku Pavla Vitezovića »Lexicon Latino-Illyricum« (III) : nazivi Crustacea, Echinodermata i Mammalia*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1994), knj. 20 ; str. 197 – 212.

198. Meštrović, Zrnka. *Jezičnopovijesne koordinate korpusu naziva morskih životinja iz Lexicon Latino-Illyricum P. Vitezovića.* // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 149 – 162.
199. Meštrović, Zrnka. *Jezikoslovna rasudba Pavla Vitezovića.* // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1995), knj. 21 ; str. 125 – 137.
200. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum : zapostavljeno djelo hrvatske leksikografije.* // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 127 – 134.
201. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje – jedan od leksikografskih izvora za Lexicon Latino-Illyricum Pavla Vitezovića.* // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1995), knj. 21 ; str. 139 – 155.
202. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Vitezovićeva grafijska rješenja u rječniku »Lexicon Latino-Illyricum«.* // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1996), knj. 26 ; str. 41 – 62.
203. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Dodane riječi u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Illyricum«.* // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1999), knj. 33 ; str. 157 – 177.
204. Meyer, Karl H[einrich]. *Beiträge zum Čakavische* / Karl H. Meyer. // Archiv für slavische Philologie. (1926), sv. 40 ; str. 222 – 265.
205. Mihaljević, Milan. *Slavenska poredbena gramatika.* Zagreb : Školska knjiga, 2002. Dio 1: Uvod i fonologija.
206. Mikuličić, Fran. *Njekoje primjetbe Nemanićevim »Čakavischo-croatische Studien«* / piše pop Fran Mikuličić. // Vienac : zabavi i pouci. God. 15 (1883), br. 47 (24. studenoga) ; str. 763 – 765.
207. Milas, Matej. *Ispravci dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku* / čitano u sjednici filologijsko-historijskoga razreda Jugoslavenske akademije

- znanosti i umjetnosti dne 28. svibnja 1897. ; napisao prof. M. Milas. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1898), knj. 136 ; str. 223 – 248. Razredi filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički ; knj. 50.
208. Milas, Matej. *Pravi akcenti i fiziologija njihova u hrvatskom ili srpskom jeziku* / napisao Matej Milas – Mostar. // Školski vjesnik : stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. God. 5 (1898), (juli, august, septembar i oktobar) ; str. 511 – 534.
209. Miyamoto, Ken C. *Nov fonološki i fonetski prikaz hrvatskog ili srpskog akcenta.* // Dometi : časopis za kulturu i društvena pitanja. God. 18 (1985), br. 11 ; str. 37 – 45.
210. Moguš, Milan. *Današnji senjski govor* / Dr Milan Moguš. // Senjski zbornik : [prilozi za geografiju, etnologiju, ekonomiku, povijest i kulturu] = [Almanacco di Senj : contributi per la geografia, l'etnologia, la storia e la cultura]. God. 2 (1966) ; str. 5 – 152.
211. Moguš, Milan. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika.* Zagreb : Matica hrvatska, 1971. [Biblioteka Znanje.]
212. Moguš, Milan. *O jedinstvu čakavske akcentuacije.* // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1971), knj. 12 ; str. 7 – 12.
213. Moguš, Milan. *Križanićevi naglasci.* // Život i djelo Jurja Križanića : zbornik radova. Zagreb : Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu ; Izdavački servis Liber, 1974. Str. 239 – 246. [Biblioteka Politička misao.]
214. Moguš, Milan. *Pavao Vitezović kao jezikoslovac.* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / uredili: Franjo Grčević i Mladen Kuzmanović. God. 2 (1974), knj. 2 ; str. 73 – 79.
215. Moguš, Milan. *Čakavsko narječje : fonologija.* Zagreb : Školska knjiga, 1977.
216. Moguš, Milan. *Antun Mažuranić.* Zagreb : Zavod za znanost o književnosti filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; Sveučilišna naklada Liber, 1978. [Kritički portreti hrvatskih slavista.]
217. Moguš, Milan. *Križanićeva hrvatska gramatika.* // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1984), knj. 19 ; str. 1 – 96.
218. Moguš, Milan. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika.* 2. prošireno izd. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 1995. [Biblioteka Posebna izdanja.]

219. Moguš, Milan. *Senjski rječnik*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Senj : Matica hrvatska Senj, 2002.
220. Moguš, Milan ; Vončina, Josip. *Latinica u Hrvata*. // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1969), knj. 11 ; str. 61 – 81.
221. Mouraviev, Serge N. *The position of the accent in Greek words : a new statement* / Serge N. Mouraviev. // The classical quarterly : new series. Vol. 22 = 65 (1972), No. 1 (May) ; str. 113 – 120.
222. Mulić, Malik. *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije* / Dr Malik I. Mulić ; prevela Marija Mulić. 1. izd. Sarajevo : Veselin Masleša, 1985. [Biblioteka univerzitetskih udžbenika i priručnika.] [Ćir.]
223. Muljačić, Žarko. *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*. 2. prošireno i prerađeno izd. Zagreb : Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«, 1972. [Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu = Manualia Universitatis studiorum Zagrabiensis.]
224. Musić, August. *Slovnica grčkoga jezika* / sastavio Dr. Avgust Musić. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1887.
225. Musulin, Stjepan. *Hrvatska i srpska leksikografija*. // Filologija : [časopis Razreda za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1959), knj. 2 ; str. 41 – 63.
226. Palmer, Leonard R. *The Latin language* / by L. R. Palmer , M. A., D. Phil., Ph. D. , Professor of comparative philology in the University of Oxford. London : Faber and Faber Limited, 1965.
227. Papić, Pavle. *Uvod u teoriju skupova*. Zagreb : Hrvatsko matematičko društvo, 2000. [Matkina biblioteka.]
228. Parčić, Dragutin Antun. *Vocabolario croato-italiano* / compilato per cura di Carlo A. Parčić , Canonico Croato a Roma = [Rječnik hrvatsko-talijanski / pripremio ga za tisak Dragutin A. Parčić , Hrvatski Kanonik u Rimu]. 3. ed. corretta ed aumentata. Zara : Tipografia editrice »Narodni List« = [U Zadru : Tisak i naklada »Narodnoga Lista«, 1901. [Pretisak. Zagreb : Artresor studio, 1995.]

229. Parčić, Dragutin Antun. *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski) / priredio ga za tisak Dragutin A. Parčić , kanonik slovinskoga sv. Jeronima u Rimu = [Vocabolario italiano-slavo (croato) / compilato per cura di Carlo A. Parčić , canonico di s. Girolamo degli Slavi in Roma]. 2. popravljeno i pomnoženo izd. U Senju : Tisak i naklada Hreljanović = [Segna : Tipografia dell' editore Hreljanović], 1908.*
230. Pavić, Armin. *Studije o hrvatskom akcentu / čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 26. siečnja 1880. pravi član Armin Pavić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1881), knj. 59 ; str. 1 – 102.*
231. [Petračić, Franjo.] *Gerčko-hèrvatski rěčnik za škole / [Josip Kostić ; Franjo Maiksner ; Franjo Petračić]. U Zagrebu : Tiskom Lav. Hartmána i družbe, 1875.*
232. Pullum, Geoffrey K. ; Ladusaw, William A. *Phonetic symbol guide / Geoffrey K. Pullum and William A. Ladusaw. 2. ed. Chicaco ; London : The University of Chicago Press, 1996.*
233. Putanec, Valentin. *Pavao Vitezović (1652 – 1713) kao onomastičar I : antroponimija u »Lexicon Latino-Illyricum« (17. – 18. st.). // Rasprave Instituta za jezik JAZU. (1968), knj. 1 ; str. 45 – 88.*
234. Putanec, Valentin. *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713) : (sintetski prikaz) / Valentin Putanec. // Forum : časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. God. 25 (1986), br. 3 – 4 (ožujak – travanj) ; str. 349 – 356.*
235. Rešetar, Milan. *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten / von Milan Rešetar. Wien : Alfred Hölder, 1900. [Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission : linguistische Abtheilung : 1. Südslavische Dialektstudien ; Heft 1.]*
236. Rešetar, Milan. *Les changements d'accent des substantifs en serbo-croate: les masculins / par Milan Rešetar. // Revue des études slaves. God. 11 (1931), sv. 1 – 2 ; str. 12 – 40.*

237. Rešetar, Milan. *Les changements d'accent des substantifs en serbo-croate: neutres et féminins* / par Milan Rešetar. // *Revue des études slaves*. God. 11 (1931), sv. 3 – 4 ; str. 187 – 200.
238. Rix, Helmut. *Historische Grammatik des Griechischen : Laut- und Formenlehre*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976.
239. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* / na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880 – 1976. 23 sv.
240. *Rječnik hrvatskoga jezika* / [glavni urednik Jure Šonje]. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža ; Školska knjiga, 2000.
241. Senc, Stjepan. *Grčko-hrvatski rječnik za škole* / po Benseler-Kaegijevu grčko-njemačkom rječniku priredio Stjepan Senc. U Zagrebu : Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 1910.
242. Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva : na 8 jezika : hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski*. Zagreb : Matica hrvatska, 1969. 2 sv.
243. Skok, Petar. *O stilu Marulićeve Judite* / akademik Petar Skok. // *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića : 1450 – 1950* / [uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić , dop. članovi Jugoslavenske akademije]. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 39.]
244. Smyth, Herbert Weir. *Greek Grammar* / by Herbert Weir Smyth , late Eliot Professor of Greek literature in Harvard University ; revised by Gordon M. Messing. Cambridge : Harvard University Press, 1956.
245. Souter, Alexander. *A glossary of later Latin : to 600 A. D.* / compiled by Alexander Souter, sometime regius Professor of humanity in the University of Aberdeen. Oxford : At the Clarendon Press, 1949. [Pretisak. 1957.]
246. Stang, Christian S[chweigaard]. *Slavonic accentuation*. Oslo : Universitetsforlaget, 1957. [Pretisak. 1965.]

247. Stankiewicz, Edward. *Studies in Slavic morphophonemics and accentology*. Ann Arbor : Michigan Slavic Publications, 1979.
248. Stankiewicz, Edward. *The accentual patterns of the Slavic languages*. Stanford, California : Stanford University Press, 1993.
249. Starčević, Šime. *Nòvâ ricsôslovica ilirická : vojnickskej mladosti krajicsnoj poklonjena / trúdom i nástojànjem Shíme Starcsevicha xupnika od Novoga u Líci*. U Tarstu : Slovima Gaspara Weis, 1812. [Pretisak. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2002.] [Biblioteka Pretisci ; knj. 2.]
250. Stoll, Robert R. *Set theory and logic / by Robert R. Stoll*, Cleveland State University. New York : Dover Publications, Inc., 1979.
251. Stulli, Joakim. *Rjecsoslòxje u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjecsja / Joakima Stulli Dubrocsanina, svechenika reda s. Franceska Serafinskoga*. U Dubrovniku : Po Antunu Martekini, 1806. 2. sv.
252. Szemerényi, Oswald. *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*. [2., überarbeitete Auflage.] Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980. [Die Sprachwissenschaft : Einführungen in Gegenstand, Methoden und Ergebnisse ihrer Teildisziplinen und Hilfswissenschaften.]
253. Šojat, Antun. *Odrâz Daničičevih akcenatskih studija u starijoj hrvatskoj akcentologiji. // Zbornik o Đuri Daničiću = [Recueil sur Đura Daničić] / urednici akademik Antonije Isaković i redovni član Josip Torbarina*. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti ; Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1981. Str. 371 – 379. [Ćir. i lat.]
254. Šojat, Antun. *Kratki navuk jezičnice horvatske : jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. [Biblioteka Posebna izdanja Instituta.]
255. Tafra, Branka. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb : Matica hrvatska, 1993.
256. Trask, Robert Lawrence. *Key concepts in language and linguistics / R. L. Trask*. London ; New York : Routledge, 1999.
257. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Die phonologischen Grundlagen der sogenannten « Quantität » in den verschiedenen Sprachen / N. Fürst*

- Trubetzkoy. // Scritti in onore di Alfredo Trombetti. Milano : Ulrico Hoepli editore, 1938. Str. 155 – 174.
258. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Grundzüge der Phonologie* / N. S. Trubetzkoy. Prague : Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně, 1939. [Travaux du Cercle Linguistique de Prague ; sv. 7.]
259. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Studies in general linguistics and language structure* / N. S. Trubetzkoy ; edited, and with an introduction by Anatoly Liberman ; translated by Marvin Taylor and Anatoly Liberman. Durham ; London : Duke University Press, 2001. [Sound and meaning : the Roman Jakobson series in linguistics and poetics.]
260. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićeve rječniku »Lexicon Latino-Illyricum« (I).* // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1992), knj. 18 ; str. 209 – 233.
261. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićeve rječniku »Lexicon Latino-Illyricum« (II).* // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 389 – 416.
262. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićeve rječniku »Lexicon Latino-Illyricum« (III) : (drveće, grmlje i drveće jestivih plodova).* // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1994), knj. 20 ; str. 313 – 341.
263. Vajs, Nada. *Osvrt na nazive biljaka u Vitezovićeve Lexicon Latino-Illyricum.* // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 135 – 148.
264. Vajs, Nada. *Sintagmatska i frazeološka uporaba u Vitezovićeve rječniku Lexicon Latino-Illyricum.* // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (1999), knj. 32 ; str. 183 – 206.
265. [Vajs, Nada ; Meštrović, Zrnka.] *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena.* // Lexicon Latino-Illyricum / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada ; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. Sv. 3: Hrvatsko-latinski rječnik / priredile i pogovor napisale Nada Vajs , Zrnka Meštrović. Str. V – LXIII. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 3. Rječnici hrvatskoga jezika ; knj. 6.]

266. Veber, Adolfo. *Slovnica hrvatska : za srednja učilišta*. [3. izd.] Zagreb : Troškom spisateljevim, 1876.
267. Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika : lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb : SNL, 1978. [Biblioteka znanstvenih radova.]
268. Vitezović, Pavao Ritter. *Oddilyenje figetfko : tuliko razlicsitom, kuliko necsujenom dofle Hërvatske risme lipotom spravlyeno / po Plemenitomu i Hrabrenõu Gofp^{nu} Pavlu Vitezovichu aliti Ritter, Hërvatfkomu i fenysfkomu Vlaftelinu. Û Lincu : kalupom Gaspara Frajsmidovicha, 1684.*
269. Vitezović, Pavao Ritter. *Oddilyenja figetfskoga perova csetiri dila / Pav. Vitezovicha od fenya. Drugocs fadà nafvitlo dana. U Becsu : Kalupom Jvanna Gelenicha, 1685.*
270. Vitezović, Pavao Ritter. *Kronika, aliti szpomen vszega szvieta vikov, ù dva dela razredyen : koterih pervi, dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja, druggi, od Kristusevoga porojenja do izpunyenja letta 1690 / szlofhen i nafvitlo dán po Pavlu Vitezovichu , Zlatnomu Vitezu. Û Zagrebu, 1696.*
271. Vitezović, Pavao Ritter. *Plorantis Croatiae saecula duo, carmine descripta / ab Equite Pavlo Ritter, S. C. R. Maj. Consiliario*. [Graecomonti, 1703.]
272. Vitezović, Pavao Ritter. *Priricsnik, aliti razliko mudroszti cvitje / spravleno po Pav. Vitezovichu, Zlat. Vitezu, Cef. i Kral'. Szvitlofti Vichniku*. [Ex Musaeo suo Graecomont., 1703.]
273. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Illyricum*. Zagreb : ArTresor naklada, 2000. Sv. 1: Prijeslik rukopisa / priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 1.]
274. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Illyricum*. Zagreb : ArTresor naklada, 2010. Sv. 2: Prijepis i obrada / rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović , Nada Vajs ; priredio i predgovor napisao Bojan Marotti. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 2.]
275. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Illyricum*. Zagreb : ArTresor naklada ; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. Sv. 3: Hrvatsko-latinski rječnik / priredile i pogovor napisale Nada Vajs , Zrnka

- Meštrović. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 3. Rječnici hrvatskoga jezika ; knj. 6.]
276. Vončina, Josip. *Jezičnopovijesne rasprave*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1979.
277. Vončina, Josip. *Jezična baština : lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Split : Književni krug, 1988. [Biblioteka znanstvenih djela ; knj. 20.]
278. Vončina, Josip. *Preporodni jezični temelji*. Zagreb : Matica hrvatska, 1993. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 1, knj. 3.]
279. Vončina, Josip. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza : posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti*. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. [Stoljeća hrvatske književnosti.]
280. Vukušić, Stjepan ; Zoričić, Ivan ; Grasselli-Vukušić, Marija. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. [Velika hrvatska gramatika ; knj. 4.] [Biblioteka Jezični priručnici.]
281. Wackernagel, Jacob. *Der griechische Verbalaccent* / J. Wackernagel. // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. (1877), sv. 23 (novi niz sv. 3) ; str. 457 – 470.
282. [Žepić, Sebastijan.] *Latinsko-hrvatski rječnik za škole* / [Mato Valjavec ; Franjo Petračić ; Mirko Divković ; Sebastijan Žepić]. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade, 1881.

ŽIVOTOPIS

Bojan Marotti rođen je godine 1957. u Zagrebu, gdje je završio osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu diplomirao je filozofiju i komparativnu književnost (1982.), a studirao je i klasičnu filologiju i opću lingvistiku. Od godine 1984. zaposlen je u Zavodu za filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u kojem se posebice bavi filozofijom jezika, teorijom značenja te općim i poredbenim jezikoslovljem. Nekoliko je godina predavao povijest svjetske drame i kazališta na Umjetničkoj akademiji u Osijeku (na Odsjeku za kazališnu umjetnost). Objavio je više članaka i rasprava sa spomenutih područja. Prevodi s nekoliko jezika (engleski, talijanski, njemački, latinski, grčki). Uredio je i/ili priredio znatan broj knjiga s različitih područja kojima se bavi. Desetak je godina bio tajnik uredništva časopisa *Encyclopaedia moderna*.

POPIS RADOVA

1. Knjige (priredio)

1. Miroslav Krleža, *Balade Petrice Kerempuha*, crteži Ivan Lovrenčić, priredio Bojan Marotti, pogovor Josip Vončina, Nikica Petrak, Željka Čorak, Artresor naklada, Zagreb, 1996. (320 stranica)
2. Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 1998., niz *Oživiljena baština*, knjiga 3. (168 stranica)
3. Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, Svezak prvi: *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2000., niz *Oživiljena baština*, knjiga 4., svezak I. (1172 stranice)
4. Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, Svezak drugi: *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada

Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2010., niz *Oživiljena baština*, knjiga 4., svezak II. (514 stranica)

2. Članci

2.1. Znanstveni

1. »Kako je priređen prijeslik Vitezovićeve *Lexiconae*«, u knjizi: Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, Svezak prvi: *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2000., str. 1173. – 1186. (niz *Oživiljena baština*, knjiga 4., svezak I.)
2. »Kako oriječiti misao? O jednome Krstićevu prigovoru Šančevoj *Filozofiji srednjega vieka*«, *Scopus*, god. 4., br. 3., Zagreb, 2000., str. 33. – 44.
3. »'Podlagajuchiega načina urime doscasto' u slovnici Tome Babića *Prima grammaticae institutio*«, u knjizi: *Zbornik o Tomi Babiću*, Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić« Šibenik – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik – Zagreb, 2002., str. 133. – 164.
4. »Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića *Pisme duhovne razlike*«, u knjizi: *Zbornik o Petru Kneževiću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, Zagreb – Šibenik, 2003., str. 205. – 270.
5. »Pojam jezika u Kruna Krstića (članci 1940. – 1945.)«, *Prolegomena*, god. 4., br. 1., Zagreb, 2005., str. 71. – 92.
6. »Što je činjenica? O Krstićevu poimanju (znanstvene) objektivnosti«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXI., sv. 1. – 2., br. 61. – 62., Zagreb, 2005., str. 303. – 317.
7. »Dativ, lokativ i instrumental množine u pripovijetkama Stjepana Zlatovića: Prinos razumijevanju pojma književnoga jezika«, u knjizi: *Zbornik o Stjepanu Zlatoviću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 95. – 162.
8. »Ciprino razumijevanje jezika«, u knjizi: *Vrijeme metamorfoza: Uz Metamorfoze metafizike Marijana Cipre*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 123. – 151.

9. »Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXV., sv. 1. – 2., br. 69. – 70., Zagreb, 2009., str. 123. – 180.
10. »Je li Vidrić doista pisao 'jugoslovenskim esperantom'?«, *Kolo*, god. XIX., br. 1. – 2., Zagreb, 2010., str. 124. – 151.
11. »Kako je priređen Vitezovićev *Lexicon Latino-Illyricum*«, u knjizi: Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum*, Svezak drugi: *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2010., str. V. – CL. (niz *Oživiljena baština*, knjiga 4., svezak II.)

2.2. Stručni

1. »Kant danas«, *Filozofska istraživanja*, god. 6., sv. 1., br. 16., Zagreb, 1986., str. 237. – 240.
2. »Alfred North Whitehead: *Pojam prirode*«, *Filozofska istraživanja*, god. 9., sv. 3., br. 30., Zagreb, 1989., str. 1076. – 1079.
3. »Filozofija znanosti Ruđera Boškovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XV., sv. 1. – 2., br. 29. – 30., Zagreb, 1989., str. 203. – 212.
4. »Prirediteljeva bilješka«, u knjizi: Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 1998., str. 161. (niz *Oživiljena baština*, knjiga 3.)
5. »Urednikova bilješka«, u knjizi: Mirko Dražen Grmek, *Medejin kotao: Pokusi na živim bićima u antici*, prijevod s francuskoga Ana Buljan, predgovor Josip Balabanić, Artresor naklada, Zagreb, 2004., str. 194. (niz *Putokazi*, knjiga 11.)

2.3. Stručno-znanstveni

1. »Povijest svjetske filozofije i znanosti« u knjizi: *Kronologija: Hrvatska, Europa, svijet: Politička i vojna povijest, religija, književnost, likovne umjetnosti, znanost i tehnički razvoj, glazba, film, sport*, uredio Ivo Goldstein, Novi Liber, Zagreb, 1996. (ukupno 66 stranica u knjizi od 368 stranica)

2.4. Nekrolozi

1. »Ivan Supek (1915. – 2007.)«, *Prolegomena*, god. 6., br. 1., Zagreb, 2007., str. 67. – 78.
2. »Ivan Supek (1915 – 2007)«, *Prolegomena*, god. 6., br. 2., Zagreb, 2007., str. 297. – 311. (njemački)
3. »Ivan Supek (1915 – 2007)«, *Prolegomena*, god. 7., br. 1., Zagreb, 2008., str. 89. – 100. (engleski)
4. »Marijan Cipra (1940. – 2008.): Prisjaćanja i podsjećanja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXVI., sv. 1. – 2., br. 71. – 72., Zagreb, 2010., str. 7. – 22.

2.5. Bibliografije

1. »Bibliografija radova Marijana Cipre«, u knjizi: *Vrijeme metamorfoza: Uz Metamorfoze metafizike Marijana Cipre*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 169. – 178.

3. Prijevodi

1. Andreas Huyssen, *Anselm Kiefer, užas povijesti – izazov tajne*, s talijanskoga preveli Sanja Cvetnić i Bojan Marotti, *Kolo*, god. III. (CLI.), br. 5. – 6., Zagreb, 1993., str. 348. – 365.
2. Ludwig Wittgenstein, *Filozofijska istraživanja*, [s njemačkoga preveo Bojan Marotti], u knjizi: Milan Galović, *Suvremena filozofija*, II, Školska knjiga, Zagreb, 1996. (*Hrestomatija filozofije*, svezak 8.), str. 357. – 395. (prvih 78 paragrafa)
3. Matija Petar Katančić, *Kratak pogled u slogomjerje ilirskoga jezika*, [s latinskoga preveo Bojan Marotti], u knjizi: *Zbornik o Petru Kneževiću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, Zagreb – Šibenik, 2003., str. 252. – 255. (latinski izvornik i hrvatski prijevod)